

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

1980 SONRASI BULGARİSTAN TÜRK ROMANINDA G

FATİH ODAR

TEMMUZ – 2019

**T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

1980 SONRASI BULGARİSTAN TÜRK ROMANINDA GÖÇ

FATİH ÇODAR

**TEZ DANIŞMANI:
Doç. Dr. ERTUĞRUL KARAKUŞ**

TEMMUZ – 2019

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Fatih ÇODAR'ın "1980 Sonrası Bulgaristan Türk Romanında Göç" başlıklı tezi 09/07/2019 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, değerlendirilerek kabul edilmiştir.

(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Yasin ÇAKIREL
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi elde etmek için gerekli olan koşulları sağladığımı onaylarım.

(İmza)

Prof. Dr. Bülent BAYRAM
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Anabilim Dalı Başkanı

Bu tezi okuyarak içerik ve nitelik açısından incelediğimizi ve Yüksek Lisans derecesi almak için yeterli olduğunu onaylıyoruz.

(İmza)

Doç. Dr. Ertuğrul KARAKUŞ
Tez Danışmanı

Jüri Üyeleri: *(Birinci sırada Tez Savunma Sınavı başkanı, ikinci sırada tez danışmanı, üçüncü sırada da diğer jüri üyesi yer alır. Yüksek lisans jürisi 3, doktora jürisi 5 kişiden oluşur.)*

Prof. Dr. Bülent BAYRAM	Kırklareli Üniversitesi	_____
Doç. Dr. Ertuğrul KARAKUŞ	Kırklareli Üniversitesi	_____
Dr. Öğr. Üyesi Tuncay ÖZTÜRK	Trakya Üniversitesi	_____

BEYAN

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

(İmza)

Fatih ÇODAR

09.07.2019

ÖZ

1980 SONRASI BULGARİSTAN TÜRK ROMANINDA GÖÇ

Çodar, Fatih

Yüksek Lisans, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Ertuğrul Karakuş

Temmuz 2019

Bulgaristan Türkleri açısından 93 Harbi olarak da bilinen 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı tarihî bir dönüm noktası olmuştur. Savaş sonrasında bu bölgede bulunan Türkler, yaşamış oldukları baskı ve maruz kaldıkları şiddet olayları neticesinde yüzyıllardır yurt bildikleri topraklardan göç etmek zorunda kalmışlardır. 93 Harbi sonrasında başlayan göçler 1990'lı yıllara kadar aralıklarla devam etmiştir.

Bu çalışmada, 1980 sonrasında Bulgaristan Türk yazarları tarafından yazılmış olan romanlarda bulunan göç ile ilgili unsurlar incelenmiştir.

Çalışmanın giriş bölümünde, yapılan çalışma ile ilgili kısa bilgi verilerek, Bulgaristan ve Bulgaristan Türkleri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın birinci bölümü Bulgaristan Türk Edebiyatı ve Bulgaristan Türk romanının gelişim sürecinin ele alındığı “Bulgaristan Türk Edebiyatı” başlıklı bölümdür. İkinci bölümde, içerisinde göç unsuru bulunan romanların yazarları ile ilgili kısa bilgiler verilip romanların kısa bir özetine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise romanlarda bulunan göç unsurlarının incelenmesi yapılmıştır. Sonuç bölümünde ise çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Bu çalışmada 1980 sonrasında kaleme alınmış olan Bulgaristan Türk romanları içeriklerindeki göç ile ilgili unsurlar bakımından incelenmiştir. Toplam 22 romanda göç ile ilgili unsurlara rastlanmıştır.

İncelenen romanların geneline bakıldığında, özellikle “komünizm döneminde” yaşanan sıkıntıların ve göçlerin anlatıldığı romanların daha fazla olduğu görülmektedir. Toplamda 18 romanda “komünizm dönemi” ile ilgili göç unsurlarına rastlanmıştır. 93 Harbi ile başlayıp I. Dünya Savaşı'na kadar geçen süreçteki göçler ile ilgili unsurların bulunduğu toplamda 7 roman bulunmaktadır. I. Dünya Savaşı sonrasında “komünizm dönemine” kadar olan göçlerle ilgili unsurların bulunduğu 6 roman tespit edilmiştir. Türklerin Anadolu'dan Balkanlar'a göçü ile ilgili unsurları barındıran 5 roman göze çarpmaktadır.

Tarihi, göçler üzerine kurulu olan Bulgaristan Türklerinin romanlarında, göç unsurlarının yoğun bir şekilde işlendiği açık bir şekilde görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan, Bulgaristan Türkleri, Bulgaristan Türk Romanı, Göç, Göç Unsurları.

ABSTRACT

MIGRATION IN BULGARIA TURKISH NOVEL AFTER 1980

Çodar, Fatih

Master's Degree, Modern Turkic Dialects and Literatures

Thesis Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Ertuğrul Karakuş

July 2019

The 1877- 1878 Ottoman Russian Wars, also known as War of '93, has been a historical turning point for the Bulgarian Turks. Following the war, Turks in this region had to migrate from the lands they had been living for centuries as a result of the oppression and violence they experienced. These migrations that started after War of '93 continued intermittently until the 1990s.

In this study, elements which are related to migration in novels written after 1980 by Bulgarian Turkish writers were examined.

In the introductory part of the study, brief information about the study is given and Bulgarian and Bulgarian Turks are emphasized. The first part of the study is titled "Bulgarian Turkish Literature". In this section, information is given about the development of Bulgarian Turkish Literature and Bulgarian Turkish novel. In the second part, brief information about the authors of the novels with migration elements is given and a brief summary of the novels is given. In the third part, the migration elements in these novels are examined. And in the conclusion part, a general evaluation of the study is made.

In this study, Bulgarian Turkish novels written after 1980 were examined in terms of the elements related to migration in their contents. In 22 novels total, elements related to migration were found.

When the examined novels are studied overall, it is seen that there are relatively more novels telling problems and migrations especially in the "communist period". A total of 18 novels showed the elements of migration related to "communism period". There are a total of 7 novels with elements related to the migrations within the process starting with the War of '93 and going until the World War I. 6 novels with elements related to migrations from World War I to "communism period" were spotted. And 5 novels with elements about the migrations of Turks from Anatolia to the Balkans stand out.

In the novels of Bulgarian Turks whose history is based on migration, it is clearly seen that migration elements are intensively processed.

Key Words: Bulgaria, Bulgarian Turks, Bulgarian Turkish Novel, Migration, Migration Elements.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, 1980 sonrasında Bulgaristan Türk yazarları tarafından Bulgaristan’da ve Türkiye’de yazılmış olan romanlar göç unsuru barındırmaları açısından incelenmiştir. 1980 öncesinde yazılan romanlar değerlendirmeye katılmamıştır. Sadece Ömer Osman Erendoruk’un “Buruk Acı” ve “Uçurum” adlı romanları 1980 öncesinde yazılmasına rağmen komünist rejim tarafından imha edildiği için yazar, Türkiye’ye göç ettikten sonra bu romanları yeniden kaleme almıştır. Bu yüzden bu iki roman yeniden yazıldıkları için 1980 sonrasında yazılan romanlar arasında değerlendirilerek incelenmiştir. Sabri Tata’nın “İlk Gözağrısı”, “Onur’un İsyanı”, “Kurtbayırı’nın Sırrı” adlı romanları 1980 öncesinde yazıldıkları için inceleme dışında tutulmuştur. Recep Küpçü’nün “O Günden Sonra” adlı romanı da 2014 yılında yayınlanmasına rağmen 1980 öncesinde yazıldığı için incelemeye tabi tutulmamıştır.

Yapılan doğrudan alıntılarda var olan yazım ve noktalama yanlışlıkları orijinalliği bozmamak adına düzeltilmemiştir.

Bu çalışmam esnasında benden manevi desteklerini esirgemeyen, her zaman ve her şartta yanımda olan sevgili eşim Ayten Çodar’a, evlâtlarım Buğra Kağan ve Baybars Kağan’a çok teşekkür ediyorum. Bu süreç içerisinde kendileri ile yeteri kadar ilgilenemediğim ve kendilerine zaman ayıramadığım için hepsinden özür diliyorum.

Ayrıca beni yetiştirip bu günlere getiren, eğitim alabilmem adına zor şartlar altında her türlü fedakârlığı yapan anne ve babamın ellerinden öpüyor, kendilerine minnettar olduğumu ifade etmek istiyorum. Bugünlere gelmemde üzerimde emekleri olan tüm öğretmenlerime de teşekkürü borç biliyorum.

Yüksek lisans yapma imkânını bizlere sunan, süreç içerisinde bizlerden hiçbir konuda yardımını esirgemeyen değerli bilim insanı, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölüm Başkanı Prof. Dr. Bülent Bayram hocama ve bizlere yeni ufuklar açan, Balkan ateşini içimizde yakan, tez danışmanım Doç. Dr. Ertuğrul Karakuş hocama süreç içerisindeki katkılarından dolayı çok teşekkür ediyorum.

Fatih Çodar
Temmuz, 2019
Kırklareli

İÇİNDEKİLER

BEYAN	iii
ÖZ	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR.....	xvii
TABLolar.....	xix

GİRİŞ

G.1. GENEL BİLGİLER	1
G.1.1. Tezin Kapsamı	2
G.1.2. Tezin Amacı	3
G.1.3. Yöntem ve Teknik	3
G.2. BULGARİSTAN	3
G.3. BULGARİSTAN'DA TÜRKLER	8
G.3.1. Osmanlı Dönemi Öncesi Bulgaristan'da Türk Varlığı	8
G.3.2. Osmanlı Döneminde Bulgaristan'da Türkler	9
G.3.3. Bulgaristan Türkleri.....	12
G.3.3.1. Bulgar Prensiği Döneminde Bulgaristan Türkleri	13
G.3.3.2. Krallık Döneminde Bulgaristan Türkleri.....	15
G.3.3.3. Komünizm Döneminde Bulgaristan Türkleri	17
G.3.3.4. Demokratik Dönemde Bulgaristan Türkleri	20
G.4. BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN DEMOGRAFİK DURUMU	23
G.5. BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN SOSYO-EKONOMİK DURUMU	25
G.6. BULGARİSTAN TÜRKLERİNDE SOSYAL YAŞAM	27
G.7. BULGARİSTAN TÜRKLERİNDE EĞİTİM VE KÜLTÜR ...	29
G.8. BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN GÖÇ TARİHİ	31

1. BÖLÜM

BULGARİSTAN TÜRK EDEBİYATI..... 39

1.1. BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN EDEBİYATI.....	39
1.1.1. Bulgaristan Türklerinin Sözlü Edebiyatı	39
1.1.2. Bulgaristan Türklerinin Yazılı Edebiyatı	41
1.1.2.1. Birinci Dönem Bulgaristan Türk Edebiyatı.....	41
1.1.2.2. İkinci Dönem Bulgaristan Türk Edebiyatı	43
1.1.2.2.1. Umut Edebiyatı.....	44
1.1.2.2.2. Umutsuzluk Edebiyatı	46
1.1.2.3. Üçüncü Dönem Bulgaristan Türk Edebiyatı	47
1.2. BULGARİSTAN TÜRK ROMANININ GELİŞİMİ	49

2. BÖLÜM

GÖÇ UNSURU BULUNAN ROMANLARIN YAZARLARI HAKKINDA KISA BİLGİ VE ROMAN ÖZETLERİ..... 53

2.1. ÖMER OSMAN ERENDORUK	53
2.1.1. Toprağa Kan Düştü.....	53
2.1.2. Buruk Acı	55
2.1.3. Uçurum	57
2.1.4. Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür.....	59
2.1.5. İçimizdeki İnci Taneciği.....	61
2.2. MEHMET TÜRKER.....	64
2.2.1. Bozgun Zamanı	64
2.2.2. Bozgundan Sonra.....	66
2.2.3. Vatan Yasak Özgürlük Uzak	68
2.3. HAKKI TEZEL	69
2.3.1. Maria Aşkım Benim	70
2.4. İSLÂM BEYTULLAH ERDİ	71
2.4.1. Aşk Arayanlar.....	71

2.4.2. Uzun Bir Gece	72
2.5. RAMİS ÇINAR.....	73
2.5.1. Elveda Rumeli	74
2.5.2. Aşk, Arayış ve Hayat.....	75
2.6. NİHAT ALTINOK.....	76
2.6.1. Aladağ'dan Çıktı Yola.....	76
2.7. MÜR VET ALTINEL	78
2.7.1. Golgota'dan Dönerler	78
2.8. EMEL BALIKÇI.....	79
2.8.1. Rodoplar'ın Kader Yolları.....	79
2.9. İSMAİL YAKUP.....	80
2.9.1. Kestaneler Altında	81
2.9.2. Ulu Çınar	82
2.10. AHMET ŞERİF ŞEREFLİ	83
2.10.1. Sen İstanbul'a Gelme	84
2.11. OSMAN TUNABOYLU.....	85
2.11.1. Rumeli'den Esen Yel.....	86
2.12. SABRİ TATA.....	87
2.12.1. Geyik Avı	88
2.13. İSMAİL ÇAVUŞ.....	90
2.13.1. Gazetecinin Artık Yılı	91
3. BÖLÜM	
ROMANLARDAKİ GÖÇ UNSURLARI.....	93
3.1. ANADOLU'DAN BALKANLAR'A GÖÇ	93
3.2. 93 HARBİ İLE BAŞLAYIP I. DÜNYA SAVAŞI SONUNA KADAR DEVAM EDEN GÖÇLER (1878 – 1918)	94

3.2.1. Göç Öncesi Unsurlar	94
3.2.1.1. Genel Unsurlar.....	94
3.2.1.2. Göçün Nedenleri.....	96
3.2.1.2.1. Siyasi Nedenler.....	96
3.2.1.2.1.1. Siyasi Belirsizlik ve Sahipsizlik	96
3.2.1.2.1.2. Gelecek Kaygısı.....	98
3.2.1.2.2. Göç Öncesi Siyasi Durum	102
3.2.1.2.2.1. 93 Harbi Sonrasında Yaşanan Gelişmeler ve Bulgar Politikaları Üzerindeki Rus Etkisi.....	102
3.2.1.2.2.2. Balkan Savaşları Sonrasında Yaşanan Gelişmeler	104
3.2.1.2.2.3. Batı Trakya Türk Cumhuriyeti'nin Kurulması	109
3.2.2. Göç Öncesi Ekonomik Durum	113
3.2.3. Göç Öncesi Sosyal Yaşam.....	114
3.2.3.1. Bulgaristan Türklerinin Tek Gündemi Göç Meselesi	114
3.2.3.2. Türk – Bulgar Çekişmesi	118
3.2.3.3. Toplumsal Korku ve Tedirginlik	119
3.2.3.4. Bulgar Çetelerinin Faaliyetleri	122
3.2.3.5. Bulgarlar Tarafından Yapılan Katliamlar.....	124
3.2.4. Göçe Hazırlık.....	126
3.2.5. Göç Sırasında Yaşananlar.....	127
3.2.5.1. Bulgaristan'da Yaşananlar.....	127
3.2.6. Göç Sonrası Unsurlar	135
3.2.6.1. Göç Sonrası Türkiye'de Yaşananlar.....	135
3.2.6.1.1. Göç Sonrası Sosyal Yaşam.....	135
3.2.6.2. Göç Sonrası Bulgaristan'da Yaşananlar	136
3.2.6.2.1. Göç Sonrası Sosyal Yaşam.....	136

3.2.6.2.2. Göç Sonrası Ekonomik Durum	141
3.3. I. DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA BAŞLAYIP KOMÜNİZM DÖNEMİNE KADAR DEVAM GÖÇLER (1918 – 1944).....	142
3.3.1. Göç Öncesi Unsurlar	142
3.3.1.1. Genel Unsurlar.....	142
3.3.2. Göçün Nedenleri.....	143
3.3.2.1. Siyasi Nedenler.....	143
3.3.2.2. Kültürel Nedenler	145
3.3.3. Göç Öncesi Siyasi Durum	147
3.3.3.1. “Çiftçi Partisi” İktidarı Döneminde Yaşanan Gelişmeler	147
3.3.3.2. “Çiftçi Partisi” Sonrası Dönemde Yaşanan Gelişmeler	147
3.3.3.3. “Faşist” İktidar Döneminde Yaşanan Gelişmeler.....	149
3.3.4. Göç Öncesi Sosyal Yaşam.....	153
3.3.5. Göç Öncesi Eğitim	157
3.3.6. Göç Öncesi Bulgaristan Türk Aydınım Durumu.....	157
3.3.7. Göç Hazırlık.....	158
3.3.8. Göç Sırasında Yaşananlar.....	159
3.3.8.1. Bulgaristan’da Yaşananlar.....	159
3.3.8.2. Türkiye’de Yaşananlar	160
3.3.9. Göç Sonrası Unsurlar	161
3.3.9.1. Göç Sonrası Türkiye’de Yaşananlar.....	161
3.3.9.1.1. Göç Sonrası Sosyal Yaşam.....	161
3.3.9.1.2. Göç Sonrası Ekonomik Durum	162
3.3.9.2. Göç Sonrası Bulgaristan’da Yaşananlar.....	162
3.3.9.2.1. Göç Sonrası Sosyal Yaşam.....	162

3.4. KOMÜNİZM DÖNEMİNDE YAŞANAN GÖÇLER (1944 – 1989)	163
3.4.1. Göç Öncesi Unsurlar	163
3.4.1.1. Genel Unsurlar.....	163
3.4.2. Göçün Nedenleri.....	172
3.4.2.1. Siyasi Nedenler.....	172
3.4.2.2. Ekonomik Nedenler.....	176
3.4.2.3. Kültürel Nedenler	179
3.4.3. Göç Öncesi Siyasi Durum	185
3.4.3.1. İktidarın Ele Geçirilmesi ile Değişen “Komünist” Politikalar	185
3.4.3.2. “Komünist” Politikalarda Rusya Etkisi	187
3.4.3.3. Dinî İnançlar Üzerindeki Baskılar	190
3.4.3.4. “Komünistlerin” Bulgaristan Türklerine Bakışı.....	192
3.4.3.5. “Nisan Kararları” Sonrası Bulgaristan Türklerine Yönelik Asimilasyon Politikaları	205
3.4.3.6. Pomak Türklerinin Adlarının Değiştirilmesi Sürecinde Yaşanan Gelişmeler	218
3.4.3.7. Bulgaristan Türklerinin Adlarının Değiştirilmesi Sürecinde Yaşanan Gelişmeler	221
3.4.3.8. Bulgaristan Türklerinin Yaşadıkları Karşısında Dünyanın ve Türkiye’nin Sessizliği.....	235
3.4.5. Göç Öncesi Sosyo - Ekonomik Durum	237
3.4.6. Göç Öncesi Sosyal Yaşam.....	241
3.4.6.1. Bulgaristan Türklerinin Tek Gündemi Göç Meselesi	241
3.4.6.2. Komünistlerin Sosyal Yaşama Müdahalesi	246
3.4.6.3. İspiyonculuk	254
3.4.6.4. Vurdumduymazlık.....	258
3.4.6.5. Ad Değiştirme Sürecinde Yaşananlar	261
3.4.6.6. Toplumsal Yozlaşma	265

3.4.6.7. Göç Öncesi Eğitim	268
3.4.7. Göç Öncesi Bulgaristan Türk Aydınının Durumu.....	276
3.4.8. Göçe Hazırlık.....	287
3.4.9. Göç Sırasında Yaşananlar.....	292
3.4.9.1. Bulgaristan'da Yaşananlar.....	292
3.4.9.2. Türkiye'de Yaşananlar	302
3.4.10. Göç Sonrası Unsurlar	308
3.4.10.1. Göç Sonrası Türkiye'de Yaşananlar.....	308
3.4.10.1.1. Genel Unsurlar.....	308
3.4.10.1.2. Göç Sonrası Sosyal Yaşam.....	312
3.4.10.1.3. Göç Sonrası Sosyo - Ekonomik Durum	331
3.4.10.2. Göç Sonrası Bulgaristan'da Yaşananlar	336
3.4.10.2.1. Genel Unsurlar.....	336
3.4.10.2.2. Göç Sonrası Siyasal Durum.....	342
3.4.10.2.3. Göç Sonrası Sosyal Yaşam.....	344
3.5. DİĞER GÖÇ UNSURLARI.....	351
3.5.1. Türk Dünyasında Yaşanan Göçler.....	351
3.5.2. İş Nedeni ile Gerçekleşen Göçler	353
SONUÇ	355
KAYNAKLAR.....	363

KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
Akt.	: Aktaran
BKP	: Bulgaristan Komünist Partisi
ev.	: Çeviren
der.	: Derleyen
ed.	: Editör
KLÜ	: Kırklareli Üniversitesi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TKZS	: Emek Tarım Kooperatifleri

TABLÖLAR

Tablo 1: 2010-2017 Yılları Arası Bulgaristan Nüfusu.....	5
Tablo 2: Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Nüfusu	24
Tablo 3: 1877-1993 Yılları Arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göç Eden Kişi Sayısı	37

GİRİŞ

G.1. GENEL BİLGİLER

Balkan Türklerinin tarihi incelendiğinde karşımıza çıkan en önemli unsur her zaman “göç” olmuştur. Göçler ile Balkanlar’ın yolunu tutan Türkler, uzun yıllar bölgede yaşadıkdan sonra Osmanlı Devleti’nin güç kaybetmeye başlaması ise birlikte, yine göçler ile Balkanlar’dan ayrılmak zorunda kalmışlardır.

Osmanlı Devleti’nin Balkanlar’da fetih faaliyetleri yürütmesiyle birlikte Anadolu Türklüğünün Balkan macerası başlamıştır. Fethedilen yerlerin Türkleşmesi ve Müslümanlaşması adına bu bölgelere Anadolu’dan aileler yerleştirilmiştir. Balkanlar’a yerleşen Türkler, bu coğrafyayı kendilerine vatan olarak kabul etmişlerdir. Balkanlar’da bulunan sayısız Türk eseri bunun en önemli kanıtıdır. Yüzyıllarca huzur ve refah içerisinde yaşayan Balkan Türklüğü için Osmanlı Devleti’nin bölgede güç ve toprak kaybetmeye başlaması ile birlikte zor günler başlamıştır. Kaybedilen topraklarda Türklere yönelik baskı ve şiddet olayları artmaya başlamıştır. Yaşanan üzücü olaylar neticesinde Balkan Türkleri, yüzyıllarca vatan bildikleri toprakları terk etmek zorunda kalmıştır.

Bulgaristan Türkleri açısından 93 Harbi olarak da bilinen 1877–1878 Osmanlı – Rus Savaşı oldukça önemli gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur. Osmanlı Devleti’nin bu savaşı kaybetmesi ile birlikte Bulgaristan Türkleri için felâketler ile dolu günler başlamıştır. Bölgede meydana gelen otorite boşluğu ile birlikte Rusların desteğini alan Bulgar çetelerinin faaliyetleri, Türkler için hayatı çekilmez hâle getirmiştir. Yaşanan kıyımlar ve uygulanan şiddet karşısında Bulgaristan Türkleri de çareyi göç etmekte aramıştır. 93 Harbi ile başlayan Bulgaristan Türklerinin göç macerası, Balkan Savaşları ile birlikte devam etmiş, “komünist” iktidar döneminde daha da şiddetlenerek günümüze kadar sürmüştür.

Bulgaristan Türkleri açısından hayatın önemli bir parçası hâline gelmiş olan “göç”, edebiyatın da vazgeçilmez konularından biri hâline gelmiştir. Göç öncesinde yaşanan acı olaylar, katliamlar, uygulanan baskı ve şiddet,

yaşanan göçler, göç yollarında karşılaşılan zorluklar ve göç sonrasına ait unsurlar edebiyat eserlerinde kendine yer bulmuştur.

Bulgaristan Türk romanında da göç unsurlarına sıkça rastlamak mümkündür. Romanların tamamında olmasa bile belli bölümlerinde göç ile ilgili unsurlar karşımıza çıkmaktadır. Bulgaristan Türk yazarlarının büyük bir çoğunluğu göç etmek zorunda kaldığı için kendi hayatlarından hareketle göçe bir şekilde değinmişlerdir.

Edebiyatın en önemli ilham kaynaklarından biri, kişilerin yaşantıdır. Bu açıdan bakıldığında atalarının ve kendilerinin yaşamış oldukları felâketlerin Bulgaristan Türk yazarları tarafından konu edilmesi gayet normaldir.

G.1.1. Tezin Kapsamı

Bu çalışmada, Bulgaristan Türkü yazarlar tarafından 1980 sonrasında yazılmış olan romanlar, içeriklerindeki göç unsurları bakımından incelenmiştir. Yapılan incelemede, romanlarda yoğun bir şekilde göç ile ilgili unsurlar tespit edilmiştir.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm; Bulgaristan Türk Edebiyatı ve Bulgaristan Türk romanının gelişim süreci ile ilgili bilgilerin verilmiş olduğu “Bulgaristan Türk Edebiyatı” başlıklı bölümdür. İkinci bölüm, içerisinde göç unsuru bulunan romanların yazarları ile ilgili bilgilerin ve roman özetlerinin verildiği “Göç Unsuru Bulunan Romanların Yazarları Hakkında Kısa Bilgi ve Roman Özetleri” başlıklı bölümdür. Üçüncü bölüm ise romanlardaki göç unsurlarının incelenmiş olduğu “Romanlardaki Göç Unsurları” başlıklı bölümdür.

Çalışmanın ana bölümünü oluşturan “Romanlardaki Göç Unsurları” başlıklı bölüm kendi içerisinde; “Anadolu’dan Balkanlar’a Göç”, “93 Harbi ile Başlayıp I. Dünya Savaşı Sonuna Kadar Devam Eden Göçler (1878 – 1918)”, “I. Dünya Savaşı Sonrasında Başlayıp Komünizm Dönemine Kadar Devam Göçler (1918 – 1944)”, “Komünizm Döneminde Yaşanan Göçler (1944 – 1989)” ve “Diğer Göç Unsurları” olmak üzere beş alt başlıktan oluşmaktadır. “93 Harbi ile Başlayıp I. Dünya Savaşı Sonuna Kadar Devam Eden Göçler (1878 – 1918)”, “I. Dünya Savaşı Sonrasında Başlayıp

Komünizm Dönemine Kadar Devam Göçler (1918 – 1944)”, “Komünizm Döneminde Yaşanan Göçler (1944 – 1989)” başlıklı bölümlerde göçün nedenleri, göç öncesi unsurlar, göç sırasında yaşananlar ve göç sonrasında yaşananlar ile ilgili unsurlar üzerinde durulmuştur.

Sonuç bölümünde, yapılan çalışma ile ilgili genel bir değerlendirme yapılmış, ulaşılan sonuçlar üzerinde durularak çalışma sonlandırılmıştır.

G.1.2. Tezin Amacı

Bu çalışmanın amacı, Bulgaristan Türkü yazarların 1980 sonrasında kaleme almış oldukları romanlarda bulunan göç ile ilgili unsurları belirlemek ve Bulgaristan Türk tarihinde yaşanan göçlerin genelde edebiyata özelde ise roman türüne nasıl yansıdığını tespit etmektir.

G.1.3. Yöntem ve Teknik

Bu çalışmada, yöntem olarak “literatür taraması” ve “tematik gruplama yöntemi” kullanılmıştır. Öncelikle konu ile ilgili olarak kapsamlı bir “literatür taraması” yapılmıştır. Ele alınan konunun kapsam bakımından hacimli olması ve geniş bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşen olayları kapsamından dolayı, göç unsurları “tematik gruplama” yapılarak, kronolojik sıraya uygun bir şekilde değerlendirilmiştir.

G.2. BULGARİSTAN

Bulgaristan, Türkiye'nin kuzeybatısında bulunan 110.912 km² yüzölçümüne sahip bir Balkan yarımadası ülkesidir.¹ Ülkenin başkenti Sofya'dır. Bulgaristan'ın kuzeyinde Romanya, batısında Sırbistan, güneybatısında Makedonya, güneyinde Yunanistan, güneydoğusunda Türkiye ve doğusunda Karadeniz yer almaktadır.

¹ Emrullah Güney, *Türkiye'nin Komşuları Ülkeler Coğrafyası, Ekonomi, Jeopolitik*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2013, s. 337.

Harita 1: Bulgaristan'ın Coğrafi Konumu²

Bulgaristan'da Balkan Dağları ve Rodop Dağları olmak üzere iki önemli dağ sırası bulunmaktadır. Karadeniz kıyılarından başlayan Balkan Dağları ülkenin ortasından ülkeyi ikiye bölerek batıya doğru uzanıp batıdaki dağlık bölgelerle birleşir. Balkan Dağları'nın kuzeyinde Tuna nehrinin kolları tarafından derince yarılmış olan verimli platolar yer alır. Balkan Dağları'nın güneyinde doğu-batı yönünde uzanan Sredna Gora (*Karacadağ*) bulunur. Bu dağ, yükselti bakımından Balkan Dağları'na göre daha alçaktır. Bulgaristan'ın güney bölgeleri de oldukça dağlıktır. Bu bölgede Yunanistan sınırı boyunca Rodop Dağları uzanır. Balkan Dağları ve Rodop Dağları arasında bulunan havzada Meriç nehri akmaktadır. Meriç nehrinin akmış olduğunu bu havza oldukça verimli topraklara sahiptir.³

Bulgaristan'da Tuna, Meriç, Arda, Tunca, İskar, Veleka, Burgaz gibi önemli nehirler bulunmaktadır. Bu nehirlerden en uzununu Tuna nehridir. Bulgaristan'da bulunan nehirlerden Tuna, İskar, Veleka ve Burgaz nehirleri Karadeniz'e; Meriç, Arda ve Tunca nehirleri de Ege Denizi'ne dökülür.⁴ Görüldüğü gibi Bulgaristan su kaynakları ve akarsular bakımından zengin bir ülkedir.

² Peter Hermes Furian, *Bulgaristan Siyasi Haritası*, https://tr.123rf.com/photo_21749631_bulgaristan-siyasi-haritas%C4%B1.html (Erişim: 20.02.2018)

³ Güney, *Türkiye'nin Komşuları*, ss. 337–339.

⁴ Güney, *Türkiye'nin Komşuları*, ss. 339–341.

Bulgaristan genelde ılıman-karasal bir iklime sahiptir. Yazları sıcak, kışları ise soğuk ve karlı geçmektedir. Ülkenin güneyinde bulunan Rodop Dağları iç kesimlere Akdeniz ikliminin etkisinin girmesine engel olmaktadır. Ülkenin büyük bölümü kuzeyden gelen soğuk rüzgârların etkisine açıktır. Kış mevsimi ülkenin kuzey ve batı kesimlerinde daha sert geçmektedir. Çünkü bu bölgeler hem denizden uzaktır hem de yükseltisi güney ve doğu bölgelerine göre daha fazladır. Karadeniz kıyılarında kışlar ılık, yazlar serin geçmektedir. Güneydoğu bölgelerinde yaz kuraklığı yaşanmaktadır. Yükseltisi 900 m'nin üzerinde olan yerlerde ise sert dağ iklimi görülmektedir.⁵

2017 yılı Dünya Bankası verilerine göre Bulgaristan'ın nüfusu 7.075.000'dir.⁶ Dünya bankası verileri incelendiğinde ve yıllar arasında karşılaştırmalar yapıldığında Bulgaristan nüfusunun son yıllarda sürekli düşüş hâlinde olduğu gözlenmektedir.

Tablo 1: 2010–2017 Yılları Arası Bulgaristan Nüfusu⁷

2010	2011	2012	2013
7.395.599	7.348.328	7.305.888	7.265.115
2014	2015	2016	2017
7.223.938	7.177.991	7.127.822	7.075.000

1989–2017 yılları arasında Bulgaristan nüfusu 8,9 milyondan 7,1 milyona gerileyerek ciddi oranında bir düşüş göstermiştir. 1990 yılından itibaren Bulgaristan'da ölüm oranı doğum oranını geçmiş ve Bulgaristan Avrupa kıtasının nüfusu en hızlı şekilde azalan ülkesi konumuna gelmiştir.⁸ Nüfustaki bu hızlı düşüşün nedenleri olarak “doğum oranlarının azalması, ölüm oranlarının artması ve yurt dışına yoğun göç” gösterilmektedir.⁹ Demografların hesaplamalarına göre nüfustaki düşüş bu şekilde devam ederse Bulgaristan nüfusunun 2050 yılında 4,5 – 5 milyon civarına kadar

⁵ Güney, *Türkiye'nin Komşuları*, ss. 341–342.

⁶ <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=BG> (Erişim: 20.02.2018)

⁷ Dünya Bankası 2010–2017 verileri baz alınarak hazırlanmıştır.

⁸ Emin Atasoy, *Beşeri ve Kültür Coğrafyası Işığında Bulgaristan*, Bursa: MKM Yayıncılık, 2010, ss. 54–57.

⁹ Slaveykov, P. ve Zlatunova, D., *Geografiya na Balgariya*, Akt.: Atasoy, *Beşeri ve Kültür Coğrafyası*, 2005, s. 56.

düşmesi beklenmektedir. Uzmanlar bu sorunun çözülememesi durumunda Bulgaristan'ın bir can çekişme ve ulusal olarak yok olma sürecine girebileceğinden bahsetmektedirler.¹⁰

Geçmiş yıllarda Bulgar makamlarının vermiş oldukları istatistik sonuçlarına göre ülke nüfusunun yaklaşık %83'u Bulgar, %10'u Türk, %5'i Roman ve %2'si de diğer etnik unsurlardan oluşmaktadır.¹¹ Ülke nüfusunun son yıllardaki düşüşüne bağlı olarak etnik ve dinsel nüfus dağılımında hızlı bir değişiklik göze çarpmaktadır. Özellikle 1989–2005 yılı arasındaki dönemde Bulgaristan'da nüfus artış hızı %0,64 iken bu oranın Kırcaali'de %3'e kadar yükseldiği görülmektedir. Türklerin ve Müslümanların yaşamış oldukları bölgelerde nüfus artış hızı diğer bölgelere göre daha yüksektir.¹² Bütün bu bilgiler ışığında ülkedeki etnik ve dinî unsurların dağılımının Bulgar yetkililerin açıkladıklarından farklı bir hâl aldığını söyleyebiliriz.

Bulgaristan sınırları içerisinde birçok etnik grup ve dinsel topluluk bulunmaktadır. Ortodoks Hristiyanlar, Katolik Hristiyanlar, Protestan Hristiyanlar, Museviler, Ermeni Gregoryenler ve Müslümanlar Bulgaristan'da yer alan başlıca dinsel gruplardır. 2001 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre ülke nüfusunun %82,6'sı Ortodoks Hristiyanlardan, %12,2'si de Müslümanlardan oluşmaktadır. Etnik dağılıma bakıldığında Ortodoksların %97'sini Bulgarlar oluşturmaktadır. Müslümanların ise %75'i Türklerden, %13'ü Pomaklardan, %12'si de Romanlardan oluşmaktadır.¹³

1997 yılından itibaren Bulgaristan'da bir siyasi istikrar sağlandığından bahsedilebilir.¹⁴ Bulgaristan Cumhurbaşkanlığını 2016 yılından beri Rumen Radev yapmaktadır. Son genel seçimler 26 Mart 2017 tarihinde yapılmıştır. Seçimin birincisi %32,55 (96 MV) oy alan GERB Partisi olmuştur. Bulgaristan Sosyalist Partisi %27,02 (79 MV), Birleşik Vatanseverler %9,12 (27 MV), Hak ve Özgürlükler Hareketi (HÖH) %8,94 (26 MV), Volya

¹⁰ İvanov, A., "Balgarskata Demografiska Agoniya", Akt.: Atasoy, *Beşeri ve Kültür Coğrafyası*, 2005, ss. 56–57.

¹¹ Bestami S. Bilgiç, "Günümüzde Bulgaristan", Balkanlar El Kitabı Cilt II: *Çağdaş Balkanlar*, Der. Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ, Çorum/Ankara: KaraM&Vadi, 2007, s. 499.

¹² Atasoy, *Beşeri ve Kültür Coğrafyası*, s. 56.

¹³ Atasoy, *Beşeri ve Kültür Coğrafyası*, ss. 17–44.

¹⁴ Bilgiç, *Günümüzde Bulgaristan*, s. 502.

(İrade) Partisi %4,16 (12 MV) oy alarak meclise girmeyi başarmışlardır. Türk ve Müslümanların oylarına talip olan Sorumluluk, Özgürlük ve Hoşgörü için Demokratlar Partisi (DOST) ile Hürriyet ve Şeref Halk Partisi'nin (HŞHP) kurduğu DOST Birliği ise %2,95 oy alarak meclise girememiştir.¹⁵ Bu seçim sonuçlarından sonra GERB Partisi ve Birleşik Vatanseverler, Boyko Borisov başbakanlığında koalisyon hükümeti kurmayı başardılar.¹⁶

Komünizmin çöküşüyle birlikte Bulgaristan sanayi üretiminde eskiye oranla bir düşüş gözlenmiştir. Ülkede komünizm döneminden kalma nükleer santraller hâlen çalışmaya devam etmektedir. Makine kimya üretimi ve petrol rafinerileri Bulgaristan sanayisine katkıda bulunmaktadır. Ülke 1996 yılında sosyalist hükümetin iş başından uzaklaşmasına neden olacak ciddi bir ekonomik kriz atlattır. Bulgaristan'da işsizlik oranı yüksektir bu nedenle gençlerin çoğu Avrupa ülkelerinde iş imkânları aramaktadırlar. Bulgaristan'da yolsuzluklar ve hemen hemen her alanda görülen organize suç örgütlerinin varlığı sosyal bir problem olarak toplumun karşısında durmaktadır.¹⁷

Soğuk Savaş döneminden sonra Batı ile uyum sağlama çalışmalarına hız veren Bulgaristan 29 Mart 2004'te NATO'ya tam üye olmuştur. Bulgaristan aynı zamanda 1 Ocak 2007 tarihinden itibaren AB'nin bir üyesidir. Günümüzde Türkiye-Bulgaristan ilişkileri sorunsuz bir şekilde devam etmektedir. Bulgaristan Türk yatırımcıları ülkeye çekmek için çaba harcamaktadır. Türk iş adamlarının Bulgaristan'da birçok yatırımı bulunmaktadır.¹⁸ Komünizm döneminden sonra Türkiye ve Bulgaristan arasındaki ilişkiler normalleşmiş ve iki ülke arasındaki ilişkilerde gözle görülür bir gelişme kaydedilmiştir.

¹⁵ <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201703271027813778-bulgaristan-gerb-hoh-dost/> (Erişim: 20.02.2018)

¹⁶ <https://aa.com.tr/tr/dunya/bulgaristanda-yeni-hukumet-goreve-basladi/811505> (Erişim: 20.02.2018)

¹⁷ Bilgiç, *Günümüzde Bulgaristan*, ss. 502–504.

¹⁸ Bilgiç, *Günümüzde Bulgaristan*, ss. 502–504.

G.3. BULGARİSTAN'DA TÜRKLER

G.3.1. Osmanlı Dönemi Öncesi Bulgaristan'da Türk Varlığı

Türk boylarının bugünkü Bulgaristan topraklarına gelişi iki şekilde olmuştur. Birinci grup Orta Asya'dan çıkıp Karadeniz'in kuzeyinde geçerek bu bölgeye gelmiştir. İkinci grup ise Anadolu'dan bu bölgeye göç eden Türklerdir.

Türklerin Balkanlar'a ilk gelişi ile ilgili olarak savunulan tezlerden biri "MÖ. 2. yüzyılda İskit Türklerinin ve Orta Asya'dan batıya göç eden kavimlerin Balkanlar'a gelişi" tezidir. İlerleyen dönemlerde 4. yüzyılda Hun Türkleri, 5. yüzyılda Avar Türkleri, 9. yüzyılda Peçenekler ve 11. yüzyılda Kuman Türkleri Bulgaristan topraklarına ayak basmışlardır.¹⁹

Avarlardan sonra Bulgarlar Balkanlar'a gelmiştir. Bulgarlardan sonra ise Peçeneklerin Orta Asya'dan Balkanlar'a geldiği görülmektedir. Peçenekler, bölgede Edirne'yi kuşatarak Bizans için ciddi olarak tehdit oluşturmuşlardır. Malazgirt Savaşı sırasında Bizans ordusunda bulunmuşlardır. Bu savaş esnasında saf değiştirip Alp Arslan'ın ordusuna katılmış ve Anadolu'nun Türkleşmesinde önemli rol oynamışlardır.²⁰

Peçenekler Balkanlar'da hüküm sürdüğü yıllarda Uzların (Oğuzlar) da Balkanlar'a geldiği bilinmektedir. 1064/1065 yıllarında Uzlar, Trakya, Makedonya, Selanik ve Mora'ya kadar olan geniş bir alanda varlık göstermişlerdir. Peçenekler ile mücadele etmişler ve bu mücadelede Peçenekler, Uzların büyük bir bölümünü öldürmüştür. Geri kalan kısmı da salgın hastalıklar ve kıtlık yüzünden yok olmuştur. Uzların geri kalanları Bizans tarafından Makedonya ve Selanik bölgelerine yerleştirilmiş, bir kısmı ise Dobruca'da kalarak Hristiyan olmuştur. Hristiyanlığı kabul eden bu Uzların, bugün Gagavuz/Gagauz olarak bilinen Hristiyan Türkler olduğu düşünülmektedir. Balkanlar'a kuzeyden gelen son Türk topluluğu Kumanlar olmuştur. XI. ve XII. yüzyıllarda bugünkü Ukrayna ve Romanya üzerinden Tuna Boyu ve Dobruca bölgelerine, daha sonra güneye giderek Rodoplar ve Makedonya'nın doğu bölgelerine yerleşmişlerdir. Kumanlar, 1087 yılında

¹⁹ Rafet Ulutürk, *Bulgaristan Türkleri Kimlik Mücadelesi*, İstanbul: Dinç Ofset Matbaacılık, 2017, s. 34.

²⁰ Hüseyin Memişoğlu, *Bulgaristan'da Türk Kültürü*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1995, ss. 16-17.

Peçenekler ile birlikte başkenti Kumanova olan bir “Kuman – Peçenek Türk Federasyonu kurmuşlardır. Ancak bu birlik dış entrikalar karşısında çok fazla dayanamamış ve 1091 yılında yıkılmıştır. Kumanların birçoğu Hristiyanlığı kabul ederek bölge halkı arasında Slavlaşmış ve yok olmuştur.²¹

Anadolu üzerinden Türklerin bölgeye gelişleri IX. – XIII. yüzyıllar arasında Bizans yöneticilerinin davetiyle başlamıştır. Bizans, Batı Trakya, Rodoplar ve Makedonya üzerindeki Slav ve Latin baskısını kırabilmek için Anadolu’dan özellikle de Konya bölgesinden Türkleri bu bölgede iskân etmiştir. Bizans kaynaklarında bu Türk grupları “Vardarlı Türkler” olarak anılmaktadır. Ayrıca bu Türklerin Konya çevresinden bölgeye yerleştirildiği bilindiği için çevrelerinde “Konyar Türkleri” olarak da anılmışlardır.²²

Bizans’a sığınan II. İzzeddin Keykavus, Bizans imparatoru Mihael Palaeologus tarafından 1263 yılında Dobruca’da bulunan Hristiyan Oğuzların başına bey olarak görevlendirilmiştir. Bir yıl sonra Karesi Beyliğinden Ece Halil komutasında yaklaşık olarak 12 bin Türkmen ve Sarı Saltuk bu bölgeye gelmişlerdir. Sarı Saltuk ve dervişleri bu bölgenin İslamiyet ile tanışmasını sağlamışlardır. Böylelikle Osmanlı Devleti Balkanlar’a seferler düzenlemeye başlayınca karşısında Müslüman Türk topluluklarını bulmuştur.²³

Görüldüğü gibi Bulgaristan coğrafyasında Türk varlığının geçmişi oldukça eskidir. Türkler, Osmanlı Devleti Balkanlar’a geçmeden çok önceleri bile bu coğrafyada var olmuşlardır. Bu açıdan bakıldığında bu topraklar eski bir Türk yurdudur.

G.3.2. Osmanlı Döneminde Bulgaristan’da Türkler

Trakya üzerine deniz seferleri yapan Aydın oğlu Umur Bey, Balkan fetihlerini hazırlayan ilk büyük Türk kumandanıdır. Osmanlılardan önce Karesi beyleri Rumeli akınlarına öncülük etmişlerdir. Osmanlılar, Rumeli’ye ilk olarak Orhan Gazi’nin oğlu Gazi Süleyman Paşa’nın 1352 yılında Sırpaları bozguna uğratması sonucunda yerleşme imkânı bulmuştur. Gazi

²¹ Memişoğlu, *Bulgaristan’da Türk Kültürü*, ss. 17–19.

²² M. Tayyip Gökbilgin, *Rumeli’de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân*, İstanbul: İşaret Yayınları, 2008, ss. 9–10.

²³ Ulutürk, *Bulgaristan Türkleri Kimlik Mücadelesi*, s. 35.

Süleyman Paşa'nın çabalarıyla 1352'de önce Tsympe (Çimpe/Cinbi) Kalesi ele geçirilmiş, Gelibolu işgal edilmiş, daha sonra Trakya'nın güney kesimi fethedilmiş ve buralara Anadolu'dan asker ve halk getirilerek yerleştirilmiştir. Karesili gazilerden Ece Bey, Gazi Evrenos, Hacı İlbeyi ve Gazi Fazıl Osmanlıları Rumeli'ye geçmeye teşvik etmişler. Gazi Süleyman Paşa ve Karesili Gazilerin çabaları sonucu Türklerin Balkanlar'daki hâkimiyeti kalıcı hâle gelmiştir.²⁴

Fethedilen yerlere Osmanlı Devleti tarafından Anadolu'dan göçebe topluluklar getirilip bölgedeki stratejik yerlere yerleştirmiştir. Böylece fethedilen yerler ve yollar güvence altına alınmıştır. Yine XIV. yüzyılda herhangi bir zorlama olmadan Balkanlar'ın zengin ve verimli topraklarına yerleşmek için Anadolu'dan Balkanlar'a kendiliğinden bir göç hareketi de olmuştur. Bütün bu göçler Balkanlar'ın Türkleşmesinde çok önemli rol oynamıştır.²⁵

XVI. yüzyılda Güney Bulgaristan'ın Çirmen, Çırpan, Hasköy, Akça, Yeni Zağra, Yanbolu ve Kızanlık kazalarında yaşayan nüfusun %88,04'ünü Müslüman – Türkler oluşturmaktadır. Kuzey Bulgaristan'da da buna benzer bir durum vardır. Türk nüfusun az olduğu yerlere yeni iskânlar gerçekleştirilmiştir.²⁶

Osmanlı Devleti fethedilen yerlerde bölge halkının yaşantısına herhangi bir müdahalede bulunmamıştır. Ayrıca Müslüman ve Gayrimüslim bütün tebaanın can ve güvenliği sağlanmıştır.²⁷ Özellikle İslamiyet konusunda bölge halkına yönelik bir zorlama olmadığını Fransız tarihçi Georges Castellan, "*Dinî ideolojiler üzerine kurulmuş olsa bile Osmanlı istilası din değiştirmeyi beraberinde getirmiyordu.*"²⁸ ifadesiyle ortaya koymuştur. Tarihçi Halil İncalcık ise din değiştirmenin ilk iki yüz yılda çok sınırlı

²⁴ Halil İncalcık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009, ss. 49–54, Halil İncalcık, *Kuruluş ve İmparatorluk Döneminde Osmanlı Devlet Kanun Diplomasi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2013, ss. 93–97, Halil İncalcık, *Türkler ve Balkanlar, Balkanlar*, İstanbul: OBİV Yayınları, 1993, ss. 10–11, Georges Castellan, *Balkanların Tarihi*, Çev: Ayşegül Yaraman Başbuğu, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1995, s. 56.

²⁵ İncalcık, *Devlet-i Aliyye*, ss. 51–54, İncalcık, *Türkler ve Balkanlar*, ss. 19–20

²⁶ Memişoğlu, *Bulgaristan'da Türk Kültürü*, ss. 28–29.

²⁷ İncalcık, *Kuruluş ve İmparatorluk Sürecinde*, s. 64.

²⁸ Castellan, *Balkanların Tarihi*, s. 23.

olduğunu belirterek bu din değiştirme hadisesinin bir devlet baskısıyla değil daha çok sosyal bir olay olarak gerçekleştiğini ifade etmektedir.²⁹

Balkanlar’da XIX. yzyıla kadar bütün Müslümanlar, Türk olarak bilinmektedir.³⁰ Bu durum Türklerin İslamiyet ile ne kadar bütnleştiklerinin ve Balkanlar’da İslam’ın sancaktarlığını en iyi şekilde yaptıklarının bir göstergesidir.

Osmanlı Devleti Balkanlar’da fetih hareketine başlamadan önce Balkanlar’da siyasi, dinî ve sosyal bakımdan derin parçalanma ve kargaşa ortamı hâkimdir. Osmanlı’nın bölgeye gelmesiyle birlikte bölge uzun süreli bir barış ve süknet ortamına sahip olmuştur. Osmanlı egemenliği altında Balkanlar’daki bütün topluluklar huzur ve güven ortamı içinde yaşamıştır. Osmanlı, özellikle köylüleri himaye politikası izleyerek toplumsal anlamda bir devrim gerçekleştirmiştir.³¹

Osmanlı döneminde ilk Bulgar ayaklanması 1595 yılında Tırnova’da görülmüştür. Halk tarafından destek görmeyen bu ayaklanma kolayca bastırılmıştır.³² XIX. yzyıla kadar Osmanlı Devleti’nin yönetiminden herhangi bir şikâyeti olmayan Bulgarlar, 1789 Fransız İhtilâli’nden sonra ortaya çıkan milliyetçilik akımının etkisi, Rusların “Panslavist” politikaları ve Patrikhane’nin Bulgarları istismarı sonucunda bölgede isyan komiteleri kurmuş ve büyük karışıklıkların başlamasına neden olmuştur. Çıkan bu isyanlarda Bulgarlar tarafından Müslüman Türklere yönelik birtakım şiddet olayları gerçekleşmeye başlamıştır. Özellikle de 1876 Nisan’ında çıkan ayaklanmada Müslüman – Türklerin yaşadıkları yerler yakılıp yıkılmış ve Müslüman – Türklere yönelik katliamlar gerçekleşmiştir.³³ Bütün bu olayların yaşanmasında Rus Panslavistlerin bir Slav Bulgar devleti kurabilmek için bölgedeki Türklerin bir şekilde bölgeden çıkarılması ya da katledilmesi fikri etkili olmuştur. Özellikle Bulgar eteleri ve Don Kazakları

²⁹ İnck, *Türkler ve Balkanlar*, s. 20.

³⁰ Castellan, *Balkanların Tarihi*, s. 21.

³¹ İnck, *Devlet-i Aliyye*, ss. 64–65.

³² M. Türker Acaroğlu, *Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar-1*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007, s. 142.

³³ M. Alaaddin Yalıncıkaya, “Osmanlılar Döneminde Bulgaristan”, *Balkanlar El Kitabı Cilt: I Tarih*, Der. Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ, Ankara: Araştırma ve Kültür Vakfı, 2006, ss. 326–328.

yaptıkları katliamlarla halk arasında korku salmış, insanları evlerini barklarını terk ederek göçe zorlamıştır.³⁴

1877–1878 Osmanlı – Rus Savaşı’nda Osmanlı ordusu hiçbir varlık gösterememiş ve yenilmiştir. Savaş sonunda 3 Mart 1878 tarihinde Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma Rusya’ya büyük üstünlük sağladığı için Batılı büyük güçlerin muhalefetiyle karşılaşmış bu yüzden yürürlüğe girmemiştir. Ayastefanos Antlaşması’nın yerine yeni bir düzenleme yapmak için Avrupalı büyük güçlerin katılımıyla 13 Haziran–13 Temmuz 1878 tarihleri arasında Berlin Kongresi düzenlenmiştir. Kongre sonunda imzalanan Berlin Barış Antlaşması kararlarına Osmanlı İmparatorluğu’na bağlı başkenti Sofya olan bir Özerk Bulgaristan Prensiği kurulmuştur. Antlaşmaya göre Osmanlı İmparatorluğu tarafından atanan ve büyük devletlerce onaylanan bir Hıristiyan Vali tarafından yönetilecek Doğu Rumeli Eyaleti kurulmuştur. Dobruca’nın büyük bölümü Romanya’ya, güneyi ise Özerk Bulgaristan Prensiği’ne bırakılmıştır. Balkanlar’daki Osmanlı toprakları Makedonya ve Arnavutluk ile sınırlı kalmıştır.³⁵

Bulgaristan Prensiğinin kurulması, Doğu Rumeli’nin Bulgaristan’a katılması ve Balkan Savaşları sonunda Bulgaristan’ın Trakya ve Rodoplar bölgesinde bulunan bazı yerleri sınırlarına dâhil etmesiyle birlikte Türkler uzun yıllar hâkim oldukları bölgede azınlık duruma düşmüştür. Bu bölgelerde Bulgaristan yönetimi altında kalan Türkler “Bulgaristan Türkleri” olarak adlandırılmıştır.³⁶

G.3.3. Bulgaristan Türkleri

Bulgaristan siyasal tarihinin gelişim süreci içinde ele alındığında Bulgaristan Türklerini tarihsel açıdan 4 başlık altında incelemek mümkündür:

³⁴ Bilal N. Şimşir, “*Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu*”, *Bulgaristan’da Türk Varlığı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992, s. 48, H. Yıldırım Ağanoğlu, *Balkanların Makûs Talihi: Göç*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2012, s. 37.

³⁵ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi–1: 18. ve 19. Yüzyıllar*, Çev: İhsan Durdu, Haşim Koç, Gülçin Koç, İstanbul: Küre Yayınları, 2009, ss. 390–391, Caner Sancaktar, “Balkanlar’da Osmanlı Hâkimiyeti ve Siyasal Mirası”, İzmir: *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, C. 2, S. 2, 2011, s. 33.

³⁶ Bilal N. Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1986, s. 17.

- Bulgar Prensligi Döneminde Bulgaristan Türkleri (1877–1908)
- Krallık Döneminde Bulgaristan Türkleri (1908–1944)
- Komünizm Döneminde Bulgaristan Türkleri (1944–1989)
- Demokratik Dönemde Bulgaristan Türkleri (1989 - ...)

Bulgar Prensligi döneminden başlayarak demokratik döneme kadar geçen süre içerisinde yaşanan olaylar Bulgaristan Türklerinin kaderinde belirleyici olmuştur. Bulgaristan tarihinde dönemlerin değişmesine rağmen Bulgaristan Türklerinin çektiği sıkıntılar değişmemiştir. Bu yüzden Bulgaristan iç siyasetindeki gelişmeler ve değişmeler Türk azınlık tarafından her zaman şüpheyle karşılanmıştır.³⁷

G.3.3.1. Bulgar Prensligi Döneminde Bulgaristan Türkleri

Bulgar Prensliginin kurulmasından başlayıp 1908 yılında bağımsız Bulgar Krallığı'nın kurulmasına kadar geçen süreçte göreve gelen hükümetler öncelikli olarak bir devlet yapısı oluşturmaya, ülkede siyasi bir istikrar yakalamaya ve devletin dış sınırlarını belirlemeye çaba harcamıştır. Berlin Antlaşması ile dinî yaşantıları, eğitim hakları, siyasi ve kültürel hakları güvence altına alınan Bulgaristan Türkleri bu dönemde genel olarak arka planda kalmışlardır. Ancak durumları savaş yıllarıyla kıyaslandığında daha iyi olmakla birlikte çektikleri sıkıntılar devam etmektedir.³⁸

Özellikle bölgede Bulgar çetelerinin Müslüman – Türk halka yönelik saldırıları devam etmektedir. Bulgar yönetimi tarafından Türklerin yaşadıkları bölgelerde sıkıyönetim ilân edilerek Türklerin ellerinde bulunan silahlar toplanmış, silah taşımaları ve kendi aralarında toplanmaları yasaklanmıştır. Bu durumun tam aksi olarak Bulgarlar silahlandırılmış ve Türk köylerine saldırılarına göz yumulmuştur. Türkler bölgeyi terk etmeleri için Bulgar çeteleri tarafından sürekli tehdit edilir hâle gelmiştir. Berlin Antlaşması'nda Türklerin can ve mal güvenliğini sağlayacağını

³⁷ Kader Özlem, “Bulgaristan Türklerinin Tarihsel Süreç İçerisinde Dönüşümü, AB Üyelik Süreci ve Türk Azınlığa Etkileri”, *İstanbul Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.1/2, 2008, ss. 344–345.

³⁸Nuray Ekici, “Bulgaristan Türkleri”, *Balkanlar El Kitabı Cilt:II Çağdaş Balkanlar*, Der. Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ, Ankara/Çorum: KaraM&Vadi Yayınları, 2007, s. 510.

beyan eden Bulgar yönetimi meydana gelen olaylar karşısında hiçbir şey yapmamıştır. Sonuç olarak Prenslik döneminde anavatana ciddi bir göç hareketi olmuştur. Pek çok Müslüman – Türk bu göç yollarında katledilmiş ya da zor koşullar altında hayatlarını kaybetmiştir.³⁹

1885 yılında Doğu Rumeli Eyaleti, Bulgar Prenslığı'ne katılınca pek çok Müslüman – Türk göç etmek zorunda kalmıştır. Bulgar çeteleri tarafından Türklerin malları yağmalanmış evlerine ve topraklarına el konulmuştur. Türklere ait evler, medreseler, camiler yakılıp yıkılmıştır.⁴⁰

1877 – 1886 yılları arasında gerçekleşen göçler nedeniyle Bulgaristan Türkleri hoca ve öğretmenlerinin büyük çoğunluğunu kaybetmiş ve adeta başsız kalmıştır. Türklere ait medrese ve okulların büyük bölümü yakılıp yıkılmıştır. Toprak reformu adı altında Türklerin topraklarına el konulmuş, ekonomik üstünlükleri yok edilmiş ve yoksul duruma düşürülmüştür. Ayrıca Türk vakıf malları büyük ölçüde yağmalanarak medrese ve okulların gelirleri ortadan kaldırılmıştır.⁴¹

Bu dönemde en büyük sıkıntıyı savaş döneminde göç edip daha sonra tekrar topraklarına dönmek isteyen Türkler yaşamıştır. Bulgar devleti geri dönen Türklere topraklarını iade etmemekte ısrar etmiş ve bu yolla Türklerin Bulgaristan'a geri dönmesini engellemiştir.⁴²

1886 yılından sonra Türklerin durumunda az da olsa bir iyileşme görülmüştür. Türklerin kapatılan okulları yeniden açılmaya başlanmıştır. Ayrıca bu dönemde Türkler ana dillerinde kitap ve dergiler de basmışlardır. Dinî özgürlüklerini yaşama ve şeriat kurallarına göre yargılanma haklarını korumuşlardır.⁴³ Şüphesiz ki bu iyileşmede Stambolov hükümetinin, Rusya ile ters düşmesinin ve Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler geliştirmesinin büyük rolü olduğunu unutmamak gerekir.

³⁹ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, ss. 49–50.

⁴⁰ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, ss. 32–33.

⁴¹ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, ss. 34–35.

⁴² Ekici, *Bulgaristan Türkleri*, s. 510.

⁴³ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 35, Ekici, *Bulgaristan Türkleri*, s. 510.

G.3.3.2. Krallık Döneminde Bulgaristan Türkleri

1908 yılında Bulgaristan bağımsızlığını ilan ederek krallık olmuştur. Osmanlı Devleti, 19 Nisan 1909 tarihinde İstanbul'da imzalanan bir protokolle bağımsız Bulgar Krallığı'nı resmen tanımıştır. İmzalanan bu protokole Bulgaristan Türklerinin azınlık haklarıyla ilgili bir madde de eklenmiştir. Daha önce Berlin Antlaşması'nda Türklerin hak ve özgürlüklerine saygı göstereceklerini taahhüt eden Bulgarlar, bu sefer de imzaladıkları bu protokolle Türklerin azınlık hakları konusunda Osmanlı Devleti'ne güvence vermişlerdir.⁴⁴ İmzalanan protokol şartlarına göre Müslüman – Türk azınlığa Bulgarlar ile aynı dinî, medeni ve siyasal özgürlükler tanınmış ve müftülük kurumu yeniden düzenlenmiştir.⁴⁵

Ancak, Balkan Savaşları'nın çıkmasıyla Türklerin bu haklardan yararlanması engellenmiştir. Balkan Savaşları da tıpkı 1877 – 1878 yıllarında gerçekleşen Osmanlı – Rus Savaşı gibi Bulgaristan Türkleri üzerinde yıkıcı etkiler bırakmıştır. Bu savaşlarda Rumeli ve Makedonya topraklarında yaşayan çok sayıda Türk, Bulgarlar tarafından katledilmiştir. Bulgar çeteleri tarafından Türklere ait evler, okullar, camiler yakılıp yıkılmıştır. Bütün bunların sonucunda çok sayıda Türk yaşamış oldukları topraklardan göç etmek zorunda kalmıştır.⁴⁶

Balkan Savaşları sonucunda Bulgaristan, Güney Dobruca'yı Romanya'ya bırakmak zorunda kalmıştır. Müslüman – Türk nüfusun yoğun olarak var olduğu bu bölgenin Bulgaristan'dan kopmasıyla Bulgaristan'da yaşayan Türklerin sayısında bir azalma meydana gelmiş olmasına rağmen Rodoplar bölgesinde bulunan dokuz Türk ilçesinin (Kırcaali, Koşukavak, Eğridere, Mestanlı, Darıdere, Dövlên, Paşmaklı, Nevrokop, Ortaköy) Bulgaristan'a katılmasıyla birlikte yine hatırı sayılır bir Türk nüfusu Bulgaristan'a katılmıştır.⁴⁷

Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti ile Bulgaristan'ın müttefik olarak savaşa girmeleriyle birlikte iki ülke arasında bir yakınlaşma

⁴⁴ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 48.

⁴⁵ Ekici, *Bulgaristan Türkleri*, s. 511.

⁴⁶ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, ss. 53–54, Ekici, *Bulgaristan Türkleri*, s. 511.

⁴⁷ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, ss. 51–53.

meydana gelmiş ve bu durum Bulgaristan Türklerinin durumunu olumlu yönde etkilemiştir.⁴⁸ Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Bulgaristan'da iktidara 1919 – 1923 yılları arasında Aleksandr Stamboliyski başkanlığındaki Çiftçi Partisi gelmiştir. Stamboliyski Hükümeti döneminde Bulgaristan Türk azınlığı rahat bir nefes almıştır. Bulgar Hükümeti ülkede yaşayan Türklere karşı birtakım görevleri olduğunu açık bir şekilde kabul etmiştir.⁴⁹

Çiftçi Partisi döneminde eğitim alanında önemli gelişmeler gerçekleşmiştir. Bu dönemde Şumnu Türk Öğretmen Okulu açılmış, Şumnu Nüvvâb Okulu'nun açılması içinde çalışmalara başlanmıştır. Bu dönemde Türk okullarına çeşitli maddi yardımlar yapılmış, yapılan yardımların miktarı arttırılmış ve yeni okulların açılması sağlanmıştır. Çiftçi Partisi döneminde Bulgaristan'daki Türk okulu sayısı 1713'e yükselmiştir.⁵⁰

1923 yılında Çiftçi Partisi Hükümeti'nin bir darbe ile devrilmesi ve Aleksandr Stamboliyski'nin kurşuna dizilerek öldürülmesiyle birlikte Bulgaristan Türkleri açısından önemli ve olumlu gelişmelerin olduğu bu kısa dönem kapanmıştır. Bulgar kaynakları, Stamboliyski'den sonra gelen hükümetleri “faşist hükümetler” olarak kabul etmektedir.⁵¹

Stamboliyski'den sonra gelen hükümetler, Türkiye'deki ulusal bağımsızlık hareketinin Bulgaristan Türkleri üzerindeki olası etkilerinden çekindikleri için Türklerin hak ve özgürlüklerini kısıtlama yoluna gitmişlerdir. Bulgar hükümetleri tarafından 1925 yılında Türkiye ve Bulgaristan arasında imzalanan Dostluk Antlaşması'na dayanarak Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göçü teşvik edilmiştir. 1923 – 1931 yılları arasında görev yapan Tsankov ve Lyapçev hükümetleri Türkleri ulusal bütünlüğe tehdit olarak gördükleri için onların hak ve özgürlüklerinde birtakım kısıtlamalara gitmişlerdir. Türk okullarının özel statüleri ve bu okullara sağlanan maddi destek kaldırılmıştır. Ayrıca Türkçe olarak basılan bazı gazete ve dergiler kapatılmıştır.⁵²

⁴⁸ Ekici, *Bulgaristan Türkleri*, s. 511.

⁴⁹ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 54.

⁵⁰ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, ss. 55–57.

⁵¹ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 57.

⁵² Ekici, *Bulgaristan Türkleri*, s. 512.

1930'lu yıllar boyunca "faşist birlikler" Türklere saldırı düzenlemiş, onları Bulgarca konuşmaya ve dinî ibadetlerini terk etmeye zorlamışlardır. 1934 askeri darbesinden sonra Kral III. Boris ülkede kontrolü ele geçirecek otoriter bir rejim kurmuştur. Otoriter rejimin kurulmasında sonra durum daha da kötüleşmiştir. Türklerin siyasi hakları konusunda önemli kısıtlamalar olmuştur. Türk okullarının büyük bir kısmı kapatılmıştır. Ülkede 1923 yılında 1713 olan okul sayısı 1944 yılında 367'ye düşmüştür. Türkçe yayınlar yasaklanmıştır.⁵³

Görüldüğü gibi Bulgaristan Türkleri, Krallık Döneminde sadece Stamboliyski liderliğindeki Çiftçi Partisi döneminde hak ve özgürlüklerini kullanma noktasında rahat bir nefes almışlardır. Özellikle Stamboliyski'den sonra gelen faşist hükümetler Bulgaristan Türkleri üzerinde yoğun bir baskı kurmuşlar ve Türklerin hak ve özgürlüklerinde ciddi kısıtlamalara gitmişlerdir.

G.3.3.3. Komünizm Döneminde Bulgaristan Türkleri

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin kapitalist, Bulgaristan'ın ise komünist bloklarda yer almasıyla birlikte Türkiye – Bulgaristan sınırı bloklar arası bir sınır konumuna gelmiştir. Bu yüzden Türkiye ve Türkiye ile ilişki içinde olan Bulgaristan Türkleri komünist Bulgaristan rejimi tarafından ülke bütünlüğüne ve sosyalist ideolojiye tehdit olarak algılanmıştır. Bu durum komünist dönemde Bulgaristan Türklerinin pek çok sıkıntı yaşamasına neden olmuştur.⁵⁴

Bulgaristan'da komünist rejimin iktidara gelmesiyle birlikte ülke içindeki farklı dinî ve etnik grupları yok sayan "tek milletli sosyalist ulus" oluşturma çabaları kendini göstermiştir. Böyle bir ulus oluşturma önündeki en büyük engel olarak da ülkenin en kalabalık azınlık grubu olan, muhafazakâr hayat tarzını devam ettirmekte ısrar eden, millî ve dinî bilinçleri güçlü olan Türkler görülmüştür. Bulgar devleti bu engeli aşmak

⁵³ Ekici, *Bulgaristan Türkleri*, s. 512.

⁵⁴ Ekici, *Bulgaristan Türkleri*, ss. 512–513.

için, zorla asimilasyon ve zorunlu göçe zorlamak suretiyle artan Türk nüfusunu eritmek şeklinde iki strateji geliştirmiştir.⁵⁵

Komünist dönemde Türk azınlığa vurulan ilk darbe kamulaştırma politikası olmuştur. Genelde kırsal bölgelerde yaşayan, geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlayan Türklerin topraklarına ve hayvanlarına komünist rejim tarafından el konulmuştur. Bu durum Türkler arasında bir hoşnutsuzluğa ve Türkiye'ye göç arzusunun şiddetlenmesine neden olmuştur. Bu hoşnutsuzluğun bir eyleme dönüşmesinden çekinen Bulgaristan komünist rejimi 10 Ağustos 1950 tarihinde verdiği bir nota ile Türkiye'den 250.000 Türkü üç ay içerisinde ülkeye kabul etmesini istemiştir. Birtakım restleşmelerin sonucunda Türkiye sınırı açmış ve 1950–1951 yılları arasında 155.000 Türk Türkiye'ye göç etmiştir.⁵⁶

1947 Anayasası ile din ve vicdan hürriyetleri garanti altına alınmış olan Müslümanların ibadetlerini yerine getirilmesi engellenmek istenmiştir. Cami ve vakıf topraklarına el konulmuş, Kuran kursları yasaklanmış, dinî eğitim veren okullara çeşitli kısıtlamalar getirilmiştir. 1944 yılında ülkedeki imam sayısı 16.000 iken bu sayı 1956 yılında 2715'e düşmüştür. Bu durum komünist rejimin din ve vicdan hürriyeti konusunda azınlıklara ne kadar acımasızca davrandığının bir göstergesidir.⁵⁷

Komünist Bulgar rejimi, 1950'li yılların başında Türkler arasında komünist ideolojiye sadık bir kesim yetiştirmek için Türklerin sosyal ve kültürel gelişimini desteklemişlerdir. Ancak Türkler arasında Komünist Parti'ye üyelik istenilen düzeyde gerçekleşmemiştir. Bunun üzerine 1956 yılında Türklere karşı ılımlı politikalardan vazgeçilmiş ve sorunun asimilasyon yoluyla çözülmesine karar verilmiştir.⁵⁸

Bulgaristan'da Müslüman Türklere ve diğer azınlıklara yönelik asimilasyon politikasının uygulanmasına ilk önce 1946 yılında Türk azınlık okullarının devletleştirilmesiyle başlanmıştır. 1946 – 1949 yılları arasında Türkçe eğitim – öğretim adım adım yasaklanmıştır. 1958 yılında Türk özel

⁵⁵ Ekici, *Bulgaristan Türkleri*, s. 513.

⁵⁶ Ekici, *Bulgaristan Türkleri*, ss. 513–514.

⁵⁷ Ekici, *Bulgaristan Türkleri*, s. 514.

⁵⁸ Ekici, *Bulgaristan Türkleri*, ss. 514–515.

okulları Bulgar devlet okullarıyla birleştirilmiş ve Bulgarca zorunlu hâle getirilmiştir. 1969 yılında Komünist Parti ülkedeki bütün azınlıkları eritmek için birtakım kararlar almıştır. Bu kararlar ilk önce 1972 – 1974 yılları arasında Müslüman Pomaklara daha sonra da 1981 – 1983 yılları arasında da Türkçe konuşan Müslüman Çingenele uygulananmıştır ve bu gruplara mensup kişilerin isimleri Hristiyan Bulgar isimleriyle devlet zoruyla değiştirilmiştir. 1984 yılının Aralık ayından itibaren de Müslüman Tatarlara ve Müslüman Türklere yönelik Hristiyanlaştırıp Bulgarlaştırma asimilasyon politikaları şiddetli bir şekilde uygulanmaya başlanmıştır.⁵⁹

1971 yılında hazırlanan Jivkov Anayasası'nda ülkedeki azınlıkların varlığı kabul edilmemektedir. Azınlıkların yerine “Bulgar soyundan olmayan vatandaşlar” ibaresi bu anayasada geçmektedir. 1977 yılında Komünist Parti, ülkenin tamamının Bulgarlardan oluştuğunu bildiren bir açıklama yapmıştır.⁶⁰ Bütün bu gelişmeler aslında ülkedeki azınlığı ne kadar ciddi bir tehlikenin beklediğinin bir göstergesidir.

1984 yılı Türkler açısından büyük acıların ve dramların yaşanacağı bir dönemin başlangıcı olmuştur. Türklere karşı yıllarca gizli yürütülen asimilasyon politikaları artık açık bir şekilde uygulanmaya başlanmıştır. İsimleri zorla Bulgar isimleriyle değiştirilmiş, okullarda ve kamuya açık yerlerde Türkçe konuşmaları, dinî ibadetleri, sünnet, İslami kurallara uygun yapılan cenaze törenleri ve geleneksel giyim – kuşam yasaklanmıştır.⁶¹ Bulgaristan Türklerinin bütün hakları ellerinden alınmıştır. Bu uygulamalara karşı direnenler ağır para cezaları ödemek zorunda kalmış, keyfi olarak tutuklanmış, toplama kamplarına götürülüp çeşitli işkencelere maruz kalmışlardır. İsim değiştirme politikasında o kadar ileri gidilmiştir ki ölmüş kişilerin adları bile Bulgar isimleriyle değiştirilmeye çalışılmıştır. Hatta mezar taşlarındaki isimleri değiştirmeyenlere yönelik ağır para cezaları verilmiştir.⁶²

⁵⁹ Acaroğlu, *Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar-1*, ss. 137–138.

⁶⁰ Ekici, *Bulgaristan Türkleri*, s. 515.

⁶¹ Ali Dayıoğlu, *Toplama Kampından Meclis'e Bulgaristan'daki Türk ve Müslüman Azınlığı*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, ss. 352–353.

⁶² Acaroğlu, *Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar-1*, ss. 143–144.

Her Şeye rağmen Türkler uygulanan bu asimilasyon politikalarına direnmiŐtler. 1989 Mayıs ayında artarak süren gösteriler ciddi boyutlara ulaşmıştır. Bu gösteriler Bulgar askeri ve polisi tarafından güç kullanarak dađıtılabilmıŐtir. Müdahalelerde ateşli silahlar kullanılmıştır. Bu müdahaleler sırasında 1000 – 1500 civarında Türk öldürülmüş, binlercesi de yaralanmıştır.⁶³

Bulgaristan olayların bir türlü yatıŐmaması zerine Türkiye’den sınırlarını açmasını ve Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç etmek isteyen ‘‘Bulgar Müslümanları’’ ülkeye kabul etmesini istemiştir. Türkiye bu çağrıya olumlu cevap vermiş ve 1989 yılının Mayıs – Eylül ayları arasında yaklaşık 350.000 kişi Türkiye’ye göç etmiştir.⁶⁴

10 Aralık 1989’da Doğu Avrupa lkelerinde meydana gelen demokratik devrimlerin de etkisiyle Komünist Parti içinde bir deđiŐikliđe gidilmiŐ ve Todor Jivkov iktidardan uzaklaştırılmıştır. Böylece Bulgaristan tarihinde bir sayfa kapanmıştır.⁶⁵

Bu dönem Bulgaristan Türkleri açısından oldukça sıkıntılı geçmiştir. Özellikle Jivkov döneminde, Bulgaristan Türklerini, Bulgarlaştırmak adına yürütülen faaliyetler ülkede yaşayan Türklere hayatı çekilmez bir hâle getirmiştir. G hareketliliğinin yoğun olduğu bu dönem, 1989 yılında gerçekleşen göçten sonra Jivkov’un devrilmesi ile birlikte sona ermiŐtir.

G.3.3.4. Demokratik Dönemde Bulgaristan Türkleri

10 Kasım 1989 tarihinde Jivkov’un iktidardan düŐmesinden sonra göreve gelen Petır Mladenov hükümeti azınlıklara karşı uygulanan ‘‘Yeniden Doğuş’’ asimilasyon politikalarını yasadıŐı kabul ederek Türk ve Müslüman azınlığa haklarının geri verilmesi için gerekli düzenlemeleri yapma kararı almıştır.⁶⁶ ülkedeki azınlıklarla ilgili yapılan düzenlemelere karşı çıkan milliyetçi Bulgarlar tarafından birtakım gösteriler düzenlenmiştir. Düzenlenen bu gösterilerde azınlıklara asla taviz verilmemesi ve bu düzenlemeyi yapan hükümetin istifası istenmiştir. Ancak

⁶³ Ekici, *Bulgaristan Türkleri*, s. 516.

⁶⁴ Ekici, *Bulgaristan Türkleri*, s. 516.

⁶⁵ Ekici, *Bulgaristan Türkleri*, s. 516.

⁶⁶ Dayıoğlu, *Toplama Kampından Meclis’e*, s. 375.

yapılan baskılara rağmen Mladenov hükümeti geri adım atmamış sorunu diplomasi yoluyla çözüme yoluna giderek almış olduğu kararın arkasında durmuştur.⁶⁷

5 Mart 1990 tarihinde Türklere zorla değiştirilen eski adları geri verilmiştir. Komünizm döneminde kapatılan camiler tekrar açılmaya ve Kuran kursları tekrar düzenlenmeye başlanmıştır. Ayrıca Sofya’da “Yüksek İslâm Enstitüsü” ve Şumnu’da İmam Hatip Lisesi açılmıştır.⁶⁸ Türklerin siyasi haklarında gerekli düzenlemeler yapılarak Türk partisi olan Hak ve Özgürlükler Hareketi’nin (HÖH) 1990 yılı Haziran ayında yapılan seçimlere girmesi sağlanmıştır.⁶⁹

1991 yılında Bulgaristan Anayasası’nda değişiklik yapılmıştır. Yapılan değişiklikle herhangi bir dil, din ve ırk ayrımı gözetmeden ülkedeki tüm vatandaşların siyasi, dinî ve kültürel hakları garanti altına alınmıştır. Ancak Bulgar hükümeti daha önce olduğu gibi yine ülkedeki azınlıkların varlığını kabul etmeyerek, bu azınlıkları “ana dili Bulgarca olmayan Bulgar vatandaşları” olarak tanımlamaya devam etmiştir.⁷⁰ Bulgaristan’ın AB’ye üye olmasına rağmen ülkedeki azınlıklarla ilgili birtakım sıkıntılar devam etmektedir. AB kurumları tarafından hazırlanan birtakım raporlarda “Türk azınlık” ibaresi görülse de Bulgaristan Anayasası’nda azınlık ibaresini görmek mümkün değildir.⁷¹

Demokrasinin gelmesiyle birlikte Türkçe’nin kamusal alanda kullanılmasıyla ilgili yasak kaldırılmıştır. Türklere ana dilde eğitim, basın ve yayın hakları verilmiştir. Türklerin yoğun yaşadığı yerlerdeki okullarda Türkçe dersler müfredata alınmıştır ancak Türk çocuklarının bu derslere girmeleri çeşitli uygulamalarla engellenmeye çalışılmıştır. Türkçe dersi “serbest seçmeli” ders olarak kabul edilmiş ve bu dersten alınan notun öğrencinin ortalamasına bir etki etmemesi kararlaştırılmıştır. 2002 yılında yapılan bir değişiklikle Türkçe dersi “zorunlu seçmeli yabancı dil” kapsamına alınmış ve not ortalamasına katılması kararlaştırılmıştır. Bu

⁶⁷ Dayıoğlu, *Toplama Kampından Meclis’e*, ss. 377–385.

⁶⁸ Dayıoğlu, *Toplama Kampından Meclis’e*, s. 384.

⁶⁹ Ekici, *Bulgaristan Türkleri*, s. 517.

⁷⁰ Ekici, *Bulgaristan Türkleri*, s. 517.

⁷¹ Özlem, *Bulgaristan Türklerinin Tarihsel...*, s. 365.

durumda da Türkçe derslerinin sayısı haftada iki saate düşmüştür. Bu durum Türkçe dersi alan öğrencilerin sayısını düşürmüştür.⁷²

Demokrasinin gelmesiyle birlikte siyasi haklarını yeniden elde eden Türkler kısa süre içinde çeşitli siyasi partiler kurmuştur. Bunlar arasında en önemlisi Ahmet Doğan tarafından kurulan ve yapılan her seçimde meclise girmeyi başaran HÖH olmuştur. HÖH 2005 yılında Bulgaristan'ın en büyük üçüncü siyasi partisi konumuna gelmiştir.⁷³ Uzun yıllar Bulgaristan Türklerinin en güçlü temsilcisi olan HÖH'ün genel başkanlığını yapmış olan Lütfü Mestan ve bazı arkadaşları 15 Aralık 2015 tarihinde siyasi görüş ayrılıklarından dolayı HÖH'ten ihraç edilmişler ve akabinde 10 Nisan 2016 tarihinde "Sorumluluk, Özgürlük ve Özgürlük için Demokratlar" adı altında kısa adı "DOST" olan bir parti kurmuşlardır.⁷⁴ 26 Mart 2017 tarihinde yapılan seçimlerde %2,95 oy almışlardır.⁷⁵ Girmiş oldukları ilk seçimde almış oldukları oy oranı ile meclise girmeyi başaramayan "DOST" ilerleyen yıllarda Bulgaristan Türklerinin siyasi hayatında önemli roller oynayabileceğini göstermiştir.

2007 yılında AB'ye üye olmasına karşın ülkede ekonomik olarak var olan sıkıntılar devam etmektedir. AB'nin yapmış olduğu yardımlar genelde Bulgar nüfusun yoğun olduğu bölgelerde kullanılmaktadır. Türklerin yaşamış oldukları bölgelere gerekli yatırımlar yapılmamaktadır. Bu yüzden Türk azınlık arasında yüksek işsizlik oranları görülmektedir. Birçok Türk, ekonomik kriz ve işsizlik yüzünden Türkiye'ye ve çeşitli Avrupa ülkelerine göç etmek zorunda kalmıştır.⁷⁶ Türklerin hayat standartları Bulgarlara oranla daha düşüktür. Günümüzde meydana gelen bazı olumlu gelişmelere rağmen toplumsal anlamda Türklere karşı yapılan ayrımcılıklar devam etmektedir. Türklerin devlet kademelerinde iş bulabilmesi oldukça zordur.⁷⁷

Bulgaristan Türkleri, demokrasinin gelmesiyle birlikte birtakım haklara sahip olmuşlarsa da bunlar henüz yeterli düzeyde değildir. Bulgaristan

⁷² Ekici, *Bulgaristan Türkleri*, ss. 517–518.

⁷³ Ekici, *Bulgaristan Türkleri*, ss. 518–519.

⁷⁴ Ulutürk, *Bulgaristan Türkleri Kimlik Mücadelesi*, s. 268.

⁷⁵ <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201703271027813778-bulgaristan-gerb-hoh-dost/> (Erişim: 20.02.2018)

⁷⁶ Özlem, *Bulgaristan Türklerinin Tarihsel...*, ss. 363–365

⁷⁷ Ekici, *Bulgaristan Türkleri*, ss. 519–520.

Türklerine yönelik ayrımcılık bir şekilde devam etmektedir. Özellikle devlet kademelerinde Türklerin iş bulabilmeleri çok zordur.

G.4. BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN DEMOGRAFİK DURUMU

1876 yılında Tuna vilayetinin Niş hariç geri kalan altı sancağında 1.120.000 Müslüman-Türk nüfusa karşılık 1.130.000 Bulgar yaşamaktadır. Aynı yılda Doğu Rumeli’de ise 483.000 Bulgar nüfusa karşılık 681.000 Müslüman-Türk yaşamaktadır. Ancak, 1877–1878 Osmanlı – Rus Savaşı sırasında yaklaşık bir milyon civarında Müslüman – Türk yaşamış oldukları topraklardan Rus işgal kuvvetleri ve Bulgar çeteleri tarafından katliamlara maruz kalarak göçe zorlanmıştır. Gerçekleşen bu katliamların yanı sıra, açlık, soğuk ve salgın hastalıklar yüzünden yaklaşık 500 bin Müslüman – Türk hayatını kaybetmiştir. Savaş sırasında göç eden Müslüman – Türkler daha sonra topraklarına geri dönmek isteseler de buna Bulgarlar ve onları destekleyen Ruslar tarafından izin verilmemiştir. Böylelikle Türkler, Bulgaristan’da azınlık durumuna düşmüştür. Türklerin bölgeden göçleri 1879 yılından sonra da devam etmiştir. Göçlerle azalan Türk nüfusu yeni yerlerin Bulgaristan’a dâhil olmasıyla dengelenmiştir.⁷⁸

1910 ile 1926 yılları arasında Bulgaristan’daki Müslüman – Türk nüfusta bir artış meydana gelmiştir. Bu artışın meydana gelmesinde, Bulgaristan’ın Balkan Savaşları sonucunda Batı Trakya ve Rodoplar bölgesinde bulunan dokuz ilçeyi sınırlarına dâhil etmesi, Birinci Dünya Savaşı’nın çıkması ve 1919 -1923 yılları arasında Stamboliyski hükümetinin iktidarda önemli rol oynamıştır. Ancak, 1930’lu yıllardan sonra faşist yönetimlerin uyguladıkları baskılar sonucunda Müslüman – Türk nüfusta Türkiye’ye göç başlamıştır. Bunun sonucu olarak ülkedeki Müslüman – Türk nüfusta bir azalma meydana gelmiştir.⁷⁹

7 Eylül 1940 tarihinde Bulgaristan ile Romanya arasında yapılan antlaşmayla Güney Dobruca toprakları Bulgaristan’a katılmıştır. Bu

⁷⁸ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 18.

⁷⁹ Dayıoğlu, *Toplama Kampından Meclis’e*, ss. 47–50.

topraklarda yaşayan 65.437 Türk ile 3958 Tatar'ın Bulgaristan nüfusuna katılmasıyla birlikte Türk nüfusta bir artış meydana gelmiştir.⁸⁰

1950 – 1951 yıllarında komünist rejim tarafından Türkler zorunlu göçe tabi tutulmuştur. Bu yıllarda 154 bin Müslüman – Türk, Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. 1951 yılından 1968 yılına kadar ciddi bir kitlesel göç hareketi meydana gelmemiştir. 1968 yılında imzalanan “Yakın Akriba Göçü Antlaşması” sonrasında 1978 yılına kadar 130 bin Müslüman – Türk, Türkiye'ye göç etmiştir. Jivkov döneminde uygulanan asimilasyon politikaları sonucunda 1989 yılında 350 bin Müslüman – Türk, Türkiye'ye gelmiştir. Rejim değişikliğinden sonra yaklaşık 137 bin Türk geri dönmüştür. 2001 yılında yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre Bulgaristan'da 1992 ile 2001 yılları arasında Müslüman nüfusun genel nüfusa oranı %13,1'den %12,2'ye, Türklerin oranı ise %9,7'den %9,4'e gerilemiştir. Bu nüfus artışında azınlıkların karşılaşmış olduğu ekonomik problemler neticesinde göç etmeleri etkili olmuştur.⁸¹

Bulgaristan'da 1956 yılına kadar yapılan sayımlarda Türk ve Müslüman nüfus ayrı ayrı gösterilmektedir. Ancak 1956 yılından sonra yapılan sayımlarda bu ayrıntıya yer verilmemiştir.⁸² 2001 yılına kadar yapılan sayımlarda Türk ve Müslüman nüfusun dağılımı şu şekilde olmuştur:

Tablo 2: Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Nüfusu⁸³

Sayım Yılı	Türk Nüfus	Müslüman Nüfus	Toplam Nüfus
1887	602.331	676.212	3.154.375
1892	569.728	643.258	3.310.713
1900	539.656	643.300	3.744.283
1905	505.439	603.084	4.035.575
1910	504.560	603.084	4.337.513
1926	577.555	825.774	5.478.741
1934	618.268	821.298	6.077.939
1946	705.000	938.418	7.029.349
1956	656.028	---	7.613.709
1992	822.253	1.110.295	8.847.317
2001	746.664	966.978	7.928.901

⁸⁰ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 19.

⁸¹ Dayıoğlu, *Toplama Kampından Meclis'e*, ss. 50–53.

⁸² Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 18.

⁸³ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, ss. 18–19, Dayıoğlu, *Toplama Kampından Meclis'e*, ss. 43-45'te bulunan tablolardan hareketle hazırlanmıştır.

G.5. BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN SOSYO-EKONOMİK DURUMU

Bulgar Prensiği kurulmadan önce Bulgaristan topraklarında ekonomik üstünlük Türklerin elinde bulunmaktadır. Tarım alanlarının %70'i Türkler tarafından işlenmektedir. Ancak, bu tablo 1877 – 1878 Osmanlı – Rus Savaşı'ndan sonra değişmiştir. Türklerin evleri, hayvanları ve toprakları Bulgarlar tarafından yağmalanmıştır.⁸⁴ Yapılan yasal düzenlemelerle azınlıkların mülkiyet hakları ihlal edilerek, Müslüman – Türklere ait olan vakıf malları ve Bulgar zulmünden kaçanların taşınmaz malları tapularıyla birlikte buralara yerleşen Bulgarlara verilmiştir.⁸⁵ Böylelikle Bulgaristan'daki Müslüman – Türkler sistemli bir şekilde yoksullaştırılmıştır.

Krallık döneminde önce Balkan Savaşları'nın daha sonra da Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması azınlıkları ekonomik olarak zor durumda bırakmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Stamboliyski hükümetinin iktidara gelmesi azınlıklara ekonomik açıdan kısa süreli de olsa nefes aldırılmıştır. Bu dönemde yapılan toprak reformuyla Krallık toprakları köylülere dağıtılmıştır. Büyük çoğunluğu köylerde hayata tutunmaya çalışan azınlık mensupları bu gelişmeden sonra ekonomik olarak rahatlamıştır. 1923'de Stamboliyski hükümetinin devrilmesinden sonra azınlıklar için yeniden sıkıntılı günler başlamıştır. Ekonomik olarak yaşanan sıkıntılar; 1929 Ekonomik Buhranı, 1934'te yönetimi ele geçiren faşist yönetimin ekonomi politikaları ve İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması ile birlikte daha da artmıştır. 1929 Ekonomik Buhranı, Bulgaristan'da özellikle tarım alanında kendini ciddi bir şekilde hissettirmiştir. Tarımla uğraşan kesimin alım gücü düşmüştür. Bu durum Türkleri oldukça derinden etkilemiştir. Yine 1934'te yönetimi ele geçiren faşistlerin ayrımcı uygulamalarıyla Türklere iş verilmemeye başlanmıştır. İş yeri açmak için Bulgar okullarından mezun olma şartı gelmesiyle birlikte Türkler zanaatlarını icra edememeye başlamış ve ekonomik olarak iyice köşeye sıkıştırılmıştır.⁸⁶

⁸⁴ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 18.

⁸⁵ Dayıoğlu, *Toplama Kampından Meclis'e*, s. 208.

⁸⁶ Dayıoğlu, *Toplama Kampından Meclis'e*, ss. 269–272.

Komünist rejim döneminde 1949 – 1956 yılları arasında Bulgaristan’da bulunan bütün topraklar kolektifleştirilerek tüm üretim araçları devlet kontrolüne alınmıştır. Bu durumdan Bulgaristan’da yaşayan herkes etkilenmiştir. Ancak bu durum, en çok %80’e yakını tarımla uğraşan Türkleri etkilemiştir. Kooperatifleştirme ve devletleştirme ekonomik alanın diğer kollarında da yaşanmıştır. Bu sistemle birlikte ikinci sınıf insan muamelesi görüp vasıfsız işçi durumuna düşen Türkler, hem daha fazla çalışmak hem de daha az ücret almak zorunda kalmıştır. Kamu sektöründe çalışan Türklerin sayısı oldukça azdır. Azınlıklar genel olarak çalışma koşulları daha zor olan karayolu ve demiryolu inşaatları ile madenlerde çalıştırılmaktadır.⁸⁷

Türklerin çalışma hayatında çekmiş oldukları sıkıntılar, “Yeniden Doğuş” asimilasyon politikalarının uygulandığı Aralık 1984 – Kasım 1989 döneminde zirve yapmıştır. İsimlerini değiştirmeyen Türklerin devlet işletmelerinden çalışmalarına izin verilmemiştir. Bu politikaları desteklemeyenlerin işlerine son verilmiştir. 1989 yılında yaşanan “Büyük Göç” de Türklerin ekonomik durumunu derinden etkilemiştir. Göç eden Türklerin yanlarında herhangi bir eşya ve para götürmelerine izin verilmemiştir. Yapılan baskılarla Türkler evlerini çok düşük fiyatlara ellerinden çıkarmak zorunda bırakılmıştır. Paralarını ve değerli eşyalarını Bulgaristan’da bırakan Türkler, ekonomik olarak büyük sıkıntılar çekmiştir.⁸⁸

1989 sonrası geçiş döneminde dış pazarın çökmesi, merkezi planlı ekonomiden pazar ekonomisine geçerken birçok devlet işletmesinin kapanması, tarım sektöründe yaşanan sıkıntılar, yüksek işsizlik oranları, dış borcun artması ve yüksek enflasyon Bulgaristan ekonomisine zor günler yaşatmıştır. Azınlığın en büyük sorunlarından biri işsizliktir. Bulgaristan genelinde %14 civarı olan işsizlik, azınlık arasında %25’ler civarındadır. Enflasyonu düşürmek için tarımsal ve hayvansal ürünlerin fiyatlarının %50 düşürülmesi sonucunda ekonomik olarak çıkmaza giren Türkler, Türkiye’ye göç etmeye başlamıştır. Rodoplar bölgesindeki maden ocaklarının

⁸⁷ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, ss. 20–21.

⁸⁸ Dayıoğlu, *Toplama Kampından Meclis’e*, s. 362.

kapanması, çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu maden işçilerini işsiz bırakmıştır. Bu bölgeden de Türkiye'ye göç başlamıştır. Türkiye tarafından göçü engellemek ve azınlığın yaşadığı bölgelere yatırım yapılması için Bulgaristan'a krediler verilmiştir. Ancak verilen krediler azınlıkların yaşadıkları bölgeler için kullanılmamıştır. Bulgaristan'da yatırım yapan Türk firmalarından bazılarının Türklerin yoğun olarak yaşamış oldukları bölgelere yatırım yapmaları işsizlik sorununun giderilmesinde olumlu katkı yapmıştır.⁸⁹

Komünist rejimin devrilmesinden sonra çıkarılan birtakım kanunlarla daha önce azınlıkların ellerinden zorla ya da yok pahasına alınan mallarının iadesi yönünde kararlar alınmıştır. Yine göç esnasında el konulan değerli eşyaların ve paraların iadesi için bazı düzenlemeler yapılmıştır. Böylelikle azınlıklara, önceden yaşamış oldukları ekonomik kayıpları telafi etme imkânı doğmuştur.⁹⁰

1989 sonrası dönemde Bulgaristan'da azınlıklara yönelik ayrımcılıklar hukuken olmasa bile fiilen devam etmektedir. Örneğin Bulgar bankaları Bulgar olmayan kişilere kredi vermemektedir. Kamu işlerinde ve meslekte yükselme esnasında da birtakım ayrımcılıklar devam etmektedir. Askeriye ve polis teşkilatı içerisindeki Türklerin sayısı bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar azdır. Türkler üst düzey devlet memurluklarında nüfuslarında oranında temsil edilmemektedirler. Bulgaristan'da azınlıkların yaşamış oldukları ekonomik sıkıntılar devam etmektedir.⁹¹

G.6. BULGARİSTAN TÜRKLERİNDE SOSYAL YAŞAM

Prenslik döneminden başlayarak komünist döneme kadar geçen sürede Bulgaristan Türkleri kendi yaşam biçimlerini korumak adına ülkede çoğunluk konumunda olan Bulgarlardan uzak durmaya çalışmıştır. Türklerin iş yerleri, eğitim kurumları, ibadet yerleri, eğlenme ve dinlenme mekânları ayrıdır. Türkler genel olarak, Bulgarlardan ayrı bölgelerde, ayrı köylerde ve mahallelerde bir arada yaşamlarına devam etmektedirler.

⁸⁹ Dayıoğlu, *Toplama Kampından Meclis'e*, ss. 470–475.

⁹⁰ Dayıoğlu, *Toplama Kampından Meclis'e*, ss. 475–478.

⁹¹ Dayıoğlu, *Toplama Kampından Meclis'e*, ss. 479–480.

Bulgarlarla kurulan ilişkiler sınırlı ve ölçülüdür.⁹² Bu durum kendi millî benliğini korumak adına ortaya konan toplumsal bir refleks olarak değerlendirilebilir.

Bulgaristan'da yaşayan Müslüman – Türk azınlığın toplumsal örgütlenmesinde “Cami (Müslüman) Komiteleri, Cemaat İdare Heyetleri (Cemaat Encümenleri), Müftülük” gibi geleneksel örgütlenme biçimleri ile “Türk Öğretmenler Birliği, Türk Spor Birliği gibi kurulan “Birlikler”den oluşan çağdaş örgütlenme biçimleri etkili olmuştur.⁹³ Bu örgütlenme biçimleri Bulgaristan'da yaşayan Müslüman – Türk azınlığın millî benliklerini günümüze kadar korumasında oldukça etkili olmuştur. Uygulanan asimilasyon politikalarının başarıya ulaşmamasında bu toplumsal örgütlenme biçimlerinin etkisi büyüktür.

Komünist dönemde, zanaat ve meslek sahibi olan Türkler kooperatifler içinde kaynaştırıldığı için kendi iş yerlerini kaybetmişlerdir. Bu dönemde Türkler, ülkenin değişik bölgelerine çalışmaya gönderilmiştir.⁹⁴ Amaç Türklerin millî dirençlerini kırarak onları Bulgar çoğunluğun içinde eritmektir. Ancak bu politikanın da başarılı olduğu söylenemez.

Bulgaristan Türklerinin sosyal yaşamlarının en önemli parçalarından biri de “göç” olmuştur. Bulgar Prensiğinin kurulmasından günümüze kadar geçen sürede Bulgaristan'dan Türkiye'ye sürekli göç hareketi olmuştur. Bazı dönemlerde bu göç hareketleri gerçekleşen savaşlar, rejim baskıları ve asimilasyon politikaları sonucunda şiddetlenmiş, bazı dönemlerde ise göç hareketlerinde azalmalar gözlenmiştir.

Komünizm döneminde yoğun baskı altında olan Bulgaristan Türkleri, 1989 yılından sonra komünist rejimin devrilmesiyle birlikte toplumsal olarak bir rahatlama yaşamışlardır. 1989 sonrası dönemde Müslüman – Türk azınlık tarafından çok sayıda eğitim, kültür ve dayanışma derneği kurulmuştur. Bu dönemde kurulan HÖH, Türklerin siyasal alanda

⁹² Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 22.

⁹³ Dayıoğlu, *Toplama Kampından Meclis'e*, s. 191.

⁹⁴ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, ss. 22–23.

temsilciliğini yaparak, azınlık hakları için Bulgarların da tepkisini çekmeyecek şekilde mücadele vermiştir.⁹⁵

G.7. BULGARİSTAN TÜRKLERİNDE EĞİTİM VE KÜLTÜR

Bulgaristan'da Türk okulları Tanzimat döneminde açılmaya başlamış, Islahat döneminde ise sayılarında hızlı bir artış olmuştur. 1875 yılına gelindiğinde Bulgaristan'ın Tuna vilayetinde 2700 sıbyan mektebi, 150 medrese ve 40 tane rüştiye bulunmaktadır. Ancak 1877 – 1878 Osmanlı – Rus Savaşı sonrasında Rus işgal kuvvetleri ve Bulgar çeteleri tarafından 1500 civarında Türk okulu yakılıp yıkılmıştır. Türk öğretmenlerin ve aydınların büyük çoğunluğu Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Türklere ait vakıf malları yağmalandığı için Türk okullarının gelir kaynakları büyük oranda azalmıştır. Bu dönemde Türk eğitimi büyük yara almıştır.⁹⁶

1885 yılında sonra Bulgaristan Türk eğitiminde az da olsa bir toparlanma görülmüştür. Bu dönemdeki Türk okulları özel okul statüsündedir. Okulları açmak, yönetmek, yaşatmak ve öğretmen görevlendirmek Müslüman – Türk cemaatin yetkisinde bulunmaktadır. Bu okullarda Türkiye'deki gelişmelere paralel olarak Türkçe eğitim verilmektedir. Sadece ortaokullarda Bulgarca dersler vardır. Bu okulların denetimi Bulgar makamlarınca yapılmaktadır.⁹⁷ 1894–1895 ders yılına gelindiğinde Bulgaristan'da toplam 1300 ilk ve ortaokul, bu okullarda da 1516 öğretmen ve 72.582 öğrenci bulunmaktadır.⁹⁸

Prenslik ve Krallık dönemlerinde Türk azınlık okullarına birtakım zorluklar çıkarılmıştır. Bu dönemde özellikle 1919 – 1923 yılları arasında Çiftçi Partisi iktidarında Türklerin eğitimi ile ilgili olumlu gelişmeler meydana gelmiştir. Bu dönemde Türk okulları için okul fonları oluşturulmuş, bu okullar Bulgar okullarıyla aynı haklara sahip olmuştur. 1921 – 1922 ders yılında Bulgaristan'da 1713 Türk okulu, bu okullarda da

⁹⁵ Dayıoğlu, *Toplama Kampından Meclis'e*, ss. 419–423.

⁹⁶ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 23.

⁹⁷ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 24.

⁹⁸ Hüseyin Memişoğlu, *Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, s. 83.

2113 öğretmen ve 60.544 öğrenci bulunmaktadır. Ancak bu dönem kısa sürmüştür. Çiftçi Partisi sonrası dönemde Türklerin eğitimi konusunda sıkıntılar artmıştır.⁹⁹

1934 – 1944 yılları arasında Bulgaristan Türk eğitimi oldukça zor günler yaşamıştır. Bulgaristan Türklerinin Türkiye ile olan ilişkilerini kesmek ve bağlarını koparmak isteyen faşist yönetim Türklerin eğitim hayatına müdahalelerde bulunmuştur. Bu dönemde Bulgaristan’da yeni yazıyla eğitim yasaklanıp eski yazıyla eğitime geçilmiştir. Okul encümenleri dağıtılmıştır. Encümenlere faşist rejimin istediği kişiler görevlendirilmiştir.¹⁰⁰

1946 yılında komünist rejim tarafından Türklere ait özel okul statüsünde olan okullar devletleştirilmiştir. Bu dönemde Türklerin eğitim hayatında önemli yeri olan medreselerin faaliyetlerine son verilmiştir. Eğitim sisteminde Marksizm – Leninizm tek ideoloji olarak tüm topluma dayatılmıştır. 1948 yılında Türk okullarının devletleştirme süreci tamamlanmıştır. Bu okullara ait her şey Bulgar okul fonlarına devredilmiştir.¹⁰¹

Okulların devletleştirilmesiyle birlikte Türk okullarının sayılarında bir artış görülmüştür. Bu artışta Komünist Partinin, sosyalist eğitim düzeyini yükseltme amacı etkili olmuştur. Bu dönemde okul binası, eğitim araç ve gereçlerinin sağlanmasına büyük önem verilmiş, okullara ihtiyaçlarını karşılamaları için maddi destekler sağlanmıştır.¹⁰²

1958 yılında komünist yönetim almış olduğu bir kararla 1958 – 1959 ders yılında Türk liselerini, öğretmen okulları ve enstitülerini; 1959 – 1960 ders yılında da Türk ilk ve ortaokullarını Bulgar okullarıyla birleştirme kararı almıştır. Ayrıca Sofya Üniversitesinde bulunan Türk Dili ve Edebiyatı bölümü hariç diğer Türk bölümleri kapatılmıştır. Türk çocukları bundan böyle Türkçe eğitim alamayacak sadece Bulgarca eğitim

⁹⁹ Memişoğlu, *Geçmişten Günümüze Bulgaristan’da...*, ss. 132–140.

¹⁰⁰ Memişoğlu, *Geçmişten Günümüze Bulgaristan’da...*, ss. 200 – 206.

¹⁰¹ Memişoğlu, *Geçmişten Günümüze Bulgaristan’da...*, ss. 230–231

¹⁰² Memişoğlu, *Geçmişten Günümüze Bulgaristan’da...*, ss. 238–239.

görebilecektir. Eğitim yoluyla Türkleri asimile edemeyeceğini anlayan komünist rejim tarafından Türkçe eğitim resmen yasaklanmıştır.¹⁰³

1989 yılında komünist rejimin yıkılmasıyla birlikte Türklerin eğitim hayatında eskiye oranla birtakım iyileşmeler görülmüştür. 1991 – 1992 ders yılında Türklerin yoğun olduğu bazı bölgelerde ders programı dışında Türkçenin bir ders olarak okutulmasına izin verilmiştir. 1992 – 1993 ders yılında da program dışı olarak haftada 4 saat Türkçe okutulması biraz daha yaygın hâle getirilmiştir. 1999 yılında kabul edilen Milli Eğitim Kanunu ile Türkçe dersi, 1. ve 12. sınıflar arasında zorunlu seçmeli ders olarak programa alınmıştır. Bu dönemde öğretmen yetiştirmek için Şumnu Üniversitesinde ve Kırcaali Öğretmen Enstitüsünde “Türk Dili ve Edebiyatı” bölümleri açılmıştır. Sofya’da “İslâm Enstitüsü”, Şumnu, Rusçuk, Mestanlı ve Razgrad’da lise düzeyinde Türkçe eğitim de veren birer “İmam Hatip Okulu” bulunmaktadır.¹⁰⁴

G.8. BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN GÖÇ TARİHİ

Bulgaristan Türklerinin tarihi, tam olarak bir göçler tarihidir. Osmanlı Devleti’nin Anadolu’dan Balkanlar’a geçmesi ve bu bölgede fetih çalışmaları yürütmesi sonucunda fethedilen yerlere Anadolu’dan Türk aileler göç ederek yerleşmiştir. Balkanlar’a yerleşen bu aileler, Balkanlar’ın Türkleşmesinde ve Müslümanlaşmasında çok önemli rol üstlenmişlerdir. Uzunca bir süre Balkan coğrafyasında bulunan Türkler, Osmanlı Devleti’nin bu bölgedeki etkinliğini yitirmeye başlaması ve topraklarını kaybederek geri çekilmek zorunda kalmasıyla birlikte yaşadıkları topraklardan göç etmek zorunda kalmışlardır. Bulgaristan Türkleri için de 93 Harbi olarak da bilinen 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı göçlerin başlaması açısından bir dönüm noktası olmuştur. Bu savaşı kaybeden Osmanlı Devleti, Bulgaristan topraklarından çekilmeye başlayınca bölgedeki Türkler için sıkıntılı günler başlamıştır. Başa gelen sıkıntılar karşısında Türkler, bir an önce yaşadıkları yerleri terk ederek daha güvenli bölgelere ve Anadolu’ya göç etmeyi tercih

¹⁰³ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 24.

¹⁰⁴ Memişoğlu, *Geçmişten Günümüze Bulgaristan’da...*, s. 272.

etmişlerdir. Göç ile Balkanlar'a gelen Türkler, yine göç ile Balkanlar'ı terk etmek zorunda kalmıştır.

Bulgaristan'dan ilk büyük Türk göçü, 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında yaşanmıştır. 1878 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun Tuna vilayetinde kurulan Bulgar Prensiğinin nüfusunun yarısını Türkler, diğer yarısını da Bulgarlar oluşturmaktadır. Bu şartlar altında bir Bulgar devletinden bahsetmek çok mümkün gözükmemektedir. Bu durumda Slav milliyetçileri Türklerin ya bölgeden göç ettirilmesi ya da ortadan kaldırılması fikrini ortaya atarlar. 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na böyle bir düşünce ile giren Ruslar, Türklere yönelik bir soykırıma başlarlar. Silahlandırılan Bulgar çeteleri ve Don Kazakları, Türklerin yaşamış oldukları yerlerde katliamlar gerçekleştirirler. Yedi ay kadar süren savaş esnasında 1,5 milyon civarında Bulgaristan Türkü buldukları yerlerden göçe zorlanmıştır. Bu 1,5 milyon insandan 450 bin kadarı da savaş esnasında katledilmiştir.¹⁰⁵

Bu dönemde Bulgaristan'da Türklere karşı yapılan zulüm ve gerçekleşen göçler ile ilgili olarak yabancı arşivlerde de birçok belge bulunmaktadır. Fransa'nın Varna Vinkonsolosu Henri Muttets'in 12 Ekim 1880 tarihli 40 sayılı raporunda Türklere yönelik Bulgar zulmü ile ilgili verilere rastlanmaktadır. Bu raporda, Mart 1879-Mart 1880 yılları arasında geçen bir yıllık süre zarfında Bulgar çetelerinin sürekli olarak Türk köylerine baskınlar yaptıkları, Türklerin mallarını ve hayvanlarını çaldıkları, varlıklı kişilerin evlerinin basılarak türlü işkenceler yapıldığı, tecavüz, yaralama ve öldürme olaylarının gerçekleştiği bilgisi verilmiştir. Bu süre zarfında 39 Türk'ün Bulgar çetelerince öldürüldüğü bilgisi verilmiştir. Bu rakamlar Varna bölgesi ile ilgilidir, Bulgaristan genelinde zulüm zannedildiğinden çok daha büyüktür. Yine bu raporda, Bulgar zulümlerinin sebep olduğu göçlerin, 1879 yılının mayıs ayında Rus işgali sona erdikten sonra başladığı bilgisi verilmiştir. Haziran 1879-Eylül 1880 tarihleri arasında sadece Varna Limanı'ndan 18.033 Türk, Türkiye'ye göç etmiştir. 1879 yılının haziran ayından sonraki süreçte, Avusturya, Fransız, Rus ve

¹⁰⁵ Bilal N. Şimşir, "*Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu*", *Bulgaristan'da Türk Varlığı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992, s. 48,

Türk gemileri Varna Liman'ından haftada iki-üç defa İstanbul'a göçmen taşımaktadır.¹⁰⁶

Fransa'nın Rusçuk Konsolosu M. Ferret'in 16 Ağustos 1879 tarihli raporunda, Eskicuma'nın Balpınarlı köyünden 390 kişilik 34 Müslüman ailenin Türkiye'ye göç etmek için köylerini terk ettiği bilgisi verilmektedir. Yine 23 Ağustos 1879 tarihli raporda da Rusçuk'ta yaşayan Türklerin başlayan göç hareketine katılmak için hazırlık içerisinde olduğu belirtilmiştir.¹⁰⁷

Fransa'nın Edirne Konsolosu Laffon'un 31 Ekim 1883 tarihli raporunda Edirne'den üç aç içerisinde 200 bin kadar göçmenin geçtiği bilgisi verilmektedir. Sofya'daki Fransız temsilcisi de 3 Nisan 1884 tarihli raporunda Bulgaristan'dan 600 binden fazla Türk'ün göç ettiği bilgisine yer verilmiştir.¹⁰⁸ Belirtilen bu rakamlar, yaşanan göçün ne kadar büyük boyutlara ulaştığını göstermektedir. Gerçekleşen baskı ve zulümler sonrasında bir millet topyekûn göç etmek için yollara düşmüştür.

93 Harbi ile başlayan Bulgaristan Türklerinin göç serüveni ilerleyen yıllarda da devam etmiştir. 1886–1890 yılları arasında 74.753 Türk, Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiştir. Bulgaristan resmi istatistiklerine göre 1893–1902 yılları arasında 70.603 Türk'ün Türkiye'ye göç ettiği bilgisi verilmiştir. Türk-Bulgar ilişkilerinin normal olduğu dönemlerde de göçler durmamıştır. Bulgaristan'dan Türkiye'ye yılda ortalama 7000 civarında göçmen gelmeye devam etmiştir. Bulgar Prensiğinin kurulmasından Balkan Savaşları'na kadar geçen süre zarfında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler sürekli devam etmiştir.¹⁰⁹

Osmanlı Devleti'nin 1912–1913 Balkan Savaşları'nda yenilgiye uğraması Balkan Türklüğü açısından zor günlerin habercisi olmuştur. Bulgar ordusu ve Bulgar komitacıları Trakya'da ve Makedonya'da katliamlara imza atmıştır. Makedonya'da, 60.000 Arnavut ile 40.000 Türk'ün katledildiği ile ilgili "Anap" adlı Macar gazetesinin 7 Şubat 1913

¹⁰⁶ Şimşir, "Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu", s. 50,

¹⁰⁷ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 204.

¹⁰⁸ Bilal N. Şimşir, *Balkan Savaşlarında Rumeli Türkleri Kıyımlar-Kıyımlar-Göçler 1821–1913*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2017, ss. 262–263.

¹⁰⁹ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, ss. 205–206.

tarihli sayısında bir rapor yayımlanmıştır. Bulgarlar, Türklerin yaşamış oldukları bölgelerle adeta terör estirerek katliamlara girişmişler ve savaş sonunda yaklaşık 200 bin civarında Müslüman Türk'ün öldürülmüştür.¹¹⁰

Bulgarların, Makedonya ve Trakya'da yapmış oldukları katliamlar neticesinde Bulgaristan Türkleri bir kez daha göç etmek için yollara düşmüştür. Bulgar işgaline uğrayan Batı Trakya'dan 200 bin civarında Türk, Osmanlı topraklarına göç etmiştir. Makedonya'dan da 240 bin civarında Türk'ün Osmanlı topraklarına göç ettiği bilinmektedir. Balkan Savaşları, Bulgar zulmünden kaçan 440 bin civarında Türk, Anadolu'ya göç etmiştir.¹¹¹ Rakamların büyüklüğü aynı zamanda yaşanan zulmün de ne kadar ileri boyutlara ulaştığını göstermektedir. Bu kadar insanı yerinden yurdundan edecek başka bir neden olması pek mümkün gözükmemektedir.

18 Ekim 1925 tarihinde imzalanan Türk-Bulgar Dostluk Antlaşması ve Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi uyarınca Türklerin ve Bulgarların karşılıklı olarak göç etmelerinin önündeki engeller kaldırılmıştır. İki ülke vatandaşları serbestçe gidip gelebilecek ve gittiği ülke sınırları içerisinde rahatça dolaşabilecektir. Atatürk döneminde bu sözleşmenin hükümleri düzgün bir şekilde uygulanmıştır. Bu dönemde binlerce Türk ailesi Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelip yerleşmiştir. 1930'larda Bulgaristan'dan Türkiye'ye yıllık ortalama 17.000 civarında göçmen gelmiştir.¹¹² 1923–1933 yılları arasında 100 binin üzerinde Bulgaristan Türkü, Türkiye'ye göç etmiştir.¹¹³ 1935–1940 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye 95.964 Türk göç etmiştir. Yaşanan göçler II. Dünya Savaşı yıllarında durma noktasına gelmiştir. 1941 yılından 1949 yılına kadar 14.390 Türk, Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiştir.¹¹⁴

Bulgaristan, ülke içinde eritemediği ve ülkenin geleceği için tehdit olarak gördüğü Türkleri göçe zorlamıştır. 10 Ağustos 1950 günü Bulgar

¹¹⁰ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, ss. 206–207.

¹¹¹ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 207.

¹¹² İbrahim Kâmil, *Bulgaristan'daki Türklerin Hakları*, Ankara: Yükseköğretim Kurulu Matbaası, 1989, ss. 27–28.

¹¹³ Beğlan Toğrol, *Direnış (Bulgaristan Türklerinin 114 Yıllık Onur Mücadelesinin Karşılaştırmalı Psikolojik İncelemesi)*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, 1991, s. 60.

¹¹⁴ Ağanoglu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makûs Talihi: Göç*, s. 362.

hükümeti Türkiye'ye sert bir nota vererek üç ay içerisinde 250.000 Bulgaristan Türkü'nü Türkiye'ye kabul etmesini talep etmiştir.¹¹⁵ 1 Ocak 1950 ile 30 Eylül 1951 tarihleri arasında 212.150 kişiye Türkiye'ye göç etmesi için vize verilmiştir. Ancak vize alanların tamamı Türkiye'ye göç edememiştir. 7 Ekim 1950'de Türkiye, vizesiz Çingenerin de Türkiye'ye gönderildiğini görünce sınırı kapatmıştır. 2 Aralık 1950'de Bulgar yetkililerin gönderilen Çingenerin geri alınacağı ve başka Çingene gönderilmeyeceği taahhüdü üzerine sınır tekrar açılmıştır.¹¹⁶ 1950–1951 yılları arasında iki yıldan az bir süre içerisinde 154.000 Bulgaristan Türkü, Türkiye'ye göç etmiştir. Kasım 1951'de göç aniden durdurulmuştur.¹¹⁷

Kasım 1951'de göçün aniden durdurulması sonucu parçalanmış aileler sorunu ortaya çıkmıştır. Bu sorunun çözümüne yönelik olarak 22 Mart 1968 tarihinde Türkiye ve Bulgaristan arasında “Yakın Akrabaları 1952 Yılına Kadar Türkiye'ye Göç Etmiş Olan Türk Asıllı Bulgar Vatandaşlarının Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Göç Etmeleri Hakkında Anlaşma” imza altına alınmıştır. Anlaşmanın yürürlüğe girmesi ile birlikte Bulgaristan'dan Edirne'ye ilk göç kafilesi 8 Ekim 1969 tarihinde gelmiştir.¹¹⁸ Göçün devam ettiği 1969–1978 yılları arasında 130.000 civarında Bulgaristan Türkü, Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiştir.¹¹⁹

1985 yılına gelindiğinde Bulgarların, Türkleri toptan yok etmek için harekete geçtikleri görülmektedir. Bulgaristan'da Türklerin adları silah zoruyla değiştirilmekte, benlikleri silinmeye çalışılmakta, köyler, kasabalar, mezarlıklar yıkılmakta ve bütün bunlara direnenler ise acımasızca katledilmektedir. 1985 yılının mart ayına kadar 2500 civarında Türk'ün katledildiği bilinmektedir.¹²⁰

Bulgaristan'ın Türk azınlığa uygulamış olduğu asimilasyon politikalarının dünya devletlerinin tepkisini çekmesi üzerine Bulgaristan, 1989 yılı şubat yeni bir uygulamaya geçmiştir. Bu uygulama ile daha önce

¹¹⁵ Kâmil, *Bulgaristan'daki Türklerin Hakları*, s. 30.

¹¹⁶ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, ss. 224–225.

¹¹⁷ Ağanolu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makûs Talihi: Göç*, s. 362.

¹¹⁸ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, ss. 327–328.

¹¹⁹ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 338.

¹²⁰ Ağanolu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makûs Talihi: Göç*, s. 367.

Türkiye’ye göç etmiş kimselerin Bulgaristan’daki akrabaları zorunlu göçe tabi tutularak Türkiye’ye gönderilmeye başlanmıştır. Gerçekleşen bu olay, 1989 yılında yaşanmış olan “Büyük Göç”ün habercisi niteliğindedir.¹²¹

1989 yılına gelindiğinde Bulgaristan Türklerinin, uygulanan asimilasyon politikalarına karşı düzenlemiş oldukları gösteri yürüyüşleri artmaya başlamıştır. 1989 yılında düzenlenen bu yürüyüşlerde ne kadar şehit verildiği konusunda net bir bilgi bulunmamaktadır. Türkiye’nin ve dünya kamuoyunun artan tepkileri Bulgarları köşeye sıkıştırmıştır. 29 Mayıs 1989 tarihinde Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov, “Türkiye’yi Bulgaristan’da yaşayan ve Türkiye’ye dönmek isteyen bütün Müslümanlara sınırlarını açmaya davet ediyorum.” şeklinde bir açıklama yapmıştır. Bu açıklamanın ardından uluslararası hukuka aykırı olarak Bulgaristan Türkleri, Bulgaristan’dan sınır dışı edilmeye başlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Turgut Özal, 30–31 Mayıs 1989 tarihlerinde Bulgaristan’ı göç anlaşması yapmak için görüşmeye çağırmıştır.¹²²

Yapılan görüşmeler neticesinde Türkiye Cumhuriyeti, Bulgaristan’da yaşayan soydaşlarına kapılarını açmıştır. 2 Haziran 1989 ile 22 Ağustos 1989 tarihleri arasında geçen iki buçuk aylık süre zarfında 311.682 Bulgaristan Türkü, Türkiye’ye göç etmiştir.¹²³ 1989 yılında gerçekleşen “Büyük Göç”ten sonra da Bulgaristan’dan Türkiye’ye ekonomik sıkıntılardan dolayı ve akrabaların yanına yerleşme isteği neticesinde göçler Bulgaristan’ın AB’ye üye olduğu 2007 yılına kadar devam etmiştir.¹²⁴

¹²¹ Ayşegül İnginar Kemaloğlu, *Bulgaristan’dan Türk Göçü 1985–1989*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2012, s. 147.

¹²² Beğlan Toğrol, *Direnış*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, 1991, ss. 117–118.

¹²³ Toğrol, *Direnış*, s. 118.

¹²⁴ Bülent Yıldırım, *Bulgaristan’da Türk Varlığı ve Nüfusu*, İstanbul: İlgı Kültür Sanat Yayıncılık, 2018, s. 68.

Tablo 3: 1877–1993 Yılları Arasında Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göç Eden Kişi Sayısı¹²⁵

Göç Dönemi	Göç Eden Kişi Sayısı
1877–1891	767.339
1893–1902	70.606
1912–1913	200.000
1923–1949	213.618
1950–1951	154.393
1969–1978	130.000
1989–1993	354.902
Toplam	1.736.564

Görüldüğü gibi 93 Harbi ile başlayan Bulgaristan Türklerinin göç serüveni 115 yıllık süre içerisinde hep devam etmiştir. Bulgaristan Türklerinin, maruz kaldıkları baskı, işkence ve cinayetlerin yaratmış olduğu huzursuzluk karşısında yaşadıkları toprakları terk ederek Anadolu’ya sığındıkları görülmektedir. Türk nüfusun artışının önüne geçemeyen Bulgarlar, zaman zaman Türkleri keyfi olarak göçe zorlamışlardır. Türkiye Cumhuriyeti, her seferinde soydaşlarına kapılarını açmıştır. 1989 Büyük Göç’ünden sonra da Bulgaristan AB’ye üye olana kadar göçlerin bir şekilde devam ettiği görülmektedir. Bulgaristan’ın AB üyesi olması ile birlikte göçler Avrupa ülkelerine doğru yön değiştirmiştir.

¹²⁵ Yıldırım, *Bulgaristan’da Türk Varlığı ve Nüfusu*, s. 69.

1. BÖLÜM

BULGARİSTAN TÜRK EDEBİYATI

1.1. BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN EDEBİYATI

Osmanlı Devleti'nin 1877–1878 Osmanlı – Rus Savaşı'nda yenilmesiyle meydana gelen birtakım gelişmeler ve antlaşmalar sonucunda Bulgar Prenslığı kurulmuştur. Bulgar Prenslığının kurulmasıyla birlikte Prenslık sınırları içerisinde kalan Türkler, “Bulgaristan Türkleri” olarak adlandırılmıştır. Bulgaristan sınırları içinde doğup, büyümüş Türklerin meydana getirdikleri edebiyat da “Bulgaristan Türk Edebiyatı” olarak adlandırılmıştır.¹²⁶

Bulgaristan Türk Edebiyatını değerlendirirken sadece Bulgaristan'da doğup, orada büyümüş ve hâlen orada yaşamaya devam eden kişileri bu edebiyatın temsilcileri olarak ele almak yanlış bir yaklaşım olacaktır. Çünkü Bulgaristan Türkleri sürekli olarak anavatana göç etmiştir. Bu göçler kapsamında pek çok aydın kişi, edebiyatçı da Türkiye'ye gelmiştir. Bu açıdan baktığımız zaman Bulgaristan Türk Edebiyatını değerlendirirken Bulgaristan'da doğan edebiyatçıları daha sonra ve bugün yaşadıkları yerlere bakmadan bu edebiyatın birer temsilcisi kabul etmemiz daha doğru olacaktır. Kişiler göç etmiş olsalar bile doğup büyüdükleri topraklarla olan maddi ve manevi bağları kopmamıştır.

Bulgaristan Türk Edebiyatı da diğer Rumeli Türk Edebiyatları gibi “Sözlü Halk Edebiyatı” ve “Yazılı Edebiyat” olmak üzere iki koldan gelişimini sürdürmüştür.¹²⁷

1.1.1. Bulgaristan Türklerinin Sözlü Edebiyatı

Bütün Türk coğrafyasında olduğu gibi Balkanlar'da da sözlü halk edebiyatı gelişmiştir. Bulgaristan Türkleri de bu sözlü halk edebiyatı geleneğini devam ettirmiş ve yaratmış oldukları yeni eserlerle bu edebiyatın

¹²⁶ Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi–8 Bulgaristan Türk Edebiyatı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997, s. 35.

¹²⁷ Yenisoy, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi–8 Bulgaristan Türk Edebiyatı*, s. 35.

gelişmesine ve zenginleşmesine katkı sağlamışlardır. Masal, efsane, fıkra, destan, türkü, ağıt, mâni, tekerleme, atasözü ve bilmece gibi sözlü halk edebiyatı türleri Bulgaristan Türk Edebiyatında varlığını sürdürmüştür ve sürdürmeye devam etmektedir.¹²⁸

1950’li yıllarda genç öğretmenler ve gazetelerde çalışan Türk aydınlar tarafından folklor malzemeleri toplanmıştır. Bu dönemde “Eylülcü Çocuk” gazetesi bir yarışma düzenleyerek bu çalışmalarını teşvik etmiştir. Ancak bu çalışmalar kısa süreli olmuştur. Daha sonraki dönemde komünist rejim bu tür çalışmalara izin vermemiştir. 1990’larda itibaren Türklerin yoğun yaşadığı bölgelerde folklor ekipleri kurulmuş ve eski gelenekler canlandırılıp yaşatılmaya çalışılmıştır. Bu konuyla ilgili “Hak ve Özgürlük” gazetesinde bazı yazılar çıkmıştır. Yine bu yıllarda “Filiz” adlı çocuk gazetesi, çocuklar arasında mani, bilmece, fıkra ve atasözlerinin sevilmesine yardımcı olmuştur. Ayrıca bu gazete öğrencilerin folklor malzemeleri toplamasını da teşvik etmiştir.¹²⁹

Bulgaristan Türklerinin sözlü edebiyatıyla ilgili olarak uzmanlar tarafından yeterli araştırma yapılmamıştır. Genelde bu alanla ilgili araştırma yapan kişiler yabancı araştırmacılar ve özellikle de Bulgar araştırmacılarıdır. Bu durumun nedenlerinden birisi Bulgaristan’da azınlıklara karşı uygulanan asimilasyon politikasıdır. Çünkü bu politikayı hayata geçirmek için Türk aydınlar üzerinde yoğun bir baskı oluşturulmuş ve bu aydınların rahat bir şekilde araştırma yapmaları engellenmiştir. 1983 yılında Rıza Mollov, Hayriye Memova-Süleymanova, İbrahim Tatarlı ve Salih Baklacı araştırmacıların evleri basılmış, bütün eserlerine el konulmuş ve eserleri imha edilmiştir. Bu durum da folklor alanında yeteri kadar araştırma yapılmasına engel olmuştur.¹³⁰ 1990’dan sonra Türklerin yoğun olarak yaşamış oldukları şehirlerde “Türk Edebiyatı ve Kültürü Dernekleri” kurulmuştur. Kurulan bu dernekler bünyesinde pek çok Türk aydını

¹²⁸ Yenisoy, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi-8 Bulgaristan Türk Edebiyatı*, s. 35.

¹²⁹ Yenisoy, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi-8 Bulgaristan Türk Edebiyatı*, s. 37.

¹³⁰ Yenisoy, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi-8 Bulgaristan Türk Edebiyatı*, ss. 35-37.

Bulgaristan Türk folkloru ile ilgili araştırmalar yapmaya başlamıştır. Araştırma çalışmaları günümüzde de devam etmektedir.¹³¹

1.1.2. Bulgaristan Türklerinin Yazılı Edebiyatı

Bulgaristan Türklerinin yazılı edebiyatı Bulgar Prenslığının kurulmasıyla birlikte bir azınlık edebiyatı olarak geleneklerini sürdürmeye çalışmıştır. Bulgaristan Türklerinin yaşamamış oldukları ağır toplumsal olaylar yazılı edebiyatın gelişimini de olumsuz yönde etkilemiştir. Topluluğun çekmiş olduğu sıkıntılara paralel olarak yazılı edebiyatta sık sık durgun ve suskunluk dönemleri yaşanmıştır.¹³²

Hayriye Süleymanoğlu Yenisoğ tarafından Bulgaristan Türklerinin yazılı edebiyatı üç döneme ayrılmıştır.

1. Birinci Dönem Edebiyatı: Bulgar Prenslığının kuruluşundan 1944 yılında kadar olan dönem. (1878–1944)
2. İkinci Dönem Edebiyatı: 1944 yılından 1989 yılının sonuna kadar olan dönem. (1944–1989)
3. Üçüncü Dönem Edebiyatı: 1990 yılından günümüze kadar olan dönem. (1990 - ...)¹³³

1.1.2.1. Birinci Dönem Bulgaristan Türk Edebiyatı

Bulgaristan Türkleri için 1878 – 1944 yılları arası dönem; askeri, politik ve sosyal açıdan birçok olayın yaşanmış olduğu bir dönemdir. Bu dönemde Bulgar yöneticileri Türklere çeşitli baskılar uygulanmış ve Türkler göçe zorlanmıştır. Özellikle Bulgaristan Türkü aydınlar göç etmek zorunda kalmıştır. Ülkedeki Türkler arasındaki okur-yazarlık oranı da çok düşüktür. Bütün bu olumsuzluklar ülkede yazılı bir Türk edebiyatının gelişmesini olumsuz yönde engellemiştir Bu dönemle ilgili olarak henüz yeterli araştırma yapılmadığı için ulaşılan bilgiler kısıtlıdır. Birinci Dönem Bulgaristan Türk Edebiyatı'nın ilk temsilcileri olarak Âşık Hıfzı ve Hüseyin

¹³¹ Müzeyyen Buttancı, "Bulgaristan Türk Edebiyatı", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S:2, C:6, 2005, s. 28.

¹³² Yenisoğ, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi–8 Bulgaristan Türk Edebiyatı*, s. 38.

¹³³ Yenisoğ, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi–8 Bulgaristan Türk Edebiyatı*, s. 40.

Raci Efendi gösterilmektedir. Her iki edebiyatçı da 93 Harbi'ni konu alan eserler kaleme almıştır.¹³⁴ Bulgaristan Türk Edebiyatı'nın yazılı ilk ürünü olarak Âşık Hıfzı'nın “Destan-ı Plevne Muharebesi” gösterilmektedir.¹³⁵ Hüseyin Raci Efendi “Tarihçe-i Vak'a-i Zağra” adlı eserini Türkiye'ye göç ettikten sonra yazmıştır. Çünkü Bulgaristan'da o dönemdeki yoğun baskı altında böyle bir eserin yazılıp basılması mümkün değildir.¹³⁶

Bu dönemde yazılan şiirlerin çoğu konu olarak Balkan Savaşları'nın ıstıraplarını, çocukların eğitim-öğretimini, cehaletle savaşı, yurt sevgisini ve memleket özlemini işlemektedir.¹³⁷

Bu dönemde yazılan; Türklerin sosyal durumlarını ve millî ruhlarını konu alan Mehmet Behçet Perim'in “Göçmen Ahmet”, Ali Haydar Taner'in “Beyaz Zambaklar Ülkesinde”, Ethem Ruhi Balkanlı'nın “Şehit Evlâtları” ve Ali Kemal'in “Alev ve Kül” adlı romanları bulunmaktadır. Bütün bu roman yazarlarının ortak özelliği Türkiye'ye göç etmiş olmaları ve eserlerini Türkiye'de yazmalarındır.¹³⁸

İki Dünya Savaşı arasında kalan dönemde Bulgaristan Türk Edebiyatı'nda şiir, hikâye, röportaj gibi türlere rastlamak mümkündür. Bulgaristan Türkleri tarafından çıkarılan “Turan” gazetesinde Ahmet Rafet, Ahmet Sadi, Mustafa Oğuz ve Ahmet Gültekin'in düz yazı ve röportajlarına rastlanmaktadır. Yine, 1921 – 1923 yılları arasında çıkan “Ziya” adlı gazetede Samim Rifat Deliormanlı, Kırcaalli Ferhat, Galip Felâketi gibi aydınların sosyal-politik konuları ele almış oldukları şiirleri yayınlanmıştır. 1931 yılında yazarı tam olarak bilinmeyen ancak Muharrem Yumuk'a ait olduğu sanılan “Uslu ile Süslü” adlı bir manzum hikâye Filibe'de basılmıştır. 1930'lu yıllardan itibaren Bulgaristan Türkleri için yine sıkıntılı günler başlamıştır. Türklerin Türkçe basın faaliyetleri ve eser yayınlamaları önce kısıtlanmış daha sonra da 1934 yılında yapılan askeri darbe sonucunda

¹³⁴ Yenisoy, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi-8 Bulgaristan Türk Edebiyatı*, s. 40.

¹³⁵ Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy, “Bulgaristan Türkleri Şiiri”, *Ankara Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı*, 1996, s. 531.

¹³⁶ Yenisoy, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi-8 Bulgaristan Türk Edebiyatı*, s. 41.

¹³⁷ Buttarı, *Bulgaristan Türk Edebiyatı*, s. 31.

¹³⁸ İslam Beytullah Erdi, “Bulgaristan Türk Romanında Türk Dünyası”, Antalya: IV. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı Bildiriler Kitabı, 1998, s. 66.

tamamen yasaklanmıştır. Bu dönemde pek çok aydın Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır.¹³⁹

Bulgaristan Türk Edebiyatı'nın birinci döneminde Âşık Hıfzı, Hüseyin Raci Efendi, Muharrem Yumuk, Mehmet Behçet Perim, Mehmet Fikri, Ali Osman Ayrantok, Mustafa Oğuz Peltek, Zeki Tunaboşlu, Ahmet Rafet Rodoplu, Ahmet Sadi, Ahmet Gültekin, Samim Rifat Deliormanlı, Kırcaallı Ferhat, Galip Felâketi, E. Rahvalı, İzzet Dinç, Mustafa Şerif Alyanak, Lütfi Erçin, Osman Kılıç, Sabri Demir, Selim Bilâl, Mehmet Müzekkâ Con, Ali Haydar Taner, Ethem Ruhi Balkan, Ali Kemal Balkanlı, Ahmet Faik, Süleyman Sırrı, Osman Nuri Peremeci, Hafız Abdullah Meçik, Mehmet Masum, Hasip Ahmet Aytuna, Ahmet Zihni, Ali Fehmi Bey, Halil Zeki Lofçalı, Halim Özdemir, Hüsnü Fuat, Mustafa Halim Oğuz, Osman Nuri, Yahya Hayati, Mahmut Necmettin Deliorman, Eğridere İzzet Genç, Hasan Basri Öztürk, Hasan Sabri Hoca, Bekir Sıtkı, Arif Necip Kaskatı, Kadri Oğuz, Hacıfettahoğlu Mehmet Açar, Ali Hüsnü Tunalı, Ömer Kâşif Nalbantoğlu, Hasan Kocaman, Mustafa Sungur Öztunalı, Âdem Ruhi Karagöz, Ali Turan gibi isimler eserler vermiştir. Bu şair ve yazarların büyük çoğunluğu müstakil bir eser ortaya koymayıp gazete ve dergilerde eserlerini yayımlamıştır.¹⁴⁰

1.1.2.2. İkinci Dönem Bulgaristan Türk Edebiyatı

Bulgaristan'da 1944 yılında komünistler iktidarı ele geçince politik ve sosyo-ekonomik alanda gerçekleştirilen radikal değişiklikler kültür, sanat ve edebiyata da yansımıştır. Bulgaristan Türklerinin edebiyatı da bu ortamda gelişmeye başlamış, güncel yazılar ve ilk şiir denemeleri Türkçe çıkmaya başlayan gazetelerde kendini göstermeye başlamıştır.¹⁴¹ Bu dönemde edebiyat Komünist Parti'nin denetimi ve yoğun baskısı altında ideolojik bir eğitim aracı hâline getirilmiştir. Komünist yönetime ters düşen, komünist

¹³⁹ Yenisoy, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi-8 Bulgaristan Türk Edebiyatı*, s. 42.

¹⁴⁰ Mehmet Çavuş, *20. Yüzyıl Bulgaristan Türk Şiiri*, İstanbul: Yayıncılık Matbaası, 1998, ss. 47-48, Yenisoy, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi-8 Bulgaristan Türk Edebiyatı*, ss. 40-42.

¹⁴¹ Yenisoy, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi-8 Bulgaristan Türk Edebiyatı*, s. 42.

tipleri temsil etmeyen eserler zararlı olarak kabul edilmiştir. Komünist rejimin uygun görmediği konularda günlük hayatla ve dönemin koşullarıyla ilgili gerçekçi yazılar yazarlar en ağır şekilde cezalandırılmıştır. Yeni rejim, edebiyatı bir propaganda aracı şekline çevirmiştir.¹⁴² Bazı şair ve yazarların estetik kaygılardan uzak, “komünist rejimin” istekleri doğrultusunda eserler verdiklerinden bu dönem edebiyatı için “güdümlü edebiyat”¹⁴³ tabiri kullanılabilir.

İkinci Dönem Edebiyatı, Mehmet Çavuş tarafından iki döneme ayrılmıştır. Çavuş, 1944–1969 yılları arasını “Umut Edebiyatı” olarak, 1969–1989 yılları arasını da “Umutsuzluk Edebiyatı” olarak adlandırmıştır.¹⁴⁴

1.1.2.2.1. Umut Edebiyatı

Bu dönem 25 yıl gibi kısa bir süreyi kapsamasına rağmen Bulgaristan Türk Edebiyatı'nın en verimli dönemi olmuştur. 1945 – 1954 yılları arasında Tanzimat döneminin etkilerini görmek mümkündür. Bu dönemde eser veren sanatçılar; ilkokul, rüştiye, Nüvvâb ve lise mezunu öğretmenlerdir. Yazılan eserler şiir türündedir ancak bu şiirler “güdümlü edebiyat” anlayışının bir sonucu olarak estetik özellikler taşımamaktadır. Yine bu dönemde nitelik bakımından istenilen seviyede olmayan bazı hikâyeler de kaleme alınmıştır.¹⁴⁵

Ali Osman Ayrantok, Mehmet Müzekkâ Con, Hafız İslâm Ergin, Salim Selçuk, Hafız Tuna, Osman Sungur gibi şair ve yazarlar verdikleri eserlerle yeni dönemde gelişen bu edebiyatın ilk temsilcileri olmuşlardır. Daha sonra bu şair ve yazarlara rejimin istekleri doğrultusunda “güdümlü” şiir ve hikâyeler yazan Selim Bilâl, Sabri Demir, Rasim Bilazeroğlu, Mülâzim Çavuş, Mustafa Kahveci, Salih Baklacı gibi isimler eklenmiştir.¹⁴⁶

¹⁴² Çavuş, 20. *Yüzyıl Bulgaristan...*, ss. 57–58.

¹⁴³ Sanat dışı bir amacı ön plan alıp sanatsal biçimlemeyi bu amaca araç yapan tür.

¹⁴⁴ Çavuş, 20. *Yüzyıl Bulgaristan...*, s. 58.

¹⁴⁵ Yenisoğlu, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi–8 Bulgaristan Türk Edebiyatı*, s. 43.

¹⁴⁶ Çavuş, 20. *Yüzyıl Bulgaristan...*, s. 58, Yenisoğlu, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi–8 Bulgaristan Türk Edebiyatı*, s. 43.

Bu dönemde Türklerin eğitim ve kültür hayatlarıyla ilgili birtakım olumlu gelişmeler olmuştur. Türk liselerinde, öğretmen okullarında ve Sofya Üniversitesinin Türkoloji Bölümünde Türk Halk Edebiyatı, Türk Edebiyat Tarihi dersleri müfredatta yer almıştır. Dünya ve Bulgar edebiyatının klasik eserlerinden seçilen bazı eserler Türkçe çevrilmiştir. Çıkan gazete ve dergi sayısında bir artış meydana gelmiştir. Bulgaristan Türk yazarlarının eserleri “Narodna Prosveta (Halk Eğitimi) yayınevince basılmaya başlanmıştır. Bütün bu gelişmeler Bulgaristan Türklerinin kültür hayatına olumlu katkıda bulunmuş ve edebiyatın gelişmesine zemin hazırlamıştır.¹⁴⁷

Bu dönemde, şiir türünün yanında hikâye, roman, tiyatro, eleştiri, güldürü, deneme, anı, uzun hikâye gibi edebi türler de gelişmiştir. Bu dönemin başında şiir türünde Mehmet Müzekkâ Con, Ali Osman Ayrantok, Salim Selçuk, Osman Sungur, Rasim Bilazeroğlu, Hüseyin Oğuz eserler vermiştir. 1950’lerden sonra bu şairler arasına yükseköğrenim görmüş, sanatsal yönü ağır basan Ahmet Şerif, Sebahattin Bayram, Mefkûre Mollova, Recep Küpçü, Niyazi Hüseyin, Mehmet Çavuş, Hasan Karahüseyinov, Mehmet Davud, Lütfü Demir, Lâtif Ali, Osman Aziz, Aliş Said, Durhan Hasan, Mustafa Mutkov, Şahin Mustafa, Süleyman Yusuf, Şaban Mahmut, Faik İsmail, Ahmet Emin, Naci Ferhadov, İsmail Çavuş, Fevzi Kadir, Mehmedali Oruç, Mehmet Sansar, Nebiye İbrahim, Rahim Recep, Fehmi Hüseyin gibi isimler de eklenerek şiir türünde önemli eserler vermişlerdir.¹⁴⁸

Bu dönemde şiir türü sanatsal olarak diğer türlere oranla daha fazla gelişme göstermiştir. Recep Küpçü, şiirde duygusallığı güçlendirmiş, Mefkûre Mollova da şiire ince bir lirizm katmıştır. Lütfü Demir ve daha sonra onun izinden giden Niyazi Hüseyin, Şaban Mahmut, Şahin Mustafa, Süleyman Yusuf, Faik İsmail, Naci Ferhadov, Ahmet Emin, İsmail Çavuş gibi isimler geleneksel folklordan yaratıcı ve kişisel biçimde yararlanarak

¹⁴⁷ Yenisoy, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi-8 Bulgaristan Türk Edebiyatı*, s. 43.

¹⁴⁸ Çavuş, *20. Yüzyıl Bulgaristan...*, ss. 61-62.

Bulgaristan Türk Edebiyatı'nda köylü şiir akımının gelişmesini sağlamıştır.¹⁴⁹

Bulgaristan Türk Edebiyatı'nda Mefkûre Mollova, Nadiye Ahmedova, Lâmia Varnalı, Necmiye Mehmedova, Nebiye İbrahimova gibi kadın şair ve yazarlar bu dönemde eser vermiştir.¹⁵⁰

Hikâye türünde Selim Bilâl, Kemal Pınarcı, Sabri Demir, Salih Baklacı, Mustafa Kahveci, Ahmet Tımuş, Sabri Tata, Hüsmen İsmail, Muharrem Tahsin, Halit Aliosman, Ali Kadir, Halim Halilibrahim, Ömer Osman, Enver İbrahim, Süleyman Gavaz, İshak Raşit, Mehmet Beytullah, Mehmet Bekir, Kâzım Memişev, Ahmet Apti, Lâmia Varnalı, Beyhan Nalbantoğlu gibi isimler bu dönemde önemli eserler vermiştir.¹⁵¹

Ayrıca, mizah ve fıkra alanında Mehmet Bekir, Ahmet Tımuş, Turhan Rasi, Yusuf Kerim, İsmail İbiş; çocuk edebiyatında Ahmet Şerif, Nevzat Mehmet, Nadiye Ahmet, İshak Raşit; tiyatro alanında Yusuf Kerim, Hasan Karahüseyin, Sabri Tata; eleştiri alanında ise Rıza Mollov, İbrahim Tatarlı, İshak Raşit, Mehmet Çavuş, İbrahim Beyrullah bu dönemin önemli temsilcileri olarak ön plana çıkmıştır.¹⁵²

1.1.2.2.2. Umutsuzluk Edebiyatı

Bulgaristan Türk Edebiyatı'nda 1969 yılına kadar devam eden olumlu hava bu yıldan sonra tam bir kâbus olarak Bulgaristan Türklerinin üzerine çökmüştür. Türkçe eser yazılması ve yayınlanması yasaklanmıştır. Hatta 1969 yılından önce Türkçe olarak basılmış olan bütün kitaplar kütüphanelerden ve evlerden toplanarak imha edilmiştir. Sofya'daki "Narodna Prosveta (Halk Eğitimi)" yayınevini "Türkçe Kitaplar Kolu" kapatılmıştır. Türk yazarlara sadece Bulgarca yazma ve rejimi övücü mesajlar verme ve Türk edebiyatı ile bağlarını koparmaları yönünde ciddi baskılar yapılmıştır. Bu dönemde Rıza Mollov, Selim Bilâl, Ali Kadir,

¹⁴⁹ Yenisoy, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi-8 Bulgaristan Türk Edebiyatı*, s. 44.

¹⁵⁰ Yenisoy, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi-8 Bulgaristan Türk Edebiyatı*, s. 44.

¹⁵¹ Çavuş, *20. Yüzyıl Bulgaristan...*, s. 62, Yenisoy, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi-8 Bulgaristan Türk Edebiyatı*, s. 44.

¹⁵² Çavuş, *20. Yüzyıl Bulgaristan...*, s. 62, Yenisoy, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi-8 Bulgaristan Türk Edebiyatı*, s. 44.

Recep Küpü, Enver İbrahim, Hüsmen İsmail, Yakup İsmail, Fuat Salih gibi edebiyat lar faili meçhul bir şekilde  ld r lm st r. Ömer Osman, Ahmet  erif, Ahmet Mehmedoğlu, M lazim  avuş gibi şair ve hik yeciler tutuklanıp cezaevlerine gönderilmiştir. Salih Baklacı, Ahmet Emin, Mehmedali Oruç, İbrahim Tatarlı ve daha birçok şair ve yazar “Belene Kampı’na” gönderilmiştir. Mefkûre Mollova, Sabahattin Bayram, İshak Raşit, Mehmet  avuş, Lâtif Ali, Mustafa Mutkov, Mustafa Emin, Kemal Pınarcı, Tuhan Rasi ve birçok şair ve yazar görevlerinden alınmış ve onur kırıcı muamelelere maruz kalmıştır. Bu dönemde artık Bulgaristan’da edebiyat ile uđraŐmalarının ve hayatta kalmalarının mümkün olmadığını düşünen birçok yazar Türkiye’ye g , etmiştir. Bu karanlık dönemde Bulgaristan Türk Edebiyatı komünist rejim tarafından eser vermez duruma getirilmiştir.¹⁵³

1.1.2.3.  , nc  Dönem Bulgaristan Türk Edebiyatı

1989 yılında başlayan “Büyük G ,” hareketi aralıklarla günümüze kadar devam etmiştir. Bu g , hareketi sırasında Bulgaristan’da yaşayan Bulgaristan Türkleri, aydınlarının pek çoğunu kaybetmiştir. Sayıları az da olsa, Bulgaristan’da hayat mücadelesine devam eden aydınlar, kültür ve edebiyatı yaŐatma konusunda kararlı bir şekilde mücadeleye devam etmiŐtirler.¹⁵⁴

 , nc  dönem edebiyatı, ikinci dönemde olduğu gibi “güdümlü” değildir. O zaman iŐlenmesi yasak olan “din, dil, özgürlük vb.” konular bugün edebiyatın ana konularını teşkil etmektedir. Bu durum edebiyat ların verimliliğine olumlu katkıda bulunmuştur.¹⁵⁵

1989’da anavatana g , eden şair, yazar ve gazeteciler buldukları  zg r ortamda yıllarca i lerinde birikmiş olan duygu ve düşüncelerini yazıya dökmeye başlamıştır. Mehmet Türker’in koordinatörlüğünü yaptđđı, Sabahattin Bayram z ve Ahmet  erif’in yazı işlerini yürüttüğü

¹⁵³  avuş, *20. Yüzyıl Bulgaristan...*, ss. 69 – 70.

¹⁵⁴ Yenisoy, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi–8 Bulgaristan Türk Edebiyatı*, s. 45.

¹⁵⁵ Yenisoy, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi–8 Bulgaristan Türk Edebiyatı*, s. 45.

“Balkanlar’dan Esinti” isimli dergide daha önce yazamadıklarını özgürce yazma imkânı bulurlar. Usta yazarlardan Ahmet Şerif Şerefli kısa bir sürede “Türk Doğduk Türk Öldük”, “Önce Düşünceler Kelepçelendi”, “Üçüncü Adım”, “Bulgaristan’daki Türkler”, “Dünya Bizim”, “Çoğun Azı”, “Sen İstanbul’a Gelme”, “Vakit Çok Geç” ve “Giderayak” kitaplarını kaleme almıştır. Ömer Osman Erendoruk ise Bulgaristan’da komünist rejim tarafından elinden alınan dört kitabından “Buruk Acı”, Uçurum” romanlarıyla “Taş Bebek” piyesini yeniden yazmıştır. Bunların yanında “Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür”, “Toprağa Kan Düştü”, “İçimizdeki İnci Taneciği” romanlarını, “Bir Başkadır Bizim Eller” ve “Son Gece” hikâyelerini, “Sevgi Kırıntıları Arıyorum Yollarda” hatıratını, “İstiraphaneden Mektuplar” adlı mektuplarını ve toplam 7 tane de şiir kitabını yayımlar. Bu dönemde Bulgaristan Türklerinin ilk roman yazarı Sabri Tata “Türk Komünistlerin Bulgaristan Macerası” hatıratını, “İlk Göz Ağrısı” ve “Pehlivanogulları” üçlemelerini kaleme alır. Mehmet Türker de ilk kitabı “Zulmün Ateş Çemberi – Belene”yi yazdıktan sonra “Gölgedeki Kahraman”, “Hazanda Son Yolculuk” hatıratlarını, “Kalem Kılıçlaşınca” eleştirisini, “Bozgun Zamanı-1”, “Bozgundan Sonra-2”, “Vatan Yasak Özgürlük Uzak-3” tarihi roman üçlemesini, “Beyaz Ölüm” hikâyelerini ve “Sindelli” monografi kitaplarını yayımlamıştır.¹⁵⁶

Bu dönemde Türkiye’ye göç etmiş yazar ve şairlerden Nihat Altınok, Mürvet Altınel, Mehmet Alev, Ahmet Türkay, Osman Kılıç, Hüseyin Mevsim, Hayriye Yenisoy, Niyazi H. Bahtiyar, Mehmet Çavuş, Havva Özgür, Şaban Kalkan, Süleyman Adalı, Nevzat Fuat, İslam Erdi, Nebiye Akbıyık, İsa Cebeci, İsmet Küleci, Mümün Akın, Sabri Con, Celil Yunus, Durhan Hatipoğlu, Ahmet Cebeci, Şükrü Esen, Hüseyin Rasim, Firdevs Büyükateş, Süleyman Özgür, Ahmet Atasoy, Latif Karagöz, Mehmet Aslan, Zait Güney, Ramis Çınar, Aziz Taş ve Kadriye Cesur’un Anavatan’da kitapları yayımlamıştır.¹⁵⁷

¹⁵⁶ Mehmet Türker, “Demokrasi Öncesi ve Sonrası Bulgaristan Türkleri Edebiyatı”, Gebze: *Rumeli Haber Sanat Araştırma Yorum Kültür ve Turizm Dergisi*, S: 46-47, 2016, s. 18.

¹⁵⁷ Türker, “Demokrasi Öncesi ve Sonrası Bulgaristan Türkleri Edebiyatı”, s. 18.

Hayatlarını Bulgaristan’da devam ettiren Türkler de bu dönemde özgürce yazmaya başlamışlardır. Bulgaristan’da Türkçe süreli yayınların kısıtlı olması burada eser veren kişilerin eserlerinin yayınlanma imkânını azaltmaktadır. Ekonomik imkânsızlıklar Bulgaristan’da eser veren şair ve yazarların eserlerini yayınlamasına engel olmaktadır. Bütün olumsuzluklara rağmen İbrahim Tatarlı, Sabri Alagöz, Mustafa Çete, Habil Kurt, Ali Bayramoğlu, Halit Aliosman Dağlı, Naci Ferhat, İsmail Yakup, İsmail Çavuşev, Mustafa Mutkov, İsmail Cambaz, Naim Bakoğlu, Niyazi Makak, Hasan Üzeyir, Mehmet Keçici, Nasuf Dail, Bayram Kuşku, Habibe Ahmetova, Ahmet Mehmet, Kadir Ahmet, Mustafa Bayramali, Durhan Ali, Turhan Rasi, Mümün Rüstem, Şefika Refik, Haşim Semerci, Nurten Remzi ve Resmiye Mümün kendi kitaplarını yayınlama fırsatı bulmuşlardır.¹⁵⁸

1.2. BULGARİSTAN TÜRK ROMANININ GELİŞİMİ

Bulgaristan Türk Edebiyatında “roman” türü, şiir ve hikâye türlerine göre daha az gelişmiştir. Bulgaristan Türk Edebiyatında en belirgin tür olarak şiir karşımıza çıkar. Şiirin ardından hikâye türü kendini göstermektedir.¹⁵⁹ Bundan dolayı kaynaklarda “Bulgaristan Türk Romancılığı” ile ilgili yeteri kadar bilgi bulunmamaktadır.

Kaynaklarda genel olarak Bulgaristan Türklerinin ilk romanı olarak 1962 yılında Sabri Tata tarafından yazılan “Gün Doğarken” adlı roman kabul edilmektedir.¹⁶⁰ Mehmet Türker ise aynı roman için “sosyalizm yıllarında yazılan ilk Türkçe roman” ifadesini kullanmıştır.¹⁶¹ Ancak 1896 yılında Nevrokop’ta doğup 1927 yılında Türkiye’ye göç eden¹⁶² Mehmet Behçet Perim’in yazmış olduğu “Balkan Çiçekleri (1938)” ve “Göçmen Ahmet (1939)” adlı iki roman bulunmaktadır.¹⁶³ İslâm Beytullah Erdi de 1944 öncesinde yazılan Ali Haydar Taner’in “Beyaz Zambaklar Ülkesinde”,

¹⁵⁸ Türker, “Demokrasi Öncesi ve Sonrası Bulgaristan Türkleri Edebiyatı”, s. 18.

¹⁵⁹ Buttanrı, “Bulgaristan Türk Edebiyatı”, s. 43.

¹⁶⁰ Yenisoy, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi–8 Bulgaristan Türk Edebiyatı*, s. 245.

¹⁶¹ Türker, “Demokrasi Öncesi ve Sonrası Bulgaristan Türkleri Edebiyatı”, s. 18.

¹⁶² Osman Baymak, *Yüz Yılın Yüz Şairi Bulgaristan Türk Şiiri Antolojisi*, Prizren: Bay Yayınları, 2010, s. 298.

¹⁶³ Yenisoy, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi–8 Bulgaristan Türk Edebiyatı*, s. 193.

Ethem Ruhi Balkanlı'nın "Şehit Evlâtları" ve Ali Kemal'in "Alev ve Kül" adlı romanlarından bahsetmektedir. Bu roman yazarlarının ortak özelliği, Türkiye'ye göç etmiş olmaları ve eserlerini Türkiye'de yazmış olmalarıdır.¹⁶⁴ Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy, "1944 yılından önce yazılmış 2-3 esere roman denmişse de, aslında Sabri Tatov'un bu eseri, *Bulgaristan Türklerinin ilk romanı sayılmaktadır.*"¹⁶⁵ şeklinde bir ifade kullanmıştır. Bu roman sayılmayacak eserlerin neden roman sayılmadıkları ile ilgili herhangi bir açıklamada bulunmamıştır. Yine Nimetullah Hafız'ın 1987 yılında "Sesler" dergisinde yayımlanmış olduğu "*Bulgaristan'da Yayınlanan Türkçe Kitapların Bibliyografyası (1858-1984)*" adlı bölümde 1956 yılında Mehmet Yamaç'ın kaleme almış olduğu "Narodna Prosveta" tarafından yayınlanan "Mehmet" adlı bir romandan bahsedilmektedir.¹⁶⁶ Bu açıdan baktığımız zaman Bulgaristan Türk romancılığını 1962 yılında Sabri Tata ile başlamış gibi göstermenin çok doğru olmayacağı kanaatindeyim. İlk yazılan romanlar, dar hacimli bile olsa bir azınlık edebiyatı ile ilgili ilk çalışmalar olmasından dolayı oldukça önemli eserlerdir.

Bulgaristan'da 1965 yılında Halit Aliosman Dağlı tarafından "Saçılan Kıvılcıklar" adlı bir roman daha yazılmıştır. 1967 yılında Sabri Tata "İki Arada" adlı romanını kaleme almıştır.¹⁶⁷ Ömer Osman Erendoruk'un kaleme almış olduğu "Buruk Acı" ve "Uçurum" adlı romanlar Bulgaristan'da yazılmalarına rağmen rejim tarafından basılmadan el konulmuştur. Yazar, 1989'da Türkiye'ye göç ettikten sonra bu iki romanı yeniden yazarak bastırmıştır. Bu iki romanın yanında Ömer Osman Erendoruk'un Türkiye'de, "Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür", "Toprağa Kan Düştü" ve "İçimizdeki İnci Taneciği" adlı toplam beş romanı basılmıştır.¹⁶⁸

1989 yılında Türkiye'ye göç eden yazar ve şairler, karşılaşmış oldukları özgür ortam ile birlikte duygu ve düşüncelerini yazıya dökmeye

¹⁶⁴ Erdi, "Bulgaristan Türk Romanında Türk Dünyası", s. 66.

¹⁶⁵ Yenisoy, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi-8 Bulgaristan Türk Edebiyatı*, s. 245.

¹⁶⁶ Nimetullah Hafız, "Bulgaristan'da Yayınlanan Türkçe Kitapların Bibliyografyası (1858-1984)", *Üsküp Sesler Dergisi*, S: 217, 1987, s. 132.

¹⁶⁷ Buttanrı, "Bulgaristan Türk Edebiyatı", s. 35.

¹⁶⁸ Türker, "Demokrasi Öncesi ve Sonrası Bulgaristan Türkleri Edebiyatı", s. 18.

başlamışlardır. Göç sonrasında pek çok eser verilmiştir. Türkiye'ye göç etmeyip Bulgaristan'da kalan yazar ve şairler de demokrasi sonrasında özgürce eserler vermişlerdir. Ancak Türkçe yayınlar kısıtlı olduğu için yazdıkları eserleri bastırmakta sıkıntılar yaşamışlardır. 1989 yılında Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan Mehmet Türker de Türkiye'de "Bozgun Zamanı-1", "Bozgun'dan Sonra-2" ve Vatan Yasak Özgürlük Uzak-3" adlı tarihi roman üçlemesini kaleme almıştır.¹⁶⁹

Emekli öğretmen ve kütüphaneci Müsamettin Işık tarafından hazırlanıp "Rumeli" dergisinde yayımlanmış olan "1989'dan Sonra Bulgaristan Türk Şair ve Yazarlarının Yayınlanmış Eserleri" adlı bibliyografyadan hareketle Bulgaristan'da ve Türkiye'de yayınlanmış olan Bulgaristan Türk romanlarının bir listesini oluşturduk.

Türkiye'ye göç etmeyerek yaşamını Bulgaristan'da sürdüren yazarlardan Halit Aliosman Dağlı, uzun bir aradan sonra "Aydınlığın Öksüzleri" adlı bir roman kaleme almıştır. İsmail Çavuşev, "Gazetecinin Artık Yılı (2004)" adlı günce romanı, Naim Bakoğlu, "Azman (2006)", İsmail Yakup, "Kestaneler Altında (2011)", ve "Ulu Çınar (2015)", Emel Balıkçı da "Rodopların Kader Yolları (2015)" adlı romanları yayınlamışlardır. Yine 1976 yılında esrarengiz bir şekilde ölen Recep Küpçü'nün 1964-1970 yılları arasında kaleme aldığı "O Günden Sonra" adlı romanı da 2014 yılında basılmıştır.¹⁷⁰

Türkiye'ye göç ettikten sonra eser yayınlayan bazı roman yazarları da bulunmaktadır. Türkiye'de yayınlanan romanların sayısı Bulgaristan'da yayınlananlardan daha fazladır. Türkiye'de; Ahmet Türkay "Seher Gitti (2008)", Ahmet Şerif Şerefli "Sen İstanbul'a Gelme (2003)", Hakkı Tezel Maria Aşkım Benim (2002)", İslâm Beytullah Erdi "Aşk Arayanlar (2000)" ve "Uzun Bir Gece (2009)", İsmet Topaloğlu "Topal Yusuf (2011)", Mürvet Altinel "Taşıyıcı (2010)" ve "Golgota'dan Dönenler (2015)", Nebiye İbrahim Akbıyık "Büyük Buluşma", Nihat Altınok "Aladağ'dan Çıktı Yola

¹⁶⁹ Türker, "Demokrasi Öncesi ve Sonrası Bulgaristan Türkleri Edebiyatı", s. 18.

¹⁷⁰ Müsamettin Işık, "1989'dan Sonra Bulgaristan Türk Şair ve Yazarlarının Yayınlanmış Eserleri", Gebze: *Rumeli Haber Sanat Araştırma Yorum Kültür ve Turizm Dergisi*, S: 53, 2018, ss. 12-13.

(2003)” ve “İdamlık Masum (2013)”, Osman Tunaboşlu “Rumeli’den Esen Yel (2004)”, Yusuf Taşkın “Aşk ve Gurur (2011)” ve “Civan Alish (2013)” adlı romanları yayınlanmıştır. Ramis Çınar da “Söylenmemiş Sözler (2009)”, Aşk, Hayat ve Arayış (2014)”, Ömrümün Dört Mevsimi (2016)” romanlarını kaleme almıştır. Çınar’ın 2012 yılında “Savaş ve Ayrılık” adı ile basılan romanı 2014 yılında ikinci baskısını yaparken isim değiştirerek “Elveda Rumeli” ismi ile yayınlanmıştır. Sabri Tata da Türkiye göç ettikten sonra Bulgaristan’da bastıramadığı “İlk Gözağrısı (2000)”, “Kurtbayırı’nın Sırrı (2001)”, “Onurun İsyanı (2002)” romanlarını yayınlama imkânı bulmuştur. Yine Bulgaristan’da başlayıp Türkiye’de bitirdiği iki ciltlik “Tuna’nın Peri Güzeli (2001)” adlı tarihi romanının yanı sıra Türkiye’de yazdığı “Geyik Avı (2005) adlı romanını da yayınlama başarısı göstermiştir.¹⁷¹

Türkiye’ye göç etmiş olmanın Bulgaristan Türk yazarlarının yaratıcılıklarını olumlu yönde etkilediğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Roman türünün gelişiminde 1989 göçünden sonra gözle görülür bir ilerleme kaydedildiği açık bir şekilde ortadadır.

¹⁷¹ Işık, “1989’dan Sonra Bulgaristan Türk Şair ve Yazarlarının Yayınlanmış Eserleri”, ss. 14–18.

2. BÖLÜM

GÖÇ UNSURU BULUNAN ROMANLARIN YAZARLARI HAKKINDA KISA BİLGİ VE ROMAN ÖZETLERİ

2.1. ÖMER OSMAN ERENDORUK

1934 yılında Kırcaali'nin Koşukavak (Krumovgrad) kasabasına bağlı Karakuz köyünde doğmuştur. İlkokulu Karakuz köyünde, ortaokulu Koşukavak'ta bitirdikten sonra Kırcaali Türk Pedagoji Okulundan mezun olarak ilkokul öğretmeni olmuştur. İlk şiirlerini Kırcaali Türk Pedagoji Okulunda öğrenciyken yazmaya başlar. Öğretmen olduktan sonra Koşukavak'a yerleşerek Rodop çocuklarına Türkçe öğretmiştir. Ayrıca Kırcaali'de Türkçe yayımlanan “Yeni Hayat” (Nov Jivot) gazetesinde de birkaç yıl çalışmıştır.¹⁷²

Komünist rejim tarafından Bulgaristan Türklerine yönelik düzenlenen ad değiştirme asimilasyon çalışmalarına karşı çıktığı ve Türkçe eserler yazdığı için tutuklanarak Belene Adası'na gönderilmiştir. Belene'de üç yıl tutuklu kaldıktan sonra Vidin sancağında bulunan bir Roman köyüne sürgün edilmiştir. Daha sonra 1989 yılının Haziran ayında Bulgaristan'dan sınır dışı edilmiştir. Sınır dışı edildikten sonra Türkiye'ye iltica eden Erendoruk, İstanbul'da bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra emekli olmuştur. Erendoruk, 2005 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.¹⁷³

2.1.1. Toprağa Kan Düştü

Kitabı Basan Yayınevi: Çağrı Yayınları

Kitabın Basım Yeri: İstanbul

Kitabın Basılma Tarihi: 2005

Kitabın Sayfa Sayısı: 158

Kitabın Baskı Sayısı: 1. Baskı

¹⁷² Mehmet Türker, *Hazanda Son Yolculuk*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2007, ss. 13–14

¹⁷³ Şaban Mahmudoğlu Kalkan, *Rodop Öyküleri - 1*, İzmir: Etki Yayınları, 2017, s. 96.

Özet

Roman kahramanı Murat, 1970'li yıllarda sol gruplar içerisinde bulunan sosyalizm savunucusu bir gençtir. Bir gün akrabaları Orhan Amca'nın Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç ettiğini duyar. Bu duruma bir anlam veremez. Onlar Türkiye'ye sosyalizmi getirmeye çalışırken Orhan Amca sosyalizmden Türkiye'ye kaçmıştır. Bu yüzden Orhan Amca'ya hep mesafeli durur. Murat'ın tavrına rağmen Orhan Amca hep onu alttan alır ve bir şeyleri ona anlatmaya çalışır. Ama Murat duyduklarına pek bir anlam veremez. Yine sol grupların faaliyetlerine katılmaya devam eder. Sosyalizm ile ilgili Orhan Amca'dan duyduklarına inanmak istemez.

Bir süre sonra Orhan Amca ile muhabbetleri gelişir. Murat, Orhan Amca'nın etkisiyle namaz kılmaya başlar. Orhan Amca, Murat'a birlikte Bulgaristan'a gitmeyi teklif eder. Murat buna sevinir, çünkü sosyalist bir ülkeye gidecektir. Hazırlanırlar yola çıkarlar. Tren Kapıkule'den geçtikten sonra yapılan ilk kontrolde bütün eşyalar didik didik edilir. Eşyaların sarılı olduğu gazetelere el koyulur. Murat bu duruma bir anlam veremez.

Akrabalarını ziyaret ederler, getirdikleri hediyeleri akrabalara dağıtırlar. Herkesin dilinde göç vardır. Ekonomik durumlarının iyi olmasına rağmen insanların göçü düşünmeleri Murat'ı şaşırır. Orhan Amca ona insanların sadece karnının doyması yeterli değildir, maddi dünya kadar manevi dünya da önemlidir, der. İnsanlar hak ve özgürlükleri kısıtlandığı, ibadetleri ve dilleri yasaklandığı için göç etmek istemektedirler. Gördüğü manzara Murat'ı çok şaşırır. Sosyalimin Türk toplumuna yaptığı baskılara bizzat yerinde şahit olur. Onun düşündüğü sosyalizm ile gerçekte olan arasında çok büyük farklılıklar vardır.

Murat, yaptıkları akraba ziyaretlerinde Bulgaristan Türklerinin hem göç öncesinde hem de göç sırasında yaşadıkları acılar, zulümler ve katliamlar ile ilgili bir sürü hikâye dinler.

Bir gün Murat ve Orhan Amca Atören Barajı'nın olduğu bölgeye ziyarete giderler. O sırada polisler gelir ve onları gözaltına alıp karakola götürür. Karakolda baraja bombalı saldırı yapmak için keşif yapmakla suçlanırlar. Durumu izah etmeye çalışan Orhan Amca polisler tarafından

dövülür. Murat'ın çantası diye bir başka çanta getirilir. Çantanın içinden Türkçe kitaplar çıkar. Bu Murat'ın tutuklanması için yeterlidir. Ama Murat çantanın kendisine ait olmadığını ispatlayınca tutuklanmadan kurtulur. Polis şefi Orhan Amca ve Murat'a hemen Bulgaristan'ı terk etmelerini söyler. Onlar da toplanıp Bulgaristan'dan Türkiye'ye dönerler.

Bulgaristan'da sosyalizmin gerçek yüzünü gören Murat Türkiye'ye dönünce örgütten tamamen ayrılır. Diğer arkadaşlarına da Bulgaristan'da gördükleri anlatır. Onlara da yol yakınken içinde buldukları yanlıştan dönmelerini söyler. Sevdiği kız Şefika'ya da gördüklerini anlatıp örgütten koparmak ister ama onun için geç kalmıştır. Şefika bir eylem sırasında örgüt sorumlusu tarafından atılan el bombasıyla bacaklarını kaybetmiştir. Bir de örgüt sorumlusundan çocuk düşürmüştür. Bütün bunları Murat'a Şefika anlatır. Artık kavuşma ümitleri olmadığı için vedalaşıp ayrılırlar.

2.1.2. Buruk Acı

Kitabı Basan Yayınevi: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Kitabın Basım Yeri: Ankara

Kitabın Basılma Tarihi: 2006

Kitabın Sayfa Sayısı: 248

Kitabın Baskı Sayısı: 1. Baskı

Özet

Roman kahramanı Cem Amca ölmüştür. Yazar, Cem Amca'nın mezarı başına gider. Orada Cem Amca'nın yaşadıkları üzerinden Bulgaristan Türklerinin çektikleri sıkıntıları da anlatır.

Cem Amca millî ve manevi değerlerine bağlı dini bütün bir insandır. Cem Amca, Türk toplumuna karşı faaliyetlerde bulunmamak için öğretmenliği bırakır. Bir oğlu ve bir kızı küçükken ölür. Kızının cenazesinde oğlu Türker'in ateizme doğru kaydığını fark eder. Mezarlığa kadar gelir ama cenaze namazı kılmaz. Bu durum çok ağırına gider. Cem Amca gibi birinin oğlunun bu davranışı çevredeki insanlar tarafından yadırganır.

Türker, rejim tarafından Moskova'ya gönderilir. Oraya gidip geldikten sonra daha başka biri olmaya başlar. Millî ve manevi değerlerden tamamen

uzaklaşır. Komünist rejime hizmet etmeye başlar. Kendi toplumuna karşı faaliyetlerin içerisinde yer alır. Türkçe konuşanlara hakaretler yağdırır, dayak atar ve cezalar kestirir. İçinden çıkmış olduğu topluma ihanet eder.

Maruz kalınan baskı ve zulüm karşısında Türk toplumunun çok fazla sesi çıkmamaktadır. Çünkü Türker ve Türker gibiler toplumda huzursuzluğa neden olmaktadır. Türkçe eğitimin, sünnetin, millî ve dinî kıyafetlerin yasaklanmasında hep Türker ve diğer rejim hizmetkârı aydınlar başrolüdür.

Bütün bu yaşananlar karşısında inşalar çözümü göç etmekte bulurlar. Ancak göç etmek de sanıldığı kadar kolay değildir. Göç etmek isteyenler de Türker ve Türker gibilerin radarındadır. Türlü hakaretlere uğrarlar, dayak yerler ama yine de mücadeleden vazgeçmezler. Türker, dayak olayında ölüm döşeğindeki annesine doktor arayan babasını dövecek kadar ileri gider.

Vefat eden annesinin Müslüman inancına göre gömülmesine izin vermez. Bütün hayatını Müslüman olarak yaşayan Emine yenge oğlu sayesinde Hristiyan adetlerine göre defnedilir. Çünkü rejim Türker'den bunu istemektedir.

Cem Amca, oğluna kızgındır ve onu cezalandırmak ister. Her şeye sağ eliyle imza attığı için onun sağ elinin parmaklarını keserek onu cezalandırır. Ondan sonra omuzlayıp başka bir köyde bulunan sağlık ocağının kapısına götürür. Onun bu durumunu gören sağlıkçı hemen parti sorumlusuna haber verir. Köyde mimli kişiler hemen gözaltına alınır, dayaktan geçirilir. Sonra Cem Amca'nın peşine düşerler. Ancak Cem Amca dönüş yolunda ölür. Köpeği Çakal eve gelip haber verir. Cem Amca'yı sorgulamak ve cezalandırmak amacıyla onu canlandırmak için özel doktorlar getirirler. Ama başarılı olamazlar.

Türker gidince hemen yerine başka biri geçer. O da aynı onun gibi rejime hizmet etmeye devam eder. Cem Amca'nın cenazesinde Hristiyan adetlerini uygulatmak ister. Ancak Cem Amca'nın kızı Ceylan'ın tepkisi sonucu bunda başarılı olamaz. Cem Amca bir Müslüman gibi defnedilir.

Türker, tedavi olmaktadır. Ama rejim artık ona güvenmemektedir. Çünkü o aciz bir şekilde kendisini koruyamamıştır. Rejimin gerçek yüzünü

görünce geç de olsa pişman olmuştur. Yaptığı hataların bazılarını telafi etmeye çalışır.

Bir gün ava gider. Bir keklik vurur, keklik buzun üzerinde kalır. Kekliği almaya çalışırken buz kırılır ve Türker sulara gömülür. O olaydan hemen sonra havalar ısınır ve büyük bir sel olur. Türker'in cesedi bulunamaz. Bu dünyada bir mezarı bile olmaz. Böylelikle milletine ihanet etmenin cezasını çekmiş olur.

2.1.3. Uçurum

Kitabı Basan Yayınevi: Çağrı Yayınları

Kitabın Basım Yeri: İstanbul

Kitabın Basılma Tarihi: 2007.

Kitabın Sayfa Sayısı: 425

Kitabın Baskı Sayısı: 1. Baskı

Özet

Komünist rejimin Bulgaristan Türkleri üzerindeki baskısı her geçen gün artmaktadır. İstihbarat birimleri millî bilinci yüksek aydınların peşindedir. Bu aydın kişilerin herhangi bir açıklarını bulup onları hapse atmak ve böylelikle Türk toplumuna bir mesaj vermek istemektedirler. Rejim Türk aydınları üzerine baskı kurmaya çalışırken, menfaat düşkünü Türklerden de yararlanır. Toplumda artık kimse birbirine güvenmez hâle gelir. Kendi içinde bu sıkıntıları yaşayan Türk toplumunun maruz kalmış olduğu baskılar artarak devam etmektedir.

Bu romanda da Haşim isimli roman kahramanı okuyarak ve çalışarak elde edemediği mevki ve saygınlığı rejime hizmet ederek yakalamaya çalışır. Okul yıllarından itibaren çekemediği Mehmet'i rejimin istihbarat görevlisi olan Vilko'ya şikâyet eder. Haşim'in zaaflarını fark eden Vilko, bu zaaflardan ustaca yararlanır. Haşim, Türk toplumu arasında olan her şeyi hemen Vilko'ya yetiştirir.

Filibe'ye göç dilekçesi ulaştırmak isteyen Türkler Haşim'in ihbarıyla başarılı olamazlar. Filibe'de feci şekilde dayak yerler. Bu işte iyice ileri giden Haşim, göç olayı sırasında Vilko ile problem yaşayan Adaköylü Murat Kaptan'ı öldürür. Türkçe konuşan insanlar hakarete uğrar, dayak yer.

İnançlarının gereğini yerine getirmekte birtakım zorluklar yaşarlar; kadınların kıyafetleri yasaklanır, toprakları ellerinden alınır. Bütün bu olumsuz gelişmeler, Türk toplumu arasında huzursuzluğa neden olur ve insanlar çareyi göç etmekte ararlar.

Haşim ve Vilko öğretmenlik yapan Mehmet'in peşindedirler. Bir gün Mehmet, muhtara bir kız öğrencinin okula gelmediğini söyler. Kızın anası Ümmühan, Mehmet'e bir sürü laf sayar. Mehmet ona saygıda kusur etmez. Gel zaman git zaman Mehmet eğitim dairesine çağırılır. Orada Mehmet'in bu kıza saldırdığı iftirası atılır. Mehmet'in öğretmenliği biter.

Haşim, Topal Yusuf'un kızı ve Mehmet'in kuzeni Güzel Ayşe ile evlenir. Şehre gider. İki çocuğu olur. Haşim dul bir Bulgar kadın ile birlikte. Evine uğramaz, çocuklarıyla ilgilenmez. Bu durumdan iki tarafın aileleri de haberdar olur. Güzel Ayşe, Haşim'in cebinde tabanca ve mermi bulur. Bu tabanca ve mermiler Adaköylü Murat Kaptan'ın ölümünde kullanılan mermilerdir. Oğlunun katil olduğunu öğrenen Kara Bayram büyük bir şok yaşar. Bir oğlunun evine gider. Gelini ve torunları evdedir. Oğlu yoktur. Eve gelince oğluna ailesine ve çocuklarına sahip çıkmasını, her şeyi bildiğini, Adaköylü Kaptan'ın katilinin o olduğunu da bildiğini söyler. Haşim, babasına onun hayatına karışmamasını söyler ve çekip gider.

Kara Bayram, Mehmet'e atılan iftirayı ortaya çıkarmak için bir plan yapar. Değirmenin yanındaki çeşmeye bir düzenek kurar. Akan su bir taşla basınca aniden kesilir. Bir gün Ümmühan değirmene gelir ve su içmek için çeşmeye gider. O, su içeceği sırada su kesilir. Şok olan kadına Kara Bayram günahkâr olduğunu su kesiliyor, der. Bunun üzerine kadın Mehmet'e attıkları iftirayı açıklar. Mehmet, kadını affeder.

Aynı oyunu oğlu Haşim'e de yapar. Haşim, babasını tehdit ederek uzaklaşır. Ertesi gün babasını gözaltına alırlar. Çeşme de bomba ile patlatılır. Babası gözaltındayken Haşim'in annesi Embiye vefat eder. Kara Bayram cenazeye katılamaz. Haberi öğrenince çok üzülür. Yarım kalan bir iki işi hallettikten sonra kendini asarak yaşamına son verir. Eşinin yanına gömülür.

Rejimin bütün baskılarına rağmen Mehmet ilk kitabını yayımlamıştır. Bu durum Vilko ve Haşim’de şok etkisi yaratır. Mehmet bu süreçte işlerini gizliden gizliye yürütmüştür. Daha sonra belli kişilerle edebiyat sohbetleri yaparlar. O toplantılara katılan “Destan” isimli bir kişi Mehmet’in şiirlerini ve “Uçurum” isimli romanını okumuştur. Rejimin adamı olan bu kişi Mehmet’i ihbar eder. Bir süre sonra Mehmet’in evini polisler basar. Bahçeye gömdüğü eserlere el koyarlar ve Mehmet’i hapse atarlar.

Bu süre içinde Haşim ile Güzel Ayşe boşanır. Çocuklar, rejimin adamı olduğu için Haşim’e verilir. Haşim çocuklarla ilgilenmez. Bir gün çocuklar annelerini görmek için köye giderler. O gün çok yağmur yağmaktadır. Çocuklar ıslanır. Evin kapısını çalarlar kimse açmaz. Daha sonra çocuklar annelerinin seslerini duyarlar ve kapıyı açıp eve girerler. Anneleri de onları görmek için şehre gider. Birbirlerini göremezler. Çocuklar evde uyurken Haşim gelir ve Topal Yusuf’un evini ateşe verir. Evde çocuklar yanarak can verir. Çocukların öldüğünü duyan Ayşe kimseyle konuşmaz, delirir. Haşim de cenaze dönüşü kaza yaparak ölür.

Mehmet, hapisten çıktıktan sonra Türkiye’ye göç eder. Edebiyat çalışmalarına Türkiye’de devam etmek ister. Ama yeteri kadar destek göremez. İnsanların edebiyata olan ilgisizliğine bir anlam veremez. Bu ilgisizlikten dolayı bütün ümidini yitirir.

2.1.4. Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür

Kitabı Basan Yayınevi: Çağrı Yayınları

Kitabın Basım Yeri: İstanbul

Kitabın Basılma Tarihi: 2007

Kitabın Sayfa Sayısı: 217

Kitabın Baskı Sayısı: 1. Baskı

Özet

Romanın ana kahramanı 1940’lı yıllarda Kuşalan köyünde imamlık yapan Cemil Hoca’dır. Cemil Hoca, 1944 yılında faşistlerden kaçıp camiye sığınan komünist partizanlara yardım eder. Bu yardım esnasında Çavdar isimli partizanla dost olurlar. Komünist rejim iş başına geldiğinde de bu dostlukları devam eder.

Cemil Hoca, 1950 yılında Türkiye'ye göç etmek için girişimlerde bulunur. Geçmişte yaşananlardan hareketle Bulgarlara ve rejime güvenmemektedir. Türkler, eski acıların tekrarlanabileceğini düşündükleri için bir an önce göç etmek ister. Göç dilekçesi verir ama olumlu sonuçlanmaz. Çavdar, Cemil Hoca'nın yanına gelerek göç olayı ile ilgili konuşur. Cemil Hoca da ona Müslüman bir Türk olarak komünist Bulgaristan'da yaşamının zorluğunu anlatır ve göç etmenin en iyi seçenek olduğunu söyler. Geçmiş acıların tekrarlanma ihtimalinden bahseder.

Göç için vize almak isteyen Türkler türlü sıkıntılarla karşılaşır. Onlara yardım etme bahanesiyle pasaportlarına el konulur. Bazıları dayaktan geçirilir. Amaç, göç dalgasının önüne geçmektir. Her şeye rağmen Türkler göç etmekte kararlıdırlar.

Komünizmin her geçen gün artan baskısı toplumda huzursuzluk yaratmaktadır. Dil, din ve eğitimle ilgili baskılar iyice artmıştır. Dil yasaklanmaya başlamış, eğitim Bulgarca olmuş, din ile ilgili şeyler yasaklanmaya başlamıştır. Ateizm toplumu etkisi altına başlamış ve manevi yozlaşma had safhaya yükselmiştir. Bütün bu durum manevi yönü güçlü olan Türk toplumunda "göç"ün bir kurtuluş yolu olarak görülmesine sebep olmuştur.

Cemil Hoca, Çavdar'ın da yardımıyla göç için vize alır. Kapıkule'den Türkiye'ye giriş yapar. Edirne'den Eskişehir'e gelir. Orada amcasının yanına yerleşir. Emniyete gider, komiserle görüşürler. Siyasi mülteci olarak kayıtları yapılır. Oğlu Orhan yarım kalan eğitimine Türkiye'de devam eder. Liseyi bitirir. Sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Bölümünü kazanır. Orda eğitimine devam eder.

Türkiye'ye geldikten sonra vatandaşlık için başvuruda bulunurlar. Gel zaman git zaman Orhan'ın vatandaşlığa kabul olduğunu bildiren zarf ve kimliği gelir. Ama Cemil Hoca'nın başvurusuna cevap yoktur. Bir süre sonra Cemil Hoca karakola çağırılır. Onu tanıyan birisi Cemil Hoca'nın komünistlerin yardımıyla Türkiye'ye göç ettiğini söylemiştir. Bu durumda da ajan olma ihtimaline karşı sınır dışı edilmesine karar verilir. Oğluna haber vermeden hemen eşyalarını toplar ve polisler eşliğinde Bulgaristan'a

geri gönderilmek üzere yola çıkarlar. Oğluna durumu anlatan bir not bırakır. Ondan Türkiye’de kalmasını ve eğitimini tamamlamasını ister.

Cemil Hoca Bulgaristan’a dönünce insanlar mimli olduğunu düşünerek ondan uzak dururlar. Yeğeni Necip’in yanında kalır. Bir süre sonra polisler gelip Cemil Hoca’yı alıp karakola götürürler. Bulgarlar da onun casus olduğunu düşünmektedirler. Bir hücreye kapatırlar. Yanına bazı kişiler koyarlar. Daha sonra mahkemede o kişiler Cemil Hoca’nın Türk ajanı olduğuna dair ifadeler verirler. Bunun neticesinde Cemil Hoca hapse mahkûm edilir.

Necip de Türkçe eğitimin yasaklanmasıyla birlikte öğretmenliği bırakmak zorunda kalır. Türk çocuklarına Bulgarca ders anlatmayı gururuna yediremez. Böyle bir şey yapmaktansa aç kalmayı göze alır. Cemil Hoca’yı ziyarete gider ve bu ziyaretler esnasında Bulgarca konuşurlar. Cemil Hoca’yı ziyaretinden sonra Necip de tutuklanır. Bir süre cezaevinde kaldıktan sonra sürgüne gönderilir. Türk toplumuna yönelik baskı her geçen gün artmaktadır. Önce Pomakların ve Çingenelerin adları zorla değiştirilmiş, şimdi sıra Türklere gelmiştir. Rejim silah zoruyla Türklerin adlarını değiştirmeye çalışmaktadır. Direnen Türklere yönelik her türlü şiddete başvurulmaktadır. Adları uğruna öldürülen Türkler de bulunmaktadır.

Ad değiştirme asimilasyon çalışmalarına Türkler yoğun tepki gösterirler. Ülke genelinde Türklerin yaşamış olduğu bölgelerde büyük gösteriler düzenlenir. Bu tepkiler üzerine daha fazla direnemeyen komünist rejim Türklerin göç etmesine izin verirler. Türkiye’de Bulgaristan ajanı, Bulgaristan’da Türk ajanı muamelesi gören Cemil Hoca 1989 göçünden kısa bir süre sonra “Mevlâ’nın beni güldürmesi önemli değil, önemli olan iki buçuk milyon Türk’ün gülmesi” diyerek vefat eder.

2.1.5. İçimizdeki İnci Taneciği

Kitabı Basan Yayınevi: Çağrı Yayınları

Kitabın Basım Yeri: İstanbul

Kitabın Basılma Tarihi: 2007

Kitabın Sayfa Sayısı: 141

Kitabın Baskı Sayısı: 1. Baskı

Özet

Bulgaristan Türklerinin sıkıntılı günler geçirdiği yıllarda Emine Teyze'nin eşi de rejim tarafından önce gözaltına alınır ve öldürülür. Eşi öldürüldüğünde Emine Teyze hamiledir. Bir süre sonra ikiz erkek çocuklar dünyaya getirir. Ama hastaneden bir çocuğunu verirler, diğer çocuğun öldüğünü ve gömdüklerini söylerler. Aradan bir süre geçtikten sonra doğumunda çalışan kadın Emine Teyze'ye iki çocuğunun da sağlıklı olduğunu ancak diğerinin rejimin adamları tarafından alınıp kimsesiz çocukların özel olarak yetiştirildiği bir bakımevine verildiğini öğrenir.

Kadının gerçeği söylemesinden sonra Emine Teyze Serhat adını verdiği oğlunu bir gün bulacağı düşüncesiyle yaşamaktadır. Bir gün oğlu Ferhat'a hediye almaya gittiğinde bir komando er görür. Ama o diğerlerine benzememektedir. Diğer askerlere göre daha insancıldır. Türkçe konuşmamaları konusunda Emine Teyze'yi uyarır. Diğer komando er gibi insanlara acımasızca aldırılmaz. Emine Teyze, o komando eri görünce oğlu Ferhat'a çok benzediğini fark eder. O günden sonra komando eri görmek için daha sık çarşıya çıkar.

Ferhat ile benzerlikleri çok fazladır. Bu benzerliklerden hareketle onun kayıp oğlu olabileceğini düşünür. Bir gün Ferhat da komando erle karşılaşır. Komando eri evlerine davet ederler. Zor da olsa bu teklifi kabul edip Emine Teyze'nin evine gelir. Eve geldiği esnada komando erin de tıpkı Ferhat gibi ayağında altı parmak olduğunu fark ederler. Artık iyice emindirler onun Emine Teyze'nin kayıp oğlu Serhat olduğuna.

O günden sonra sık sık Serhat sık sık Emine Teyzelere gelir. Diğer komando erler gibi acımasız değildir. Çünkü o bir Türk'tür ve nasıl yetiştirilirse yetiştirilsin yine aslına çekmektedir. Komando er bir gün başka bir yere göreve gideceğini söyler. Son buluşmada askerliği bırakma ve Türkiye'ye kaçma konusunda plan yaparlar.

Bir süre sonra komando er ortadan kaybolur. Hiçbir yerde bulamazlar. O çoktan sınırı geçip Türkiye'ye ulaşmıştır. Edirne'de Ferhat, Serhat'ı karşılar. Birlikte Çorlu'ya gidip orada yeni bir yaşam kurarlar.

2.2. MEHMET TÜRKER

1950 yılında Kırcaali'nin Sindelli köyünde dünyaya gözleri açan Mehmet Türker, yokluk içinde geçen çocukluk ve gençlik döneminde öğrenim gördüğü her okulu başarı ile bitirmiştir. Üniversite eğitimini Sofya Üniversitesinin Batı Dilleri Fakültesinde Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde bitirdikten sonra öğretmen olarak Koşukavak'ta göreve başlamıştır. Sindelli, Göveren ve Mestanlı öğretmen olarak görev yapmıştır. Öğretmenlik yaptığı yıllarda "Mehmet Halilov" adıyla birçok gazete ve dergide Türkçe ve Bulgarca haber, röportaj ve hikâyeler yayınlamıştır.¹⁷⁴

1984 yılında komünist rejimin Bulgaristan Türklerine uyguladığı asimilasyon politikalarına karşı çıktığı için öğretmenlik yaptığı okulda tutuklanarak Belene Kampı'na gönderilmiştir. Belene'de 485 gün kaldıktan sonra Bobovdol kasabasında bulunan cezaevine gönderilmiştir. 1987 yılında cezaevinden çıkarak Dragoviştitsa köyüne sürgüne gönderilmiştir. 1989 yılının Mart ayında eşi ve çocuklarıyla birlikte Bulgaristan'dan sınır dışı edilerek Viyana'ya gönderilmiştir. 31 Mayıs'ta Viyana'dan Türkiye'ye gelerek İstanbul'a yerleşmiştir. Türkiye'de çeşitli gazete, dergi ve televizyon kanallarında çalışmıştır. İstanbul'da yaşamına devam etmektedir.¹⁷⁵

2.2.1. Bozgun Zamanı

Kitabı Basan Yayınevi: Çağrı Yayınları

Kitabın Basım Yeri: İstanbul

Kitabın Basılma Tarihi: 2010

Kitabın Sayfa Sayısı: 206

Kitabın Baskı Sayısı: 2. Baskı (1. Baskı – 2006)

Özet

Babasını küçük yaşta kaybeden Salih, annesiyle birlikte yaşamaktadır. Güreşe meraklı olan Salih etrafta düzenlenen panayırarda yapılan güreşlere katılmaktadır. Bu güreşlerde başarı gösteren Salih kısa sürede yöre eşrafının dikkatini çeker. Eşraftan da destek alan Salih, panayır güreşlerine daha da

¹⁷⁴ Kalkan, *Rodop Öyküleri - 1*, s. 234.

¹⁷⁵ Kalkan, *Rodop Öyküleri - 1*, s. 234.

sıkı hazırlanır. Salih, katıldığı bazı panayırarda Bulgarlar tarafından tehdit edilir ama o hiç oralı olmaz, bütün rakiplerini tek tek yener. O rakiplerini yendikçe kendisine verilen destek daha da artar.

Salih'in adı bir gün bir değirmen oluğu yapması sonucu "Olukçu Pehlivan" diye kalır. Olukçu Pehlivan, Kırkpınar'a gürleşmeye gider. Katıldığı gürleşlerde "başaltı" kategorisinde birinci gelir. Ödülü kazanır.

Salih Pehlivan, Kırkpınar'dan döndükten sonra Bulgaristan Türklerinin canını sıkın haberler gelmeye başlar. Balkan devletleri, Osmanlı'ya karşı bir savaş hazırlığındadır. Bu sırada eli silah tutanlar askere çağırılır. Bölge halkında tedirginlik başlar. Bulgarlar, Türkleri Bulgaristan topraklarından atmaktan bahsederler. Savaşın başlamasıyla birlikte Sovyet ordusundan güç alan Bulgar çeteleri Türklere yönelik yağma, zulüm ve katliamlara başlar. Bu durumdan tedirgin olan Türkler yaşadıkları toprakları terk ederek göç etmek zorunda kalırlar.

Bu ortamda Salih de kardeşlerini Anavatan'a göndermek için uğurlar. Ancak göç yolunda gerçekleşen katliam sonucu Salih'in kardeşleri Bulgar çeteleri tarafından öldürülür. O olaydan sonra Salih intikam ateşi ile yanar.

Bulgar ordusu Trakya'yı işgal ederek İstanbul önlerine kadar gelir. Osmanlı ordusu dağılmış bir vaziyettedir. Bu durumu gören Eşref Kuşçubaşı, Süleyman Askeri gibi gönüllüler ve beraberindekiler Bulgarlara karşı mücadeleye başlarlar. Kısa sürede Bulgarları işgal ettikleri topraklardan çıkarırlar. Bulgar işgali ile sıkıntılı günler yaşayan Türkler, karşı hamle sonrası yeniden huzura kavuşurlar. Türklere kan ağlatanlar yakalanır ve gerekli cezalar verilir. Salih de kardeşinin katillerine gerekli cezayı verir. Göç konusu tekrar rafa kaldırılır. Batı Trakya Türk Cumhuriyeti kurulur. Bulgarlar ve Sovyetler bu durumdan rahatsız olurlar. Osmanlı'yı tehdit ederler. Yapılan tehditler neticesinde Cemal Paşa bu devletin feshini ister. Süleyman Askeri, Eşref Kuşçubaşı ve yöre halkı her ne kadar istemese de devletin feshine karar verilir.

Batı Trakya Türk Devleti'nin feshedilmesiyle birlikte Türklere yönelik baskı, zulüm ve katliamlar artarak devam etmeye başlar. Bu durum Türkleri tekrar göçe yöneltir. Türklerin yaşamış olduğu bölgelerden farklı farklı

katliam haberleri gelir. Bu sırada Nevrekoplu Mehmet Celâl 17. Bulgar meclisini vekil olarak girer. Mehmet Celâl, Türklere yapılan baskı, zulüm ve katliamları meclis gündemine taşır. Çiftçi partisi vekilleri de konunun önemle üstünde dururlar. Muhalefetin istememesine rağmen Türklerin yaşamış oldukları bölgelere Mehmet Celâl'in de bulunduğu bir heyet gönderirler. Olukçu Pehlivan da bu heyete eşlik eder. Bu ziyaret yüzünden Bulgarlar Olukçu Pehlivan'ı öldürme işini ertelerler. Heyet ziyaret ettiği köylerde duydukları karşısında adeta şok olur. Heyet Sofya'ya dönünce raporu meclise sunarlar. Konuyla ilgili olarak sadece bir iki memurun yeri değiştirilir ve konu kapatılır.

Bir gün Olukçu Pehlivan ve arkadaşları bahçeye çalışmaya giderken Bulgar askeri tarafından durdurulur. Silah sakladıkları bahanesiyle gözaltına alınırlar. Köyden kasabaya sevk ederken yolda kaçtıkları söylenerek öldürülürler. Bölgede yaşayan Türkler önemli bir ismi kaybetmişlerdir. Son görev olarak Olukçu'ya bir cenaze merasimi yaparlar.

2.2.2. Bozgundan Sonra

Kitabı Basan Yayınevi: Çağrı Yayınları

Kitabın Basım Yeri: İstanbul

Kitabın Basılma Tarihi: 2011

Kitabın Sayfa Sayısı: 260

Kitabın Baskı Sayısı: 2. Baskı (1. Baskı – 2008)

Özet

Olukçu Pehlivan ve iki arkadaşının cenazesinden gelen köy halkı çok tedirgindir. Artık Bulgaristan topraklarında yaşamının onlar için çok zor olduğunu düşünürler. Bu düşüncelerini yörenin bilge kişilerinden Ali Molla'ya sorarlar. Ali Molla göçe taraftar değildir. O, Osmanlı'nın kendilerine sahip çıkacağını düşünür. Ancak bölgede Türklere yönelik baskı, zulüm ve katliamlar devam etmektedir.

Mustafa Kemal, Osmanlı Devleti tarafından Sofya Askerî Militerliği'ne atanır. 17. Bulgar meclisinde bulunan Türk vekillerle tanışır. Bölge halkının şikâyetlerini dinler. Türklere yapılan baskı ve zulüm ona da anlatılır. 1.

Dünya Savaşı başlayınca Mustafa Kemal orduya katılmak üzere Sofya'daki görevinden ayrılıp İstanbul'a döner.

1. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla çıkarılan seferlik kararına Bulgaristan Türklerinden de ciddi bir katılım olur. İnsanlar savaşmak için her şeyi göze alarak Çanakkale'ye ve Anadolu'nun çeşitli yerlerine giderler. Fahrettin Paşa ile Medine'de savaşanlar bile vardır. Kimi şehit olur, kimi gazi, kimi de aylar yıllar sonra döner memleketlerine.

1. Dünya Savaşı sona erince Bulgarlar, Batı Trakya'nın kendilerine bırakılmasını isterler. Bu durumdan rahatsız olan Mehmet Celal, Wilson Prensipleri çerçevesinde bölgenin kendi kaderini kendisinin tayin etmesini ister. Bu istek Bulgarlardan büyük tepki görür, tehdit edilir. Sonuç olarak Bulgaristan'dan göç etmek zorunda kalır.

Olukçu Pehlivan'ın oğlu Bekir, babasının intikamını almak için yemin eder. Bahçe duvarında bulduğu silah ile atış talimleri yapar. Daha sonra Topal Kadir'in çetesine katılır. Batı Trakya'da Yunanlara karşı mücadele ederler. Amaç, Yunanların Osmanlı'ya karşı destek göndermesini engellemektir. Bekir ve Topal Kadir, Yunanlar tarafından öldürülür. Topal Kadir'in kellesi sırığa takılarak Gümölcine sokaklarında gezdirilir.

Türkiye'de Kurtuluş Savaşı'nda Yunanlılar yenilgiye uğrattılır. Aynı yıllarda Bulgaristan Türkleri için de rahat bir dönem başlar. Çiftçi Partisi döneminde Türkler her alanda rahat ederler. Çeşitli kazanımlar elde ederler. Göç edenler geri dönerler. Ama bu dönem kısa sürer. Çiftçi Partisi iktidarı bir darbe ile devrilince Türkler için tekrar sıkıntılı günler başlar.

Türk köylerine Bulgarlar yerleştirilir, Türklerin mallarına el konulur. Türklere yönelik baskı, zulüm ve katliamlar artar. Türk dernekleri kapatılır, üyeleri ağır cezalara çarptırılır. Bu dönemde Bulgaristan Türklerinin Türkiye ile olan ilişkilerinin kesilmesi için her şey yapılır. Türkler, tekrar göç yollarına düşerler.

1934 yılında iktidara gelen faşist yönetim Türklere karşı daha acımasız bir tutum içerisine girer. Türk köylerinin etrafına büyük çukurlar kazdırılır. Bu çukurlara öldürülen Türklerin konulacağı konuşulur. Atatürk'ün Türk askerini Bulgaristan sınırını geçirmesiyle birlikte Çar Boris, Türklerin rehin

alınmasını emrini verir. Türkler, Rodoplar'dan kuzeye götürülür. Orada kendilerine çukurlar kazdırılır. Durumdan haberdar olan Atatürk, Türk askerini çeker. Çar da Türkleri serbest bırakır. Türkler evlerine dönerler. Kendi mezarlarını gerçeğini öğrenince hepsi büyük bir ürperti yaşar. Bu dönemde Türklerin göç etmesine izin verilmez.

2. Dünya Savaşı yıllarında Bulgaristan'da komünistlerin faaliyetleri artmaya başlar. Faşistler, komünistlere yönelik çok acımasız davranırlar. Bu dönemde bazı komünistlere Türkler yardım eder. Komünistler iktidara geldiğinde bu kişilerin yapmış oldukları iyiliği unutmazlar ve onları ödüllendirirler.

2.2.3. Vatan Yasak Özgürlük Uzak

Kitabı Basan Yayınevi: Çağrı Yayınları

Kitabın Basım Yeri: İstanbul

Kitabın Basılma Tarihi: 2010

Kitabın Sayfa Sayısı: 373

Kitabın Baskı Sayısı: 1. Baskı

Özet

Bu romanda, 9 Eylül 1944'te Sovyet ordusunun Bulgaristan'a girmesiyle komünistlerin iktidarı ele geçirmesiyle başlayan ve 1989 göçü ile biten uzunca bir süreç anlatılır. Türklerin başlangıçta komünizme umut bağlamaları ve zaman içerisinde komünizmin gerçek yüzünü görünce düşünce dünyalarında meydana gelen değişiklikler uzun uzadıya anlatılır.

Komünizm her için eşitlik ve adaletten bahsederken zaman içerisinde adaletsizliğin ve ayrımcılığın temsilcisi olur. Özellikle Türklere yönelik birtakım olumsuz faaliyetler içerisine girerler. Türk okulları devletleştirilir. Türkçe eğitim aşamalı olarak kaldırılır. Türkçe basın-yayın faaliyetleri önce kısıtlanır sonra ise tamamen yasaklanır. Türklerin dinî inanışlarının gereğini yapmaları engellenir. Ezan yasaklanır. Kılık kıyafet konusunda kısıtlamalar getirilir. Yaşanan bütün bu olumsuzlukların yanında bir de rejime hizmet eden Türk ajanlar ortaya çıkınca Türk toplumu iyice rahatsız olur. Türklerin tek düşüncesi anavatana göç etmektir.

1972 yılında Pomakların adlarının değiştirilmesiyle başlayan asimilasyon süreci ilerleyen yıllarda Türklere de uygulanmak istenir. Millî ve manevi değerlerine bağlı olan Türkler havadan sudan sebeplerle tutuklanır. Çoğu Belene'ye gönderilir ve çok zor şartlar altında yaşama tutunmaya çalışırlar.

BKP, “tek uluslu Bulgar devleti” kurabilmek için Türklerin isimlerinin değiştirilmesi konusunda kararlıdır. Her şeye rağmen iki hafta gibi kısa bir süre içinde Türklerin isimleri değiştirilir. Türkler barışçıl gösteriler yaparlar. Bu gösteriler sırasında ölen ve yaralanan insanlar olur. Türkiye, Bulgaristan'a nota verir. Konu uluslararası arena da gündeme getirilir. Halterci Naim Süleymanoğlu'nun da Türkiye'ye iltica etmesi Bulgar komünist rejimini zorda bırakır. Bulgaristan'da yaşayan Türkler maruz kaldıkları zulmü belgeleyip Avrupa'ya ve Türkiye'ye ulaştırmaya çalışırlar. Bunda da nispeten başarılı olurlar.

Uluslararası baskılar ve Türklerin barışçıl mücadelesi karşısında daha fazla direnemeyen Bulgaristan komünist yönetimi Türklerin göç etmesine izin verir. Üç yüz binden fazla Türk ülkeden göç eder. Bu göç Bulgaristan ekonomisine büyük zarar verir.

1989 göçünden sonra Jivkov, BKP başkanlığından alınır. Yerine Mladenov geçer. Türklerin isimleri geri verilir, Türklerden özür dlenir. Bulgaristan Türkleri için yeni bir sayfa açılır.

Türkiye'ye göç edenler Bulgaristan'daki akrabalarını ziyaret ederler. Bulgaristan'da yaşayan Türkler de Türkiye'deki akrabalarını ziyaret ederler. İlişkiler normalleşmeye başlar.

Bu romanda 1951 göçü, 1968 Yakın Akraba Göçü, 1978 göçü ve 1989 göçlerinden bahsedilir.

2.3. HAKKI TEZEL

2 Mart 1929 yılında Razgrad'da doğan Hakkı Tezel, ilkokulu ve ortaokulu Razgrad'da tamamladıktan sonra dört yıllık Gece Sanat Okulunu bitirmiştir. Ailesi ile birlikte 1950 yılında Türkiye'ye göç ederek Ankara'ya yerleşmiştir. Ankara'da askeri fabrikada dört yıl çalıştıktan sonra 1995 yılında Emlak Kredi Bakası İnşaat ve Proje Müdürlüğünde, teknik ressam

olarak göreve başlamıştır. 2002 yılında emekli olmuştur. Ankara Göçmenlere Yardım Derneğinin yönetim kurulunda görev almıştır. İstanbul’da kurulan “Razgradlılar Kulübü”nün çıkarmış olduğu “Razgrad” dergisinin yazı işleri müdürlüğünü de yapmıştır.¹⁷⁶

2.3.1. Maria Aşkım Benim

Kitabı Basan Yayınevi: Sincan Matbaası

Kitabın Basım Yeri: Ankara

Kitabın Basılma Tarihi: 2002

Kitabın Sayfa Sayısı: 357

Kitabın Baskı Sayısı: 1. Baskı

Özet

Bu romanda Hayri isimli bir Türk gencinin Türkiye’ye göç ettikten sonra gerçekleştirmiş olduğu bir Bulgaristan seyahati gemi kaptanı ile yaptığı bir konuşma anlatılır. Hayri gemi kaptanına Maria olan aşklarından, bu aşk uğrunda yaşamış oldukları zorluklardan ve en son Türkiye’ye gelerek evlenmelerinden bahsetmiştir.

Üniversite yıllarında Hayri’nin arkadaşları genellikle Bulgar gençleridir. Hayri, Türk gençlerini çok samimi bulmaz. Hayri, milliyetçi hassasiyetleri olan bir gençtir. Oysa Türklerin çoğu millî konulardan bihaberdir. Bu yüzden de Bulgar gençleriyle dostluklar kurar. O sırada arkadaş grubundan Maria’ya âşık olur. Maria da onu sever. İlişkileri uzun süre devam eder. Maria’nın ailesi de ilişkiyi bilmektedir. Aile, Hayri’nin Türk olmasını sorun etmez. Türkler ve Bulgarlar arasında aslında bir sorun yoktur. Sorunu yaratan komünist rejimdir.

Hayri, okulu bitirince Bulgaristan’da Türk kimliğinden dolayı iş bulamayacağını farkındadır. Bu yüzden bir yolunu bulup Türkiye’ye göç etmenin ve orada bir hayat kurmanın yollarını arar. Maria ile konuşur. Türkiye’ye gidip bir iş bulup onu da yanına alacağını söyler.

Hayri, Türkiye’ye gelip bir işe girer. Bulgaristan’daki komünist rejimin her türlü engellemesine rağmen Hayri, Maria’yı turist olarak Türkiye’ye

¹⁷⁶ Yazarın herhangi bir kaynakta biyografisine ulaşamadığı için “Maria Aşkım Benim” adlı romanın arka kapağındaki bilgilerden hareketle oluşturulmuştur.

getirtir. Maria, Türkiye'ye iltica eder ve Bulgaristan'a geri dönmez. Vildan ismini alır ve Hayri ile evlenirler. Yaşamlarına Türkiye'de devam ederler.

2.4. İSLÂM BEYTULLAH ERDİ

1941 yılında Razgrad ilinin Nasradın köyünde doğan İslâm Beytullah Erdi, ilkokulu köyünde tamamladıktan sonra Razgrad Türk Pedagoji Okulundan mezun olarak 1960 yılında öğretmenliğe başlamıştır. 1968 yılında öğretmenlikten ayrılarak gazeteciliğe başlamıştır. On altı yıldan fazla bir süre “Yeni Işık” gazetesinde Sliven ve Burgaz illerinin kadrolu muhabiri olarak çalışmıştır. 1985 yılının ocak ayında komünist Bulgarların, Bulgaristan Türklerine yönelik asimilasyon politikalarına karşı çıktığı için tutuklanarak Belene Kampı'na gönderilmiştir. Belene'den sonra Mihaylovgrad ilinin Dr. Yosifovo köyüne sürgün edilmiştir. 11 Haziran 1989'da zorunlu göçe tabi tutularak Türkiye'ye gelmiş ve Ankara'ya yerleşmiştir. Türkiye'ye yerleştikten sonra on beş yıl öğretmenlik yapmıştır. 2004 yılında emekli olduktan sonra edebiyat çalışmalarına başlamıştır.¹⁷⁷

2.4.1. Aşk Arayanlar

Kitabı Basan Yayınevi: Hikmet Neşriyat

Kitabın Basım Yeri: İstanbul

Kitabın Basılma Tarihi: 2003

Kitabın Sayfa Sayısı: 187

Kitabın Baskı Sayısı: 1. Baskı

Özet

Bu romanda Murat isimli genç bir mühendisin başından geçen bir aşk macerası anlatılır. Her türlü zorluğa karşı hiçbir zaman doğrularından taviz vermeyen Murat, her zaman mücadele eden bir Türk gencidir. Her şeye rağmen aşkıdan vazgeçmez.

Mühendis olarak bir köye görevlendirilen Murat, görev yerine gittikten sonra Alev isimli bir kızla tanışır. Kızın ailesi eğitimli ve yaşadıkları yerin önde gelen kişilerindedir. İlk başlarda Murat'la olan ilişkilerine onay

¹⁷⁷ Şaban Mahmudoğlu Kalkan, *Tuna Boyu Öyküleri - 2*, İzmir: Etki Yayınları, 2017, s. 273.

verirler. Murat, görev yaptığı yörenin en başarılı mühendislerinden birsidir. Alev için köydeki işini bırakıp Sofya'ya gider ve orada çalışmaya başlar. Sofya'ya gittikten bir süre sonra Alev, Orhan adında Moskova'da eğitim almış bir gençle tanışır. Bu tanışmadan sonra Murat'a karşı olan davranışları değişir. Aralarına bir soğukluk girer. Murat bu soğukluğun nedenini ilk baştan anlamasa da sonraları başka bir kişinin hayatına girmiş olabileceğini düşünür.

Alev ile aralarına soğukluk giren Murat, sırf Türk olduğu için Sofya'daki işini de kaybeder. Karamsarlık içinde dostlarıyla sohbet eder. Bir çıkar yol bulmaya çalışır. Dostlarının yardımıyla başka bir iş bulur.

Alev'in annesi kızının Orhan ile ilişkisini olumlu karşılamaktadır. Çapkın bir kişi olan Orhan, bir gün zorla Alev'e sahip olur. Alev artık ondan nefret eder. Çünkü içinde hâlâ Murat'a karşı bir şeyler vardır. Ailenin bütün ısrarlarına rağmen Murat'ı unutamamaktadır.

Bir gün Murat, arkadaşı Manol ile birlikteyken Alev'in intihar girişiminde bulunduğu haberini alır. Hastaneye gider, Alev ile görüşür. Alev ona bir mektup verir. Eve dönünce açar mektubu okur. Orhan'ın Alev'e zorla sahip olduğunu ve Alev'in bu yüzden intihar girişiminde bulunduğunu öğrenir.

Aşkı uğruna her şeyi göze alan Murat, Alev'i arar. Birlikte başka bir yere gitmelerini ve kendilerine yeni bir hayat kurmalarını teklif eder. Alev ilk başta teklife olumlu cevap vermez. Çünkü Orhan ona zorla sahip olmuştur. Ama Murat, bu olayda Alev'in kusuru olmadığını belirterek onu affettiğini söyler. Birlikte trene binip mutlu ve huzurlu olabilecekleri bir yere doğru yola çıkarlar.

2.4.2. Uzun Bir Gece

Kitabı Basan Yayınevi: Berikan Yayınevi

Kitabın Basım Yeri: Ankara

Kitabın Basılma Tarihi: 2009

Kitabın Sayfa Sayısı: 104

Kitabın Baskı Sayısı: 1. Baskı

Özet

Bu romanda Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden, anavatanda mutlu bir hayat sürmeyi hayal eden bir ailenin Türkiye'deki maceraları anlatılmaktadır.

Kimliklerini kaybetmemek için verdikleri mücadele sonunda göç etmek zorunda kalan insanlar bin bir umutla geldikleri anavatanda da bazı insanların bazı tavırlarından rahatsızlık duymaktadırlar. Anavatandaki insanların göçmenlere yaklaşımı, kimlikleri uğruna Belene'de yatan, sürgünlerde yaşayan insanları fazlasıyla rahatsız etmektedir.

Her şeye rağmen yeni bir düzen kurmak için hayata dört elle sarılırlar. Özellikle çocukların eğitimi konusunda titizlikle ilgilenirler. Çocuklar da kendilerini yetiştirip anavatana hizmet etmek için can atarlar. Göçmen ailelerin ilişkileri anavatanda da devam eder. Aynı dertlere sahip olan insanlar birbirlerini daha iyi anlarlar. Zaman zaman buluşup dertleşirler. Birbirlerine çoğu konuda yardımcı olurlar.

Mimar Halil Bey ile Kemal Bey de birbirlerine yardımcı olurlar. Karşılıklı olarak birbirlerine gidip gelirler. Ailece görüşürler. Mimar Halil Bey'in kızı Ayla doğuda görev yapmak ister. Halil Bey buna razı değildir. Ama kızı bunu çok istemektedir. Bu durum aile içinde bir sıkıntıya neden olur. Kemal Bey araya girerek Halil Bey'i Ayla'nın doğuya gitmesine razı eder ve sorun ortadan kalkar.

2.5. RAMİS ÇINAR

1983 yılında Silistre'de doğan Ramis Çınar, 1989 yılında ailesi ile birlikte Türkiye'ye göç ettikten sonra ilk, orta ve lise öğrenimini Tekirdağ'da tamamlamıştır. Üniversite eğitimini Selçuk Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümünde bitirdikten sonra özel sektörde satın alma, kamuda ise basın – yayın alanlarında çalışmıştır. Edebiyat dünyasına 2009 yılında yazmış olduğu “Söylenmemiş Sözler” adlı romanıyla giriş yapmıştır. “Elveda Rumeli” adlı romanıyla geniş bir okur kitlesine ulaşmayı başaran Çınar, hâlen Türkiye'de edebiyat çalışmalarına devam etmektedir.¹⁷⁸

¹⁷⁸ Ramis Çınar, *Elveda Rumeli*, Edirne: Parafiks Yayınevi, 2015, s. 4.

2.5.1. Elveda Rumeli

Kitabı Basan Yayınevi: Parafiks Yayınevi

Kitabın Basım Yeri: Edirne

Kitabın Basılma Tarihi: 2015

Kitabın Sayfa Sayısı: 310

Kitabın Baskı Sayısı: 4. Baskı (1. Baskı – 2012)

Özet

Bu romanda, Osmanlı topraklarında yaşarken kendilerini bir anda Bulgaristan topraklarında azınlık olarak bulan Türklerin yaşadıkları Molla Ağlar ailesi üzerinden anlatılmıştır.

Molla Ağalar'ın çocuğu olan Hasan, İstanbul'da eğitimini tamamladıktan sonra Bulgaristan'a döner. Eğitimli biri olarak babasından çok değer görür. Ağabeyi Hüseyin ise Hasan'ın tam tersidir. Biri molla, diğeri ise sarhoş gezen bir kişidir. Nazmi Bey, Hüseyin'e çok kızar ama fayda etmez.

Hasan, babasına köy işlerinde de yardımcı olur. Tahsilli olduğu için çoğu konuda babasına ve ağabeyine yardımcı olur. Onun fikirleriyle işleri iyice büyütürler. Değişik makineler alırlar.

Bu sırada Hasan, Koca Mehmetler'in kızı Emine ile evlenmek ister. İki aile arasındaki sıkıntıdan dolayı ilk başta bir tedirginlik olsa da herhangi bir problem olmadan gençlerin evliliğine izin verirler.

Hasan'ın ablası da Koca Mehmetler'de evlidir. Çocuğu olmadığı için sürekli şiddete maruz kalır, aşağılanır. Bir gün yine kocası onu döver ve o da baba ocağına döner. Hüseyin bu duruma çok içerler ve Abdullah'a karşı iyice kinlenir. Bir gün Abdullah'ı yakalar ve onu bir güzel döver. İki ailenin arası bir kez daha bozular. Bu durum en çok Hasan ve Emine'yi etkiler. Hasan'ın annesi ve ablası Emine'nin ailesinin yanına gitmesini yasaklarlar. Emine'nin ölen ablasının cenazesine gitmesine bile izin vermezler. Her gün gözyaşı döken Emine, kayınvalidesine beddua eder.

Bu beddua bir nevi sonun başlangıcı olur. İlk önce Nazmi Bey, hac yolunda koleraya yakalanır ve bu hastalıktan kurtulamayarak ölür. Daha sonra Balkan bozgunu olur. Türkler, Bulgaristan'da azınlık durumuna

düşerler. Türlü sıkıntılarla karşı karşıya kalırlar. Yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalırlar. Göç yollarında türlü sıkıntılar çekerler. Bu esnada Molla Ağlar'ın çiftliği basılır ve Hüseyin de bu baskında ölür. Bir süre sonra da Osmanlı Devleti seferberlik çıkarır ve Hasan orduya çağırılır.

Cepheye giden Hasan'dan uzun süre haber alamazlar. Artık onun yaşamından ümidi kesmek üzereyken bir gün Hasan çıkar gelir. Savaş sırasında esir düşmüş ve beş yıl esaret altında kalmıştır.

Hasan köye döndükten sonra arkadaşı Con İzzet vasıtasıyla müftülük teklifi alır, müftü olmak için Silistre'ye gider ve orada göreve başlar. Artık savaş ve acı yılları geride kalmıştır. Bundan sonra sadece iyi şeyler düşünmek ister.

2.5.2. Aşk, Arayış ve Hayat

Kitabı Basan Yayınevi: Parafiks Yayınevi

Kitabın Basım Yeri: Edirne

Kitabın Basılma Tarihi: 2014

Kitabın Sayfa Sayısı: 366

Kitabın Baskı Sayısı: 1. Baskı

Özet

Bu romanda, Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiş bir ailenin ferdi olan, annesini hiç görmemiş, babası tarafından terk edilmiş Mustafa'nın hayata tutunmak için dedesiyle birlikte verdiği mücadele anlatılmaktadır.

Dedesi Niyazi Efendi köyde yaşadığı için Mustafa'yı okumak için şehirdeki teyzesinin yanına gönderir. Mustafa, eniştesinin ve teyzesinin yanında kendini hep bir misafir olarak görür. Bir türlü rahat edemez. Hafta sonları köye dedesinin yanına gider, ona yardım eder. Dedesi ile birlikte hayata tutunmaya çalışır.

Liseyi bitirdikten sonra İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini kazanır. Yokluk içinde, dedesine çok fazla yük olmadan okumaya çalışır. Oldukça başarılı bir öğrencidir. Bir an önce okulunu bitirip hayata atılmayı ister. İstanbul'da öğrenciyken halası onu bulur, evlerine davet eder. Ama o halasına bir türlü ısınmaz. Babasına olan kininden dolayı baba tarafından

kimseyi görmek istemez. İstanbul'da bulunduğu süre içinde Balkan derneklerine gider. Orada göçmenlerle sohbet eder.

Arkadaşı Ayhan'ın ölümü onu çok etkiler. Üniversite okuduğu yıllarda sağ-sol olayları devam etmektedir. Arkadaşlarından bazıları sol gruplar içindedir, bazıları ise sağ gruplar içinde yer alır. Mustafa her zaman tarafsız kalmayı tercih eder. Tarafsız olmak çok zor olsa bile Mustafa bunu başarır.

Mustafa, Edirne-İstanbul arasında gidip gelmektedir. Özellikle dedesiyle arasında çok farklı bir ilişki vardır. Dedesinin ölüm haberi onu çok derinden sarsar. Dedesinin ölümü ile birlikte iyice yalnızlaşır. Kalabalıklar arasında kendini yapayalnız hisseder.

Sınavlarını başarı ile verip okulunu bitirir. Yeni bir hayata başlamak üzere Edirne'ye ailesi olarak gördüğü teyzesi ve eniştesinin yanına döner.

2.6. NİHAT ALTINOK

1943 yılında Kırcaali'nin Durabeyler köyünde doğan Nihat Altınok, ilkokulu köyünde, ortaokulu bölge okulunda okuduktan sonra 1962 yılında Razgrad Türk Pedagoji Okulundan mezun olmuştur. Doğduğu köyde ve civar köylerde on yıl öğretmenlik yaptıktan sonra Kırcaali'de bulunan Öğretmen Enstitüsünün "Bulgar Dili ve Edebiyatı" bölümünü bitirdikten sonra Rusya'ya giderek "Rus Dili ve Edebiyatı" alanında eğitim görmüştür. Bulgaristan'a döndükten sonra Eğridere Lisesinde Rus Dili ve Edebiyatı dersleri vermiştir. 1978 yılında ailesi ile birlikte Türkiye'ye göç ettikten sonra İstanbul'da öğretmenlik yapmaya devam eden Altınok, 2004 yılında emekli olmuştur. Hâlen İstanbul'da yaşamaya devam etmektedir.¹⁷⁹

2.6.1. Aladağ'dan Çıktı Yola

Kitabı Basan Yayınevi: Bayrak Matbaa

Kitabın Basım Yeri: İstanbul

Kitabın Basılma Tarihi: 2003

Kitabın Sayfa Sayısı: 448

Kitabın Baskı Sayısı: 1. Baskı

¹⁷⁹ Kalkan, *Rodop Öyküleri - 1*, s. 185.

Özet

Bu romanda, Mehmet isimli bir gencin Bulgaristan'da başlayan hayat mücadelesi ve baskılar karşısında dayanamayıp Türkiye'ye göç etme süreci anlatılmaktadır.

Mehmet'in dedesi 1920'li yıllarda Türkiye'ye göç eder. Babası o zamanlar küçük bir çocuktur. Mehmet, dedesini hiç görmez. Çocukluğunda zor şartlar altında büyüyen Mehmet, öğrencilik yıllarında oldukça başarılıdır. Kırcalı Pedagoji Enstitüsünü kazanır. Enstitüde okurken Bulgaristan'ın değişik bölgelerine öğrenci kamplarına gider. Ayrıca koşu takımında olduğu için farklı şehirlere yarışmalara gider. Farklı farklı arkadaşlar edinir.

Mehmet'in ailesi 1950'de ve 1968'de anavatana göç etmek için girişimlerde bulunurlar. Bu girişimler Bulgar makamlarının engellemeleri sonucunda başarısız olur. Mehmet'in dedesi, Türkiye'de oğlu ve torunları için bir arazi alıp ev yapmıştır. Bu evin tapusunu Bulgaristan'a gönderir.

Pedagoji 3. sınıfa kadar eğitim hayatı sıkıntısız giden Mehmet, o yıl ikmale kalır. Hocası değişince ikmali geçemez ve yeni hoca ile tartışır. Bu yüzden okul değiştirmek zorunda kalır. Kırcalı'den Razgard'a gider.

Okulu bitirdikten sonra askere gitmek ister ama ilk etapta askere alınmaz. O da bir köyde öğretmenliğe başlar. Daha sonra askerlik görevine gider. Askerde inşaat işlerinde çalıştırılırlar. Çünkü Türklere asker başka bir görev verilmemektedir.

Türklerin hayatlarının her geçen gün zorlaştığını gören Mehmet bu durumdan rahatsızlık duymaktadır. Türklerin hakları kısıtlanmakta, üzerlerindeki baskı artmaktadır. Diğer yandan da Pomakların isimleri değiştirilmektedir. Bu durum tedirginliğe neden olmaktadır.

Perihan ile evlenen Mehmet'in bir kızı olur. Bu kız rahatsızdır. Uzun bir süre tedavi görmesi gerekir. Bu tedavi esnasında çocuğu eğiten öğretmenler çocuğa, Türklere yönelik düşmanca şeyler öğretmişlerdir. Çocuk eve geldiğinde Türkçe konuşmak istemez.

Mehmet, çoğu Bulgaristan Türkü gibi Türk milliyetçiliği ile suçlanır. Baskı görür. En son göç etmeye karar verir. İlk girişimleri başarılı olmaz.

Tam her şeyden ümidi kestiği bir sırada Türkiye’den bir davet alırlar ve vize işlemlerini halledip Türkiye yoluna düşerler.

2.7. MÜRRET ALTINEL

1938 yılında Güney Dobruca’nın Hacıoğlu Pazarcık ilinin Sarımahmut köyünde dünyaya gelen Mürvet Altinel, ilköğrenimini doğduğu köydeki Bulgar okulunda tamamlamıştır. Aynı zamanda Türk okulunu da bitirmiştir. 1953 yılında Hacıoğlu Pazarcık’ta bulunan Türk okulu “Numune”den mezun olmuştur. Bu okulu bitirdikten sonra 1957 yılında da Hacıoğlu Pazarcık’ta bulunan Bulgar Pedagoji Okulunu bitirmiştir. 1978 yılında ailesi ile birlikte Türkiye’ye göç etmiştir. Bulgaristan’da ve Türkiye’de toplam kırk bir yıl öğretmenlik görevi yapmıştır. Altinel, evli ve bir çocuk babasıdır.¹⁸⁰

2.7.1. Golgota’dan Dönerler

Kitabı Basan Yayınevi: Mavi Kalem Yayınevi

Kitabın Basım Yeri: İstanbul

Kitabın Basılma Tarihi: 2015

Kitabın Sayfa Sayısı: 244

Kitabın Baskı Sayısı: 1. Baskı

Özet

Bu romanda komünizm döneminde Bulgaristan’da Türklere ve rejim muhalifi Bulgarlara yapılan baskı, zulüm, işkence ve cinayetler anlatılmaktadır.

Rejim, kendine muhalif olarak gördüğü kişileri yok etmek için Belene’ye göndermektedir. Belene’de insanlar her türlü zor şartlar altında yaşamaya çalışmaktadırlar. İnsanlık dışı şartlar altında tutulan bu insanlar sürekli baskı ve işkenceye maruz kalmaktadırlar. Belene’de ölenler ailelerine teslim edilmez. Ya Tuna’nın sularına atılır ya da domuzlara yem edilir.

¹⁸⁰ Mürvet Altinel, *Golgota’dan Dönerler Belene Kampı*, İstanbul: Mavi Kalem Yayınevi, 2015, s. 4.

Belene’de tutulan insanların büyük çoğunluğunun korkusu ölmek değil, öldükten sonra domuzlara yem edilmektir. İnsanların aileleriyle görüşmelerine izin verilmez. İzin almayı başarabilenlere ise akla hayale gelmeyecek zorluklar çıkarılır.

İşkence sadece Belene ile sınırlı değildir. Bazı mahkûmlar Belene’den alınıp Lofça’da bulunan kliniğe götürülür. Orada bazı ilaçlar verilir. Psikolojik terapi adı altında kişilerin akıl sağlıklarıyla oynanır.

Komünist rejim, Bulgaristan’ı bir açık cezaevi hâline getirmiştir. Toplumun her alanında baskı, şiddet ve işkenceler devam etmektedir. Ülkede kimsenin huzuru kalmamıştır.

2.8. EMEL BALIKÇI

1955 yılında Paşmaklı’nın Çelikli köyünde dünyaya gelen Emel Balıkçı, ilkokulu köyünde bitirdikten sonra ortaokulu ve liseyi Paşmaklı’da tamamlamıştır. Üniversite eğitimini ise Filibe’de bulunan Paisiy Hilendarski Devlet Üniversitesinin Pedagoji Bölümünde tamamlamıştır. Doğduğu köyde ve Paşmaklı’da uzun süre öğretmenlik yaptıktan sonra 2006 yılında emekli olmuştur. 2008 yılında eşi Mehmet Şakir Alev ile birlikte “Alev” adlı bir dergi çıkarmaya başlamıştır. Hâlen Kırcaali’de yaşamına devam etmektedir.¹⁸¹

2.8.1. Rodoplar’ın Kader Yolları

Kitabı Basan Yayınevi: Printa – KOM

Kitabın Basım Yeri: Smolyan

Kitabın Basılma Tarihi: 2015

Kitabın Sayfa Sayısı: 139

Kitabın Baskı Sayısı: 1. Baskı

Özet

Bu romanda, 1877–1878 Osmanlı – Rus Savaşı ile başlayan ve Balkan Savaşları ile devam eden süreçte Rodoplar bölgesinde yaşayan Bulgaristan Türklerinin geçirdikleri zor günler anlatılmaktadır.

¹⁸¹ Kalkan, *Rodop Öyküleri - 1*, s. 256.

Osmanlı – Rus Savaşı’na kadar olan süreçte Türklerin rutin bir hayatı vardır. Ancak Osmanlı – Rus Savaşı sonrasında Bulgaristan’daki ve özellikle de Rodoplar bölgesindeki denge Bulgaristan Türkleri aleyhine değişir. Sovyet ordusunun desteğini alan Bulgar çeteleri Türk köylerine saldırır. Yurtlarını terk etmek zorunda kalan Türkler, göç yollarında türlü sıkıntılar yaşarlar. Savaş bitince tekrar topraklarına dönerler. Ancak artık hiçbir şey eskisi gibi değildir. Evleri, baskıları, toprakları Bulgarlar tarafından gasp edilmiştir.

Bulgaristan topraklarının artık bir Türk toprağı olmadığı Bulgarlar tarafından açık bir şekilde dile getirilmektedir. Türkler için bunu kabullenmek kolay değildir. Ama ortada bir gerçeklik vardır. Baskı ve şiddet her geçen gün artarak devam eder. Pek çok aile Batı Trakya’ya ve Anadolu’ya göç etmek için yollara düşer. Bazı aileler, çocuklarını gönderir, kendileri Bulgaristan’da kalırlar. Aileler dağılır.

Balkan Savaşları’nın patlak vermesiyle birlikte Türklerin yaşamış oldukları sıkıntılar daha da artar. Savaş ile birlikte Türklere yönelik baskı, şiddet ve gasp olayları artmaya başlar. Türkler için tekrar göç yolları ufukta belirir. Bulunmuş oldukları cendereden çıkmak için çareyi göç etmekte bulurlar.

Aradan geçen yıllardan sonra aileler tekrar buluşur, hasret giderirler. Eski günler yâd edilir. Ailelerin bir araya gelebilmesi için yine göç edilir. Göç, Rodoplar’da yaşayan Türklerin hayatının bir parçasıdır.

2.9. İSMAİL YAKUP

1941 yılında Razgrad’ın Ezerçe köyünde dünyaya gelen İsmail Yakup, ilkokulu ve ortaokulu köyünde bitirdikten sonra Razgrad Türk Pedagoji Okulundan mezun olmuştur. Krumovgrad’ın Karagözler köyünde sekiz yıl öğretmenlik yaptıktan sonra Krumovgrad Tüketim Kooperatifinin başkanlığına getirilmiştir. 1985 yılında komünist rejimin Bulgaristan Türklerine yönelik asimilasyon politikalarına karşı çıktığı için görevinden uzaklaştırılmıştır. 1989 yılında Bulgaristan’a demokrasinin gelmesinden

sonra tekrar aynı göreve getirilmiştir. 2005 yılında emekli olmuştur. İsmail Yakup, Koşukavak'ta yaşamına devam etmektedir.¹⁸²

2.9.1. Kestaneler Altında

Kitabı Basan Yayınevi: Akademi Yayıncılık

Kitabın Basım Yeri: İstanbul

Kitabın Basılma Tarihi: 2011

Kitabın Sayfa Sayısı: 285

Kitabın Baskı Sayısı: 1. Baskı

Özet

Bu romanda, ad değiştirme asimilasyon çalışmaları esnasında gözaltına alınan, uzun süre hücrede kalan, sevgilisini kaybeden ve etrafındaki kimseyle konuşmayan eski gazeteci Hayri'nin başından geçenler günlük şeklinde anlatılmıştır.

Hayri, Sofya'da gazetecilik yapmaktadır. Nişanlısı Semra da Sofya'da üniversite okumaktadır. Bulgaristan'da Türklere yönelik baskı ve şiddet her alanda artarak devam etmektedir. Her türlü kültürel ve sosyal hakları bir bir elinden alınmaktadır. Önce Pomakların adlarını değiştiren komünist rejim şimdi de Türklerin adlarını değiştirmek için kolları sıvamıştır.

Hayri, Sofya'da kendisi gibi millî değerleri ağır basan bazı kişilerle görüşür. Türklere yapılanlar hakkında görüş alışverişinde bulunurlar. Gazetede çalışmaya devam etmektedir. O sırada ailesinin yaşamış olduğu Kırcaali bölgesinde Türklerin aslarının değiştirilmeye başlandığı bilgisi gelir. Polis ve askerler eşliğinde köyleri ve evleri basan komünist idareciler insanların adlarını zorla değiştirmektedir. Karşı gelenler gözaltına alınmakta, sorgusuz sualsiz Belene'ye gönderilmektedir.

Bir gün gazeteye bir tebligat gelir. Hayri, acilen köye çağırılmaktadır. Hayri durumu Semra'ya anlatır. Semra da okuldan izin alır ve beraber yola koyulurlar. Kırcaali'ye gelmeden yolda otobüs durdurulur. Semra o bölgede yaşamadığı için şehre girişine izin verilmez. İkisi de araçtan indirilir. Hayri emniyete götürülür. Kendisine bir Bulgar adı seçmesi söylenir. Hayri, bu duruma şiddetle karşı çıkar. Aylarca direnir. En son bir tanıdığı vasıtasıyla

¹⁸² Kalkan, *Rodop Öyküleri - 1*, s. 189.

serbest bırakılıp ev hapsine alınır. İstemeye istemeye bir Bulgar adı seçer. Rejim onun peşine adam takar.

Semra'yı merak eder. Semra'nın gözaltına alındığı gün yolda kaldığını, çok üşüdüğünü, kötü bir hastalığa yakalandığı ve en sonunda vefat ettiğini öğrenir. Bu durum onu çok etkiler.

Bulgaristan'da Türklere yönelik baskılar artarken Türkler de boş durmaz. Seslerini uluslararası arenada duyurmak için birtakım dernekler kurarlar. Gasp edilen haklarını barışçıl yollarla geri almak için mücadele verirler. Uluslararası radyo ve televizyonlara haberler gönderirler. Dünyanın dikkatini Bulgaristan'a çekmeyi başarırlar.

Köşeye sıkışan rejim mimlediği bazı Türk aydınlarını apar topar sınır dışı etmek için harekete geçer. Hayri de sınır dışı edilir ama evrakları eksik olduğu için sınırdan geri gönderilir.

Türklerin barışçıl mücadeleleri sonuç verir. Jivkov, görevden uzaklaştırılır. Yerine gelen Mladenov, Türklerin adlarının iade edileceğini, gasp edilen haklarının geri verileceğini söyler ve Türklerden özür diler. Böylelikle sıkıntılı günler geride kalır.

Gözaltına alındığı sırada kötü şartlar altında kalan Hayri, tıpkı Semra gibi yakalandığı amansız hastalığa yenik düşer ve hayata gözlerini yumar.

2.9.2. Ulu Çınar

Kitabı Basan Yayınevi: Akademi Yayınları

Kitabın Basım Yeri: İstanbul

Kitabın Basılma Tarihi: 2016

Kitabın Sayfa Sayısı: 190

Kitabın Baskı Sayısı: 1. Baskı

Özet

Bu romanda, Bulgaristan'da kooperatiflerde tarım uzmanı olarak çalışan Ali Osmanoglu adında bir Türk'ün emekli olduktan sonra kurduğu iş, belediye başkanı olması ve hayırsız oğlu yüzünden yaşadığı sıkıntılar ve en son intihar etmesi anlatılmıştır.

Ali Osmanoglu, yıllarca tarım kooperatiflerinde çalışır. Emekli olduktan sonra kendi işini kurar. Bahçecilik ile uğraşır. İşlerini her geçen gün

büyütür. Oğlunu da işlerin içine dâhil etmek ister. Onu da yanında bahçeye götürür, getirir. Ancak oğlu bahçe işini hiç sevmemektedir. O, şehre gidip giriş – çıkış saati belli bir işte çalışmak ister. Ali Osmanoğlu'nun itirazlarına rağmen annesinin de desteği ile oğlu amacına ulaşır.

Oğlu Bedri, şehirde de tutunamaz, yanlış yollara sapar ve tekrar köye dönerler. Babası onu yine yanında bahçeye götürür. Ama bir türlü bahçe işlerine ısınamaz. Onun hayali az iş çok paradır. Bunun için babasına her şeyi satıp faize yatırmayı teklif eder. Babası hiç oralı olmaz.

O sırada ilçe belediye başkanlığı seçimi vardır. Bölgede sevilen bir kişi olan Ali Osmanoğlu, üç – dört parti tarafından belediye başkanı adayı olarak gösterilmek istenir. İlk başlarda kabul etmez, ancak yoğun ısrarlara dayanamaz ve aday olur. Seçimi kazanır. Başarılı bir başkanlık süreci geçirir. Bölgenin pek çok sorununa çözüm bulur.

Bu sırada işlerin başına gelinini geçirir. Gelin de işleri daha da büyütür. Ancak birtakım dedikodular çıkar. Bunlara dayanamaz ve her şeyin başına oğlunu geçirir. Oğlu da yüklü miktarda kredi çeker. Toprakları ve tarım araçlarını ipotek eder.

Ali Osmanoğlu ikinci defa belediye başkanı olur. Yarım kalan projeleri tamamlamak için canla başla çalışır. Bu sırada bahçede bir hareketlilik görür. Gider bakar, değişik tiplerle karşılaşır. Haciz geldiğini ve mallara el konulduğunu öğrenir.

Kimseye bir şey demeden belediyede yarım kalan işlerini halleder. Sonra ava çıkmak için köpeğini salar. Bir el silah sesi duyulur. Oğlunun yaptıklarına dayanamayan baba canına kıymıştır.

2.10. AHMET ŞERİF ŞEREFİLİ

1926 yılında Razgrad ilinin Torlak köyünde dünyaya gelen Ahmet Şerif Şerefli, ilkokulu doğduğu köyde, ortaokulu ise Razgrad'da tamamlamıştır. 1953 yılında gazeteciliğe başlayan Şerefli, “Eylülcü Çocuk”, “Yeni Işık”, “Yeni Hayat” ve “Halk Gençliği” gazete ve dergilerinde çalışmıştır. İlk şiirlerini 1960 yılında “Müjde” adı ile yayınlamıştır. 1975 yılında cezaevine giren Şerefli'nin yayına hazır on üç eserine 1969'dan sonra Türkçe kitap bastırmak yasak olduğu için Bulgar polisi tarafından el konulmuş ve bir

daha kendisine verilmemiştir. 1989 yılında Türkiye'ye göç eden Şerefli, edebiyat çalışmalarına burada da devam etmiştir.¹⁸³ 2000 yılında hayata gözlerini yummuştur.¹⁸⁴

2.10.1. Sen İstanbul'a Gelme

Kitabı Basan Yayınevi: Tuna Yayınları

Kitabın Basım Yeri: Bursa

Kitabın Basılma Tarihi: 2003

Kitabın Sayfa Sayısı: 329

Kitabın Baskı Sayısı: 1. Baskı

Özet

Bu romanda, Bulgaristan'da yetiştirme yurdunda hayat mücadelesine başlayan Havva'nın, Sütanne tarafından evlatlık alınması, büyütülmesi, Türkiye'ye göç etmeleri, Türkiye'deki hayat mücadelesi, aşkları, hüznüleri, hayal kırıklıkları ve en son annesini bulması anlatılmaktadır.

Yasak bir ilişki sonunda dünyaya gelen Havva, yetiştirme yurduna verilir. Bulgar aileler, yurtlardan çocukları evlatlık olarak almaktadırlar. Ancak Türk olduğu için Havva'yı kimse almak istemez. Bu durumu fark eden yetiştirme yurdu çalışanı Sütanne, Havva'ya acır ve onu evlatlık olarak alır. Ona Havva adını verir.

Sütanne'nin büyük kız çocukları da bulunmaktadır. Bulgaristan Türkleri'nin sıkıntılı günler geçirdikleri asimilasyon sürecinde Havva, Sütanne ve Sütanne'nin ailesi Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmek zorunda kalırlar. Bursa'ya yerleşirler. Sütanne'nin kızları Türkiye'ye alışamaz ve Bulgaristan'a geri dönerler. Havva dönmek istemez, Sütanne de onunla birlikte kalır.

Havva bir dergide çalışır. O sırada Ahmet Ekrem isimli bir ressamla tanışır. Ona âşık olur. Ama Ahmet Ekrem, aşktan yana değil sanatından yana bir tercih de bulunur ve Paris'e gider.

¹⁸³ Yenisoy, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi-8 Bulgaristan Türk Edebiyatı*, s. 257.

¹⁸⁴ Baymak, *Yüz Yılın Yüz Şairi Bulgaristan Türk Şiir Antolojisi*, s. 28.

Havva gazetede çalıştığı sırada bir öğretmen ile tanışır. Ona Çalığışu adını takar. Çalığışu, Havva ile uzun uzun konuşmak istediğini söyler. Bir gün haber için Gönen'e giden Havva, orada Çalığışu ile uzun uzun konuşur. Bulgaristan'da Türklerin yaşamış oldukları sıkıntıları ve kendi hayatını anlatır.

Bulgaristan'a kızlarını ziyarete giden Sütanne, orada rahatsızlanır ve vefat eder. Havva, Bulgaristan'a gider, hayatında çok önemli yeri olan kadına sonsuzluğa uğurlar. Havva, dönüş yolunda Orhan Bey ile tanışır. Orhan Bey, Havva'dan hoşlanır, onunla daha fazla zaman geçirebilmek için bahaneler bulmaya çalışır. Ama Havva'nın aklı Ahmet Ekrem'dedir. Ahmet Ekrem'den ümidi kesince Orhan Bey ile evlenmeye karar verir.

Havva, Çalığışu'nun kendisini yetiştirme yurduna bırakan öz annesi olduğunu öğrenir. Ona karşı bir türlü yakınlık duymaz. Çünkü içinde yılların biriktirmiş olduğu bir öfke vardır. Üvey babası ve üvey kardeşleri ona çok iyi davranırlar. O da onları annesinden daha sıcak bulur. Çok sık olmasa da üvey annesinin evine gidip gelmeye başlar. Ama annesi affetmiş değildir.

Havva'nın bir erkek çocuğu dünyaya gelir. Çocuğa "Müjde" adını verirler. Çocukla birlikte Havva'nın hayatında bazı şeyler değişir. O sırada Ahmet Ekrem Paris'ten dönüş yapar. Onun bir sergi açılışında Havva'nın üvey kardeşi Gülten bir konser verir. Gülten'de Ahmet Ekrem'e âşık olur. Durumu fark eden Havva, bu durum karşısında hiç sesini çıkarmaz.

2.11. OSMAN TUNABOYLU

1945 yılında Silistre'de dünyaya gelen Osman Tunaboylu, henüz altı yaşında iken ailesi ile birlikte Türkiye'ye göç ederek Çorlu'ya yerleşmiştir. İlköğrenimini Çorlu'da bitirdikten sonra ortaokulun bir bölümünü Çorlu'da bir bölümünü de Eskişehir'de tamamlamıştır. 1962 yılında Eskişehir'de liseyi bitirerek Mülkiye'ye girmiştir. 1966 yılında Bankalar Yeminli Murakıbbı olarak göreve başlamıştır. İlerleyen yıllarda Hazine'de iç ve dış görevlerde bulunmuştur. 1999 yılında Hazine Müsteşar Yardımcısı iken Ziraat Bankası Yönetim Kurulu Başkanı ve Genel Müdürü olarak

görevlendirilmiştir. Aynı zamanda Türkiye Bankalar Birliği Başkanlığını da yapan Osman Tunaboşlu 2001 yılında emekli olmuştur.¹⁸⁵

2.11.1. Rumeli'den Esen Yel

Kitabı Basan Yayınevi: Ümit Yayıncılık

Kitabın Basım Yeri: Ankara

Kitabın Basılma Tarihi: 2004

Kitabın Sayfa Sayısı: 275

Kitabın Baskı Sayısı: 1. Baskı

Özet

Bu romanda, Ahmet Bey ve Hanife Hanım'ın 1930'lu yıllarda Bulgaristan'da başlayan maceraları, Bulgaristan'a komünizmin gelişi, 1950 göçü, göç sonrasında Türkiye'de karşılaştıkları ve anavatandaki hayat mücadelesi anlatılmıştır.

Hanife Hanım artık hayatının son zamanlarını yaşamaktadır. En büyük arzularından birisi Bulgaristan'da başlayan ve göçlerle devam eden hayat hikâyelerinin kaleme alınmasıdır. Bir gün oğlu anne ve babasının anıları yazmaya karar verir. Hasta yatağındaki annesi ve babası ile geçmiş günlere dair konuşmaya başlar.

Hanife Hanım ve Ahmet Bey, 1930'lu yıllarda Romanya'nın Dobruca bölgesinde yaşamaktadırlar. O bölgede yaşayan Türklerin herhangi bir sıkıntısı yoktur. Ancak Bulgaristan'da bulunan Türklerin büyük sıkıntılar çektiklerini duymaktadırlar. Bir gün yapılan bir antlaşmayla Dobruca Bulgaristan'a verilir. Dobruca'da bulunan Türkler için de sıkıntılı bir süreç başlar. Bulgarların baskıları her geçen gün artar. Yapılan baskı ve zulme dayanamayan Türkler göç etmeye başlarlar.

1944 yılında faşist yönetim Sovyetlerin yardımıyla devrilir ve komünistler başa geçerler. Faşistlerle mücadelede Türkler çoğu zaman komünistlere yardım etmiştir. Bazı Türkler, komünistler başa geçince daha rahat günler geçireceklerini düşünürler. Ama bu durum uzun sürmez. Komünistler de Türklere yönelik baskıcı bir yönetim anlayışına geçerler. Bu

¹⁸⁵ Yazarın herhangi bir kaynakta biyografisine ulaşamadığı için "Rumeli'den Esen Yel" adlı romanın arka kapağındaki bilgilerden hareketle oluşturulmuştur.

baskı sonucunda 1950 yılında bir göç hareketi yaşanır. Bu göç hareketi esnasında Ahmet Bey ve Hanife Hanım da Türkiye'ye göç ederler.

Türkiye'de önce Gördes'e gönderilirler. Ancak orayı beğenmezler. Çünkü Gördes'in imkânları kısıtlıdır. Amaçları çocuklarını okutmak olan göçmen ailelerin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır. Yetkilere durumu bildirirler. Yetkililer devlet yardımından feragat etme koşuluyla başka bir bölgeye göç edebileceklerini söylerler. Oradan Eskişehir bölgesine göç ederler. Çeşitli işlerle uğraşırlar.

O dönemde Türkiye'de de siyasi ortam oldukça gergindir. Demokrat Parti – Cumhuriyet Halk Partisi çekişmesi toplumun her kesimine yansımıştır. İnsanlar kutuplara ayrılmıştır. Bu durum ister istemez göçmenleri de etkiler.

Ahmet Bey, Eskişehir'de bir iş kurar. Bu işte başarılı olamayınca iş yerini kapatarak bir ustanın yanına işe girer. Daha sonra İstanbul'a çalışmaya gider. Bir süre sonra Eskişehir'e döner. Bu sefer de Almanya'ya işçi olarak gitmek ister. Hanife Hanım buna karşı çıkar. Çünkü sürekli göç etmekten yorulmuştur. Artık ailesini bir arada görmek ister. Ama Ahmet Bey kararlıdır ve Almanya'ya gider. Bir süre sonra Hanife Hanım'ı da yanına alır. Ama Hanife Hanım bir türlü oraya alışamaz. Türkiye'ye dönmek ister. Ahmet Bey de tam tersine Türkiye'ye dönmek istemez. En sonunda Hanife Hanım'ın dediği olur ve Türkiye'ye kesin dönüş yaparlar.

Türkiye'ye döndükten bir süre sonra Hanife Hanım vefat eder. Hayatı sürekli göçlerle geçen Hanife Hanım 1989 göçünü göremez. Türkiye, Bulgar zulmü altında kıvranan Türklere kapıları açar ve Bulgaristan Türkleri Anavatan'a kavuşur. Sovyetler dağılır, komünizm çöker ve tek güç olarak herkes kapitalist olur.

2.12. SABRİ TATA

1925 yılında Razgrad ilinin Torlak köyünde dünyaya gelen Sabri Tata, ilkokulu köyünde, ortaokulu ise Razgrad'da okuduktan sonra Dobruca köylerinde tarım işlerinde çalışmıştır. Sabri Tata, dışarıdan Şumnu'da bulunan Türk Lisesinden mezun olmuştur. Liseyi bitirdikten sonra Sofya Devlet Üniversitesinin Şarkiyat Fakültesinden mezun olduktan sonra

“Narodna Prosveta” yayınevinin Türkçe Edebi Kitaplar Şubesine redaktör olarak görevlendirilmiştir. 1970 yılında bu şube kapatılana kadar burada çalışmıştır. Daha sonra “Yeni Işık” gazetesinde işe başlayarak gazetenin kültür ve edebiyat sayfalarını yönetmiştir. 1985 yılında emekli olmuştur. 1990 yılında Türkiye’ye göç etmiştir. Türkiye’de de edebiyat çalışmalarına devam etmiştir. Bulgaristan Türk Edebiyatının ilk roman yazarı kabul edilen Sabri Tata, 2010 yılında aramızdan ayrılmıştır.¹⁸⁶

2.12.1. Geyik Avı

Kitabı Basan Yayınevi: Ünal Yayıncılık

Kitabın Basım Yeri: İstanbul

Kitabın Basılma Tarihi: 2000

Kitabın Sayfa Sayısı: 425

Kitabın Baskı Sayısı: 1. Baskı

Özet

Bu romanda, Bulgaristan Türklerinin 1970 yılından 1989 Büyük Göç’üne kadar geçen sürede yaşadıkları anlatılmıştır.

Evlerde bulunan Türkçe kitapların toplatılması Tahir’in komünist rejimin gerçek niyetini anlamasına yardımcı olur. Bu dönemde Tahir’in eşi Özden’e daha önce Türkiye’ye göç eden ailesinden bir mektup gelir. Bu mektup Tahir, Özden ve çocuklarını Türkiye’ye davet etmektedir. Tahir, göç niyetini ağabeyi Fikret ile paylaşır. Fikret, beş yüz yıllık Türk toprağı olan Bulgaristan’ı terk etmek istemez.

Yaptığı evlilikten Tahir’i sorumlu tutan Keriman, Tahir’den intikam almak ister. O sırada Tahir’in göç etmek için girişimlerde bulunduğunu öğrenir. Bulgar yetkililer, okumuş, aydın kesimin göç etmesine izin vermez. Bu durumu fırsata çeviren Keriman, Tahir ve ailesinin göç etmesini engeller.

Göç gerçekleşmeyince Tahir, çalışmak için Kozluday’a gider. Orada birtakım sıkıntılar yaşar. Ailesinden uzaktadır. Ama çalışmaktan başka da çaresi yoktur.

¹⁸⁶ Kalkan, *Tuna Öyküleri* - 2, s. 109.

Eşi Özden de ebe olarak sağlık evinde çalışmaya devam eder. Erkeklerin gözü hep onun üzerindedir. O sadece işiyle ilgilenir. Onun da derdi iş yerinde Türkçe konuşmanın yasak olmasıdır. Keriman ile tanışır. Zamanla ilişkileri gelişir. Keriman, Özden'e âşık olur. Özden de bu durumdan faydalanıp devlet yetkilileriyle arası iyi olan Keriman'dan faydalanır.

Keriman'ın üvey oğlu, Gâvur Mürsel'in oğlu Gökay, Tahir'in kızı Gökçen'i sever. Evlenmek isterler. Tahir, bu durumu ağabeyi Fikret ile konuşur. Evlenmelerinde bir sakınca bulunmaz. Babanın suçunu çocuğuna kesmezler.

Rejimin adamı olan, aynı zamanda da Gökçen'i isteyen ama alamayan Davutçuk Niyazi, Gökay'ın köyde işe girişini engeller. Gökay, başka bir yere çalışmaya gitmek zorunda kalır. Ancak evlendikten sonra Gökay köyde çalışmak için teklif alır ve bu teklifi kabul ederek köyde çalışmaya başlar.

Bu sırada Türk mezarlılarıyla Bulgar mezarlıkları birleştirilir. Cenaze defin merasimleri yasaklanır. Kuran okutulmaz. Kırcaali bölgesinde Türklerin isimlerinin değiştirilmeye başlandığı haberleri gelir.

Jivkov ve arkadaşları düzenlemiş oldukları bir av partisinde Türklerin isimlerinin değiştirilmesi gerektiği fikrine vararak bu planı uygulamaya koymuşlardır.

İsim değiştirmeye karşı çıkabilecekleri düşünülen bütün aydınlar bir gece ansızın askere alınır. Köstendil'e götürülürler ve orada Bulgar isimleri kendilerine bildirilir. Asker, polis ve milisler eşliğinde köyler basılır ve Türklerin isimleri değiştirilir. İsim değiştirme sürecinde Türkler, büyük tepki gösterirler. İnsanları ikna etmek için Özden'de komisyona yazılır. Türkleri, o an için yapacak bir şey olmadığına ama ileride mücadele ederek haklarını geri kazanabileceklerine ikna ederek isim değiştirmeyi kabul ettirir.

Bu dönemde imamlara ve müftülere isim değiştirme sürecinin hiçbir zorlama olmadan tamamen gönüllü olarak gerçekleştiğine dair yazılar yazdırılır. Aydın kesimden de bu tip yazılar isterler. Fikret'ten de böyle bir yazı isterler. O, böyle bir yazı yazmayı kabul etmez. Tutuklanır ve

Belene'ye gönderilir. Orada oğlu Bahri ile karşılaşır. Bir süre sonra Fikret serbest bırakılır. Bu sefer de oğlu üzerinden tehdit edilerek istedikleri yazıyı almaya çalışırlar ama başarılı olamazlar.

Türklerin isimlerinin değiştirilmesi sadece canlılar ile sınırlı kalmaz. Mezarlıklarda yatan ölülerin bile isimleri değiştirilir.

Meydana gelen olaylar karşısında Türkler de sessiz kalmaz. Bir şekilde seslerini dünyaya duyurmaya çalışırlar. Her yolu denerler. Kısmen de başarılı olurlar. Özellikle Naim Süleymanoğlu'nun ilticası büyük yankı uyandırır. Yabancı basına gönderilen pusulalar da etkili olur. Dünyanın ilgisi Bulgaristan Türklerinin yaşamış oldukları sıkıntının üzerine çekilmeye başlanır.

Bir gece ansızın hapiste yatan bütün Türklere birer pasaport verilir ve sınır dışı edilirler. Önce Viyana'ya oradan da Türkiye'ye geçerler.

Türklerin eylemleri devam etmektedir. Bulgaristan daha fazla direnemez ve Türklere göç için izin verir. Göç izninin çıkmasıyla birlikte ilginç şeylerde yaşanır. Yıllarca Türklerin aleyhinde çalışan Davutçuk Niyazi bile göç etmek için başvurur.

Tahir de eşi ve çocuklarıyla birlikte üç arabayla yola çıkar. Hamile olan gelininin yolda sancıları tutar. Apar topar Edirne'ye ulaşırlar. Doğum Edirne'de gerçekleşir.

2.13. İSMAİL ÇAVUŞ

1941 yılında Razgrad'ın Hebip köyünde dünyaya gelen İsmail Çavuş, ilkokul ve ortaokulu doğduğu köyde okuduktan sonra Sofya Türk Pedagoji Okulunu bitirmiştir. Askerlik görevinden sonra Sofya'da bulunan Kliment Ohridski Devlet Üniversitesinin Şarkiyat Bölümünden mezun olmuştur. "Piyoner", "Halk Gençliği" ve "Yeni Işık" gazetelerinde çalışmıştır. 1989'da ülkeye demokrasinin gelmesiyle birlikte "Işık" ve "Güven" gazetelerinde kurucu üye olarak görev yapmıştır. İslâm Enstitüsünde Türk Dili ve Grameri dersleri vermiştir. Aynı zamanda "Hak ve Özgürlük" gazetesinin dört yıl başyazarlığını yaptıktan sonra 2002 yılında emekli

olmuştur. İsmail Çavuş, 2017 yılında geçirdiği bir kalp krizi sonucu aramızdan ayrılmıştır.¹⁸⁷

2.13.1. Gazetecinin Artık Yılı

Kitabı Basan Yayınevi: İzdatelstvo BON

Kitabın Basım Yeri: Sofya

Kitabın Basılma Tarihi: 2004

Kitabın Sayfa Sayısı: 361

Kitabın Baskı Sayısı: 1. Baskı

Özet

Bu romanda, gazetecilik yapan roman kahramanı Salih Topal üzerinden ezilen, horlanan, aşağılanan ve yoğun bir baskı altında tutulan Bulgaristan Türk aydınının yaşamış olduğu sıkıntılı süreç anlatılmaktadır.

Salih Topal daha çocukluk yıllarından itibaren yazmaya çok meraklı bir kişidir. Öğrencilik yıllarında “Eylülcü Çocuk” gazetesine yazılar gönderir. Gönderdiği yazılar komünistlerin işine yaramadığı için gazetede yayınlanmaz. Mektubuna, “Daha fazla oku!” diye cevap gelir. Ondan başkalarının gönderdiği yazılar yayınlanmaktadır. Bu durum Salih’in şevkini kırmaz. Daha iyi olmak için mücadele etmeye devam eder.

En sonunda Salih Topal amacına ulaşır. Yazıları dikkat çeker ve bir gazetede yazmaya başlar. Yazdıkları sürekli denetlenir. En ufak bir sıkıntı olsa yazılar yayınlanmaz. Gazetede yetkili hemen odasına çağırır ve azarlar. Yoğun baskı altındadır. Haber için Türk nüfusun bulunmadığı bölgelere gönderilir. Ülkede sanki hiç Türk yaşamıyormuş gibi davranılır. Salih ise Türklerin çektiği sıkıntıları dile getirmek için elinden gelen her şeyi yapar.

Salih Topal’dan Bulgarca yazılar yazması istenir. O, ısrarla Türkçe yazmaya devam eder. Baskılar karşısında yılmaz. Yazıları çoğu zaman yayınlanmaz. Yazılarında Türklerin sıkıntılarını yumuşatarak ve dolaylı olarak anlatmaya çalışır. Rejimin sadık adamlarının gözü hep onun üzerindedir.

¹⁸⁷ Kalkan, *Tuna Öyküleri - 1*, s. 261.

Bulgaristan'da Türkçe'nin ve Türkçe basının her geçen gün nasıl yok olmakta olduğunu farkında olan Salih Topal, çektiği sıkıntılara, baskılara rağmen hep Türkçe olarak yazmaya devam eder. Oysa çoğu Türk yazarın hâli içler acısıdır. Çalıştığı gazetede Türkçe yazan neredeyse kalmamıştır. Yazı başına para aldıkları için çoğu yazar yazılarını yayınlamak için Bulgarca yazmaya başlamıştır. Bu durum Bulgaristan'da Türkçe basın faaliyetlerinin sonunu getirmiştir.

Son olarak çalıştıkları gazete de kapatılır. Başka bir yere pasif bir göreve gönderilir. Bulgaristan'da yaşayan Türk aydınlarının Türkiye'ye karşı tutumları Salih'i üzer. O, hep milletin yanında yer almaya çalışmıştır. Üzerinde her geçen gün artan baskıdan bir nebze olsun kurtulmak için yıllık izinlerini kullanmak için köyüne gider. Köye gittiğinde isim değiştirmesi istenir. Kabul etmekten başka çaresi yoktur. Ama çok yakında bir zamanda bütün sıkıntıların sona ereceğine ve güzel günler geçireceklerine inanmaktadır.

3. BÖLÜM

ROMANLARDAKİ GÖÇ UNSURLARI

3.1. ANADOLU'DAN BALKANLAR'A GÖÇ

Osmanlı Devleti'nin Rumeli topraklarına geçmesi ve bu topraklarda yürüttüğü fetih faaliyetleri neticesinde Anadolu'dan birçok aile Balkanlar'a göç etmiştir. Yüzlerce yıl bu coğrafyada kalan Türkler, Balkanlar'ın Türkleşmesinde çok önemli rol oynamıştır.

Balkan Türklüğünün kökenine dair “Aladağ'dan Çıktı Yola” adlı romanda bazı bilgiler verilmiştir. Verilen bilgilerde, Balkan Türklüğünün köklerinin Selçuklu Türklerine ve Karamanoğlu Beyliği'ne dayandığından bahsedilmektedir. Anadolu'dan Balkanlar'a gerçekleşen göçler Balkan Türklüğünün meydana gelmesinde büyük rol oynamıştır.¹⁸⁸

Mehmet Türker'in “Bozgun Zamani” adlı romanında ise “*Tek bildikleri, bu köyün ilk sakinlerinin iki üç asır önce Osmanlı idaresi tarafından Anadolu'dan getirilip buralara meskûn kıldığı öz be öz Türk boylarından olduklarıdır.*”¹⁸⁹ ifadesi Türklerin Balkanlar'a nasıl yerleştiklerine dair bizlere bilgi vermektedir.

“Sen İstanbul'a Gelme” adlı romanda da Erdem Bey tarafından dile getirilen “*Kökümde kökenimde Yörüklük yani Türkmelik vardır kızım. Yüzyıllar önce Anadolu'dan göçmüş, Deliorman'ın bereketli topraklarına dağılmış ayrı ayrı köyler oluşturmuşuz.*”¹⁹⁰ ifadesi de bizlere Balkan Türklerinin, Anadolu'dan Balkanlar'a göç eden Türkler olduğunu göstermektedir. Göç hareketi önce Anadolu'dan Balkanlar'a olmuştur.

“Elveda Rumeli” adlı romanda da Osmanlı Döneminde Anadolu'dan Balkanlar'a iş sebebiyle göç eden bir ailenin bu topraklara yerleşmesi anlatılmıştır. Bu durum ile ilgili romanda şu bilgilere yer verilmiştir:

Babam Karamanlıydı. Bozkırın ortasında bir Yörük çadırında doğmuş.

Çocukluk çağlarında Konya'da Sarraflar Çarşısı'nda bir kuyumcunun

¹⁸⁸ Nihat Altınok, *Aladağ'dan Çıktı Yola*, İstanbul: Bayram Matbaacılık, 2003, s. 8.

¹⁸⁹ Mehmet Türker, *Bozgun Zamani*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2010, s.31.

¹⁹⁰ Ahmet Şerif Şerefli, *Sen İstanbul'a Gelme*, Bursa: Tuna Yayınları, 2003, s. 311.

yanında ıraklık yapmış. O sarraf da onu çok severmiş. Bir zaman sonra onu İstanbul'a okumaya göndermiş. Babam orada medrese bitirip İstanbul'da görev yapmaya başlamış. İleriki senelerde Rusçuk'a mft olarak tayin edilmiş. Bir daha da Anadolu'ya hiç dönmedi. Anam İstanbulluydu. İkisinin de burada akrabaları yoktu. Babamın emekliliğinden sonra Silistre'ye gtk.¹⁹¹

“Rumeli'den Esen Yel” adlı romanda da Osmanlı'nın Balkanlar'a yayıldığı dönemde yani beş yüz yıl önce Bulgaristan Türklerinin atalarının Anadolu'dan Balkanlar'a g ettikleri, o toprakları vatan olarak belledikleri bilgisine yer verilmiştir. G, Balkan Türklüğünün kaderi hâline gelmiştir. Yüzyıllar nce Anadolu'dan Balkanlar'a gerçekleşen göçler, Doksan Üç Harbi'nden sonra Balkanlar'dan Anadolu'ya doğru yön değiştirmiştir.¹⁹²

Romanlardan alınan yukarıdaki bölümlerde de Balkan Türklüğünün köklerinin Anadolu'ya dayandığı vurgulanmıştır. Anadolu'dan Balkanlar'a göç eden Türkler, Balkanlar'da Türk varlığının oluşmasında ve bu coğrafyanın Türkleşmesinde çok önemli roller oynamıştır.

3.2. 93 HARBİ İLE BAşLAYIP I. DÜNYA SAVAŞI SONUNA KADAR DEVAM EDEN GÖÇLER (1878 – 1918)

3.2.1. G ncesi Unsurlar

3.2.1.1. Genel Unsurlar

1877 – 1878 Osmanlı – Rus Savaşı sırasında Rus ordularının Bulgaristan topraklarına girmesiyle birlikte Bulgaristan Türkleri için sıkıntılı bir süreç başlamıştır. Rus ordusu önüne çıkan köyleri yakmış, yıkmış; insanları katletmiştir. Sadece Ruslar değil, Ruslardan g bulan Bulgar eteleri de Türklerle kan kusturmaya başlamıştır. Rusların yakıp yıkarak güneye doğru ilerledikleri haberi, bölgede tedirginlik yaratmış ve insanların apar topar yaşadıkları yerleri terk ederek g etmelerine neden olmuştur.

“Rodoplar'ın Kader Yolları” adlı romanda Rus ordusunun Bulgaristan'a gelişi sırasında meydana gelen olaylar şu şekilde anlatılmıştır:

¹⁹¹ ınar, *Elveda Rumeli*, s. 30.

¹⁹² Osman Tunaboylu, *Rumeli'den Esen Yel*, Ankara: Ümit Yayıncılık, 2004, s. 41.

Ruslar, Kazaklar, karşısında asker varmış gibi köylere baskı yaparak, canlının canını alır, evleri yakar, giderdi. Masum halk kimi kaçmayı başarır, kimi kurban kıyımına düşerdi. Yeni mahalle köyüne Batak dere patikasından baskın yaptılar. Aşağa mahalle halkı kaçamadı. Acımasız kıyımda birkaç sülale yok edildi: İfritüseyinler, Dıyırlar, Torlaklar, Semizler, Kaçakçılar, Südüksaliler, Topallar...¹⁹³

Aynı romanda, Rusların Bulgaristan'a geldikten sonra Bulgar çeteleri ile birlikte bölgede yaşayan zenginlerin evlerindeki eşyaları gasp ederek beygırlere yüklediklerinden ve evlerin yakılıp yıkıldığından, çetecilerin yanmayan evleri de ateş taşıyarak yaktığından bahsedilmiştir. Romanda anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere o dönemde Bulgaristan Türkleri için hayatta kalmak çok zor olmuştur. Bu yüzden insanlar buldukları yerleri terk ederek göç yollarına düşmüştür.¹⁹⁴

“Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanda da 93 Harbi sonrasında Müslüman Türklerin yaşamış oldukları yerlerden ilk defa ayrılarak göç ettiklerine değinilmiştir. Bölgede bulunan Müslüman Türkler, hava şartlarının kötülüğüne aldırmadan, kışın bir yarısında, yanlarına alabildikleri üç beş parça eşya ile yollara düşmüşler. Köylerde kalanlar ve sonradan köye yerleşenler ise göç eden insanların mallarına ve mülklerine konmuşlardır. Romanda verilen bilgilere göre, belli aralıklarla gerçekleşen göçler ile birlikte Türk nüfusunun oranı değişmiştir. Bulgaristan Türklerinin ileri görüşlü, varlıklı, zeki ve düşünen kişileri gerçekleşen göçler ile birlikte Anadolu topraklarına göç etmiştir.¹⁹⁵

“Rodoplar’ın Kader Yolları” adlı romanda anlatılanlara göre Bulgarlar, Müslüman Türklerden boşalan yerlere yerleşmek için adeta birbirleriyle yarışmaktadırlar. Bazı Pomak köyleri, Bulgarları kabul etmemiştir. Ama yaşanan gelişmeler sonucunda istemeyerek de olsa Bulgarların Türk köylerine yerleşmelerine göz yummak zorunda kalınmıştır. Türk köylerine yerleşen Bulgarlar bir süre sonra “*Siz, artık buralı değilsiniz! Gidin Anadolu’nuza! Bu topraklar, bizim topraklardır!*” diyerek Türkleri köyden

¹⁹³ Emel Balıkçı, *Rodoplar’ın Kader Yolları*, Smolyan: Printa-KOM, 2015, s. 23

¹⁹⁴ Balıkçı, *Rodoplar’ın Kader Yolları*, s. 23

¹⁹⁵ İsmail A. Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, Gazetecinin Artık Yılı, Sofya: İzdatelstvo BOM, 2004, s. 83.

göndermek ve mallarına mülklerine konmak için harekete geçmişlerdir. Bulgarlar, Türklere ait olan mallara hiçbir bedel ödemedi sahiplerini çıkmışlardır. Özellikle göç eden ailelerin bütün mallarına ve mülklerine Bulgarlar tarafından el konulmuştur. Böylece hem Türklerin malları Bulgarlara geçmiştir hem de bölgedeki Türk köylerinin demografik yapısında gözle görülür bir değişim meydana gelmiştir.¹⁹⁶

Romanlardan alınan bölümlerde, 93 Harbi sonrasında Bulgaristan Türklerinin oldukça sıkıntılı günler yaşadığına değinilmiştir. Özellikle Bulgarların ve Bulgar çetelerinin Türklere karşı takındıkları tavır, büyük sıkıntıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bulgarlar, Osmanlı Devleti'ne karşı var olan öfkelerini bölgede kalan Türklerden çıkarmaya başlamışlardır. Bunun sonucu olarak da Bulgaristan Türkleri, göç yollarına düşerek canlarını kurtarma derdine düşmüşlerdir.

3.2.1.2. Göçün Nedenleri

3.2.1.2.1. Siyasi Nedenler

3.2.1.2.1.1. Siyasi Belirsizlik ve Sahipsizlik

Rusların, Bulgaristan topraklarını işgali ve Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'dan çekilmek zorunda kalması bu bölgede var olan Müslüman Türk topluluğu için büyük sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Yıllarca Osmanlı Devleti hâkimiyeti altında huzur içinde yaşayan insanlar, toprak kaybı ile birlikte gelen yönetsel değişikliklerden çok fazla etkilenmişlerdir. Osmanlı Devleti, Balkanlar'dan çekilince genelde Balkan Türklüğü, özelde de Bulgaristan Türkleri sahipsiz kalmıştır. Var olan siyasi belirsizlik ve güvensizlik bu bölgede yaşayan Türkleri yüzyıllardır buldukları topraklardan göç etmek zorunda bırakmıştır.

Birilerine bu sözler şaka gelse de ben gelecek günlerden pek müsterih değilim. Atalarımızın, her kemalin bir zevali vardır demelerine bakarsak, dünyada ilelebet yaşayan bir imparatorluk yoktur. Osmanlı güçlüydü, yaydığı adalet ve hoşgörü sayesinde altı asırdan beri hüküm sürdü. Sanki artık Anadolu topraklarına sığınma zamanı geldi gibime geliyor. Bu geri çekilme bir yıl sonra mı gerçekleşir, beş yıl sonra mı

¹⁹⁶ Balıkçı, *Rodoplar'ın Kader Yolları*, ss. 34–35.

bilmem. Balkanlar'ın çoğu gayrimüslimle meskûn yerler. Arkasında Rus gücünü gören bu Hristiyan zevat, er geç birleşerek ecdadımızı bu diyardan kovmaya çalışacak.¹⁹⁷

“Bozgun Zamanı” adlı romanın bu bölümünde de gördüğümüz gibi 1877 – 1878 Osmanlı - Rus Savaşı sonrasında Bulgaristan'da oluşan siyasi belirsizlik bölge insanının kendini güvende hissetmemesine ve bunun akabinde de yaşadığı topraklardan Anadolu'ya göç etmeyi düşünmesine neden olmuştur. Yine aynı romanda, 93 Harbi başlayınca insanların Rumeli'den Anadolu'ya göç etmeye başladıklarında bahsedilmektedir.¹⁹⁸ Bu göçlerin nedeni savaş sırasında ve sonrasında meydana gelen siyasi belirsizlik ve güvensizliktir.

II. Balkan Savaşı sonrasında Batı Trakya Türk Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla rahat bir nefes alan Türk ahali, Batı Trakya Türk Cumhuriyeti'nin feshedilmesiyle birlikte tedirgin olmaya başlamıştır. Bunun tedirginliğin nedeni geçmişte başlarından geçen büyük acılardır. Bölgede bulunan Türkler de bilmektedirler ki siyasi bir güç arkalarında olmadığı zaman Bulgar zulmü kaçınılmazdır. Siyasi olarak kendilerine sahip çıkacak bir güç olmadığı için bölgedeki Türkler, göç etmek için hazırlıklar yaparlar. Siyasi yalnızlık, bir göç nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. “Bozgun Zamanı” adlı romanda geçen aşağıdaki bölüm, yukarıda anlattıklarımızı doğrular niteliktedir.

Meslerli Hacı Hüseyin:

“Molla Efendi, galiba biz çözdüğümüz çıkınları yine sıkıp, göç yolunu tutacağız gibi görünüyor!?”

“Öyle gibi,”

”Zaten buğdaylar ambarda. Kışlık turşuyu kurar, tarhanayı da yaygıya döker, kuruturuz. İş yolunda olanlar hemen yola çıkar. Bu Bulgar'ın zulmüne dayanılır mı?”

“Doğrusu göç etmektir.”¹⁹⁹

Yine “Bozgun Zamanı” adlı romandan alınan aşağıdaki bölümde de Bulgaristan Türklerinin siyasi yalnızlık ve sahipsizlik neticesinde

¹⁹⁷ Türker, *Bozgun Zamanı*, ss. 41–42.

¹⁹⁸ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.45.

¹⁹⁹ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.155.

yaşayabilecekleri huzursuzluklardan dolayı göç etmek istedikleri anlatılmaktadır.

Ali Molla:

Komşular, iki aydan beri buralara gelip Batı Trakya Türk Cumhuriyetini kuranların sayesinde rahattık. Ama bugün Koşukavak'ta duyduklarımız hiç de iyiye işaret değil. Anlayacağımız, Osmanlı hükümeti Eşref Kuşçubaşılar'dan Trakya Cumhuriyeti'nin feshini istemiş, hatta İstanbul Sofya ile anlaşmayı imzalamış bile. Başka bir ifadeyle bundan böyle yine bize huzur yok. Hepimize göç yolu görüldüğünü söylemek isterim.²⁰⁰

Bulgaristan Türkleri açısından Osmanlı Devleti'nin 93 Harbi sonrasında Bulgaristan'daki hâkimiyetini kaybetmesi, büyük sıkıntıların meydana gelmesine neden olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'dan çekilmek zorunda kalması ile birlikte bölgede bir otorite boşluğu meydana gelmiştir. Yaşanan bu otorite boşluğu sırasında sahipsiz kalan ve güvenebilecek herhangi bir otorite bulamayan Türklerin göç etmek zorunda kaldığı romanlarda üzerinde durulan bir konudur.

3.2.1.2.1.2. Gelecek Kaygısı

93 Harbi ile birlikte Rusların da desteğini alan Bulgar hükümetinin, siyasetçilerin ve Bulgar çetelerinin Türklere yönelik baskıcı ve saldırgan tutumları Bulgaristan'da yaşayan Türklerde gelecek kaygısı oluşturmuştur. Bulgaristan'da Türklere yönelik gerçekleştirilen baskınlar, soygunlar, cinayetler ve katliamlar, ülkede Türklerin can ve mal güvenliğinin kalmadığını göstermektedir. Ülkede meydana gelen olaylar, Türklerin Bulgaristan ile olan bağlarını koparmaya başlamıştır. Bulgar hükümetinin ve çetelerin faaliyetleri insanları canından bezdirmiştir. Gerçekleşen olumsuz gelişmeler ışığında Türkler, Bulgaristan'da var olma şanslarının olmadığını düşünerek göç etmeyi tercih etmişlerdir.

“Rodoplar'ın Kader Yolları” adlı romanda, Rusların Bulgaristan topraklarına gelmesiyle birlikte meydana gelen acı olayların, yapılan katliamların, yaşanan barbarlıkların Bulgaristan Türkleri arasında büyük bir

²⁰⁰ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.158.

tedirginliğe neden olduğu anlatılmaktadır. Savaş her ne kadar kuzeyde olsa da yaşanan olayların tedirginliği Rodoplar'ı da etkisi altına almıştır. İnsanlar kendilerini koruyabilmek adına çareler aramaya başlamışlardır. Çare olarak ilk akla gelen şey “göç” olmuştur. Yörük köylere güneye doğru göç edip orada kışı geçirdikten sonra Anadolu'ya göç etme niyetindedir. Bulgar çeteleri de insanlara ve köylere saldırmaktadır. Bunun yanında Bulgar da Müslümanları rahatsız ederek göç ettirmek isterler. Amaçları, göç eden insanların mallarına ve mülklerine konmaktır. Meydana gelen bütün gelişmeler, bölgede Osmanlı Devleti'nin etkinliğinin kaybolmasından kaynaklanmaktadır. İnsanlar kendini güven içinde hissetmedikleri için çareyi göç etmekte aramışlardır.²⁰¹

Bulgaristan'da yaşayan Türklerin can güvenliklerinin olması, onları her zaman göç etmeye itmiştir. Bulgaristan Türkleri genel olarak kendileri güvende hissedecekleri yerlere göç etmeyi tercih etmişlerdir. “Rodoplar'ın Kader Yolları” adlı romanda bu duruma şu şekilde değinilmiştir:

Benim gençliğimde de köylerimizi yakmışlardı... Küçük köyün yerinde yeller esti. Yeni mahalle, Fotan... kazak askerinin kıyımından can kurtarmak için, insancık vakitsiz, kimi Naipli, Çavdar, Trigrad köylerinde, kimi de Anadolu diyarlarında soluğu aldılar.²⁰²

“Bozgun Zamanı” adlı romanda Bulgar'ın Plevne'de Osman Paşa'ya verdikleri sözde durmadıklarından bahsedilmektedir. Bulgar, Plevne'de hasta ve yaralı olan Türkleri adeta bir kasap gibi katletmişlerdir. Bu durum Bulgaristan Türkleri arasında yayılınca var olan tedirginlik daha da artmıştır. Plevne'de gerçekleşen olayların başka yerde yaşanma ihtimalinin bulunması insanları bir arayış içerisine sürüklemiştir. Bu arayışın neticesinde insanlar çareyi göç etmekte bulmuşlardır. Bulgarların siyasi olarak güven vermemesi Bulgaristan Türklerinin yüzyıllardır yaşadıkları topraklardan göç etmesine neden olmuştur.²⁰³

“Toprağa Kan Düştü” adlı romanda Balkan Savaşları'nın başlamasının Bulgaristan Türklerinde meydana getirmiş olduğu rahatsızlıktan

²⁰¹ Balıkçı, *Rodoplar'ın Kader Yolları*, s. 30.

²⁰² Balıkçı, *Rodoplar'ın Kader Yolları*, s. 86.

²⁰³ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.96.

bahsedilmektedir. Gazetede Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ'ın seferberlik ilân ettiği duyan Türkler, ne yapacakları konusunda bir görüş alışverişinde bulunurlar. Ortaya çıkan görüş, Edirne'ye doğru göç etmektir. Geçmiş yaşantılarından tecrübeli olan Türkler başlarına ne gibi felâketler gelebileceğini bildikleri için bu karara varmışlardır. Siyasi olarak kendilerine sahip çıkacak bir gücün olmadığı her dönemde Bulgaristan Türkleri acı olaylar yaşamışlardır. Aynı olayların tekrarlanmaması için Bulgaristan Türkleri erkenden göç yoluna koyulurlar.²⁰⁴

“Elveda Rumeli” adlı romanda I. Balkan Savaşı sonrasında Bulgaristan'ın kuzeyinde yaşayan Bulgaristan Türklerinin göç etme hazırlıkları yapmaya başladıklarına değinilmiştir. Bulgar yöneticiler tarafından desteklenen Bulgar çetelerinin Türklerin yaşamış olduğu bölgelerdeki faaliyetleri Türkler arasında endişeye neden olmuştur. Bulgar yöneticilerin çetelerin faaliyetleri konusunda gerekli adımları atmaması, Bulgaristan Türklerini doğup büyüdüğü topraklardan göç etmeye mecbur bırakmıştır. Bulgaristan'da kendilerini güven içinde hissetmeyen Türkler, göç hazırlıklarına başlamıştır.²⁰⁵

“Rodoplar'ın Kader Yolları” adlı romanda, Bulgar çetelerinin faaliyetlerinin bölge insanını fazlaca tedirgin ettiğinden bahsedilmiştir. Evler, samanlıklar yakılmıştır; insanlar kesilmiş, katledilmiştir; kadınlar ve kızlar kaçırılmıştır. Karşılaşılan bu manzara bölgede yaşayan Müslüman Türkleri yeterince tedirgin ettiği için insanlar Anadolu'ya göç etmek için harekete geçmişlerdir.²⁰⁶

17. Bulgar Meclisi tarafından gönderilen heyet köylerde inceleme yapmaktadır. Bu sırada Olukçu Pehlivan'ın “... *Bulgar hükümetinin zulmü durdurmayıp, intikam almaya devam ederse halkın buraları boşaltıp Anadolu'ya göç edeceğini*” söylemesi, Bulgar zulmünün göçün siyasi bir nedeni olduğunu bizlere göstermektedir.²⁰⁷

²⁰⁴ Ömer Osman Erendoruk, *Toprağa Kan Düşti*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2005, s. 77.

²⁰⁵ Çınar, *Elveda Rumeli*, s. 204.

²⁰⁶ Balıkçı, *Rodoplar'ın Kader Yolları*, s. 94.

²⁰⁷ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.193.

“Bozgun Zamanı” adlı romanda Olukçu Pehlivan ve arkadaşlarının Koşukavak’a nakilleri sırasında kaçmaya çalıştıkları gerekçesiyle öldürülmesi insanların tedirginliklerini son noktaya getirmiştir. Cenaze merasiminden sonra Ali Molla’nın söylediği şu sözler göçün siyasi nedenlerini açık bir şekilde bir kez daha ortaya koymaktadır:

Bu memlekette bundan böyle Bulgar mezalimi mi başlıyor dersiniz? İnşallah düşündüğüm gibi olmaz. Aksi takdirde nice anaların bağına kor düşer, nice masumların canı yanar. Allah hepimizi kem gözlerden saklasın! Bu devlet sınırları içinde kaldıkça milletimizin ömür boyu yüzü gülmez. Bizim yaşımız da gitti, lâkin çocuklarımızın hali nice olur? Bence, yolunu bulan kendini Anadolu’ya atmalı. Burada üvey evlât muamelesi görmektense, Bulgar zulmüne katlanmaktansa, pisi pisine ölüp gitmektense anavatana sığınmaktan başka çare yoktur. Ben bunu bilir bunu söylerim.²⁰⁸

İnsanların en büyük endişeleri kendi çektikleri sıkıntıları çocuklarının da çekmesidir. Çocuklarının ve kendilerinin can güvenliklerini sağlamak, çocuklarını güven içerisinde büyütmek için herkes Anadolu’ya göç etmenin yollarını aramaktadır. Artık Bulgaristan, Türkler için güvenli bir yer olarak görülmemektedir.

Türklerin yaşamış olduğu bölgelerde meydana gelen olaylar insanların huzurunu tamamen kaçırmıştır. Öldürülen ve işkenceye uğrayan insanları gördükçe insanların gelecekte bir beklentileri kalmamıştır. Düşünülen tek şey bir an önce kendilerini güvenli olarak gördükleri Anadolu’ya atmaktır. Siyasi gücü elinde bulunduran Bulgarların baskı ve işkenceleri, Bulgaristan Türklerinin göç etmek istemelerinin en önemli nedenidir.²⁰⁹

Türklerin çekmiş oldukları sıkıntıları araştıran ve bununla ilgili mecliste konuşma yapan Mehmet Celâl Bey, mecliste açık açık tehdit edilmiştir. Yaşanan bu tehdit olayından sonra gelişen olaylar “Bozgundan Sonra adlı romanda şu şekilde anlatılmıştır: “*Ertesi gün Celâl Beyle Salim Nuri, Maşanof’tan kendilerine pasaport çıkarılması için yardımcı olmasını*

²⁰⁸ Türker, *Bozgun Zamanı*, ss.205–206.

²⁰⁹ Mehmet Türker, *Bozgundan Sonra*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2011, s. 22.

istediler ve İstanbul'a ailelerinin yanına gittiler. Gidiş, o gidiş oldu. Bir daha da Bulgaristan'a dönmediler."²¹⁰

Bu bölümde bizlere göstermektedir ki Bulgarların Türklere yönelik uygulamış oldukları baskıcı ve tehditkâr politika insanların Bulgaristan'dan göç etmesine neden olmuştur.

"Bozgundan Sonra" adlı romanda anlatılanlara göre; Batı Trakya'dan, Kırklareli ve Edirne bölgelerinden Bulgaristan'a kaçan Bulgarlar, Osmanlı'dan kalan topraklara sahip olma düşüncesindedirler. Bu hedefe ulaşmak için sahip olmak istedikleri yerleri Türklere arındırmak zorundadırlar. Bunun için kısa süre içerisinde bir teşkilat kurup, Türkleri huzursuz ederek göç ettirmeye çalışırlar. Türkleri huzursuz etmek için Türk ailelerden kız istemektedirler. Türkleri sindirerek göçe zorlayan Bulgarlar hedeflerine ulaşmışlardır. Türklerin göç etmesiyle onlardan boşalan yerlere hemen Bulgarlar yerleşmektedirler. Bu gelişmeler sonrasında Türklerin yaşamış oldukları bölgelerin demografik yapısında ciddi değişimler meydana gelmiştir. Bulgarların, Türklerin topraklarına sahip olmak için oluşturdukları huzursuzluk ortamı Türklerin göç etmesinin siyasi bir nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır.²¹¹

Romanlarda; Bulgaristan Türklerinin gerçekleşen baskılar, uygulanan şiddet ve yapılan katliamlar karşısında Bulgaristan topraklarında kendileri açısından bir gelecek görmedikleri için çareyi göç etmekte aradıklarına değinilmiştir. Bulgaristan Türklerinin, Bulgaristan'da kendilerini güvende hissetmemelerinin en önemli nedeninin; Bulgar çetelerinin faaliyetleri, Bulgar halkın ve Bulgar siyasetçilerin tutumları olduğu romanlarda açık bir şekilde vurgulanmaktadır.

3.2.1.2.2. Göç Öncesi Siyasi Durum

3.2.1.2.2.1. 93 Harbi Sonrasında Yaşanan Gelişmeler ve Bulgar Politikaları Üzerindeki Rus Etkisi

1877–1878 Osmanlı – Rus Savaşı'nda yaşanan bozgundan sonra Bulgaristan Türkleri için siyasi açıdan zor bir süreç başlamıştır. Uzun yıllar

²¹⁰ Türker, *Bozgundan Sonra*, s. 117.

²¹¹ Türker, *Bozgundan Sonra*, ss. 202–203.

boyunca hâkim oldukları topraklarda azınlık durumuna düşmek Bulgaristan Türklerini derinden etkilemiştir. Bozgunun sonra özellikle Bulgarların, Türklere karşı olan tutumunda olumsuz anlamda gözle görülür bir değişim olmuştur. Bu değişimin sonucunda Türk ve Bulgar toplumu arasında birtakım sıkıntılar yaşanmaya başlamıştır.

“Bozgun Zamanı” adlı romanda geçen “*Bulgar’a galsa evinde garısının yanından bile çıkmaz emme, arkasına Urus yavuru var, Urus. Annadınız mı. Bu gidişle yakında Osmanlı’ya harp da ilân eder?*”²¹² ifadeleri Bulgarların siyasi olarak nereden güç aldıklarını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Arnavutların bağımsızlık için ayaklanmaları Osmanlı Devleti tarafından bastırılmayınca Balkan Türklüğü tarafından Osmanlı Devleti’ne karşı duyulan güven azalmaya başlamıştır. Siyasi olarak bir güven eksikliği yaşayan insanlar kendilerini tedirgin hissetmeye başlamışlardır. “... *Osmanlı ayaklanmayı bastırmak için gerektiği gibi davranmadı. Rodoplar’daki Türk ahalisinin tedirginliği de kendi devletlerine duydukları güvenin zayıflamasındandı.*”²¹³ “Bozgun Zamanı” adlı romanda geçen bu ifade de toplumda oluşan tedirginliği açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

“Bozgun Zamanı” adlı romanda köy hocası Ali Molla ve Türkiye’ye göç eden Zağra Müftüsü Hüseyin Raci Efendi arasında geçen bir sohbet esnasında 93 Harbi’nden sonra yaşanan göçler öncesinde Bulgaristan’ın siyasi durumu ile ilgili olarak birtakım bilgiler verilmiştir.

Hüseyin Raci Efendi, bir Rus generalin, Türk nüfusun Bulgar nüfustan fazla olduğunu görünce, bu topraklarda bir Bulgar devleti kurabilmek için ya Türkleri göç ettirmeleri ya da onları yok etmeleri gerektiği yönünde Bulgarlara akıl verdiğinden bahsetmektedir. Yine aynı generalin Filibe’ye gelince gördüğü cami minarelerinden rahatsızlık duyduğu ve hepsinin yerle bir edilmesi emrini verdiği de Hüseyin Raci Efendi tarafından anlatılmıştır. Rus ordularının, 93 Harbi esnasında varını yoğunu bırakıp kaçan Türklere adeta ölüm yağdırdığından da bahsedilmektedir. Ruslardan güç alan Bulgarlar da Türklere yönelik olarak feci katliamlara imza atmışlardır.²¹⁴

²¹² Türker, *Bozgun Zamanı*, s.88.

²¹³ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.91.

²¹⁴ Türker, *Bozgun Zamanı*, ss. 102–103.

Bu katliamlardan biri romanda şu şekilde anlatılmıştır:

O zamanlar Türkler'in cepken giymeyi sevdiklerini söyleyerek, delikanlıların kollarını ve pazılarını cepken gibi yüzmüşler, 'Artık yorulduunuz, birer sigara için' diyerek, üreme organlarını kesip ağızlarına sokmuşlar. Bir sürü Müslüman'ı kolları bağlı getirip, semiz olanların kollarından ve butlarından külbastılık kestiklerini, diri diri şişlere saplayıp ateşe attıklarını, Sütçü'nün Hafız'ı denilen ulemadan bir zatın göğsünde ateş yakıp adamı öldürdüklerini anlatırken, tüyelerinin ürperdiğini fark etti. Olukçu, Ali Molla'nın anlattıklarından hele de ellerine geçen bakire kızları, genç kadınları, çıplak ve zelil sokaklarda dolaştırdıktan sonra birçok alçak, zavallılara tecavüz edip, ölüm derecesine getirdikleri biçarelerin tenasül uzvuna kazık sokup telef ettiklerini duyduğunda kulaklarına inanmamıştı.²¹⁵

Yukarıda adı geçen romanlarda, yaşanan bütün bu katliamların siyasi sorumluluğunun Bulgar'ı her koşulda destekleyen Rusya'ya ait olduğundan bahsedilmektedir. Rusların desteğini alınca adeta şımarık bir çocuğa dönen Bulgarlar, Türklerin üzerine acımasızca saldırılar düzenlemiştir. Düzenlenen saldırılar, uygulanan baskı ve şiddet sonrasında toplumda huzursuzluğun iyiden iyiye arttığı romanlarda vurgulanmaktadır.

3.2.1.2.2.2. Balkan Savaşları Sonrasında Yaşanan Gelişmeler

I. Balkan Savaşı'nın kaybedilmesi Bulgaristan Türkleri açısından zaten sıkıntılı olan süreci iyice içinden çıkılmaz bir hâle getirmiştir. *"Birinci Balkan Savaşı bizim buranın insanına felaket üstüne felaket getirdi. Şu Çatal Dere'de yüzlerce Müslüman kardeşimizin teknilini kılıçtan geçirdiler. Başka yerlerden gelen haberler de hep öyle acıklı."*²¹⁶ "Bozgun Zamanı" adlı romanda geçen bu bölüm Bulgaristan Türklerinin I. Balkan Savaşı yıllarında yaşamış oldukları sıkıntıları çok net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bulgarlar, I. Balkan Savaşı'nda kazandıkları toprakları kaybedince Batı Trakya'da ve Makedonya'da Türklere yönelik akla hayale gelmeyecek katliamlar yapmaya başlar. Özellikle Bulgar çeteleri Türk köylerine ve Türk

²¹⁵ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.103.

²¹⁶ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.112.

ahaliye yönelik olarak katliamlara başlar. Kuşçubaşı Eşref Bey ve yanındaki gönüllüler bölgeyi gezerken Bursacık köyü yakınlarında kötü bir koku duyarlar ve kokunun geldiği yöne giderler. Gittiklerinde acı bir manzara ile karşılaşır. Yüzlerce Türk'ün sıcaktan şişmiş ve yaban hayvanları tarafından parçalanmış cesetleriyle karşılaşır. Yaşadıkları karşısında adeta şok olan Eşref Bey, Enver Paşa'ya mektup gönderir ve durumu ona aktarır. Bu bölgede böyle acı olaylar yaşanırken Bulgaristan Türklerini yalnız bırakıp Edirne'ye dönemeyeceklerini söyler. Siyasi açıdan birilerinin kendilerine sahip çıktığını gören Bulgaristan Türklüğünün umutları yeniden yeşermeye başlar.²¹⁷

I. Balkan Savaşı'nda kaybedilen toprakların Kuşçubaşı Eşref Bey ve Enver Paşa'nın kuvvetleri tarafından geri alınması Bulgaristan Türkleri açısından umutların tekrar yeşermesine ve göç düşüncesinin bir süreliğine ötelenmesine neden olmuştur. Kaybedilen toprakların geri alınmasının Bulgaristan Türkleri üzerindeki olumlu yansıması "Bozgun Zamanı" adlı romanda şu şekilde anlatılmıştır:

Halil, sen yola çıkmaktan vazgeçebilirsin. Sana çok önemli bir haberim var; Bizimkiler yine bu topraklara dönüyor. Birkaç gün önce Edirne'yi almışlar, hatta Harmanlı'ya kadar ilerlediklerini biraz önce öğrendim. Yakında bu topraklar yine Padişahımız'ın yani bizim idaremizde olacağı benziyor.²¹⁸

II. Balkan Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti'ne bağlı gönüllü birliklerin Bulgaristan topraklarına gelmeleri Bulgaristan Türklerinin acılarını bir nebze de olsa azaltmıştır. Siyasi olarak bir destek görünce Bulgaristan Türkleri artık gelecek günlere daha ümitle bakmaktadır. Bu durum "Bozgun Zamanı" adlı romanda "*Bak zaten bundan sonra buralara Bulgar gelip sizleri rahatsız edemez. Gün bugün. Gidip üç ay önce öldürülen kardeşlerimin intikamını almalıyım, diye hanımının izniyle Selim Sami'ye beraber savaşımaya hazır olduğunu söyledi.*"²¹⁹ ifadeleriyle

²¹⁷ Türker, *Bozgun Zamanı*, ss. 116–117.

²¹⁸ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.114.

²¹⁹ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.123.

anlatılmıştır. Türkler, artık hem geçmişin intikamını almak için uğraşmaktadırlar hem de gelecek günler için daha umutludurlar.

Bu dönemde Bulgar çeteleri de devlet tarafından desteklenmektedir. Yörenin meşhur çetelerinden Domuzçu çetesi üniformalı, topu, mitralyözü olan bir çetedir. Bölgede kelimenin tam anlamıyla terör estirmektedirler. Soygun, yağmala, yaralama, öldürme gibi her türlü insanlık dışı muamele bu çeteler tarafından özellikle Türklere yapılmaktadır. II. Balkan Savaşı sırasında bölgeye gelen gönüllüler bu çetelere karşı mücadele verir. Domuzçu çetesi Kuşçubaşı Eşref Bey ve yanındaki gönüllüler tarafından bir Türk köyüne baskına gittikleri sırada yok edilir. Bu durum Bulgaristan Türklerinin moralleri daha da yükseltir. Siyasi olarak yalnız olmadıklarını bilmekten güç almaktadırlar.²²⁰

“Bozgun Zamanı” adlı romanda anlatıldığına göre, Bulgaristan ile Osmanlı Devleti arasında yapılan antlaşmalara rağmen Müslüman – Türk ahaliden gelen şikâyetler devam etmektedir. Bunun nedeni Bulgarların gelen şikâyetleri sümenaltı ederek dikkate almamasıdır.²²¹

Yaşanan olumsuz gelişmeler Türklerin tedirginliklerini iyice arttırmıştır. Çoğu insan artık bir an önce göç etmenin yollarını aramaktadır. Bir taraftan da meşru yollarla haklarını aramaya çalışanlar da vardır. “Bozgun Zamanı” adlı romanda, 17. Bulgar Meclisi’nde mebus olan Mehmet Celâl Bey, mecliste yaptığı bir konuşmasında Türklere yönelik yapılan baskıların ve katliamların araştırılmasını ister. Araştırma komisyonu kurulur. Bu komisyonda Mehmet Celâl Bey’de vardır. Gittikleri köylerde Bulgar zulmüne maruz kalmış halk ile karşılaşılır. Hristiyanlığı kabul etmeyen Türklere yönelik bir kıyımaya gidildiğini bizzat yerinde görürler. Yine insanların zorla kiliseye götürülüp domuz eti yedirildiği, kadınlara yönelik papazlar tarafından zorla don kontrolü yapıldığı, Müslümanların camilere doldurularak diri diri yakıldıkları tespit edilir. Gidilen her Türk köyünde buna benzer manzaralarla karşılaşılır. Yılanlı köyünde on altı kadının çırılçıplak soyularak tecavüze uğradığı, köy muhtarının ve beraberindeki on bir kişinin bir derede öldürüldüğü anlatılır. Eğridere’de tutuklu Müslüman

²²⁰ Türker, *Bozgun Zamanı*, ss. 124–126.

²²¹ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.183.

kadınların cinayet hükümlüsü erkeklerle aynı koşullarda kaldığı tespit edilir. Mehmet Celâl Bey, bütün tespitlerini meclise rapor olarak sunar ve sorumluların cezalandırılmasını ister. Bu durum, Bulgar vekillerin tepkisine neden olur. Bulgar vekiller Mehmet Celâl Bey'in konuyu abarttığını ve Bulgar askerlerine iftira attığını düşünürler. Bu yüzden onu suçlarlar. Gerekli adımlar atılmaz.²²²

Mebus Kehribarov ve Mehmet Celâl tarafından yapılan incelemeler bir rapor olarak Başvekil Radoslavov'a sunulur. Ancak sunulan rapor bir sonuç vermez. Asıl sorumluları bulmak ve cezalandırmak yoluna gidilmez. Bir iki memurun görev yeri değiştirilir. Konu kapatılmaya çalışılır.²²³

II. Balkan Savaşı sonrası özellikle de Batı Trakya Türk Cumhuriyeti feshedildikten sonraki süreçte, Türklerin yaşamış oldukları baskı, işkence ve cinayetleri araştıran ve bununla ilgili mecliste sunum yapan Mehmet Celâl Bey, Bulgar vekillerden aşırı derecede tepki görmüştür. Açık bir tehdit olarak kabul edilebilecek bu tepki, "Bozgundan Sonra" adlı romanda Dâhiliye Nazırı Moşanov'un ağzından şu şekilde dile getirilmiştir: "*Gospodin Celâl, Bulgar milleti senin lâyük olduğun mevkii pek yakın zamanda verecektir. Ver şu kardeş elini ve komitecilikten vazgeç. Hitaben artık celseyi kapatınız.*"²²⁴

Siyasi olarak gücü elinde bulunduran Bulgarlar, Türklere karşı oldukça acımasız davranmaktadırlar. "Bozgundan Sonra" adlı romanda geçen "*Ne bakarsın, sanki karşıdan bir Türk askerimi gelecek yardıma? Bitti o günler! Türk yok, Osmanlı yok artık! Bu topraklarda Bulgar var, idare de bizde, hüküm de bizde.*"²²⁵ ifadesi bu tavrı çok net olarak ortaya koymaktadır. Bulgarlar, tarihi kinlerini Bulgaristan Türklerinden çıkarmak için her fırsatı değerlendirmektedirler.

Batı Trakya Türk Cumhuriyeti'nin feshedilmesi ile birlikte Türkler arasında Bulgar zulmü ve göç dışında başka bir konu konuşulmamaktadır. İnsanların büyük çoğunluğu eski faciaların yeniden yaşanmasından

²²² Türker, *Bozgun Zamanı*, ss.172–181.

²²³ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.195.

²²⁴ Türker, *Bozgundan Sonra*, s. 117.

²²⁵ Türker, *Bozgundan Sonra*, s. 12.

korkmaktadır. “Bozgun Zamanı” adlı romanda “Universal” adlı bir Romanya gazetesinde yer alan haberde, bir Bulgar erinin kendilerine verilen bin beş yüz esir ile ilgili, “*Bunlardan dört kişi kalıncaya kadar hepsini subaylarımızın önünde öldürdük; yolda hangi köye girdiysek çoluk çocuk bütün insanları kestik.*”²²⁶ şeklinde bir açıklamasına yer verilmiştir. Bu durum Bulgar vahşetini ortaya koymakta ve Türklerin gelecek ile ilgili tedirginliklerini arttırmaktadır.

Yine aynı romanda, Rus “Zaveti” gazetesinde yer alan “*Vakıta askerler de tek bir kurşun atan köyleri yakıyor ve erkeklerini öldürüyorlardı; nitekim bir Bulgar teğmeni kemali tefahürler, Kırcaali’de arkamızda hiçbir İslâm köyü bırakmadık diyordu.*”²²⁷ şeklindeki haber Türkler arasındaki tedirginliği her geçen gün daha da arttırıyordu.

Edirne’de Bulgarlara karşı savaşmış olan Küçük Halil adlı roman kahramanın anlattıkları da gazete haberlerini destekler niteliktedir. Küçük Halil, Bulgar vahşeti ile ilgili şunları anlatmıştır: “*Bulgarlar masum halkı katletmekle kalmadı, ellerine geçen esirleri de kurşuna dizdiler, nehirlere atarak boğdular veya açlıktan öldürdüler.*”²²⁸

Ali Molla adlı roman kahramanı da Fransız şair Pierre Loti’nin “Daily Telegraph” gazetesine çektiği telgrafta Bulgarların Trakya’da Türklere yaptıkları zulmün tahminlerin çok daha ötesinde şeyler olduğundan bahsettiğini anlatmaktadır. Bu telgrafta Pierre Loti; Havsa’da cami ve minaresinin yıkıldığından, Türklere ait mezarların açılarak içlerinin pisletildiğinden, basılan bir köyün binden fazla olan nüfusundan sadece kırk kişinin kurtulabildiğinden bahsetmiştir.²²⁹

Yine roman kahramanı Molla Hüseyin de Bulgarlara on iki bin civarında Türk askeriyle esir düştüklerini, esir alındıktan sonra Karaağaç’a götürülürken yolda binlerce Türk askerinin çeşitli bahanelerle öldürüldüğünü anlatmaktadır.²³⁰

²²⁶ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.163.

²²⁷ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.163.

²²⁸ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.163.

²²⁹ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.163.

²³⁰ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.164.

Bulgaristan Türkleri, Bulgar hâkimiyetinde yaşıyor olsalar bile Anavatan'ın sorunlarına uzak değildiler. Osmanlı Devleti için ellerinden geleni yapmaktan asla çekinmezler. “Bozgundan Sonra” adlı romanda geçen “*Ben hepimize ezan susmasın, bayrak inmesin diye daha yarından tezi yok, burada toplanıp, anavatanın yardımına koşalım diyorum!*”²³¹ ifadesi I. Dünya Savaşı çıktığında Bulgaristan Türklerinin konuya bakışını net bir şekilde özetlemektedir.

Romanlarda anlatılanlara göre, Balkan Savaşları sonrasında da Bulgaristan Türkleri siyasi açıdan oldukça sıkıntılı günler geçirmiştir. Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'dan çekilmeye başlamasıyla birlikte ortaya çıkan sıkıntılar Balkan Savaşları'nda yaşanan hezimet ile adeta zirve seviyesine ulaşmıştır. Bulgarların, Türklere yönelik tutumlarında gözle görülür değişiklikler meydana gelmiştir. Özellikle Bulgar devletinin desteğini alan Bulgar çetelerinin bölge insanına yaşattıkları romanlarda üzerinde ısrar ile durulan konulardan biridir.

Romanlarda anlatılanların ışığında, Bulgaristan Türklerinin sahipsiz kaldıkları süreçte her zaman zulme maruz kaldıkları, horlandıkları, göçe zorlandıkları ve gündemlerini meşgul eden en önemli konunun “göç” olduğu sonucuna ulaşabiliriz. I. Balkan Savaşı sonrasında ortaya çıkan büyük sıkıntılar neticesinde göçü düşünen Bulgaristan Türklerinin II. Balkan Savaşı sonrasında yaşanan birtakım olumlu gelişmeler sonrasında göç fikrinden uzaklaşmışlardır.

Bulgaristan Türklerinin sadece kendi dertleri ile dertlenmedikleri, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum ile de yakından ilgili oldukları üzerinde romanlarda durulmaktadır.

3.2.1.2.2.3. Batı Trakya Türk Cumhuriyeti'nin Kurulması

II. Balkan Savaşı sırasında Bulgaristan topraklarına gelen ve Türklerin nefes almasını sağlayan gönüllüler tarafından Batı Trakya Türk Cumhuriyeti'nin kurulması bölgede yaşayan Türkler üzerinde olumlu bir hava estirmiştir. Siyasi olarak arkalarında bir güç olması Bulgaristan Türklerinin umutlarını yeşertmiş, göç dalgasının bir süreliğine sona

²³¹ Türker, *Bozgundan Sonra*, s. 35.

ermesine neden olmuştur. Bu durum “Bozgun Zamanı” adlı romanda şu cümlelerle ifade edilmiştir:

Bir avuç gönüllü Türk tarafından kurulan Batı Trakya Türk Cumhuriyeti sayesinde Trakya ve Rodoplar’daki halk evinde rahat oturuyor, tarlasında rahat çalışıyor, camide hür olmanın şevkiyle ibadetini yapabiliyor, çoluk çocuğun namusunun güvende olmasından dolayı yarınlarına umutla bakıyordu. Birçok ailede göç için hazırlanan çuvallar, sandıklar boşaltılmış, hayat bir yıl önceki normal seyrine dönmüştü.²³²

II. Balkan Savaşı’ndan sonra kurulan Batı Trakya Türk Cumhuriyeti, Bulgaristan’da yaşayan Müslüman – Türk ahalinin umutlarını tekrar yeşertmiştir. I. Balkan Savaşı sonrasında zorla Hristiyanlaştırılan Pomak Türkleri yeniden İslâm dinine geçerler. Yine Bulgarlar tarafından camilere asılan haçlar kaldırılır. Bulgaristan Türkleri, Batı Trakya Türk Cumhuriyeti’nin güvenlik güçlerinde görev almak için adeta birbirleriyle yarışır. Bulgar zulmünden kurtulmanın vermiş olduğu rahatlıkla sosyal hayatlarında oldukça rahatlarlar.²³³

Bu durumda bizlere göstermektedir ki Bulgaristan Türkleri siyasi anlamda bir destek gördüklerinde yaşamış oldukları bütün sıkıntıları unutmakta ve hayata yeniden dört elle sarılmaktadırlar.

Ancak Bulgaristan Türklerinin yaşamış oldukları mutluluk uzun soluklu olmaz. “Bozgun Zamanı” adlı romanda anlatılana göre Gümülcine – İstanbul birtakım görüşmeler yapılır. Bu görüşmeler esnasında Cemal Paşa, Eşref Paşa’ya “*Kurduğunuz Batı Trakya Türk Cumhuriyeti hemen feshedilmezse, başımıza gelecek felâketleri düşünmek bile istemiyorum.*” der. Bu durum karşısında Bulgaristan Türkleri siyasi anlamda bir kez daha yapayalnız kalmak üzeredir.²³⁴

Yine aynı romanda anlatılana göre yaşanan yeni gelişmeler Bulgaristan Türkleri üzerinde adeta şok etkisi yapar. Gönüllülerden Müderris Şemsi Efendi, Bulgar zulmünden kurtarılan Müslüman – Türk unsurların yeniden Hristiyanların eline bırakılmamasını ister. Savaşarak alınan toprakların masa

²³² Türker, *Bozgun Zamanı*, s. 145.

²³³ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.146.

²³⁴ Türker, *Bozgun Zamanı*, ss. 146–147.

başında verilmesini kimse kabul etmez. Eğer Batı Trakya Türk Cumhuriyeti feshedilirse Türkler için yine zor ve gözyaşlarıyla dolu günlerin başlayacağını dile getirir. Siyasi açıdan sahipsiz kalmak Türkler açısından acılarla dolu günlerin habercisidir.²³⁵

Talat Paşa var gücüyle Batı Trakya Türk Cumhuriyetini feshetmek için uğraşır. Siyasi olarak çok güçsüz bir konumda olan Osmanlı Devleti, büyük devletlerin isteklerine karşı koyamaz ve Batı Trakya Türk Cumhuriyeti'nin feshi için elinden gelen her şeyi yapar. Batı Trakya Türk Cumhuriyeti feshedildiğinde Bulgaristan Türklerinin yaşayacağı sıkıntılar Osmanlı Devleti yetkilileri tarafından da tahmin edilmektedir. Bunu, romanda Cemal Paşa ve Eşref Bey arasında geçen şu ifadelerden çok net bir biçimde anlıyoruz: “... *Gümülcine'deki arkadaşlarını, hattâ mümkünse halkın içinden bu harekete karışmış olanlara Bulgarlar ve Rumlar tarafından bir zarar gelmemesi için kendileriyle birlikte geri çekilmelerini uyarıyordu.*”²³⁶

Batı Trakya Türk Cumhuriyeti'nin feshedilmesiyle yapılan görüşmelerde Batı Trakya'da yaşayan Türklerin mağdur olmamaları için birtakım tedbirler alındığını da “Bozgun Zamanı” adlı romanda geçen şu bölümde açıkça görebiliyoruz:

Bulgarlar'ın Batı Trakya Türkleri'ne zulüm yapma ihtimalini iki devlet ortadan kaldırmalıydı. Bulgarlar'ın Batı Trakya'yı işgallerini Osmanlı İmparatorluğu'nu idare edenler temin etmeli, Türkiye'ye göç edecek Batı Trakyalılara kolaylık gösterilmeli ve Osmanlı Devleti'yle makamları da bu göçmenlerin yerleşmesine yardım etmeliydi.²³⁷

Büyük devletlerin baskılarına boyun eğmek zorunda kalan Osmanlı Devleti'nin basiretsiz devlet adamlarının tavırları bölge insanını çok şaşırtmıştır. Özellikle Cemal Paşa'nın tavrı “Bozgun Zamanı” adlı romanda şu şekilde ifade edilmektedir: “*Cemal Paşa yetkili Bulgarlarla görüşüp Batı Trakya'yı Bulgarlar'a teslim etmek istiyor ve en kötüsü Bulgar işgali kuvvetlerine karşı koyanları cezalandıracaklarını söylüyor.*”²³⁸

²³⁵ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.147.

²³⁶ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.149.

²³⁷ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.150.

²³⁸ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.152.

Batı Trakya Türk Cumhuriyeti tarih sahnesinde elli sekiz gün kalabilmiştir. “Bozgun Zamanı” adlı romanda, bir gazete haberine dayanarak, o dönemde eğer bu devlet feshedilmese Balkanlar’da Türk varlığının siyasi olarak bulunmaya devam edeceğinden bahsedilmektedir. Bu durum romanda Dâhiliye Nazırı Geşof tarafından şu şekilde anlatılmaktadır:

Eğer Osmanlı hükümeti Batı Trakya’da kurulan yeni hükümeti kendi eliyle yok etmiş olmasaydı, büyük devletler bu tampon devleti kesin olarak tanıyacaktı ve Türkler Balkanlar’dan çıkmamış olacaktı. Biz bu sonuçtan endişe ettik, fakat Osmanlı devlet adamları özellikle Cemal Paşa bize bizden daha çok hizmet etti.²³⁹

Ayrıca romandan alınan yukarıdaki bölümde, o dönemde Batı Trakya Türklerinin yaşamış oldukları sıkıntıların nedenlerinden birisi de dönemin basiretsiz devlet adamları olarak görülmektedir. Balkanlar’daki Türk varlığının siyasi olarak ortadan kalkmasının faturası da yine o dönemdeki basiretsiz yöneticilere kesilmektedir.

“Toprağa Kan Düştü” adlı romanda da Batı Trakya Türk Cumhuriyeti’nin feshedilmesinden sonra Bulgaristan Türkleri açısından zor ve sıkıntılı günlerin başladığından bahsedilmektedir. Bulgarların, tekrar Türklerin yaşamış olduğu köylere baskınlar düzenlediğine, soygun ve yağma olaylarının yeniden başladığına, yine Türklerin öldürülmeye başlandığına değinilmiştir. Bulgaristan Türkleri için kan ve gözyaşı dolu günler yeniden başlamıştır.²⁴⁰

Batı Trakya Türk Cumhuriyeti’nin feshedilmesinden sonra Bulgarların tekrar geri dönmesiyle Türk köylerinde yaşanan sıkıntılar “Toprağa Kan Düştü” adlı romanın ilerleyen bölümlerinde şu şekilde anlatılmıştır:

Bulgar askerleri ikinci gelişinde, önce sivil çetelerin yaptığı zulmü devam ettirdi. Bütün Türk köylerine sekizer, onar asker gönderildi. Askerler silâh aramak bahanesiyle insanları, bebeklerine varıncaya kadar köy ortasına veya herhangi bir evin ahırına topladılar. Askerin komutanı ‘Erkekler, gidin evlerinizdeki silâhları getirin’ diye emir verdi. Silâh getiren

²³⁹ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.150.

²⁴⁰ Erendoruk, *Toprağa Kan Düştü*, s. 115.

de getirmeyen de dayak yedi. Dayağa karşı direnenler öldürüldü. Bu sona erince erkeklere evlerine gitmeleri söylendi. Erkekler, gözleri arkalarında gittiler. Tabii, ben de onlarla birlikte gittim. Ertesi gün iki gelinlik kızla üç gelinin alıp götürüldüğü anlaşıldı. Birkaç gün sonra beşinin de ırzına geçildiği belli cesetleri köy kenarında bulundu.²⁴¹

Romanlarda anlatılanlara göre, II. Balkan Savaşı sonrasında Bulgaristan'a gelen Türk gönüllüler tarafından kurulan Batı Trakya Türk Cumhuriyeti bölge insanı için bir umut ışığı olmuştur. Siyasi olarak kendine bir güç bulan Bulgaristan Türkleri, geleceğe daha umutlu bakmaya başlamıştır. I. Balkan Savaşı sonrasında yaşanan sıkıntılar geride kalmıştır. Ancak bu süreç uzun soluklu olmamıştır. Büyük devletlerin Osmanlı Devleti'ne baskısı neticesinde Batı Trakya Türk Cumhuriyeti'nin feshedilmesi ile birlikte Bulgaristan Türkleri açısından sıkıntılı bir süreç başlamıştır.

3.2.2. Göç Öncesi Ekonomik Durum

Göç etme düşüncesinde olan insanlar siyasi sıkıntıların yanı sıra birtakım ekonomik sıkıntılar da yaşamaktadırlar. Ekonomisi neredeyse tamamen tarıma dayalı olan Bulgaristan Türkleri arasında göç etme fikrinde olan insanların büyük çoğunluğu verimsiz topraklara sahip olanlardır. Yine göç yoluna çıkılmadan önce sahip olunan mal ve mülkün elden çıkarılamaması da ekonomik olarak insanları olumsuz etkilemektedir. Bu durum, "Bozgundan Sonra" adlı romanda geçen, "*Özellikle dağ yamaçlarındaki verimsiz toprağa sahip köylülerden göç edenlerin sayısı daha fazlaydı. Onlar göç ederken malını mülkünü satacak birilerini bulamayınca eşine, dostuna, akrabalarına devrettiler.*"²⁴² bölümünde ortaya konulmaktadır.

Romanlarda, göç öncesinde Bulgaristan Türklerinin ekonomik durumları ile ilgili çok fazla bilgiye yer verilmemiştir. Sadece "Bozgundan Sonra" adlı romanda ekonomik durum üzerinde çok kısa bir şekilde durulmuştur.

²⁴¹ Erendoruk, *Toprağa Kan Düştü*, ss. 133–134.

²⁴² Türker, *Bozgundan Sonra*, s. 202.

3.2.3. Göç Öncesi Sosyal Yaşam

3.2.3.1. Bulgaristan Türklerinin Tek Gündemi Göç Meselesi

1877–1878 Osmanlı – Rus Savaşı sırasında o dönemde Osmanlı toprağı olan bugünkü Bulgaristan toprakları, Rus ordusu tarafından işgal edilince Bulgaristan Türklerinin acılarıyla dolu serüveni başlamıştır. Savaş esnasında pek çok Türk şehit olmuştur. Geride kalanlar da türlü baskılara maruz kalmış ya da göç etmek zorunda kalmıştır.

“Elveda Rumeli” adlı romanda, 93 Harbi sırasında pek çok insanın şehit düştüğünden, çoğunun mezarlarının nerede olduğunun belli olmadığından bahsedilmiştir. Yaşanan bu savaştan sonraki süreçte Bulgaristan topraklarında bulunan insanların Trakya’ya ve İstanbul’a göç etmeye başladıkları da romanda geçmektedir. Ancak romanda insanların neden göç ettiklerine değinilmemiştir. O dönemde herkes Trakya’ya ve İstanbul’a göç ederken Molla Ağalar sülalesinden Hasan Efendi, Silistre’ye göre daha sakin olduğu için Çeyrekçi’ye göç etmeyi tercih etmiştir. Zaten aradan çok fazla bir zaman geçmeden göç akını durmuştur. Molla Ağalar’ın Nazmi de çocuklarına her ne olursa olsun yaşadıkları topraklardan göçmemelerini vasiyet etmiştir.²⁴³

Rusların bölgede terör estirmesiyle birlikte pek çok Müslüman Türk çareyi göç etmekte bulmuştur. Göç edenler kadar olmasa da bazı aileler kalıp kendilerini savunacaklarını söyleyerek göç fikrine karşı çıkmışlardır. “Rodoplar’ın Kader Yolları” adlı romanda geçen “*Gelsinner, dedi, bu topraklar dedelerimin topraklarıdır. Ne korkacakmısınız Rus’tan!? Moskov gelecek, Moskov gelecek, yeterin ya! Gelirse, anasının babasının mekanına mı gelecek? Bizde de tüfek, kılıç bulunur!*”²⁴⁴ şeklindeki ifade de bunun kanıtı niteliğindedir.

Mehmet Türker’in “Bozgun Zamanı” adlı romanında, babasının arkadaşından harçlık aldığını gören roman kahramanı Salih, “*Urus yavırının gurşunundan şehit düşmeseydi, beem bubam ununkundan çok verirdi.*”²⁴⁵ ifadesiyle babasını savaşta kaybeden çocukların sesi olmaktadır. O dönemde

²⁴³ Çınar, *Elveda Rumeli*, ss. 30–31.

²⁴⁴ Balıkçı, *Rodoplar’ın Kader Yolları*, s. 32

²⁴⁵ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.8.

yaşanan savaşlarda pek çok çocuk babasız, pek çok kadın da kocasız kalmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan topraklarındaki etkinliğini yitirmesi ile birlikte Bulgaristan Türkleri açısından zor bir süreç başlamıştır. Bulgarların, Türkler üzerindeki baskısı her geçen gün artmaya başlamıştır. Yaşanan gelişmelerin şokunu üzerinden atamayan Bulgaristan Türkleri çaresiz bir şekilde hayatlarını devam ettirme derdindedirler. “Rodoplar’ın Kader Yolları” adlı romanda anlatılanlara göre Bulgarlar, her geçen gün Türklerin mallarına el koymak için yeni yeni oyunlar çevirmekte oldukları anlatılmaktadır. Bulgarlar, Türklere ait olan toprakların sınırları değiştirmekte, tapular çıkararak onların topraklarına sahip olmaktadır. Yaşana gelişmeler, Türkleri iyiden iyiye rahatsız etmiştir. Bazı Türkler, göç etmenin en doğru karar olduğunu düşünürken, bazı Türkler de bu duruma karşı çıkar ve sahip oldukları toprakları kolay kolay Bulgarlara bırakmamaları gerektiğini dile getirir.²⁴⁶

I. Balkan Savaşı'nın çıkmasından sonra Bulgaristan Türkleri arasında en çok konuşulan konu “göç” meselesi olmuştur. İnsanlar çaresiz bir şekilde ne yapacaklarına karar vermeye çalışmaktadırlar. Bir araya geldiklerinde konuştukları tek konu “göç” olmaktadır. Bu konuda topluma önderlik eden kişilerin fikirlerini de almaktadırlar. Tartışmasız herkesin hem fikir olduğu konu, göç etmenin kaçınılmaz olduğudur.²⁴⁷

Yaşanan toplumsal huzursuzluk sonucu ne yapacağına tam olarak karar veremeyen Bulgaristan Türkleri toplumda önder olarak kabul ettikleri kişilerin fikirleri almaktadırlar. Bu durum “Bozgundan Sonra” adlı romanda da roman kahramanı deri tüccarı Muhammet Ağa tarafından şu şekilde ifade edilmektedir: “*Bundan böyle halimiz nice olacak diye Molla efendiye sormak, fikrini duymak isteriz. Bu memlekette kalıcı mıyız gidici miyiz? Efendimiz bu meseleye nasıl bakar?*”²⁴⁸

Osmanlı Devleti'nin I. Balkan Savaşı'ndan ağır bir yenilgiyle ayrılması Bulgaristan Türkleri arasında büyük bir moral bozukluğuna ve gelecek

²⁴⁶ Balıkçı, *Rodoplar’ın Kader Yolları*, s. 48

²⁴⁷ Türker, *Bozgun Zamanı*, ss.94–95.

²⁴⁸ Türker, *Bozgundan Sonra*, s. 8.

endişesine neden olmuştur. Bulgarlar da ise büyük bir sevinç hâkimdir. “Elveda Rumeli” adlı romanda Bulgarların her yeri Çar Ferdinand’ın resimleri ile donatarak zafer kutlamaları yapmışlardır. Türklerin yoğun olarak yaşamış olduğu bölgelerde de zafer kutlamalarının yapılması, Türkleri huzursuz etmiştir. Bulgarlar, zaferin tadını çıkartırken Türkler, Tatarlar, Pomaklar ve Çingeneler yeniden göç hesapları yapmaya başlamıştır. Yaşanan gelişmeler, yakın bir zamanda gerçekleşmesi muhtemel göçün ayak sesleri niteliğindedir.²⁴⁹

Aynı romanın devamında, Bulgaristan Türkleri arasında I. Balkan Savaşı sonrası konuşulan en önemli konunun Türkiye’ye göç olduğu belirtilmiştir. Göç yoluna çıkanlardan birisi de Hasan’ın yanında müezzinlik yapan Mümin’dir. Mümin, ailece göç edeceklerini Hasan’a söyleyince Hasan, onu bu kararından vazgeçirmeye çalışır. Hasan, Mümin’e göçün kurtuluş olmadığını, atalarının mezarlarının bulunduğu toprakları terk etmenin zor olduğunu, Bulgaristan’da edindikleri malı mülkü gittikleri yerde elde edemeyeceklerini, Bulgaristan’daki köylerinin güzelliğini başka bir yerde bulamayacaklarını söyler. Ama Mümin karardır. Artık Bulgaristan’da kendileri için huzur kalmadığını vurgulayarak çocuklarının ileride rahat edebilmeleri için her şeyden vazgeçtikleri söyler. Toplumdaki genel eğilim Anadolu’ya göç etme yönündedir.²⁵⁰

“Elveda Rumeli” adlı romanda, Bulgaristan Türklerinin günlük meseleleri bir kenara bırakarak her yerde ülkenin siyasi durumunu konuştuklarından bahsedilmektedir. Bulgaristan’ın kuzeyinde yaşayan Türkler, savaşın güneyde olacağı bilmelerine rağmen yine de çok endişelidirler. Ülkedeki şartların kötüye gitmesi durumunda Bulgaristan Türkleri arasında göç etme seçeneğini dile getirenler de bulunmaktadır. İmamlık yapan Hasan, yatsı namazından sonra cemaat ile ülkenin sıcak gündemi ile ilgili konuşma yapar. İnsanları korkutmamak için özellikle karamsar ifadeler kullanmamaya özen gösterir. Anadolu’ya göç etme

²⁴⁹ Çınar, *Elveda Rumeli*, s. 204.

²⁵⁰ Çınar, *Elveda Rumeli*, s. 205.

düşüncesiyle yaşayan Bulgaristan Türklerini göçe teşvik etmemek için büyük bir çaba harcar.²⁵¹

“Elveda Rumeli” adlı romanda yaşanan olumsuzlukların Bulgaristan Türklerinin huzursuzluğunu artırdığından bahsedilmektedir. Sürekli göç etmenin yollarını arayan insanların tarlalarıyla ve hayvanlarıyla ilgilenmediklerine değinilmiştir. Bulgaristan Türklerinin tek derdi bir an önce Bulgaristan topraklarını terk etmektedir. İnsanların; İstanbul, Trakya veya Anadolu’ya daha fazla para ve kıymetli eşya götürmenin yollarını aradıklarından bahsedilmektedir. Göç, hayatın her alanını kendini hissettirmeye başlamıştır.²⁵²

Türkler bir araya geldiklerinde konuştukları tek konu “göç” olmaktadır. “Bozgun Zamanı” adlı romanda anlatıldığına göre, insanlar toplumda kendilerine önder olarak gördükleri, bilgili kişilerin bulunduğu yerlerde toplanmaktadırlar. Bu kişilerin söyleyecekleri insanlar için çok önemlidir. Batı Trakya Türk Cumhuriyeti feshedildikten sonraki süreçte topluma önderlik yapan kişiler de göç etmek isteyen insanlara hak vermektedir. Çünkü Bulgarların Balkan Savaşları sırasında gerçekleştirmiş olduğu bazı olaylar bölge insanını tedirgin etmektedir. Bir toplantı esnasında Ali Molla adlı köy hocası toplanan insanlara “İkdam” gazetesinde okuduğu bir haberde Bulgarların Hristiyan olmak istemeyen Pomak Türklerine yaptıklarına dair edindiği bilgileri aktarmıştır. Yaşananlar kelimenin tam anlamıyla bir vahşettir. Pomak Türkü kadınlar çırılçıplak soyulup sokaklarda dolaştırılmış, gözleri oyulmuş, memeleri, burunları kesilmiş ve ahırlara doldurulup ateşe verilmiştir. Hristiyanlığı kabul etmedikleri için köy imamaları, müezzinler ve muhtarlar Bulgar tarafından katledilmiştir.²⁵³

“Bozgundan Sonra” adlı romanda Ali Molla, Osmanlı Devleti’nin bir gün yeniden kendine geleceğini ve Bulgaristan Türklerini gâvur esareti altında bırakmayacağını düşünmektedir. Ayrıca atalarının mezarlarını bırakıp yaşadığı toprakları terk etme niyetinde değildir. Bu sadece kendi fikridir ve herkesi, kendi ailesiyle ilgili kararları kendilerinin alması

²⁵¹ Çınar, *Elveda Rumeli*, s. 202.

²⁵² Çınar, *Elveda Rumeli*, s. 226.

²⁵³ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.167.

yönünde uyarır. Molla, göç taraftarı gözükmemekle birlikte yaşanan faciaların da farkında olduğu için kimseye, “Göç etmeyin, bu topraklarda yaşayın!” diyememektedir.²⁵⁴

İncelenen romanların büyük çoğunluğunda “göç” üzerinde durulmuştur. 93 Harbi ile başlayıp Balkan Savaşları ile devam eden süreçte Bulgaristan Türklerinin gündeminden düşmeyen en önemli konu “göç” olmuştur. Bulgaristan Türkleri bir araya geldikleri zamanlarda hep “göç” üzerine konuşmalar yapılmaktadır. “Göç”, Bulgaristan Türkleri tarafından baskı ve zulümden kurtulmak için önemli bir çözüm yolu olarak görülmektedir.

3.2.3.2. Türk – Bulgar Çekişmesi

Bozgundan sonraki süreçte Türk ve Bulgar toplumları arasında birtakım sıkıntılar meydana gelmiştir. Yaşanan bu sıkıntılar toplumda bir kutuplaşmaya neden olmuştur. Özellikle “Bozgun Zamanı” adlı romanında yağlı güreşlerde cazgırlık yapan kişinin “*Söğüt dalından odun olmaz / Bulgar kızından kadın olmaz / Her ananın doğurduğundan pelvan olmaz.*”²⁵⁵ ifadesi iki toplum arasındaki kutuplaşmanın geldiği noktayı çok açık bir şekilde göstermektedir.

Yaşanan acılar ve çekilen sıkıntılar insanların kinlenmelerine ve kinlerinin her geçen gün artmasına neden olmuştur. Bu durum “Bozgun Zamanı” adlı romanda şu şekilde özetlenmiştir: “*Salih, Uzuncaovalı olan Bulgar’ın ince, uzun boyundan biraz ürktü. Daha sonra da babasının oralarda gavur kurşunundan ölmesini hatırlaması, içindeki kin duygusunu canlandırdı.*”²⁵⁶ Bozgundan sonra oluşan gerilim, sosyal hayatın her alanında kendini hissettirmektedir.

Yine aynı romanda panayırlarda düzenlenen yağlı güreşler esnasında Türk – Bulgar geriliminin devam ettiğinden bahsedilmektedir. “*Olukçu’nun ellerini birbirine çarptığında piştov patlarcasına ses çıkarması Bulgarlar’ı çileden çıkarıyor, buna karşılık “Burası Bulgar toprağıdır. Kime çalım yapar bu fes!” diyenler oluyordu.*”²⁵⁷ Gerilim sadece bununla sınırlı

²⁵⁴ Türker, *Bozgundan Sonra*, s. 9.

²⁵⁵ Türker, *Bozgun Zamanı*, s. 13.

²⁵⁶ Türker, *Bozgun Zamanı*, s. 28.

²⁵⁷ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.47.

kalmamıştır. Salih Pehlivan, Bulgar pehlivanları yenmesin diye tehdit edilmiştir. “*Olukçu’ya yaklaştı, kulağına, ‘Çorbacı, burası bizim toprak, bizim memleketidir. Burda Bulgar yenmek yoktur. Sizin saltanat çoktan bitti, anladık mu?’ dese de Olukçu cevap vermedi.*”²⁵⁸ Bütün bunlar toplumsal anlamda nasıl bir gerilimin yaşandığını çok net bir şekilde göstermektedir.

Bozgunundan sonra, toplumsal yapıda da planlı ve gözle görülür birtakım değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. Özellikle Türklerin yaşamış oldukları köylere Bulgar aileler yerleştirilmeye başlanmıştır. Bu durumun oluşturduğu tedirginlik “Bozgun Zamanı” adlı romanda şu şekilde ifade edilmiştir: “*Hattâ Eski Zağra sancağına bağlı olan Hasköy kazasındaki Türk köyelerine yoğun şekilde Bulgar ailelerin yerleşmesinin de hayra alâmet olmayacağından bahsetti.*”²⁵⁹

Romanlarda, Türk – Bulgar çekişmesinden bahsedilmektedir. Yüzyıllarca yöneten pozisyonunda oldukları topraklarda yönetilen durumuna düşen Türkler açısından yeni durumu kabullenmek sanıldığı kadar kolay olmamıştır. Bulgarların her hareketi, Türkler için rahatsızlık nedeni olmuştur. Aynı şekilde yüzyıllarca Osmanlı hâkimiyetinde kalmış olan Bulgarlar da geçmişi unutmamışlardır. Değişen şartlar sonrasında, Bulgarların geçmişin intikamını alma isteği, Türklerin de mevcut durumu kabul etmemeleri neticesinde her iki toplum arasında birtakım sürtüşmeler yaşanmıştır.

3.2.3.3. Toplumsal Korku ve Tedirginlik

Günlük yaşantıları içerisinde insanların kafalarını en çok kurcalayan soru yeni bir savaşın patlak vermesi meselesidir. “*Yakında harp koparsa, alıp başlarını göç mü edeceklerdi? Göç etseler, kime geldik diyeceklerdi, kimin toprağına konacaklardı?*”²⁶⁰ “Bozgun Zamanı” adlı romandan alınan bu bölümde insanların nasıl bir tedirginlik içinde oldukları ortaya konmuştur.

²⁵⁸ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.49.

²⁵⁹ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.53.

²⁶⁰ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.88.

“Elveda Rumeli” adlı romanda da Balkan Savaşları öncesinde Bulgaristan Türk toplumunda çıkacak savaşın tedirginliği hâkimdir. Romanda anlatılanlara göre, Bulgaristan Türkleri arasında Çar Ferdinand’ın Rusya’nın desteğini alarak Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ ile bir olup Osmanlı Devleti’ne gözdağı verdiği konuşulmaktadır. Seferberliğin başladığı, Bulgarların askere gönüllü yazıldıkları söylentisi savaşın yakın bir zamanda çıkacağı düşüncesini kuvvetlendirmektedir. Bulgaristan Türkleri, çıkacak savaş sonucu on binlerce insanın ölmesinden, yeni bir göç dalgasının başlamasından korktukları için tedirginlik içindedirler. Bu tedirginlik toplumun geneline yayılmış durumdadır.²⁶¹

II. Balkan Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti’ne bağlı gönüllü birliklerin, Bulgar’ın I. Balkan Savaşı sırasında işgal ettikleri yerleri kurtarmaları, Bulgar çetelerinin Türklere karşı tutumu daha da sertleşmiştir. Bölgede yaşayan Türkler her an korku içindedir. İnsanların yaşamış oldukları korku ve tedirginlik “Bozgun Zamanı” adlı romanda şu şekilde anlatılmıştır:

Ormandan çıkan bölüğü gören köylüler çil yavrusu gibi dağıldılar ve birkaç dakika önce gördükleri insanlardan meydanlarda tek bir tane bile kalmadı. Bu diğer Türk köylerinde de böyleydi. Çocuklarını kapam analar, öküzlerin yularını bırakan babalar, kaşla göz arası yerin dibine battılar. Aylardır buralarda işlenen zulümden bıkan insanlar tavşan gibi korkak olmuşlar, ne zaman bir ses duyup, silahlı birini görseler gözden kaybolurlardı.²⁶²

II. Balkan Savaşı sonrasında yaşanan olumlu gelişmelerden haberi olmayan insanlar da vardır. Bu insanlardan bir bölümüne Olukçu Pehlivan bir mağara içinde rastlar. Bu insanlar Bulgar çetelerinin zulmünden kaçıp dağda bulunan bir mağaraya sığınmışlardır. Olukçu’yu gören adam korkar, kaçmak ister. Kendisine zarar gelmeyeceğini anlayan adam Olukçu’ya yaşadıklarını şu şekilde anlatır:

“Biz yakın küüledeniz. Bulgar çetecile bize gan kusturur oldula. Bir iki ay önce küümüzü bastıla, evlerimize girip yağmaladıla. Garı gız demeden

²⁶¹ Çınar, *Elveda Rumeli*, ss. 200–201.

²⁶² Türker, *Bozgun Zamanı*, s.121.

namuslana tecavüz ettile. Allah'ım yok mu bize bi yeeden bi imdat!" diye gözyaşlarını tutamadı. Anlattıkça çocuk gibi ağlıyordu.²⁶³

Topluma hâkim olan korku "Bozgun Zamanı" adlı romanda Türk köylerine incelemeye gelen heyetin gelişi esnasında insanların saklanarak, evlerinden çıkmamasıyla çok açık bir şekilde ortaya konmuştur. İnsanlar, gelenlerin Bulgar askerleri olabileceğini düşündükleri için korku içinde sağa sola saklanmışlardır.²⁶⁴

Bulgarlar, Bulgaristan'da yaşayan Türkleri tedirgin etmek için Türk köylerinde sürekli olarak silah araması yapmaktadır. Sürekli yapılan aramalar neticesinde kimsede çakı ve ekmek bıçağından başka kesici delici alet bulunmamasına rağmen Bulgarlar aramalarına devam etmektedirler. Bunun nedeni bölgede yaşayan Türkleri huzursuz etmek ve onlara işkence yapmaktır.²⁶⁵

Olukçu Pehlivan'ın ve arkadaşlarının başına gelenler bölge insanını iyice tedirgin etmiştir. Herkes umudunu iyice yitirmiştir. Herkes gelecek günlerin çok daha kötü olacağını düşünmektedir.

Yaşanan gelişmeler karşısında Bulgaristan Türklerinin yaşamış oldukları toplumsal huzursuzluk hâli "Bozgun Zamanı" romanında olduğu gibi "Bozgundan Sonra" adlı romanda da devam etmektedir. İnsanların kafalarında hep aynı sorular dönüp durmaktadır. Romandan alınan aşağıdaki bölüm Bulgaristan Türklerinin toplumsal huzursuzluğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Gözü dönmüş Bulgarlar bundan böyle mala ve ırza da tecavüz etmez miydi? Bundan böyle hep böyle kötü olaylara mı şahit olacaklardı. Azıtan Bulgar bu tür faaliyetlerini sürdürürse, birkaç yılda bura halkının kökünü kazıyacak mıydı?.. gibi sorular doğmuştu kafalarının içine.²⁶⁶

İncelenen romanlarda, Bulgaristan Türklerinin sıkıntılı süreçler sonrasında kendilerini güvende hissetmedikleri için ciddi bir korku ve tedirginlik yaşadıkları sonucuna ulaşmak mümkündür. Bu korku ve tedirginliğin temelinde, Bulgaristan Türklerinin, Bulgar devletine ve Bulgar

²⁶³ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.139.

²⁶⁴ Türker, *Bozgun Zamanı*, ss. 186–187.

²⁶⁵ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.196.

²⁶⁶ Türker, *Bozgundan Sonra*, s.8.

yetkililere güvenmemeleri yatmaktadır. Bundan dolayı geleceğe güven ile bakamamaktadırlar. Bu dönemde yaşanan savaşlar ve Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum da Bulgaristan Türklerinin tedirginliğini arttırmaktadır. Özellikle Bulgar çetelerinin faaliyetlerinin Bulgar yetkililerce görmezden gelinmesi var olan korku ve tedirginliği doruk noktasına ulaştırmıştır.

3.2.3.4. Bulgar Çetelerinin Faaliyetleri

“Rodoplar’ın Kader Yolları” adlı romanda, Balkan savaşları sırasında Bulgar devletinin desteğini alan Bulgar çetelerinin Türk köylerinde estirdiği terör şu şekilde anlatılmıştır:

Fotan köyünden Vırbovalı Mavrudiya'nın iki subay oğlu, askerleri ile mandıraları basar, yolcuları soyardı. Etraf onlardan kan ağlardı. Korkunç bir hava, sanki yer yerinden oynamıştı. Tımrış köyü gece boşanmış! Ardından Kirezli, Muhalle ve Forsova köyleri de onu izledi. Halk, kimin elinde varsa, macar tüfeklerini sandıklarından çıkardı, savunma kararı aldı. Eski başa'da (mandıra) çalışan aileyi kıyımdan geçirmişler. Köpeklerine varınca... Kurşunlar delik deşik etmiş hayvancağızı.²⁶⁷

Meydana gelen gelişmeler karşısında Bulgaristan Türkleri, yaşadıkları topraklardan göç etmeye başlamışlardır. Bulgarlar da göç eden Türklerin mallarına ve mülklerine konma derdine düşmüşlerdir. Romanın devamında o dönemde meydana gelen gelişmeler şöyle anlatılmaktadır:

Selceliler, birer katır veya eşekle, kimin neyi varsa, iki denk alıp can derdine düştüler, yollara döküldüler. Kimi Çal tepe'den, Kurt kale'ye, oradan Damı dere, Naipli, Kara su ırmağı ve Drama'ya, kimi da Gaşna deresinden Ravne'ye sonra da Çark güne boyu Irsız tepe altından Seçemek'e yönlendi ve oradan da Selime üstü Naipli'ye doğru. Köyler boşandı. Komitacılara ana baba günü doğdu. Evleri soydular sopaladılar, ardından da yaktılar. Bu da gayet planlı yapılmıştı. Her köyde üçer dörder ev bıraktılar. Canlı bulanı kıyımdan geçirdiler. Bu yetmemiş gibi kaçakların peşlerine düştüler. Yetişene, erkeği esir, kadın çocukları geri döndürdüler. Bin bir zordan geçirip Hıristiyan yaptılar.²⁶⁸

²⁶⁷ Balıkçı, *Rodoplar'ın Kader Yolları*, s. 74.

²⁶⁸ Balıkçı, *Rodoplar'ın Kader Yolları*, s. 74.

“Rodoplar’ın Kader Yolları” adlı romanda, Bulgar çetelerinin ve papazların Türk köylerinde estirmiş oldukları terörle ilgili olarak bazı bilgiler verilmiştir. Romanda, İskievler köyünü basan Bulgar çetelerinin ve papazların Müslüman Türkleri Hristiyanlaştırmak için insanlara türlü işkenceler ettikleri anlatılmaktadır. Köyün erkekleri, kadınlara ve çocuklara bir şey yapmazlar düşüncesiyle onları köyde bırakarak dağlara kaçmıştır. Ancak gözü dönmüş Bulgar çeteciler ve papazlar, kadın ve çocuklara da işkence yapmaktan geri durmaz. İlk önce Zeynep hala papaz tarafından zorla Hristiyan yapılır ve ona bir Hristiyan adı verilir. Feraceleri ve kıyafetleri zorla çıkarılır. Kadınların altınları boyunlarından zorla alınmıştır. Evleri, Bulgar çeteciler tarafından soyulmuş, eşyalar beygirlere yüklenerek götürülmüştür. Bu olaydan bir ay sonra, Sali Hoca tarafından şehitlere, kayıplara, göç edenlerin anısına bir mevlit okunmuş ve kadınların ve çocukların Türk adlarının iade edilmesi için dualar edilmiştir.²⁶⁹

Romanın devamında da Pletne köyünde gerçekleşen bir vahşetten bahsedilmiştir. Köy akşam saatlerinde Bulgar çeteciler tarafından basılmıştır. Çeteciler, insanları camide ibadetlerini yaparken caminin kapılarını dışarıdan kilitlemişlerdir. Bazı çetecilerin “Yakın, anasını..! Ne düşünürsünüz şu sarıklıları! Yansınlar, kül olsunlar!” şeklindeki bağırışları arasında çakmaklar çakılmış ve cami içindeki Müslümanlar ile birlikte ateşe verilmiştir. İçeride insanlar yanarken köydeki kadın ve çocuklar telaş içerisinde köyü terk etmenin derdine düşmüştür. Yaşanan bu olaylar Bulgaristan’da bulunan Müslüman Türklere hayatı çekilmez bir hâle getirmiştir.²⁷⁰

“Toprağa Kan Düştü” adlı romanda da Bulgar çetelerinin Türklerin yaşamış olduğu bölgelerde nasıl terör estirdiği anlatılmaktadır. Orhan Amca Murat’a, Domuzcu adında bir çetecinin adamlarıyla birlikte, Türk köylerinde insanlara nasıl zulmettiğini, insanların mallarını, değerli eşyalarını nasıl gasp ettiğini ve Türklere yönelik nasıl bir katliama giriştiklerini anlatmaktadır. Domuzcu ve adamları Orhan Amca’nın dayılarının bulunmuş olduğu köye baskın yaparlar, insanları dayaktan

²⁶⁹ Balıkçı, *Rodoplar’ın Kader Yolları*, ss. 114–115.

²⁷⁰ Balıkçı, *Rodoplar’ın Kader Yolları*, ss. 115–116.

geçirirler ve evlerini soyup soğana çevirirler. Karşı koymak isteyenleri de gözlerini kırpmadan öldürürler. Orhan Amca'nın büyük dayısı da Domuzcu çetesi tarafından öldürülür. Yapılan baskın sırasında köye kırk yedi kişi Domuzcu çetesi tarafından katledilmiştir. Bütün bu anlattıklarından sonra Orhan Amca, o dönem Bulgaristan Türklerinin durumunu şu şekilde özetlemektedir:

Senin anlayacağın, yeğenim, Türk ahalişi perişan haldeydi. Ne can güvenliği vardı, ne mal güvenliği vardı. Gününü akşam eden, sabaha çıkacağından emin değildi. Kırıldaki, evlerdeki koyun sürüleri bilinmeyen birilerince bilinmeyen bir yerlere alıp götürülüyor, inekler, öküzler, danalar aşırılıyordu. Direnmeye yeltenen kurşunu yiyordu.²⁷¹

Romanlarda, Bulgar çetelerinin Bulgaristan Türklerine yönelik gerçekleştirdikleri yağma faaliyetlerinden, şiddet olaylarından ve katliamlardan birçok kez bahsedilmiştir. Bulgar çetelerinin faaliyetleri, Bulgaristan Türklerinin huzurunu iyiden iyiye kaçırmıştır. Bulgaristan Türklerinin mallarına ve mülklerine konma derdinde olan Bulgar çeteleri, Türklere yönelik şiddet ve yağma olaylarını arttırmış, katliam yapmaktan çekinmemiştir. Bulgar çetelerine karşı koyma girişiminde bulunan, mallarını koruma derdinde olan kişiler acımasız bir şekilde katledilmiştir.

3.2.3.5. Bulgarlar Tarafından Yapılan Katliamlar

“Bozgun Zamanı” adlı romanda Bulgarlar ile Osmanlı Devleti'nin ittifak yapmalarından sonra Bulgaristan Türkü esirlere müsamaha gösterildiğinden bahsedilmiştir. Ama Anadolu esirler onlar kadar şanslı değildir. Anadolu esir Türklerin hepsi ittifak olunmasına rağmen Bulgarlar tarafından mitralyözle taranarak öldürülmüştür.²⁷²

Ali Molla, okumuş olduğu başka bir gazete haberindeki Kumanova – Üsküp arasında üç bin kişinin Bulgarlar tarafından öldürüldüğü, Pomak Türkü kızların zorla vaftiz edilerek Bulgarlarla evlendirildiği haberlerinden bahseder. Ali Molla'nın anlattıkları ortamda bulunan insanları iyice germişken bir başka roman kahramanı Hurşit Ağa da av sırasında

²⁷¹ Erendoruk, *Toprağa Kan Düştü*, ss. 113–114.

²⁷² Türker, *Bozgun Zamanı*, s.164.

karşılaştığı birinden öğrendiği Cebel'in Cuma nahiyesinde bulunan altmış iki köyden yirmi birinin ahalisinin Bulgarlar tarafından katledildiği, katledilmeyenlerin de Hristiyanlaştırıldığı haberini paylaşır. Bu haberler insanları iyice gerer. Toplumdaki huzursuzluk had safhaya ulaşmıştır.²⁷³

Toplumda hep yukarıda da bahsedilen Bulgar zulmü ile ilgili konular konuşulmaktadır. Bu konuların konuşulması insanların tedirginliklerini arttırmaktadır. İnsanların çoğunun tek düşüncesi bir an önce Bulgaristan topraklarından göç etmektir. Çünkü son yaşanan gelişmelerden sonra Türkler için bu topraklarda huzur kalmamıştır. Göç öncesinde toplumda gergin bir bekleyiş hâkimdir.

“Bozgun Zamanı” adlı romanda anlatılana göre, Olukçu Pehlivan'ı öldürmeyi kafalarına koyan Bulgarlar, bahçeye giden Olukçu Pehlivan ve iki arkadaşını durdurur. Onlarda ellerindeki tırpanları ve baltaları bir kenara bırakarak askerlerin yanlarına giderler. Askerler, sakladıkları silahları çıkarmalarını isterler. Silahları olmadığına askerleri inandıramazlar. Daha doğrusu askerler inanmak istemezler. Çünkü böylece Olukçu'yu tuzağa düşürmüştürler. Üç arkadaş tutuklanır. Şehir merkezine nakledilirken yolda kaçmaya çalıştıkları bahanesiyle öldürülürler.²⁷⁴

“Toprağa Kan Düştü” adlı romanda ise Olukçu Pehlivan'ın öldürülmesi olayı farklı bir şekilde anlatılmaktadır. Bulgarlar, Olukçu'yu bulmak ve öldürmek için köye gelirler. Köylüleri meydanda toplarlar ve Olukçu kimse öne çıksın, derler. Bunun üzerine köylülerden beş kişi “Ben Olukçu'yum” diye öne çıkar. O sırada Olukçu'da evlerin arasında kaçmaya başlar. Askerler de peşinden giderler ve Olukçu'yu bir dere yatağında yayılım ateşine tutarak öldürürler.²⁷⁵

Romanlardan elde edilen bilgilere göre, Bulgaristan Türklerine yönelik katliamlar sadece Bulgar çetelerinin faaliyetleri ile sınırlı kalmamıştır. Bulgar devletinin kontrolünde olan askerler, polisler ve milisler tarafından da Türklerle yönelik katliamlar gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde,

²⁷³ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.168.

²⁷⁴ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.199.

²⁷⁵ Erendoruk, *Toprağa Kan Düştü*, s. 116.

Bulgaristan’da Türklerin devlet destekli katliamlara maruz kaldıklarını söyleyebiliriz.

3.2.4. Göçe Hazırlık

Balkanlar’dan Anadolu’ya göç etmeyi düşünen herkes, ilk önce sahip oldukları malı ve mülkü elden çıkarmaya çalışmıştır. Ancak ne var ki o dönemde malı mülkü alacak kişi bulmak çok da kolay değildir. Türklerin çoğu göçü düşündükleri için mal mülk almaya yanaşmazlar. Bulgarlar ise mallara ve mülklere bedava konmanın derdinde oldukları için para vermek istemezler. Netice itibarıyla göç etmek isteyen insanlar mallarını ve mülklerini elden çıkaramazlar.

“Bozgun Zamanı” adlı romanda bir ağanın Anadolu’ya göç etmek için ellerindeki hayvanların bir bölümünü sattığından ve bir bölümünü de yanında götürdüğünden bahsedilmektedir. Ancak bu ağa evini satamaz. Türklerin çoğu göçe hazırlandığı için eve alıcı çıkmaz. Bulgarlar da Türkler köyü terk edince ev kendilerine kalacağı için alıcı olmazlar. Ağa da evini yıllarca yanında çalışan yetim bir Bulgar’a verir ve göç yoluna düşer.²⁷⁶

“Elveda Rumeli” adlı romanda Mümin, göç etmeden önce elde avuçta ne varsa hepsini satacağını, satamadıkları da akrabalara bırakacaklarını söyler. Yükte hafif pahada ağır olan şeyleri yanlarında götüreceklerini belirtir. Göç etmek için hazırlık yapan herkeste aynı telaş vardır. Bütün göç yolcuları götürebilecekleri eşyaları yanlarına alırlar, götüremeyecekleri ise Bulgaristan’da kalan akrabalarına bırakırlar.²⁷⁷

“Bozgun Zamanı” adlı romanda Bulgaristan Türklerinin göç etmekten başka çarelerinin olmadığından bahsedilmektedir. Salih Pehlivan, kardeşleriyle göç meselesini konuşur. Tedbir olarak kardeşlerin ayrı ayrı zamanlarda göç yoluna çıkmaları kararlaştırılır. Göç kabileleri yola çıkmadan önce insanlar Koşukavak’a gelirler, orada Cuma namazı kıldıktan sonra göç kabilelerinin toplanacağı yeri öğrenenler hemen köylerine dönerler. Göç yoluna koyulmadan önce, göç edecek herkes geceden konu

²⁷⁶ Türker, *Bozgun Zamanı*, ss. 45–46.

²⁷⁷ Çınar, *Elveda Rumeli*, s. 206.

komşu ile helalleşirler. Öküz arabalarının bakımları yapılır. Yapılan tüm hazırlıklar tamamlandıktan sonra göç için yola koyulurlar.²⁷⁸

“Toprağa Kan Düştü” adlı romanda, Balkan Savaşları’nın patlak vereceğini anlayan Bulgaristan Türklerinin göç için hemen harekete geçtiği anlatılmaktadır. Göç yoluna çıkacak olanlar önce eş, dost, akraba ve komşulara haber salarlar. Göç yoluna çıkmak için hazırlıklar başlar. Yanlarına gerekli olan eşya, gıda ve elbiseleri şeyleri alırlar. Yine yanlarına yolda öküzlere vermek için yem de alırlar. Silahları olanlar yanlarına silahlarını da alırlar. Hazırlıkların tamamlanmasının ardından iki yüz öküz arabasıyla binden fazla kadın, erkek genç, ihtiyar ve çocuk göç yoluna koyulurlar.²⁷⁹

Romanlarda anlatılanların ışığında, Bulgaristan Türklerinin göç öncesinde uzun bir hazırlık yapmadıklarını kolaylıkla söyleyebiliriz. Çekmiş oldukları sıkıntılardan bir an önce kurtulmak isteyen Bulgaristan Türkleri, çoğu zaman apar topar göç yoluna düşmüşlerdir. Göç etmek isteyen kişilerin karşılaştıkları en önemli sıkıntılardan birisi de sahip oldukları mal ve mülkü elden çıkarmak olmuştur. Çoğu insan, mallarını ve mülklerini bir akrabasına bırakarak yaşadığı toprakları terk etmiştir. Bazılar da kapılarına kilidi vurup göç yoluna düşmüştür.

Bulgaristan Türkleri, göç yollarına bireysel olarak değil, kabileler hâlinde koyulmuşlardır. Böylece göç yolunda karşılaşılabilecek olumsuzlukları en aza indirmeyi amaçlamışlardır.

3.2.5. Göç Sırasında Yaşananlar

3.2.5.1. Bulgaristan’da Yaşananlar

Göç etmek için yola koyulan Bulgaristan Türkleri, geride kalan komşuları ve yakınları tarafından yolcu edilir. Göç kabileleri yola koyulmadan önce bütün köy halkı toplanır, helallikler alınır ve göç yoluna çıkılır. Bu vedalaşma sırasında gözyaşları adeta sel olur. Oldukça duygusal bir ortam bulunmaktadır. Bu manzara, Bulgaristan Türklerinin aşına olduğu bir tablodur.

²⁷⁸ Türker, *Bozgun Zamanı*, ss. 97–98.

²⁷⁹ Erendoruk, *Toprağa Kan Düştü*, s. 77.

“Elveda Rumeli” adlı romanda da göç etmek için Çeyrekçi’den yola çıkmaya hazırlanan on altı ailenin kalabalık bir grup tarafından yolcu edildiğine değinilmiştir. Göçmenleri uğurlama esnasında oldukça duygusal bir tablo hâkimdir. Yakınlarını geride bırakmanın vermiş olduğu hüznün göç yoluna çıkan aileleri etkisi altına almıştır. Göç yoluna çıkan ailelerin gelinleri, geride kalan anne ve babalarından ayrılırken gözyaşlarına hâkim olamamışlardır. Vedalaşma faslı oldukça uzun sürmüştür. Diğer köylerden gelecek olan kabileler de gelince hep birlikte göç yoluna çıkmıştır. Mal ve mülklerini satmış satamadıklarını da akrabalarına bırakmış olan göçmenlerin yanında birkaç çuval eşyadan başka bir şey yoktur. Yakınları tarafından Köstence’den vapura bindirilen göçmenler, Türkiye’nin yolunu tutarlar.²⁸⁰

“Rodoplar’ın Kader Yolları” adlı romanda Rabiye’nin küçük oğlu Ahmet’i göç eden üvey oğlu Hasan ile birlikte göndermesi anlatılmaktadır. Annenin oğlundan ayrılması sanıldığı kadar kolay olmamıştır. Rabiye’nin ağlamaktan sesi kısalmıştır. Oğluna sarılarak gözyaşları dökmüştür. Üvey oğlu Hasan ve gelin ile de vedalaşınca göç yolculuğu başlamıştır. Göç için yola çıkan araba gözden kayboluncaya kadar Rabiye, sağ salim gidecekleri yere ulaşmaları için dualar okumuştur. Küçük yavrusundan ayrılmış olmak Rabiye’yi çok üzmüştür. Bu manzara, Bulgaristan Türklerinin kaderi durumuna gelmiştir.²⁸¹

1877 – 1878 Osmanlı – Rus Savaşı sırasında Rus ordularının önlerine çıkan ne varsa yakıp yıkarak Bulgaristan’a gelmesiyle birlikte Bulgaristan Türkleri arasında bir göç hareketliliği başlamıştır. Yaşanan bu göç hareketliliği sırasında çok acı olaylar meydana gelmiştir. Mevsimin kış olması ve insanların böyle bir olaya hazırlıksız yakalanmaları, meydana gelen acı olayların sayısını arttırmıştır.

“Rodoplar’ın Kader Yolları” adlı romanda göç sırasında yaşanan acı olaylar şu şekilde anlatılmıştır:

Yattıkları hasır altında kar eridi gitti. Birbirlerine iyice sokularak, sınısıcak nefesleriyle sabahı getirdiler. O, ak ölüm, sabahın dondurucu

²⁸⁰ Çınar, *Elveda Rumeli*, s. 207.

²⁸¹ Balıkçı, *Rodoplar’ın Kader Yolları*, s. 53.

saatlerinde, en kenarda yatan zavallı Salih dedeyi kaskatı dondurmuştu. Mezar kazma imkanları yoktu. Nebi dua okudu, mevtayı küçük bir çukura sakladılar. Üzerine ağaçlardan budak kırdılar, onları taş ile bastırdılar...

...

Gidecek yerleri de belliydi: Anadolu toprakları...

Yol boyu nice donmuş mevtalar çıktı karşlarına... Korkunç, akla sığmayacak insan rezaleti.²⁸²

Bir kurtuluş umuduyla yollara düşen Bulgaristan Türkleri için göç yolu her zaman kurtuluş olmamıştır. Bin bir umutla çıkılan göç yolunda pek çok acı olayda yaşanmıştır. Bu acı olaylardan biri de “Bozgun Zamanı” adlı romanda anlatılan Salih Pehlivan’ın kardeşlerinin de içinde bulunduğu göç kafilesinin başına gelmiştir. Göç yolu üzerinde bulunan Çataldere tarafından kötü kokular geldiği haberi köye ulaşınca Salih Pehlivan kardeşlerinin de bulunduğu kafilenin başına kötü bir şey geldiğini anlar. Sabah hemen hazırlanıp kokunun geldiği istikamete doğru gider. Olayların devamı romanda şu şekilde anlatılmaktadır:

Olay yerine yaklaşırken, burnunu sıkıca sarmadan edemedi. Kayaların başındaki düzlükte kan pıhtıları, sağda solda dağılmış eşyalarla yüzlerce araba, yakında sona ermiş muharebe meydanını andırıyordu. Bu vahşet dolu manzarayı gören Olukçu, giderek işin gerçeğini anladı. Atından indi, dizginleri eline aldı. Kayanın altında balık istifi gibi yığılı yüzlerce cesede dikkat kesilerek baktı. Kan içindeki elbiselerden kardeşlerini veya yeğenlerini tanıması mümkün değildi. Üç dört günden beri şişen cesetlerin bazı organları yaban hayvanları tarafından koparılmış, karınlar deşilmişti. On iki on üç yaşlarında bir çocuğun ayağındaki süslü kunduralar, Olukçu’nun dünyasını kararttı. Önce gözleri karardı, sonra sendeledi. Kendini ayakta tutabilmek için elini bir dala uzattı. Bu kunduralar yeğeni Mehmed’indi. Kırkpınar güreşlerinde görmek istediği Mehmed’in, Edirne’ye varmadan Bulgar çetecileri tarafından çocuk yaşta hayatına kıyılmıştı.²⁸³

Yine “Bozgunun Sonra” adlı romanda geçen “*Balkan Savaşı’nın hemen bitiminde başlayan göç dalgası Çataldere ve Yatacık’ta Bulgar*

²⁸² Balıkçı, *Rodoplar’ın Kader Yolları*, s. 24

²⁸³ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.101.

çeteleri tarafından yapılan katliamdan sonra da devam etti."²⁸⁴ ifadeleri de göç yolunda Türklerin maruz kaldıkları katliamları gözler önüne sermektedir.

"Toprağa Kan Düştü" adlı romanda da göç yoluna çıkan bir kafilenin yolda yaşadıkları felâket detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Bu göç kafilesinin içerisinde o zaman bir çocuk olan Orhan Amca da bulunmaktadır. Başına gelen felâketi Murat'a detaylarıyla birlikte anlatır. Göç için yola çıkan kafilenin önü Sivri Tepe denen bölgede Bulgar çeteleri tarafından kesilmiştir. Çetenin yaklaştığını gören göçmenler büyük bir panik yaşamışlardır. Çete üyeleri silahlarını ateşleyerek göçmenleri tehdit etmeye başlamıştır. Kafilde tam bir panik havası hâkimdir. Herkes canının derdine düşmüştür. İnsanlar bir taraftan da Allah'a dua etmektedirler. Çetenin başı olan kişinin *"Beş altı yüz yıldan beri hep biz öldürüldük. Artık öldürme sırası bizde. Hiç kimse elimizden sağ kurtulacağını sanmasın. Kaçmak veya ateş etmek isteyenler ilk önce gebertilecek! Ona göre..."* şeklindeki tehditleri insanların korkularını daha da arttırmıştır. O sırada yanlarında silah bulunduran göçmenlerden Kara Musa, çete liderine ateş edip, öldürmüştür. Çete lideri ölünce onu yerine genç biri geçmiş ve göçmenlere *"Bizden bir öldürülürse sizden yirmi öldürülecek. Ama usluca durursanız altınlarınızı, silahlarınızı alıp hepinizi serbest bırakabiliriz."* diye seslenerek göçmenlerin karşı koymalarını engellemek istemiştir.²⁸⁵

Romanın devamında Bulgar çetelerinin göçmenlere yönelik nasıl bir vahşete imza attıkları ayrıntılarıyla anlatılmıştır. Çete lideri olan kişi tüm göçmenlerden değerli eşyalarını ve silahlarını ortaya bırakmalarını istemiştir. Ardından da göçmenlerin üzerlerini aramaya başlamışlardır. Bu arama sırasında üzerinde silah buldukları bir göçmeni, buldukları silahla kafasına kurşun sıkarak öldürmüş ve kayalıklardan aşağı atmışlardır. Bu hadise sonrası öldürülen kişinin çocukları feryat figan içinde ağlarken, çete üyeleri hepsini kayalığın başına götürüp, boğazlarını kesip, kayalıklardan aşağı atarlar. Üstü aranan herkes çete üyeleri tarafından ya silahla ya da hançerle öldürülmektedir. Yaşananlar karşısında yüreği dayanmayan

²⁸⁴ Türker, *Bozgundan Sonra*, s. 202.

²⁸⁵ Erendoruk, *Toprağa Kan Düştü*, ss. 91–93.

kadınlar baygınlık geçirmiştir. Baygınlık geçiren kadınlar da çete üyeleri tarafından öldürülüp kayalıklardan aşağı atılmaktadır. Arada göçmenler içerisinde silahlı olan kişiler de çetecilere ateş etmekte bazı çetecileri öldürmektedir. Arkadaşlarının öldürüldüğünü gören çete üyeleri iyice vahşileşmektedir. Orhan Amca'nın babası da çetecilere ateş eder ve iki üç çeteciye öldürür. Bunun üzerine çeteciler onların olduğu tarafı tararlar. Kadın erkek, çoluk çocuk pek çok insan orada ölür. Orhan Amca şans eseri ölmez, babasının uyarısı üzerine ölü taklidi yapar, çeteciler onun öldü sanıp kayalıklardan aşağı atarlar. Orada hareketsiz bekler. Sürekli kayalıklardan aşağı ceset atılmaktadır. Bir süre sonra anne ve babasının cesetlerinin de atıldığını görünce sessiz sessiz ağlamaya başlar. Göç kafilesinde bulunan herkes çete üyeleri tarafından katledilip, kayalıklardan aşağı atılırlar. Katliam sona erince Orhan Amca yavaş yavaş saklandığı yerden çıkar ve etrafta yaşanan vahşetin izlerini görmeye devam eder. Etrafta göğüsleri kesilip, eziyet edilip, tecavüz edilerek öldürülen genç kızların cesetlerini görür. Görmüş olduğu cesetlerden birisi de kız kardeşinin cesedidir. Gördükleri karşısında hıçkırığa hıçkırığa ağlar. Bu vahşi katliamdan sadece o kurtulabilmiştir. Bu vahşi olay, Bulgaristan Türklerinin göç yolunda yaşamış oldukları katliamlardan sadece birisidir.²⁸⁶

Göç yollarında karşılaşılan sıkıntılar sadece bunlarla sınırlı kalmamıştır. Göç yollarında göçmenleri türlü türlü sıkıntılar beklemektedir. Bu sıkıntılardan en tehlikelisi de Bulgar çeteleridir. Pek çok göçmen yolda Bulgar çeteleri tarafından katledilmiştir. Göç yoluna koyulan aileler de Bulgar çetelerine yakalanmamak için çeşitli yollara başvururlar. Başvurulan bu yollardan birisi “Bozgun Zamanı” adlı romanda şu şekilde anlatılır: “Tuna boyundan Anadolu'ya göç eden analar, o kış kıyamet günlerinde canlarını kurtarmak için çocuklarını yol boylarında karların içinde ölüme terk etmişlerdir.”²⁸⁷ Bu bölümde de görüldüğü gibi göç yollarında çok acı olaylar yaşanmıştır. Ağlayıp, göç kafilesini ele vermesin diye küçücük çocuklar göç yollarında anneleri tarafından ölüme terk edilmiştir. Gerek göç

²⁸⁶ Erendoruk, *Toprağa Kan Düştü*, ss. 94–98.

²⁸⁷ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.111.

öncesinde gerek göç sırasında ve sonrasında bu anaların acıları hiç dinmemiştir.

“Rodoplar’ın Kader Yolları” adlı romanda da yukarıdaki durumdan bahsedilmiştir. Göç yoluna çıkan çocuklu aileler, çocuklar ağlayıp yerlerini belli etmesin, onları Bulgar çetelerine yakalatmasın diye küçük çocukları yol kenarlarına ölüme terk ederler. Bu durum, oldukça acı olmasına rağmen ö dönemde Bulgar çetelerine yakalanmamak için başvurulan bir yöntem olmuştur.²⁸⁸

“Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanda da Rus askerlerinin ve Bulgar çetelerinin vahşetinden kaçmaya çalışan ailelerin ellerindeki bohçaları atmaya çalışırken yanlışlıkla bebeklerin sarılı olduğu bohçaları attıklarından bahsedilmiştir. Olayın farkına vardıklarında artık çok geç olmuştur. Diğer romanlarda bebeklerin bilinçli olarak bırakıldıklarından bahsedilirken bu romanda yanlışlıkla atıldıklarından bahsedilmiştir.²⁸⁹

“Rodoplar’ın Kader Yolları” adlı romanda da göç yoluna çıkan bir ailenin yolunun Bulgar çeteleri tarafından kesildiğinden bahsedilmektedir. Çetecilerin silah ile havaya ateş etmesiyle birlikte at ürkmüştür. Atta bulunan iki çocuk ürken atın sırtında giderek kaybolmuştur. Çeteciler, babalarının çocukları takip etmesine izin vermemişlerdir. Kaybolan iki çocuktan bir daha haber alınamamıştır.²⁹⁰

Her göç girişimi başarıyla sonuçlanmamıştır. Göç yolları birçok tehlike göçmenleri beklemektedir. “Bozgundan Sonra” adlı romanda da roman kahramanlarından Hacı Kamber, göç için yola çıkar ve bir daha kendisinden haber alınamaz. Göç yolunda Bulgar çetelerinin eline düşüp canına kıyılmış olması yüksek bir ihtimaldir.²⁹¹

Bulgaristan Türkleri göç yoluna düştüğü sırada Bulgar çeteleri de Türklerden geriye kalan mal ve mülke konma derdine düşmüşlerdir. “Rodoplar’ın Kader Yolları” adlı romanda Çetecilerin, Türklerin evlerini soyduklarından, evlerden çıkardıkları eşyaları atlara yüklediklerinden,

²⁸⁸ Balıkçı, *Rodoplar’ın Kader Yolları*, s. 102.

²⁸⁹ Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, s. 235.

²⁹⁰ Balıkçı, *Rodoplar’ın Kader Yolları*, s. 76.

²⁹¹ Türker, *Bozgundan Sonra*, s. 15.

ellerindeki meşalelerle köylerde bulunan evleri ateşe verdiklerinden bahsedilmiştir. Köyler, duman altında kalmıştır. Yanmayan sadece iki üç ev kalmıştır. Manzara oldukça korkutucu ve içler acısıdır.²⁹²

Bulgar çetelerinden ve papazlardan oluşan bir grubun, köyden kaçmaya çalışan kadın ve çocuklara uyguladıkları vahşet, romanın devamında şu şekilde anlatılmıştır:

Hanım ve çocuklar, cami arkasında komita ve papazlar tarafından durdurulmuş, kısıvrak sarılmıştı. Baştan onları orada kalan üç evin birine soktular. Bir ara ateş yandı, ete koktu. Birer birer hanımlar çıkartılarak, papazların yanına itilirdi. Komitacının biri feraceleri dipçik ile çeker ateşe atardı. Papaz, kama ile bir top saç keser, bakıra atar, sonra yüzlerine haç yaklaştırır, öptürür ve ağızlarına bir et parçasını zorla tıktırır. Ardından hanımı koşturarak uzaklaştırırlardı.²⁹³

“Rodoplar’ın Kader Yolları” adlı romanda, Bulgar zulmünden kaçmaya çalışan bir genç kızın kardeşinin yanında çetecilerin tecavüzüne uğrayarak öldürülmesinden bahsedilmiştir. Nigâr isimli kız, çeteciler tarafından zorla çalılıkların arasına sürüklenir. Genç kız o sırada ağlayan kardeşini teselli etmeye çalışır. Küçük kız olan bitenin farkında değildir. Tecavüze uğrayan Nigâr kanlar içinde kalır. Ablasını üstü başı yırtık, kanlar içinde gören Safinas bağıırır, çağırır ama ablası onu duyamaz. Safinas, ablasının başında çaresiz bir şekilde beklerken köylüler tarafından bulunur.²⁹⁴

Çok zor şartlar altında göç yoluna çıkmak zorunda kalan Bulgaristan Türkleri yollarda acı sürprizlerle karşılaşmışlardır. “Rodoplar’ın Kader Yolları” adlı romanda, yaşlı bir kadının göç yolunda kötü hava şartlarına dayanamayarak vefat etmesinden bahsedilmektedir. Yaşlı kadın vefat ettiği yere gömülerek yola devam edilmiştir. Yolda başka bir sürpriz daha yaşanmıştır. Karasu ırmağı taşıdığı için karşı tarafa geçemezler. Suların inmesini beklerken bir sabah Bulgar çetecileri gelip göç etmek isteyen halkı geri çevirir. Böylelikle bu göç yolculuğu da mutlu sonla bitmez. Köylerine vardıklarında evlerinin yandıklarını görürler.²⁹⁵

²⁹² Balıkçı, *Rodoplar’ın Kader Yolları*, s. 85.

²⁹³ Balıkçı, *Rodoplar’ın Kader Yolları*, s. 88.

²⁹⁴ Balıkçı, *Rodoplar’ın Kader Yolları*, ss. 91–92.

²⁹⁵ Balıkçı, *Rodoplar’ın Kader Yolları*, ss. 102–103.

“Rodoplar’ın Kader Yolları” adlı romanda anlatılanlara göre göç yoluna çıkan kadınlar, çocuklar ve yaşlılar zorla Hristiyanlaştırılmış; erkekler ise esir alınmıştır. Bir taraftan da insanlar açlık ve hastalıklarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Aşırı yağışlar da göç yolunda insanları zor durumda bırakmıştır. Yunanlıların, göçmenlerin hayvanlarını gasp etmek için ve Müslüman Türk çocuklarını evlatlık olarak kaçırmak için yaptıkları saldırılar bütün yaşananların üzerine tuz biber olmuştur.²⁹⁶

Romanlarda, göç yolunun tehlikelerle dolu bir yol olduğuna vurgu yapılmıştır. Geride bıraktıkları eş, dost ve akrabaları ile duygusal bir vedalaşmanın ardından göç yoluna koyulan Bulgaristan Türklerini bu yolda türlü türlü tehlikeler beklemektedir. Özellikle Bulgar çetelerinin yağma ve katliamları en önemli sorundur. Göç yoluna koyulan pek çok kabile, Bulgar çeteleri tarafından önce yağmalanmış, ardından da topluca katledilmiştir. Katliamların yanı sıra, çocuklar kaçırılmış, kadınlara ve kızlara tecavüz edilmiştir. Bulgaristan’ın değişik bölgelerinden buna benzer pek çok haber gelmektedir.

Yine romanlarda, göç yoluna koyulan ailelerden küçük çocukları olanların, kabilelerinin güvenliği açısından küçük yavrularını yol kenarlarına bıraktıklarından da bahsedilmiştir. Bulgaristan Türklerinin, göç edebilmek adına evlatlarından vazgeçmeyi göze almaları, yaşanan sıkıntının ne kadar büyük olduğunu göstermek açısından oldukça önemlidir.

Zorlu mevsim şartlarının ve tabiat olaylarının da Bulgaristan Türklerinin göç yolunda karşılaştıkları önemli problemlerden biri olduğuna romanlarda değinilmiştir. Özellikle çetin kış şartları, Bulgaristan Türklerini göç yolunda çok zorlamıştır. Göç yolunda pek çok insan, soğuklardan ve soğuklarından neden olduğu hastalıklardan dolayı can vermiştir. Yine meydana gelen sel felaketleri de göç yolunda karşılaşılan olumsuz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

²⁹⁶ Balıkçı, *Rodoplar’ın Kader Yolları*, s. 104.

3.2.6. Göç Sonrası Unsurlar

3.2.6.1. Göç Sonrası Türkiye’de Yaşananlar

3.2.6.1.1. Göç Sonrası Sosyal Yaşam

Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç eden göçmenlerden bazıları yeni geldikleri topraklara alışmakta zorlanmışlardır. Yaşamış oldukları sıkıntılardan sonra tekrar Bulgaristan’a geri dönen göçmenler de bulunmaktadır. “Rumeli’den Esen Yel” adlı romanda da bu duruma değinilmiştir. Hanife’nin babası Balkan Savaşları’ndan önce Anadolu’ya göç etmiş. Afyon’un Emirdağ ilçesine yerleşmiş. Ancak yerleşmiş olduğu yere bir türlü alışamayınca tekrar Bulgaristan’a geri dönmüş. Bu durum bizlere “Bülbülü altın kafese koymuşlar, ah vatanım demiş.” atasözünü hatırlatmaktadır.²⁹⁷

“Rodoplar’ın Kader Yolları” adlı romanda, göçten sonra Türkiye’ye yerleşen annesine ve kardeşlerine hasret olan Ahmet’in durumundan bahsedilmektedir. Küçük çocuk; annesini, annesinin kokusunu bir türlü unutamamıştır. Sürekli olarak ağabeyine annesinin ne zaman geleceğini sormaktadır. Küçük Ahmet, Rodoplar’ın hayalini kurarak büyür. Göçten geriye böyle bir acı tablo kalmıştır.²⁹⁸

Aynı romanda, göç eden Bulgaristan Türklerinin yerleştikleri yerlerin Bulgaristan’da yaşamış oldukları yerlerle benzerlikler gösterdiğinden bahsedilmektedir. Küçük Ahmet’i de yanına alarak göç eden Hasan, göç ettikten sonra yerleşmek için bir yer aramıştır. Bir dağ köyünde karar kılmıştır. Çünkü bu köy, Hasan’a Rodop ormanlarını anımsatmıştır.²⁹⁹

Göç sonrasında Türkler, yerleşmiş oldukları yerlerde çocukların eğitimi konusuna duyarsız kalmamışlardır. “Rodoplar’ın Kader Yolları” adlı romanda, Hasan’ın çocuklar altı yaşını doldurunca köy imamına Kuran-ı Kerim eğitimine gönderdiğinden bahsedilmiştir. Aradan üç yıl geçtikten sonra da çocuklar bu sefer de köy okuluna yazdırılmıştır. Bütün zorluklar

²⁹⁷ Tunaboğlu, *Rumeli’den Esen Yel*, s. 17.

²⁹⁸ Balıkçı, *Rodoplar’ın Kader Yolları*, s. 54.

²⁹⁹ Balıkçı, *Rodoplar’ın Kader Yolları*, s. 57.

arasında çocukların eğitim alabilmeleri için ellerinden geleni yapmaya çalışmışlardır.³⁰⁰

Göçler ile parçalanmış ailelerin durumu her zaman içler acısı olmuştur. “Rodoplar’ın Kader Yolları” adlı romanda da küçük yaşta annesinden ayrılan Ahmet, yoğun bir şekilde anne hasreti çekmektedir. O kadar ki romanda Ahmet’in her yaşlı kadının yüzünde annesini aradığından ve annesini gördüğünden bahsedilmiştir. Bu durum bize hasretin ne kadar büyük olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.³⁰¹

Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç eden Türklerin karşılaşmış oldukları en önemli sıkıntının geride bıraktıkları sevdiklerine duymuş oldukları özlem olduğu romanlarda vurgulanmaktadır. Yaşanan göçler esnasında pek çok aile parçalanmıştır. Türkiye’ye göç edenlerin aklı geride bıraktıklarında kalmıştır. Geride bırakılanlara duyulan hasret ve özlem Türkiye’ye yerleşen Bulgaristan Türkleri arasında kendisini yoğun bir şekilde hissettirmektedir.

Romanlarda, bazı Bulgaristan Türklerinin, Türkiye’ye göç ettikten sonra Türkiye’ye ayak uyduramayıp tekrar Bulgaristan’a döndüğüne yönelik bilgiler verilmiştir. Büyük umutlar ile Türkiye’ye gelen Bulgaristan Türkleri aradıklarını bulamayınca tekrar Bulgaristan’a dönüş yapmıştır.

3.2.6.2. Göç Sonrası Bulgaristan’da Yaşananlar

3.2.6.2.1. Göç Sonrası Sosyal Yaşam

Gerçekleşen göçlerden sonra Türk köylerine yerleşen Bulgarlar, Türklerin sosyal yaşamında bazı değişimlere neden olmuşlardır. “Rodoplar’ın Kader Yolları” adlı romanda, Türk köylerine yerleşen Bulgarların köylere kilise kurduklarından, dükkân açtıklarından, çeşitli gıda maddeleri, bunların yanında da rakı ve şarap satmaya başladıklarından bahsedilmiştir. Türkler, Bulgarlardan alışveriş yapmaya başlamıştır. Bulgarlar köylere yerleşmeden önce Türk köylerinde alkol satışı yapılmamaktadır. Romanda alkol satan Bulgar’ın Türkleri de alkole

³⁰⁰ Balıkçı, *Rodoplar’ın Kader Yolları*, s. 57.

³⁰¹ Balıkçı, *Rodoplar’ın Kader Yolları*, s. 65.

alıştırdığından bahsedilmektedir. Önceden uzak yerlere alkol almak için giden bazı Türkler, artık bu dertten kurtulmuştur.³⁰²

Yaşanan göçlerden sonra geriye yine acılarla dolu bir tablo kalmıştır. Sevdiklerinden ayrılan insanların hüznüleri devam etmektedir. Bir taraftan ayrılık acısı ile başa çıkmaya çalışan yöre insanı diğer taraftan da göç yollarında yaşanan katliam haberleriyle sarsılmıştır. “Bozgun Zamanı” adlı romanda “İki yüz öküz arabasıyla Edirne’ye doğru yola çıkan kabileyle göç edenlerin ardından akan ayrılık gözyaşları dinmemişti ki, iki sonra elim bir haber anaların, bacuların, kardeşlerin ciğerini dağladı.”³⁰³ ifadeleriyle göç sonrasında toplumda oluşan duygusal tablo net bir şekilde ortaya konmuştur.

Gerçekleşen göç hareketinden geriye terk edilmiş evler, sahipsiz bağ, bahçe hayvanlar kalmıştır. Bulgar zulmünden kaçan insanlar ne var ne yok geride bırakarak kendilerini bir an önce Anadolu’ya atmak için her şeyden vazgeçmişlerdir. “Bozgun Zamanı” adlı romanda göç sonrası terk edilen köylerin durumu şu şekilde anlatılmaktadır:

Görülen köylerde hayat belirtisi çok azdı. Birçok evin yakın zamanda terk edildiği bahçelerinden de belliydi. Kiminin bahçesi ekilmemiş, kimininde ekilen mahsul dalında kurumuştur. Meyveleri toplayan yoktu. Hiçbir insanın olmadığı köylerde, evlerin kapıları önünde arık, sahipsiz köpek ve kedilerden başka bir şey yoktu. Geçen yıldan bu yana Osmanlı askeriyle birlikte buradakiler de Anadolu’ya göç etmişlerdi.³⁰⁴

Göç sırasında yaşanan bir diğer sıkıntı da göç etmek isteyen kişilerin sahip oldukları mal ve mülkün değerinin altında bir fiyata satın alınmasıdır. Göç etmeyi kafasına koymuş olan, dönüşü olmayan yola girmiş insanların çaresiz durumları bazı varlıklı kimseler tarafından fırsata çevrilmeye çalışılmıştır. “Elveda Rumeli” adlı romanda da bu durumdan bahsedilmektedir. Romanda geçen varlık iki aile Molla Ağalar ve Koca Mehmetler birbirlerini savaş koşullarını fırsata çevirerek göç eden insanların

³⁰² Balıkçı, *Rodoplar’ın Kader Yolları*, s. 41.

³⁰³ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.100.

³⁰⁴ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.120.

mallarını düşük fiyata almakla suçlamaktadırlar. Ortada olan bir gerçek vardır ki her iki ailede bu şekilde toprak sahibi olmuştur.³⁰⁵

93 Harbi bittikten ve göç hareketliliği sona erdikten sonra köylerde yaşayan insanlar normal hayatlarına dönmüşlerdir. O dönemde de toplumda her zaman olduğu gibi “kıskançlık, çekememezlik” ön plandadır. “Elveda Rumeli” adlı romanda Koca Mehmetlerin, Molla Ağaların ekin tarlalarını ateşe verdiklerin ve suçu da Bulgar çetelerine attıklarından bahsedilmektedir. Bu durumu, Bulgar çetelerinin Türk köylerinde estirdikleri terörü kendi lehlerine çevirme girişimi değerlendirebiliriz. Çünkü Bulgar çetelerinden kimse hesap sormamaktadır. Böylece olayın üstünün kapatılması daha kolaydır.³⁰⁶

“Elveda Rumeli” adlı romanda Balkan Savaşları sonrasında da Bulgaristan’da benzer durumların yaşandığına değinilmiştir. Göç yoluna koyulan insanlar ellerindeki mallarını ve mülklerini satışa çıkarınca bölgede bulunan büyük tüccarlar ve çiftçiler, değerinin çok altında fiyatlar ödeyerek göçmenlerin mallarını almışlardır. Zenginler birkaç ay içerisinde mallarını arttırmışlardır. Bu durum bölge insanının tepkisini çekmiştir.³⁰⁷

Bulgaristan’ı terk eden Bulgaristan Türkleri yüzyıllardır kendilerine vatan olan topraklarla bağlarını koparmamışlardır. Osmanlı Devleti’nin Bulgaristan’da yeniden eski günlerine dönmesi için ellerinden gelen mücadeleyi yapmışlardır. “Bozgun Zamanı” adlı romanda geçen “*Buraları bizim memleketimiz. Bundan bir yıl önce Koşukavak’tan Edirne’ye göç ettik. Ailem Hayrabolu’da, ben ise sizlerle. Buraları iyi bilirim.*”³⁰⁸ ifadesi de göç sonrasında Türklerin eski topraklarını henüz akıllarından tam olarak çıkarmadıklarını, o toprakların kurtuluşu için mücadele verdiklerini göstermektedir.

Bulgar zulmünden kaçan insanlar bir yolunu bulup Anadolu’ya göç etme derdindedirler. Göç hareketi her geçen gün artarak devam etmektedir. “Bozgun Zamanı” adlı romanda geçen “*Son bir iki yılda köylerin yarı*

³⁰⁵ Çınar, *Elveda Rumeli*, s. 78.

³⁰⁶ Çınar, *Elveda Rumeli*, ss. 78–79.

³⁰⁷ Çınar, *Elveda Rumeli*, ss. 208–209.

³⁰⁸ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.121.

yarıya boşaldığı apaçıktı.”³⁰⁹ ifadesi yaşanan göç hareketi sonrasında köylerin durumu ile ilgili olarak bizlere bilgi vermektedir. Köyler boşalmaya başlamıştır. Bir önlem alınmazsa ileride tamamen boş köylerle karşılaşılması olasıdır.

Göç ederken geride sevdiklerini bırakan insanlar, sevdiklerinin hasretine dayanamayarak onları görebilmek için bir süre sonra tekrar Bulgaristan’a dönmüşlerdir. Bu dönüş kalıcı bir dönüş değildir, ziyaret amaçlı bir dönüştür. “Rodoplar’ın Kader Yolları” adlı romanda yıllar önce Türkiye’ye göç eden Ahmet’in Bulgaristan’da kalan annesini ve üvey ağabeylerini görmek için tekrar Bulgaristan’ı ziyaret ettiğinden bahsedilmiştir. Amacı yıllardır hasretini çektiği annesini ve ağabeylerini dünya gözü ile bir kez görebilmektir.³¹⁰

Romanın devamında Ahmet ile annesi Rabiye’nin buluştuklarından bahsedilmektedir. Buluşma esnasında her ikisi de yılların vermiş olduğu hasret ile birbirlerine sıkı sıkı sarılmışlardır. Ahmet’in mutluluğu görülmeye değerdir. Yıllar sonra annesine kavuşmak, ona sarılmak, onun nefesini hissetmek Ahmet’i çok mutlu etmiştir.³¹¹

“Elveda Rumeli” adlı romanda, göç etmemekten kaynaklanan pişmanlık duygusuna da yer verilmiştir. Hasan, II. Balkan Savaşı’nda Bulgar ordusu saflarında Romenlere karşı savaşırken esir düşer. Esir kampına götürülürken ailesi durumu için endişelenir. Bu yolculuk esnasında, gerçekleşen son göç dalgası ile birlikte İstanbul’a göç etmediğine çok pişman olur. Göç etmiş olsa bu sıkıntıları yaşamamış olacaktır. Ama iş işten geçmiştir. Son pişmanlık fayda vermez. Hasan, beraberindekilerle birlikte esir kampının yolunu tutar.³¹²

“Rodoplar’ın Kader Yolları” adlı romanda, yakılıp yıkılan Rodop köylerinde bulunan Müslüman Türklerin adlarının papazlar ve çeteciler tarafından Hristiyan adlarıyla değiştirildiğinden bahsedilmektedir.³¹³

³⁰⁹ Türker, *Bozgun Zamanı*, s.187.

³¹⁰ Balıkçı, *Rodoplar’ın Kader Yolları*, s. 80.

³¹¹ Balıkçı, *Rodoplar’ın Kader Yolları*, s. 82.

³¹² Çınar, *Elveda Rumeli*, s. 247.

³¹³ Balıkçı, *Rodoplar’ın Kader Yolları*, s. 103.

Komünizm döneminde de Türklerin başına musallat olacak ad değiştirme olayı ilk kez bu dönemde karşımıza çıkmıştır.

“Rodoplar’ın Kader Yolları” adlı romanda göç sonrasında karşılaşılan bir manzara şu şekilde anlatılmıştır:

Şu Balkan savaşı, tek tük kalan, son Yürük ocaklarını yok etmişti. Silinmişti onların köyleri – Yürük tepe, Suvanlık, Kurtlu ocak, Baraklı ocağı, Eski mahalle, Saksan, Çural, Seçemek, Karaasannı ve daha bunlara ilave Forsova, Küçük köy, Kirezli, Tımrış... Halk göçe zorlanarak, kaçmış, gitmişti ocağından yuvasından. Kimileri yakın köylere daha büyük topluluklar arasına sığınmıştı. Müslüman köyleri ise, bazıları kıyım dolayısıyla yok olmuş, diğerleri de yangınlar sonucu birkaç ev kalabilmişti.³¹⁴

Bulgarlar, Pomak köyelerine yerleşmek için köylere saldırmıştır. Pomakların tepkisiyle karşılaşan Bulgarlar geri çekilmek zorunda kalmıştır. “Rodoplar’ın Kader Yolları” adlı romanda anlatılanlara göre, Pomak köyelerinde aradığını bulamayan Bulgarlar, Türk köyelerinde boşalan evleri sahiplenmişlerdir. Türklere, kendi babalarının evlerinin odalarını satın almak bile yasaklanmıştır. Türkler, göçlerden sonraki süreçte çaresiz bir şekilde yeni koşullara alışmak zorunda kalmışlardır.³¹⁵

Gerçekleşen göçler neticesinde Türklere boşalan evlere Bulgarlar sahip çıkıp yerleşmiştir. Bulgarların Türk köyelerine yerleşmesiyle birlikte Türk köyelerindeki dengeler değişmeye başlamıştır. “Rodoplar’ın Kader Yolları” adlı romanda göç sonrasında Bulgarların yerleşmiş olduğu bir köyün durumu şu şekilde anlatılmıştır:

Yeni yerleşmiş Bulgar, Muhalle köyüne Mihal kehaya köyü dedi. Bunun da nedeni, Vırbova’dan yerleşen zengin bir Mihal oranın tarlalarını, en güzel evlerini benimsedi, ‘Ağa’ oldu. Böylesine, halka da ‘Muhalle köyü’ söylemesini yasak etti. ‘Mihal köyü diyeceksiniz!’ emri verildi. O, İliya ve daha birileri, bu yörenin asanı keseni oldular. Savaş biter bitmez, ikide bir Selçe, Osikova, Petvar, Çelikli, Kirazlı halkına saldırılar düzenlenirdi. İnsan onlardan bıkmış, âdeta kan ağlardı. Kimileri de bu uyduruk ‘ağalar’a uyum sağlamaya çalışır, kimileri de onların şer ağlarına

³¹⁴ Balıkçı, *Rodoplar’ın Kader Yolları*, s. 104.

³¹⁵ Balıkçı, *Rodoplar’ın Kader Yolları*, s. 104.

yakalanmamak için ormanlara kaçar. Baskıları da akşamüstü, gece saatlerinde yaparlardı.³¹⁶

Romanlarda verilen bilgilere göre, göç sonrasında Türkiye'ye göç edenlerde olduğu gibi geride kalanlarda da yoğun bir özlem hissedilmektedir. Toplumun genelinde Türkiye'ye göç etmiş olan yakınlarından haber alma telaşı vardır. Özellikle gelen gidenlerden Türkiye'ye yerleşmiş olan akrabalarından haber alabilmek için insanlar adeta birbirleriyle yarışır.

Bulgaristan Türk toplumunun gündemini meşgul eden konulardan birinin göç yollarında yaşanan katliamlar olduğu romanlarda ifade edilmektedir. Bu katliamlar uzunca bir süre toplumun gündemini meşgul etmeye devam etmiştir.

Gerçekleşen göçler neticesinde köylerin nüfusları azalmış, pek çok ev boşalmıştır. Sokaklardan göç eden kişilerden kalan başıboş hayvanların varlığı romanlarda dillendirilmektedir. Bulgaristan'da yaşamını devam ettiren varlıklı Türklerin göç edecek kişilerin mallarını yok pahasına almaya çalıştıkları da romanlarda anlatılmıştır. Bu durum toplumun tepkisini çekse de zengin kişiler mallarına mal katmak için bu yola başvurmaktan geri durmamışlardır.

Göç eden Türklerden boşalan köylere Bulgarlar yerleştirilmeye başlandığı romanlarda ele alınan bir diğer konudur. Bulgarlar, Türklerden boşalan evlere, mal ve mülke hiçbir bedel ödemedi konmaktadırlar. Bir süre sonra bu bir politika hâline gelmiştir. Türk köylerinde artık Bulgarlar da yaşamaktadır. Bu karışım, bir süre sonra Bulgaristan Türklerinin kültürlerinde birtakım değişikliklere yol açmaya başlamıştır.

3.2.6.2.2. Göç Sonrası Ekonomik Durum

93 Harbi sonrasında gerçekleşen göç hareketi esnasında pek çok Türk, Bulgaristan'dan Trakya'ya ve Anadolu'ya göç etmiştir. Yaşanan bu göç sırasında pek çok zanaatkârın da Bulgaristan topraklarını terk etmesiyle birlikte Bulgaristan'da Türk esnaf ve zanaatkâr sayısında ciddi bir azalma meydana gelmiştir.

³¹⁶ Balıkçı, *Rodoplar'ın Kader Yolları*, s. 124.

“Elveda Rumeli” adlı romanda arkadaşı Con İzzet’in Hasan’a sormuş olduğu “*Burada sizin gibi başka Türk esnaf var mı?*” sorusuna Hasan’ın vermiş olduğu cevap ticaret hayatında Türklerin durumunu göstermesi bakımından önemlidir. O cevap şu şekildedir: “*Var ama parmakla gösterilecek kadar az. 93 Harbi’nde şehrin esnafı buradan göçtü. Bizim milletimizin içinde zanaatkâr ve tüccar azdır. Ticareti günah sayan insanlar da var. Sen de bilirsin bunları.*”³¹⁷

İncelenen romanlarda, Bulgaristan Türklerinin genel olarak toprağa dayalı bir ekonomiye sahip oldukları üzerinde durulmuştur. Sayıları çok fazla olmayan tüccarların Türkiye’ye göç etmesi Bulgaristan Türklerini ekonomik açıdan olumsuz etkilemiştir.

3.3. I. DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA BAŞLAYIP KOMÜNİZM DÖNEMİNE KADAR DEVAM GÖÇLER (1918 – 1944)

3.3.1. Göç Öncesi Unsurlar

3.3.1.1. Genel Unsurlar

Göç etmeye karar veren insanların kafaları çok karışıktır. Akılları bir yandan geride bırakacaklarında bir yandan da yeni gidecekleri yerdedir. Gidecekleri yerde kendilerini nasıl bir ortamın ve nelerin beklediğini bilmemeleri onların kafa karışıklıklarını daha da arttırmaktadır. “Bozgundan Sonra” adlı romanda Koca İbrahim’in yaşamış olduğu kafa karışıklığı ve bu kafa karışıklığının sonunda kendini teselli etmesi, “*Sonra elli yıl kadar yıldan beri hiç dinmeyen muhacirlikte yüz binlerce kişinin göç ettiğini düşününce kendi kendini, ‘Bir sen misin yerini yurdunu terk eden?’ diye teselli ediyordu.*”³¹⁸ ifadeleriyle ortaya konulmuştur.

Stamboliyski hükümeti devrildikten sonraki dönemde Bulgaristan Türkleri için sıkıntılı bir süreç başlamıştır. Çekilen sıkıntılar karşısında bir çıkar yol bulamayan bölge insanı çareyi Türkiye’ye göç etmekte aramıştır. “Uçurum” adlı romanda anlatılanlara göre, Soğukpınar köyü muhtarı İrfan Efendi de Türkiye’ye göç edenler arasındadır. Normal şartlarda göç yasak olmasına rağmen İrfan Efendi bir yolunu bulup göç etmeyi başarmıştır.

³¹⁷ Çınar, *Elveda Rumeli*, s. 121.

³¹⁸ Türker, *Bozgundan Sonra*, ss. 179.

Sadece kendi köyünde değil, bölgede saygın bir kişiliği olan İrfan Efendi'nin göç etmesi Bulgaristan Türklerini derinden etkilemiştir. Saygın kişilerin Bulgaristan'ı terk ediyor olması, insanlarda var olan tedirginliği daha da arttırmıştır.³¹⁹

Romanlarda, Bulgaristan Türklerinin göç hareketinin I. Dünya Savaşı sonrası dönemde de devam ettiğine yönelik bilgiler verilmiştir. Stamboliyski, döneminde meydana gelen rahatlık sonrasında göç hareketinde kısa süreli bir azalma görülse de Stamboliyski hükümetinin devrilmesinden sonraki süreçte yaşanan olumsuz gelişmeler, Bulgaristan Türklerinin göç etme arzularını arttırmıştır.

3.3.2. Göçün Nedenleri

3.3.2.1. Siyasi Nedenler

Bulgaristan Türkleri açısından 1877 – 1878 Osmanlı – Rus Savaşı sonrası başlayan göç hareketi I. Dünya Savaşı sonrasında da devam etmiştir. Göçün en büyük nedeni olarak karşımıza “siyasi güvensizlik” çıkmaktadır. Olumlu gelişmelerin yaşandığı Stamboliyski döneminde göç hareketi azalırken, Stamboliyski hükümetinin devrilmesinden sonraki süreçte göç tekrar gündeme gelmeye başlamıştır. Bu durumdan, “Bozgundan Sonra” adlı romanda şu şekilde bahsedilmektedir: “*Stamboliyski'nin döneminden sonrası hiç de kabullenilecek gibi değil Mollacığım. Bizim yörede son yıllarda huzurumuz kaçtı. Fırsat bulan komşularımız tek tek çareyi Anadolu'ya göçmekte buluyorlar.*”³²⁰

Siyasi olarak Bulgar hükümetlerine güvenemeyen Bulgaristan Türkleri, yaşamış oldukları huzursuzluklardan dolayı göç etmeyi her zaman bir çare olarak görmektedirler.

Bulgaristan Türkleri, Stamboliyski hükümeti döneminde kısa süreli bir rahatlama yaşarlar. Ama bu dönem uzun sürmez. Stamboliyski, döneminden sonra Türklere yönelik baskı ve zulüm artmaya başlar. Bu durum “Bozgundan Sonra” adlı romanda, “*Stamboliyski hükümetinin düşürüldüğünün daha ertesi günü iktidara gelen faşistler yine Türklere*

³¹⁹ Ömer Osman Erendoruk, *Uçurum*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2007, s. 6.

³²⁰ Türker, *Bozgundan Sonra*, s. 176.

zulüm ederek, göçe zorlamaya başlarlar."³²¹ ifadeleriyle dile getirilmiştir. Bulgarlar tarafından yapılan siyasi baskı bir göç nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

"Rumeli'den Esen Yel" adlı romanda, faşistlerin iktidarı ele geçirdikten sonra Türklere yönelik uygulamış oldukları baskıcı politikanın sonucu olarak Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göç etmek için çaba sarf ettikleri anlatılmaktadır. Bulgarlar tarafından Türklere uygulanan bu baskı göçün siyasi bir nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Dobruca, Romenlerin kontrolünderken huzur içinde olan Türkler, Dobruca'nın Bulgarlara geçmesinden sonraki süreçte büyük sıkıntılar çekmişlerdir. Yaşanan sıkıntılar sonucunda Türkler çareyi göç etmekte aramışlardır.³²²

Bu dönemde Bulgaristan Türklerini göçe zorlayan gelişmeler "Rumeli'den Esen Yel" adlı romanda şu şekilde anlatılmaktadır:

Bulgaristan Bulgarlarıdır. Burda başkalarına yer yoktur, dermiş Bulgarlar. Rodna Zaştita ve Trakya adlı faşist Bulgar çeteleri Türk ahaliyi evinden yerinden edip göçe zorlamak için her türlü kötülüğü yapmış. Sövmek, hakaret etmek en hafifi imiş. Adam kaçırıp dövmek, öldürmek; evini yerini, tarladaki buğdayını yakmak, camileri taşlamak, daha akla gelmedik ne varsa... Mesela ahali su içmesin diye pınarlara domuz ölüsü bile atarlarmış. Son zamanlarda Türk mezarlıklarına da musallat olmaya başlamışlar, mezarları açıp kemikleri saçıp savarlarmış... İnsanlar maldan geçmiş, can kaygısına düşmüş, kapağı Türkiye'ye atmaya savaşmış.³²³

Dobruca, Romenlerin kontrolünden Bulgar hâkimiyetine geçince bölgede yaşayan Türkler üzerindeki Bulgar baskısı iyiden iyiye artmıştır. Özellikle devlet destekli çetelerin faaliyetleri sonrasında can ve mal güvenliği kalmayan Türkler bölgeden göç etmek zorunda kalmıştır. "Rumeli'den Esen Yel" adlı romanda Türkleri göçe zorlayan nedenler sıralanmaya devam edilmiştir. Bulgarlar, ilk iş olarak Türk okullarını kapatmışlardır. Bulgarların yaşamış oldukları yerlere Türkleri sokmamaya başlamışlardır. Şehir merkezinde Bulgarlar tarafından Türklere yönelik hakaretler ve saldırılar artmıştır. Bu saldırılara Türkler karşılık verince

³²¹ Türker, *Bozgundan Sonra*, s. 207.

³²² Tunaboşlu, *Rumeli'den Esen Yel*, s. 27.

³²³ Tunaboşlu, *Rumeli'den Esen Yel*, s. 28.

hemen Bulgar hükümeti tarafından hapishaneye atılmaktadır. Bulgarlara ise kimse bir şey dememektedir. Bulgarlar, Türklerin evlerini “gamalı haç” işareti koyularak işaretlemektedir, geceleri ise işaretlenen evler komitacılar tarafından yakılıp yıkılmaktadır. Bu tarz olayların her geçen gün şiddetini arttırması üzerine bölgedeki Türkler, göç ederek Türk nüfusun yoğun olduğu yerlere yerleşmişlerdir.³²⁴

İncelenen romanlarda, Bulgaristan Türklerinin geçmişte yaşanan acı olayların tekrarlanması konusunda Bulgar devletine ve Bulgar yetkililere güvenmedikleri için göç etme niyetinde oldukları vurgulanmıştır. Bulgarların baskıcı politikalarından bıkan Bulgaristan Türkleri, gelecekleri ile ilgili yaşamış oldukları kaygılar neticesinde göç etmeyi bir çözüm yolu olarak görmüştür. Çiftçi Partisi iktidarı dönemi hariç hemen hemen her dönemde mevcut iktidarların Türklere bakış açısı ve uygulanan baskıcı politikalar, Türklerin göç etmesinde oldukça önemli rol oynamıştır.

3.3.2.2. Kültürel Nedenler

Bulgaristan’daki hararetli günler 1940’lı yıllarda da devam etmektedir. Bulgaristan topraklarında millî ve manevi değerleri doğrultusunda yaşamlarını sürdürebileceklerine dair inançlarını kaybeden insanlar ilk fırsatta bu topraklardan göç etme yolunu seçmektedirler. İnsanların en büyük kaygıları, dinî yönden kendilerine uygulanabilecek kısıtlamalar ya da yasaklamalardır. Geçmişten beri dinî konularda hassas olan Bulgaristan Türkleri, yaşamış oldukları tedirginlikler sonucunda dinî inançlarını daha rahat gerçekleştirebilecekleri yerlere göç etmeyi tercih etmişlerdir. Bu durumdan “Bozgundan Sonra” adlı romanda şöyle bahsedilmektedir:

“Urus askeri taarruza geçmiş. Maksatları Bulgaristan’ı da içine alan daha geniş sınırlar içinde bir gomanislik düveli kurmakmış. Bu gomonistliğin Allahsız bir düzen olduğu söylenir. Ya bir gün buralara da ayak basarlarsa, bizi bu camiye sokmazlar Alimallah!” diye öylesine konuşmaya başladı. Sonra daha ciddi bir tavır takınarak:

“Biz Şirket Ahmetle gararımızı verdik. Hafta sonu çoluğu çocuğu toparlayıp Gümölcine’ye yerleşeceğiz. Ben şimdi hepinize derim ki gelin

³²⁴ Tunaboğlu, *Rumeli’den Esen Yel*, s. 29.

birlikte Gümölcine'ye bir gobak atalım. Oradan ikinci gobağı İstanbul'a düşürüz" diye komşuları da kendileriyle davet etti.³²⁵

Yukarıdaki bölümden de anlaşılacağı üzere, "komünizm" henüz Bulgaristan'da egemen olmadan tedirginliği insanları etkisi altına almıştır. Özellikle "komünistlerin" dine karşı olan tutumlarını bilen bölge insanı hemen göç yollarına düşmüştür.

Bulgaristan Türklerinin üzerindeki baskı her geçen gün artmaktadır. Artan baskılar insanları yıldırma ve göç etmeye zorlamaktadır. Birtakım kültürel değerlerin yasaklanması, insanları kimliklerini korumak konusunda endişelendirmektedir. Yaşadıkları endişe karşısında çıkar bir yol bulamayan bölge insanı çareyi etmekte bulmaktadır. "Bozgundan Sonra" adlı romanda Türklere uygulanan kültürel baskı şöyle anlatılmaktadır:

1937 yılında Paşmaklı'da "Drujba-Rodina" cemiyeti kuruldu, yayın organı "Rodopi" dergisi de çıkmaya başladı. Yeni kurulan cemiyetin amacı Müslümanları Hristiyan yapmakla onlarda Bulgarlık şuuru uyandırmaktır. Müslüman adlarını Hristiyan adlarıyla değiştirmek, Türkçe konuşmayı yasaklamak, başımızdaki fes, yaşmağı attırıp, aba potur ve şalvar yerine Bulgar kıyafetlerini yaygınlaştırmaktır. En çok rahatsız oldukları konu ise adını bile duymak istemedikleri sünneti yasaklamak. Biz Müslümanlara domuz eti yemeyi mecbur etmeleri benim gibi dini bütün Müslümanlara indirilen büyük bir darbedir kardeşim.³²⁶

Bulgaristan topraklarından göç etme fikrine karşı olan ve kendisi de göç etmeyen Ali Molla'nın oğlu Muhammet Efendi, yaşanan bu sıkıntılı süreçte işin içerisinden çıkamaz. Arkadaşı Uzun Hasan'a "Peki hicret etseniz?" diye sorarak artık Bulgaristan topraklarında gelecekleri olmadığını ve göçün bir çözüm yolu olduğunu dolaylı bir şekilde ortaya koymaktadır.³²⁷

Türkler, kültürel değerlerine bağlı bir topluluktur. Bulgar iktidarlarının Türklerin kültürel hayatlarına müdahaleleri Türk toplumu arasında büyük bir rahatsızlığa neden olmuştur. Romanlarda, Bulgaristan Türklerinin dinî inançlarını ve kültürel değerlerini daha rahat yaşayabilecekleri yerlere göç ettiklerine değinilmiştir.

³²⁵ Türker, *Bozgundan Sonra*, s. 232.

³²⁶ Türker, *Bozgundan Sonra*, s. 248.

³²⁷ Türker, *Bozgundan Sonra*, s. 249.

3.3.3. Göç Öncesi Siyasi Durum

3.3.3.1. “Çiftçi Partisi” İktidarı Döneminde Yaşanan Gelişmeler

Türkiye, Kurtuluş Savaşı ile düşmanlardan kurtulurken Bulgaristan Türkleri için de olumlu ve önemli gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır. “Bozgundan Sonra” adlı romanda bu gelişmeler şu şekilde anlatılmıştır:

İktidara gelen Çiftçi Partisi azınlıklara o güne kadar görmedikleri hürriyeti sağlamıştı. Bulgaristan’da yaşayan Türkler için en önemli gelişmelerin başında ise eğitim gelmekteydi. Özellikle öğretmen ve imamların yetiştirileceği Nüvvâb okulunun açılışı Bulgaristan genelinde yaşayan Müslümanlara duyurulmuş, ilk yıl derse başlayacak olanların yaşına bakılmaksızın kaydı yapılacağı da bildiriye ilave edilmişti.³²⁸

Yıllarca her türlü haktan yoksun bir şekilde, türlü baskılar altında işkencelere ve katliamlara maruz kalarak var olmaya çalışan Bulgaristan Türklerinin bu gelişmelerin ardından rahat bir nefes aldığına romanlarda değinilmiştir.

3.3.3.2. “Çiftçi Partisi” Sonrası Dönemde Yaşanan Gelişmeler

Stamboliyski hükümeti devrilince Bulgaristan Türkleri açısından tekrar sıkıntılı bir süreç başlar. Bu süreçte göç konusu tekrar toplumun bir numaralı gündemi olmuştur. İnsanlar, kendilerine önder olarak gördükleri kişilerin fikirlerini alırlar. Bu konuda “Bozgundan Sonra” adlı romanda, kendisine akıl danışmaya gelen Koca İbrahim’e Ali Molla’nın vermiş olduğu cevap Bulgaristan Türklerinin siyasi kazanımlarını ortaya koymaktadır. Ali Molla, bu kazanımlara dayanarak göç etmenin yersiz olduğunu düşünür. Aralarında geçen konuşma şu şekildedir:

Zaten Türkiye ile Bulgaristan’ın son imzaladıkları dostluk antlaşması mucibince burada yaşayan Türklerin hakları Neuilly ve Lozan Antlaşmaları kapsamında olduğundan dil, din, yayın ve benzeri hürriyetleri olacaktır. Buna istinaden Türkler okullarını, din ve hayır kurumlarını yaşatabileceğine göre burada kalmanın bir sakıncası yok bence.³²⁹

Toplumda herkes aynı fikirde değildir. Koca İbrahim, Ali Molla’nın söylediklerine itiraz eder. Türklerin yaşamış olduğu bölgelerde sıkıntı

³²⁸ Türker, *Bozgundan Sonra*, ss. 169–170.

³²⁹ Türker, *Bozgundan Sonra*, s. 177.

olmamasına rağmen Türk nüfusun az olduğu yerlerde Bulgarların, Türklerin huzurunu kaçırmaya başladığını anlatır.³³⁰

Ali Molla da isteyenin göç edebileceğini tekrarlar. Türkiye ve Bulgaristan arasında yapılan “İkamet Sözleşmesi” uyarınca göç etmekte herhangi bir sorun yoktur. Ali Molla, bu sözleşmenin içeriği hakkında Koca İbrahim’e bilgi verir. Hem Türk tarafı hem de Bulgar tarafı göç etmek isteyenlere hiçbir zorluk çıkarmayacaktır. Göç etmek isteyenler taşınır mallarını ve hayvanlarını rahat bir şekilde yanlarında götürebilecektir. Ancak Ali Molla, Türkiye’nin “Elvâd-ı Fatihani” sahipsiz bırakmayacağını ve yapılan zulümlere göz yummayacağını düşündüğü için göç etme fikrine pek sıcak bakmamaktadır.³³¹

“Bozgundan Sonra” adlı romanda anlatılanlara göre, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasının vermiş olduğu özgüven ve “Nüvvâb Mektebi”nden mezun olan aydınların çalışmaları sonucunda kurulan birlik ve teşkilatlar, Bulgaristan Türklerinde bir uyanış meydana getirmeye başlamıştır. Bu durum Bulgaristan’ı yönetenleri tedirgin etmiştir. Yapılan çalışmaları kontrol etmek isteyen Bulgar yetkililer, Başmüftü’den yararlanabileceklerini düşünerek ona birtakım imtiyazlar tanırlar. Başmüftü’nün yanına bir de Bulgar müşavir görevlendirirler. Bütün bunların yanında bir taraftan da Türkleri göçe zorlamak için yeni yeni politikalar geliştirirler. Eğer Türkler Bulgaristan topraklarını terk ederlerse sorun kendiliğinden ortadan kalkmış olacaktır.³³²

Stamboliyski hükümetinin devrilmesinden sonra, Bulgaristan Türkleri açısından sancılı bir süreç başlar. Türkler üzerindeki siyasi baskı her geçen gün artarak devam eder. “Bozgundan Sonra” adlı romanda o yıllar şu şekilde özetlenmektedir:

“Turan” siyasi emeller taşımasa da bu durum Bulgarlar’ın gözünden kaçmaz. İyi niyetle kurulan bu cemiyet çok geçmeden dikkatleri, şimşekleri ve saldırıları üzerine çekmeye başlar. Turan, başında Kemalistler var diye 1934’te kapatılır ve üyelerini memleketten kaçmaya mecbur ederler.

³³⁰ Türker, *Bozgundan Sonra*, s. 177.

³³¹ Türker, *Bozgundan Sonra*, ss. 177 – 178.

³³² Türker, *Bozgundan Sonra*, s. 206.

Böylelikle 95 şubesi ve 5 bin kadar aktif üyesi olan Turan Cemiyeti'nin aydınları darmadağın olur. Kaçabilenler kurtulur, kaçamayanlar öldürülür. Mollaoğlu Mahmut da aktif bir Turan üyesidir ve sağ kalsa da ömür boyu takip altında ve ceza evlerinde kalır.³³³

Bulgaristanlı yetkililerin en çok korktukları şey, Bulgaristan Türklerinin Türkiye Cumhuriyeti ile ilişki kurması ve orada meydana gelen yeniliklerden etkilenmeleridir. Bunun için özellikle “Kemalistler” büyük bir tehdit olarak görülür. Bulgaristan’da, Türkiye ile ilişki hâlinde olanlara ve “Kemalistlere” hiçbir şekilde yaşam hakkı tanınmaz.

“Çiftçi Partisi” iktidarı sonrasında Bulgaristan Türkleri için sıkıntılı bir sürecin başladığı romanlarda vurgulanmaktadır. Bulgar yetkililer, Türklerin huzurunu kaçırarak birtakım adımlar atmışlardır. Bulgarlar, özellikle “Başmüftülük” makamını ele geçirerek Türk toplumunun uyanışının önüne geçmek istemişlerdir. Bulgaristan Türklerinin huzurunu kaçırarak adımlardan birisi de Türklerin yaşamış oldukları köylere Bulgarların yerleştirilmesi olmuştur. Bunun haricinde Türklerin kültürel faaliyetleri kısıtlanmaya, dinî inançlarını yaşamaları engellenmeye başlanmıştır. Bütün bu gelişmeler, Bulgaristan Türklerinin göç etmeleri için zemin hazırlamıştır.

3.3.3.3. “Faşist” İktidar Döneminde Yaşanan Gelişmeler

1934 yılı Bulgaristan siyasi tarihi için oldukça önemli bir yıldır. Yıllarca Sovyetler ile birlikte hareket eden Bulgaristan’ın yönü artık “Nazi Almanyası’na” dönmüştür. Gerçekleşen darbe ile Bulgaristan’da “faşistler” iktidara gelir. “Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” adlı romanda anlatılanlar, “faşistlerin” iktidarı ele geçirmesiyle Bulgaristan Türklüğü açısından zor günlerin başlamış olduğunu bizlere gösterir. Özellikle Bulgar gençleri bu dönemde Türklere karşı kışkırtılır. Razgard’da bulunan Türk mezarlığındaki ölülerin kemikleri çıkarılır ve yakılır. Yaşanan bu olayları yazan gazeteci M. Necmettin Deliorman ölüme mahkûm edilir. “Faşistlerin” iktidara gelmesiyle yaşanan gelişmeler romanın devamında şu şekilde anlatılmaktadır:

³³³ Türker, *Bozgundan Sonra*, ss. 206 – 207.

Bütün ülkede Türkler'e karşı terör başlamıştı. Devlet müesseselerinde Türkçe konuşmak yasaktı. Türk okullarının sayısı gittikçe azalıyordu. Bilhassa kırsal kesimde yoksulluk gün gün artmaktaydı. Savaş esnasında açlıktan ölenleri gözlerimle görmüştüm. Nazizmi-faşizmi benimseyen Bulgar yöneticileri Türk azınlığı cahillikle yok etme gayreti içindeydi. Okuma yazma oranı çok düşüktü.³³⁴

Görüldüğü gibi “faşist” dönemde de Bulgar yöneticiler, Bulgaristan Türklüğünü yok etmek için her yola başvurmuştur. Amaç Türkleri ülkeden uzaklaştırmaktır.

Bulgaristan'ın siyasi iklimi çok sık olarak değişiklik göstermektedir. “Bozgundan Sonra” adlı romanda anlatılanlara göre, 19 Mayıs 1934 tarihinde gerçekleşen bir darbe ile yönetimi “Hitler Almanyası'na” yakın “faşistler” ele geçirir. “Faşistler” yönetimi ele geçince Bulgaristan Türkleri arasında faaliyetleri yaygınlaşan “Turan Gençlik ve Spor Cemiyetleri Birliği”ne yönelik baskılar, işkence ve cinayetler artmaya başlamıştır. “Faşist Bulgarların” kurmuş olduğu “Rodna Zaştitá” (Vatan Savunması) çetelerinin hendekler kazarak bir Türk katliamına hazırladığı haberi Türkiye istihbarat birimleri tarafından tespit edilir. Durum Atatürk'e arz edilir. Atatürk de Salih Omurtak Paşa'ya Bulgaristan sınırlarını biraz geçip gözdağı vermelerini emreder. Durumu fark eden Kral III. Boris, Atatürk'ü arar. Türk askerinin neden sınırı geçtiğini sorar ve Atatürk'ün yanlışlıkla olmuş cevabı onu daha da tedirgin eder. Kral III. Boris, herhangi bir olumsuz duruma karşı Kırcaali, Hasköy, Hazergrad, Şumnu, Silistre gibi Türk bölgelerinde yaşayan saygın Türklerin rehin alınması için talimat verir. Siyasi arenada karşılıklı olarak hamleler yapılmaktadır. Ortam her zamanki gibi oldukça gergindir.³³⁵

“Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” adlı romanda da 1939 yılında Turan Cemiyeti üyesi yüzlerce Türk aydınının “faşistlerce” Tuna boyuna sürgüne gönderildiğine değinilmektedir. Romanda anlatılanlara göre amaç, Türk aydınlarını sürgün edildikleri yerde topluca katletmektir. Ancak Türkiye'nin

³³⁴ Ömer Osman Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2007, s. 11.

³³⁵ Türker, *Bozgundan Sonra*, ss. 216 – 217.

bu durumdan haberdar olması üzerine “faşist” Bulgar idarecilerin bu katliamdan vazgeçtiklerinden bahsedilmektedir.³³⁶

Önceden Osmanlı İmparatorluğu’ndan güç alan Bulgaristan Türkleri, 1930’lu yıllarda ise yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nden güç almaktadır. Türkler arasında göç konusu konuşulduğu zaman, göçe karşı çıkanlar Türkiye’nin Bulgaristan Türklerini yalnız bırakmayacağını ve onlara yapılan zulme sessiz kalmayacaklarını söylerler. Bu yüzden de yaşadıkları toprakları terk etmek istemezler. İnsanları tedirgin eden bir diğer konu ise “faşist” Bulgarların, komünist Bulgarlara yapmış oldukları işkencelerdir. Türklerin tedirginliği, “kendi ırkından olana bunları yapanlar bir Türk’e neler yapmaz” düşüncesindedir. Bulgaristan’da siyasi ortam her zaman ki gibi yine sıkıntılı ve sancılıdır. “Bozgundan Sonra” adlı romanda anlatılanlara göre, faşist iktidar döneminde sadece Türkler değil, “komünist” Bulgarlar da büyük sıkıntılar yaşarlar.³³⁷

Bulgar komünistlerin Rus askerî desteğini alarak Bulgaristan’da “komünist” bir düzen kurmaya çalıştığını haber alan Türkler, ilk önce Gümülcine’ye oradan da İstanbul’a göç etmek için harekete geçerler. Ancak Gümülcine’ye göç eden Türkleri orada bir sürpriz beklemektedir. “Bozgundan Sonra” adlı romanda anlatılanlara göre; bir gece Gümülcine’de yaşayan Türklerin evleri basılır, değerli eşyalarının hepsine el koyulur. İnsanlar dayaktan geçirilir. Bulgaristan Türkleri aradıkları huzuru Gümülcine’de de bulamazlar. Ufukta yeni bir göç dalgası onları beklemektedir.³³⁸

Yine aynı romanda anlatılanlara göre, Gümülcine’de Türklerin yaşamış olduğu olayı araştırmak için konsolos Tefik Bey, bir kişiyi görevlendirir. Görevli kişi, Türklerin hepsinin dayaktan geçirildiğini, evlerinin soyulup soğana çevirdiğini anlatır. Yine araştırma esnasında duyduğu, “... hiçbir Bulgar Türklerin kendilerine yaptığı fenalıkları asla unutmayacakmış. İntikamlarının Türkleri kurşunla veya bıçakla canlarına kastederek değil, işte böyle sopa ile döve döve öldürecekleri olduğu söylemişler.” şeklindeki

³³⁶ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, ss. 64–65.

³³⁷ Türker, *Bozgundan Sonra*, ss. 224 – 225.

³³⁸ Türker, *Bozgundan Sonra*, s. 237.

sözler Bulgarların, Türklere karşı tutumlarından bir değişiklik olmadığını göstermektedir. Türklerin yaşamış olduğu sıkıntı sadece dayak ve soygunlar değildir. Bazı bölgelerde, Türk kızlarına yönelik tecavüz ve akabinde öldürme olayları da yaşandığı haberleri gelmektedir. Bu söylenenlere bakılırsa Bulgaristan Türklerinin acıları uzun yıllar dinecek gibi durmamaktadır.³³⁹

“Rumeli’den Esen Yel” adlı romanda da “faşist” dönemde, Bulgaristan Türklerine yapılan baskılardan şu şekilde bahsedilmektedir:

Her gün yakılmak, öldürülmek korkusu ile yaşadık. Canından, malından olanlarımız oldu. İleri gelenlerimizi sürdüler. Okullarımızı kapattılar. Kapatamadıkları yerlerde ise yeni harflerle kendi dilimizden tedrisata müsaade etmediler. Tedrisatın Türkiye ile irtibatını kopardılar. Çocuklarımız cami diplerinde eskiyazı eğitime mahkûm oldu. Dilimizi konuşmaktan, dinimizin icaplarını yerine getirmekten korkar olduk. Biz Türkleri, cahil ve iktisaden zayıf bırakmaya, öz kültüründen koparmaya çalıştılar. Ama her türlü baskıya rağmen direndik.³⁴⁰

“Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” adlı romanda, “faşist” dönemde Bulgaristan Türklerine yönelik saldırıların arttığı anlatılmaktadır. Özellikle Bulgaristan Türk toplumunun ileri gelenleri bazı faili meçhul saldırılara uğramıştır. Bunlardan birisi de 1942 yılında bir saldırı sonucu öldürülen “Turan Cemiyeti Bölge Genel Başkanı”ymış. Saldırıyı gerçekleştirenlerin Bulgar devleti tarafından bulunmak istemediği ve bu yüzden de bu cinayetlerin aydınlatılmadığı anlatılmaktadır. Bu saldırılardaki amaç da yine Türkleri korkutmak ve yıldırmaaktır.³⁴¹

Bulgaristan’da Türklere hiçbir zaman güvenilmemiştir. Bu durum kendi askerlik görevi esnasında da gösterir. “Rumeli’den Esen Yel” adlı romanda Bulgaristan Türklerine silahlı askerlik yaptırılmadığından bahsedilmektedir. Türkler, “Trudovak” denilen bir nevi amele askerliği yapmaktaymışlar. Bu askerlikte askerlere silah verilmemektedir. Türklere, taş taşıtılar, taş kırdırırlar ve Türkleri kazma kürek işlerinde çalıştırmışlar. Bu durum,

³³⁹ Türker, *Bozgundan Sonra*, ss. 241 – 242.

³⁴⁰ Tunaboşlu, *Rumeli’den Esen Yel*, s. 38.

³⁴¹ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, s. 13.

Bulgarların Türklere güvenmediklerini, o yüzden de silah vermediklerini bizlere göstermektedir.³⁴²

Romanlardan elde edilen bilgilere göre “faşist iktidar” döneminde de Bulgaristan Türklerinin büyük sıkıntılar yaşadıkları rahatlıkla söylenebilir. Bu dönemde Türkçe konuşmanın yasaklanmaya başlandığı, Türk okullarının kapatıldığı, Türklerin dinî inançlarına yönelik saldırıların ve engellemelerin arttığı, kültürel faaliyetlerinin önüne geçilmek için her yolun denendiği romanlarda geçmektedir. Özellikle Bulgaristan Türklerini bir arada tutmaya yönelik oluşturulan yapıların ortadan kaldırılması için çok katı tedbirlerin alındığı da incelenen eserlerde vurgulanmıştır. Bu dönemde, Bulgaristan Türk toplumunun önde gelen kişileri esrarengiz bir şekilde ortadan kaldırılmaya başlanmıştır. Türklere yönelik baskı, şiddet ve cinayetler de artarak devam etmiştir.

Romanlarda, Bulgaristan’da Türklere güvenilmediğine yönelik bilgilere ulaşılmaktadır. Bulgaristan’da Türklere güvenilmediğinin en önemli kanıtlarından birisi de Türklerin, “Trudovak” denilen silahsız işçi askerler olarak askerlik görevlerini yapmalarına izin verilmesidir. Bulgaristan’ın geleceği için bir tehdit olarak görülen Türklere askerlik esnasında kesinlikle silah verilmemektedir.

3.3.4. Göç Öncesi Sosyal Yaşam

“Bozgundan Sonra” adlı romanda verilen bilgiler ışığında, Balkan Savaşları’ndan sonraki süreçte Türk köylerine Bulgarların yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Toplumsal yapıda yavaş yavaş bir değişim meydana gelmeye başlamıştır. Türk köylerine yerleştirilen Bulgarlar ile Türkler arasında herhangi bir sıkıntı bulunmamaktadır, çünkü bu Bulgarlar geçimlerini Türklere vermiş oldukları hizmet karşılığında sağlamaktadırlar. Yaşanacak bir sıkıntı en az Türkler kadar Bulgarları da etkileyecektir. Bazıları da Türklerden rüşvet aldıkları için bu rüşvetlerin kesilmesinden korktukları için Türkleri rahatsız etmemektedirler. Bu bölgedeki Türklerin dinî faaliyetleri ve eğitim faaliyetleri de o dönemde sorunsuz olarak sürdürmektedir. Panayırlar ve panayır güreşleri düzenlenmeye devam

³⁴² Tunaboğlu, *Rumeli’den Esen Yel*, s. 32.

edilmektedir. Bu bölgedeki Türkler tarafından gelenek ve görenekler yaşatılmaya çalışılmaktadır. Bu anlamda bir engelleme ile karşılaşmazlar. Bölge insanı hayatlarından çok memnun olmasa da yaşanan gelişmeler ışığında göç etme fikrinden bir süreliğine vazgeçmiş görünmektedir. Meydana gelen birkaç olumlu hadise bile Türkleri göç fikrinden vazgeçirmeye yetmektedir.³⁴³

Ancak yukarıda anlatılan durum çok uzun soluklu olmamıştır. Daha önceki dönemlerde olduğu gibi yöre insanı sıkıntılı günler geçirdiği süre içerisinde, toplumda göç konusundan başka konu konuşulmamaktadır. Göç edip etmeme konusunda henüz net kararını verememiş olanlar ise topluma önderlik eden kişilerin fikirlerine başvurmaktadırlar. “Bozgundan Sonra” adlı romanda Koca İbrahim adlı roman kahramanı toplumun önderlerinden olan Ali Molla’ya akıl danışır. Ali Molla göç taraftarı değildir. Osmanlı’dan miras kalan toprakların terk edilip gidilmesine gönlü razı gelmemektedir.³⁴⁴

“Aladağ’dan Çıktı Yola” adlı romanda Bulgaristan Türklerinin sosyal yaşamlarıyla ilgili olarak bazı bilgiler verilmiştir. Bulgaristan Türklerinin özel durumlarda mahallelerin ya da köylerin önde gelen kişilerinin evinde toplanıp fikir alışverişi yaptıklarından bahsedilmiştir. Romanda anlatılanlara göre, aynı köyde ya da mahallede yaşayan insanların birbirlerini akraba gibi görmektedirler. Bu yüzden mahalle içi evliliklere o dönemde izin verilmemektedir. Bulgaristan Türkleri arasında akraba evliliklerine kesinlikle izin verilmemektedir. Gençlerin evlenmelerine akrabalık bağları sıkı bir şekilde incelendikten sonra izin verilmektedir. Zaman içerisinde gerçekleşen göçler sonrasında bu âdetin de yumuşadığından bahsetmek mümkündür.³⁴⁵

Balkan Savaşları’ndan sonraki süreçte Bulgaristan Türklerinin yaşadıkları sıkıntılar iyice artmıştır. Savaş yıllarında buldukları yerlerden güvenli bölgelere göç eden Türkleri, savaş sonrasında geri döndüklerinde birtakım sürprizler beklemektedir. Türklerin yaşamış oldukları bu sıkıntılar “Bozgundan Sonra” adlı romanda şu şekilde anlatılmıştır:

³⁴³ Türker, *Bozgundan Sonra*, ss. 187 – 188.

³⁴⁴ Türker, *Bozgundan Sonra*, ss. 176 – 177.

³⁴⁵ Altınok, *Aladağ’dan Çıktı Yola*, s. 11.

Özellikle Batı Trakya'dan gelip, buralardan göç eden Türklerin evlerine yerleşen Bulgarların tavırları yöre Türk halkını epey huzursuz ediyordu. Zaman zaman 'Burası Bulgar'ın, yani bizim devletimiz, daha neden duruyorsunuz, gidin Anadolu'ya' gibi çıkışlar yerli yersiz sık sık tekrarlanıyordu. Sağda solda Türklerin mülküne tecavüzler görünür oldu, cebren gayrimenkullere el konuluyordu. Orada burada bazı Türklerin öldürülmesi vakalarına rastlanıyordu. Hocaköy muhtarı Koca İbrahim'in misafırhanesi açık kalmaya devam ediyor, gelen giden burada konaklıyordu. Son yıllarda yöre köylerine yerleşen Bulgarların sayısı da giderek artıyordu. Bulgarların gelmesiyle o güne kadar bu yörede görülmeyen yağmacılık, çapulculuk, vurgunculuk, hırsızlıklar belirdi.³⁴⁶

Yaşanan gelişmeler Bulgaristan Türklerinin sosyal hayatlarını çok derinden etkilemiştir. Köylerdeki güven ortamı kaybolmuştur. Yaşanan bütün olumsuzların sorumlusu olarak köye sonradan yerleşen Bulgarlar görülmektedir. Sosyal hayat içerisinde Türk – Bulgar ayrışması çok net olarak görülmektedir.

Stamboliyski döneminden sonra iktidara gelen "faşistler", Türklere yönelik baskı ve zulüm politikalarını arttırırlar. Amaçları Türkleri bir an önce göçe zorlamaktır. Ama durumun farkında olan bazı Türkler bu durum karşısında direnç gösterir. Bu durum "Bozgundan Sonra" adlı romanda Apti Ağa'nın ağzından şu şekilde anlatılmıştır: "*Allah'a bir can borcum var, takdir-i ilâhî, alın yazım neyse ondan kaçılmaz. Bu toprakları bırakıp göç etmemi çok istediklerini biliyorum, ama kendime korktu da kaçtı da dedirmeyeceğim.*"³⁴⁷

Türkler, her ne kadar Bulgarların baskılarına karşı koymaya çalışsalar da bunda başarılı olamazlar. "Bozgundan Sonra" adlı romanda Apti Ağa'nın göçe direndiğinden bahsedilmektedir. Apti Ağa, bu direncinin bedelini canıyla öder. Göç etmek istemediğini öğrenen Bulgarlar Apti Ağa'yı pusuyu düşürüp öldürürler. Özellikle Arda boyunda bulunan Türk köylerinde baskılar iyice artmaya başlamıştır. Apti Ağa'dan sonra yine topraklarını terk etmek istemeyen, göçe karşı çıkan Hüseyin Ağa ve Fevzi Ağa da Bulgarlar

³⁴⁶ Türker, *Bozgundan Sonra*, s 175.

³⁴⁷ Türker, *Bozgundan Sonra*, s. 207.

tarafından öldürülür. İşlenen bu cinayetlerin failleri hiçbir şekilde bulunamaz. Sosyal yaşam alanları içerisinde Türklerin can ve mal güvenliğinden bahsetmek mümkün değildir. Tedirginlik her geçen gün biraz daha artmaktadır.³⁴⁸

Kral III. Boris'in Türklerin rehin alınması emriyle çıkarılan seferlik Türklerin sosyal hayatlarını oldukça olumsuz etkiler. Toplumda var olan tedirginliği daha da arttırır. Herkes evlerinden zorla alınıp götürülen yakınlarıyla ilgili endişelenmektedir. Bu durum "Bozgundan Sonra" adlı romanda şöyle anlatılmaktadır:

Seferberliğin ilânının ertesi günü Rodoplar'daki Müslüman köylerinin tekmilinde, evinden alınan erkeklerin ailelerine ateş düşmüştü. Kadınlar eşlerinin, çocuklar babalarının niçin, nereye götürdükleri endişesiyle günlerce üzüлüp ağladılar. Öte yandan yaz işleri sona ermeden evin erkeğinin aniden gitmesi birçok aileyi yıkmış, perişan etmişti. Bu ailelerin sorunları aynıydı: Yazlık mahsul nasıl toplanır? Kışlıkları kim sürüp eker? Bunu kimse sormadan evin adamını alıp nereye götürürler? Bu sıkıntılı anlarda kime başvurup kimden imdat istenirdi?³⁴⁹

Romanlarda, Bulgaristan Türklerinin toplumsal açıdan rahatladıkları dönemlerde göç fikrinden uzaklaştıkları ancak baskının arttığı dönemlerde yeniden göç fikrinin yoğunlaştığı üzerinde durulmuştur. Toplumun gündemi meşgul eden en önemli konu her zamanki gibi yine "göç" olmuştur. Bulgaristan Türkleri bir araya geldiklerinde göç edip etmeme konusunda bir karara varmaya çalışırlar. Bazıları göç etmenin en etkili çözüm yolu olduğunu savunurlar, bazıları ise göçün bir çözüm olmadığı kalıp direnmek gerektiği fikrini savunurlar. Kalıp direnme fikrinde olan bazı kişilerin yaşamış oldukları felaketler, Türk toplumu arasında tedirginliği iyiden iyiye artırarak göç fikrini ön plana çıkarmıştır. Bulgarlar tarafından Türklere yönelik girişilen baskı, şiddet ve cinayet olayları toplumu yeterince tedirgin etmiştir. Baskı arttıkça Bulgaristan Türklerinin göç etme arzuları da artmaktadır.

³⁴⁸ Türker, *Bozgundan Sonra*, s. 208.

³⁴⁹ Türker, *Bozgundan Sonra*, ss. 220 – 221.

3.3.5. Göç Öncesi Eğitim

Bulgaristan Türkleri için Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan topraklarından çekilmesiyle birlikte her alanda olduğu gibi eğitim alanında birtakım olumsuz gelişmeler yaşanmıştır. Bulgaristan'daki Türk nüfus yoğunluğu azaltmak isteyen Bulgar idareciler, göçe zorlamanın yanında Türklerin eğitim hayatlarına da çok sık müdahalelerde bulunmuşlardır. Eğitime yapılan müdahalelerin genel amacı Türklere millî kimliklerini unutturmaktır.

“Buruk Acı” adlı romanda, Bulgar idarecilerin Türklerin eğitim hayatlarına müdahaleleri ve bu müdahalelerle neyi amaçları şu şekilde anlatılmıştır:

Doksanüç Savaşı'ndan komünistlerin iktidarı işgal edişine kadar geçen yıllar içinde (1878 – 1944) hüküm süren Bulgar yöneticileri çeşitli bahaneler uydurup onlarca, yüzlerce Türk okulunu kapatmışlardı. Zulmün iyisi olmaz ya, okul kapatmak gene de zulümlerin en pisidir, çünkü okul kapatmanın sonucu, bir milletin benliğine, yüreğine, canevine saplanmış oktur, mermidir, şarapneldir, bombadır; üç beş kişiyi yok etme amacı ile değil, bir milleti toptan yok etmeye yöneliktir.³⁵⁰

İncelenen romanlarda, Bulgar idarecilerin her dönemde Türkleri cahil bırakmak adına Türk okullarını kapatmaya çalıştıkları üzerinde durulmuştur. Cahil olan Türklere millî kimliklerini unutturmak daha kolay olacaktır. Böylelikle Türkler Bulgaristan'ın geleceği adına bir tehdit olmaktan çıkmış olacaktır.

3.3.6. Göç Öncesi Bulgaristan Türk Aydınının Durumu

Bulgaristan Türk aydınına yönelik baskılar I. Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte artmaya başlamıştır. Özellikle de “faşistlerin” iktidarı ele geçirdikleri dönemde bu baskılar doruk noktasına ulaşmıştır. Bulgaristan Türk aydınları göçe zorlanmış ve yine “faşist iktidar” tarafından toplu olarak yok edilmek istenmiştir.

“Aladağ'dan Çıktı Yola” adlı romanda 1939 yılında Nazif Amca isimli bir gazetecinin Sofya'da Türkçe çıkan “Doğru Yol” gazetesinde çalışırken

³⁵⁰ Ömer Osman Erendoruk, *Buruk Acı*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006, s. 23.

pek çok Türk aydını ile birlikte Bulgar Hükümeti tarafından Tuna boyuna sürgün edildiklerinden bahsedilmektedir. Bu sürgün esnasında ölüm kuyularının kazıldığından ve sürgündeki Türk aydınlarının uzun süre ölümü bekledikleri de romanda değinilen bir konudur. “Faşist” rejim de Bulgaristan Türklerini yok etmek için ilk önce işe aydınlardan başlamıştır. Aydın olmayan bir toplum bir şekilde yok olmaya mahkûmdur.³⁵¹

Romanlarda, özellikle “faşistlerin” iktidarı ellerinde buldukları dönemde Bulgaristan Türk aydınlarının büyük sıkıntılar yaşadıklarından bahsedilmiştir. Bu dönemde Türk aydınları yoğun baskı altına alınmış, ölüm korkusu ile yaşamaya mahkûm edilmiş ve sonuç olarak da göç etmek mecburiyetinde bırakılmıştır. Göç edemeyenler ise Bulgarlar tarafından katledilmiştir.

3.3.7. Göçe Hazırlık

Göç etmeye karar veren göçmenler, yola çıkmadan önce birtakım hazırlıklar yapmaktadırlar. Yapılan hazırlıkların yanında göç edecek insanlarda büyük bir heyecan da hâkimdir. Heyecanın yanında ömürlerinin geçtiği topraklara veda edecek olmanın vermiş olduğu hüznün de insanları esir almıştır. Bu yüzden göç öncesinde kimsenin gözüne uyku girmemektedir. Bu durum “Bozgundan Sonra” adlı romanda şu ifadelerle göz önüne serilmiştir:

Komşuların kimi manda arabasını, mandası olmayan öküzlerini koşup yola döküleceklerdi. Köyün önde geleni olan muhtar Koca İbrahim’in eşyası da biraz fazlacaydı. Son gün eşya namına ne varsa akşamdan toplanmış, arabalara yüklenmiş, evlerin avlularında hazır, sabah şafak sökmeden önce yola çıkılacaktı. O gece göç edeceklerden kimler uyudu bilinmez amma Koca İbrahim neredeyse gözünü kırpmadan sabahladı. Sabaha kadar bir yandan birkaç gün sonra anavatana kavuşma heyecanı, diğer yandan da ömrünün geçtiği, atalarının kemiklerinin yattığı toprakları terk etmenin hüznü Koca İbrahim’i yatağında döndürdü durdu.³⁵²

³⁵¹ Altınok, *Aladağ’dan Çıktı Yola*, s. 10.

³⁵² Türker, *Bozgundan Sonra*, ss. 178 – 179.

Romanlarda, bu dönem yaşanan göçlerin hazırlık evresi ile ilgili detaylı bilgiye yer verilmemiştir. Sadece göç yoluna çıkılmadan yapılan hazırlıklar hakkında yüzeysel bazı bilgilere ulaşmak mümkündür.

3.3.8. Göç Sırasında Yaşananlar

3.3.8.1. Bulgaristan'da Yaşananlar

Göç yoluna çıkan insanların Bulgaristan'da yaşamış oldukları köylerinden uğurlanmaları da bir merasim şeklinde gerçekleşmektedir. Göç edecek aileler, konu komşu ve akrabalarından oluşan bir kalabalık tarafından köyün dışına kadar uğurlanmaktadır. Bu uğurlama esnasında göç eden insanlar için de geride kalanlar için de çok duygusal anlar yaşanmaktadır. “Bozgundan Sonra” adlı romanda, göç yoluna koyulan insanları uğurlama merasimi şu şekilde anlatılmaktadır:

O sırada komşular da hazır dılar. Bütün köy kendilerini uğurlamaya çıkmıştı. Her ayrılıkta olduğu gibi bu sefer de hane halkının da komşuların da gözyaşları sel olup akıyordu. En çok ağlayanlar ise Koca İbrahim'in beslemeleri ve köyde her zaman kendilerine maddî destek olduğu gariban kesimiydi. Köyün dışına kadar uğurladıktan sonra komşular geri döndü.³⁵³

Göç yolu, oldukça zorlu bir yoldur. Yola çıkmadan önce birtakım hazırlıklar yapılır. Hazırlıkların tamamlanmasında sonra yola çıkılır. Bu yolda göçmenleri türlü türlü zorluklar beklemektedir. Anavatan'a ulaşabilmek için bu zorlu yolu başarı ile aşabilmek gerekir. Göçmenler de hedefe ulaşabilmek için ellerinden gelenin en iyisini yapmaya çalışırlar. Göç yolunda yaşananlar ile ilgili olarak “Bozgundan Sonra” adlı romanda bizlere şu bilgiler verilmektedir:

Arabaları çeken hayvanlar kadar yaya yürüyenler de yorgunluktan haşat olmuşlardı. O gece Meriç nehri boyunda söğütlerin dibinde mola verildi. Hayvanlar boyunduruklarından çıkarıldı, atların semerleri alındı. El yüz yıkandıktan sonra sofralar kurulup bohçalar açıldı. Gün boyu ağzına bir lokma bir şey atmayanlar epey acıkmışlardı. Eşyalara bir zarar gelmesin

³⁵³ Türker, *Bozgundan Sonra*, ss. 179 – 180.

diye gece nöbet tutacak olanlar belirlendikten sonra kadın, erkek ve yaşlılar dinlemeye yattılar.³⁵⁴

Romanlarda, göç eden kişilerin geride kalanlar tarafından duygusal bir vedalaşmanın ardından uğurlandıklarına değinilmiştir. Çıkılan göç yolunda pek çok sıkıntı ile karşılaşmıştır. Her şeye rağmen Bulgaristan Türkleri, Türkiye'ye ulaşmak için ellerinden geleni yapmışlardır.

3.3.8.2. Türkiye'de Yaşananlar

Göç yoluna çıkan göçmenlerin maceraları Türkiye'ye ulaştıklarında hemen bitmez. Gelen göçmenler önce Edirne'de toplanır ve oradan Türkiye'nin çeşitli bölgelerine gönderilirler. Türkiye'ye geldikten sonra da göçmenlerin göç yolculukları bir süre daha devam eder. Bulgaristan'daki göç yolculuklarından farklı olarak artık kendilerini daha güvende hissetmektedirler. “Bozgundan Sonra” adlı romanda göçmenlerin Edirne'ye gelişleri, “*Hocaköylü Koca İbrahim'in göç kafilesi ertesi gün öğlenden önce Kapıkule Hudut Kapısı'ndan giriş yaptı. Hududu bekleyen askerler kafileyi Edirne'deki muhacirhaneye yönlendirdi.*”³⁵⁵ ifadeleriyle anlatılmıştır.

Devamında ise Anavatan'a kavuşma sevincini ve gururunu yaşayan göçmenlerin duygu ve düşünceleri romanda şu şekilde dile getirilmiştir:

Koca İbrahim, serhat şehrinde gururla dalgalanan al bayrağın hilâlli yıldızına baktı baktı:

“Ey Allah'ım insanın kendi anavatanı, kendi bayrağı gibi yok be! Şu bayrağın dalgalanması için, şu minarelerden ezan sesi dinmemesi için nice Koçyiğitlerin kanı aktı, binlercesi şehit düştü. Bundan böyle bize şu şanlı bayrağı ayakaltına aldirmamak düşer. Bu memleketin güçlenmesi için çalışmak ve bu yurda sahip çıkmak düşer.” diye yanındakilerin de duyabilmesi için yüksek sesle söyledi.³⁵⁶

Türkiye'de misafirhanede ağırlanan göçmenlerin ülkeye yerleştirilmesi için gerekli olan işlemlere vakit kaybedilmeden başlanır. Görevli memurlar göçmenlerle ilgili gerekli bilgileri büyük bir titizlikle toplarlar. Toplanan bilgiler doğrultusunda, göçmen aileler yurtiçinde kendilerine uygun görülen,

³⁵⁴ Türker, *Bozgundan Sonra*, s. 181.

³⁵⁵ Türker, *Bozgundan Sonra*, s. 181.

³⁵⁶ Türker, *Bozgundan Sonra*, ss. 181 – 182.

daha kolay uyum sağlayabilecekleri yerlere gönderilirler. “Bozgundan Sonra” adlı romanda görevli memur tarafından Koca İbrahim’e, Sakarya’ya gönderilmelerinin uygun olduğunun söylenip, konu ile ilgili fikrinin sorulması karşısında vermiş olduğu “*Nasıl takdir ederseniz bey efendi. Biz bundan böyle vatan diye geldiğimiz bu memleketin, hayatımızı idame ettirmek için her köşesine gitmeye hazırız.*” cevabı göçmenlerin samimiyetini ve iyi niyetini ortaya koymaktadır.³⁵⁷

Romanlarda verilen bilgilere göre, Türkiye’ye ulaşmayı başaran göçmenler önce Edirne’de toplanmışlardır. Ardından yapılan işlemlerin ardından Türkiye içerisinde yerleştirilecekleri yerlere gönderilmişlerdir. Yani Bulgaristan Türklerinin göç yolculukları iki aşamalı gelişmiştir. İlk kısım Bulgaristan’da yaşananlardan oluşmaktadır. İkinci kısımda ise Türkiye’de yaşananlar bulunmaktadır. Türkiye’ye ulaşmayı başaran göçmenlerin mutlulukları görülmeye değerdir.

3.3.9. Göç Sonrası Unsurlar

3.3.9.1. Göç Sonrası Türkiye’de Yaşananlar

3.3.9.1.1. Göç Sonrası Sosyal Yaşam

Türkiye’ye gelen göçmenlerden bazıları gönderildikleri bölgelere uyum sağlamakta zorlanmıştır. Bundan dolayı bir süre sonra gittikleri yerlerden yurtiçinde başka bir yere göç etmişlerdir. Bu göçler yurt içinde kendileri için uygun yeri bulana kadar devam etmiştir.

“Bozgundan Sonra” adlı romanda, Sakarya’ya giden göçmen kafilesinin oraya uyum sağlayamayınca Tekirdağ’ın Yeniçiftlik beldesine geri döndükleri, orada da denizi görünce, hayvanlarının ve çocuklarının denizde boğulmalarından korktukları için Çorlu’nun Pınarbaşı köyüne gelip orada büyük bir çiftlik satın aldıkları ve o köye yerleşerek orayı kendilerine yurt edindikleri anlatılmaktadır.³⁵⁸

Romanlardan hareketle, Türkiye’ye gelmiş olan Bulgaristan Türklerinin yerleştirildikleri bölgelere uyum sağlamakta bazı sıkıntılar yaşadıklarına

³⁵⁷ Türker, *Bozgundan Sonra*, s. 183.

³⁵⁸ Türker, *Bozgundan Sonra*, ss. 184 – 185.

değnilmiştir. Sıkıntı yaşadıkları ya da uyum sağlayamadıkları bölgelerden kendileri için daha uygun olan bölgelere göç etmeyi sürdürmüşlerdir. En uygun yeri bulunca da oraya hemen yerleşmişlerdir.

3.3.9.1.2. Göç Sonrası Ekonomik Durum

Göç eden insanlar her zaman mutlu sona ulaşamamışlardır. Özellikle Türkiye’de aradığını bulamayan bazı göçmenler, siyasi ortamın da iyileşmesi neticesinde tekrar Bulgaristan’a dönüş yapmışlardır. Bu durum “Bozgundan Sonra” adlı romanda şu şekilde anlatılmaktadır:

Efendim, anavatandan dönülmez, ama öyle icabetti. Yapamadık. Muhacirlik, ateşten gömlekmış meğer onu biz de gördük, yaşadık. Az önce Ahmet’e de onu anlatıyordum. Hayrabolu’ya kadar iki hafta yolculuk yaptık. Neyse vardık, kimimiz kimsemiz yok. Bir köy odasında birkaç akşam misafir edildik. Sonra da kendimize saptan samandan derme çatma bir gulibecik yaptık. Toprağın olmayınca başkasının kinde çalışmak zorundasın. Biz de öyle yaptık. Oradaki halk buradakilerden de sefil. Devlet dersin savaşların yaralarını kapatmaktan benim gibisini düşünecek değil ya. Gelen kış. Kışın iş olmazmış. Unu nişten topladık taşı tarağı geldik.³⁵⁹

Büyük savaşlardan başarı ile çıkan Türkiye, ekonomik olarak henüz kendini toparlayamamıştır. Bu yüzden, göç sonrası süreçte göçmenlerin yaşamış oldukları ekonomik sıkıntılar onları tekrar Bulgaristan topraklarına dönmeye zorlamıştır.

3.3.9.2. Göç Sonrası Bulgaristan’da Yaşananlar

3.3.9.2.1. Göç Sonrası Sosyal Yaşam

Göçmenler, gittikleri her yerde birtakım sıkıntılar yaşamışlardır. Bu durum, göçmenlerin makûs talihinin bir parçası gibi olmuştur. Bulgaristan topraklarının bir bölümü Osmanlı egemenliği altındayken, Osmanlı’nın çekilmek zorunda olduğu bölgelerden gelen göçmenler de aynı sıkıntıları yaşamışlardır. Bu durum, “Bozgundan Sonra” adlı romanda, Türkiye’den Bulgaristan’a geri dönen Çölek Hasan ve Tahir Ağa arasındaki bir sohbette şu şekilde dile getirilmiştir:

³⁵⁹ Türker, *Bozgundan Sonra*, s. 171.

Muhacirliği biz bundan yarım asır önce Lofça'dan buraya gelerek yaşadık. Lâkabımıza varınca 'Muhacir'e çıktı. Önce bizi sizler de yadırgadınız ve köy içinden evimizi yapacak yeri ta köyün dışında mezarlığın yanından verdiniz. Öyledir muhacir insan. Her zaman her yerde rağbet görmez.³⁶⁰

Bu durumda bizlere göstermektedir ki göçmenler nereye giderlerse gitsinler toplum tarafından kabul edilme noktasında birtakım sıkıntılar yaşamışlardır. Belki de bu yüzden muhacirlik için ateşten gömlek benzetmesi yapılmıştır.

"Rumeli'den Esen Yel" adlı romanda Dobruca'nın Craiova'da yapılan anlaşma sonrasında Romenler tarafından Bulgarlara bırakıldığı bilgisine yer verilmiştir. Bu el değişikliği sonrasında bölgede bulunan Romenler, Romanya tarafına göç etmişlerdir. Romenlerden boşalan evlere Bulgarlar yerleştirilmiştir. Böylece bölgenin demografik yapısı Bulgarların lehine değişmeye başlamıştır.³⁶¹

Romanlarda, göçmenlerin gerek Türkiye'de olsun gerekse Bulgaristan içinde olsun gitmiş oldukları yerlerde yerleşik halk tarafından kabul edilmekte bazı sıkıntılar çektiklerine değinilmiştir. Bu durum da göçmenliğin en zor taraflarından biridir.

Bu dönemde, Romenlerin Dobruca'dan çekilmesinden sonra onların yaşadıkları yerlere Bulgarların yerleştirilmesi ile birlikte demografik yapıda bazı değişikliklerin meydana geldiği de romanlarda ele alınmıştır.

3.4. KOMÜNİZM DÖNEMİNDE YAŞANAN GÖÇLER (1944 – 1989)

3.4.1. Göç Öncesi Unsurlar

3.4.1.1. Genel Unsurlar

"Komünizm" döneminde Bulgaristan Türk toplumunda gelecek kaygısı vardır. Özellikle millî ve manevi değerlerine bağlı olan Türkler arasında bu kaygı daha fazladır. Yaşanan gelişmeler insanların gelecekle ilgili olan bütün ümitlerini bitirmektedir. Rejimin amacı, Türk kimliğini tamamen ortadan kaldırmaktır. Bu durum, toplumda bir rahatsızlık uyandırmaktadır.

³⁶⁰ Türker, *Bozgundan Sonra*, s. 171.

³⁶¹ Tunaboşlu, *Rumeli'den Esen Yel*, s. 28.

Ancak toplumda bir de bunları dert etmeyen sadece daha fazla kazanç elde etmek, daha rahat yaşamak derdinde olan bir grup da bulunmaktadır.

“Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda, roman kahramanı Muhammet Efendi’nin kafasında oluşan aşağıdaki sorular, Türk toplumunun genel durumunu ortaya koyar niteliktedir.

Tarlalarda çalışanları, TeKeZeSe’nin sürülerini, öküzlerini, okula giden çocukları uzaktan uzağa gördüğünde bu halkın geleceğinin ne olacağını düşünüyordu. Bütün bu gördüğü kişiler yarınlarından habersiz, akıntıya kapılmış bir ot gibi ömürlerini tüketmekteydiler. Kimi üç beş kilo daha fazla tütün üretip, bir kat daha ev kaldırmakta, kimi biraz eğitim görüp çantalı bir iş kapma hayalinde, bir diğerlerinin de yetişkin oğluna güzel bir kız alıp çıra etme peşinde olduğunu iyi biliyordu. Bu insanların, “Bu milletin istikbali nedir?” “Bu ülkede bir Türk olarak varlıklarını ne kadar sürdürecekler?” gibi sorulardan uzak olduklarını düşündü.³⁶²

Yukarıdaki bölümde de gördüğümüz gibi, bir tarafta Türk toplumunun dertlerine kendilerine dert eden ve her şeye rağmen onu dillendiren, bedel ödeyen Türkler, diğer tarafta ise her şeyi bir kenara bırakmış sadece daha rahat bir yaşam derdinde olan millî duygulardan uzak olan Türkler bulunmaktadır.

Bulgaristan’da bulunan Türkler, her zaman Bulgar yöneticileri tedirgin etmiştir. Türkleri ülke geleceği için tehdit olarak gören Bulgar yöneticiler, her fırsatta Türklere yönelik birtakım tedbirler almışlardır. “Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” adlı romanda, 1949 yılında Güney Bulgaristan’da yaşayan yüzlerce Türk’ün aileleriyle birlikte Kuzey Bulgaristan’a sürüldüğünden bahsedilmiştir. Bu sürgün olayı, Bulgaristan Türk toplumu arasında büyük bir korku ve endişeye neden olmuştur.³⁶³

Bu durumun bir örneğine de “Uçurum” adlı romanda rastlıyoruz. Burada da Bulgar istihbaratına bilgi taşıyan Haşim adındaki roman kahramanı, Topal Yusuf’un Soğukpınar köyünün göç dilekçelerini Filibe’ye götürmek için hazırlık yaptığı bilgisini istihbarat görevlisi Dikenbaş’a

³⁶² Mehmet Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2010, s. 139.

³⁶³ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, s. 12.

bildirmiştir. Kişisel zafiyetler, Bulgaristan Türk toplumunun geleceği açısından ciddi bir sorun teşkil etmektedir.³⁶⁴

Göç öncesinde Bulgaristan Türklerini en çok mağdur eden konulardan birisi de göç için gerekli işlemler yapılırken göçün durdurulması olayı olmuştur. “Toprağa Kan Düştü” adlı romanda Orhan Amca, dayısının oğlu Esat ile Filibe Türk Konsolosluğundan vize almaya gittikleri sırada pasaport ve diğer evrakların olduğu çantayı çaldırır. Tekrar Koşukavak’a dönüp yeni pasaport çıkarana kadar göç durdurulur. Dayısının oğlu Esat vize aldığı için göç eder, ancak Orhan Amca vize alamadığı için göç edemez.³⁶⁵

“Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” adlı romanda, Cemil Hoca’nın 1951 göçü öncesinde vize almak için Filibe’ye gittiğinde başından geçenler anlatılmaktadır. Bulgaristan Türklerinin büyük çoğunluğu göç etme niyetinde olduğu için konsolosluk önü oldukça kalabalıktır. Vize işlemleri çok yavaş ilerlediği için Türkler, günlerce, haftalarca vize sıralarında beklemektedirler. Vize işlemlerinin gecikmesi üzerine Türkler, para ile vize işlemi yapan kişilerden medet ummaya başlarlar. Bazı kişiler bu şekilde vize almayı başarırlar. Ama herkes onlar kadar şanslı değildir. Vize işlemlerini yaptığı söylenen kişiler, insanlardan evrakları alırlar ve ortadan kaybolurlar. Ellerindeki evraklarını kaybeden insanlar umutsuzca beklerler. Evraklarını alan kişileri bulmak için konsolosluk önüne gittiklerinde paraları alınır, kıyafetlerine el koyulur ve dayak yerler. Cemil Hoca, dayak yemez, sadece evraklarını kaybeder. Tekrar pasaport çıkarmak için başvurur ancak bu esnada sınır kapatılır ve göç yarıda kalır. Bütün bunlardan da anlaşılacağı gibi, “komünist rejim” Bulgaristan Türklerinin ülkeyi terk etmelerini engellemek adına her şeyi yapmaktadır.³⁶⁶

Yaşanan her türlü olumsuzluğa rağmen Bulgaristan Türkleri, umutlarını hâlâ korumaktadır. Bir gün göç için yeniden sınır kapılarının açılacağına inanmaktadırlar. Yaşadıkları sıkıntıların sonsuza kadar sürmeyeceğini düşünmektedirler. “Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” adlı romanda bu durum şöyle anlatılmıştır:

³⁶⁴ Erendoruk, *Uçurum*, s. 32.

³⁶⁵ Erendoruk, *Toprağa Kan Düştü*, ss. 144–145.

³⁶⁶ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, ss. 35–37.

Okulum yok. Çocuğuma Allah'ını, Peygamberini, dinini öğreten hocası yok. Orada burada şimdilik ayakta kalan camilerin minarelerinde ezan okuyanı yok, Türklüğün tarihini anlatan öğretmeni yok. Saydıklarımın tamamı var olan anavatanıma (açılan kapının kapanışı ile) kavuşma imkânı yok. Balkanlar'da Osmanlı'nın izlerini silmeye kalkışanları durduracak gücüm yok.

Ama UMUDUM var!³⁶⁷

Türkiye'ye göç etmek için çeşitli yollar arayan Bulgaristan Türklerinin çözüm olarak bulmuş olduğu yollardan birisi de Türkiye'de yaşayan yakınlarından bir misafirlik dilekçesi alarak Türkiye'ye gitmek olmuştur. Misafirlik dilekçesi ile başvurular için Türkiye'ye gitme şansı daha yüksektir. Ancak bu sanıldığı kadar kolay değildir, çünkü "komünist rejim" Bulgaristan Türkleri ile Türkiye arasındaki ilişkiden rahatsızdır. "Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür" adlı romanda Cemil Hoca'nın Türkiye'de bulunan amcasından misafirlik dilekçesi aldıktan sonra bir Bulgar "komünist" dostunun da yardımıyla pasaport ve vize işlemlerini hallettiğinden bahsedilmektedir. Bu yardım olmadan Türkiye'ye gitmek için vize almak oldukça zordur.³⁶⁸

Bulgaristan Türkleri üzerindeki "komünist rejim" baskısı her geçen artarken, Türkiye ile Bulgaristan arasında "Kısıtlı Akraba Göçü" antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma hükümlerine göre, Bulgaristan'da yaşayan Türkler, daha önce Türkiye'ye göç etmiş olan ana, baba, dede, nine, oğul, kız ve torunlarının istekleri doğrultusunda göç edebileceklerdir. Bulgaristan, yapılan bu antlaşma ile Türklerin turist olarak Türkiye'ye gidip orada kalmalarının önüne geçmek istemektedir.³⁶⁹

"Buruk Acı" adlı romanda, Bulgarların "Kısıtlı Akraba Göçü"nü engellemeye çalışması ve sona ermiş gibi göstermesi karşısında Bulgaristan Türkleri bu duruma tepki olarak evlerine ay yıldızlı Türk bayrağı astıklarından, duvarlara bayrak çizdiklerin ve Türkiye'yi öven yazılar yazdıklarından bahsedilmiştir. Bu eylemleri gerçekleştiren bazı kişiler

³⁶⁷ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, s. 39.

³⁶⁸ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, s. 55.

³⁶⁹ Erendoruk, *Uçurum*, s. 284.

yakalanmış ve “komünist rejim” tarafından hapis cezasına çarptırılmıştır. Bütün bu gelişmeler, Türklerin bayrak asmalarını azaltmamış aksine çoğaltmıştır.³⁷⁰

“Aladağ’dan Çıktı Yola” adlı romanda, Türk ordusunun 1974’te Kıbrıs’a başarılı bir çıkartma yapmasının Bulgaristan Türk gençliğinde meydana getirmiş olduğu coşkudan bahsedilmiştir. Bu olaydan sonra Bulgaristan Türk gençleri arasında Türk olmaktan duyulan gurur en üst seviyeye ulaşmıştır. Daha önce Türklüğünden utananlar da bile bir değişim meydana gelmeye başlamıştır. Ayrıca romanda anlatıldığına göre, o dönemde Bulgarların bile Türklere karşı saygılarında bir artış gözlenmiştir. Bütün bu yaşanan gelişmelerden en çok rahatsızlık duyan her zaman olduğu gibi “komünist rejim” olmuştur.³⁷¹

“Aladağ’dan Çıktı Yola “ adlı romanda Türk ve Bulgar hükümetleri arasında 1968 Yakın Akraba Göçü Anlaşması’nın devamı niteliğinde olan bir göç anlaşması yapıldığı bilgisi verilmektedir. Bu anlaşma uyarınca Türkiye’den davetiyesi olmayan ancak elinde Bulgar pasaportu olanlar Türk elçilik ve konsolosluklarından vize alarak göç edebileceklerdir. Ancak elinde davetiye olup da pasaportu olmayanlar ile ilgili herhangi bir karar alınmaması pek çok Bulgaristan Türkü’nü mağdur etmiştir. Mehmet de bu mağduriyeti yaşayanlardandır.³⁷²

Romanın devamında, Bülent Ecevit’in Bulgaristan ziyareti sırasında iki ülke arasında kültür ve turizm, ticaret ve işbirliği anlaşmaları imzalandığından bahsedilmektedir. Bu ziyaret sırasında göç konusu da gündeme gelmiştir. Bulgar yetkililer, ellerinde göç davetiyesi bulunan ancak pasaporta sahip olmayan Bulgaristan Türklerine pasaport verileceği sözünü vermiştir. Böylece bu sorun da çözülmüştür. Bulgar yetkililer bu gelişme ile birlikte 1978 yılı sonuna kadar göç olayını tamamen kapatmayı hedeflemişlerdir.³⁷³

³⁷⁰ Erendoruk, *Buruk Acı*, s. 49.

³⁷¹ Altınok, *Aladağ’dan Çıktı Yola*, s. 406.

³⁷² Altınok, *Aladağ’dan Çıktı Yola*, s. 424.

³⁷³ Altınok, *Aladağ’dan Çıktı Yola*, s. 434.

Türkler, yaşanan gelişmelerden rahatsızlık duymalarına rağmen ilk etapta çok büyük tepkiler vermemiş, başa gelen durumlara bir şekilde alışmaya çalışmışlardır. Türklerin tepkisizliği sonucunda Bulgar yöneticiler daha da cesaretlenmiş ve her alanda Türklerin üzerine gitmeye başlamışlardır. Türklerin yaşamış oldukları felaketin önemli nedenlerinden biri de vurdumduymazlıklarıdır. Durum her geçen gün daha da kötüye gitmektedir. Toplum değerlerinden tamamen uzaklaşmakta, bambaşka bir hâl almaktadır. Bu durum “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda şu şekilde anlatılmıştır:

Komünistler geldiler, önce mülkümüze göz diktiler. TeKeZeSe’leri kurup, kendi bağımızdan bahçemizden edildik, gıkımızı çıkarmadık. Sonra da namus meselesi hortladı neymiş efendim kadınlarımız şalvarı, feraceyi atacak, elbise giyecek dendi, yine itiraz etmedik. Başımıza gelenler bunlarla son bulsaydı... Ama devam ettiler. Köy imamına ibadetin evde de yapılması doğru olduğunu hatırlatarak, camiye sadece cumadan cumaya açmasının kâfi olacağı talimatını verdiler. Bizim, bu ülkedeki Müslüman Türkler için din dersi eğitimi çoktan kalktı. Bugün gençlerimiz abdestten, duadan bihaber. Hani söylemeye dilim varmıyor, ama yarın anası ya da babası vefat ettiğinde cenaze namazına cenabet duracaklar. Ne günlere kaldık Ya Râb?³⁷⁴

Yukarıda anlatılanlardan da anlaşılacağı gibi göç öncesi süreçte Bulgaristan Türk toplumunun hâli içler acısıdır. Tablo her geçen gün daha da karamsar bir şekle bürünmektedir.

Bulgaristan Türkleri, kendileri için her geçen gün adeta bir cehennemi andıran ülkeden bir an önce kurtulmak için çeşitli yollara başvurmaktadırlar. “Uçurum” adlı romanda anlatılanlara göre bunlardan birisi, Türkiye’ye turist olarak gidip bir daha geri dönmemektir. Bu şekilde gidip dönmeyen çok insan vardır. İş böyle olunca rejim de bazı önlemler almıştır. Aile bireylerinin hepsine vize ve pasaport verilmemektedir. Birden fazla çocuk varsa çocuklardan biri Bulgaristan’da rehin olarak kalmaktadır ki gidenler Türkiye’de kalmasın, geri dönsün. Mehmed ile Çimen Ayşe de bu yöntemle

³⁷⁴ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 208–209.

Türkiye'ye gitmek isterler ama rejimin iki çocuğa izin vermemesi üzerine kararlarından vazgeçerler.³⁷⁵

Bulgaristan'da 1972 yılında önce Pomak Türklerinin daha sonra da Pomak Türkleri ile karışık Türklerin adlarının değiştirilmesi, Bulgaristan Türk toplumunda tedirginliği iyiden iyiye arttırmıştır. Sıranın kendilerine geleceğini düşünen Bulgaristan Türkleri, millî kimliklerini ve adlarını koruyabilmek adına Bulgaristan'ı terk etmenin yollarını ararlar. Mehmet ile Çimen Ayşe de durum değerlendirmesi yaparlar ve Çimen Ayşe'nin çocuklardan biri ile Türkiye'ye gidip dönmemesine karar verirler. En azından dört kişiden iki Bulgar olmaktan kurtulmuş olacaktır.³⁷⁶

“Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” adlı romanda da Türk adları için mücadele eden Bulgaristan Türklerinin Kuzey Bulgaristan'da bulunan Bulgar köylerine sürgün edildiğinden bahsedilmektedir. Sürgün de Türk toplumunun birlikte hareket etme ve direnme gücünü ortadan kaldırmak için bir silah olarak “komünistler” tarafından kullanılmıştır.³⁷⁷

Bulgar yetkililer, göç konusunun Türkiye tarafından Bulgaristan aleyhine kullanılan bir durum olduğunu düşünmektedirler. Türkiye'nin, Bulgaristan Türklerinin hepsini ülkeye kabul edemeyeceği kanısındadırlar. Bunun için göç konusunda Türkiye'yi köşeye sıkıştırmak istemektedirler. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda geçen şekliyle, Jivkov Türk yetkililere şöyle seslenmektedir: “*Türkiye'ye göç etmek isteyen, orada kalacak veya ziyaret edecek olan tüm Bulgaristanlı Müslümanlara sınır kapılarımızı açın!*”³⁷⁸

Bu arada, Bulgaristan Türklerinin ad değiştirme politikasına ve ellerinden alınan haklarını geri almak adına başlattıkları barışçıl gösteriler devam etmektedir. “Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” adlı romanda, 1989 yılının Mayıs ayında Kuzeydoğu Bulgaristan'da, Bulgaristan Türkleri tarafından düzenlenen kalabalık yürüyüşlere Bulgar polisinin ateş açtığı, açılan ateş sonucu şehit olanların ve yaralıların olduğu, yine gösterilere

³⁷⁵ Erendoruk, *Uçurum*, ss. 290–291.

³⁷⁶ Erendoruk, *Uçurum*, ss. 371–372.

³⁷⁷ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, s. 191.

³⁷⁸ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 328.

katılanlardan tutuklananlar olduğu anlatılmaktadır. Her türlü baskıya ve müdahaleye rağmen gösteriler Türklerin yaşamış olduğu bütün bölgelere yayılmaktadır. Ülkenin çoğu yerinde Türkler, ellerinden alınan Türkçe adlarını ve haklarını geri istemektedirler. Adlarını ve haklarını almadan da gösterileri bitirmeye niyetli değildirler.³⁷⁹

“Vatan Yasak Özgürlük Uzak” romanda anlatıldığına göre, Bulgar yetkililer ilk önce milliyetçi ve dinî inançlarına bağlı Türkleri ülke dışına çıkarmak niyetindedir. Bunun için yetkililer tarafından pasaport işlemlerinin hızlandırılması konusunda bir bilgilendirme yapılır. Pasaport işlemleri sırasında işlemlerini hızlandırmak isteyen Türklerden, Bulgar yetkililer rüşvet talep etmektedirler. Bir an önce sınır dışına çıkmak isteyen Türkler istenen rüşvetleri vermelerini yanında ellerinde bulunan mal ve mülkü de yok pahasına satmışlardır. Amaçları en kısa zamanda Bulgaristan’ı terk etmektir. Bu yüzden de gözleri hiçbir şeyi görmemektedir.³⁸⁰

“Sen İstanbul’a Gelme” adlı romanda “komünist rejimin” Bulgaristan Türklerinin adlarını geri almak için başlatmış oldukları eylemlerin önüne geçemeyeceklerini anladığı zaman Türklerin göçe zorlanmasına karar verildiğine değinilmiştir. Batılı radyolardan da destek alan Türklerin can kayıpları vermelerine rağmen eylemlerden vazgeçmemesi ve eylemlerin ülke genelinde Türklerin yaşamış oldukları bölgelere yayılmış olması BKP’li yöneticileri tedirgin etmiştir. Bunun üzerine, Bulgaristan Türklerinin göçe zorlanmasına karar verilmiştir. Her ne kadar komünist rejim Türkleri göçe zorlamak istese de Türkler zaten göç için gönüllüdürler.³⁸¹

“Sen İstanbul’a Gelme” adlı romanda verilen bilgilere göre 1989 yılında gerçekleşen göçte, öncelik hakkı hapiste yatmış olanlara, sürgüne gönderilmiş olanlara ve Türk adları için mücadele etmiş olanlara tanınmıştır. Bu kişiler ellerine verilen bavullarla üç gün içinde Bulgaristan’dan gönderilmektedir.³⁸²

³⁷⁹ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, s. 215.

³⁸⁰ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 331.

³⁸¹ Şerefli, *Sen İstanbul’a Gelme*, s. 186.

³⁸² Şerefli, *Sen İstanbul’a Gelme*, s. 182.

“Komünist rejimin” Türk kimliğini ortadan kaldırmak için vermiş olduğu mücadeleye karşı Bulgaristan Türkleri barışçıl gösterilerle seslerini dünyaya duyurmayı başarmış ve Türkiye’ye göç etmek için gerekli ortamı hazırlamışlardır. Göç dalgası başlayınca, yıllarca “komünist rejime” hizmet etmiş olan bazı kişilerin de göç için başvurması Bulgaristan Türkleri arasında şaşkınlığa neden olmuştur. Yıllarca Bulgaristan Türklüğü ve Türkiye aleyhinde çalışmalar yapan kişilerin Türkiye’ye göç etmek istemesi oldukça manidardır. “Aşkî Arayanlar” adlı romanda da BKP Köy Teşkilâtı Sekreteri Celil Osmanov da Türkiye’ye göç etmek için hazırlıklara başlar. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilmektedir:

O şerefsiz adam Türkiye’ye göç edecek. Ne yüzle bilmem. Düne kadar: “Türkiye insanı fakirlikten ot yiyerek besleniyor”, “Cennet vatan Bulgaristan” diyen adam, şimdi kalkmış göç hazırlığı yapıyor!

Deme dostum! Hani Marksist – Leninist’ti? Hani proletaryanın diktatörlüğüne inanıyordun!...³⁸³

Romanlarda anlatılanlardan hareketle, “komünizm döneminde” de Bulgaristan Türklerinin büyük sıkıntılar yaşadığını kolaylıkla söyleyebiliriz. “Komünistlerin” iktidarı ele geçirmeden önceki söylemleri, Bulgaristan Türkleri açısından bir umut ışığı olarak görülmüşse de kısa süre içerisinde “komünistler” de gerçek yüzlerini göstererek Türkler ile uğraşmaya başlamışlardır. “Komünistlerin” baskıları sonucunda direnç gösterenleri ülkeden uzaklaştırmak adına Türkler göçe zorlanmıştır. 1950 – 1951 yıllarında gerçekleşen göç, çeşitli sebeplerle yarım kalmıştır. Bu göçün yarım kalması pek çok ailenin parçalanmasına neden olmuştur.

“Komünistlerin” artan baskıları, Türklerin göç etme arzularını sürekli canlı tutmuştur. Bulgaristan Türkleri, ülkeden göç etmek için çareler aramaya başlamışlardır. “Komünist rejim”, Türklerin göç etmesi engelleyip onları Bulgarlaştırma yoluna gitmeyi tercih etmiştir. Bu minvalde “Nisan Kararları” adlı bazı kararlar alınmış ve hayata geçirilmeye çalışılmıştır.

Parçalanmış aileler sorununu çözmek için 1968 yılında yeni bir göç anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma uyarınca daha önceki yıllarda

³⁸³ İslam Beytullah Erdi, *Aşkî Arayanlar*, İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2003, ss. 163–164.

Türkiye'ye yakını göç etmiş kişilere bir göç hakkı tanınmıştır. Diğer taraftan da ülkede yaşayan Türklere yönelik baskılar ve kısıtlamalar her geçen artmaktadır.

Romanlarda anlatılanlara göre, “komünist” Bulgarlar, 1972 yılında Pomakların adlarını değiştirmişlerdir. Adlarının değiştirilmesine karşı çıkan Pomaklara yönelik olarak her türlü baskı ve şiddet uygulanmıştır. Sonuç itibarıyla Pomakların adları zor kullanılarak değiştirilmiştir. Bulgaristan Türkleri, bu süreçte meydana olaylar karşısında sessiz kalmıştır. Bir süre sonra Türklerin adları da çeşitli bahanelerle değiştirilmeye çalışılmıştır. En sonunda 1984 – 1985 yıllarında Bulgaristan Türklerinin adları zor kullanılarak değiştirilmiştir. Karşı koymaya çalışanlar tutuklanmış, Belene'ye gönderilmiştir. Yaşananlar karşısında Türkiye'den ve dünyadan ses çıkmaması Bulgaristan Türklerinin ellerini kollarını bağlamıştır.

Bir süre sonra Türkiye'nin desteğini alan Bulgaristan Türkleri, adlarını geri almak için barışçıl gösteriler düzenlemeye başlamışlardır. Düzenlenen gösterilere Bulgarlar tarafından müdahaleler edilmiştir. Her şeye rağmen Türkler, geri adım atmamıştır. Seslerini dünyaya duyurmayı başarmış ve dünyanın dikkatini Bulgaristan üzerine çekmişlerdir. Üzerinde oluşan uluslararası baskıya daha fazla dayanamayan komünist yetkililer, olaylara karışan, gösterileri organize eden kişileri sınır dışı etmeye başlamıştır. İlerleyen süreçte Türkiye ve Bulgaristan'ın anlaşması sonucunda sınır kapıları açılmış ve 1989 göçü gerçekleşmiştir.

3.4.2. Göçün Nedenleri

3.4.2.1. Siyasi Nedenler

Bulgaristan genel siyasetinin aşağı yukarı her dönem meşgul olduğu konulardan biri “Türklerin göçü” meselesi olmuştur. Özellikle millî ve manevi hassasiyeti yüksek olan Türkler bir şekilde baskı altına alınıp ülkeden göç etmeye zorlanmıştır. Bulgaristan Türklerine uygulanan siyasi baskı her dönem bir göç nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

“İçimizdeki İnci Taneciği” adlı romanda, Bulgaristan Türklerine uygulanan siyasi ve sosyal baskı sonucunda ortaya çıkan tedirginliğin

Bulgaristan Türklerini göçe teşvik ettiğine değinilmiştir. Romanda, bu durum şu şekilde anlatılmaktadır:

Eylül 1944'te komünistler iktidarı ele geçirince özel statüdeki Türk okullarına el koyup alelacele devletleştirmişlerdi. Aradan birkaç yıl geçince okullardan din dersleri kaldırılmıştı. Komünistlerin bu tutum ve davranışları Türk ahalisinin gözünden kaçmamış, iktidara karşı tedirginlik doğurmuştu. Bunlara, özel mülkiyetin yasaklanması, tarım kooperatifleri kurulması da eklenince çare Anadolu'ya kaçmakta aranıyordu.³⁸⁴

“Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda Osman Kılıç'ın da yoğun baskılara maruz kaldığı ifade edilmektedir. Yine aynı romanda 1950 yılında gerçekleşen bir göç olayında on beş gün içerisinde rejim karşıtı pek çok kişinin sınır dışı edildiğinden bahsedilmektedir. “Komünist rejim”, tehlikeli gördüğü kişileri ülkeden zorla göç ettirmiştir. Bu göç esnasında Osman Kılıç'ın ailesi de sınır dışı edilmek istenir, ailesi Osman Kılıç ile görüşmeye gelir. Osman Kılıç'ın verdiği cevap o dönemde adeta bütün Bulgaristan Türklüğünün sesi gibidir. “*Bir gün bile durmayın, beni de hiç düşünmeyin. İlk fırsatta hemen anavatan Türkiye'nin yolunu tutun!*” Uygulanan baskılar insanları bıkmaya noktasına getirmiştir. Bu noktada tek çözüm göç olarak görülmektedir.³⁸⁵

Türk nüfus arasında doğum oranı Bulgarlara oranla daha yüksektir. Türklerin nüfusu artarken Bulgar nüfusu azalmaktadır. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda anlatılanlara göre, BKP Merkez Komitesi'nin gerçekleştirmiş olduğu bir gizli oturumda Türk nüfusun artması meselesi konuşulmuştur. Yapılan bu gizli oturumda, bu nüfus artışının ileride büyük sıkıntılar doğurmasını önlemek adına Türklerin göçe zorlanması kararı alınır. Yine Türk ailelerin Bulgar bölgelerine sürgün edilerek Bulgarlaşmalarının sağlanmasına karar verilir. BKP Merkez Komitesi ilke olarak kendilerine Georgi Dimitrov'un “*Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'a hükmettiği geçmiş zamanın izlerini silmeliyiz.*” sözünü almaktadır.³⁸⁶

³⁸⁴ Ömer Osman Erendoruk, *İçimizdeki İnci Taneciği*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2007, s. 20.

³⁸⁵ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 27.

³⁸⁶ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 29.

Georgi Dimitrov'un yukarıdaki sözü "Toprağa Kan Düştü" adlı romanda Orhan amca ile Murat arasında geçen bir konuşmada da geçmektedir. Bu söz Bulgaristan Türklerinin yaşamış oldukları sıkıntıların başlangıç noktalarından biridir.³⁸⁷

Georgi Dimitrov'un yukarıdaki sözlerinden "Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür" adlı romanda da bahsedilmektedir. Özellikle bu sözün Bulgaristan Türklerinde meydana getirmiş olduğu endişe romanda şu şekilde anlatılmıştır:

Balkanlar'da Osmanlı'dan kalma iki çeşit iz mevcuttu: Bir; cansız izler, yani kültür izleri. Bunlar camiler, konaklar, köprüler, vakıflar, özel Türk okulları... iki canlı izler, yani sayısı bir milyonu aşan Bulgaristan Türkleri, bizler yani kılıç artıkları...³⁸⁸

"Uçurum" adlı romanda da Bulgaristan Türklerinin nüfusunun Bulgarlara göre daha hızlı artmasının Bulgaristan'ın geleceği açısından bir tehdit olarak görüldüğü için Türklerin göçe zorlandığına değinilmiştir. Böylelikle Türk nüfusun artışının önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Türkleri Bulgarlaştırma politikaları başarılı olmayınca genel olarak Türkler göçe zorlanmışlardır. Romanda bu durum şu şekilde anlatılmıştır:

Komünist Partisi'nin gizli malumatlarına göre biz, Bulgar milleti olarak hızla ihtiyarlıyoruz. Gençler çocuk yapmıyor ya da tek çocukla yetiniyorlar. Her aile iki çocuk doğursa bile nüfus artışı olduğu söylenemez. Artış olması için her aile en azından dört çocuk sahibi olmalı. Ama olmuyor işte. Ölenlerin sayısı doğanlardan çok olan bir millet yok olmaya mahkûmdur. Yok olmaktan kurtulmanın tek çaresi, sınırlarımız içinde yaşayan diğer milletleri Bulgarlaştırmaktır. Bu, çok güç bir şeydir. Fakat başka çare olmayınca...³⁸⁹

"Komünist rejimin" Türkleri göçe zorlamasının belli başlı nedenleri vardır. "Vatan Yasak Özgürlük Uzak" adlı romanda verilen istatistiklere göre, Bulgaristan nüfusunun yaklaşık %10'luk bir bölümünün Türklerden oluşmasıdır. Türklerin; din, gelenek, görenek ve düşünce bakımından Türkiye'ye bağlı olmaları, "komünist" yöneticileri tedirgin etmektedir. Bir

³⁸⁷ Erendoruk, *Toprağa Kan Düştü*, s. 66.

³⁸⁸ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, s. 24.

³⁸⁹ Erendoruk, *Uçurum*, s. 64.

diğer neden ise; Türklerin “komünizmi” benimsememeleri, BKP’nin baskılarına karşı direnç göstermeleri ve Emek Tarım Kooperatifleri Çiftliklerine (TeKeZeSe) girmemeleridir. Türklerde istedikleri değişim ve dönüşümü sağlayamayan “komünist” yöneticiler çareyi olarak onları zorla ülke dışına çıkarmakta bulmuştur.³⁹⁰

“Komünist rejime” güvenmeyen insanlar, çareyi göç etmekte aramaktadır. Siyasi olarak güven vermeyen ve toplumda tedirginlik yaratan “komünist rejim”, Türklerin göçü düşünmelerinin ve göç yollarına düşmelerinin tek nedenidir. Gelecek kaygısı taşıyan insanlar, geçmiş acıları yeniden yaşamaktan korktukları için göçü bir kurtuluş yolu olarak görmektedir. Bu durumdan “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda şöyle bahsedilmiştir:

Bozgundan sonra Bulgaristan siyasetinde dönen oyunların Türklerin aleyhine olduğunu anlayabilenler ne yapıp edip bu fırsat bir daha ele geçmez diyerek ellerini çabuk tutup, buradan kurtulmayı kafaya koymuşlardır. Beş altı yıldan beri karnı doyan Türkler yine de bir an evvel buralardan kaçıp kurtulmak istiyordu.³⁹¹

“Komünist” Bulgaristan’ın Türklerden kurtulmak için en sık başvurduğu yöntem onları göçe zorlamaktır. Bu bir devlet politikası şekline dönmüştür. Sayıları bir hayli fazla olan Bulgaristan Türkleri, BKP’nin hayali olan “tek uluslu sosyalist Bulgar devleti” önündeki en büyük engeldir. Bu hayale ulaşabilmek için Türklerden kurtulmak şarttır. Ayrıca Türk nüfusunun gelecekte Bulgar nüfusuna yaklaşacak olması da BKP’yi tedirgin etmektedir. Bu yüzden ülkedeki Türklerin sayısını azaltmak adına Türkler zaman zaman göçe zorlanmıştır. Bu durum da göçün siyasi bir nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda Bulgaristan Türklerinin göçe zorlanma gerekçeleri şu şekilde anlatılmaktadır:

BKP’nin Merkez Komitesi uzmanlarının bir dönem Bulgaristan’da Türklerle ilgili bir araştırmasında 1965 yılında sayılarının 780 bin olduğu, o yıllarda nüfus artışlarıyla 1985’te 795 bin oldukları anlaşıldı. Yani 75

³⁹⁰ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 33.

³⁹¹ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 36.

yılında genel nüfusun yüzde 8,8'ini teşkil edenler 85'te yüzde 9'a yaklaşmışlardır. Genel eğilim de bu gidişle 2000 yılında 926 bini bulacak ve 2010 yılında bir milyonun üzerine çıkıp, genel nüfusun yüzde 10'unu aşacaklar. O zaman da dananın kuyruğu kopacak. Bunun üzerine de uzmanlarımızın görüşü her yıl bu nüfustan 8-9 bin kişiyi göç ettirmektir. Bu plân en uygunuydu.³⁹²

“Komünist rejimin” baskıları sadece Türkleri değil, rejime destek vermeyen herkesi etkilemektedir. Siyasi olarak baskıyı üzerinde hisseden insanlar bir yolunu bulup Bulgaristan'dan kaçmanın derdindedirler. “Maria Aşkım Benim” adlı romanda Hristiyan bir Bulgar kızı olan Mara, Türkiye'ye Hayri'nin yanına gelmek için uğraşmaktadır. Yolculuğa çıkmadan önce gemi kaptanı ile yapmış olduğu görüşmede sarf etmiş olduğu sözler, siyasi baskının insanları göçe zorladığını ortaya koymaktadır. Mara ile Kaptan arasında geçen konuşma şu şekildedir:

Hiçbir insan Öz Vatani'nı terk etmek istemez. Koleji bitirdikten sonra, tiyatrodaki çalışıyordum. Varna'da babam on sene rahiplik yaptı. Altı sene evvel de bir köye sürdüler. Sürgünden bir müddet sonra da benim işime son verdiler. Nereye müracaat ettimse kapılar yüzüme kapandı. İşsizlik ve parasızlık ne kadar zor şey olduğunu bilirsiniz. Ben de bir Bulgar vatandaşıyım. Dedemin intikamını neden benden alıyorlar.³⁹³

Romanlardan alınan yukarıdaki bölümlerde de görüldüğü gibi Bulgaristan'daki siyasi ortam, siyasilerin Türklere bakış açısı ve Türkler aleyhine uygulanan politikalar Bulgaristan Türklerinin ülkeden göç etme arzularının artmasına neden olmuştur. Maruz kaldıkları yoğun siyasi baskılar karşısında Bulgaristan Türkleri, çare olarak Türkiye'ye göç etmeyi görmüştür.

3.4.2.2. Ekonomik Nedenler

1944 yılında komünistler iktidarı ele geçince ülkede bazı köklü değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. Bu değişikliklerden birisi de toprakların devletleştirilmesi ve insanların hayvanlarına devlet tarafından el konulması olmuştur. Tarım ve hayvancılıkla geçinen Bulgaristan Türkleri

³⁹² Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 152-153.

³⁹³ Hakkı Tezel, *Maria Aşkım Benim*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2002, s. 240.

açısından yaşanan gelişmeler büyük bir huzursuzluk nedeni olmuştur. En önemli geçim kaynakları ellerinden alınan ya da sınırlanan Bulgaristan Türkleri de çareyi Bulgaristan’da göç etmek de aramışlardır.

“Komünistlerin” iktidara gelmeleri ile birlikte Bulgaristan’da yaşanan gelişmelerin Türk toplumu üzerindeki etkisi ve Türkleri göç etmeye zorlayan uygulamalar, “Uçurum” adlı romanda şöyle anlatılmıştır:

Ne yapalım falan yok, Murat gardaş. Bulgar Komünistlerin bize dediği apaçık: Ya bu deveyi gütmeli, ya bu diyardan gitmeli! Sence deveyi mi gütmeliyiz ki, bu gâvurun kölesi olmak demektir, yoksa başımızı alıp bu diyardan mı gitmeliyiz?

Kaptan cevap vermeden önce biraz düşündü. Sesi, biraz sonra duyuldu: “Vallah, Yusuf abi, işler iyice çetrefilleşti. İlerisi deniz, gerisi domuz dedikleri gibi... Ne diyeceğimi bilemiyorum. Bu ülkeden gitmeliyiz gitmesine ya, nasıl?”³⁹⁴

Yukarıdaki bölümde de görüldüğü gibi, Bulgaristan Türkleri topraklarının devletleştirilmesini ve kooperatifleşme faaliyetlerini kabul etmemektedir. Bunu ekonomik özgürlüklerinin ellerinden alınması olarak Türkler, bu durumdan bir hayli rahatsızdır. Bulgar yetkililerin, bu konu ile ilgili söylemlerinden rahatsız olan Türklerin aklına gelen şey yine “göç” olmuştur.

Bulgaristan’da Türkler her zaman tehdit olarak görülmüş ve politikalar da genellikle buna göre şekillenmiştir. Türklere yönelik uygulanan baskı ve şiddet politikası ister istemez Türklerin Bulgaristan ile olan bağlarını zayıflatmıştır.

“Maria Aşkım Benim” adlı romanda Hayri, sevgilisi Mara’ya Türkiye’ye göç etmek istediğini söylerken, göç etmeyi isteme nedenini şöyle ifade etmiştir:

Burada kalırsam ne yapabilirim. Ticaret ve öğretmenlikten başka bir iş yapmam oda partiye kaydolursam olur. Aksi halde başka iş vermezler. Yüksek tahsile de izin vermezler. Biliyorsun biz Türkler bu vatanda ikinci sınıf kişileriz. Hâlbuki Türkiye’ye gidebilsem, orada bütün imkânlar var.³⁹⁵

³⁹⁴ Erendoruk, *Uçurum*, s. 20.

³⁹⁵ Tezel, *Maria Aşkım Benim*, s. 21.

Bulgaristan Türklerinin ekonomik açıdan ve iş imkânları yönünden Bulgaristan’da bir geleceklerinin olmadığını düşünmemeleri onları doğup büyüdükleri toprakları terk etmeye itmiştir. Bu durum aynı romanın devamında şu şekilde anlatılmıştır:

Gerçi ben de üzülüyordum ama benim için son çare bir an evvel doğduğum bu toprakları terk etmektir. Burada bizlere bir istikbal yoktu. Geleceğimizin önü aydınlık değildi. Ne olacağımız, istikbalde ne gibi bir iş tutacağımızı bilmiyorduk. Bilmediğimiz gibi, yeni idarenin ne yapacağı da belli değildi.

Kalıp da, Mara ile evlenirsek, her ikimizi de sürgün edip, Bulgaristan’ın en ücra köşesine gönderdikleri gibi, bizi rahat bir hayat sürmemize müsaade etmezlerdi. Üstelik de benim iki kardeşim var. Bize yapacakları akıl almaz eziyetlere ilaveten kardeşlerimin hiç suçları olmadıkları halde, onların da gerek okul gerekse atılacakları işlerde önlerine bir çok engeller çıkacaktı.

Babamın atölyesi henüz elinden alınmamıştı. Ama kooperatifleştirme sırası er geç ona da gelecekti. O zaman 18 yaşından beri canla başla uğraş verip düzene koyduğu ve en az 10 – 12 kişinin rızklarını temin ettikleri atölye bir gün gelecek devletleştirilecekti. Usta ve işçilerin maaşları azalacağı gibi, babam da senelerce emek verdiği kendi atölyesinde işçi veya usta olarak çalışacaktı.³⁹⁶

“Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanda geçen “*Arkadaş, bu memlekette artık bize ekmek kalmadı. Burdan kaçalım!*” ifadesi, Bulgaristan Türklerinin gelecek ve iş kaygısından dolayı göç etmeyi düşündüklerinin üzerinde durulmuştur. Daha güzel bir iş ve daha rahat bir hayat hayali ile insanlar akın akın göç etme derdindedir.³⁹⁷

Yukardaki bölümlerde de görüldüğü gibi, Bulgaristan Türkleri ekonomik anlamda ciddi bir gelecek kaygısı taşımaktadırlar. Gelecekte Bulgaristan’da ekonomik olarak özgürlükleri olamayacağını düşünen kişiler, çareyi Türkiye’ye göç etmekte aramaktadırlar.

³⁹⁶ Tezel, *Maria Aşkım Benim*, s. 151.

³⁹⁷ Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, s. 318.

3.4.2.3. Kültürel Nedenler

Bulgaristan Türklerinin en büyük korkularından birisi de kültürlerini kaybetmektir. Bulgaristan Türkleri için kültür, “millî kimlik” demektir. Kültür, bir milleti millet yapan ve ayakta tutan en önemli unsurdur. Kültür, bir nevi tuğlaları bir arada tutan harç gibidir. Kültürünü kaybeden bir millet, harçları dökülen bir bina gibi yerle bir olmaya mahkûmdur.

“Uçurum” adlı romanda, insanın milletini unutmasının ve millî duygularını içinden söküp atmasının mümkün olmadığı anlatılmaktadır. Romanda anlatılanlara göre, 1877–1878 Osmanlı – Rus Savaşı’ndan itibaren göç hareketinin durmadan devam etmesi de bu durumun bir kanıtı niteliğindedir. Bulgaristan’da Türkler üzerindeki baskı ne zaman artarsa, Türklerin göç istekleri de o dönemde tavan yapmaktadır. Bulgaristan Türkleri, göç ederek millî kimliklerini ve kültürlerini korumayı amaçlamaktadırlar.³⁹⁸

Aynı romanın ilerleyen bölümlerinde yer verilen bir göç dilekçesinden alınan aşağıdaki bölümde de yukarıda anlatılanlar desteklenmektedir. Bu bölümde göçün nedeni açık bir şekilde ortaya konmuştur. O göç dilekçesi şu şekildedir:

Ben 1928 doğumlu, Kavaklı Belediyesi’nin Soğukpınar köyü sakini, baba adı Tahsin, ana adı Ayşe olan öğretmen Mehmet Metiner, Bulgar komünistlerin biz Bulgaristan Türklerini hızla dinsizleştirip milliyetsizleştirmek sonra da Bulgarlaştırmak üzere her çareye, her baskıya ve zulme başvurduklarını böylece bize benliğimizi unutturmak istediklerini bildirir, ya buna bir karşı tedbir alınmasını önerir, ya da şahsımın Anavatanım Türkiye’ye göç etmesine müsaade buyurmanızı şiddetle arzular, gereğinin yapılmasını arz ederek saygılar sunarım.³⁹⁹

Türk ve Müslüman olarak yaşamak ve çocuklarını da bu şekilde yetiştirmek Bulgaristan Türkleri için oldukça önemlidir. Yaşanabilecek bir kültürel yozlaşma veya başkalaşma sonrasında gelecek nesillerin karşılaşabileceği olumsuz durum toplumda bir tedirginlik yaratmaktadır. Bu durumun yarattığı tedirginlik hâli “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı

³⁹⁸ Erendoruk, *Uçurum*, s. 37.

³⁹⁹ Erendoruk, *Uçurum*, s. 40.

romanda, “*Geriden gelen nesiller bir Türk gibi, Müslüman gibi ayakta kalabilir mi? Valla komşular, işler ileride iyi görünmüyor.*”⁴⁰⁰ ifadesiyle dile getirilmiştir.

Bulgaristan Türklerinin, Bulgaristan’dan göçleri her ne kadar gönüllü olduğu söylene bile Türkleri göçe zorlayan birtakım sebepler vardır. Bu sebeplerden en önemlisi “Bulgaristan’da Türk ve Müslüman olarak yaşamlarını devam ettirememeye kaygısı” olarak karşımıza çıkmaktadır. “Buruk Acı” adlı romanda geçen aşağıdaki bölüm de bu tezimizi destekler niteliktedir.

Bulgar komünist Partisi imzalı bu zorunluluk, dede, baba yadigârı bu topraklarda Türk ve Müslüman olarak kalamamanın korkusundan doğuyordu. Bu topraklarda Türk olmak zordu. Daha kötüsü, Türk olmak suçtu. Din elden gitmişti. Dilimizin okunması yasaklanmıştı. Dilimizi konuşmak da yasaktı. Gelenek ve göreneklerimiz her fırsatta engelleniyor, yasaklanıyordu. Türk ve Müslüman kalabilmenin tek yolu göçtü.⁴⁰¹

“Rumeli’den Esen Yel” adlı romanda göçün kültürel nedenlerine değinilmiştir. Millî kültürlerini yaşamakta ve yaşatmakta zorluklarla karşılaşan Bulgaristan Türkleri bir an önce Bulgaristan topraklarını terk etmek için çareler aramaya başlamıştır. Romanda, Bulgaristan Türklerini göçe zorlayan olaylar şu şekilde anlatılmıştır:

Böyle giderse zamanla Bulgarlaşacağız buralarda. Bakın! Benim iki çocuğum var, ikisi de henüz pek küçük, mektep çağları gelmedi daha. Sokakta konuştukları dil Bulgarca. Evde kendi aralarında bile Bulgarca konuşeler. Kızısak, sıkılsak ne fayda! Yarın mektebe başladıkları zaman Bulgarca okuyup yazacaklar. Daha kötü olacak. Kendi dillerini unutacaklar. Kendi dilini bilmeyen kendi tarihini, kendi kültürünü, hasılı kendini nasıl bilecek? Sonunda çocuklarımızın olacağı bu. Görünen köy kılavuz istemez. Diyeceğim o ki, artık buralar bize vatan olmaz. Gelin hep beraber Anavatan’a göç çarelerini arayalım.⁴⁰²

“Uçurum” adlı romanda Mehmed ile eşi Çimen Ayşe de çocuklarının geleceklere ile ilgili kaygılanmaktadır. Mehmed, kendilerinin değil ama

⁴⁰⁰ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 39.

⁴⁰¹ Erendoruk, *Buruk Acı*, s. 70.

⁴⁰² Tunaboğlu, *Rumeli’den Esen Yel*, 40.

çocuklarının yoğun komünist baskı altında Müslüman – Türk kimliğini kaybedebilecekleri düşünülmektedir. Bunun için bir çözüm yolu düşünülmektedirler. Ama göç etmekten başka bir çözüm yolu bulamazlar. Kültürlerini ve millî kimliklerini kaybetme korkusu Bulgaristan Türklerini göçe mecbur bırakmaktadır.⁴⁰³

“Toprağa Kan Düştü” adlı romanda da Bulgaristan Türklerinin inançlarını, millî kimliklerini ve kültürel değerlerini korumak adına göç etmeyi tercih ettiklerinden bahsedilmiştir. Murat’ın göç ile ilgili sorduğu “Devlet tarafından göçe zorlama, baskı falan var mıydı?” sorusuna Orhan Amca’nın vermiş olduğu “Murat bey, evlâdım, bazen baskı, zorlama dıştan değil, insanın kendi içinden gelir. Dıştan gelen baskılara karınca karınca direnilebilir, amma içten gelenlere boyun eğilip uyulur.”⁴⁰⁴ şeklindeki cevap her şeyi açıklar niteliktedir.

Aynı romanın ilerleyen bölümlerinde geçen “Bizimki göç değil, aslında bir kaçıştı. Bir kurtuluş. Benliğimizi, dinimizi, Türklüğümüzü, her şeyimizi yitirmekten kaçış.”⁴⁰⁵ ve “Unutmamak gerek ki, bu mücadele sadece varlığını sürdürebilme, bir başka deyişle, ayakta kalma çabası değil, aynı zamanda Müslüman Türk olarak kalabilme mücadelesiydi.”⁴⁰⁶ ifadeleri de Bulgaristan Türklerinin niçin göç ettiklerini merak edenlere cevap niteliğindedir. Bu bölümlerde göçün nedenleri açık bir şekilde ortaya konmuştur.

“Toprağa Kan Düştü” adlı romanda Orhan amca ile birlikte Bulgaristan’a giden Murat, hâli vakti yerinde olan Bulgaristan Türklerinin bile Türkiye’ye göç etmenin yollarını aradığını görmüştür. Murat bu durumun nedeni olarak, Türk halkının özgürlüğünün kısıtlı olmasını görmektedir. Yine de işin aslını merak eden Murat, hâli vakti yerinde olmasına rağmen insanların niçin Bulgaristan’dan şikâyetçi oldukları Orhan Amca’ya sorar. Orhan Amca da ona içinde Bulgaristan Türklerinin göç etmesinin kültürel nedenlerinden bazılarının sıralandığı şu cevabı verir:

⁴⁰³ Erendoruk, *Uçurum*, s. 290.

⁴⁰⁴ Erendoruk, *Toprağa Kan Düştü*, s. 15.

⁴⁰⁵ Erendoruk, *Toprağa Kan Düştü*, s. 17.

⁴⁰⁶ Erendoruk, *Toprağa Kan Düştü*, s. 29.

İnsanlar için maddi dünya kadar manevi dünya da önemlidir. Manevi dünya ne midir? Kitaptır, dergidir, gazetedir, tiyatrodur, sinemadır, gelenekler, görenekler, örf ve âdetlerdir. Saydıklarımın, haklı olarak, herkes kendi anadilinde olmasını ister. Türk kardeşlerimiz bunların tümünden mahrum edilmiştir.⁴⁰⁷

“Toprağa Kan Düştü” adlı romanda, Murat’ın Bulgaristan’daki izlenimleri üzerinden Bulgaristan Türklerinin göç etmesine neden olan bazı kültürel kısıtlama ve yasaklamalar anlatılmıştır. Murat bir sabah namaza uyanır ve ezanın okunmadığını fark eder. Durumun nedenini sorunca, komünist rejim tarafından ezan bir dinî propaganda aracı olarak görüldüğü için Bulgaristan’da ezan okunmasının yasaklandığını öğrenmiştir. Müslümanlar için oldukça önemli olan ezanın yasaklanması insanların Bulgaristan ile olan bağlarının kopmasına neden olmuştur. Yine Murat bir akraba ziyaretinde çocukların Türkçe okuyup yazamadıklarını görür. Bu durumun nedeni merak eder. Bulgaristan’da 1959 yılında Türk okullarının kapatıldığını, Türk çocuklarının Bulgar okullarında okumaya başladığını, Türk çocuklarının artık okullarda Türkçe dersi görmediklerini ve 1973 yılında da Türkçe derslerin Bulgaristan’da tamamen yasaklandığını öğrenmiştir. Çocuklarına Türkçe öğretemeyen, Türkçe eğitim aldırılmayan kısacası çocuklarını Türk gibi yetiştiremeyen insanlar Bulgaristan’ı terk etmenin yollarını aramaya başlamışlar.⁴⁰⁸

Yine aynı romanda, Orhan Amca, Bulgaristan’dan niçin göç ettiklerini Murat’a açıklamaktadır. Bu insanların göç etme neden olan olay genelde kültürel kaynaklıdır. Orhan Amca, göç etme nedenlerini şöyle sıralar:

Hâlâ devam eden akraba göçünde ben ve onbinlerce Türk’ün yurdunu, yuvasını terk etmesinin önemli bir sebebi elbette vardı. Alfabeti yasaklanan bir millet, millet olarak var olamayacaktı. Ana dilimiz unutuluyordu. Gelenek ve göreneklerimiz keza yasaktı.⁴⁰⁹

“Geyik Avı” adlı romanda, “komünist” Bulgaristan’da devlet kurumlarında çalışanların, Türkçe konuşmalarının yasak olduğu belirtilmiştir. Bu konu ile ilgili olarak bir anaokulunda müdürlük yapan

⁴⁰⁷ Erendoruk, *Toprağa Kan Düştü*, ss. 83–84.

⁴⁰⁸ Erendoruk, *Toprağa Kan Düştü*, ss. 85–86.

⁴⁰⁹ Erendoruk, *Toprağa Kan Düştü*, s. 86.

Keriman'ın Türkçe yerine Bulgarca konuşması ve Türkçe konuşan Fikret'e "Senin başını Türkçecilik yedi!" şeklindeki sözleri, Bulgaristan'da Türkçe üzerindeki baskıyı açık ve net bir şekilde ortaya koymaktadır. Keriman'ın emir kulu oldukları için Bulgarca konuşmaktan başka çaresi olmadığını söylemesi de gerçeği ortaya koymaktadır. Dillerini konuşamayan insanların bir şekilde Bulgaristan'ı terk ederek Türkiye'ye göçtüklerinden bahsedilmiştir. Türk dili üzerindeki baskı, gerçekleşen göçlerin kültürel bir nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴¹⁰

Bulgaristan Türkleri üzerindeki kültürel baskı arttıkça toplumdaki huzursuzluk da artmaktadır. İnsanlar için yaşanan bütün sıkıntılardan kurtulmanın tek yolu Bulgaristan topraklarından göç etmek olarak görülmektedir. "Vatan Yasak Özgürlük Uzak" adlı romanda, roman kahramanı Muhammet Efendi de yeni sistemde Müslüman halkın geleceğinden iyice endişelenmekte ve milletin yaşanan felâketten kurtuluşunun ancak Türkiye'ye göçle mümkün olacağını düşünmektedir.⁴¹¹

Kültürel baskının insanları nasıl göçe zorladığı, "Vatan Yasak Özgürlük Uzak" adlı romanda Muhammet Efendi'nin Türkiye'deki yetkililere yönelik olarak yazmış olduğu mektupta geçen, "Bu millet buraları terk edip anavatana sığınmadıkça bu komünizm boyunduruğundan kurtulamaz, aksi takdirde 25-30 sene sonra Bulgaristan'da kan kardeşiniz kalmaz, hepsi birden eritilmiş, yobazlaşmış bir millete dönüşür."⁴¹² ifadelerinden net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Bulgaristan Türklerinin dinî ve kültürel değerlerinin üzerinde oluşturulan baskı ve yasaklamalar toplumda tedirginliği iyice artırmıştır. Yaşanan olumsuz gelişmeler sonucunda, Bulgaristan Türkleri çareyi ülkeden göç edip Türkiye'ye yerleşmekte görmüşlerdir. Bu olumsuz gelişmeler ve Türkleri göçe iten süreç "Vatan Yasak Özgürlük Uzak" adlı romanda şu şekilde anlatılmıştır:

Türk anadan, Türk babadan doğan ve ömrünün bu zamanına kadar bir Müslüman Türk olarak yaşamış olan insanların adı değişsin, ertesi gün sen

⁴¹⁰ Sabri Tata, *Geyik Ayrı*, İstanbul: Ünal Yayıncılık, 2005, ss. 13-14.

⁴¹¹ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 51.

⁴¹² Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 53.

Bulgarsın densin! O günden sonra oğlanların sünnet olması yasaklansın, örf ve âdetleri ortadan kalksın, yerine Hristiyan âdetleri uygulansın! Bunlar kabullenilecek şeyler değildi. Bayramda kurbanın kesilmeyeceği, camiye bayram namazına gidilmeyeceği, çocukların çörek, şeker toplayamayacağını, cenazelerin imamsız defnedileceğini düşünenler için ufukta kötü günler belirmeye başlamıştı.

Bütün bunlar Hacı Mahmetler'in Hasan'ın evinde akşam sabah sohbetten düşmeyen konulardı. Ailenin iki kızı ve beş oğlu vardı. Böyle bir olayın başlarına gelmesinden korkan tüm aile fertleri kara kara düşünüyorlardı. Özellikle evli ve iki çocuk babası Hüseyin'in çocukları aklına gelince, çıldırması geliyordu. Oğlanlardan başta Hüseyin olmakla Zeki ve Hayri Bulgarlaştırma olayından kurtuluşu ancak sınırdan Yunanistan'a, oradan da bir yolunu bulup Türkiye'ye kaçmakta görüyorlardı.⁴¹³

“Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” adlı romanda Cemil Hoca, Türkiye'ye Müslüman bir ülke olduğu için göç etmek istemektedir. Hristiyan Bulgaristan'da dinî inancını rahat bir şekilde yaşayamayacağını düşündüğü için böyle bir karara varmıştır. Müslüman Türklere yönelik her geçen artan baskı bu göç isteğinin en önemli nedenidir. Bulgaristan Türkleri, inançlarını daha özgür yaşamak ve kültürlerini koruyabilmek adına göç etmeyi bir çözüm olarak görmüşler.⁴¹⁴

Aynı romanda Cemil Hoca'nın kendisini göç fikrinden vazgeçirmeye çalışan Bulgar dostu Çavdar'a vermiş olduğu aşağıdaki cevap da göçe neden olan kültürel gelişmeler bir bir sıralanmıştır. Bu cevap şu şekildedir:

Bir, Özel Türk okullarının apar topar devleştirilmesi, iki, okullardan din derslerinin atılışı, üç, köy meşitlerinde imam bulundurma yasağı, dört, imam-hatip-öğretmen yetiştiren Şumnu Nüvvab Okulu'nun liseye dönüştürülüşü...⁴¹⁵

Kültürel olarak bazı haklara sahip olamamak, ayrımcılığa maruz kalmak ve Türk gibi yaşayamamak Bulgaristan Türklerini göç etmeye teşvik etmiştir. Bu durum “Maria Aşkım Benim” adlı romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

⁴¹³ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 186.

⁴¹⁴ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, s. 27.

⁴¹⁵ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, s. 30.

Biz ise, bu memlekette ikinci sınıf vatandaş olarak muamele görüyorduk. Bizim örf ve adetlerimiz, dinimiz, ırkımız onlardan ayrıydı. Burada yaşadığımız, doğduğumuz halde, bir çok haklardan mahrumduk. Bizim tek gayemiz, millî ruhumuzu pekleştirip, ilk fırsatta anavatana göç etmektir.⁴¹⁶

Romanlardan alınan yukarıdaki bölümlerde genel olarak “Bulgar komünistlerin”, Türklerin millî ve manevi değerlerini ortadan kaldırmak ve Türkleri Bulgarlaştırmak amacı ile ülkedeki Türklere yönelik yoğun baskılar uyguladığından bahsedilmiştir. Millî ve manevi değerlerini kaybetmek istemeyen Bulgaristan Türkleri de maruz kaldıkları baskılar neticesinde göç etmek zorunda kalmıştır. Yok olmak ve göç etmek arasında bir tercih yapmak zorunda kalan Bulgaristan Türkleri, tercihlerini göç etmekten yana kullanmıştır.

3.4.3. Göç Öncesi Siyasi Durum

3.4.3.1. İktidarın Ele Geçirilmesi ile Değişen “Komünist” Politikalar

“Komünist rejim”, iktidarı ele geçirdiği ilk yıllarda ülkede bulunan azınlıklara bazı haklar vermiştir. Türkler de verilen haklardan yararlanmışlardır. Ancak bu bahar havası uzun soluklu olmamıştır. Bir süre sonra “komünist rejim” verdiği hakları almış ve bunun yanında da yoğun bir kültürel soykırıma başlamıştır. “Sen İstanbul’a Gelme” adlı romanda bu durum şu şekilde dile getirilmiştir:

Yeni açılan Türk liselerine öğrenci olarak Türk kızı almak için parti görevlileri köy köy, kapı kapı geziyor, anne ve babaları kandırarak kızlarını okullara yazdırıyorlardı. Diğer yandan, üçü merkezde, yedisi sancak merkezlerinde, Türkçe gazeteler yayınlanıyordu. Merkezde Türkçe kitapların yayımı 20 – 25 yıl kadar sürdü. Bütün bu olumlu etkinliklerin amacı, fareyi güle oynaya kapana sokmakmış meğerse. Son her şey tersine döndü, okullar, gazeteler, yayınevi art arda kapatıldı. Ve insanlık tarihinin hiç görmediği, duymadığı soykırımı ve kültür soykırımı başlatılmıştı.⁴¹⁷

“Komünizm” rejimi, Bulgaristan’da iş başına geldiğinde ülkedeki tüm insanlara eşit haklar sağlayacağını, vatandaşlar arasında ayırım

⁴¹⁶ Tezel, *Maria Aşkım Benim*, s. 139.

⁴¹⁷ Şerefli, *Sen İstanbul’a Gelme*, s. 259.

yapılmayacağını belirtmiştir. Ancak ilerleyen yıllarda söz verilenin aksine ülkede eşitsizlik ve adaletsizlik almış başını yürümüştür. Özellikle Türklerin sahip oldukları haklar ellerinden alınmaya başlanmıştır. Bu duruma “Uçurum” adlı romanda şu şekilde değinilmiştir:

Komünistler bize ilk anlarda verdiklerini birer birer geri alıyorlar. Türk okulları ile Bulgar okulları birleştirildi. Okullarda Türkçe dersleri azaltıldı. Liselerden Türkçe’ler atıldı. Tek çocuk gazetesini durdurdu, tek çocuk dergisini de. Türk dili öğretmeni yetiştiren enstitüler kapandı. Şimdilik bu kadar. Ama bunun arkası var muhakkak.⁴¹⁸

Bulgaristan Türklerinin nüfus olarak kalabalık olmasından tedirginlik duyan “komünist rejim”, Bulgaristan Türklerine yönelik politikalarını değiştirmiştir. Daha önce elde ettikleri hakları bir bir ellerinden almaya başlamıştır. “Kestaneler Altında” adlı romanda, Bulgaristan Türkleri için her şey yolunda giderken birdenbire “komünist rejimin” politikalarının değişmesiyle her şeyin terse döndüğüne değinilmiştir. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

Gün geldi muhtarımız oldu, sancak meclisine üyemiz oldu, kooperatif başkanı, muhasebecisi, öğretmeni, gazetelerimiz kitaplarımız, radyomuz, tiyatromuz... Hayatımız hakikaten de çok sakin akıp gidiyordu... Derken birden bire her şey değişiverdi. Adlarımız, elbiselerimiz, adetlerimiz, dilimiz beğenilmez oldu, hayatımızın iyileşmesi bazı kimselerin gözüne batmaya başladı sanki...⁴¹⁹

“Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanda, “komünistlerin” ne kadar çıkarıcı oldukları gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. 1944 yılında “faşist” polislerin elinden Türkler tarafından kurtarılan Kubandiski’nin “komünistler” iktidara gelince Türklere nasıl sırt çevirdiği ve “*Bugün artık yollarımızı, fabrikalarımızı yaptık... Türklere ihtiyacımız kalmadı... Temizlensinler burdan!*” diyerek Jivkov yönetimine fikir verdiği de romanda bahsedilen bir konudur. “Komünistler”, zor zamanlar geçirdikleri

⁴¹⁸ Erendoruk, *Uçurum*, s. 219.

⁴¹⁹ İsmail Yakup, *Kestaneler Altında*, İstanbul: Akademi Yayıncılık, 2011, s. 77.

dönemde Türklerden faydalanmışlardır; fakat işleri bitince de Türkleri ortadan kaldırmak için harekete geçmişlerdir.⁴²⁰

“Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanda, “komünistlerin” insanlara verdiği sözde durmadığından bahsedilmektedir. İlk başlarda toplumda herkesin kardeş olacağı, Bulgar, Türk, Çingene kimseye ayırım yapılmayacağı, zengin fakir farkının ortadan kalkacağı düşüncesiyle ortaya çıkan “komünistlerin” zaman içerisinde tam tersi yönde hareket ettiklerine değinilmiştir. “Komünistler”, bir nevi amaçlarına ulaşabilmek için ülkede bulunan azınlıkları kullanmışlardır. Amaçlarına ulaştıktan sonra gerçek yüzlerini ortaya koymuşlardır.⁴²¹

Romanlarda, Bulgaristan’da “komünistlerin” iktidarı ele geçirdikten sonra bütün politikaları kendi çıkarları doğrultusunda değiştirmeye başladıklarından bahsedilmektedir. Partinin çıkarlarının aksine hareket eden ya da parti politikalarını benimsemeyen kişiler hain edilmiş ve en ağır cezalara çarptırılmıştır. Yaşanan bütün bu gelişmeler, BKP üyesi olamayan kişiler için Bulgaristan’ı çekilmez bir hâle getirmiştir.

3.4.3.2. “Komünist” Politikalarda Rusya Etkisi

Sosyalist blokta yer alan ülkelerin hemen hemen hepsi siyasi ve kültürel açıdan Rusya’nın etkisi altında kalmıştır. Şekillenen politikalar Rusya ile paralel olarak gelişmiştir. Sosyalist bloğun en güçlü ülkesi olan Rusya’nın, diğer “sosyalist” devletler üzerindeki etkisi hemen hemen her alanda hissedilmektedir. “Sosyalist” devletlerin Rusya’nın onayını almadan bir şey yapmaları imkân dâhilinde değildir.

Bulgaristan, görünüşte bağımsız bir devlet gibi gözükse de işin aslı gerçekte pek de öyle değildir. Sovyetler Birliği’nin izni olmadan herhangi bir adım atamazlar. Bu durumla ilgili olarak “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda şöyle bir fıkra geçmektedir:

Jivkov’a Moskova’dan otomobil hediye ederler. Sürücü otomobile biner, Jivkov da, fakat şaşılacak şey otomobilin direksiyonu yoktur. Hemen Moskova’ya telefon ederler ve otomobilin neden direksiyonsuz olduğunu

⁴²⁰ Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, s. 209.

⁴²¹ Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, s. 118.

sorular. Moskova'dan cevap gelir: Otomobili siz sürün, direksiyonu biz idare ederiz.⁴²²

“Golgota'dan Dönerler” adlı romanda, Bulgaristan'da Rusları rahatsız eden iki durumun var olduğundan bahsedilmektedir. Bunlardan birincisi, Türkiye ile sınır olunması ve sınır hattında yaşayan Türklerin üzerindeki Türkiye etkisidir. İkinci durum ise Bulgaristan nüfusunun %50'den fazlasının azınlıklardan oluşuyor olmasıdır. Ruslar, kısa süre içerisinde bu oranların değişmesini istemektedirler. Bu değişim esnasında azınlıkların mallarına el konulması, devletleştirme yoluyla ellerinden alınması fikri ön plana çıkar. Böylece malı mülkü elinden alınan azınlık mensupları, Bulgaristan'ı terk etmek durumunda kalacaklar ve Bulgar nüfusu ile azınlık nüfusu arasındaki oran, Bulgarların lehine değişmiş olacaktır.⁴²³

“Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanda, Bulgaristan'da yapılan bir sayımda “komünist Bulgarlar” tarafından nasıl bir hileye başvurulduğu anlatılmaktadır. Sayım işi bittiği sırada sayımı yapan öğretmenin yanına bir kişi gelir ve sayım evraklarını görmek ister. Öğretmen vermek istemese de zorla evrakları eline alır. İnsanların milliyetleri kısmında “Türk” ifadesini görünce çılgına döner ve bir silgi alarak bu ifadeyi silip yerlerine “Bulgar” yazar. Kâğıt üzerindeki bir oynama ile Türk olan insanlar Bulgarlaştırılmıştır. İlerleyen yıllarda bu evrakların Türkler aleyhinde, Bulgaristan'da Türk olmadığını kanıtlamak için kullanılması muhtemeldir. Bütün bu gelişmeler, “komünist Bulgarların”, Türk kimliğini Bulgaristan'da yok etmek nasıl bir uğraş içerisinde olduklarını göstermektedir.⁴²⁴

“Golgota'dan Dönerler” adlı romanın devamında, Jivkov'un Rusya'ya yapmış olduğu ziyaretlerden sonra alınan bir kararla dört yüz bin civarında Çingene'nin “gönüllü” olarak Bulgar olmayı kabul ettiklerinin açıklandığından bahsedilmiştir. Ama gerçekte böyle bir “gönüllülük” olmadığı da romanda vurgulanmıştır. 1 Mart 1960'da Bulgaristan'da Bulgarların nüfusu bir gecede %5'lik bir artış göstermiştir. Birleşmiş Milletler yetkililerinin ülkeyi ziyaret etmesinde artık bir sorun kalmamıştır.

⁴²² Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 149–150.

⁴²³ Altınel, *Golgota'dan Dönerler Belene Kampı*, s. 123.

⁴²⁴ Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, ss. 207–208.

Çünkü ülkedeki Bulgar nüfus, toplam nüfusun %53'üne denk getirilmiştir. Böylece Bulgarlaştırma hareketinin ilk ateşi, Çingenerler üzerinde yakılmıştır. Göçlerle istediği sonuca ulaşamayan “komünist rejim”, artık azınlıkları Bulgarlaştırma yolunu seçmiştir.⁴²⁵

“Golgota'dan Dönerler” adlı romanda, “komünistler” tarafından “komünist” politikalara karşı olan varlıklı ve tahsilli kişilerin uydurma bahanelerle yargılanıp, tehlikeli kişiler oldukları gerekçesiyle Belene'ye gönderildiklerinden bahsedilmiştir. “Komünistlerin” politikalarının önünde engel olarak gördükleri kişilere yaptıkları romanda şöyle anlatılmaktadır:

Onlar hedef gibi görünseler de, ağır ithamlarla içeri alınmış olsalar da asıl hedef sahip oldukları mülkiyeti, toplumda ve devlet yönetiminde kazandıkları statü ve saygınlıktı. Tarım ve sanayi araçları devletin olmalıydı. Devletleştirmenin en kolay yolu sahiplerini halk düşmanı ilan etmektir. Toplumdan tecrit edilmeleri ise iki hedefe aynı anda hizmet ediyordu: Dünün güçlülerini bertaraf etmek ve onları öcü gibi göstererek baskıyı meşrulaştırmak... Stalin on yıl içinde 20 milyon insanı imha etmişti. Devlet yönetimi de aynı stratejiyi uyguluyordu.⁴²⁶

Yukarıdaki bölümde de görüldüğü gibi Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin politikaları ile Sovyetler Birliği'nin politikaları arasında bir paralellikten bahsetmek mümkündür.

Bulgaristan, her ne kadar bağımsız bir devlet olsa da Sovyet Rusya'ya danışmadan herhangi bir adım atamamaktadır. Yaptıkları her türlü işte Rusya'nın desteğini almak onlar için çok önemlidir. Türklerin göçe zorlanması sürecinde de BKP'li yöneticiler Rusya'ya giderek Stalin ile görüşürler ve ondan icazet alırlar. Bu yaşananlara bakıldığı zaman o dönemde Bulgaristan'ın ne kadar bağımsız olduğu tartışmaya açık bir konudur.⁴²⁷

İncelenen romanlardan alınan yukarıdaki bölümlerde de görüldüğü üzere komünist Bulgaristan adeta Sovyet Rusya'nın uydusu gibi onun etki alanından çıkamamaktadır. Tabiri caizse “komünist” Bulgar yönetimi, Sovyet Rusya'nın bir dediğini iki etmemektedir. “Komünistler” tarafından

⁴²⁵ Altınel, *Golgota'dan Dönerler Belene Kampı*, s. 132.

⁴²⁶ Altınel, *Golgota'dan Dönerler Belene Kampı*, ss. 17–18.

⁴²⁷ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 33 – 34.

şekillendirilen politikalarda Rusların etkisi çok açık bir şekilde görülmektedir. “Sosyalist” devletlerin ağabeyi konumundaki Rusya, bu devletlerin iç ve dış politikalarında oldukça etkin bir rol oynamaktadır.

3.4.3.3. Dinî İnançlar Üzerindeki Baskılar

“Komünistlerin”, insanların dinî inançları ile yıldızları hiçbir zaman barışmamıştır. “Komünistler” genelde her türlü dinî inançtan uzak bir görüntü içindedirler. Dinin toplumu birleştirip bütünleştiren yanı, “komünistlerin” amaçladıkları toplum yapısını hayata geçirmelerinin önünde her zaman bir engel olarak çıkmıştır. Bu yüzden “komünistler”, din ile ilgili konularda baskıcı bir politika izlemiştirler.

“Golgota’dan Dönenler” adlı romanda, “komünistlerin” ibadethanelerin varlığına isteksiz olarak katlandıkları ancak dinî inançların ön plana çıkarılmasına müsamaha göstermediklerinden bahsedilmektedir. “*İş ve aş, kiliseden ve camiden uzak duranın hakkıdır!*” düşüncesini topluma benimsetmek için çaba harcanmaktadır. Amaç, dinsiz bir “komünist” toplum meydana getirmektir. Dindar insanlar zor kullanarak, ağır cezalar verilerek iman yolundan saptırılmaya çalışılmıştır. “Komünistler”, BKP’nin üzerinde hiçbir gücün varlığını kabul etmezler. Onlar için parti her şeydir.⁴²⁸

“Komünist rejimin”, Bulgaristan Türklerine bakış açısı ve Türk toplumunu çökertmek için din üzerinden yaptığı faaliyetler “Buruk Acı” adlı romanda şu şekilde anlatılmıştır:

İnanlar ikinci, hattâ üçüncü dereceli kişi sayılıyordu. Oldu olmadı inandığını söyleyen kişi ‘Dinî propaganda yaptığı’ gerekçesiyle hapse gönderiliyordu. Din adamlarını devlet tayin ediyordu. Bu durum, zındık müftülerin, zındık imamların göreve getirilmesini sağladı. Devletin maşası durumunda olan bu ‘din adamları’ dini, özellikle İslâm’ı içerden çürütmekle yükümlüydüler. İslâm dini sürekli bombardımana maruz kalmıştı. Müslümanlığı horlayan, yeren, küçük düşüren tomar tomar kitaplar yazılıyor, halka bedava dağıtılıyordu.⁴²⁹

“Komünist rejimin” Bulgaristan Türklerine uygulamış olduğu baskı “Uçurum” adlı romanda Haçlı Seferleri’nin devamı gibi görülmektedir.

⁴²⁸ Altınel, *Golgota’dan Dönenler Belene Kampı*, s. 95

⁴²⁹ Erendoruk, *Buruk Acı*, s. 13.

Çünkü bu baskının nedeni, Bulgaristan Türklerinin millî kimlikleri ve dinî inançlarıdır. Haçlı Seferleri, Türkleri Anadolu'dan atmak için yapılmışken, Bulgaristan'daki “komünist” baskı da Türkülüğü ve Müslümanlığı Bulgaristan'dan silmek adına yapılmaktadır. Bu duruma romanda şu şekilde değinilmiştir:

Mehmet Akif ERSOY'un “Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar” diye nitelediği Batı Dünyası, onuncu, on birinci asırda başlattıkları ‘Haçlı Seferleri’ savaşlarını bu sefer top tüfekle değil, başka yollarla sürdürmektedirler. Örneğin, köy mescitlerimizde imam bulundurma yasağı ve de kadınlarımıza kıyafet değiştirme kampanyası. Aslında bu hiç de kampanya falan değil, başarıya ulaşınca kadar devam edecek baskıdır, zulümdür, işkencedir... Kadınlarımızı şalvar ve feraceyi giymeyi yasaklamak ve bunu muhakkak yapabilmek için her çareye başvurmak demek, onları benliğinden uzaklaştırmaktan gayrı bir şey değildir.⁴³⁰

“Geyik Avı” adlı romanda; BKP'nin, Profesör Nikolay Mizov'un önerisi üzerine Bulgaristan'daki imamları kontrol altına almak adına her imama maaş bağlayarak devlet kadrosuna aldığından bahsedilmiştir. Rejim, bu uygulamanın meyvelerini kısa sürede toplamıştır. Kadro ve maaş alan imamlar, rejimin emir eri konumuna gelmişlerdir. “Komünist rejim”, imam görünümündeki bu kişilere her istediğini kolayca yaptırabilmektedir.⁴³¹

“Buruk Acı” adlı romanda, Bulgaristan'da rejime hizmet eden “ateist” imamların var olduğuna değinilmektedir. Bu imamların varlığı bilinmesine rağmen kimse bu kişilerle ilgili bir kelime edememektedir. Çünkü tek kelime eden kişi hemen en ağır işkencelere maruz kalmakta, hapse atılmaktadır. Toplumda oluşturulan korku iklimi insanların olaylara karşı tepkisizleştirmiştir.⁴³²

İncelenen romanların genelinde, “komünist rejimin” “din” ile ilgili büyük sıkıntılarının olduğu üzerinde durulmuştur. “Komünist idareciler”, sosyalist ideolojinin toplumda kabul görmesinin önünde en büyük engel olarak her zaman dini görmüşlerdir. Bundan dolayı her türlü dinî faaliyetin önüne geçerek, sosyalist ideolojiyi hâkim kılmak adına çalışmalar

⁴³⁰ Erendoruk, *Uçurum*, s. 134.

⁴³¹ Tata, *Geyik Avı*, s. 163.

⁴³² Erendoruk, *Buruk Acı*, s. 98.

yürütmüşlerdir. Bu durumdan da dinî değerlerine bağlı olan Bulgaristan Türkleri, diğer dinlerin mensuplarına göre daha fazla etkilenmiştir.

3.4.3.4. “Komünistlerin” Bulgaristan Türklerine Bakışı

Bulgaristan siyasetinde her dönem en çok konuşulan konulardan birisi ülkede yaşayan Türkler olmuştur. Ülkedeki Türk varlığı, Bulgaristan’ın geleceği açısından her zaman bir tehdit olarak algılanmıştır ve algılanmaya devam edilmektedir. Ülkedeki Türkler bir tehdit olarak algılandıkları için genelde Bulgaristan politikaları da Türkler üzerinden şekillenmektedir.

“Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda anlatılanlara göre, BKP’nin yapılan bir toplantısında Türklerin Bulgaristan’dan zorla göç ettirilmesi yönünde karar alınır. Bulgaristan’da bulunan her Türk, “komünist rejim” tarafından Türkiye ajanı olarak görülmektedir. Özellikle de sınır hattında yaşayan Türklerin askeri açıdan tehdit olarak görülmesi, bu bölgedeki Türklerin göçe zorlanmasına neden olmuştur.⁴³³

“Rumeli’den Esen Yel” adlı romanda, Bulgar hükümetinin Bulgaristan Türklerinin Türkiye’ye göç etmesi için gerekli olan pasaportu vermediğinden bahsedilmiştir. Bu konuda Türklerin bütün ısrarları sonuçsuz kalır. Göç etmek için her şeyini satan insanlar mağdur olurlar. Bu süreçte Bulgaristan Türkleri göçten ümitlerini tamamen kesmişken 11 Ağustos 1950’de Bulgaristan, Türkiye’ye bir nota vererek 250 bin Türk’ü sınır dışı edeceğini, sınır dışı edilen Türklerin Türkiye’ye gönderileceğini bildirir. Bu durum, göç için her şeyini satan Türkler için bir umut ışığı olarak görülür. “Komünist rejim”, sınır dışı edilecek Bulgaristan Türklerinin yanlarında para veya mal, mülk götürmelerine izin verilmeyeceğini de bildirmiştir. Bu nota üzerine Türkiye’ye gelecek olan göçmenleri iskân etmek için çalışmalara başlar.⁴³⁴

Bulgaristan Türkleri arasında göç yoğun bir talep görünce durumdan endişelenen BKP’li yöneticiler bazı “komünist Türk aydınlardan” yardım ister. BKP’li yöneticileri endişelendiren en önemli konu Bulgaristan ekonomisinin altüst olması ihtimalidir. O dönemde, Nazım Hikmet’in

⁴³³ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 30.

⁴³⁴ Tunaboğlu, *Rumeli’den Esen Yel*, ss. 44–45.

Bulgaristan'a gelip Türklere, Türkiye'yi kötülediği ve “*Oraya asla gitmeyin! Orada açlık ve sefalet var. Anadolu'nun birçok yerinde insanlar ot yiyor.*” dediği “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda anlatılmaktadır.⁴³⁵

Aynı romanda, Nazım Hikmet'in Bulgaristan Türklerini 1950 yılında yaşanan göç hareketinden vazgeçirmek için ülke içinde mitingler yaptığı da anlatılmaktadır. Bu mitinglerde Nazım Hikmet, Türkiye için şunları söylemektedir:

Kardeşlerim! Ben kendi anavatanımdan kaçtım. Canım memleketim Türkiye, Amerikalılar tarafından esaret altına alınmıştır. Ben on yedi yıl boyunca, vatan göklerini hapisane parmaklıkları arasından gördüm. Bugün hür Bulgarya'da, Dimitrov'un bahtiyar memleketinde göğüs dolusu hürriyet havası teneffüs ediyorum. Fakat henüz içim rahat değil. Çünkü burada, hürriyeti, evlâtlarının saadetini, sosyalist emeğin yarattığı refahı akılsızca bırakıp, benim güçlüğüle kurtulabildiğim zindana gitmek isteyen millettaşlarım var.

(...)

Türkiye'de durum başkadır! Orada herhangi bir Amerikalı, bir Türk kızını beğendi mi, ara da bul bir daha... Orada şikâyete gidecek kimse yoktur. Himaye isteyeceğin yer yoktur. Unutmayın ki, Bulgaristan halk idaresinin başında bizim büyük dostumuz Vılko Çervenkov yoldaş durmaktadır. O, sizin her istediğinize, her an, şahsen cevap vermeye hazırdır. Arkadaşlar, sizin vatanınız burasıdır! Siz Amerikalıların tahakküm ettiği Türkiye'de değil, burada hürsünüz, burada kendi toprağınızdasınız!⁴³⁶

Düzenlenen bir başka miting de ise Nazım Hikmet, Bulgaristan Türklerine yönelik, “*Atalarımızın ömrü göçebe hayatla geçtiğinden olacak ki, halk arasında çok doğru bir söz vardır: Muhacirlik ateşten bir gömlektir. Buraları doğduğunuz yerleri terk etmeyin. Ne de olsa ecdadınız burada yatıyor, göbek bağınız buraya düşmüş.*”⁴³⁷ şeklinde bir konuşma yapmıştır.

Yukarıda anlatılanlar ışığında konuya baktığımızda, Nazım Hikmet'in ideolojisinin esiri olarak konuya baktığı çok açık bir şekilde ortadadır.

⁴³⁵ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 40.

⁴³⁶ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 42–43.

⁴³⁷ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 46.

Nazım Hikmet, Bulgaristan Türklerinin yaşamış olduğu acıları görmezden gelmektedir. Tabiri caizse “komünist idarecileri” bir melek gibi göstermektedir. Bu durum, BKP’li yöneticilerin göçün önüne geçmek için yaptıkları siyasi bir hamledir.

“Maria Aşkım Benim” adlı romanda, Bulgaristan Türkleri arasında popüler olan “göç” konusunun “komünist Bulgar idarecileri” tedirgin ettiğinden bahsedilmektedir. “Komünist idarecilerin” planlarına göre %10’luk bir kesimin göçe istekli olduğu ortaya konmuştur. Ama burum gerçekte çok farklıdır. Daha göç kesinleşmeden bile %30 civarı Türk göç için başvuruda bulunmuştur. Bu kadar Türk’ün Bulgaristan’ı terk etmesi demek, ekonomik olarak büyük sıkıntılar doğurabilecek bir durumdur. Çünkü Bulgaristan’da fabrikalarda, tarım alanında ve kooperatiflerde çalışanların %60’ını Türkler oluşturmaktadır. Bu yüzden göçü engellemek adına her şeyi yapmışlardır. Göç etmek isteyen Türklere dedelerinden kalma ağır vergi borçları çıkarmışlardır. Durumu olanlar bu borçları ödemiştir. Ama durumu olmayanlar çaresiz bir şekilde evlerine dönmek zorunda kalmışlardır.⁴³⁸

Özellikle nüfus dengesini değiştirmek için Bulgaristan’ın en kalabalık azınlık grubu olan Türklerin üzerine daha fazla gidilmeye başlanmıştır. Rusların da desteğini alan “komünistler” Türklere yönelik bir operasyonun içine girmişlerdir. Türkiye’nin Edirne’de bulunan Sınır Muhafız Alayının komutanı Bulgarlar tarafından pusuya düşürülerek tutuklanıp Bulgaristan’a götürülmüştür. Albayın ifadeleri doğrultusunda Bulgaristan Türkleri arasında lider pozisyonda ve varlıklı olanlar arasında tutuklamalar başlamıştır. Tutuklananlar arasında Nüvvâb mezunları ve öğrencileri de vardır. Bunlardan birisi de Osman Kılıç’tır. Rejim Türklüğe ve İslâm’a karşı aynı anda cephe almıştır. Türklerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde pek çok Türk aydın tutuklanıp sorgulanmıştır. Bu gelişmelerden sonra Bulgaristan Türkleri için zor günler başlamıştır. Rejim, Türkleri yok etmek için var gücü ile hücumu geçmiştir.⁴³⁹

⁴³⁸ Tezel, *Maria Aşkım Benim*, s. 149, s. 160.

⁴³⁹ Altınel, *Golgota’dan Dönerler Belene Kampı*, ss. 123–124.

BKP, Türkleri sindirmek ve korkutmak için yapmış olduğu çalışmalara her geçen gün yenisini eklemektedir. Bulgaristan Türk toplumunun ileri gelenleri üzerinde kurulan baskı, sürgün ve tutuklamalar, Bulgaristan Türklerini sindirmek için özellikle yapılmaktadır. Bu durum “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda şu şekilde anlatılmıştır:

Vukuatı ne sorarsın Çarıklı? Bu memlekette Türksen, zati suçlusun, bunu da böyle bilesiniz ve gittiğin ülkede gerekirse her hangi bir yetkiliye böyle söylersin. İşte sana da kesmişler cezayı. Bu ülkede durum böyledir. Bir kere mimlenmeye gör, hayatın kararır. Oğlum Muhammet ikinci defa hapse atıldı. Hiçbir şey değil, kader kurbanı seçildi. Başkalarını sindirmek için onu sık sık alıp götürürler, kader işte, ne yapalım, katlanıyoruz.⁴⁴⁰

“Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” adlı romanda anlatılanlara göre; Komünist rejim, Bulgaristan Türklerinin beyinlerine “sosyalizm” fikrini yerleştirmek adına büyük çaba harcamaktadır. Türklere yönelik baskılar arttıkça Bulgaristan Türklerinin çoğu “komünistlerin” istediği kalıba girmiş gibi gözükmek zorunda kalmaktadırlar. Yapılan baskılar karşısında “sosyalizmi” benimseyen Türkler de bulunmaktadır. Bütün bunların yanında her şeye rağmen sosyalizmden nefret eden bir kitlede bulunmaktadır. Sosyalizmi benimseyen ve benimsemiş gibi gözüken Türkler, “komünistler” tarafından kullanılmaktadır. Sosyalizmi benimsemeyenler ise ya göçe zorlanmakta ya da cezaevlerine konulmaktadır.⁴⁴¹

BKP yetkilileri, “komünist” Bulgaristan’ın geleceği için Türkleri büyük bir tehdit olarak görmektedirler. Bu yüzden komünistlerin Türklere bakışında kin ve nefret ön plana çıkmaktadır. Bu durumu örnek olarak “Uçurum” adlı romanda geçen şu bölüm verilebilir:

Bir Bulgar polisi, üstelik Bulgar Komünist Partisi üyesi olan polis, bir Türk’ü tutuklamak, dartaklamak, hakaret etmek, dövmek için binbir bahane ve yol bilmeli, bulmalı. Bunu bilemiyor ve bulamıyorsa hemen istifasını verip başka bir işe geçmeli. Bu söylediklerimi şu koca kafanın içine yaz ve hep oku. Anladın mı?⁴⁴²

⁴⁴⁰ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 129.

⁴⁴¹ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, s. 68.

⁴⁴² Erendoruk, *Uçurum*, s. 63.

“Komünist Bulgarların”, Türklere yönelik güvensizlikleri Bulgaristan’da adeta devlet politikası şekline dönüşmüştür. Türkler, ister “komünist” olsun, ister olmasın Bulgaristan’ın geleceği açısından büyük bir tehdit olarak görülmektedirler. “Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanda komünist rejimin kendisine hizmet eden Türklere bile güvenmediğinden bahsedilmektedir. Bununla ilgili olarak “komünistlerin” temel felsefesinin “*Bir Bulgar faşisti on beş Türk komünistten daha elzemdir!*” olduğu belirtilmiştir.⁴⁴³

“Komünist rejim”, Bulgaristan Türklerini her zaman bir tehdit olarak görmüştür ve hiçbir zaman onlara güvenmemiştir. Bunu uygulamalarda görmek mümkündür. “Geyik Avı” adlı romanda BKP Merkez Komitesi İdeolojik Sekreteri Venelin Kotsev’in vatana sadakat konusunda bir “faşist” Bulgar’ın “komünist” Türk’ten daha sadık olduğunu savunduğundan bahsedilmiştir. Bu düşünceye göre; Kotsev, bir Türk köyünde “komünist” dahi olsa Türklere önemli görevler verilmemesi gerektiğini belirtmektedir. Eğer bir “faşist Bulgar” ile “komünist Türk” arasında seçim yapmak gerekirse bu tercihin kesinlikle “faşist” Bulgar’dan yana olması gerektiğinden bahsedilmesi BKP’nin Türklere bakış açısını net olarak göstermektedir.⁴⁴⁴

“Aladağ’dan Çıktı Yola” adlı romanda Bulgar polisinin Bulgaristan Türklerine yönelik tutumunun gelecekte Bulgaristan Türklerini bekleyen tehlikenin habercisi konumunda olduğuna vurgu yapılmıştır. Gözaltına alınarak kimlik kontrolü için emniyete götürülen Mehmet’e edilen küfürler ve Mehmet nezdinde Türklüğe edilen hakaretler bunun göstergesidir. Bulgar polislerin söylemiş olduğu, “ Az kaldı, hepinizin canına okuyacağız!” ifadesi de yaklaşan tehlikeli sürecin habercisi niteliğindedir.⁴⁴⁵

“Komünist Bulgarlar”, millî ve manevi değerlerine bağlı olan Türkleri her zaman ülkenin geleceği açısından bir tehdit olarak algılamıştır. Bu algı hiçbir zaman değişmemiştir. Bulgarların politikaları da bu algıya göre şekillenmiştir. Tehdit olarak görülen Türkler önce tutuklanmış, daha sonra

⁴⁴³ Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, s. 140.

⁴⁴⁴ Tata, *Geyik Avı*, s. 28.

⁴⁴⁵ Altınok, *Aladağ’dan Çıktı Yola*, s. 331.

da bir yolu bulup çoğu katledilmiştir. “İçimizdeki İnci Taneciği” adlı romanda bu durum “*Ben sekiz yaşındaydım. 1968’de Eski Zağra Cezaevi’nin bir taş kariyerinde, firar görüntüsü verilip sırtından vurularak öldürülmüş. Ben babamı topu topu beş-altı kerecik görebildim.*”⁴⁴⁶ ifadesiyle açık bir şekilde ortaya konmuştur.

“İçimizdeki İnci Taneciği” adlı romanda Bulgaristan’da yaşayan Türklere yönelik olan siyasi bakış açısının yansımalarını görmek mümkündür. “Komünist Bulgarlar” tarafından Türkler insan yerine dahi konulmamaktadır. Romanda bir komando erin ağzından anlatılanlara göre, komando erler atış eğitimi yaparken tarlalarda çalışan Türkleri hedef yapmaktadırlar. Hiçbir suçu günahı olmayan insanlar bu şekilde sadece Türk oldukları için katledilmektedir. Komutanların verdiği emre uymayıp insanlara ateş etmeyen komando erler, komutanları tarafından acımasız bir şekilde öldürülmektedir. Bu şekilde Türkleri öldüren kişiler, herhangi bir ceza almamaktadırlar. Bu durum ülkede hukuk ve adalet diye bir şeyin olmadığını göstermektedir.⁴⁴⁷

Bulgaristan Türkleri de “komünist Bulgar rejimine” güven duymamaktadır. Bulgaristan Türklerinin güvendikleri en önemli şey Türkiye Cumhuriyeti’dir. Bu durum, Bulgar yöneticileri rahatsız etmektedir. Bulgar yöneticiler, bu durum karşısında Bulgaristan Türk toplumunda Türkiye’ye karşı var olan algıyı değiştirmek adına çalışma yapmaya başlar. Oluşturulmaya çalışılan bu algı, “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda şöyle anlatılmaktadır:

Bu konuda açık bir şekilde Türk hükümetlerinin bu hassas konu ile ilgili çelişkili olduklarını, buradaki Türklerin göç etmesini istemediğini sadece göç konusunu bu halkın arasında devamlı canlı tutarak Bulgaristan Türklerinin milli şuurunu ateşleyerek beşinci kolona olarak kullanmayı amaçladığını açıklamamız gerekir.⁴⁴⁸

Bulgaristan’da siyasetin Türklere bakış açısı sinemaya da yansımıştır. “Toprağa Kan Düştü” adlı romanda bir sinema filminde Türklerin tecavüzcü

⁴⁴⁶ Erendoruk, *İçimizdeki İnci Taneciği*, s. 49.

⁴⁴⁷ Erendoruk, *İçimizdeki İnci Taneciği*, s. 60.

⁴⁴⁸ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 195.

ve katil olarak gösterildiğinden bahsedilmiştir. Bir Türk'ün, kocası dağlarda çoban olan bir kadına, küçük kız çocuğunun yanında tecavüz ederek kadını öldürdüğü anlatılır. Daha sonra küçük kız, babası tarafından dağda annesinin intikamını almak için eğitilir. Ayrı ayrı zamanlarda ve farklı yöntemlerle annesinin ölümüne sebep olan erkeleri öldürür. Bu film, Bulgarlarda Türklere nefret duygusunu körükler. Toplumdaki siyasal ayrışmanın daha da derinleşmesine sebep olur.⁴⁴⁹

Türklere karşı çok büyük kin ve intikam duygusu ile yetiştirilen komando erler, görev yaptıkları süre içerisinde Türklere olan kinlerini her fırsatta kusmuşlardır. Bu komando erler, Türklere yönelik her türlü hakaret, tehdit, dövme, yaralama ve öldürme eylemlerinin içinde bulunmuşlardır. “İçimizdeki İnci Taneciği” adlı romanda bir subayın komando erlere söylemiş olduğu “*Her nerede olursa olsun, her nerede bulunursa bulunsun, nasıl görev alırsa alsın, Türk azılı rakibimiz, sinsî düşmanımızdır. Türk'ün kadını da, erkeği de, yaşlısı da, genci de, çoluğu çocuğu da öyledir. Türk'ün en iyisini eline ilk imkan geçtiği anda vur...*”⁴⁵⁰ Türklere karşı nasıl bir nefretle yetiştirildikleri bizlere göstermektedir. Bu politikanın sonucunda zihin yapısı şekillendirilen komando erlerden bir tanesinin söylemiş olduğu “*Bu kasabadan birkaç Türk öldürmeden ayrıldığı için üzgünüm! Ama kana kana dövdüm en azından...*”⁴⁵¹ şeklindeki ifadeler, “komünistlerin” bu konuda ne kadar başarılı olduklarını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

“Golgota'dan Dönenler” adlı romanda, tutuklamalar sonucu yapılan sorgularda istenilen sonuçlar alınamayınca hileye başvurulduğundan bahsedilmektedir. Sorguları yapılan kişilere bazı itirafta bulunmaları karşılığında vaatler verilmiştir. Vaatlere kanılarak verilen ifadelerin sonucu Rusçuk grubundan iki Türk suçlu bulunarak Plevne'de idam edilmiştir. Delil olup olmamasına bakılmadan herkes suçlu bulunmuştur. Tutuklanan Türklere, ağır cezalar verilmiştir. Hiç suçu olmayan insanlar bile on beş yıl ceza almıştır. Herkes rejim düşmanı ve ajan olmakla suçlanmaktadır. Bununla da yetinmeyen “komünist rejim” sınırı açarak 250 bin civarında

⁴⁴⁹ Erendoruk, *Toprağa Kan Düştü*, ss. 132–133.

⁴⁵⁰ Erendoruk, *İçimizdeki İnci Taneciği*, s. 108.

⁴⁵¹ Erendoruk, *İçimizdeki İnci Taneciği*, s. 107.

Türk'ü göçe zorlamıştır. Göç eden ailelerin mallarına ve mülklerine el konulmuştur. Vataana ihanetle suçlanan Türklerin aileleri de Bulgaristan'dan sınır dışı edilmiştir. Böylelikle Türkiye'ye ve dünyaya, “*Sadece suçlulara dokunduk, ailelerine hiçbir şey yapmadık.*” mesajı verilmek istenmiştir.⁴⁵²

Bulgaristan Türkleri, Bulgaristan'da askerlik görevlerini yerine getirmektedirler. Ama Bulgaristan Türklerine hiçbir zaman önemli görevler verilmemiştir. Türkler, genel olarak işçi olarak askerlik yapmışlardır. Bu durum “Aşkî Arayanlar” adlı romanda şu şekilde geçmektedir:

Peki mühendis evlâdım, sen askerliğini nerede yaptın?

Eski Zağra'da.

Hangi birliklerde?... Tankçı mıydın, topçu muydun?

Ne topçusu Hüseyin Dede?!... Eski Zağra – Şipka kara yolu inşaatında çalıştım. Taş kırdım, asfalt döşedim...⁴⁵³

Bulgaristan'da Türklere karşı güvensizlik ve ayrımcılık hayatın her alanında kendini göstermektedir. Yukarıda geçen askerlik konusu da bunlardan birisidir. Romanın ilerleyen bölümlerinde Hüseyin Dede yapılan haksızlıklara “*Yani Bulgar'ın kör cahilinden tankçı olabiliyor, bir Türk mühendisten, bir Türk öğretmenden olamıyor?!...*”⁴⁵⁴ sözleriyle isyan etmektedir.

“Aladağ'dan Çıktı Yola” adlı romanda Bulgaristan Türklerinin askere alındıklarında ellerine silah verilmediğinden ve inşaatlarda işçi olarak çalıştırıldıklarından bahsedilmektedir. Bulgaristan Türkleri inşaat askeri olarak “Trudova Porinnos” denilen birliklere alınmaktadırlar. Bulgarlardan ise yalnızca asi olanlar ve askerlik kurallarına uymayanlar bu birliklere gönderilmektedirler. Her şeye rağmen Bulgaristan Türkleri askerlik vazifesinden kaçmamakta, görevlerini yapmaktadırlar.⁴⁵⁵

“Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanda da “komünist Bulgar rejimi” tarafından ülkede bulunan azınlıkların askerliklerinin “Emek Ordusu” denilen çalışma kamplarında yaptırıldığından bahsedilmiştir. Azınlık mensuplarına silahlı eğitim verilmemektedir. Bu durum, ülkede azınlıkların

⁴⁵² Altınok, *Golgota'dan Dönenler Belene Kampı*, ss. 125–126.

⁴⁵³ Erdi, *Aşkî Arayanlar*, ss. 102–103.

⁴⁵⁴ Erdi, *Aşkî Arayanlar*, s. 104.

⁴⁵⁵ Altınok, *Aladağ'dan Çıktı Yola*, s. 254.

bir tehdit olarak görüldüğünün ve onlara güvenilmediğinin bir kanıtı niteliğindedir. Bu “Emek Ordusu” içerisine Türk, Çingene, Ulah, Ermeni, Yahudi ailelerin çocukları alınmaktadır. Romanda, bu durumun 2000’li yılların başına kadar devam ettiği, Avrupa’nın ve Bulgaristan kamuoyunun baskıları sonucu “Emek Ordusu” uygulamasının ortadan kaldırıldığı bilgisi verilmiştir.⁴⁵⁶

“Komünist Bulgarlar”, Bulgaristan Türklerini Türkiye’den soğutmak ve Türkiye’ye göç etme fikrinden vazgeçirmek için de birtakım faaliyetler yürütmektedir. “Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanda, özellikle Türkiye’ye göç ettikten sonra geri dönenlerin birer vatansever olarak gösterildikleri ve bu kişilerin ağızlarından Türkiye’nin kötülendiği bilgisine yer verilmiştir. Bu kişiler, Türkiye’de yaşadıklarını değil, “komünistlerin” istediklerini söylemektedirler. Romanda, Türkiye’yi kötüleyen bu kişilerin genelde Türkiye’de bir suç işlediği için kaçmak zorunda kalan, aradığını bulamayan, çalışmaktan yana yüzü olmayan kişiler olduğu bilgisi de verilmiştir. Her ne olursa olsun, “komünist Bulgarlar” her fırsatta Türk toplumu arasında kendi amaçlarına hizmet edecek kişileri bulmuştur.⁴⁵⁷

“Geyik Avı” adlı romanda, gerçekleşen göçler esnasında “komünist Bulgarlar” tarafından yüksek tahsil görmüş kişilere göç izni verilmediğinden bahsedilmiştir. Doktor, mühendis, öğretmen gibi yüksek tahsilli kişilerin eğitimi için devlet belli bir harcama yaptığı için bu kişilerden Bulgaristan’da yararlanmak ister. Elllerinde pasaport ve vize olsa bile bu kişilerin göçlerine asla izin verilmemektedir. Bu tarzda yetişmiş insanların “kapitalist” bir ülkeye gidip orada uzmanlık yapması komünistlerin kabul edebilecekleri bir durum değildir.⁴⁵⁸

Romanın devamında BKP’nin yerel parti sekreterleri Arık Ganço’nun öğretmenlik yapan Tahsin’i çağırarak ona söylediği “*Ne lazımdı sana tahsil! İşte tahsilli olduğun için göç edemeyeceksin. Biz sana karşı gene toleranslı davranacağız. Öğretmenlik yapamayacaksın ama tarım kooperativinde her*

⁴⁵⁶ Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, s. 320.

⁴⁵⁷ Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, s. 342.

⁴⁵⁸ Tata, *Geyik Avı*, ss. 28–29.

hangi bir iş yapabilirsin."⁴⁵⁹ şeklindeki sözler, "komünist" Bulgaristan'da tahsilli kişilerin göçüne izin verilmediğini gözler önüne sermektedir. Bu bölümde anlatılanlardan hareketle göç izni verilmeyen kişilerin kendi mesleklerine devam etmelerine de izin verilmediğine rahatça ulaşılabilir. Amaç, yetişmiş insanların Türkiye'ye gitmesini ve orada hizmet etmelerini engellemektir.

BKP'li yöneticiler kendilerine hizmet eden Türklerin göç etmesine izin vermek istemezler. Her pahasına olursa olsun, "komünist sistem" içerisinde görev alan herkes, görevine sonuna kadar sadık kalmalıdır. "Vatan Yasak Özgürlük Uzak" adlı romanda; Hayri, daha önceki göçlerde parçalanmış olan aileleri birleştirmek amacıyla 1968 yılında yapılan göç antlaşmasından yararlanarak kırk bir yıldır görmediği ailesine kavuşmak için göçe müracaat eder. BKP'nin adamları Hayri'yi göç kararından vazgeçirmek için çok uğraşırlar, ama geri adım atmaz göç etmekte çok kararlıdır. Belediye başkanı da onu ikna etmek için uğraşır. Vaat edilen her şeyi ellerinin tersiyle iterek, ölümü bile göz alarak bu göç için verdikleri kararın arkasında dururlar. Hayri ve ailesi dört yıl boyunca pasaport beklerler. Göçten vazgeçmeyecekleri anlayan rejim kendilerine 1972 yılında pasaport verir ve Türkiye'ye göç etmek için yola çıkarlar.⁴⁶⁰

"Geyik Avı" adlı romanda, gerçekleşen göçler esnasında "komünist Bulgarlar" tarafından yüksek tahsil görmüş kişilere göç izni verilmediğinden bahsedilmiştir. Doktor, mühendis, öğretmen gibi yüksek tahsilli kişilerin eğitimi için devlet belli bir harcama yaptığı için bu kişilerden Bulgaristan'da yararlanmak ister. Elleriinde pasaport ve vize olsa bile bu kişilerin göçlerine asla izin verilmemektedir. Bu tarzda yetişmiş insanların "kapitalist" bir ülkeye gidip orada uzmanlık yapması "komünistlerin" kabul edebilecekleri bir durum değildir.⁴⁶¹

"Komünizm" döneminin ilk yıllarında Türkleri göçe zorlayan BKP yetkileri, ilerleyen yıllarda genel olarak Türklere göç izni verilmesine karşı çıkmışlardır. Yapmış oldukları toplantılarda göçe izin vermeden çözüm

⁴⁵⁹ Tata, *Geyik Avı*, s. 39.

⁴⁶⁰ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 134–135.

⁴⁶¹ Tata, *Geyik Avı*, ss. 28–29.

yolları bulmaya çalışmaktadırlar. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda, BKP’li yöneticiler arasında farklı düşünen ve göçe izin verilmesi gerektiğini savunan kişiler olduğuna değinilmiştir. Göçe izin verilmesi gerektiği fikrini savunan kişiler, Türkler gibi yüksek millî şuura sahip bir topluluğun başlatmış olduğu başkaldırı karşısında, karşı koymanın imkânsız olduğu düşüncesindedirler. BKP’li yöneticileri tedirgin eden şey, yaşanacak bir göçte ülke nüfusunun azalacak olmasıdır. “Göç” demek aynı zamanda iş gücü kaybı demektir. Bu ekonomik olarak büyük bir sıkıntıya neden olacaktır. Ayrıca Bulgar yetkiler bu hadiseye “göç” deme taraftarı değildirler. Çünkü bunu bir göç olarak kabul ederlerse göçmenlerin gittiği ülkeye yıpranma tazminatı ödemeleri gerekecektir. O yüzden meydana gelecek hareketliliğe “göç” dışında isim arayışı içerisindeyler.⁴⁶²

“Aladağ’dan Çıktı Yola” adlı romanda, Bulgaristan Türklerinin göç talepleri karşısında yerel Bulgar yöneticilerin işleri zorlaştırmak adına ellerinden gelen her şeyi yaptıklarından bahsedilmiştir. Göç listeleri bilinçli bir şekilde farklı belediyelere gönderilmektedir. İşin peşini bırakmayanlara yanlış adres diyerek işin içinden çıkmaya çalışmaktadırlar. Bulgaristan Türkleri bu yaşananlar karşısında ne yapacağını şaşırılmış bir şekilde beklemektedir. Siyasi otorite göç fikrine karşı olduğu için böyle bir yola başvurulmuştur.⁴⁶³

Bulgar yetkililer, Bulgaristan Türklerinin göçünü engellemek için her yola başvurmayı denemişlerdir. “Aladağ’dan Çıktı Yola” adlı romanda defalarca göç için evraklarını teslim eden Mehmet’e 3 Ocak 1978’de evrakları tekrar iade edilmiştir. Gerekçe olarak da evrakları erken teslim etmesi gösterilmiştir. Yeni evraklar ile tekrar başvurması istenmiştir. Bu olay Mehmet’in moralini çok bozmuştur. Bu uygulamanın amacı, Bulgaristan Türklerinin göç etmelerini engellemektir. Çıkarılan her türlü zorluğa rağmen Bulgaristan Türklerinin göç etme arzularında bir eksilmenin olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz.⁴⁶⁴

⁴⁶² Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 307–308.

⁴⁶³ Altınok, *Aladağ’dan Çıktı Yola*, s. 437.

⁴⁶⁴ Altınok, *Aladağ’dan Çıktı Yola*, ss. 438–439.

“Geyik Avı” adlı romanda, Türkiye’ye göç etmek isteyen her Bulgaristan Türkü’nün “komünist rejim” tarafından azılı bir düşman olarak görüldüğünden bahsedilmiştir. Göç için pasaport ve vize alan bazı kişilerin şüpheli kazalarda ölmeleri, göçü düşünen bazı kişileri tedirgin etmektedir. Özellikle belli bir dönem “komünistlerin” içinde bulunmuş, parti okuluna gitmiş, “komünistlerin” zayıf yönlerini öğrenmiş olan kişilerin göçlerine asla izin verilmemektedir. Bunun nedeni gittikleri yerlerde “komünistlerin” zafiyetlerini açığa çıkarma ihtimalidir. Eğer bu kişiler göç için diretirlerse rejim tarafından bir şekilde ortadan kaldırılmaktadırlar.⁴⁶⁵

“Komünist rejim”, Türkleri göç ettirmekten ziyade millî kimliklerinden uzaklaştırıp “Bulgarlaştırmak” istemektedir. Bunun için de ad değiştirme politikasını kararlı bir şekilde yürütmüşler. “Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” adlı romanda dönemin İçişleri Bakanı Georgi Tanev’in “*Soya dönüşü istediğimiz gibi sonuçlandırmak için Türklerden beş yüz binini katletmeyi göze aldık.*” şeklindeki beyanı da bu kararlılığı göstermektedir. “Komünist rejimin”, katliamlar konusunda sicili kabarıktır. Romanda, ilk iktidara geldikleri yıllarda “komünizmi” benimsemeyenlerin ve özel mülkiyetin kaldırılmasına karşı çıkarak kooperatiflere girmek istemeyenlerin “Bulgar komünistlerce” akıl almaz işkencelerle, herhangi bir yargılama yapılmadan yok edildikleri anlatılmaktadır. Yine Belene’de ve diğer toplama kamplarında pek çok insanın katledildiği ve cesetlerinin domuzlara yedirildiğinden bahsedilmektedir. Bunların yanında kurulan “Halk Mahkemelerinde” birçok insan idam cezasına çarptırılmıştır. Geçmişte yaşanan bütün bunlar, Bulgaristan Türklüğünün endişelenmesinin en büyük nedenidir.⁴⁶⁶

“Komünist rejim” vatandaşların ülke çıkmasına izin vermemektedir. Bu durum da dünya ile Bulgaristan’ın bağları koparmış vaziyettir. Bulgaristan Türkleri de ülke dışına çıkamazlar. Ülkede yaşayan vatandaşlar için bu büyük bir sorun hâline gelmiştir. “Buruk Acı” adlı romanda “Viyana Nihaî Belgesi” ilkelerine göre Bulgaristan’ın vatandaşlarının ülke dışına çıkmalarına izin vereceği haberinin, Bulgaristan Türklerin de büyük bir

⁴⁶⁵ Tata, *Geyik Avı*, s. 42.

⁴⁶⁶ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, ss. 202–203.

sevinçle karşılandığı anlatılmaktadır. Türkler, başvuru formlarını almak için gazete bayilerinin önünde toplanırlar. Ancak, sivil Bulgarlar, sivil ve üniformalı polisler Türklere saldırır. Türklerin hepsi dayaktan geçirilir. Yaralananlar, polis dairelerine götürülüp orada bir kez daha dövülür. Türklerin bu formlara ulaşmamaları için Türk köylerinden kasaba merkezlerine giden yollar Bulgar polisi tarafından kesilir. Bulgaristan teori de “Viyana Nihâî Senedi” şartlarını kabul eder, ama uygulama çok farklıdır. Bulgar polisinin Türklere yönelik olarak söylemiş olduğu “*Türkiye’ye gideceksiniz ha? Hadi gidin görelim!*” sözleri her şeyi açıklar niteliktedir.⁴⁶⁷

“Komünist rejim”, insanların yurtdışına çıkışlarına izin vermediği gibi ülke içinde de bir yerden başka bir yere gitmelerini engellemektedir. Bu durumun ülkede yaşayan insanlarda meydana getirmiş olduğu ruh hâli “Kestaneler Altında” adlı romanda şöyle dile getirilmiştir:

Yani memleket büyük bir toplama kampına çevrilmişti. Dış devletlere çıkmak büyük bir sorundu, bunu biliyorduk. Ama memleket içinde bir köyden başka köye, bir kentten başka kente gitmek neden güç? Bu kadar engel yaratmak neden gerekiyor? Bu insanlara gereksiz bir baskı, gereksiz bir eziyet değil mi?⁴⁶⁸

İncelenen romanların genelinde, “komünist Bulgar” rejiminin Türklere güvenmediği ve ülkenin geleceği açısından Türkleri tehdit olarak gördüğünden bahsedilmektedir. Türklerin tehdit olarak görülmesinin en önemli nedenlerinden birisi, Bulgaristan’ın genel nüfusu içerisinde Türklerin sayısının fazla oluşu ve Türk nüfus arasında doğum oranının yüksek oluşudur. Bundan dolayı da “komünist rejim”, Bulgaristan Türkleri aleyhinde bazı çalışmalar yürütmüştür. İlk önce Türkler göçe zorlanmıştır; ama bundan istenilen sonuç alınamayınca göçler engellenmiş, Türk nüfusun asimile edilerek “Bulgarlaştırılmasına” yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bulgaristan Türklerine yönelik Türkiye aleyhtarı propagandalar yapılmıştır.

Yine romanlardan elde edilen bilgilere göre, Bulgaristan’da Türkler kesinlikle önemli bir göreve getirilmemektedir. “Komünist rejimin”, taraftarı olan Türklere bile güvenmediğine dair bilgilere romanlarda

⁴⁶⁷ Erendoruk, *Buruk Aci*, ss. 76–77.

⁴⁶⁸ Yakup, *Kestaneler Altında*, s. 183.

rastlanmaktadır. Türkler, askere alınmaktadır; fakat kesinlikle onlara silah verilmemektedir. Türkler, askerlik görevlerini “işçi asker” olarak çalışarak tamamlamaktadırlar. Bu güvensizlikte Türkiye ile Bulgaristan’ın farklı iki blokta yer alması ve Bulgaristan Türklerinin Türkiye’ye olan bağlılıkları da önemli roller oynamıştır. Sonuç olarak, “komünist Bulgar” rejimi, ister kendi taraftarı olsun ister olmasın her Türk’ü ülkenin geleceği açısından tehdit olarak görmüştür ve politikalarını buna göre şekillendirmiştir.

3.4.3.5. “Nisan Kararları” Sonrası Bulgaristan Türklerine Yönelik Asimilasyon Politikaları

“Aladağ’dan Çıktı Yola” adlı romanda 1956 yılında BKP Merkez Komitesi tarafından alınan “Nisan Kararları” denen kararlar doğrultusunda Bulgaristan Türklerinin, Bulgar halkıyla bütünleşmesi projesinden bahsedilmektedir. Alınan bu kararlar Bulgaristan Türklerine yönelik baskı ve asimilasyon politikalarının artmasına neden olmuştur. Bulgaristan Türkleri açısından Çervenkov döneminde bazı kazanımlar elde edilmiştir. Türk liselerinin, Türk pedagoji okullarının, Sofya Üniversitesinde Türk Filolojisinin açılması; “Yeni Işık”, “Halk Gençliği”, “Eylülcü Çocuk”, “Filiz”, “Yeni Hayat” gibi gazete ve dergilerin çıkarılması; Kırcaali, Razgrad ve Şumnu’da Türk Halk Tiyatrolarının kurulması; Sofya radyosunda Türkçe yayınların başlaması bu kazanımlardan bazılarıdır. Ancak Bulgaristan Türkleri arasında Çervenkov’un hükümetten düşürülmesi sonrasında iktidara gelen Todor Jivkov’un aynı ılımlı politikayı izlemeyeceği düşüncesi hâkimdir. Türk halkı arasında Jivkov’un hocası olan Çervenkov’un Marksizm dersinde Jivkov’a düşük not verdiği için aralarında husumet olduğu konuşulmaktadır. Bu husumetin devamı olarak Jivkov’un Çervenkov’un yaptıklarının tam tersi bir politika uygulayacağı beklenmektedir. Alınan “Nisan Kararları” da bu beklentiyi kuvvetlendirmektedir.⁴⁶⁹

“İçimizdeki İnci Taneciği” adlı romanda, “komünizm dönemi” ile başlayıp 1990 yıllarının başına kadar geçen sürede Bulgaristan Türkleri için Bulgaristan’ın adeta bir cehenneme döndüğünden bahsedilmektedir. Bu süre

⁴⁶⁹ Altınok, *Aladağ’dan Çıktı Yola*, ss. 46–47.

içerisinde “komünist rejimin” Bulgaristan Türklerini yok etmeye yönelik hayata geçirdiği uygulamalar romanda şu şekilde sıralanmıştır:

1945’lerden başlayarak vura kıra tarım kooperatifleri kurulmuş, zorla özel mülkiyete son verilmiş, eze çığneye fabrikalar ve işletmeler millileştirilmiştir.

(...)

1959’da Türk okulları kapatılmış, 1973’te ana dilinde okuyup yazması, konuşması yasaklanmış, türküleri, şarkıları susturulmuş, gelenek, örf ve adetlerini uygulaması men edilmişti.

1970’lerde Pomak Türkleri’nin adları değiştirilmiş, onlarca kişi öldürülmüş, onlarca hapislere tıkmıştı.

1980 başlarında Çingeneler’in adları Bulgarlaştırılmıştı.

1983’ün başlarından itibaren aralıklarla Türkler’in adları Bulgarca adlar ile değiştirilmeye başlanmıştı. 1984’te değişme hızlanarak devam etmişti. 1985’in ilk aylarında artık Bulgaristan denen kızıl cehennemde Türk adı taşıyan tek kişi kalmamıştı. En küçük mukavemet gösterenler Belene Ölüm Kampı’na gönderilmişti.⁴⁷⁰

Yukarıdaki bölümde de görüldüğü gibi “komünist rejimin” Bulgaristan Türkleri üzerindeki baskısı her geçen artarak devam etmiştir. En son olarak da Türklerin adları da “Bulgarlaştırılarak” tamamen yok edilmek istenmiştir. “Bulgar komünistlerin” Türklerin adlarını “Bulgarlaştırmak” istemesindeki amaç, hızla azalan Bulgar nüfusunu “Bulgarlaştırılmış Türkler” sayesinde artırmak istemesidir.⁴⁷¹

“Tek sosyalist Bulgar devleti kurmak” düşüncesi doğrultusunda “komünist rejimin” Bulgaristan Türklerine yönelik baskıları artarak devam etmektedir. “Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanda Türk Çocuk Edebiyatı için önemli bir gazete olan “Filiz”in “komünist rejim” tarafından kapatıldığından bahsedilmiştir. Bu gazetenin kapatılmasından sonra Şumnu Enstitüsünde bulunan Türkoloji Şubesi de kapatılmıştır. İnsanların tepkisini önlemek ve protestolara meydan vermemek için de öğrenciler Sofya Üniversitesine aktarılmıştır. Bu öğrenciler, Sofya Üniversitesi Türkoloji Bölümünün son öğrencileri olmuştur. Yine Türkçe kitaplar basan tek

⁴⁷⁰ Erendoruk, *İçimizdeki İnci Taneciği*, ss. 5–6.

⁴⁷¹ Erendoruk, *İçimizdeki İnci Taneciği*, ss. 6–7.

yayınevi de “komünistlerce” kapatılmıştır. “Filiz” gazetesinin kapatılması ile birlikte Türk çocukları okuyacak bir şey bulmakta zorlanmaya başlamıştır. Okullarda Türk çocuklarına ana dillerinde eğitim verilmemektedir. Gazetenin çocuk ilavesinin de mahiyeti değiştirilmiştir. Orada yayımlanan hikâyelerin, masalların ve şiirlerin büyük çoğunluğu Bulgarca olmaya başlamıştır. Bütün bu gelişmeler, “tek sosyalist Bulgar devleti kurmak” düşüncesini hayata geçirmek için yapılmaktadır.⁴⁷²

“Komünist rejim” tarafından, Bulgaristan Türklerinin üzerindeki baskı her geçen gün biraz daha artmaktadır. Bulgar siyasilerin kararıyla Türklerin sahip oldukları birtakım hakları ellerinden alınmıştır. Özellikle Türkiye’ye yönelik olumsuz bir bakış açısı sürekli kendini göstermektedir. “Uçurum” adlı romanda, önce Türklerin okullarının “Bulgarlaştırıldığından” bahsedilmektedir. Daha sonra okullardaki Kuran-ı Kerim dersleri yasaklandığına ve ders kitaplarından Türkiye’nin çıkarıldığına değinilmiştir. Bulgaristan genelinde Türkiye düşmanlığı ön plandadır. Türkiye, Bulgaristan’da Türk milliyetçiliğini yaymakla suçlanmaktadır. Bulgaristan Türklerine Türkiye; gerici, açlık, yoksulluk ve hastalıklar mücadele eden kötü bir yer gibi gösterilmek istenmektedir. Bunun nedeni Bulgaristan Türkleri ile Türkiye arasındaki bağı koparmak istemeleridir. Bu bağ kopduğu zaman Bulgaristan Türklüğünü eritmek çok daha kolay olacaktır.⁴⁷³

“Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” adlı romanda da yukarıdaki anlatılanların bir benzerine yer verilmiştir. Romanda, Bulgaristan Türklerinin maruz kalmış olduğu baskılar şu şekilde anlatılmıştır:

Bu propaganda yağmuru şüphesiz dinimizi, İslam dinini hedefliyordu. Köyümdeki okulda artık din dersleri okutulmadığını, ortaokul kitaplarında dinin insanları aldatmak için afyon olduğunu, şiir ve hikâyelerde açıkça belirtiliyordu. Devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti’ne burjuva, geri kalmış, sefaletler ülkesi gibi sözler sarf ediliyordu.⁴⁷⁴

Yukarıdaki bölümde özellikle Türkiye’ye karşı olan söylemler dikkat çekmektedir. Bu söylemin nedeni, Bulgaristan Türklerini, Türkiye

⁴⁷² Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, s. 160.

⁴⁷³ Erendoruk, *Uçurum*, s. 19.

⁴⁷⁴ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, s. 15.

etkisinden koruma düşüncesidir. Türkiye’den beslenmeyen ve destek göremeyen bir Bulgaristan Türklüğünün yok edilmesi kolay olacaktır.

“Komünist rejim”, Bulgaristan Türklerini eritip yok etmek için her geçen gün yeni yeni formüller üretmektedir. Amaçları, Bulgaristan Türklerine millî kimliklerini unutturup onları “Bulgarlaştırmaktır”. “Tek uluslu bir sosyalist Bulgar devleti” ancak bu şekilde oluşturulabilir. Bu durum “Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanda şu şekilde geçmektedir:

Hem biliyor musunuz, bugünden sonra ister progresif olsun, isterse ne olursa olsun, Türkiyeyi hatırlatacak tek bir Türk yazarından şiir veya hikâye tek bir satır yazı basmamalıyız! Yeni yetişen nesiller anlamalı ki, onların ana vatanı Türkiye değil, Bulgaristandır. Artık Yirminci yüzyılın sonuna geliyoruz. Ne vakte kadar hep: ‘Türkiye!.. Türkiye!..’ diye sayıklayacağız? Olup olacağı geri kalmış bir memleket... Köhne Anadolu... Asya bu size... Bir Bulgar, Parise gidiyor, üç yıl sonra artık kendisini Fransız diyor da bizim insanlarımız yüz şu kadar yıldır bu memlekette yaşıyorlar, kendilerine Bulgar demekten çekiniyorlar... Ne vakte kadar? Ne vakte kadar bu memlekette Türk – Bulgar farkı yapacağız? En geç bir on beş sene sonra Bulgaristanda tek sosyalist Bulgar milleti yaşayacaktır!⁴⁷⁵

“Kestaneler Altında” adlı romanda, “komünistlerin” Bulgaristan Türkleri üzerinde artan baskılarından Türkçe gazetelerin de nasibi aldığına değinilmiştir. Romanda ismi verilmeyen bir Türkçe gazetenin spor sayfalarının Bulgarca çıkmaya başladığı belirtilmiştir.⁴⁷⁶

Romanın ilerleyen bölümlerinde “komünist” idarecilerin Türkçe çıkan gazetenin edebiyat sayfalarında daha fazla Bulgarca yazılara yer verilmesi isteğinden bahsedilmiştir. Bununla ilgili olarak gazete çalışanlarına “*Bugünden sonra yazıların daha fazlası, ileri doğru ise hepsi Bulgar dilinde olacak.*” şeklinde bir bildirim yapılmıştır. Bu durum Türkçe’nin Bulgaristan’dan silinmek istendiğinin açık bir göstergesidir.⁴⁷⁷

“Tek uluslu bir Bulgar devleti” kurmanın önündeki en büyük engel Türklerdir. Türklere de millî kimlikleri unutturulup, inançları yozlaştırıldığı

⁴⁷⁵ Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, s. 156.

⁴⁷⁶ Yakup, *Kestaneler Altında*, s. 86.

⁴⁷⁷ Yakup, *Kestaneler Altında*, s. 109.

zaman “komünist rejim” hedefe iyice yaklaşmış olacaktır. Ülkede siyasetin gündemini meşgul eden tek konu “Türk meselesi” olmaya devam etmektedir. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda Jivkov’a sorulan “Türk meselesi ne olacak?” sorusuna Jivkov’un vermiş olduğu cevap BKP’nin Türk meselesine bakışını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Kendisine sorulan soruyu Jivkov şu şekilde cevaplamıştır:

Halledeceğiz. Bunun nasıl olacağını ‘Bratuşkalar’ daha Rus – Türk Savaşı’ndan hemen sonra söylediler. Bunu Nisan Oturumu’nda aldığımız kararlarla halletmeye çalışıyoruz ya. Benim bildiğim, Türkçe eğitimi ortadan kaldırıldı, yani kökler kesilmiş oldu, yakında ağaç kurumaya başlayacak. Bir şekilde hallediyoruz.⁴⁷⁸

Yine aynı romanda Jivkov’un ağzından Bulgaristan Türklerine yönelik yapılan siyasi baskılar anlatılmaya devam edilmektedir. Romanda Jivkov, şunları anlatmaktadır:

Bizde BKP olarak 71 – 73 yılları arasında ‘Tek sosyalist ulus’ kavramını tedavüle sokarak, millî meseleler konusunda bu ön plana çıktı. O zaman Türk azınlığının özelliği olan dilini, dinî âdetlerini usul usul unutturup, giderek kökünden kazıyarak Bulgar milletiyle bütünleştirmek ve zamanla tek devlet, tek millete doğru daha 66 yılındaki Politbüro kararıyla yürürlüğü koymadık mı? Bu çalışmalar bilerek basına yansıtılmadı. Türkler de o yıllarda biraz karınları doyunca, uykuya dalmışlardı. O yıllarda Türk okullarını kaldırdık. Din işleri devlete bağlandı. Köy mescitlerindeki din dersleri yasaklandı. Böylelikle onların millî özelliği olan kültürlerinin, dillerinin, örf ve âdetlerinin kökleri kesilmişti.⁴⁷⁹

“Geyik Avı” adlı romanda, Keriman ile Özden arasında geçen bir konuşmada, Keriman BKP yetkililerinden öğrenmiş olduğu bir haberi Özden ile paylaşır. Bu haberde, Jivkov ve arkadaşlarının tertip ettikleri bir geyik avı sırasında Bulgaristan Türklerinin adlarının değiştirilmesi yönünde bir karar alındığından bahsedilmektedir. Böylece Bulgaristan Türkleri için sıkıntılı bir sürecin temelleri atılmış olmuştur. Bu kararın uygulaması için emniyete ve milislere hazır olmaları konusunda direktif verilmiştir. Göç, yasaklandığı için Bulgaristan’ı terk edemeyen Türkler, okullarından,

⁴⁷⁸ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 150.

⁴⁷⁹ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 151.

dillerinden, dinlerinden, gelenek ve göreneklerinden sonra şimdi de Türk adlarından olacaklardır. Bulgaristan Türk toplumunda endişeli bir bekleyiş hâkimdir.⁴⁸⁰

“Komünist rejim”, Türkler üzerindeki asimilasyon politikalarını her geçen gün artırmaktadır. Ülkedeki Türk sorununu çözmek için her geçen gün yeni bir çözüm deneyen “komünist rejim” son olarak, “Bulgaristan Türklerinin Osmanlı tarafından Türkleştirilmiş Bulgarlar olduğu” tezini topluma kabul ettirme arayışı içerisinde. Bu tezi halka kabul ettirebilmek için kişisel çıkar uğruna BKP’ye hizmet eden Türk aydınlardan yararlanmaktadırlar. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda da Salif İlyazov adlı bir Türk’ün “Bulgaristan Türklerinin, Osmanlı tarafından Türkleştirilen Bulgarlar olduğu” tezini savunan toplantılar düzenlediği anlatılmaktadır. Ancak bu tez halk arasında bir karşılık bulamamıştır. Hatta bir toplantı esnasında Salif İlyazov’a saldırı bile düzenlenmiştir.⁴⁸¹

Türklerden kurtulmayı kafasına koymuş olan BKP’li yöneticiler, bu sorunun üstesinden gelmek için her şeyi denemektedir. Denenen yöntemlerden birisi de iç göçtür. Böylelikle Türklerin Bulgar nüfus arasında eriyip yok olması, Türklüklerini unutmaları amaçlanmaktadır. Bu durum “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda şöyle dillendirilmiştir:

Başta belirtmem gerek ki, üç dört yıl önce Kırcaali bölgesinden Gabrovo gibi sanayileşmiş bir bölgeye üç bin kadar Türk istihdam edilerek, iç göçle amacımızın gerçekleşeceğini ispatladık. Oraya göç edenler Bulgar, Türk, Çingene ortak bir hayat başlattılar ve böylelikle Türklük sorunu ortadan kalkmış oldu. Bu deneyim yaygınlaştırılabilir. Aynı zamanda boşalan Türk köylerine Bulgar yerleştirmeliyiz.⁴⁸²

Bulgaristan’da ülkenin tek gündemi Türkler ve Bulgaristan Türklüğü olmuştur. BKP yöneticileri de Türklerden kurtulmanın ve Bulgaristan Türklüğünü eritmenin yollarını aramaktadır. Her geçen gün yeni yeni çözümler üretmektedirler. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda

⁴⁸⁰ Tata, *Geyik Avı*, s. 172.

⁴⁸¹ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 182.

⁴⁸² Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 195.

Bulgaristan Başbakanı Todor Jivkov'un ağzından Türklere yönelik uygulanan asimilasyon çalışmaları şu şekilde anlatılmıştır:

Mağazalarda, restoranlarda Türkçe konuşarak alışveriş yapmak istiyorsa, hizmet verilmemeli. Bulgaristan'da her yerde sadece Bulgarca konuşulmalı. Başka dil konuşuyorsa, tercüman almalı yanına. Okullarda Türkçe okutulmamalı. Varsa tamamen kaldırılmalı. Nasıl olur da Bulgar mektebinde Türkçe okunur? Olacak şey değil! Bu da iş mi yani?

Köylerde yerel parti sekreterleri Türk olabilir, lâkin başkanlar Bulgar olmalı. Orada halk binde bin Türk olsa da, bu prensiplerden taviz verilmemeli. Hücuma geçmeliyiz. Onlar sürgün edilmekten çok korkarlar. Türk milliyetçilerini sürgün etmeliyiz.⁴⁸³

“Sen İstanbul'a Gelme” adlı romanda düşünen insanların başına çalışma hayatlarında birtakım sıkıntıların geldiğinden bahsedilmektedir. Bu kişiler, rejim tarafından sıkı bir şekilde kontrol altında tutulmaktadır. Bu sıkıntıların son aşaması olarak hedefteki kişi, “Türk milliyetçisi” olduğu gerekçesiyle görevinden alınmaktadır. “Türk milliyetçisi” olmak “komünist” Bulgaristan'da en büyük suçlardan birisidir.⁴⁸⁴

“Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanda, komünist Bulgarlar tarafından Türk dilinin de hedef alındığı bilgisine yer verilmiştir. “Komünistler”, kurallara uygun ve güzel bir şekilde kullanılan Türkçenin “tek sosyalist Bulgar devleti yaratmak” düşüncesine ters olduğunu savunmaktadırlar. Bu yüzden, Türkçe gazetelerde çalışan kişilerden bozuk, kötü, kaba saba bir dil kullanmaları istenmektedir. Bu düşünceye “parti düşmanlığı” ya da “Türk milliyetçiliği” ile suçlanma korkusundan dolayı kimse ses çıkaramamaktadır. Gazeteleri incelemek için dil komisyonları kurulmuştur. Kurulan bu komisyonlara konu ile hiç ilgisi olmayan “vasıfsız” insanlar görevlendirilmiştir. “Komünistler”, Türkçeyi ortadan kaldırdıkları zaman Türk millî kimliğinin de ortadan kalkacağını bildikleri için bilinçli olarak Türkçeyi yıpratmak için çalışmalar yapmışlardır.⁴⁸⁵

“Komünistlerin”, Türkçe üzerindeki baskıları da artarak devam etmektedir. Türkçeyi kötü, kaba ve güzel eserler verilemeyen bir dil gibi

⁴⁸³ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 199.

⁴⁸⁴ Şerefli, *Sen İstanbul'a Gelme*, s. 258.

⁴⁸⁵ Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, ss. 163–164.

göstermek adına her şey yapılmaktadır. “Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanda, Salih’in çalışmış olduğu gazetede güzel bir eser meydana geldiği zaman başyazar, onun Türkçeden Bulgarcaya çevrilmesi istenmektedir ve eser Bulgarca basılmaktadır. Ancak çok iyi olmayan, orta ve ortanın altında eserler ise Türkçe basılmaktadır. Amaç, Türkçe çıkan gazetelerin itibarını düşürmek ve Türkçenin gereksiz olduğu fikrini topluma yerleştirerek Türkçeyi tamamen ortadan kaldırmaktır.⁴⁸⁶

“Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanda, “tek sosyalist Bulgar devleti kurmak” düşüncesini hayata geçirmek için atılan bazı adımlardan bahsedilmektedir. Bu adımlardan en önemlisi Türkçenin, Türkler arasındaki itibarını ortadan kaldırmak ve Türkleri Türkçeden soğutmaktır. Bunun için gazetelerin başyazarları tarafından iyi yazılar her zaman Bulgarca olarak basılmakta, kötü ve gereksiz yazılar ise her zaman Türkçe olarak basılmaktadır. Topluma, Bulgarcanın Türkçeden daha iyi ve güzel bir dil olduğu, Türkçe okuma ve yazmanın gereksiz olduğu düşüncesi aşılarmaya çalışılmıştır.⁴⁸⁷

“Komünist” Bulgar yönetimi, Türkleri izole etmek için her yola başvurmuştur. Ülkede yaşayan Bulgaristan Türkleri adeta yok sayılmaktadır. “Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanda Salih’in çalıştığı gazetenin başyazarının gazetecilerin Türk köylerine gitmesini ve bu köylerle ilgili haber yapılmasını yasakladığından bahsedilmektedir. Ülkede, Türklerin nerelerde yaşadığını diğer Türk köylerinin bilmemesi istenmektedir. Birbirinden haberi olmayan Türk köylerini parça parça yok etmek daha kolay olacağı için bu yola başvurulmuştur. Bu yapılanların hepsinin “komünist rejimin”, “tek sosyalist Bulgar ulusu yaratmak” düşüncesi paralelinde geliştiğine de romanda değinilmektedir.⁴⁸⁸

Bulgaristan Türklerini bölmek, eritmek ve yok etmek derdinde olan “komünist Bulgarlar”, mezhepsel farklılıklardan da yararlanmayı bilmişlerdir. “Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanda “komünist Bulgarların”, Türkler arasında önemli görevlere hep Alevileri getirdiğinden

⁴⁸⁶ Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, ss. 217–218.

⁴⁸⁷ Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, s. 326.

⁴⁸⁸ Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, ss. 98–99.

bahsedilmiştir. Romanda anlatıldığına göre; Aleviler, ilerici ve progresif oldukları için Bulgarlara daha yakındırlar. Sünniler ise tutucu, gerici ve kontrol edilmesi zor insanlar oldukları için Bulgarlar tarafından hoş karşılanmazlar. “Komünist Bulgarlar”, Türkler arasındaki önemli görevleri Alevilere vererek, aralarında mezhepsel farklılık bulunan Türklerin birbirlerine zulmetmesine zemin hazırlamaktadır. Böylece Bulgaristan Türk toplumu içerisinde birlik ve beraberlik de ortadan kalkacağı için komünistlerin hedefe ulaşmaları daha da kolaylaşacaktır.⁴⁸⁹

Romanın ilerleyen bölümlerinde de mezhepsel ayırım göze çarpmaktadır. Partinin ve emniyetin Bulgaristan Türkleri arasında bulunan Alevi – Bektaşî inancına sahip kişileri Türk toplumunun aleyhine faaliyetlerde kullandıklarından bahsedilmektedir. Alevi köylerinin “ilerici, progresif” olarak gösterilerek bölgede bulunan Türk köylerinin direncinin kırılması için kullanıldıklarından romanda bahsedilmektedir. “Komünist Bulgarlar”, Bulgaristan Türkleri arasındaki mezhepsel farklılığı kendileri için bir fırsata çevirmeyi başarmıştır.⁴⁹⁰

“Kestaneler Altında” adlı romanda Bulgaristan Türklerinin millî ve dinî değerlerine yönelik yapılan müdahaleler şu şekilde anlatılmıştır:

Şimdi artık sıra törelerimize geldi. Dügünlerde “yabancı dil”de şarkı, türkü söylemek yok. “Yabancı müzik” “Yabancı danslar” yasak. “Türkçe şarkı” yabancı şarkı demek. “Türk dansı” yabancı dans demek. Batı dilleri yabancı dil değil. Yalnız Türk dili yabancı. Bugünlerde yabancı sıfatı yerine başka, onlara göre “daha tam” bir sıfat düşündüler: “Anlaşılmayan.” “Anlaşılmayan dil”, “anlaşılmayan şarkı”, “anlaşılmayan dans”.

...

Artık sıra dinimize geliyordu. Minarelerden ezan etmek yasak. Günde beş defa namaza gidenlere “O kadar çok olmaz, günde bir defa yeter” diyorlar. Camiye günde bir defa gidene ise “Haftada bir gideceksin” diyorlar. Bazı imamlara yeni talimat gelmiş: “Camiyi haftada bir defa, yalnız Cuma günde açtınız mı yeter, o da yalnız öğle namazı için.”⁴⁹¹

⁴⁸⁹ Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, s. 162.

⁴⁹⁰ Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, s. 267.

⁴⁹¹ Yakup, *Kestaneler Altında*, ss. 217–218.

Bulgaristan’da Türk sorununun görüldüğü üst düzey bir toplantıda alınan kararlar, Türkler açısından zaten sıkıntılı olan sürecin daha da sıkıntılı hâle geleceğini işaret etmektedir. Devlet kademesinin katılmış olduğu toplantıda şu kararlar alınmıştır:

Eğitim kademesinin ana okuldan üniversiteye kadar hiçbir kademesinde Türkçe eğitim söz konusu olamaz. Bu konu ne kadar da başımızı ağrıtsa, yine yasaklamalıyız. Burada taviz veremeyiz. Kilise ve camilerde din adamları da bizim politikamızı yürütmelidir. Komünist olmayabilirler, ama bizim politikamızın dışında kalamazlar. Okullarda öyle dersler uygulansın ki, İslâm dini aforoz edilsin.⁴⁹²

Bulgaristan’da Türkçe’nin yasaklanmasından sonra Türkçe kitap bulundurmamak da yasaklanmıştır. Evlerde, okullarda ve kütüphanelerde bulunan kitaplar toplatılıp imha edilmiştir. “Buruk Acı” adlı romanda da Türker’in eve gelerek babasına ait olan Türkçe kitapları toplayıp yaktığı anlatılmaktadır. Pek çok Türk’ün evine girilmiş, Türkçe kitap araması yapılmış ve bulunan kitaplar yakılmak suretiyle imha edilmiştir.⁴⁹³

Türklerin ad değiştirme politikasına yönelik barışçıl gösterileri BKP’li yetkilileri çileden çıkarmıştır. O dönemde Jivkov’un imzaladığı söylenen bir gizli emir ortalıkta dolaşmaktadır. Bu gizli emre göre, devlet aleyhinde faaliyette bulunan kişiler ortadan kaldırılabilecektir. Bu emirden sonra Bulgaristan’da faili meçhul cinayetler artmıştır. O dönemde pek çok kişi intihar süsü verilerek ortadan kaldırılmıştır. İntihar ettiği söylenen kişiler arasında Türkler de vardır.⁴⁹⁴

“Golgota’dan Dönerler” adlı romanda, “komünist rejimin” Bulgaristan’da bulunan azınlıklara yönelik bazı deneyler yapıldığından bahsedilmektedir. Bu deneylerle kısırlaştırma ve emekli olmuş kişileri öldürme üzerine çalışmalar yapıldığına değinilmiştir. Romanda bu durum şu şekilde ifade edilmektedir:

Delilik tedavisi bahanesiyle kliniklerde uygulanan psikoterapi metotları, daha sonraları azınlıklara mensup bazı vatandaşlar üzerinde uyguladıkları gizli deneylerin öncüleri sayılırdı. Mesela azınlıklar –

⁴⁹² Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 206.

⁴⁹³ Erendoruk, *Buruk Acı*, s. 109.

⁴⁹⁴ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 225–226.

Çingenerler, Pomaklar ve Türkler üzerinde bazı kısırlaştırma denemeleri yapılmıştı. Ekseriyetle emekliliğe sevk edilen azınlık mensuplarının çoğu bir veya en çok üç maaş alabiliyordu. Sonra aniden ölüyorlardı. Ölüm raporları sanki önceden yazılmıştı. Kalp yetmezliği, kanser deniliyordu. Bazen de ölüm raporuna başka bir yalan ilave ediliyordu. Ne soran, ne merak veya itiraz eden vardı.⁴⁹⁵

Daha önceki süreçte Türkleri ülkeden göndermeye çalışan “komünist” Bulgar yönetimi gerçekleştirilen ad değiştirme faaliyetleri sonucunda Türkiye’nin göç ile ilgili görüşme talebine olumlu cevap vermemiştir. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda bu durumun nedeni olarak, Bulgar yetkililerin ülkedeki iş gücünü kaybetmekten korkmaları vurgulanmıştır. Rejimin amacı, Bulgaristan Türklerinin göç ümitlerini ortadan kaldırmak devamında Türkleri millî ve kültürel benliklerinden uzaklaştırarak Bulgar toplumu içinde eritmektir.⁴⁹⁶

“İçimizdeki İnci Taneciği” adlı romanda, Bulgaristan’daki komünistlerin sadece yaşayan Türklerin adlarını değiştirmekle kalmadığı, mezarlıklardaki ölümlerin bile mezar taşlarındaki Türk adlarının değiştirilerek mezar taşlarının kazındığına değinilmiştir. Türklerin yaşamış oldukları bölgelerde bulunan çeşmelerdeki Türkçe kitabeler de silinmiştir. Kısacası Türklere ve Türklüğe ait ne varsa komünist rejim onları yok edebilmek adına var gücüyle saldırmaktadır.⁴⁹⁷

“Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda “komünizm döneminde” Bulgaristan Türklerinin maruz kaldıkları siyasi baskı ve bu baskının sonucunda yaşananlara değinilmiştir. İlk gelişme, 1947 yılında “sosyalist” ideolojiye uygun olarak halkın elinde bulunan mal, mülk ne varsa hepsinin zor kullanılarak devletleştirilmesidir. Geneli tarım ve hayvancılık ile uğraşan Bulgaristan Türk topluluğu bu durumdan çok etkilenmiştir. Rejim karşısı Türk aydınları yönelik baskı artmıştır. Çoğu Türk aydını Belene Ölüm Kampı’na gönderilmiştir. Burada ağır şartlar altında, her türlü insanî muameleden uzak bir şekilde tutulmuşlardır. 1959 yılında, bu sefer de Türk

⁴⁹⁵ Altınel, *Golgota’dan Dönenler Belene Kampı*, s. 100.

⁴⁹⁶ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 228.

⁴⁹⁷ Erendoruk, *İçimizdeki İnci Taneciği*, s. 48.

okulları kapatılmıştır. Bunun yanı sıra Türkçe konuşmak da yasaklanmıştır. 1970 yılında Pomakların adları değiştirilmiştir. Ad değişim faaliyetlerine direnenlerden bazıları öldürülmüş, bazıları işkenceye maruz kalmış, bazıları da Belene Ölüm Kampı'na gönderilmiştir. Pomaklardan sonra Çingenerin, Çingenerlerden sonra da Türklerin adları değiştirilmiştir. Ad değiştirme olayları sırasında insanlar evlerini terk edip dağlara kaçmıştır. Adları uğruna yaralananlar, işkenceye maruz kalanlar ve hatta ölenler olmuştur. Ad değiştirme faaliyetleri sırasında özellikle öğretmenler aktif görev almışlardır. Bu öğretmenler arasında Türk öğretmenlerin olması da oldukça ilginçtir. Çoğu Türk işlerini kaybetmemek adına bu yaşanan gelişmelere alet olmuştur.⁴⁹⁸

“Komünist rejimin” yeni amacı, bütün dünyada var olan “Her Müslüman Türk'tür.” imajını değiştirmektir. Soya dönüş projesinin başarısız olma nedeni olarak bu algı görülmektedir. Bulgarların da Müslüman olabileceği algısı oluşturulacak ve ad değiştirme faaliyetlerinin önündeki büyük bir engel de ortadan kalkmış olacaktır. İnsanların dinî konularda verdikleri tepkiler daha sert, takındıkları tavır ise daha katıdır. Bu yüzden komünist rejim yeni bir arayış içerisindedir.⁴⁹⁹

“Sen İstanbul'a Gelme” adlı romanda da 1984 yılında “komünist rejimin” ordunun gücünü de kullanarak Türklerin adlarını “Bulgarlaştırıldığından” bahsedilmiştir. Türk adlarının değiştirilmesine karşı çıkan Bulgaristan Türkleri, gösteriler düzenleyerek isyanlarını dile getirmişlerdir. Gösterilere katılanlar Bulgar polisi tarafından tutuklanıp bir okulun salonuna doldurulmuşlardır. İnsanlar endişe içindedirler. Çünkü “komünist rejim” henüz 18 aylık olan Türkan bebeği bile katletmiştir. Dövülüp yarı canda salona getirilen ve orada can veren insanlar bulunmaktadır. Rejim acımasız yüzünü bir kez daha göstermektedir. Tutuklanan kişilerden bazıları bir araçla Belene Toplama Kampına götürülürler. Bu kampa gönderilenler arasında Havva'nın öz annesi olan Çalığışu da bulunmaktadır. Çalığışu, Belene'ye gönderilen ilk Türk

⁴⁹⁸ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 291–292.

⁴⁹⁹ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 301.

kadıdır. Rejim, kadın erkek demeden uygulamak istediği politikaların karşısında olan herkesi toplama kamplarına göndermektedir.⁵⁰⁰

BKP’li yöneticiler, ülkedeki Türk sorununun çözülmesi ve Türklere millî kimliklerinin unutturulması için toplantı üzerine toplantı yapmaktadırlar. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda anlatılanlara göre yapılan bu toplantılarda, Türkleri ülke içinde farklı bölgelere göç ettirmenin faydalı olabileceği görüşü ön plana çıkmıştır. Bu görüşe göre Türkler, iş ve eğitim için Bulgar nüfusun yoğun olduğu yerlere göç edecekler ve orada Bulgarların arasında kalarak Türk kimliklerini unutacaklardır. Bir diğer çözüm de Türk – Bulgar karışık evliliklerinin artırılmasıdır. Böyle karışık ailelerde de kimlik kavramı ortadan kalacağı için rejimin istemiş olduğu sonuç ortaya çıkacaktır.⁵⁰¹

“Komünist rejim”, Bulgaristan Türklerinin millî reflekslerinin direncini kırabilmek için karma evlilikleri teşvik etmektedir. Bu karma evlilikler, Bulgar erkekleri ile Türk kızları arasında olmaktadır. Bulgar kızları ile Türk erkeklerinin evliliklerine izin verilmemektedir. “Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanda, BKP Merkez Komitesi Politbürosunun kararı doğrultusunda bu karma evliliklerin teşvik edildiği bilgisine yer verilmiştir. Bu şekilde evlilik yapan gençlere; karşılıksız olarak beş bin leva para, istediği yerin nüfusuna kayıt olma hakkı, iş garantisi, ev sahibi olma önceliği, çocuklarının yurtlara kabul edilme önceliği ve toplumda güvenilir kişiler arasında gösterilme gibi ayrıcalıklar tanınmaktadır. Bulgaristan’da Türk millî kimliğini ortadan kaldırmak için karma evlilikler önemli bir adımdır. Bunun için devlet bütün imkânlarını seferber etmiştir.⁵⁰²

“Komünistler”, Bulgaristan’da Türkçe çıkan gazeteleri de tamamen baskı altına alarak bir propaganda aracına çevirmişlerdir. Bu gazeteler, Türkçe çıkmalarına rağmen Bulgaristan Türklerinin aleyhinde kullanılmaktadırlar. “Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanda Salih Topalov, bu duruma şu şekilde isyan etmektedir:

⁵⁰⁰ Şerefli, *Sen İstanbul’a Gelme*, s. 178.

⁵⁰¹ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 305–306.

⁵⁰² Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, s. 157.

Görüyorsun, her sayıda ateş püskürüyoruz: Sünnettir, mevlittir, Kurandır, hacıdır, hocadır, dindir, imandır... Ver yansın ediyoruz! Yarın dilimizi de büküp koparacaklar dibinden!.. Zaten ne okullarda okutuluyor, ne de bir şey... Kaç ana baba üstüne olup da: ‘Ben çocuğumun Türkçe okumasını istiyorum!’ diyebildi? Şimdi de kaç ana baba çocuğuna kalkıp da Türkçe okuma yazma öğretecek?.. Olmayacak iş bu!.. Üstelik, bir tek biz, gazete kaldık şurada... En nihayet bizi de kürüyüp kaldıracaklar ortadan... Yarın bizim de kulağımızdan tutup, haydi, diyecekler, ayağımızın yolunu verecekler...⁵⁰³

İncelenen romanlardan hareketle, Jivkov döneminde alınan “Nisan Kararları” ile birlikte genelde azınlıklar için özelde ise Bulgaristan Türkleri için oldukça zor günlerin başladığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bulgaristan Türklerini yok etmek, onları Bulgarlaştırmak isteyen “komünist rejim”, “Nisan Kararları” sonrasında ülkede bulunan Türklere yönelik yoğun bir “asimilasyon” çalışması yürütmüştür. Türklerin dilleri, dinleri, ibadetleri, kültürel faaliyetleri yavaş yavaş yasaklanmış ve en son da adları değiştirilmiştir. Bu süreç içerisinde uygulanan politikalara karşı çıkan Türkler, rejim tarafından ağır bir şekilde cezalandırılmıştır. Türkler üzerindeki yoğun baskı 1989 yılında gerçekleşen “Büyük Göç”e kadar devam etmiştir.

3.4.3.6. Pomak Türklerinin Adlarının Değiştirilmesi Sürecinde Yaşanan Gelişmeler

“Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda anlatılanlara göre “komünist” Bulgar rejimi tarafından, 1972 yılında dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Süleyman Demirel’in Sofya ziyaretinden sonra Rodoplar bölgesinde yaşayan Pomak Türklerine yönelik olarak ad değiştirme politikası uygulamaya koyulur. Pomakların köyleri basılır. Yapılan baskınlardan bazı Türk köyleri de nasibini almıştır. Köylerde yaşayan insanlar, geceleri nöbetler tutmuşlar. Adları uğruna direniş gösterenlere “komünist rejimin” elemanları tarafından kurşun yağdırılmış. Dört kişi şehit olurken, doksan kişi de ateşli silahla yaralanmıştır. Yine, Batı Rodoplar bölgesinde ellerinden alınan dinî haklarını ve adlarını geri almak

⁵⁰³ Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, s. 316.

için Sofya'ya yürüyen gruba Smakov yakınlarında bir saldırı olmuştur. Bu saldırıda da iki şehit ve elli yaralı verilmiştir. Yine olaylar esnasında Bulgar askerlerden kaçan altı kişi de Studena Barajı'nda boğularak kaybolmuştur. Meydana gelen olaylardan sonra çok sayıda erkek tutuklanarak Belene'ye gönderilmiştir. Yüzlerce aile sürgüne yollanmıştır. Ormanda saklanan insanların üzerlerine zehirli gaz atıldığından da bu romanda bahsedilmektedir.⁵⁰⁴

“Komünist rejim”, Bulgaristan'da Pomak Türklerinin adlarını Bulgar asıllı oldukları iddia ederek ve zor kullanarak değiştirmeye çalışmıştır. Bazı kimseler bu ad değiştirme faaliyetlerine direnmeye çalışsa da çoğunluğun adları zor kullanılarak değiştirilmiştir. “Aladağ'dan Çıktı Yola” adlı romanda da bir Pomak Türkü'nün ad değiştirme faaliyetleri karşısında avukat tutarak mahkemeye başvurmak istemesi sonucunda, parti üyelerinin engellemeleriyle karşılaştıkları anlatılmaktadır. BKP'nin baskısı sonucu Kırcaali Devlet Mahkemesi dava açma isteğini kabul etmemiştir. Devamında partinin köy sekreterinin şikâyeti doğrultusunda avukatlara dava açılmıştır. Bu durum, Bulgaristan'da “komünizm döneminde” hak aramanın mümkün olmadığını göstermesi açısından oldukça önemlidir.⁵⁰⁵

“Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” adlı romanda da Pomak Türklerine ve Pomak Türkleri ile karışık olduğu iddia edilen ailelere yönelik yapılan ad değiştirme faaliyetlerinden bahsedilmektedir. Romanda; Darıdere, Eğridere, Madan, Kırcaali, Mestanlı, Cebel, Koşukavak, Haskova, Harmanlı bölgelerinde köylere geceleri bakın yapılıp ailede Pomak karışığı olduğu bahanesiyle Müslüman Türklerin adları Bulgar adlarıyla değiştirildiğine değinilmiştir. Adları değiştirilmek istenen Türklerin kaçmak, direnmek ya da ad değiştirmeyi kabul etmek dışında başka bir seçenekleri yoktur. Bu bölgelerde yaşayan Türklerin Bulgarlara karşı direnebilecek bir güçleri yoktur. Direniş için bir teşkilatlanmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bulgaristan'da Türkler arasında henüz böyle bir teşkilat yoktur. Bulgarlar, Türkleri uyutmak için Türklerin adlarına dokunulmayacağı, sadece karışık ailelerin adlarının değiştirileceği propagandasını yapmaktadırlar. Bu

⁵⁰⁴ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 143.

⁵⁰⁵ Altınok, *Aladağ'dan Çıktı Yola*, s. 398.

propagandaya inanarak, yaşananlar karşısında sessiz kalmayı tercih eden Türklerin sayısı da bir hayli fazladır. Ad değiştirme faaliyetlerinin yürütüldüğü köylerden; insanların dövüldüğü, kaçmaya çalışanlara ateş edildiği, ölenler ve yaralananlar olduğu haberleri gelmektedir. Bu olaylar, Bulgaristan Türklerini zor günlerin beklediğinin habercisidir.⁵⁰⁶

Pomak Türklerinin uğramış oldukları felaketlerden “Toprağa Kan Düştü” adlı romanda da bahsedilmektedir. Romanda Pomak Türklerinin yaşamış oldukları acı olaylardan şöyle bahsedilmiştir:

Ülkenin dağlık bölgelerine yayılmış Pomak Türkleri beş altı yüz bin dolayındadır. Müslüman’dırlar. Müslüman Türk adı taşırlar. Doksan üç Türk Rus Harbi’nden bu yana dört defadır adları Bulgar adları ile değiştirilmiş. En kanlısı yetmişli yıllardakidir. Yüzlercesi katledildi. Dış ülkelerin hiçbirinden tepki gelmedi. Onlarcası hâlâ ceza evlerindedir.⁵⁰⁷

Bu bölümde de görüldüğü gibi Pomak Türkleri belli aralıklarla Türk adlarını kaybetmişlerdir. Ama her seferinde adlarını geri almış olduklarından olsa gerek belli aralıklar adları yine değiştirilmiştir. İşin en ilginç yanı ise bu olayların dünyanın gözü önünde olması ve hiçbir ülkenin yaşananlara bir tepki vermemesidir.

“Buruk Acı” adlı romanda da “komünist rejimin” Pomak Türklerinin adlarını değiştirmek için giriştiği süreç anlatılmaktadır. Pomak Türkleri dayaktan geçirilerek, silah zoruyla Bulgar adları verilmiştir. Ad değiştirme olayına karşı çıkan, direnen çok sayıda Pomak Türkü öldürülmüştür. Öldürülenlerin sayısı net olarak belli değildir. Çünkü Pomakların yaşamış olduğu bölgeye giriş çıkış yasaklanmıştır.⁵⁰⁸

“Uçurum” adlı romanda da toplumda var olan tedirginlik hâli anlatılmaktadır. Roman kahramanlarından Mehmet, Bulgaristan Türklerine yönelik uygulanan kültürel soykırımın yakın bir zaman da fiziksel bir soykırıma dönüşeceğinden bahsetmektedir. Bu kanıya varmasının en önemli nedeni, Rodoplar’da, Pirin Makedonyası’nda ve Pomak Türklerinin yaşamış oldukları yerlerde meydana gelen gelişmelerdir. Bu bölgelerde Bulgar

⁵⁰⁶ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, s. 176.

⁵⁰⁷ Erendoruk, *Toprağa Kan Düştü*, s. 68.

⁵⁰⁸ Erendoruk, *Buruk Acı*, s. 33.

olmayı kabul etmeyen Pomak Türkleri, işkencelere uğramış, tutuklanmış, sürgüne gönderilmiş ve bazıları da öldürülmüştür. Blagoevgrad dağlarında Bulgar olmamak için toplu olarak direnen kişilerin üzerlerine zehirli gaz atıldığı bilgisi “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romandan sonra “Uçurum” adlı romanda da verilmiştir. Bu anlatılanlar “komünist rejimin” acımasızlığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.⁵⁰⁹

Pomak Türklerinin maruz kalmış oldukları “asimilasyon” Bulgaristan Türklerini de iyiden iyiye tedirgin etmeye başlamıştır. Bu tedirginlik “Uçurum” adlı romanda geçen şu bölümde açıkça ifade edilmiştir:

Okulumuz yok, gazetemiz, dergimiz yok, sinemamız yok, radyomuz, televizyonumuz yok, kitabımız yok, tiyatromuz yok, alfabemiz yasaklanmıştır. Denilebilir ki, elimizde Türklüğe dair kalan tek şey, adlarımızdır. Türklüğe ve Müslümanlığa özgü olan her şeyimizin elimizden birer birer alındığına göre, adlarımızın alınma zamanının da yaklaştığını üzülerek söyleyebilirim.⁵¹⁰

İncelenen romanlarda, komünist rejimin ad değiştirme faaliyetlerine önce Pomak Türklerinden başladığı belirtilmiştir. “Komünist rejim”, Pomak Türklerinin Bulgar asıllı olduklarını iddia ederek adlarını Bulgar adları ile değiştirmiştir. Adlarının değiştirilmesine karşı çıkan Pomak Türkleri, “komünist rejim” tarafından ağır bir şekilde cezalandırılmıştır. Basılan köylerde adları uğruna öldürülen pek çok Pomak Türkü bulunmaktadır. Bu süreçte yaşanan gelişmeler karşısında hem Türkiye ve dünya ülkeleri hem de Bulgaristan’daki Türkler sessiz kalmıştır. “Komünist rejimin” “uyuyan devi uyandırmamak” adına söylemiş olduğu yalanlara inanan Bulgaristan Türklerinin sessizliği Pomak Türklerini oldukça derinden etkilemiştir. Sonuç olarak, Pomak Türklerinin adlarını değiştiren “komünist rejim”, daha sonra Bulgaristan Türklerinin adlarını da aynı yöntemlerle değiştirmiştir.

3.4.3.7. Bulgaristan Türklerinin Adlarının Değiştirilmesi Sürecinde Yaşanan Gelişmeler

Jivkov döneminde alınan “Nisan Kararları” sonrasında yaşanan gelişmeler, Bulgaristan Türkleri açısından oldukça zor bir dönemin

⁵⁰⁹ Erendoruk, *Uçurum*, s. 310.

⁵¹⁰ Erendoruk, *Uçurum*, s. 316.

yaşanmasına neden olmuştur. Bu dönemde Türklere yönelik yoğun bir “asimilasyon” çalışması yürütülmüştür. Son olarak da Türklerin adları Bulgar adları ile değiştirilmiştir. Bu ad değiştirme sürecinde Bulgaristan Türkleri çok acı olaylar yaşamıştır.

“Kestaneler Altında” adlı romanda, milis dairesine düşen Bulgaristan Türklerine, “sizin ecdadınız Bulgar, sizde Bulgar kanı var” diyerek adlarının zorla değiştirilmek istendiğinden bahsedilmektedir. Bu zorlamaya karşı insanların önce direnmelerine rağmen yedikleri dayağa dayanamayarak adlarını değiştirmek için dilekçe imzaladıkları da romanda geçmektedir. Romanda anlatılanlara göre, adları değiştirilmek istenenler arasında sıradan işçiler, köy muhtarları, parti başkanları, kooperatif sorumluları, muhasebeciler, okul müdürleri bulunmaktadır.⁵¹¹

“Kestaneler Altında” adlı romanda, her hafta farklı farklı köylerin onlarca milis ve gönüllü eşliğinde basılıp köylerde yaşayan Türklere adlarını “gönüllü” değiştirmeye razı olduklarına dair dilekçe alınmaya çalışıldığına değinilmiştir. Dilekçe imzalamak istemeyenlerin feci şekilde dövüldükleri, doktora gidemedikleri için evde hayvan derisine sarılı vaziyette yattıkları da yine romanda geçmektedir. Kimse kimseye yardım edememektedir. Bulgarların ad değiştirme gerekçesi olarak, “adı değiştirilmek istenen kişilerin soyunda Pomak karışıklığı olması” gösterilmiştir.⁵¹²

“Kestaneler Altında” adlı romanda “komünist rejimin”, Bulgaristan Türklerinin adlarını değiştirmek için her yola başvurduğu anlatılmaktadır. Milis dairesine götürülen Türklere, “soyunda Pomak var, sen Bulgarsın” diyerek ad değiştirme dilekçesi imzalatmaya çalışılmıştır. İmzalamak istemeyenler tehdit edilmektedir. Milis dairesine götürülen öğrencilere, eğer ad değiştirme dilekçesini imzalamazlarsa okulu bitiremeyecekleri söylenmektedir. Kabul etmeyenleri hücrelere atmaktadırlar. Daha sonra aralıklarla ikna etmek için tekrar görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde köy muhtarı da bulunmuştur. Köy muhtarı, gence bu işten kurtuluşu olmadığı, dilekçeyi imzalamasını, yoksa okulunu bitiremeyeceğini söylemiş.

⁵¹¹ Yakup, *Kestaneler Altında*, s. 75.

⁵¹² Yakup, *Kestaneler Altında*, s. 107.

En sonunda baskılara dayanamayan genç ad değiştirme dilekçesini imzalamak zorunda kalmıştır. Gencin babasını da gözaltına alıp oğlun ad değiştirme dilekçesini imzaladı, sen de imzala diyerek ona da aynı dilekçeyi imzalatmışlardır.⁵¹³

“Kestaneler Altında” adlı romanda isim değişikliğini kabul etmeyen Hayri, “komünist” Bulgar yetkili tarafından şu şekilde tehdit edilmektedir:

Başka türlü işsiz kalacaksın. Kampa gideceksin. Ama öğrenci kampına değil, Belene kampına. Senin gibi yüksek tahsil verdiğimiz bazı kimseler artık postu oraya attılar. İsmi değiştirmezsene çok gitmez, sen de katılırsın onların arasına. Oraya gittin mi anneni, babanı ve evlenmeye niyet ettiğin kadını senelerce göremeyeceksin. Senelerce! Belki de hayat boyu!⁵¹⁴

Bulgaristan’da ad değiştirme faaliyetleri olanca hızıyla devam etmektedir. 1983 yılında da köylere yapılan gece baskınlarında silahlı polisler ve siviller tarafından Türklerin evleri basılarak adları zorla Bulgar adlarıyla değiştirilmektedir. Ad değiştirmek için yapılan baskınlarda bazı genç kızlar ve gelinler de tecavüze uğramıştır. Çoğu evden değerli eşyalar çalınmıştır. Direnenler, sıra dayağından geçirilmiştir. Baskınlara birkaç ara verilmekte dünyadan herhangi bir tepki gelmezse tekrar baskınlara ve ad değiştirmeye devam edilmektedir. 1984 yılında da şehirlerarası ve köyler arası yollarda kurulan kontrol noktalarında yapılan kimlik kontrolü esnasında Türklerin adları değiştirilmiş, eski kimliklerine el konularak kendilerine Bulgar adlarının yazılı olduğu kimlikler verilmiştir. Direnenler her zaman olduğu gibi yine dayaktan geçirilmiştir. Bütün caddelerde ve sokaklarda özel timler gezmekte ve Türkleri sebepli sebepsiz darp etmektedirler. Yaşananlar her geçen gün daha da çekilmez bir hâle gelmektedir.⁵¹⁵

Bulgarların, Türk köylerine yönelik ad değiştirme baskınları artınca, Türkler de genç, yaşlı, çocuk, kadın, erkek herkes dağlara kaçmışlardır. Bu defa da Bulgarların baskınları köylerden dağlara kaymaya başlamıştır. Dağlara kaçmak zorunda kalan Türklerden dağlarda doğum yapanlar,

⁵¹³ Yakup, *Kestaneler Altında*, s. 119.

⁵¹⁴ Yakup, *Kestaneler Altında*, s. 138.

⁵¹⁵ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, s. 177.

hastalanıp ölenler olmuştur. Hastaları hastanelere götürememektedirler. Dağlarda uzun süre kalan insanlar aç bir şekilde günlerini geçirmektedir. Bütün bunlar yaşanırken Türkiye'nin olaylar karşısında sessiz kalması, Bulgaristan Türkleri tarafından sert bir şekilde kınanmaktadır. Türkiye ve dünya sessiz kaldıkça baskının dozu her geçen gün biraz daha artmaktadır.⁵¹⁶

“Uçurum” adlı romanda, 1984 yılın sonunda ve 1985 yılının başında Bulgar ordusu ve Bulgar polisinin desteklediği milislerin tanklar, toplar, tüfekler ve helikopterle Güney Bulgaristan’da Türklerin yaşamış olduğu bölgelere girdiği anlatılmıştır. Yapılan baskınlarla zor kullanarak Türklerin adları Bulgar adlarıyla değiştirilmiştir. Adlarının değiştirilmesine direnmeye çalışanlar dövülmüş, bazıları da öldürülmüştür. Mestanlı’da adlarının değiştirmesine direnmek için toplanan Türklere ateş açılmıştır. Meydana gelen olaylarda ölenler ve yaralananlar olmuştur. Direnişe katılanlar hemen tutuklanıp Belene’ye gönderilmeye başlanmıştır. Yaşanan bu sıkıntılı süreçte Mehmed de Belene’ye gönderilen Türkler arasındadır. Belene’de iki sene kaldıktan sonra Mehmet, Tuna boyuna sürgüne gönderilmiştir. Bulgaristan Türk toplumu yoğun baskı altında var olmaya çalışmaktadır.⁵¹⁷

“İçimizdeki İnci Taneciği” adlı romanda, “Bulgar komünistlerin” “soya dönüş” olarak adlandırdıkları ad değiştirme faaliyetleri sonucunda Bulgaristan Türklerinin durumu şu şekilde özetlenmiştir:

1985’in mart ayı sonlarında Bulgaristan’da Müslüman Türk adı taşıyan tek kişi kalmamıştı. İki buçuk milyon Türk, üzerinden korkunç bir fırtına geçmiş bahçenin çiçekleri gibi ezik, eğik, yoluk, sökük, dökük, büküktü. Gülmek, eğlenmek, şenlenmek sadece hiçbir şeyin farkında olmayan çocuklara mahsustu. Omuzlar düşük, başlar eğikti. İnsanlar, hatta eş, dost, hısım akraba birbirlerine selam verip hal hatır sormaktan dahi kaçınıyorlardı.⁵¹⁸

“Sen İstanbul’a Gelme” adlı romandan edindiğimiz bilgilere göre, Belene Toplama Kapına gönderilen Türklere orada Türk olmadıkları, Bulgar

⁵¹⁶ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, s. 178.

⁵¹⁷ Erendoruk, *Uçurum*, ss. 379–380.

⁵¹⁸ Erendoruk, *İçimizdeki İnci Taneciği*, s. 9.

oldukları vurgulanarak o kişilerden birer Bulgar adı seçmeleri istenmektedir. Ama adları uğruna Belene'ye düşen Türklerin büyük çoğunluğu bu duruma tepki göstermişlerdir. Çalığışu da bu duruma tepki gösterenler arasındadır. Çalığışu'nun Bulgar sorgu yargıcına vermiş olduğu "*Bizler Bulgar değiliz ama Türk olan sizlersiniz. Tarihi bir kez daha okuyun. Göreceksiniz ki, adınızı, dilinizi, dininizi değiştirerek soyuna kavuşması gerekenler sizlersiniz.*" şeklindeki cevap Belene'deki çoğu mahkûmun ruh hâlini yansıtmaktadır. Adlarını değiştirmedikleri için 13 yıldır Belene'de yatan Pomak Türklerinin olması ve hâlâ adlarını değiştirmeyi düşünmemeleri Türk adları için verilen mücadelenin kararlılığını göstermesi açısından oldukça önemlidir.⁵¹⁹

"Sen İstanbul'a Gelme" adlı romanda, Belene'de çekilen cezadan sonra çıkan Türklerin Bulgaristan'ın farklı noktalarından Türklerin yaşamadığı yerlere sürgün edildiğine değinilmiştir. Çalığışu da Belene'den sonra Rusçuk yakınlarındaki Pisanets denen Bulgar köyüne sürgüne gönderilmiştir. Böylelikle adları için mücadele eden insanların bir araya gelmelerinin önü alınmak istenmiştir.⁵²⁰

"Gazetecinin Artık Yılı" adlı romanda "komünist Bulgarlar" tarafından Bulgaristan Türklerinin adlarının bir hafta içerisinde değiştirildiğinden bahsedilmiştir. Böylece yıllardır Türklere yönelik uygulanan baskı ve zulmün nedeni ortaya çıkmıştır. Ama Salih Topalov, Türklerin adlarının değiştirilmesi karşısında sessiz kalmayacaklarını düşünmektedir. Mutlaka bu yaşanan gelişmelere karşı tepkileri ortaya koyacaklarını, rejimin bu tepkiler karşısında çaresiz kalacağını düşünmektedir. Yalnız bunun için biraz zaman ihtiyaç olduğunu düşünür. Çünkü Türk adları, Bulgaristan Türklerinin en hassas oldukları noktadır.⁵²¹

Bulgaristan Türkleri, ad değiştirme faaliyetlerini protesto etmek ve haklarını barışçıl yollarla aramak adına gösteriler düzenlerler. Ancak "komünist rejim", bu barışçıl gösterilere dahi tahammül edemez ve bütün kuvvetleriyle gösterici Türklere yönelik saldırı başlatır. Gösterilere

⁵¹⁹ Şerefli, *Sen İstanbul'a Gelme*, s. 179.

⁵²⁰ Şerefli, *Sen İstanbul'a Gelme*, s. 180.

⁵²¹ Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, ss. 360–361.

katılanlar dayaktan geçirilir. Daha da ileri giden rejim taraftarları silah da kullanırlar. Gösteriler sırasında çıkan olaylarda Bulgaristan Türklerinin ad mücadelesinin sembolü hâline gelecek olan Türkan Feyzullah adlı bebek alınından vurularak şehit edilir. Tek şehir Türkan bebe değildir, adları uğruna şehit olan başka Türklerde vardır. Ayşe Mollahasan ve Musa Yakup da şehitler kervanına katılanlardandır. Türkler her şeye rağmen geri adım atmayı düşünmezler. Barışçıl gösterilere devam ederek seslerini dünyaya duyurmaya çalışırlar. Pek çok Türk tutuklanır, Eski Zağra Cezaevi ve Belene Ölüm Kampı'na gönderilirler.⁵²²

Bulgaristan'da iki hafta gibi kısa bir süre içerisinde tüm Türklerin adları Bulgar adlarıyla değiştirilmiştir. Türklerin, düzenlemeye çalıştıkları “barışçıl gösteriler” BKP tarafından engellenmeye çalışılmış ya da kanlı şekilde bastırılmıştır. Bu durum karşısında Bulgaristan Türklerinin tek umudu Türkiye'dir. Türkiye'nin olaylara tepkisini merak ederler. Türkiye'den haber almak için radyolardan Türk kanallarını dinlemeye çalışırlar. Bulgar yetkililer, Türklerin Türkiye'den haber almalarını engellemek için, radyo verilerinin bulunduğu yerlere parazit istasyonları dikerler. Türkler de antenlerini güçlendirir. Yetkililere yakalanmamak için gizli gizli radyolardan Türkiye ile ilgili haberleri takip ederler. Herkesin merak ettiği konu şudur: “*Acaba Türkiye, Bulgaristan Türklerine sahip çıkacak mı?*”⁵²³

Bulgaristan Türklerinin beklediği haber gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, Bulgaristan Türklerinin durumuyla yakından ilgilenir. İlk önce Türkiye tarafından Bulgaristan'a, Türk azınlığın sorunlarına müzakere yoluyla çözüm bulunması isteğini içeren bir nota verilir. Ayrıca Türkiye, geniş kapsamlı bir göç anlatması yapabileceklerini Bulgar hükümetine iletir. Ancak Bulgaristan göçe karşı olduğunu ve bundan geri dönüş olmadığını açıklar.⁵²⁴

Türkiye, Bulgaristan Türklerine yönelik yapılan “asimilasyon” faaliyetlerini uluslararası arenada dillendirmeye başlamıştır. Özellikle

⁵²² Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 216–219.

⁵²³ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 227.

⁵²⁴ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 251.

Ottava yapılan 74. İnterparleментар Birliği Konferansı'da, Dakar'da yapılan İslâm Komitesi oturumunda, Strasburg'da yapılan Avrupa Konseyi parlamentaristlerinin sonbahar toplantısında, Londra'da yapılan İslâm Birliği Teşkilâtının 25. kongresinde, Avrupa Parlamentosu sonbahar toplantısında, Cenevre'de Birleşmiş Milletler Teşkilâtı İnsan Hakları Merkezinde Türkiye hep konuyu gündeme taşımıştır. Ayrıca Türkiye, tüm devletlerle yapmış olduğu ikili görüşmelerde konuyu hep gündeme taşımaktadır. Amerikan Derneklerine demeç verirken Özal'a sorulan "Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye nasıl alınacağı" sorusuna Özal, gerekirse bütün Bulgaristan Türklerini Türkiye'ye alırız, diye cevap vermiştir. Verilen bu cevap Türkiye'nin kararlılığını tüm dünyaya göstermiştir.⁵²⁵

"İçimizdeki İnci Taneciği" adlı romanda da Bulgaristan'da Türklere yönelik uygulanan baskı ve şiddetten artık dünya ülkelerinin haberdar olduğundan, yaşanan baskı ve şiddet olaylarını şiddetle kınadıklarından bahsedilmiştir. "BBC" ve "Amerika'nın Sesi" gibi belli başlı radyo kanallarında bu kınama mesajlarının yayınlandığı vurgulanmaktadır. Ayrıca romanda, bütün bu gelişmelerde Türkiye'nin politikalarının çok büyük rolü olduğuna da değinilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti yetkilileri uluslararası her etkinlikte konuyu gündeme taşımakta ve "komünist" Bulgaristan yönetimine ağır eleştiriler getirmektedir.⁵²⁶

Türkiye kamuoyunun dikkati Bulgaristan Türklerinin üzerindedir. Konu, ulusal ve uluslararası arenada sürekli gündeme taşınmaktadır. Bulgaristan'ın Ankara Büyükelçiliği önünde gösteriler düzenlenmiştir. Çeşitli Bulgaristan Türk dernekleri ve Balkan Türk dernekleri kurulmaya başlamıştır. Kurulan dernekler Bulgaristan Türklerinin sorunlarını dünyaya duyurmak adına faaliyetler yürütmeye başlamıştır. Gazeteler, Bulgaristan Türkleri ile ilgili haberlerle konuya destek vermiştir. "Türkiye'nin Sesi" radyosu Bulgarların Türklere "soykırım" yaptığını belgeleyen bir çalışma yapmaya başlamıştır. 1985 yılının Ocak ve Nisan ayları arasında Türk basınında çıkan haberlerin derlendiği "Bilal Şimşir'in katkılarıyla oluşturulan "Türk Basınında Bulgaristan Türkleri" adlı bir kitap yayımlanır.

⁵²⁵ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 265.

⁵²⁶ Erendoruk, *İçimizdeki İnci Taneciği*, s. 104.

Bütün bu çalışmaların amacı, konuyu gündemde tutarak bir uluslararası baskı oluşturmak ve sorunu çözüme kavuşturmadır.⁵²⁷

Yıllarca sahipsiz kalmaları sonucu yaşamış oldukları toplumsal felâketlerin ardından Türkiye'nin konuya müdahil olmasıyla birlikte Bulgaristan Türklerinin umutları yeşermeye başlamıştır. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda anlatılanlara göre, Türklerin yoğun olduğu bölgelerde “soya dönüş” çalışmalarını destekleyenlere karşı Türklerin sesi artık daha yüksek çıkmaktadır. Bulgaristan Türkleri, yaşadıkları “asimilasyon” sürecini belgeleyecek her türlü materyali toplayarak Türkiye'ye ulaştırma derdindedir. Böylelikle Bulgaristan'daki gelişmelerden bütün dünyanın haberi olacaktır. Türkler artık bilinçli olarak topluluk içinde Türkçe konuşmaktadırlar. Geleneksel Türk kıyafetleri giyerler ve çocuklarını da sünnet ettirip, dinî ibadetlerini yerine getirirler.⁵²⁸

Bulgaristan için artık rüzgâr yavaş yavaş terse dönmeye başlamıştır. Özellikle de halterci Naim Süleymanoğlu'nun Avustralya'da düzenlenen olimpiyatlardan sonra Bulgaristan'a dönmeyerek Türkiye'ye iltica etmesi Bulgaristan'ı çok zorda bırakmıştır. Naim Süleymanoğlu, Turgut Özal tarafından özel uçakla Türkiye'ye getirilmiştir. Uçaktan indikten sonra ve Özal ile birlikte yaptığı açıklamalarda Bulgaristan Türklerinin yaşadığı sıkıntılara dair bilgiler vermesi Bulgar yetkilileri zor durumda bırakmıştır. İltica etmesinin nedeni olarak Türklerin adlarının zorla Bulgar adlarıyla değiştirilmek istenmesi olarak açıklamıştır. Olimpiyat şampiyonu bir sporcunun yapmış olduğu bu açıklamalar bütün dünya tarafından izlenmiştir. Bu gelişmelerden sonra, dünya gözünü Bulgaristan'a çevirmeye başlamıştır.⁵²⁹

Türkiye'ye ve bazı batılı ülkelere seslerini duyurmayı başaran Bulgaristan Türkleri, haklarını ve Türk adlarını “barışçıl yollarla” geri almanın peşindedirler. Bunun için mitingler düzenlerler, açlık grevleri yaparlar. Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda, yapılan mitinglerde talep edilen şeylerin Türkçe eğitim hakkı, Bulgar adlarıyla değiştirilen Türk

⁵²⁷ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 266–267.

⁵²⁸ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 268.

⁵²⁹ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 282–283.

adlarının geri verilmesi, Türkçe konuşma yasağının kaldırılması, düğünlerde Türkçe müzik çalmanın serbest bırakılması olduğuna değinilmiştir. Bu gösteriler ve talepler “komünist lider” Jivkov’u huzursuz etmektedir. Bu eylemlerin planlayıcılarının hızlı bir şekilde ülkeden sınır dışı edilmesi talimatını verir. Böylelikle “komünist” politikaların aleyhinde olan havanın değişebileceğini düşünmektedir.⁵³⁰

Türkiye’nin desteğiyle sesini dünyaya duyurmayı başaran Bulgaristan Türkleri, artık daha cesur adımlar atmaktadır. Bu cesur adımlardan bir tanesi “İçimizdeki İnci Taneciği” adlı romanda bahsi geçen “Demokratik Platform Hareketi” adlı bir oluşumdur. Kuzeydoğu Bulgaristan’da sürgünde bulunan üç Türk tarafından kurulan hareketin tüzüğü Batı radyolarında yayınlanmıştır. Bu durum, Bulgaristan Türkleri için güzel günlerin yakın olduğunun habercisi niteliğindedir. Türkler, “Demokratik Platform Hareketi” oluşumuna üye toplamak için çalışmalar yürütürler. Toplanan dilekçeler gerekli yerlere ulaştırılır.⁵³¹

Bulgaristan’da “komünist rejimin” Türklere uygulamış olduğu “asimilasyon” politikaları dünyanın dikkatini çekmeye başlamıştır. “Kestaneler Altında” adlı romanda, Almanca çıkan bir dergide “komünist Bulgarların” Türklere karşı yürütmüş oldukları “asimilasyon” politikalarını konu alan bir haber yayınlanmıştır. Haberin içeriğinde; Bulgaristan Türklerinin ilk önce edebi eser yayınlamasının durdurulduğuna, anadilde okunan derslerin önce kısıtlanıp sonra yasaklandığına, Türkçe gazetelerin kapatıldığına, camilerin kapatılıp bazılarının ise yıkıldığına, dinî ibadetlerin yerine getirilmesinin engellendiğine, yeni doğan çocuklara verilen isimlere müdahale edildiğine, “sosyalist törenin” topluma benimsetilmeye çalışıldığına ve Türklere yönelik silah zoruyla bir ad değiştirme faaliyeti yürütüldüğüne değinilmiştir. Böyle bir haberin uluslararası basında yayınlanması Bulgaristan Türklerinin vermiş oldukları mücadele açısından çok önemlidir. Bu haberle birlikte Bulgaristan üzerindeki uluslararası baskı artacak ve Bulgaristan sorununun çözümü için adım atmaya zorlanacaktır.⁵³²

⁵³⁰ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 319–320.

⁵³¹ Erendoruk, *İçimizdeki İnci Taneciği*, s. 122.

⁵³² Yakup, *Kestaneler Altında*, ss. 190–191.

“Komünist Bulgarların”, Bulgaristan Türkleri üzerindeki baskıları arttıkça Türk toplumu da farklı yollarla haklarını korumaya çalışmaktadır. Bu yoldan birisi, Bulgaristan Türklerini organize bir şekilde harekete geçirmeyi amaçlayan, gizli faaliyet yürüten teşkilâtlar oluşturmak olmuştur. “Kestaneler Altında” adlı romanda, “Hür Avrupa” radyosunda yayınlanan, Bulgaristan’da Türkler tarafından gizli faaliyetler yürütmek amacıyla kurulan teşkilâtların adları şöyle sıralanmıştır: Bulgaristan’da Türk Millî Kurtuluş Hareketi, Türk Dayanışma Cemiyeti, İnsan Hakları Koruma Birliği, Uzun Kış, Bağımsız İnsan Hakları koruma Cemiyeti, Açık Konuşmak ve Demokrasi Kulübü, Destek, Gazeteci Halim Pasacof’un Grubu.⁵³³

Kurulan bu gizli teşkilâtlardan “Uzun Kış” üyelerinin ne gibi faaliyetlerde buldukları ile ilgili olarak “Kestaneler Altında” adlı romanda bazı bilgiler verilmektedir. Bu teşkilâtın üyeleri her ortamda Türk adlarını, anadillerini kullanmakta ve başka insanları da buna teşvik etmektedirler, başka insanların ulaşabileceği yerlerde bildiriler dağıtmakta, “Hür Avrupa” radyosuna yazılar ve haberler göndermekte, Bulgaristan’dan geçip Almanya’ya giden yolculardan yardım almak için girişimlerde bulunmaktadırlar. Amaç, Bulgaristan Türklerinin uyanışını sağlamak ve seslerini dünyaya duyurmaktır.⁵³⁴

“Kestaneler Altında” adlı romanda, “komünist Bulgarların” “asimilasyon” politikalarına karşı Bulgaristan Türklerinin “Bulgaristan’da İnsan Hakları Koruma Demokratik Ligi” adı altında legal bir teşkilât kurdukları belirtilmiştir. Kurulan bu teşkilâtın amaçları, romanda şu şekilde sıralanmıştır:

Bulgaristan’da Türk azınlığın varlığını tanımak; Azınlıkların haklarını iade etmek ve bu hakları kanunla garanti altına almak; Türk azınlığın menedilmiş kültür haklarını tanıyıp onların gelişmesi için şartlar yaratmak: edebiyat, gazete, radyo, televizyon yayınları; Türk dilinin okullarda okutulmasına müsaade etmek; Din hürriyeti, sayımlarda Türk asıllı olanların sayılarını gizlememek; Millî azınlıklar temsilcilerinin devlet

⁵³³ Yakup, *Kestaneler Altında*, s. 194.

⁵³⁴ Yakup, *Kestaneler Altında*, s. 216.

yönetim organlarına iştirakını sağlamak; ‘Soya dönüş’ siyasetine karşı geldikleri için cezalandıranları serbest bırakmak ve gördükleri eziyet için tazminat ödemek; Başka devletlere göç etmek isteyenlere izin vermek, insan hakları komitesine tam bir bağımsızlık tanımak; Bulgaristan tarafından imzalanmış olan iki taraflı ve çok taraflı dokümanların yayınlanması.⁵³⁵

Romanın devamında verilen bilgilere göre, “Bulgaristan’da İnsan Hakları Koruma Demokratik Ligi” kurucuları ve yöneticileri 19 Mayıs 1989’da Bulgaristan’dan sınır dışı edilmişlerdir. Bu kişilerin sınır dışı edilmeleri üzerine birçok yerde protesto gösterileri düzenlenmiştir. Bu sınır dışı olayı, Bulgaristan Türklerini gelecekte neyin beklediğini de göstermektedir.⁵³⁶

“Komünist” Bulgar idarecilerin hayata geçirmeye çalıştıkları “soya dönüş” siyaseti diğer adıyla “ad değiştirme faaliyetleri” karşısında Bulgaristan Türklerinin tepkisi her geçen gün artarak devam etmektedir. “Kestaneler Altında” adlı romanda verilen bilgilere göre, Türklerin kurmuş oldukları gizli teşkilâtların devlet tarafından ortadan kaldırılması Türkleri yıldırılmamaktadır. Ortadan kaldırılan teşkilâtların yerine hemen yenileri faaliyete geçirilmektedir. “Hür Avrupa” radyosuna gönderilen haberlerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Bulgaristan aydınları, ülkedeki insan hakları ihlallerini protesto etmektedir. Rüzgâr yavaş yavaş Bulgaristan Türklerinden yana dönmektedir.⁵³⁷

“Rumeli’den Esen Yel” adlı romanda da “komünist Bulgarların”, Türklerin adlarını zorla değiştirdiklerinden bahsedilmiştir. Ad değiştirme ilk başta aba altından sopa göstererek yapılırken daha sonraları ise Türk köylerini tank ve toplanarak basarak yapmışlardır. Zulme direnmeye çalışanlar hemen tutuklanıp Belene Kampı’na sürülmüştür. Bütün direnmelere rağmen Bulgarlar Türklerin adlarını değiştirmiştir. Adları değiştirilenler arasında Hanife Hanımın annesi, babası ve kardeşleri de bulunmaktadır. Bulgarların ad değiştirme politikasına tepki gösteren Türkler, “barışçıl gösteriler”

⁵³⁵ Yakup, *Kestaneler Altında*, s. 260.

⁵³⁶ Yakup, *Kestaneler Altında*, s. 270.

⁵³⁷ Yakup, *Kestaneler Altında*, s. 238.

düzenlemeye başlamıştır. Gösteriler her geçen gün büyüyerek önüne geçilmez bir hâl almaya başlamıştır. Durum böyle olunca “komünist rejim” gösterilerde aktif rol oynadığını düşündüğü iki yüz yetmiş kişiyi sınır dışı etmiştir. Sınır dışı edilenler, Viyana ve Belgrad’daki Türk elçiliklerine sığınmışlardır.⁵³⁸

“Sen İstanbul’a Gelme” adlı romanda 1989 göçü için pasaport almak için emniyete giden Çalığışu ve bir Bulgar subayı arasında geçen konuşma “komünist” politikaların Türklerin millî reflekslerini nasıl geliştirdiğini bizlere göstermektedir. Çalığışu’na “*İsyan ettiniz, artık gidiyorsunuz Türkiye’nize... Mutlu musunuz?*” sorusunu soran Bulgar subayının almış olduğu “*Bizler o kadar çok Türk değildik, ama haklarımıza, milliliğimize müdahale etmekle bizi daha çok Türk yaptınız. Farkında mısınız?*” şeklindeki cevap Türkleri Bulgarlaştırmak adına yapılan baskıların tam tersine Türkleri millî değerlerine daha da bağladığını bizlere göstermektedir.⁵³⁹

“İçimizdeki İnci Taneciği” adlı romanda anlatılanlara göre, 1989 yılında Türkiye ve Bulgaristan arasında basın aracılığıyla bir söz düellosu yaşanmaktadır. Jivkov’un başını çektiği “komünist” Bulgar idarecilerin tehdit ve hakaret içeren söylemlerine Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Turgut Özal oldukça sakin cevaplar vermektedir. “*Bir sepet yumurtanın üzerine bir yılan çöreklenmiş. Biz, tek bir yumurta kırılmadan yılanı etkisiz hâle getireceğiz.*” şeklindeki ifade Türkiye’nin bu konudaki kararlılığını göstermektedir. Türkiye’nin kararlılığını kararlı tutumu karşısında Bulgaristan geri adım atmak zorunda kalmıştır. Turgut Özal tarafından yapılan “*Taşı yerinden oynattık.*” açıklamasından sonra sınırların Bulgaristan Türklerine açık olduğu söylemi Bulgaristan Türklerinin umutlarını zirveye çıkarmıştır. Türklerin düzenledikleri gösteri ve yürüyüşlerde silah kullanılmasına rağmen herhangi bir geri adım atılmamıştır. Yaralananlar ve ölenler olmasına rağmen gösteriler kararlılıkla

⁵³⁸ Tunaboşlu, *Rumeli’den Esen Yel*, ss. 258–259.

⁵³⁹ Şerefli, *Sen İstanbul’a Gelme*, s. 183.

devam edince “komünist Bulgar yönetimi” daha fazla dayanamaz ve Türklerin Bulgaristan’dan göçüne izin vermek zorunda kalır.⁵⁴⁰

Bulgaristan gündemini yoğun bir şekilde meşgul eden “Türk sorunu” bir türlü istenilen şekilde çözülememiştir. Jivkov, BKP’nin Politbüro üyeleriyle yapmış olduğu toplantı sonrasında İçişleri Bakanlığına, Türk milliyetçilerinin sınır dışı edilmesi için kendilerine acele olarak pasaport verilmesi talimatını verir. Verilecek pasaportlar ile sınır dışı edilecek kişiler sadece Avusturya’ya gidebileceklerdir. “Türk milliyetçileri” Bulgaristan’dan kovulduktan sonra BKP’nin politikalarına karşı çıkacak, başkaldıracak kimse kalmayacağı için rejimin amaçlarına ulaşması kolaylaşacaktır.⁵⁴¹

“Göç” konusunun Bulgaristan’ın tek gündemi olduğu zamanlarda yapılan BKP toplantısında göç, göç sırasında yaşanacak toplumsal sorunlar ve Bulgaristan’ın geleceğine dair konular görüşülür. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda anlatıldığına göre, BKP’li yetkililer göç olayının Bulgaristan’ın faydasına olacağını düşünmektedirler. Ülkede fazla olan Türk nüfusun azalması Bulgaristan’ın geleceği açısından önemlidir. Aksi takdirde Bulgarların Türkleşmesi tehlikesi bulunmaktadır. Gerçekleştirilen toplantıda Bulgar yetkililere, göçe karşıymış gibi bir hava oluşturmamaları konusunda uyarılarda bulunulmuştur. Gerekirse göç eden kişileri davul zurnayla uğurlamalarının iyi olacağı belirtilmiştir. Bir diğer istek de gerçekleşen bu hareketliliğe “göç” denmemesidir. Bir anda büyük bir insan topluluğunun bir ülkeyi terk ediyor olması, uluslararası anlamda ciddi bir sorundur. Bu yüzden BKP’li yetkililer, “göç” yerine “yurt dışı çıkış izni” denmesini uygun görmektedirler. BKP’nin asıl amacı, Bulgaristan Türklerine Türk olmadıkları anlatmak ve onları Bulgar olduklarına ikna etmektir.⁵⁴²

İncelenen romanlarda, ad değiştirme sürecinde ve sonrasında Bulgaristan Türklerinin yaşamış olduklarına dair geniş bilgilere yer verilmiştir. Bulgaristan Türklerini “Bulgarlaştırmayı” kafasına koymuş olan

⁵⁴⁰ Erendoruk, *İçimizdeki İnci Tanecigi*, ss. 122–123.

⁵⁴¹ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 310.

⁵⁴² Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 332–333.

“komünist rejim”, elindeki bütün imkânları seferber ederek Bulgaristan Türklerinin üzerine topyekûn bir saldırı başlatmıştır. Köyler basılmış, yollar kesilmiş, Türkler yakalandıkları her yerde zorla Bulgar adı seçmeye zorlanmıştır. Adlarını değiştirmek istemeyenler, tutuklanmış, işkenceye maruz kalmış, Belene Ölüm Kampı’na gönderilmiştir.

Yine romanlarda, Bulgaristan Türklerinin ad değiştirme olayları karşısında sessiz kalmadıklarına, haklarını “barışçıl gösteriler” ile savunmaya çalıştıklarına yer verilmiştir. Ancak “komünist rejim”, “barışçıl gösterilere” bile tahammül edememiştir. Bulgaristan Türklerine yönelik oldukça sert bir tutum takınmış ve gösterilere aşırı güç kullanarak müdahale etmiştir. Yaşanan olaylarda pek çok Türk dayaktan geçirilmiş, işkenceye uğramış, yaralanmış ve tutuklanmıştır. Bu gösteriler esnasında şehit olan Bulgaristan Türkleri de bulunmaktadır. Bunlar arasında en dikkat çekici olanı ise annesinin sırtında henüz on sekiz aylık iken şehit edilen “Türkan Bebek”tir. Türkan Feyzullah, Türk adı uğruna şehit olan en küçük Bulgaristan Türkü’dür. Bu olaylardan sonra millî ve manevi yönü ağır basan Bulgaristan Türk aydınları tutuklanarak Belene Ölüm Kampı’na gönderilmiştir.

Ayrıca romanlarda, Bulgaristan Türklerinin vermiş oldukları mücadeleler sonucunda, yaşanan olumsuzlukların Türkiye ve diğer dünya ülkelerine duyurulması ile birlikte gerçekleşen bazı olumlu gelişmelerden bahsedilmektedir. Bu süreçte özellikle Türkiye’nin yoğun çabaları sonucunda Bulgaristan Türklerinin yaşamış olduğu olaylara uluslararası kamuoyunun dikkati çekilmiştir. Bulgaristan Türklerinin içeride ve dışarıda vermiş oldukları yoğun mücadele karşısında direnci azalan “komünist rejim”, millî ve manevi değerlere sahip Türk aydınlarını ülkeden sınır dışı etmeye başlamıştır. Kararlı bir şekilde mücadelelerine devam eden Bulgaristan Türkleri, “komünist rejimi” çaresiz bırakmış ve 1989 göçünün gerçekleşmesine zemin hazırlamışlardır.

3.4.3.8. *Bulgaristan Türklerinin Yaşadıkları Karşısında Dünyanın ve Türkiye'nin Sessizliği*

Bulgaristan Türklerine karşı girişilen eritme ve yok etme politikaları karşısında Türkiye'den ve dünyanın diğer ülkelerinden herhangi bir ses çıkmaması Bulgarları daha da cesaretlendirmekte ve Türklerin üzerine daha fazla gitmelerine neden olmaktadır. “Buruk Acı” adlı romanda Türkiye'nin ve diğer dünya ülkelerinin bu tavırlarına yönelik bir sitem söz konudur. İsrail'in, bir Yahudi'nin Beyrut'ta tokatlanması olayından sonra Beyrut'u bombalamasına rağmen Türkiye'nin Bulgaristan Türklerine sahip çıkmaması Bulgaristan Türklerini iyice yalnızlığa ve çaresizliğe itmiştir. Türkleri asıl üzen olay, yıllarca zulme uğramalarına rağmen Türkiye'den bir destek görememeleri olmuştur. Bu sessizliğin ileride Bulgaristan Türklüğünün daha büyük acılar yaşamasına neden olacağı endişesi de romanda ortaya konmuştur.⁵⁴³

Aynı romanın ilerleyen bölümlerinde de Türkiye'nin Bulgaristan Türklerine bu zorlu süreçte yeteri kadar destek olmadığı için bir sitem vardır. Türkiye ve Bulgaristan arasında imzalanan antlaşmalar gereğince Bulgaristan'da yaşayan Müslümanların ve Türklerin garantörü Türkiye'dir. Ama Türkiye'nin hiçbir tepki vermemesi Bulgaristan Türklüğünü sahipsiz ve çaresiz bırakmıştır. Bu sahipsizlik sonucu “komünist rejim” Bulgaristan Türklerinin üzerine daha fazla gitmiştir. Bulgaristan Türk topluluğu büyük bir heyecanla Türkiye'nin kendilerine sahip çıkmasını beklemektedir. Ama beklenen destek gelmemekte ve “komünist rejimin” baskıları devam etmektedir. O dönem yaşananlar karşısında Türkiye'nin sessizliği “Buruk Acı” adlı romanda şu şekilde anlatılmıştır:

1946'ya kadar özel statüsü olan Türk okulları kapatılıp devletleştirildi. Türkiye yöneticilerinden çıt çıkmadı; 1951'lerde okullardan Kuran dersleri atıldı, Türkiye yöneticilerinden ses çıkmadı; 1959'da Türk okulları Bulgar okullarıyla birleştirildi, Türkiye yöneticileri sustu; Türk çocukları Bulgar okullarında uygulanan programa göre ders görmeye zorlandı. Türkiye yöneticileri hâlâ ses çıkarmıyordu.⁵⁴⁴

⁵⁴³ Erendoruk, *Buruk Acı*, ss. 74-75.

⁵⁴⁴ Erendoruk, *Buruk Acı*, s. 153.

“Buruk Acı” adlı romanda Bulgaristan Türklerinin yaşamış oldukları sıkıntıların en büyük nedeni olarak Türkiye’nin Bulgaristan Türklerini sahipsiz ve yalnız bırakması görülmektedir. Romanda bu durum açık bir şekilde şöyle ifade edilmiştir:

Bu savaş Bulgar’a bizim terk edilmiş, kimsesiz, öksüz, sahipsiz, güçsüz olduğumuzu fısıldadı. Bu susuş Bulgar’ı büsbütün şımarttı. Önce bize sadece gözdağı vermekle yetinirken, sonra azarlamaya, sonra şamarlamaya, sonra tekmelemeye, yumruklamaya başladı. Türkiye sustuğu için arkadan dövmeye sakatlamaya kadar vardı. Gene ses çıkarılmayınca düpedüz öldürmeye karar verdi ve bu ölüme devam ediyor.⁵⁴⁵

Romanın devamında da yine Bulgaristan Türklerinin yalnızlığı ve çaresizliği üzerinde durulmuştur. Sahipsiz kalan Bulgaristan Türkleri, Bulgar zulmü altında inim inim inlemektedir. “Komünist rejim”, Türklerin hem dünya ile olan iletişimlerini hem de birbirileriyle olan iletişimlerini kesmiştir. Bulgaristan Türklerinin seslerini dünyaya duyurmaları neredeyse imkânsızdır. Bırakın dünya ile iletişim kurmayı, kendi aralarında olan bitenden bile pek haberdar değildirler. Bu durum romanda şöyle anlatılmaktadır:

Bulgarlar bizi gazeteden, radyodan, televizyondan mahrum etti. Bu yüzden derdimizi dünyaya değil, birbirimize bile duyuramıyoruz. Gazetelerimiz kapatılır, dünya işitmez; tek yayın evinde Türkçe kitap yayınlanmaya son verilir, kimsenin haberi bile olmaz; okullarda ana dilimizin okutulması yasaklanır, duyan yok; şairler, yazarlar ceza evlerine tıklılır, öldürülür, intihara zorlanır, haber kulaktan kulağa duyulur. Doğruluğuna nasıl inanılır ki.⁵⁴⁶

“Toprağa Kan Düştü” adlı romanda da “Uçurum” adlı romanda geçen yukarıdaki bölümden aşağı yukarı aynı ifadelerle bahsedilmektedir. Farklı olarak sadece Türkiye’nin yaşanan olaylara tepki vermekte biraz geç kaldığı eleştirisi getirilmektedir. Olayların başlangıcında Türkiye’den herhangi bir ses çıkmaması Türkleri iyice umutsuzluğa sevk etmiştir. 1985 yılı Şubat

⁵⁴⁵ Erendoruk, *Buruk Acı*, s. 157.

⁵⁴⁶ Erendoruk, *Buruk Acı*, s. 154.

ayında “Türkiye’nin Sesi” radyosunun Bulgaristan’da yaşanan gelişmelerle ilgili yayınları, Bulgaristan Türklerinin yüreklerine su serpmiştir.⁵⁴⁷

Romanlarda, Bulgaristan Türklerinin maruz kalmış oldukları “asimilasyon” karşısında Türkiye’nin sessiz kalmasının Bulgaristan Türkleri arasında bir rahatsızlığa neden olduğuna değinilmiştir. “Komünist rejim” tarafından gerçekleştirilen “asimilasyon” faaliyetleri karşısında Türkiye’den diğer dünya ülkelerinden ciddi bir tepki gelmemesi “komünistleri” cesaretlendirmiştir. Pomak Türklerinin adlarını değiştirilmesi karşısında da ciddi bir tepki görmeyen “komünist rejim”, iyice cesaretlenmiş ve son olarak Bulgaristan Türklerinin adlarını da elindeki tüm imkânları seferber ederek değiştirmiştir. Romanlarda, komünistlerin zamanında gerekli tepkiyi görmüş olsalar böyle bir işe girişemeyecekleri vurgulanmıştır. Bulgaristan Türklerinin yaşamış oldukları olaylarda Türkiye’nin ve diğer dünya ülkelerinin sorumluluğu olduğu açık bir şekilde ortaya konmuştur.

3.4.5. Göç Öncesi Sosyo - Ekonomik Durum

Bulgaristan’da “komünistlerin” iktidarı ele geçirmesinden sonra ülkede birtakım köklü değişiklikler olmuştur. Bu değişikliklerden en önemlisi özel mülkiyetin kaldırılıp, fabrikaların, toprakların ve mal mülk ne varsa hepsinin “devletleştirilmesi” olmuştur. Bu durum, Türkleri ekonomik olarak derinden etkilemiştir.

Bulgaristan’da gerçekleşen ekonomik dönüşüm “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda şu şekilde anlatılmıştır:

Şunun şurasında birkaç ay önce topraklaamıza devlet zorla el göydü. Öküzleemiz, inekleemiz elden gitti. Kimin beş goyundan fazlası vaasa, unnarı da aldıla. Şindi de her evde bi inek, beş goyun galdı. Te, ben de ineciğimi aldım yedeeme otlatvarın bu temellede. Meralara girmek yasak, düne gadaa bizim olan otlakla şindi TeKeZeSe dedikleri devletin malı oldu. Gel de üzülme.⁵⁴⁸

BKP’nin Şehir Komitesi üyeleri, emniyet yetkilileri ve yerel yetkililer, Türkleri inşaatlarda herhangi bir ücret ödmeden tabiri caizse bir köle gibi

⁵⁴⁷ Erendoruk, *Toprağa Kan Düştü*, s. 145.

⁵⁴⁸ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 60–61.

çalıştırmaktadırlar. Bu durumda çalışmak istemeyen bazı Türk ustalar da BKP üyesi yetkililer tarafından inşaat işi yapmaktan men edilmişlerdir. Yaptıkları işin karşılığı olan ücreti alamayan Türkler, ekonomik açıdan sıkıntılı günler geçirmişlerdir. Ama bu sıkıntılı süreçte ellerinden çok fazla bir şey gelmemektedir. Yaşadıkları sıkıntıları anlatabilecekleri bir makam o günün Bulgaristan'ında bulunmamaktadır.⁵⁴⁹

Yaşanan sıkıntılı süreçler Bulgaristan Türklerini ekonomik olarak oldukça yıpratmıştır. Özellikle tarım ve hayvancılıkla geçinen insanlar açısından toprakların “devletleştirilmesi” ve hayvanlara el konulması büyük bir sıkıntı teşkil etmiştir. Ancak “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda verilen bilgilere göre 1960'lı yılların ortalarında ülkedeki kıtlık sorununun çözülmesi ve gurbete gidip inşaatlarda çalışmaları sonucu Türklerin cepleri para görmüştür. Bu dönemde ekonomik olarak bir rahatlama yaşandığından bahsedilebilir.⁵⁵⁰

Bulgaristan Türkleri için Bulgaristan'da iş bulabilmek çoğu zaman problem olmuştur. Pek çok Bulgaristan Türkü, evlerinden uzak şehirlere çalışmak için gitmek zorunda kalmıştır. “Aladağ'dan Çıktı Yola” adlı romanda da Mehmet'in yaz tatilinde çalışmak için Sofya'ya gittiğinden, orada kendisi gibi çalışmaya gelen başka Türkler ile de karşılaştığından bahsedilmiştir. Türklerin, Sofya'da bulunan Mimar Sinan Camii'nin bulunduğu parkta toplandıkları ve işçi arayan işverenlerin gelip oradan işçi seçip götürdükleri anlatılmaktadır. Bu işçilerin kazanmış olduğu para, devlet işinde çalışanların kazandığından daha fazladır. Bu açıdan da bu iş Türklerle daha cazip gelmektedir. Bulgaristan'ın pek çok bölgesinde gelen Türkler bu parkta iş beklemektedir. Mehmet, parkta Deliorman ve Rodoplar bölgesinden tanıdıklarını da bu parkta görür. İşsizlik, Türkleri buna mecbur etmektedir.⁵⁵¹

“Komünist rejim”, göç etmek için girişimde bulunan devlet memurları hemen işten çıkarmaktadır. “Uçurum” adlı romanda 1968 Kısıtlı Akraba Göçü için başvuru yapan Halim de işinden olanlardan biridir. Öğretmen

⁵⁴⁹ Erendoruk, *Uçurum*, ss. 63–64.

⁵⁵⁰ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 133.

⁵⁵¹ Altınok, *Aladağ'dan Çıktı Yola*, s. 223.

olarak çalışmaktayken, göç listesine yazıldığı için işinden kovulur. Öğretmenlikten kovulduktan sonra Sofya'ya inşaatlarda çalışmaya gider. Rejimin radarına giren Halim'in 1976'da cesedi gelir. Görüldüğü gibi işinden olan kimseler ailelerini geçindirebilmek adına yaşadıkları bölgelerin dışına çalışmaya giderler. Rejim, Bulgaristan Türklerini ekonomik olarak da köşeye sıkıştırmıştır.⁵⁵²

“Aladağ'dan Çıktı Yola” adlı romanda da göç etmek için girişimde bulunan Bulgaristan Türklerinin işlerinden olduklarından bahsedilmektedir. Romanda, Mehmet göç için evrak teslim edince öğretmenlik görevinden istifa etmesi için kendisine baskı yapılmaya başlanmıştır. Ancak Mehmet istifa etmeyi kabul etmemiştir. Bulgar yetkililer, Mehmet'i tazminat ödememek için işten çıkarmamaktadırlar. Pek çok Türk için aynı yöntem kullanılmıştır. Mehmet de baskılara daha fazla dayanamayarak istifa etmek zorunda kalmıştır. Göç etme niyetinde olanlara Bulgaristan'da iş ve ekmek yoktur. Her alanda baskı kendini yoğun bir şekilde hissettirmektedir.⁵⁵³

“Komünist rejim” tarafından Türklerin yaşamış oldukları bölgelere yatırım yapılmamaktadır. Bölge insanı, kasıtlı olarak yatırım yapılmadığını düşünmektedir. Ülkede uygulanan çifte standart bölgedeki insanlar arasında huzursuzluğa ve güvensizliğe neden olmaktadır. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda bu duruma şöyle değinilmiştir:

Yapmadılar kardeşim, çünkü baştan da söylediğim gibi çifte standart var. Bizim köye iki hane Bulgar yerleşeydi, şimdi köyümüze asfalt yol yapılırdı, biz de herkes gibi köyümüze otobüsle girerdik, ama nerde? Otuz yıldır sosyalizm diye dilimizde tüy bitti. Sosyalizm idaresi üç kilometre yolu yapamadı. Hani onun gücü, kudreti?⁵⁵⁴

Göç etmek için hazırlıklara başlayan insanlar işi gücü bırakmışlardır. Tarlarda ürünler olduğu gibi kalmıştır, fabrikalarda işler durma noktasına gelmiştir. Bu durumun konuşulduğu bir toplantıda konuşan Jivkov, işe gitmeyen kişilere pasaport verilmeyeceğini ve o kişilerden hesap sorulacağını söyler. Bu durumun kabul edilemez bir şey olduğunu belirtir.

⁵⁵² Erendoruk, *Uçurum*, s. 285.

⁵⁵³ Altınok, *Aladağ'dan Çıktı Yola*, s. 438.

⁵⁵⁴ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 183.

İşçi fazlalığı olan fabrikalardan işçi sıkıntısı çeken fabrikalara eleman aktarımı yapılmasının da bir çözüm olduğundan bahsedilir. Ayrıca işçi sorununu çözmek için meslek okullarının son sınıf öğrencilerinin de okullarını dışarıdan okuyarak fabrikalarda çalıştırılabileceği fikri ortaya atılır. Tarım sektöründeki sıkıntıları gidermek için de orduda ve emeklerinde tarım aletlerini kullanabilecek kişilerin tarım sahasına yönlendirilmesinin faydalı olacağı konuşulur. Sorunlar çok fazla büyümeden acele bir şekilde hareket edilmeli ve çözüm yolları hayata geçirilmelidir. Aksi takdirde ekonomik olarak ülkeyi zor günler beklemektedir.⁵⁵⁵

Aynı toplantıda konuşmaya devam eden Jivkov, göç eden Türklerin yanlarına 500 levadan fazla para almalarının yasak olduğunu belirtir. Ayrıca göç edenlerin evlerini satmalarının yasaklanacağı, evlerin belediyelere kalacağını söyler. Bu evlerin o bölgelere çalışmaya gidenlere tahsis edileceğine değinir. Böylelikle üretim devam edecek ve ekonomi biraz da olsa canlandırılacaktır. Jivkov'un bir diğer isteği de göç eden kişilerin bütün borçlarını ödemediği ülkeden çıkışlarına izin verilmemesidir.⁵⁵⁶

Romanlarda, “komünistlerin” iktidarı ele geçirmesi ile birlikte toprakların “devletleştirilmesinin ve kooperatifleşmenin”, ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalı olan Bulgaristan Türklerini ekonomik olarak derinden etkilediği üzerinde durulmuştur. Bu durum Bulgaristan Türklerinin ekonomik açıdan zor günler geçirmesine neden olmuştur. Türkler, yaşamış oldukları köylerden büyük şehirlere çalışmak için gitmek zorunda kalmıştır.

Romanlarda üzerinde durulan bir diğer husus da göç etme niyetinde olan kişilerin işten çıkarıldıklarıdır. Göç etmek isteyenlere Bulgaristan'da ekmek yoktur. Bu kişilerin çalıştıkları yerlerle olan ilişkileri hemen kesilmiştir.

⁵⁵⁵ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 333 – 334.

⁵⁵⁶ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 334.

3.4.6. Göç Öncesi Sosyal Yaşam

3.4.6.1. Bulgaristan Türklerinin Tek Gündemi Göç Meselesi

Bulgaristan Türklerinin sosyal yaşamlarında tedirginlik eksik olmayan bir unsurdur. 1887 – 1878 Osmanlı – Rus Savaşı sonrasında başlayıp “komünist döneme” kadar meydana gelen gelişmeler bu tedirgin ortamı daha da derinleştirmiştir. Her türlü toplumsal felaketle karşılaşan Bulgaristan Türkleri, meydana gelebilecek daha büyük felaketlerin tedirginliği içerisindeydi.

“Komünist dönemde”, Türkler arasında öne çıkan kişiler Bulgarların yoğun oldukları bölgelere sürgüne gönderilmektedir. Buradaki amaç Türkleri Bulgar nüfus arasında eritmek ve ülkedeki Türk tehdidinden kurtulmaktır. Apar topar, polis baskınlarıyla yapılan sürgün faaliyetleri toplumda var olan tedirginliği arttırmaktadır. Bu durum, “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda şöyle anlatılmaktadır:

(...) Kâhya İbrahim eşyasını toplamış, o güne kadar görmedikleri iki kişiyle yangından mal kaçırıracasına acele acele adama eşyalarını öküz arabasına yükletiyorlardı.

Komşular orada öyle seyretmekle fayda olmayacağını görünce tek tek evlerine dağılırken, sıranın yarın kendilerine gelebileceği endişesindeydiler.⁵⁵⁷

Yine aynı romanda, sürgün olayının Türk köylerinin çoğunda gerçekleştirildiği ve toplumda yarattığı etki şu şekilde ifade edilmektedir:

Anlaşılan kazanın bütün köylerinden birer ikişer haneye değmiş bu sürgün işi. Mestanlı’da ben diyeyim elli aile, siz yüz deyin. Rusçuk’a bu aileler için ayriyeten tiren kaldırdılar. O ağlaşmalar, meleşmeler, her birinin iki gözü iki çeşme, insanın içi sızlıyor valla.⁵⁵⁸

Göç ve muhacirlik kavramları özellikle Balkan Savaşları’ndan sonraki süreçte Bulgaristan Türkleri arasında hiç sıcaklığını yitirmeyen bir konudur. “Göç” sözcüğünü duyunca Bulgaristan Türklerinin akıllarına Balkan Savaşları ve göç yolunda Türklerin katledildiği Karatepe ve Çataldere katliamları gelmektedir. Geçmişteki acıların izlerini silmek pek mümkün

⁵⁵⁷ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 31.

⁵⁵⁸ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 32.

görülmemektedir. Acıların izlerinin silinmesi bir yana her geçen gün yeni yeni acılarda yaşanmaktadır.⁵⁵⁹

Bulgaristan Türklerinin gündeminin en önemli konusu her zaman göç olmuştur. Türkler üzerinde yoğunlaşan baskı politikaları Bulgaristan Türk toplumu arasında “göç” konusunun sürekli canlı kalmasına ve halk arasında sürekli olarak konuşulmasına neden olmuştur. “Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” adlı romanda 1950 yılında Türk toplumunda “göç” konusunun nasıl sıcak bir konu olduğu anlatılmaktadır. Türkler, namazdan sonra bir araya gerçekleşme ihtimâli yüksek olan göç ile ilgili görüş alışverişinde bulunurlar. O dönemde toplumdaki genel düşünce, göç gerçekleşirse Türkiye’ye gitme yönündedir. Bazı gençler işleri yoluna koydukları için göçe soğuk baksa da yaşlılar “Bulgar komünistlere” güven olmayacağı düşüncesiyle göç etmenin faydalı olacağını düşüncesini savunurlar.⁵⁶⁰

Komünist rejimin artan baskıları sonucunda Bulgaristan Türkleri arasında konuşulan en önemli konu “göç” olmuştur. “Rumeli’den Esen Yel” adlı romanda çocuklarının geleceklerinden endişe duyan ailelerin göç etmek için hep birlikte bir çare aradıklarından bahsedilmektedir. Toplanan kalabalıkta herkes konu ile ilgili düşüncelerini söyler. Herkesin ortak kararı Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç etmektir. Bunun için birlikte hareket ederek göç için izin almanın yollarını ararlar. İslam Efendi, 1925 yılında Türkiye ve Bulgaristan arasında imzalanan “İkamet Mukavelesi” belgesine dayanarak göç etmelerinin önünde bir engel olmadığını söyler. Bunun için Türkiye’de bulunan akrabalarından bir davetiye almalarının yeterli olduğunu belirtir. Göç için vize aldıktan sonra da hep birlikte pasaport için Bulgar hükümetine baskı yaparak sorunu çözebileceklerini dile getirir. Romanda anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere, baskının arttığı dönemlerde Bulgaristan Türklerinin gündemini meşgul eden tek konu “göç” olmuştur.⁵⁶¹

1951 yılında gerçekleşen göç hareketinin Türkiye’nin sınırları kapatmasıyla sona ermesinden sonraki süreçte, Bulgaristan Türklerinin Türkiye’ye göç etme arzuları devam etmiştir. “Uçurum” romanda 1951

⁵⁵⁹ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 36.

⁵⁶⁰ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, s. 23.

⁵⁶¹ Tunaboğlu, *Rumeli’den Esen Yel*, 42..

göçünden sonra Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göç etme isteklerini içeren dilekçeleri Filibe Türk Konsolosluğuna götürdükleri anlatılmaktadır. Genel olarak toplumda Türkiye'ye göç etme isteği hâkimdir. Romanda anlatılanlara göre, oluşabilecek bir göç hareketinin önünü kesmek isteyen Bulgar yetkililer, Türklerin Bulgaristan'ın iç kesimlerine yolculuk yapmasını yasaklamıştır. Yollarda ve otogarlarda üst düzey önlemler alınmaktadır. Yollarda ya da otogarlarda yakalanan Türkler, hangi amaçla yolculuk ederse etsin araçlardan indirilip tutuklanmaktadır. Tutuklanan Türkler, Bulgar istihbaratçılar tarafından dövüldükten sonra serbest bırakılmaktadır. Bulgar yetkililer, Türk halkının göç arzusunu ortadan kaldırmak için var güçleriyle mücadele etmektedirler.⁵⁶²

1951 yılındaki göç her ne kadar yarım kalmış olsa da Bulgaristan Türkleri arasında Türkiye'ye göç etme isteğinde hiçbir eksilme yoktur. Toplumun genelin konuşulan konuların başında “Türkiye'ye göç” gelmektedir. “İçimizdeki İnci Taneciği” adlı romanda anlatılanlara göre, 1956 yılının mart ayında Güneydoğu Bulgaristan'da yaşayan Türkler arasında göç etmek isteyen kişilerin Filibe Türk Konsolosluğuna dilekçe ulaştırması gerektiği şeklinde bir söylenti dolaşmaktadır. 1877 – 1878 Osmanlı – Rus Savaşı'ndan itibaren Bulgaristan'da yaşayan Türklerin en büyük amaçlarından birisi “Türkiye'ye göç etmek” olmuştur. Çünkü geçmiş tecrübeleri hafızalarından kazıyamayan Bulgaristan Türkleri, Bulgarlara güvenmemektedir. Bu sebeple ortaya atılan göç söylentisi bile Filibe Türk Konsolosluğuna yüz binlerce dilekçe gönderilmesine neden olmuştur.⁵⁶³

“Maria Aşkım Benim” adlı romanda da Bulgaristan Türkleri arasında en çok konuşulan konulardan birinin “Türkiye'ye göç” olduğundan bahsedilmektedir. Roman kahramanı Hayri, bir göç gerçekleşirse ilk başvuruyu kendisinin yapacağını belirtmektedir. Bulgaristan Türkleri arasında her dönemde “göç” gündemdeki yerini hep korumuştur.⁵⁶⁴

⁵⁶² Erendoruk, *Uçurum*, ss. 26–27.

⁵⁶³ Erendoruk, *İçimizdeki İnci Taneciği*, ss. 19–20.

⁵⁶⁴ Tezel, *Maria Aşkım Benim*, s. 13.

“Maria Aşkım Benim” adlı romanda Bulgaristan Türkü gençlerin akıllarının hep Türkiye’de olduğundan ve Türkiye için her şeyi yapmaya hazır olduklarından şu şekilde bahsedilmiştir:

Bulgaristan’daki Türk gençlerinin aklı fikri, Türkiye’ydi. O gençlerin anavatanları için yapamayacakları fedakarlık yoktu. Bu arada kimi ferdi, kimi aralarında gizli cemiyet kurarak bilgi toplayıp konsolosluga iletiyorlardı. Fırsat bulduklarında komünist partisi aleyhinde propaganda da yapmaya cesaret edebiliyorlardı.⁵⁶⁵

“Göç” konusunun Bulgaristan Türkleri arasında sürekli konuşulan bir konu olması, Bulgaristan Türklerini de bu alan ile ilgili konularda uzmanlaştırmıştır. Göç ile ilgili olarak her türlü bilgiye sahiptirler. “Maria Aşkım Benim” adlı romanda Hayri’nin amcasının göç ile ilgili bir soruya vermiş olduğu cevap bu fikrimizi kanıtlar niteliktedir.

Gerçi bu arada göç devam ediyor, fakat, Bulgarlar sahte vize ile veya, Türkiye’deki akrabalarından taahhütname yapılanlar gidebiliyor. Fakat onlar Türkiye’ye serbest göçmen olarak gittiklerinden 2510 sayılı kanundan istifade edemeyecekler. Halbuki anlaşma olduktan sonra, Türk vizesi alarak gidenlere, 2510 sayılı iskan kanuna göre, hükümetten yardım görecekler. Bu bakımdan sen acele etme.⁵⁶⁶

Bulgaristan Türklerinin Türkiye’ye göç etme isteklerine rağmen “komünist rejim”, genel olarak göçe engel olma, Bulgaristan Türklerini “Bulgarlaştırma” taraftarıdır. Türkiye’ye turist olarak gitmek isteyen Bulgaristan Türklerine pasaport ve vize vermemektedirler. Sadece rejime yakın ve rejimin güvendiği kişilere Türkiye’ye gitmek için turist vizesi verilmektedir. Türkiye ile Bulgaristan Türkleri arasındaki ilişkinin Bulgaristan için tehlikeli olabileceğini düşünen rejim bütün uğraşlarına rağmen bunun önüne geçemez. “Maria Aşkım Benim adlı romanda bu durum şu şekilde ifade edilmiştir: “Bizlere turist pasaportu vermiyorlar. Partinin itimat ettiği kimseler turist olarak gidebiliyor. Buna rağmen, iltica eden pek çok. Ben ancak kaçak olarak gidebilirim.”⁵⁶⁷

⁵⁶⁵ Tezel, *Maria Aşkım Benim*, s. 40.

⁵⁶⁶ Tezel, *Maria Aşkım Benim*, s. 31.

⁵⁶⁷ Tezel, *Maria Aşkım Benim*, s. 26.

“Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanda, 1960’lı yılların ortalarında bir göç olacağı dedikodusunun Bulgaristan Türkleri arasında yayılmasıyla birlikte Türklerin pasaport işlemleri için kullanılmak üzere fotoğraf çektirme telaşına düştüklerinden bahsedilmiştir. İlkbaharda gerçekleşen bu olay sırasında Türkler, bütün işlerini bırakarak şehirlere fotoğraf çektirmeye koşmuştur. Tarım sektöründe çalışan Türkler birden iş bırakınca sürüm ve ekim işleri birden durmuştur. İki hafta süre ile işler aksayınca hem Bulgarlar hem de Türkler, tarımsal üretimde Türklerin ne kadar önemli bir güç olduklarını görmüşlerdir. Bulgarlar, bu “göç” işini organize edenleri bulmak için çalışma başlatsalar da başarılı olamazlar.⁵⁶⁸

Bulgaristan Türkleri, Bulgaristan’dan kaçmanın yollarını aramaktadır. Her şeyi göze alarak Türkiye’ye ulaşmaya çalışırlar. Bulgaristan’da Türkler için hayat çekilmez bir hâle gelmiştir. “İçimizdeki İnci Taneciği” adlı romanda, daha lise öğrencisi olan gençlerin Yunanistan sınırından önce Yunanistan’a, ardından da Türkiye’deki akrabalarının yanına geçtiklerinden bahsedilmektedir. Henüz Bulgaristan’dan göç etmemiş olan bazı gençler ise duvarlara ay yıldız çizip, Türkiye’yi öven yazılar yazmaktadırlar. Bu gençlerden yakalananların hapse mahkûm edildikleri bilgisi de romanda verilmektedir. “Komünistlerin” baskıları, Türkleri yıldırımdan çok millî duygularını ateşlemiştir.⁵⁶⁹

Bulgaristan Türkü gençlerin hayallerini her zaman Türkiye süslemektedir. Ancak Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç etmek sanıldığı kadar kolay değildir. “Aladağ’dan Çıktı Yola” adlı romanda Mehmet adlı gencin Türkiye’de iş imkânlarının daha fazla olduğu düşüncesiyle Türkiye’de olma hayalinden bahsedilmektedir. Mehmet’i korkutan şey Türkiye’ye ulaşabilmenin zorluğudur. Göç için sınırlar kapalıdır. Türkiye’ye ulaşmak için önce Yunanistan’a geçmesi oradan da Türkiye’ye iltica etmesi gerekmektedir. Bulgaristan’dan Yunanistan’a geçmek hiç de kolay değildir. Bulgar askerler sınırda sıkı tedbirler almış durumdadırlar. Sınırı geçmeye çalışanları acımadan vurdukları da bilinmektedir. Yaşamak isteyen, güzel bir gelecek hayal eden Mehmet, ölüm riskini göze almak istemez ve

⁵⁶⁸ Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, s. 183.

⁵⁶⁹ Erendoruk, *İçimizdeki İnci Taneciği*, s. 50.

Bulgaristan’da yaşamına devam etmek zorunda olduğu gerçeği ile yüzleşir. Ama aklının bir köşesinde Türkiye’ye gitme düşüncesi her zaman varlığını korumaktadır.⁵⁷⁰

Göç öncesi süreçte Bulgaristan Türkleri arasında, göç edip, etmeme konusunda bazı görüş ayrılıkları da bulunmaktadır. Bir grup göç etmenin tek çare olduğunu savunurken diğer bir grup da göçmenliğin çok zor olduğunu bu yüzden göç etmenin çare olmadığını savunmaktadır. Bu durum romanda şu şekilde anlatılmıştır:

Doksanüç Harbinden beri evlerimizi, yerlerimizi, analarımızın babalarımızın mezarlarını gâvura bırakıp göçeyriz. Göç çare mi? Hayır! Biz göç ettikçe gâvur sevineri. Zaten istediği de bu. Göçler sürdükçe gâvur kalanları da göçe zorlamak için ne lazımsa yapari. Göçler yeni göçlerin sebebi oleri. Göçler olmasa bu kadar zayıf ve çaresiz olmazdık. Bu gâvur, bizlere bu kadar zulm edemezdi. Komşular, iyi dikkat edin! Göç çare değil.⁵⁷¹

İncelenen romanlarda, Bulgaristan Türkleri arasında “göç” konusunun sürekli canlı bir gündem olduğuna değinilmiştir. “Komünist Bulgarların” yoğun baskıları sonucunda Bulgaristan’da geleceklerinin olmadığını düşünen Türkler arasında en çok konuşulan konulardan birisi “göç” olmuştur. Bulgaristan Türkleri, bir yolunu bulup bir an önce Bulgaristan’ı terk etmenin yollarını aramışlardır. Bulgaristan Türkleri, bütün engellemelere rağmen bir yolunu bulup Türkiye’ye göç etmek için yoğun çabalar harcamışlardır. Göç edebilmek için her şeyi göze almışlardır. Her ne kadar bir kesim göç etmenin bir çözüm olmadığını düşünse de toplumun büyük kesimi göçü bir “çare” olarak görmüştür.

3.4.6.2. Komünistlerin Sosyal Yaşama Müdahalesi

Bulgaristan Türkleri üzerinde BKP baskısı her geçen gün artmaktadır. Özellikle kültürel alanda yapılan baskılar insanları bıktırma noktasına getirmiştir. BKP’li yöneticiler tarafından Türklerin geleneksel kıyafetlerine müdahalede bulunulmuş, bu kıyafetlerin yerine BKP’nin istediği kıyafetlerin giyilmesi istenmiştir. Bu konuda BKP tarafından Türkler

⁵⁷⁰ Altınok, *Aladağ’dan Çıktı Yola*, s. 116.

⁵⁷¹ Tunaboşlu, *Rumeli’den Esen Yel*, 41.

üzerinde sıkı bir baskı kurulmuştur. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda kıyafet değişikliğinin Türkler üzerindeki etkisi, “*Size yalan, bee gerçek gardaşçığım, ilk giydiğim gün dışarı çıkınca kendimi bu fistanın içinde anadan duuma galdım sandım. Bunun da kötüsü, küüide tallada devletin gözcüleri türedi.*”⁵⁷² ifadeleriyle anlatılmaya çalışılmıştır.

Bulgaristan Türkleri, bir araya geldikleri ortamlarda genel olarak ülkede kendilerine yönelik uygulanan baskı ve yasakları konuşmaktadır. “Uçurum” adlı romanda anlatılanlara göre, özellikle Türk kadınlarına yönelik olarak feracenin yasalanıp fistan giyme zorunluluğunun getirilmesi gündemi en çok meşgul eden konulardan biridir. Geçen konuşmalarda; bazı köylerde parti sorumlularının, öğretmenlerin ki bunların arasında Türkler de bulunmakta, muhtarların ve bazı Bulgarların ihtiyar kadınlara dahi fistan giydirmeye çalıştıkları ve bu teşebbüsler sırasında kavgalar çıktığı konuşulmaktadır. O dönem çok konuşulan konulardan birisi de bir Türk kadınının şalvarını zorla çıkarmaya çalışan bir parti sekreterini elindeki orakla öldürdüğü anlatılmaktadır. Toplumda genel anlamda bir huzursuzluk havası olduğunu söylemek mümkündür.⁵⁷³

“Uçurum” adlı romanda geçen, zorla şalvar çıkarma olayı aynı şekilde “Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” adlı romanda da anlatılmaktadır. Ayrıca bu romanda yaşanan gelişmelerin Bulgaristan Türkleri arasında bir korkuya neden olduğuna da şu ifadelerle değinilmiştir:

Komünistlerin ikna yolunu bırakıp zorlama yoluna geçişleri, gelecek yıllarda neler olabileceğinin habercisiydi. Sosyalizm, güler yüzlülüğünü terk edip asık suratlılığa, zorbalığa, despotizme geçiş yapmıştı. Bundan böyle yaptırmak istediğini, eline giydiği yumuşacık kadife eldivenle okşayarak değil, eldivenin atıp sivri tırnaklarıyla, daha sonra da yumruğu ile yaptıracaktı.

Bu olaylar hep “Osmanlı’nın izlerini silmek” amacına yönelikti.⁵⁷⁴

“Komünist rejimin” yoğun baskılarına maruz kalan Bulgaristan Türklerinde bazı değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. Meydana gelen

⁵⁷² Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 61.

⁵⁷³ Erendoruk, *Uçurum*, ss. 145–146.

⁵⁷⁴ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, s. 52.

bu değişiklikler “Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” adlı romanda “başkalaşım” olarak değerlendirilmektedir. Özellikle gençlerin artık bazı değerlerden uzaklaşmaya başladıkları, camiye gelmez oldukları üzerinde durulmuştur. Yine devletten maaş kişilerin namazı ve orucu bırakmış olmaları da bu başkalaşıma bir örnek olarak romanda verilmiştir.⁵⁷⁵

Bulgaristan’da “komünist yöneticiler”, ülkede Müslüman çocukların sünnet olmasını yasaklamıştır. “Buruk Acı” adlı romanda rejimin sünnete karşı topyekûn bir mücadele başlattığından bahsedilmektedir. Gazeteler ve dergiler sünnetin zararlarından bahsedildiğine, özellikle de parti üyelerinden memurlardan, öğretmenlerden çocuklarını kesinlikle sünnet ettirmemelerinin istendiğine yine romanda değinilmektedir. Yine romanda parti üyesi olan Türker’in, babasının ve eşinin ısrarlarına rağmen çocuklarını sünnet ettirmek istemediğine, babasının Türker’den habersiz torunlarını sünnet ettirmek istemesine rağmen Türker’den korkan sünnetçilerin de çocukları sünnet etmeye yanaşmadıkları da anlatılmaktadır. Rejim, Türklerin sosyal yaşamlarını kontrol altında tutabilmek adına her türlü baskı ve yıldırma politikasını uygulamaktadır.⁵⁷⁶

Bulgaristan Türklerinin yaşamış oldukları sıkıntıların üzerine bir de ezanın yasaklanması da eklenmiştir. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda Muhammet Efendi’nin kendisine ezanın okunup okunmadığı sorusuna verdiği yanıt malumun ilanı niteliğindedir. Muhammet Efendi şöyle yanıt verir: “*Ezanı duyamazsınız artık. Dün emir gelmiş, bundan böyle Cuma öğlen hariç camide beş vakit namaz için ezan okumak yasaklanmış.*”⁵⁷⁷ Müslüman bir toplulukta bu durumun yaratacağı etki elbette büyük olacaktır. Toplumdaki endişe ve tedirginlik her zamankinden daha yükseğe ulaşmış vaziyettedir.

Komünist rejim, Bulgaristan Türklerinin millî ve manevi değerlerine kafayı takmış durumdadır. Bulgaristan’da Müslüman Türklerin ibadetlerini yapmaları, gelenek ve göreneklerini uygulamaları her fırsatta engellenerek yasaklanmaktadır. “Buruk Acı” adlı romanda anlatılanlara göre,

⁵⁷⁵ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, s. 21.

⁵⁷⁶ Erendoruk, *Buruk Acı*, ss. 56–57.

⁵⁷⁷ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 101.

Bulgaristan’da ölümlerin ardından mevlit okunmasına da izin verilmektedir. Mevlit okuyacak kişiler rejim tarafından baskı altına alınmıştır. Ölümlerin arkasından bir mevlit okuyamamak inançlı olan Türkleri fazlasıyla rahatsız etmiştir. Yine kurban ibadeti de rejim tarafından yasaklandığı için, insanların kurban kesmelerine izin verilmez. Bütün bunların kontrolünü de Türk toplumundan birilerinin yapması, Bulgaristan Türkleri için oldukça acı bir durumdur.⁵⁷⁸

“Buruk Acı” adlı romanda, “komünizme” hizmet eden bir Türk’ün, Kuran-ı Kerim okuya bir imama yönelik olarak sarf ettiği, “*Hey, sen, hemen pıllını pırtını topla ve git, defol. Zira senden önceki imamın yanına gidersin!*”⁵⁷⁹ şeklindeki söz, Türklerin inanç dünyalarına yönelik nasıl bir saldırı olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

“Uçurum” adlı romanda “komünist dönemde” Bulgaristan’da bulunan mescitlerin durumundan bahsedilmektedir. O dönemde, “komünistler” tarafından camilerde imam bulundurmamak ve namaz kılmak yasaklandığı için camiler bakımsız bir hâldedir. BKP baskısından dolayı insanlar ibadethanelerine sahip çıkamamaktadırlar.⁵⁸⁰

“Komünist rejim”, Müslüman Türklerin ölümlerini kendi dinî inanışlarına, kendi gelenek ve göreneklerine göre defnetmelerine izin vermemektedir. “Buruk Acı” adlı romanda Cem Amca’nın eşi, Türker’in annesi Emine Yenge vefat edince, rejimin sıkı adamı olan Türker’in annesini Bulgar geleneklerine göre defnetmek için hemen cenaze evine geldiği anlatılmaktadır. Ölü yıkanmadan kendisine kıyafetler giydirilir ve bir sandığın içine konulur. Cenazeye imamın katılmasına ve cenaze namazı kılınmasına izin verilmez. Mini etekli bir Bulgar kadın cenazenin başında konuşma yapar. Daha sonra cenaze kadınlarla birlikte mezarlığa götürülür. Bu kadınlar öğretmen ve kasabadan özel olarak getirilen kadınlardır. Çıkabilecek bir olaya karşı Bulgar polisi köye gelir. Bulgaristan Türklerini

⁵⁷⁸ Erendoruk, *Buruk Acı*, s. 194.

⁵⁷⁹ Erendoruk, *Buruk Acı*, s. 208.

⁵⁸⁰ Erendoruk, *Uçurum*, s. 82.

eritip yok etmeye kararlı olan komünist rejim Türklerin her türlü değerini yok etmek için büyük bir mücadele vermektedir.⁵⁸¹

“Geyik Avı” adlı romanda, Bulgaristan Türklerinin gelenek ve göreneklerine müdahale edildiği, inançlarını yaşamalarına müsaade edilmediği belirtilmiştir. Mürsel adında, BKP için çalışmış bir kişinin ölümünden sonra Türk âdetlerine göre değil de “sosyalist töre” adı altında Bulgar âdetlerine göre gömülmesi bu durumun örneğidir. Bu cenaze töreni diğer Türklere örnek olsun diye özel olarak tertip edilmiştir. Ölüye kefen yerine elbise giydirilmiştir. Hâl böyle olunca Bulgaristan Türkleri bu cenaze merasimine katılmamışlardır. Bu olaydan sonra Mürsel’in adı köyde “Gâvur Mürsel” olarak anılmaya başlanmıştır.⁵⁸²

“Geyik Avı” adlı romanda BKP’nin Bulgaristan Türklerin mezarlıklarına da müdahale ettiği bilgisi verilmiştir. Bulgaristan’da BKP’nin kararı doğrultusunda “Bulgar mezarlığı”, “Türk mezarlığı” ayrımının ortadan kaldırıldığına değinilmiştir. Artık Bulgar – Türk, Müslüman – Hristiyan fark etmeksizin bütün ölüler aynı mezarlığa gömülecektir. Bu durum hem Bulgarlarda hem Türklerde rahatsızlığa neden olmuştur. Ancak BKP yetkilileri çıkan sesleri kısmak için elinden gelen her şeyi yapmıştır. Bulgaristan Türkleri arasında Hasan Karahüseynov adlı bir kişi bu uygulamayı destekleyen bir yazısından dolayı köylüleri tarafından darp edilmiş ve köye sokulmamıştır. Durum her geçen gün biraz daha vahim bir hâl almaktadır. Bulgaristan Türklerinin önce okulları, sonra dilleri ve en sonda mezarlıkları BKP tarafından ellerinden alınmıştır. Mezarlıkların birleştirilmesiyle birlikte ölülerin yıkanması ve cenaze namazı kılınması da yasaklanmıştır. Türkler ise gizli gizli evlerde ölülerini yıkayıp cenaze namazlarını kılmaktadırlar. Bulgaristan Türkleri için hayat çekilmez bir hâle gelmeye başlamıştır.⁵⁸³

Romanın devamında, bu uygulamanın hayata geçirileceğinin duyulmasının Bulgaristan Türklerini çok derinden etkilediğine değinilmiştir. O kadar ki romanda bu haberi alan bazı yaşlı kimselerin fenalaşarak komaya

⁵⁸¹ Erendoruk, *Buruk Acı*, ss. 90–97.

⁵⁸² Tata, *Geyik Avı*, s. 93.

⁵⁸³ Tata, *Geyik Avı*, ss. 162–163.

girdiklerinden bahsedilmiştir. Ortak bir mezarlığa gömülme düşüncesi toplumdaki herkesi rahatsız etmektedir. Herkes kendi inançlarına uygun bir şekilde, kendi inanç esaslarına uygun bir mezarlığa gömülme istemektedir.⁵⁸⁴

“Komünist rejim” tarafından Bulgaristan Türklerine yönelik olarak gerçekleştirilen “asimilasyon” faaliyetleri tam gaz devam etmektedir. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda anlatılanlara baktığımızda, Türklerin geleneksel kıyafetlerinin yasaklandığını görmekteyiz. Düğünlerde artık eski örf âdetlerin uygulanması da azalmıştır. Yetkililer, düğünlerin Bulgar geleneklerine göre yapılmasını istemektedir. Cenaze merasimlerine de müdahalede bulunulmuş ama henüz bu alanda tam anlamıyla rejimin başarı sağlayamamıştır. İnsanlar cenazelerini inançlarına göre gömmeye gayret etmektedirler. İmam nikâhı, yasaklanmıştır. Toplumda Türkçe konuşmak yasaktır. Türkçe konuşan kişilere para cezası kesilmektedir. Ayrıca Müslüman Türk çocuklarının sünnet olmaları da yasaklanmıştır. Okullarda çocuklar sünnet olup olmadıklarını tespit etmek için düzenli olarak muayeneden geçirilirler. Çocuğunu sünnet ettiren ailelere hapis cezası verilir. Çocuklara hem Bulgar adı hem de Türk adı verilmesinin önüne geçilmeye çalışılır. Müslüman Türklerin camiye gitmeleri kısıtlanıp, engellenmeye çalışılır. Komünist yetkililer, Türklere uygulanan “asimilasyon” politikalarının amacına ulaşması için gönüllülerden yardım isterler. Kuralları ihlâl eden Türkleri kendilerine bildirmelerini talep ederler. Böylece amaca ulaşmaları daha da kolaylaşacaktır.⁵⁸⁵

“İçimizdeki İnci Taneciği” adlı romanda da “komünist rejimin” Bulgaristan Türklerinin sosyal hayatını kontrol altına alabilmek ve onları millî, manevî değerlerinden uzaklaştırabilmek adına ne gibi uygulamalara başvurdukları anlatılmaktadır. Romanda o dönemde; Türkçe türkü ve şarkı söylemenin yasak olduğundan, dinî bayramların yasaklandığından, kurban kesenlerin dayak yediğinden bahsedilmektedir. Türklerin yoğun olduğu kasaba ve köylerde komando polislerin, kırmızı berelilerin ve gönüllü sivillerin copleyacak, dövecek Türk aradıklarına değinilmiştir. Yine Türkçe

⁵⁸⁴ Tata, *Geyik Avı*, s. 171.

⁵⁸⁵ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 254–256.

konuşmanın yasak olduğuna ve Türkçe konuşanlara para cezası kesildiğine de romanda değinilmiştir. Türkçe konuşan eğer küçük bir çocuk ise bu sefer ceza aileye kesilmektedir. Cenazeler, imamsız ve kefensiz olarak Hristiyan adetlerine göre takım elbise giydirilerek defnedilmektedir. Bu dönemde bazı Türklerin “komünizme” hizmet ettikleri, özellikle ad değiştirme faaliyetlerine yardımcı dokunan Türkler maddi imkânlar ve askeri unvanlar ile ödüllendirildiği de romanda geçmektedir.⁵⁸⁶

“Geyik Avı” adlı romanda, Bulgaristan’da okullarda ve devlet dairlerinde Türkçe konuşmanın yasaklandığından bahsedilmektedir. Türkçe konuşan kişiler, ilk sefer uyarılmakta, yine Türkçe konuşmaya devam ederse ağır cezalara çarptırılmaktadır. Toplumun genelinde bir tedirginlik hâli hâkimdir, kimse birbiriyle konuşmaz bir hâle gelmiştir. İnsanların, Türkçe konuşmaya cesaretlerinin olmadığı romanda anlatılmaktadır. Çünkü parti adına çalışan kişiler, toplumda kimlerin Türkçe konuşup konuşmadığını takip edip BKP yetkililerine bildirmektedir. Bulgaristan Türkleri üzerindeki baskı çekilmez bir hâl almıştır.⁵⁸⁷

Yine aynı romanda, Bulgaristan Türklerinin düğünlerinde de Türkçenin yasaklandığına değinilmiştir. Takı merasimlerinin Bulgarca yapılmasının istenmesi, Türkler arasında bir huzursuzluğa neden olmuştur. Düğünler artık meydanlardan evlere doğru kaymaya başlamıştır. Çünkü meydanlarda Türkçe konuşmak yasaktır. Bulgaristan Türkleri de gelenek ve göreneklerini devam ettirebilme adına evlerinde küçük eğlenceler tarzında düğünlerini yapmaya çalışmışlardır.⁵⁸⁸

Bulgaristan’da Türklerin gelenek ve göreneklerini uygulamaları ve düğünlerde Türkçe müzik çalmaları, Türk oyunları oynamaları yasaklanınca düğünler eski coşkusunu tamamen yitirmiştir. “Kestaneler Altında” adlı romanda bu durum şu şekilde dile getirilmiştir:

Hazin bir görüntüydü. Ne çalgı, ne de neşeli konuşmalar. Ne gene bir yudum içkili gençlerin naraları, şakaları. Cenaze ardından gider gibi gittik.

⁵⁸⁶ Erendoruk, *İçimizdeki İnci Taneciği*, s. 8.

⁵⁸⁷ Tata, *Geyik Avı*, s. 63.

⁵⁸⁸ Tata, *Geyik Avı*, s. 129.

Kız evinde kahvelerimizi sessiz sessiz içtik ve hemen kalktık. Hiçbir adet, hiçbir töre icra etmeden gelini damadın koluna taktık ve geri döndük.⁵⁸⁹

“Kestaneler Altında” adlı romanda “komünist rejimin” sosyal yaşamda Bulgaristan Türklerine uygulamış olduğu baskılardan şu şekilde bahsedilmektedir:

Kasaba içine yoklayıcılar salmışlar birkaç zamandan beri. Herhangi bir kimsenin ağzından bir Türkçe söz duysalar, ‘Dur, yabancı dilde konuşuyorsun, cezası beş leva!’ diyorlar ve parayı hemen alıyorlar. Bizim dilimiz çok kıymetli bir dilmiş oğul. Her sözü beş leva ediyor. Başka bu kadar pahalı dil var mı dünyada?⁵⁹⁰

“Kestaneler Altında” adlı romanda “komünist rejim” tarafından otobüs şoförlerine ve milislere Türkçe konuşan kişilere karşı dikkatli olmaları konusunda emir verildiğinden bahsedilmektedir. Romanın devamında, bu emirden sonra bir otobüs şoförünün araç içinde Türkçe konuşan bir çocuğu, Türkçe konuştuğu için araçtan indirmek istediği anlatılmaktadır. Çocuk, bir daha Türkçe konuşmayacağı sözünü verince otobüsten indirilmemiştir. Bulgaristan Türkleri, Türkçe konuşmaktan korkar hâle gelmişlerdir. Çünkü Türkçe konuşan kişilere asayışı bozdukları gerekçesiyle işlem yapılmaktadır. Bazı kişilerin iş yerlerine mektuplar yazılıp işten atılmaları istenmektedir. “Komünist yetkililer”, Türkçeyi Bulgaristan’dan silmek adına her şeyi yapmaktadır.⁵⁹¹

“Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanda, “komünist” Bulgarların “tek sosyalist Bulgar devleti kurmak” düşüncesi doğrultusunda okullarda ve resmi yerlerde Türkçe konuşmayı yasakladıklarından bahsedilmiştir. Köylerdeki okuma evlerinde ve kütüphanelerde bulunan Türkçe kitapların hepsi toplatılmıştır. Böylece Türk çocuklarının Türkçe olan bütün bağları kesilmek istenmiştir.⁵⁹²

“Geyik Avı” adlı romanda da “komünistler” tarafından köylerdeki okuma yurtlarının kitaplıklarında bulunan Türkçe kitapların toplatılarak hurdacılara gönderildiğinden bahsedilmektedir. Kitap toplatma olayı sadece

⁵⁸⁹ Yakup, *Kestaneler Altında*, s. 223.

⁵⁹⁰ Yakup, *Kestaneler Altında*, s. 77.

⁵⁹¹ Yakup, *Kestaneler Altında*, s. 116.

⁵⁹² Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, s. 353.

okuma yurtları ve kütüphanelerle sınırlı kalmamıştır. Yapılan ev baskınlarıyla evlerde bulunan Türkçe kitaplar toplatılarak yok edilmiştir.⁵⁹³

“Komünist Bulgarların” yoğun baskıları Bulgaristan Türk toplumu arasında huzursuzluğa neden olmuştur. İnsanlar tedirgin bir şekilde yaşamlarını devam ettirmeye çalışmaktadırlar. Toplumun eski neşesinden eser kalmamıştır. “Kestaneler Altında” adlı romanda Bulgaristan Türk toplumunun hâli şu şekilde ifade edilmiştir:

Camiler boşaldı. Herkes ibadetlerini evde halletmeye çalışıyor. O eski şenlikler bitti. Düğün dernek için artık kimseler konuşmuyor. Hiçbir evde radyo ve televizyon sesi duyulmuyor. Çocuklar bile değişti. Yüzlerindeki tebessüm kayboldu, sokak oyunları kesildi.⁵⁹⁴

Romanlarda genel olarak, “komünist Bulgar rejiminin” Türklerin sosyal hayatlarına yoğun bir şekilde müdahalelerde bulunduğu, Türkleri millî ve manevi değerlerinden uzaklaştırmak adına birtakım çalışmalar yürüttüğünden bahsedilmiştir. Bulgaristan Türklerini millî ve manevi değerlerinden uzaklaştırarak onları “Bulgarlaştırmayı” amaç edinmiş “komünist rejim”, Türklerin dillerini, dinî inançlarını, kültürel değerlerini, örf ve âdetlerini yasaklayarak bu değerleri unutturma yoluna gitmiştir. Yasağa aldırış etmeyenler komünist idareciler tarafından ağır bir şekilde cezalandırılmıştır. Yaşanan bütün gelişmeler Bulgaristan Türk toplumunun huzurunu fazlası ile kaçırmıştır.

3.4.6.3. İspiyonculuk

“Komünist rejimin” Türk topluluğunun birliğini ve dirliğini bozma projesi başarı bir şekilde işlemiştir. Bazı Türkler, kişisel menfaatleri doğrultusunda hareket ederek eş, dost ve akrabalarını rejimin adamlarına gammazlamaktadırlar. Bu durum da toplumda birlik ve beraberliğin bozulmasına neden olmuştur. Türk toplumu içinde kimsenin kimseye güveni kalmamıştır. Bu durum da toplumun temeline yerleştirilen bir dinamit hâlini almıştır.

⁵⁹³ Tata, *Geyik Avı*, s. 5.

⁵⁹⁴ Yakup, *Kestaneler Altında*, s. 122.

“Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda, roman kahramanı Muhammet Efendi’nin hapse girmesine neden olan şey, Türklerin kendisi hakkında rejimin adamlarına vermiş olduğu bilgilerdir. Ailesi de Muhammet Efendi’yi kimseyle bir şey konuşmaması konusunda sık sık uyarmaktadır. Muhammet Efendi birileriyle bir şey konuştuğundan sonra mutlaka başına bir olay gelmektedir. Milletinin bekası için mücadele eden insanların, bekası için mücadele ettikleri milletin fertleri tarafından rejimin adamlarına şikâyet edilmeleri oldukça acı bir durumdur. Toplumda insanların birbirlerine güveni kalmamıştır. Herkes birbirinden çekinir olmuştur. Bu durum BKP’nin tam olarak istediği şeydir.⁵⁹⁵

Bulgaristan Türk toplumu arasına sokulan fitneden “Uçurum” adlı romanda da bahsedilmektedir. Romanda anlatılanlara göre, Bulgar Emniyet Teşkilâtı, Türk halkı arasında kendileri için çalışacak, Türk toplumu içerisinde yaşanan ve yaşanabilecek gelişmelerden kendilerini haberdar edecek kişiler aramaktadır. Aradıkları kişileri bulmakta da zorluk çekmezler. Türk toplumu arasında mevki, makam ve iş uğruna Bulgar Emniyet Teşkilâtına çalışmak için can atan pek çok insan çıkar. Toplumun içerisinde müzevirlerin olması, toplumdaki güven ortamını tamamen ortadan kaldırmıştır. Herkes birbirinden şüphelenir vaziyete gelmiştir.⁵⁹⁶

“Buruk Acı” adlı romanda da roman kahramanı Cem Amca ve parti sekreteri arasında geçen konuşma sırasında, parti sekterinin Cem Amca’ya söylemiş “*Her yerde gören gözümüz, işiten kulaklarımız olduğunu hiç aklından çıkarma. Yumruğumuzun her yere erişebileceğini de.*”⁵⁹⁷ şeklindeki söz, bizlere “komünist rejimin” ajanlarının her yerde olduğunu göstermektedir. Ajanların çok olması toplumsal birlik ve beraberliği, insanların birbirlerine güven duygusunu ortadan kaldırmıştır.

“Komünist rejim”, Bulgaristan’da Türkleri eritmek ve yok etmek için ilk önce toplumda var olan birlik ve beraberlik duygusunu ortadan kaldırmayı hedeflemişlerdir. Kurmuş oldukları muhbirlik sistemiyle de toplumdaki güven ortamını tamamen ortadan kaldırmışlardır. Toplumda

⁵⁹⁵ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 138–139.

⁵⁹⁶ Erendoruk, *Uçurum*, s. 327.

⁵⁹⁷ Erendoruk, *Buruk Acı*, s. 21.

kardeş kardeşe, baba oğluna, oğul babasına düşman olmuştur. Bu manzara tam olarak “komünist yöneticilerin” görmek istedikleri gibidir.⁵⁹⁸

“Sen İstanbul’a Gelme” adlı romanda, Çalıküşu ile konuşan Bulgar subayı adeta “komünistlerin” Türklere yaptıklarını itiraf etmektedir. Bu itiraflarından birisi de Bulgaristan Türkleri arasında konuşulan her şeyden rejime çalışan kimselerden aldıkları bilgiler sayesinde haberdar olduklarıdır. Bulgar subay, rejimin bu kişilere getirdikleri bilgiler sayesinde görevlerinden alınmayacakları garantisini de belirtmiştir. Bu kişilere rejimin hiçbir zaman güvenmediğini sadece kullandığını da sözlerine eklemiştir. Güvenmemelerinin nedeni olarak, kendi milletine ihanet eden bir kişinin yarın öbür gün “komünistlere” de ihanet edebileceği gerçeğini göstermektedir. Bu yüzden rejime hizmet eden “Bulgaristan Türkü komünistlerin” de göçe zorlandığı Bulgar subayın ağzından anlatılmıştır.⁵⁹⁹

“Aşk Arayanlar” adlı romanda, Bulgaristan’da bir Türk’ü suçlamanın çok kolay olduğu anlatılmaktadır. Bir kişi için “Türk milliyetçisi” denmesi onun suçlanması için yeterlidir. Bu romanda da Türklük bilincini yitirmiş, menfaatleri uğruna rejime çalışan Türkler olduğundan bahsedilmektedir. Bu kişilerin Türkçe konuşmayı bırakıp Bulgarca konuşmaya gayret ettiklerine değinilmiştir. Rejime hizmet eden Türkler, Bulgaristan Türk toplumunda toplumsal güvenin kökünden zedelenmesine neden olmuştur.⁶⁰⁰

Rejime hizmet eden bazı Bulgaristan Türkleri, anadilleri olan Türkçeyi konuşan soydaşlarına cezalar kesmişlerdir. Hatta bu kişilerin kendi eşlerine ve kardeşlerine bile Türkçe konuştukları için ceza yazdıkları “İçimizdeki İnci Taneciği” adlı romanda anlatılmaktadır.⁶⁰¹

Her şeye rağmen millî ve manevi yönden ilk günkü gibi dipdiri olan Bulgaristan Türkleri de vardır. Millî ve manevi hassasiyetleri olan Bulgaristan Türkleri, rejime yaranmak için elinden geleni ardına koymayan soydaşlarını kınamaktadırlar. “İçimizdeki İnci Taneciği” adlı romanda bu durum şu şekilde anlatılmaktadır: “Oğullarını sünnet ettirmeyenlerin;

⁵⁹⁸ Erendoruk, *Buruk Acı*, s. 127.

⁵⁹⁹ Şerefli, *Sen İstanbul’a Gelme*, ss. 184–185.

⁶⁰⁰ Erdi, *Aşk Arayanlar*, ss. 100–101.

⁶⁰¹ Erendoruk, *İçimizdeki İnci Taneciği*, s. 55.

çocukları, torunları, ana babalarıyla Bulgarca konuşanların, Türkçe konuşanlardan ceza parası toplayan, bununla gururlanan Türklerin adlarını sıralıyor, onları 'Tüüü! Sütü bozuklar!...' diye kınıyordu."⁶⁰²

"Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür" adlı romanda Bulgarların yoğun baskıları karşısında Bulgaristan Türk toplumunun genel durumundan bahsedilmiştir. Türk halkına uygulanan baskıya karşı sesini çıkaranların Türk toplumu içinde bulunan, rejime hizmet ajanlar tarafından yetkililere bildirildiği ve bu kişilerin "komünizme" hizmet eden mahkemelerce yargılanıp tutuklandıkları da romanda anlatılmaktadır. Toplumda insanların birbirlerine güveni kalmamıştır. Yaşanan bu gelişmeleri göre bazı Bulgaristan Türkleri ise maddiyat kaygısı, millî şuursuzluk ve nemelazımcılık yüzünden olaylara sessiz kalmayı yeğlemişlerdir. Bütün bu gelişmeler, "komünistlerin" ekmeğine yağ sürmüştür.⁶⁰³

Bulgaristan'da yaşanan gelişmeler ve "komünist rejimin" uygulamaları sonucunda Bulgaristan Türkleri arasındaki güven ortamı tamamen yok olmuştur. Toplumda herkes birbirinden şüphelenir hâle gelmiştir. "Aladağ'dan Çıktı Yola" adlı romanda Sadettin'e gelen bir mektubun herkesi şüphelendirdiğinden bahsedilmiştir. Herkes mektubu rejimin, kendilerini sınamak için gönderdiğini düşünmektedir. Bazıları ise Mehmet'ten şüphelenmektedir. Sonuç itibarıyla toplumda kimse kimseye güvenmemektedir. Herkes bir diğerrinin rejime çalışabileceği endişesini taşımaktadır. Bu durum, Bulgaristan Türklerinin birlikte hareket etmesinin önündeki en büyük engeldir.⁶⁰⁴

"Gazetecinin Artık Yılı" adlı romanda; "komünist rejimin", Bulgaristan Türkleri arasında bulunan muhbirler vasıtası ile nasıl bir korku imparatorluğu kurduğundan bahsedilmektedir. İnsanlar birbirleriyle konuşmaya çekinir duruma gelmiştir. Hiç umulmadık kişilerin, rejim adına çalışıyor olması Bulgaristan Türk toplumu arasında güvensizliği had safhaya çıkarmış ve toplumsal ayrışmaya neden olmuştur. Türk toplumu arasına sokulan fitne, "komünistlerin" Türk kimliğini yok etmek için

⁶⁰² Erendoruk, *İçimizdeki İnci Taneciği*, s. 55.

⁶⁰³ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, ss. 143–144.

⁶⁰⁴ Altınok, *Aladağ'dan Çıktı Yola*, ss. 432–433.

yaptıkları faaliyetlerin hayata geçirilmesini kolaylaştırmıştır. Türk toplumunun birlikte hareket edebilme ve bir fikir etrafında toplanabilme ihtimali ortadan kaldırılmıştır.⁶⁰⁵

Bulgaristan Türk toplumu arasında “çekememezlik ve kıskançlık” çok sık görülen bir durumdur. Özellikle yaptığı önemli işlerle adını duyurmuş olan kişilerin başına toplumda var olan “çekememezlik ve kıskançlık” yüzünden türlü felaketler gelmiştir. Bu durum “Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanda bir fıkra ile şu şekilde anlatılmaya çalışılmıştır:

Cehennemde her katran kazanının başında eli değnekli bir şeytan duruyor, kazandan başını kaldırırsa tak diye vuruyormuş. Sadece kazanlardan birisinin başında tek bir şeytan yokmuş. Bu durum Aziz Petrin dikkatini çekmiş, sorucu olmuş. Aldığı cevap: ‘Ondan Türkler var. Hangisi başını kaldıracak, kazandan çıkacak olsa, diğerleri bacağına yapıyor, tekrar içeriye çekiyorlar. Öyle ki, bekçi koymaya lüzum görmedik!’ demiş Topal Şeytan.⁶⁰⁶

Romanlarda anlatılanlara göre, bu dönemde karşılaşılan en büyük sıkıntılardan birisi de Bulgaristan Türk toplumu arasında var olan “ispiyonculuk” sorunudur. Kişisel çıkar elde etme arzusu, kıskançlık ve çekememezlik sonucunda bazı Bulgaristan Türkleri, kendi milletinden olan kişileri “komünist rejime” şikâyet etmiştir. Bundan dolayı pek çok Türk, “komünist rejim” tarafından cezalandırılmıştır. Yaşanan bu tarz olaylar, Bulgaristan Türk toplumunun birlik ve beraberliğini derinden etkilemiştir.

3.4.6.4. Vurdumduymazlık

“Komünizmin” baskısı artıkça Türk toplumunun vurdumduymazlığı da artmaktadır. Millî ve manevi değerlerine sahip çıkan Türklerin yaşamış oldukları felaketler Türk toplumunu duyarsızlaştırmıştır. Bu duyarsızlık, tam olarak BKP’nin istediği şeydir. Türk toplumunun bu duyarsızlığı “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda şu şekilde anlatılmıştır:

Gördüğün şu insanların çoğu Türk. Bunlar artık bir Türk olarak her gün eridiklerinden habersiz. Gülüyorlar, oynuyorlar, çocuk doğuruyorlar. Sonra Bulgar âdetlerinden olan ad günü, doğum günü, soy günü, yılbaşı,

⁶⁰⁵ Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, s. 256.

⁶⁰⁶ Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, s. 280.

sekiz mart derken eğlenip gidiyorlar. Bu da yönetimin hoşuna gidiyor. Erkekler düşünmesin diye her köy ve mahalleye birer kırçma dedikleri meyhane açtılar ki bizimkiler her akşam soluğu orada alıyor. Aralarında konuştukları ya uçkur muhabbetidir ya futbol: Levski mi? SSKA mı? Be hayvanoğlu, her ikisi de Bulgar takımı, birisi Emniyetin, diğeri ordunun! Bu toplumdaki ne beklersin? Yarın Pomakların başına gelen Türklerin başına gelirse, buralarda kime güvenip de direnirsin? Olacak şey değil.⁶⁰⁷

“Sen İstanbul’a Gelme” adlı romanda da Bulgaristan Türklerinin yaşanan gelişmeler karşısında sessiz ve tepkisiz kalmasının nelere mâl olduğu üzerinde durulmuştur. “Komünizm”, Bulgaristan’da bütün kurumları ele geçirdikten sonra azınlıklara karşı olan tutumunu değiştirmeye başlamıştır. Bu durumdan en çok Türkler etkilenmiştir. Romanda “komünistlerin baskıları” ve Türklerin tepkisizlikleri, Çalıkıuşu ile Bulgar subayı arasındaki konuşmada Bulgar subayın ağzından şu şekilde anlatılmıştır:

Azınlıkları eritime, Bulgarlaştırma politikasını gizlice, sinsice yürürlüğe koyduk. Komünizmi ilkelerini ileri sürerek sizleri aldattık. “Bir gün zaten sınıflar, dinler ortadan kalkacak.” dedik. İmandınız. Türk okullarını kapattık. Sustunuz. Türkçe gazeteleriniz yayınlanıyordu. Hattâ sancak merkezlerinde bile gazeteleriniz vardı. Kapattık. Sustunuz.

Kıyafetlerinizi, gelenek ve göreneklerinizi yasakladık. Sustunuz. Sünneti yasakladık, sustunuz. Türk mezarlıklarını parklara, statlara dönüştürdük. Sustunuz. “Ölülerinizi maşatlığa gömeceksiniz”, dedik. Sustunuz. Türk gençlerini işçi asker olarak askere aldık. Sustunuz. Türkçe kitaplarınız yayınlanıyordu. Yasaklandı. Sustunuz. Tarlalarda, inşaatlarda, kanallarda ve en ağır işlerde çalıştırıldınız. Sustunuz. Cezaevlerine, sürgünlere gönderdik. Sustunuz. Bütün bunlar Anayasamıza, o yazılmadık vicdan yasalarına bile aykırıydı. Sustunuz. Ne kötülük yaptıysak hep sustunuz. Neden? Çünkü biz sadece size değil, herkese hak aramamayı öğretmiştik. Sizler hangi milletin insanlarıydınız ki hep aşağıdan aldınız! Hep, ama hep sustunuz.⁶⁰⁸

⁶⁰⁷ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 144.

⁶⁰⁸ Şerefli, *Sen İstanbul’a Gelme*, ss. 183–184.

“Sen İstanbul’a Gelme” adlı romanda Bulgar subay, Türklerin isimleri değiştirilinceye kadar geçen sürede yapılan hiçbir şeye tepki vermemelerinin başlarına daha büyük felaketler gelmesine neden olduğunu anlatmaktadır. İsim değişikliği sürecinde de verilen tepkilere rağmen, insanların belediyelere gidip ağlaya sızlaya isim değişikliği formlarını doldurduğundan bahsedilmiştir. Bu isim değişikliği politikasının uygulanmasının nedeni olarak Bulgar subay, ülkelerini kaybetme korkusunu göstermektedir. Çünkü Türklerin nüfusu artarken Bulgarların nüfusu azalmaktadır. Bulgaristan Türklerinin isimleri değiştirilirken Türkiye’nin sessiz kalmasının rejimin işini kolaylaştırdığına değinilmiştir. Türkiye’nin sessiz kalma nedeni olarak da Sovyetler Birliği’nden korkması gösterilmiştir. Yine Bulgar subay, Türklerin haklarını aramayı bilmediklerini belirtmiştir. Türkler sessiz kalıp ağlayıp sızlayınca Bulgarların baskının ve işkencenin dozunu arttırdığına değinmiştir.⁶⁰⁹

Bulgaristan Türklerinin bazı konulardaki vurdumduymazlıkları “Aladağ’dan Çıktı Yola” adlı romanda da eleştirilmektedir. Mehmet’in arkadaşı Hüseyin’in, Pomakların adları değiştirilirken Türklerin hiçbir tepki vermemesine isyanı romanda ön plana çıkmaktadır. Pomakların adları uğruna şehit oldukları, yoğun bir şekilde baskı altına alındıkları sırada Türklerden hiçbir destek göremediklerinden bahsedilmiştir. Hatta bazı Türklerin, “*Onlar zaten yarı Bulgar’dı.*” diyerek rejimin politikasını destekler konuşmaları da Pomak Türklerini rahatsız etmiştir. Pomak Türklerinin, ad değiştirme sırasının Türklere de geleceği öngörüsü romanda vurgulanmıştır. Azınlıkları eritip yok etme derdinde olan “komünist rejim”, küçük lokmalardan başlayarak yavaş yavaş büyük lokma olan Türklere doğru gelmektedir. Bu durumu ilk fark eden Pomak Türkleri olmuştur. Bulgaristan Türklerinin bu konunun ciddiyetinin farkına varmaları biraz geç olmuştur.⁶¹⁰

“Kestaneler Altında” adlı romanda Bulgaristan Türklerinin, Pomakların adları Bulgar adlarıyla değiştirilirken hiçbir tepki vermediklerinden bahsedilmektedir. O dönemde Türklerin, bu ad değiştirme faaliyetlerinin

⁶⁰⁹ Şerefli, *Sen İstanbul’a Gelme*, s. 185.

⁶¹⁰ Altınok, *Aladağ’dan Çıktı Yola*, s. 418.

sadece Çingenerler ve Pomaklar ile sınırlı kalacağını düşündükleri, bir gün aynı ateşin kendilerini de yakabileceğini önceden kestiremedikleri üzerinde durulmuştur.⁶¹¹

İncelenen romanlarda, Bulgaristan Türk toplumunun zaman içerisinde duyarsızlaştığı ve vurdumduymaz bir tavır içerisinde olduğundan bahsedilmiştir. “Komünist rejimin” baskıları sonucunda yaşananlar Bulgaristan Türk toplumunun gözünü korkutmuştur. Bu korku sonucunda insanlar çevrelerinde gerçekleşen olayları görmezden gelmeye başlamış ve hiçbir tepki vermemiştir. Bu tepkisizlik ilerleyen yıllarda Bulgaristan Türklerinin başına daha büyük işler açmıştır.

3.4.6.5. Ad Değiştirme Sürecinde Yaşananlar

“Komünist rejim”, ilk önce Pomak Türklerinin adlarını değiştirmeye başlamıştır. Bu gelişmeler karşısında Türkler sıranın kendilerine gelebileceğiyle ilgili endişelenince Bulgar yetkililer, sadece Pomakların adlarının değiştirildiğini, Türklerin adlarına dokunulmayacağını söylerler. Ama “komünist” Bulgar rejimine güvenmeyen Türkler, yaşanan gelişmeler karşısında endişelenirler. Bu endişe, “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

Yetkililer “Biz Türklere dokunmuyoruz, oradakiler Pomaklarla karışık aileler veya âren” diyerek konuyu geçiştirmeye çalışıyorlardı. Bu köydeki aileler de onlardan kız alıp vermişliği vardı. Yarın “Sizlerde Pomaklarla karışıklık var” deneceğini ve sıranın buradaki öz be öz Türklere de geleceğini düşündükçe içi içine sığmıyordu.⁶¹²

Ad değiştirme faaliyetlerinin yürütüldüğü süreçte Bulgaristan Türk toplumunda endişeli bir bekleyiş vardır. İnsanlar olabilecek ani baskılara karşı akşamları evlerini terk etmektedirler. Geceyi zor şartlar altında ormanlarda, kaya diplerinde geçirmektedirler. Havalar soğuk olduğu için çocuklar üşür, ama aileler Bulgarlar yerlerini tespit etmesin diye ateş dahi yakamazlar. Baskın korkusuyla evlerden uzak dağlarda geçen gecelerde

⁶¹¹ Yakup, *Kestaneler Altında*, s. 106.

⁶¹² Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 208.

dünyaya gelen çocuklar zor şartlara dayanamazlar ve hayata tutunamazlar.⁶¹³

“İçimizdeki İnci Taneciği” adlı romanda, ad değiştirme faaliyetleri sırasında bazı Türk köylerinin direniş gösterdiği anlatılmaktadır. Bulgar polisi ve askerinden oluşan grup köylülerin direniş göstermesi sonucu köye girememiştir. Romanda anlatına göre direniş üç gün devam etmiştir. En sonunda Bulgarlar helikopter desteği ile köye girmeyi başarmışlardır. Bu olay, komünist Bulgarların Türkleri yok etmek için ne kadar kararlı olduklarını gösteren bir delildir.⁶¹⁴

Bu dönemde “komünist Bulgarların” Türkler üzerinde artan yoğun “asimilasyon” politikaları özellikle millî bir duruşa sahip olan Bulgaristan Türk gençlerini bir arada toplamıştır. “Uzun Gece Adlı” romanda Sofya’da üniversite okuyan Türk gençlerinin arasında bulunduğu söylenen dayanışma ve yardımlaşma bu duruma örnektir. Bu gençleri birbirleriyle yardımlaşma ve dayanışma içinde olmaya iten şeyin iktidarın “asimilasyon” politikaları olduğu romanda açık bir şekilde ortaya konmuştur. Yine romanda, Sofya’da üniversite okuyan gençlerin 1985 yılında Belene Kampı’nda buluştuğunun anlatılması da gençlerin millî bir duruşları olduğunun göstergesidir.⁶¹⁵

Ad değiştirme faaliyetleri Bulgaristan Türk toplumunun sabrını taşıran bir gelişme olur. Sessiz durmanın bir çözüm olmadığını gören Türk toplumu “barışçıl gösteriler” düzenlemeye karar verirler. Düzenleyecekleri gösterilerle, Bulgar adı istemediklerini, Türkçe eğitim istediklerini dile getirecekler ve Bulgaristan’da yapılan insan hakları ihlâllerine dünya kamuoyunun dikkatini çekmeye çalışacaklardı. Türkler, çabucak örgütlenirler. İlk gösterilerini gerçekleştirirler. Gösterileri haber alan Bulgar asker ve polisi Türk köylerini kuşatarak, gösterilere katılımı engellemeye çalışır. Bir taraftan da ad değiştirme faaliyetleri tüm hızıyla devam etmektedir.⁶¹⁶

⁶¹³ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 211.

⁶¹⁴ Erendoruk, *İçimizdeki İnci Taneciği*, s. 100.

⁶¹⁵ İslam Beytullah Erdi, *Uzun Bir Gece*, İstanbul: Berikan Yayınevi, 2003, s. 38.

⁶¹⁶ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 215–216.

“Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” adlı romanda Bulgaristan Türklerinin ad değiştirme faaliyetleri karşısında tepkilerini “barışçıl” bir şekilde ortaya koyduklarından bahsedilmektedir. Ancak Bulgarların bu gösterilere yönelik müdahalesi oldukça sert olmuştur. Eğridere’nin Tazçal ve Sütkesiği köylerinde başlayan direniş yavaş yavaş bölgeye yayılmaya başlamıştır. Toplu direnişe geçen köyler birbirlerine yardım için birleşmeye karar verince karşılarında Bulgar polisini ve Bulgar ordusunu bulmuştur. Bulgarlar tarafından direnişin en ön safında bulunan kadınlara ve çocuklara ateş edilmiştir. Bir buçuk yaşında bir kız çocuğu Türkan Feyzullah öldürülmüştür. Yaralıları da vardır. Kalabalığın arasına tanklar ile saldırımlarına rağmen kalabalık dağılmaz. “*Biz Türk’üz! Türk kalacağız! Türk öleceğiz!*” sloganları atılmaktadır. Bulgar polisi bütün imkânlarını kullanmasına rağmen kalabalık dağılmamaktadır. Sokaklar savaş alanına dönmüştür. Ağzından burnundan kan gelen Türkler bile meydanı terk etmemekte “*Ben Türk’üm! Türk öleceğim!*” diye bağırırmaktadırlar. Genç bir kadın sırtında çocuğu ile tankın önüne dikilmiş, “*Ezin katiller! Ezmekle bizi tüketemezsiniz!*” diye bağırırmaktadır. Yaşananlar artık insanların sabrını iyice taşıdığını göstermektedir. Bulgaristan Türkleri de direnerek seslerini dünyaya duyurmaya çalışmaktadırlar. Bu direniş, Türklerin uzun zamandan beri ilk defa organize bir şekilde hareket etmesi açısından da önemlidir.⁶¹⁷

Olaylar yatışmayınca Bulgarlar polisi ve Bulgar askerleri ne yapacağını şaşırır. Sofya’dan gelen yetkilinin emrini beklerler. Yetkili müdahale emrini verince kalabalığın üzerine otomatik silahlarla dakikalarca ateş açılır. Bu olayın üzerine kalabalık dağılmaya başlar. Bulgar askeri ve polisi ateş kesilince bu sefer de coplarla hücumla geçerler. Yakaladıklarını bir güzel döverler. Meydanda kanlar içinde yatan bir sürü Türk bulunmaktadır. Ölenlerin sayısı belli değildir. Gösterilerden köyelerine dönenler yollarda oluşturulan kontrol noktalarında adlarının değiştirilmesinden kurtulmazlar. Gösterilere katılanlardan ve gösteriyi organize edenlerden onlarca kişi Belene Ölüm Kampı’na gönderilir. Kendilerinden uzun süre haber alınamaz. Bu kişilerden bazıları Belene’de ölürler. Cenazeleri ailelerine teslim edilmez

⁶¹⁷ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, ss. 179–180.

ve dozerlerle eşilen çukurlara gömülürler. Bu kişilerin ölüm kâğıtlarına sahte ölüm nedenleri yazılır.⁶¹⁸

Bulgaristan Türklerinin tek umudu Türkiye'dir. Bu yüzden yaşanan olumsuzluklardan kurtulmanın yolunun olaylardan Türkiye'nin haberdar edilmesi olduğuna karar verirler. Bununla ilgili olarak "Bulgar komünistlerin" baskı, zulüm ve işkencelerinden Sofya, Filibe ve Burgaz'daki Türk Konsoloslukları aracılığıyla Türkiye Cumhuriyeti haberdar edilmeye çalışılmıştır. Türkiye'nin haberdar olduktan sonra gerekli adımları atacağı düşünülmektedir.⁶¹⁹

"Komünist rejimin" baskısı arttıkça Bulgaristan Türkleri de seslerini Türkiye'ye ve dünyaya duyurmak için farklı yollara başvurmuşlardır. "Buruk Acı" adlı romanda anlatılanlara göre bu yollardan birisi, Türkiye'ye, ülkede yaşanan baskıların ve "asimilasyon" çalışmalarının anlatıldığı mektuplar göndermek olmuştur. Bu mektuplar Türkiye'ye ulaşmadan Bulgarların eline geçerse, mektubu gönderen Türkler yargılanıp cezalandırılmıştır. Her şeye rağmen Türkler, seslerini dünyaya duyurmak için ellerinden geleni yapmışlardır.⁶²⁰

"Komünist rejim" yapmış olduğu baskılar ve uygulamış olduğu "asimilasyon" politikalarıyla asıl zararı kendine vermiştir. Bulgaristan Türkleri üzerindeki baskı arttıkça millî ve manevi hassasiyeti olan insanlar kenetlenmeye başlamıştır. Bazı duyguları öldürmek için yapılan baskılar, ters teperek bu duyguların daha da kuvvetlenmesine neden olmuştur. "Sen İstanbul'a Gelme" adlı romanda, bir insanın içinde var olan insan ve millet sevgisini hiçbir baskıcı rejimin ortadan kaldıramadığına değinilmiştir. Bulgaristan Türklerinin adları ellerinden alınmıştır, dilleri yasaklanmıştır, ölümlerinin bile isimleri değiştirilmiştir. "Komünist rejim", Türklere türlü acılar yaşatmasına rağmen onları yok edememiştir.⁶²¹

"Sen İstanbul'a Gelme" adlı romanda anlatılanlara göre, ad değiştirme sürecinden sonra Bulgaristan Türklerinin yakalarına beyaz bir bez parçası

⁶¹⁸ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, ss. 182–183.

⁶¹⁹ Erendoruk, *Buruk Acı*, ss. 154–155.

⁶²⁰ Erendoruk, *Buruk Acı*, s. 245.

⁶²¹ Şerefli, *Sen İstanbul'a Gelme*, ss. 113–114.

ile Bulgar adlarını asmaları zorunlu kılınmıştır. Bu durum, Türk gençlerinin tepkilerine neden olmuştur. Bazı Türk gençleri göğüslerine ay yıldız ve Türk isimlerini dövme olarak yaptırmışlardır. Bunları yapmalarındaki amaç öldükleri zaman Türk olduklarının ve Türk adlarının bilinmesini istemeleridir.⁶²²

“Kestaneler Altında” adlı romanda, Bulgaristan Türklerinin ad değiştirme politikalarına yönelik tepkileri arttıkça rejimin kendisine muhalif olanları toplama kamplarına ve hapisanelere doldurduğundan bahsedilmiştir. Mahkemeler her gün yeni yeni cezalar kesmektedir. Cezaevleri ve toplama kampları ağzına kadar dolmuştur. Yeni mahkûmlara yer açmak için eski mahkûmlar Türklerin yaşamadığı, halk tarafından destek bulamayacakları köylere sürgüne gönderilmektedirler. Bulgaristan Türklerinin geri adım atmadığını gören rejimin tavırlarında bir yumuşama meydana gelmiştir. “Komünist rejim”, aileleri Türkiye’ye kaçmış olan beş çocuğa vize vermiştir. Gerçekleşen bu olay, “komünist rejimin” direncinin yavaş yavaş kırıldığını göstermesi bakımından önemlidir.⁶²³

İncelenen romanlarda, Bulgaristan Türklerinin ad değiştirme sürecinde toplumsal olarak büyük sıkıntılar çektiklerinden bahsedilmiştir. Toplum içerisinde Türkçe konuşmak yasaklanmıştır. Türklerin yaşamış oldukları köyler, komünist rejimin tarafından basılmış, Türklerin adları zorla değiştirilmiştir. Yaşananlara tepki gösterenler ve adlarını değiştirmek istemeyenler, rejim tarafından ağır bir şekilde cezalandırılmıştır. Bu dönemde Bulgaristan Türklerine yönelik tutuklamalar, sürgünler, işkenceler ve cinayetler gerçekleşmiştir. Bütün bu olumsuzluklar Bulgaristan Türklerinin direncini kırmamış, tam aksine millî değerlere daha fazla sarılmalarına neden olmuştur. Türkler, “barışçıl yollarla” haklarını aramaya başlamışlardır.

3.4.6.6. Toplumsal Yozlaşma

“Komünistlerin” yoğun baskıları sonucunda Bulgaristan Türk toplumunda gözle görülür bir yozlaşma meydana gelmeye başlamıştır.

⁶²² Şerefli, *Sen İstanbul’a Gelme*, s. 220.

⁶²³ Yakup, *Kestaneler Altında*, ss. 238–239.

Yaşanan gelişmelerin çoğu insanlara normal gelmeye başlamıştır. Bu durum her geçen gün daha vahim bir hâl almaktadır. BKP'nin baskıcı politikalarının Bulgaristan Türklerinin sosyal yaşamına yansımaları “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

Kardeşim, biz Türk olarak bitmişiz be, vallahi yokolmuşuz. İşte bütün bunlar beni verem ediyor. İnsan cezaevinde daha rahat be. İnan söylediğim gerçek. Orada üç beş Türk hiç olmazsa doğru dürüst Türkçe konuşuyor, kendi benliğinin farkında. Dışarıda ne bu be kardeşim? Düğüne gitmekten kaçınıyorum. Hep Bulgar oyun havası, Bulgar müziği, bir de ‘Gorçivo’ âdedi çıkmış. Bu millet genç evlileri öpüştürmeye ne meraklıymış? Artık düğünlere gitmeyeceğim. Cenazeye gidiyorsun, halkın yarısı cenaze namazına durmuyor. Neymiş, devlet memuruymuş, öğretmenmiş, namaza durursa, mimplenecekmiş! İş mi bu yahu?⁶²⁴

Bulgaristan Türkleri arasında millî kimliğinden ve manevi değerlerinden uzaklaşmış bir kesim de bulunmaktadır. Bu kişiler adeta rejimin çığırtkanlığını yapmaktadırlar. Rejimin gözüne girmek için her şeyi yapmaktadırlar. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda bu kişilerin yaptıkları şu şekilde anlatılmaktadır:

Gazetede köylerde yapılan “Soyağacı” törenlerinin birinde o aileye mensup birinin elinde fırında kızarmış bir domuz yavrusu fotoğrafı vardı. Adamın bu domuzu kendi elleriyle büyüttüğünü ve misafirlere sunmaktan gurur duyduğunu söylediği yazılıydı. Bizim insanımız bu kadar mı kendini unuttu ki, böyle saçmalıklar yaşanıyor? Bu insanlarda haya da mı kalmadı ki?⁶²⁵

“Komünist rejim”, “soya dönüş siyasetini” hayata geçirmek için kendine hizmet eden Türkler arasında “akraba toplanmaları” adı altında bazı etkinlikler düzenlemektedirler. Bu etkinliklerle ad değiştirme faaliyetlerinin zorla değil gönüllü olarak gerçekleştirildiği mesajı da verilmek istenmiştir. “Kestaneler Altında” adlı romanda “akraba toplanmaları” ile ilgili şu bilgilere yer verilmiştir:

Bir sülaleden olan iki yahut üç akraba ilkin büyük bir hazırlık yapıyorlar. Beş, altı, yedi nesil önceki bir ecdattan türeme bütün akrabaları

⁶²⁴ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 180.

⁶²⁵ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 297.

arayıp buluyorlar ve soy ağacını hazırlıyorlar. Ağacın gövdesini ecdat teşkil ediyor. Onun oğulları ağacın en kalın dalları. Torunlar ikinci boy dalları teşkil ediyor ve böylece en ince filizlere, yani sülalenin en genç nesline varılıyor. Elbette ki, bu ağaca sülalenin her ferdi yeni, yani Bulgar adlarıyla kaydediliyor. İkinci adım sülalenin ferdlerinin yeni hayatın kuruculuğuna iştirakını anlatan demecin hazırlanması. Bu demeçte sülalenin bilinen ve bilinmeyen ferdlerinin çalışkanlığı, dürüstlüğü, meslekleri, aldıkları vazifeler, vatana olan hizmetleri övgüyle anlatılıyor. En sonunda raporu sunan orada bulunanların adından yeni siyaseti canla başla desteklemeye devam edeceklerine devlet temsilcilerinin önünde vad ediyorlar.⁶²⁶

“Sen İstanbul’a Gelme” adlı romanda da “Komsomolcu Gençlik” öncülüğünde “emaneti teslim alma” kampanyasının yapıldığından bahsedilmektedir. Bu toplantılara yeni Bulgar olmuş Türk gençleri davet edilmekte ve bu gençlerden Bulgarlığı ve Bulgar gelenek ve göreneklerini yaşayacaklarına dair sözler alınmaktadır. Bunun yanında Türk kızlarının Bulgar gençlerle evlendirilmesi projesi de gizliden gizliye hayata geçirilmiştir. Bulgar gençlerle evlenen Türk kızlarına yüksek mevki, ev ve maaş verilmektedir. Ancak Bulgar kızların Türk erkeklerle evlenmesine izin verilmemektedir. Amaç, Bulgaristan’da Türk kimliğini ortadan kaldırmaktır.⁶²⁷

“Sen İstanbul’a Gelme” adlı romanda, Türk kızlar ile Bulgar gençlerin evliliklerinin özendirildiğinden bahsedilmektedir. Bu konu ile ilgili “Komünist Gençlik Teşkilâtı” adlı yapının gizli faaliyetler yürüttüğü ve bu faaliyetlerin Bulgaristan Türklerine büyük zararlar verdiği de romandan anlatılmaktadır. Gençlerin ahlâk anlayışları tamamen ortadan kaldırılmak istenmektedir. Bunun için düzenlenen konferanslarla gençlerin zihinlerine, “dinin masal olduğu, bakireliğin gülünç olduğu” düşünceleri yerleştirilmeye çalışılmaktadır. Gençlerin, cinsel ilişkiye girmelerini teşvik eden programlar düzenlenmektedir. Bu durum toplumun ahlâk anlayışını derinden yaralamıştır. Bu kampanyaların yapıldığı yıllarda bazı liseli Türk kızlarının gayrimeşru çocuklar doğurduğu ve bu çocukları yurtlara verdiği de romanda

⁶²⁶ Yakup, *Kestaneler Altında*, s. 250.

⁶²⁷ Şerefli, *Sen İstanbul’a Gelme*, s. 208.

geçmektedir. Bulgaristan Türklerini yok etmek, Türk adını Bulgaristan'dan silmek isteyen “komünist rejim”, Türklerin bütün manevi değerlerine yönelik bir saldırı içerisindedir. Saldırlar her geçen gün farklı bir boyut almaktadır.⁶²⁸

“Sen İstanbul'a Gelme” adlı romanda geçen Çalığışu da “komünist rejimin” propagandalarının etkisi altında kalarak gayrimeşru bir hamilelik yaşamıştır. Havva, Çalığışu'nun bu gayrimeşru ilişki sonucunda dünyaya getirdiği kızıdır. Çalığışu, içerisinde bulunduğu arkadaş ortamının bakireliğe gülünç olarak bakması, kız olarak beğenilmeme korkusu ve sadece sakat, çirkin kızların bakire kaldıkları anlayışının onu bu yola ittiğini anlatmaktadır. Bu tarz hamileliklerin o dönemde oldukça yaygın olduğu ve Çalığışu'nun yaşamış olduğu pişmanlık, Havva'nın “*Herhâlde yalnız değilmişsinizdir.*” şeklindeki serzenişine vermiş olduğu “*Değildim tabii. Kimileri hamile kalınca kendi kendilerine kürtaj yaptılar, döllerini parçalayarak okul tuvaletine attılar. En iğrenç en utanç verici yıllarımdır o yıllar.*” şeklindeki cevapta apaçık ortadadır.⁶²⁹

Romanlarda, bu dönemde “komünizme” hizmet eden Türklerin millî ve manevi değerlerden tamamen uzaklaşarak “komünist Bulgarların” istediği tarzda bir hayat yaşamaya başladıklarına değinilmiştir. Bulgarlara ait gelenek ve görenekler, Türkler arasında yayılmaya çalışılmıştır. “Komünizm” taraftarı bazı Türkler, bu çalışmalara ön ayak olmuştur. Amaç, Türk kültürünü yozlaştırmak, Türkleri kültürel değerlerinden uzaklaştırarak Bulgarlaştırmaktır.

3.4.6.7. Göç Öncesi Eğitim

Bulgaristan Türkleri, Bulgar yöneticiler tarafından bilinçli olarak eğitim faaliyetlerinden mahrum bırakılmaktadır. Amaçları, Türkleri Bulgaristan'dan göç ettirmek olan BKP'li yöneticiler Türklerin iyi bir eğitim almasını da istememektedir. Eğitim alıp kendini yetiştirmiş olan bir Türk, ileride “komünist rejim” için bir tehlike oluşturabilir. Bu yüzden Türkler, eğitim faaliyetlerinden olabildiğince uzak tutulmaya çalışılmıştır.

⁶²⁸ Şerefli, *Sen İstanbul'a Gelme*, ss. 266–267.

⁶²⁹ Şerefli, *Sen İstanbul'a Gelme*, s. 275.

BKP'nin iktidarı ele geçirmesinden sonra, eğitim de tamamen partinin kontrolüne geçmiştir. Bulgaristan Türklerinin eğitiminde, “komünizm” sempatisini, “sosyalist Türk yazarlara” yer verilmektedir. Özellikle Nazım Hikmet, Sabahattin Ali, Orhan Kemal, Fakir Baykurt ve Aziz Nesin gibi “sosyalist” yazarların eserleri okullarda Türk çocuklarına okutulmaktadır. Ancak Mehmet Akif Ersoy, Necip Fazıl Kısakürek gibi “milliyetçi” yazarların eserlerine kesinlikle okullarda yer verilmemektedir. Bu yazarların düşünceleri, BKP için çok büyük bir tehdittir. Okullarda okutulan yazar tercihleri bile BKP'nin Türklere karşı tutumunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.⁶³⁰

“Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda Türklerin eğitimiyle ilgili olarak şu bilgilere yer verilmiştir: “*Bir de o yılbaşında gelen daskele var ama adamın pek dersle işi yok. Onunki salla başını, al maaşını. Senin çocuğunu okutup da bu memlekete memur olmasını mı isteyecek.*”⁶³¹ Verilen bu bilgilerden Bulgaristan Türklerinin eğitim konusunda bilinçli olarak geri bırakıldıkları sonucuna rahatlıkla ulaşabiliriz.

“Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanda, “komünist rejimin” Bulgaristan’da Türk çocuklarına eğitim konusunda “ayrımcılık” yapıldığından, çocukların haklarının yenildiğinden bahsedilmektedir. Belediyelere “*Köyünüzde çok iyi başarıyla lise ve teknik okul bitiren Türk asıllı gençler varsa onlara iyi hâl karakteristik mektupları vermeyiniz.*” şeklinde bir sirküler mesaj gelmiştir. Yaşanan bu gelişmeler, gelecekte Bulgaristan’da Türkleri bekleyen çok ciddi problemlerin ayak sesi niteliğindedir.⁶³²

“İçimizdeki İnci Taneciği” adlı romanda geçen “*Komünist ideolojisinin hakim olduğu ülkelerde kreşlerden başlayıp okulların bütün merhalelerinde, üniversitelerde, basında, yayında çocuklara ateist eğitimi verilir.*”⁶³³ ifadesi bizlere “komünistlerin” eğitim politikalarının temelini nereye dayandığını

⁶³⁰ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 107.

⁶³¹ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 72–73.

⁶³² Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, s. 125.

⁶³³ Erendoruk, *İçimizdeki İnci Taneciği*, s. 31.

gösteren önemli bir ipucudur. Bu yüzden “komünist” ülkelerde ibadetlerin her türlü yasaktır.

“Komünist” Bulgaristan’da okullarda verilen eğitim ile “ateizm” propagandası yapılmaktadır. Amaç, toplumu dinden uzaklaştırmak ve BKP’yi tek güç durumuna getirmektir. Özellikle Müslüman Türk çocuklarının kafaları karıştırılmaya çalışılmaktadır. “Rumeli’den Esen Yel” adlı romanda komünist öğretmenler aracılığı ile yapılan “ateizm” propagandasından bahsedilmiştir. “Komünist öğretmen”, öğrencilere “Allah’tan bir şey dilerse olur mu?” sorusunu sorar. Öğrencilerin “Elbet olur!” cevabı karşısında “Madem öyle, dua edin, gözlerinizi kapatıp Allah’tan sevdiğiniz bir şey dileyin, bakalım olacak mı?” şeklinde başka bir soru yöneltir. Çocuklar, gözlerini kapatıp Allah’a isteklerini iletirler. Öğretmen gözlerini açmalarını söyler. Hiç kimsenin dileği gerçekleşmeyince öğretmen bu sefer hemen karşı atağa geçer. Öğrencilere, “Pekâlâ şimdi gene gözlerinizi kapayıp Stalin Baba’dan dileyin bakalım, o olacak mı?” der. Öğrenciler, öğretmenlerinin istediğini yaparlar. Gözlerini açtıklarında hepsinin önünde bir paket vardır. Çocuklar eve gittiklerinde kendilerine paketi Allah’ın değil, Stalin Baba’nın verdiğini söylerler. Amaç öğrencilerin kafalarını karıştırmak ve onları Allah’ın olmadığına ikna etmektir. Çünkü manevi bağları koparılan insan her şekilde kolayca sokulabilir. “Komünistler” de eğitim yolu ile bu bağları ortadan kaldırmak için var güçleri ile çalışmaktadırlar.⁶³⁴

Bulgaristan’da özellikle “komünist dönemde” Türk çocuklarının eğitimi konusunda büyük sıkıntılar yaşanmıştır. Özellikle “Medresetü’n Nüvvâb” kapatılınca Bulgaristan’da Türk çocuklarına din dersi verecek hoca yetişmez olmuştur. Din dersi görmeyen çocukların zihinlerine, bazı öğretmenler tarafından “Din halklara afyondur.” düşüncesi yerleştirilmeye çalışılmıştır.⁶³⁵

“Komünizm döneminde”, Türk okulları “devletleştirilmiştir”. Amaç, Türk çocuklarını millî bir eğitimden uzaklaştırıp, “komünist” felsefeye göre

⁶³⁴ Tunaboşlu, *Rumeli’den Esen Yel*, ss. 12–13.

⁶³⁵ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, ss. 21–22.

yetiştirme. Bu durumla ilgili olarak “Buruk Acı” adlı romanda şunlar anlatılmıştır:

Amaçlarının Türk çocuklarının öğretim ve eğitiminin Türklük, Müslümanlık, Türkiye’ye bağlılık rayından kaydırılıp, Bulgarlık ve komünistlik rayına oturtulması olduğunun farkına geç varmıştı. Çok geçmeden din dersleri okul programlarından atılmış, daha sonra da Türkçe dersler “yabancı dil öğrenimi” durumuna sokulmuştur. Öğrencilerin, dolayısıyla, bütün Türk halkının ana dili olan Türkçe gittikçe cılızlaşıyor, zayıflıyor, kısırlaşıyordu. Basın yayın aracılığı ile bir yandan, ortamın etkisiyle öbür yandan dilimize bir sürü Bulgarca kelime sokuyordu.⁶³⁶

“Aladağ’dan Çıktı Yola” adlı romanda da 1958 – 1959 ders yılında yaşanan gelişmelerden bahsedilmektedir. Mehmet ve Recep’in yanlarına gelen öğretmenleri Sabri Ramadan ve Hayriye Memova, gençlere artık Türk Dili ve Edebiyatı dersi dışındaki tüm derslerin Bulgarca okutulacağı söylerler. Bu gelişmeler “Nisan Kararları”nın uygulanmaya başlanmış olduğunu göstermektedir. Böylelikle Türk okullarının yavaş yavaş kapatılması süreci de başlamış olmuştur. Aynı dönemde Türk Pedagoji Okulunun ismi “Pedagoji Okulu” olarak değiştirilmiştir. O dönemde ortaokulu Bulgarca okuyan Türk öğrenci sayısı çok azdır. Türk köylerinde bulunan okullarda okuyan çocuklar için artık eğitim hayatına devam edebilmek zorlaşmıştır. Eğitim hayatına devam etmek isteyen Türk çocukları artık çok daha fazla çaba göstermek zorundadır.⁶³⁷

BKP Merkez Komitesi tarafından alınan “Nisan Kararları” Bulgaristan Türklerinin eğitim hayatlarını derinden etkilemiştir. Türkçe eğitimin kısıtlanması ile başlayan süreç Pedagoji okullarının kapatılması süreci ile devam etmiştir. “Aladağ’dan Çıktı Yola” adlı romanda Sofya ve Eski Zağra’da bulunan Pedagoji okullarının kapatıldığından bahsedilmektedir. Bunların yanında Şumnu, Razgrad ve Kırcaali’de bulunan pedagoji okullarının ise dört yıl içinde kapatılacağından bahsedilmiştir. Yani Bulgaristan’da Türklerin eğitim görebileceği okullar tamamen ortadan

⁶³⁶ Erendoruk, *Buruk Acı*, ss. 23–24.

⁶³⁷ Altınok, *Aladağ’dan Çıktı Yola*, s. 78.

kaldırılmış olacaktır. Bu durumda Türklerin “Bulgarlaştırılması” yolunda atılan önemli bir adım olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶³⁸

“Komünizm döneminde” Bulgaristan Türk toplumu her alanda olduğu gibi eğitim alanında da sıkıntılı günler geçirmektedir. Eğitim alanında yaşanan gelişmeler günden güne daha da vahim bir hâl almaktadır. Türk çocuklarının eğitim durumlarının vahametinde BKP kadar, Türkçe eğitime önem vermeyen ailelerin de payı vardır. Bu durum “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda şu şekilde ifade edilmektedir:

Geçenlerde Türkçe dersler de seçmeli oldu. Dersteydim. Okul müdürü sınıfa girdi. Çocuklara o günden itibaren Türkçe dersleri isteyenin okuyacağını, istemeyenlerin dersten çıkabileceğini söyleyince, sınıf boşaldı. Önümdeki sıralarda üç beş öğrenci kaldı. Düşün ki hocam, bu okulda bir Bulgar çocuğu yok. Biz mi Türkçe’yi sevdiremedik, ailede mi kusur var, devlette mi, anlamış değilim?⁶³⁹

“Buruk Acı” adlı romanda verilen bilgilere göre 1973 yılında okullarda yabancı dil statüsünde okutulan Türkçe dersleri tamamen yasaklanmıştır. Komünist rejim, bu yasağın Türk çocukların ailelerinin isteği doğrultusunda gerçekleştiğini belirtmektedir. Velilerden Bulgarca öğrenmeye engel olduğu gerekçesiyle çocuklarının Türkçe dersi görmesini istemediklerine dair birer dilekçe almışlardır. Böylelikle Bulgaristan’da Türkçe eğitim tamamen yasaklanmıştır. İmza vermek istemeyenler yine komünist rejimin adamları tarafından acımasız bir şekilde cezalandırılmışlardır.⁶⁴⁰

“Aladağ’dan Çıktı Yola” adlı romanda komünist rejimin okullarda Türk çocuklarının Türkçe eğitim görmelerini engellemek için yapmış oldukları propagandalardan bahsedilmiştir. BKP yetkilileri tarafından ilkokul ikinci sınıfa giden Türk çocuklarının velilerinin büyük çoğunluğunun çocuklarının Türkçe eğitim görmelerini istemedikleri gerekçesiyle, Türkçe derslerinin tamamen kaldırılması teklif edilmiştir. Türk çocuklarının Bulgarcalarının zayıf olmasından dolayı eğitim hayatlarında başarısız oldukları gerekçesiyle Türk çocuklarının kendi aralarından da sadece Bulgarca konuşmalarının

⁶³⁸ Altınok, *Aladağ’dan Çıktı Yola*, s. 162.

⁶³⁹ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 141.

⁶⁴⁰ Erendoruk, *Buruk Acı*, ss. 33–34.

gerekliliği üzerinde durulmuştur. Okullarda Türk çocuklarına yönelik baskılar artmaya başlamıştır. Türkçe konuşmak tamamen yasaklanmaya başlamıştır.⁶⁴¹

Bulgaristan Türkleri üzerindeki baskı her alanda olduğu gibi eğitim alanında da yoğunlaşmıştır. Bir milleti yok edebilmek için önce anadilde eğitimin önüne geçilmesi gerekmektedir. Bunun farkında olan “komünist yöneticiler” de Türklerin eğitimleriyle “özel” olarak ilgilenmişlerdir. Türkçe eğitim birden yasaklanmamıştır. Yavaş yavaş, aşama aşama ortadan kaldırılmıştır. “Golgota’dan Dönenler” adlı romanda da, Bulgaristan Türklerinin eğitimi ile ilgili olarak şu bilgilere yer verilmiştir:

Ülkenin Türk nüfusunun düşük yüzdeli bazı bölgelerinde ana dilinde eğitim, seçmeli ders olarak haftada iki saate düşürülmüştü. Başka bölgelerde ise tedrisattan çıkarılmıştı. Koridordaki hoparlör, güya velilerin talebi doğrultusunda ana dilde eğitimden vazgeçilmesini ballandırarak aktarıyordu. Haberin doğruluğunu Avdullalı Osman Efendi fısıldayarak teyit etmişti. Aslında velilerin istekleri kulak ardı edilmişti.⁶⁴²

“Aladağ’dan Çıktı Yola” adlı romanda 1976 yılında okullarda Türkçe dersinin tamamen yasaklandığından, Türkçe dersinin yerine Rusça derslerinin konduğundan bahsedilmektedir. Bu durum, Bulgaristan Türkleri arasında bir tedirginliğe neden olmuştur. Ayrıca Türk öğretmenler arasında da gruplaşmalara meydana gelmiştir. Herkes birbirinden şüphelenir hâle gelmiştir. Türkçe eğitimin kalkmasına karşı olan öğretmenler bile oluşturulan baskıcı politika yüzünden bu konu ile ilgili düşüncelerini açıklayamamaktadır.⁶⁴³

Türk çocuklarına, Türklere düşmanlık içeren kendi milletlerini kötüleyen şiirler ezberletilmektedir. Bu bilinçli olarak yapılan bir şeydir. Bu şekilde Türk çocuklarını tarihi bağlarından koparabileceklerini düşünmektedirler. Evrensel bir eğitim yerine BKP’nin isteğine göre güdümlü bir eğitim verilmektedir. “Komünist” Bulgaristan’daki eğitimin durumunu Muhammet Efendi’nin “*Peki, öğretmen bu şiiri neden okutuyor*

⁶⁴¹ Altınok, *Aladağ’dan Çıktı Yola*, ss. 407–408.

⁶⁴² Altınel, *Golgota’dan Dönenler Belene Kampı*, s. 206.

⁶⁴³ Altınok, *Aladağ’dan Çıktı Yola*, ss. 411–412.

size? Hem bu köyde Bulgar da yok. Bu şiir Bulgar çocukları için yazılmış. Sen Türk çocuğusun ve Bulgar çocuğuyum diye bağıryorsun, nasıl oluyor bu?”⁶⁴⁴ serzenişi özetlemektedir. Amaç Türk çocuklarını kendi köklerine düşman olarak yetiştirmektir. Başka türlü aşağıdaki şiirin Türk çocuklarına ezberletilmesinin bir açıklaması olamaz.

Ovada Türk öldürmek
Benim için büyük zevk
Esareti kaldırmak
Kurtulmak eşsiz bir zevk⁶⁴⁵

“Komünist” Bulgaristan’da eğitim de tamamen rejimin kontrolü altındadır. Mevcut olan eğitim sistemi, Türk çocuklarında ana dillerine ve millî kimliklerine karşı bir ön yargı oluşturmaya çalışmaktadır. “Aladağ’dan Çıktı Yola” adlı romanda tedavi için hastaneye yatırılan ve orada eğitim de gören Mehmet’in kızı Semra’nın babasına dediği “*Ben Türkçe öğrenmek istemiyorum baba!*” sözü karşısında babasının sormuş olduğu “*Niçin?*” sorusuna Semra’nın vermiş olduğu “*Çünkü Türkler kötü insan. Onlar Bulgarlar’ı kesmişler.*” cevabı Bulgar eğitim sisteminin Türklere bakışını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Semra, öğretmenlerinin ve ciciannelerin kendilerine sürekli olarak Türklerin kötü insanlar oldukları anlattıklarını babasına söylemiştir. Böylelikle hem Bulgar çocuklarında hem de Türk çocuklarında Türklere karşı bir nefret oluşturulmak istenmiştir. Yukarıdaki örnek bizlere “komünist rejimin“ bunda nispeten başarılı olduğunu göstermektedir.⁶⁴⁶

Uygulanan eğitim programlarının neticesi olarak Türk çocuklarının dilleri iyiden iyiye bozulmaya başlamıştır. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda, roman kahramanı Muhammet Efendi’de bu durumdan dert yanmaktadır. Bulgar devletinin “tek uluslu Bulgaristan” yaratma hayali doğrultusunda uygulanan eğitim programları neticesinde Türk çocukları dillerini unutmaya başlamıştır. İlerleyen yıllarda Türkçe konuşan kişi kalmayacak olması, Türklük için defalarca hapse girmiş olan Muhammet

⁶⁴⁴ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 98.

⁶⁴⁵ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 97.

⁶⁴⁶ Altınok, *Aladağ’dan Çıktı Yola*, s. 388.

Efendi'yi endişelendirmektedir. İşin garibi yeni sistemde eğitilen Türk çocukları artık kendi adlarını da beğenmemeye başlamıştır. Romanda, o dönemde Türk çocuklarının konuştukları Türkçeye şöyle birkaç örnek verilmiştir:

Fati, seen her petıkta⁶⁴⁷ sreştan⁶⁴⁸ olurdu noldu? Sındın galiba çöcükten?

Fiki, çok prossun⁶⁴⁹. Gızdırma beni bi sopa atarın, yataana eşersin sonca. Hem beem napçan seni interesuva⁶⁵⁰ yapmasın, sen kendi priyatelkana⁶⁵¹ bak!

Büün bizim klasna⁶⁵² vaadı, izpitten⁶⁵³ kurtulduk. Siz naptınız?⁶⁵⁴

Millî hassasiyetleri olan Bulgaristan Türkü gençler, Türkiye'ye göç etmeden önce iyi bir eğitim almak için uğraşmaktadırlar. Bundaki amaç, göç ettikleri zaman Türkiye'ye daha faydalı kişiler olabilme düşüncesidir. “Maria Aşkım Benim” adlı romanda Hayri, okulda okuyan Türk çocukları görünce duygulanmaktadır. Hayri, duygu ve düşüncelerini şu sözlerle açıklamıştır:

Anavatana gitmeden evvel kendimize iyi bir tahsil ve terbiye öğrenme şevkim artıyordu. Yepyeni ufuklarla, Anavatana gittiğimizde memleketimize yararlı birer fert olarak hizmet görmek, ruhumda tatlı bir sevinç hissediyordum.⁶⁵⁵

“Komünizm döneminde”, Bulgaristan Türklerinin eğitimi ile ilgili de ciddi problemlerin yaşadığı romanlarda üzerinde durulan bir konudur. Bu dönemde her geçen gün Bulgaristan Türklerin eğitimi ile ilgili yaşanan sıkıntılar her geçen artmıştır. Türk okulları “devletleştirilmiş”, Türkçe eğitim engellenmiş, Türk okulları kapatılmış ve en son da Türkçe eğitim yasaklanmıştır. Bütünü bu gelişmeler “Nisan Kararları” çerçevesinde uygulanmaya başlanan “asimilasyon” çalışmalarının bir sonucudur.

⁶⁴⁷ Cuma.

⁶⁴⁸ Randevu.

⁶⁴⁹ Âdi.

⁶⁵⁰ İlgi.

⁶⁵¹ Kız arkadaş.

⁶⁵² Yazılı sınav.

⁶⁵³ Sınav.

⁶⁵⁴ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 145.

⁶⁵⁵ Tezel, *Maria Aşkım Benim*, s. 5.

Bunların haricinde Türk çocuklarının eğitim almalarının önüne geçebilmek adına bazı “ayrımcı” uygulamaların da var olduğuna dair romanlarda bazı bilgiler bulunmaktadır. Ülkenin geleceği açısından büyük bir tehdit olarak görülen Türklerin çocuklarının iyi bir eğitim alması “komünist idareciler” tarafından sürekli engellenmiştir.

3.4.7. Göç Öncesi Bulgaristan Türk Aydınlarının Durumu

Her dönemde olduğu gibi “komünizm döneminde” de Türklere yönelik baskılar artarak devam etmektedir. Özellikle de millî ve manevi değerlerine bağlı olan Türk aydınlar bu baskıdan fazlasıyla nasibini almaktadırlar. Aydını susturulmuş ve sindirilmiş bir milleti yok etmek oldukça kolaydır. “Komünizm döneminde”, Türkleri eritmeyi ve yok etmeyi kafasına koyan Bulgar idarecilerin Türk aydınlarını yoğun bir şekilde baskı altına alması da bu amaca hizmet etmektedir.

“Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda anlatılanlara göre, Bulgarlar; millî bilinci yüksek, “milliyetçi” Türk gençlerinin yetişmesinde önemli bir yer tutan Nüvvâb medreselerini kapatabilmek için Osman Kılıç davasını bir koz olarak kullanmaktadırlar. Nüvvâb kapatıldığı zaman “milliyetçi” Türk aydınlarının yetişmesinin önü alınmış olacaktır. Böylece Bulgaristan Türklerini sindirmek de oldukça kolaylaşacaktır. Yapılan bütün hamleler, Bulgaristan Türklerini her alanda yok etmeye yöneliktir.⁶⁵⁶

Yine aynı romanda, Bulgaristan Türklerinin millî ve manevi yönü ağır basan önemli aydınlarından biri olan Osman Kılıç’a karşı Bulgarlar idarecilerin tavrı her şeyi açıklar niteliktedir. Romanda geçen ve Osman Kılıç’a yönelik söylenen, “*Ecdadının bize yaptığı yetmiyormuş gibi, bir de kalkmış Türk okulu istiyor, hattâ okullarda Türk tarihi okutulmasını istemek cesaretinde bulunuyor. Yok öyle yağma, Türklüğün kökünü kazıyacağız.*”⁶⁵⁷ ifadeleri durumu net olarak özetlemektedir. “Komünist idareciler” tarafından Bulgaristan Türk aydınlarına nefes aldırılmamaktadır.

“Komünist rejim”, aydınları yoğun bir şekilde baskı altında tutmaktadır. Bulgaristan’da aydınlar BKP’yi öven, yücelten şiirler, hikâyeler, romanlar

⁶⁵⁶ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 24.

⁶⁵⁷ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 22.

yazmakta, şarkılar söylemekte özgürdürler. Ancak hayatlarının herhangi bir bölümünde bir kere dahi BKP'ye bir eleştiri yöneltse, yapmış oldukları övgülerin hiçbir anlamı kalmaz. Hemen takibe alınırlar, tutuklanırlar veyahut cezaevlerine gönderilirler. Bu durum en çok ülkede yaşayan millî ve manevî hassasiyetlere sahip Türk aydınlarını etkilemiştir. Çünkü bu aydınların verdikleri her eser BKP için bir tehdittir. Bu yüzden de Türk aydınlar Bulgaristan'da kaldıkları süre zarfında çok zor şartlar altında hayatlarını devam ettirmeye çalışmışlardır.⁶⁵⁸

“Aşkî Arayanlar” adlı romanda, “komünist yetkililerin” Türk aydınlarının bir araya gelmelerini sakıncalı bulduğundan bahsedilmektedir. Türk aydınlar, kurmuş oldukları “Edebiyat Derneği” aracılığı ile bir araya gelerek bazı konularda fikir alışverişinde bulunmaktadırlar. Bu meclislerde konuşulan Türk kültürü ile ilgili konular, rejim yetkililerini rahatsız etmektedir. Bu yüzden de Celil Osmanov adlı parti yetkilisi bu derneğin faaliyetlerine son verilmesini ister. Böylelikle, Türklerin kökleri ve tarihleriyle ilgili gerçeklerden uzaklaşmaları amaçlanmaktadır. Kökü ve tarihi ile bağları koparılan Bulgaristan Türklerini Bulgarlaştırmak daha kolay olacaktır.⁶⁵⁹

“Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanda BKP'nin gazete ve dergiler etrafında bir araya gelen Türk aydınları dağıtmayı amaçladığına değinilmiştir. Partiye sadık bile olsa Türk aydınların bir arada olması BKP'yi tedirgin etmektedir. BKP Merkez Komitesi, “yılanlar yuvası” olarak görmüş olduğu Türk aydınları dağıtmak için özel olarak bazı kimseleri görevlendirilmiştir. Görüldüğü gibi “komünistler”, hangi düşüncede olursa olsun Türklerin bir arada olmasına tahammül edememektedir. Hedef, Bulgaristan Türklerini parçalayarak yok etmektir.⁶⁶⁰

“Aladağ'dan Çıktı Yola” adlı romanda, 1968 Yakın Akraba Göçü sırasında Türkiye'ye göç etmek isteyen Türk aydınlarının “komünist rejim” tarafından ele geçirilmeye çalışıldığından aydınlar üzerinde yoğun bir baskı kurulmaya çalışıldığından bahsedilmiştir. “Komünist rejim” Türk aydınları

⁶⁵⁸ Erendoruk, *Uçurum*, s. 76.

⁶⁵⁹ Erdi, *Aşkî Arayanlar*, s. 105.

⁶⁶⁰ Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, s. 218.

birbirlerine düşürmek için de gizli faaliyetler yürütmektedir. Özellikle göç evraklarının gecikmesi ve sürecin uzaması “komünist rejim” tarafından fırsata çevrilmeye çalışılmıştır. Türk aydınları arasında Türkiye aleyhinde bir propaganda başlatılmıştır. Böylelikle Türk aydınların Türkiye’ye göç etmesi engellemek istenmiştir. Bunun için yine parti üyesi olan Türk aydınlarından faydalanılmıştır. Bazı Türk aydınları kişisel çıkarları doğrultusunda rejime hizmet etmekten geri durmamışlardır.⁶⁶¹

“Komünist rejim”, Türklere yönelik baskılarını arttırırken Türk aydınlarına bazı göstermelik haklar tanımıştır. Başta verilen haklar bir süre sonra tekrar ellerinden alınmıştır. “Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” adlı romanda, Bulgaristan Türk aydınlarının kendilerini öğüten değirmene avuç avuç, kova kova su taşıdıkları benzetmesi yapılmıştır. “Komünist Bulgar idareciler”, Türk aydınlara millî ve dinî değerlerini ellerinden alınırken ses çıkarmamaları için verdikleri hakları amaçlarına ulaştıktan sonra geri almışlardır. Romanda örnek olarak, Türk okullarının kapatılması sırasında, şair ve yazarlara Türkçe kitap yayınlama hakkı verildiğinden bahsedilmiştir. Maalesef çoğu Türk aydını genel tabloyu görememiş, anlık kazanımlar için susmayı tercih etmişlerdir.⁶⁶²

Bulgaristan’da yaşanan gelişmeler, Türk toplumu ve Türk aydınları için büyük bir tehlike arz ederken, Türk aydınlarının büyük çoğunluğu durumun ne kadar vahim olduğunun farkında değildir. Bu durum “Toprağa Kan Düştü” adlı romanda şu şekilde anlatılmıştır:

Beni endişelendiren bir durum da, Türk aydın kesiminin dahi bu tehlikeyi idrak edememiş olmasıydı. Ağacından koparılan söğüt dalının bir süre yeşil kaldıktan sonra kuruyacağının çok az kişi farkına varmış. Onlar da teker teker ayıklanıp cezaevine tıkılıyor. Türkiye’den gönderilmiş bir broşürü okudukları için birkaç kişinin dörder yıl hapse mahkûm edilişi bunun açık örneği.⁶⁶³

Bulgaristan Türk aydınlarının, Türk toplumunun yaşamış olduğu sıkıntılara kulak tıkaması, bu sıkıntıları görmezden gelmesi ve hiçbir şey

⁶⁶¹ Altınok, *Aladağ’dan Çıktı Yola*, ss. 360–361.

⁶⁶² Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, s. 144.

⁶⁶³ Erendoruk, *Toprağa Kan Düştü*, s. 120.

olmamış gibi ilgisiz ve sessiz kalışı “Buruk Acı” romanda da eleştirilmektedir. Türk aydınları, o dönem “komünistlerin” Türk toplumunu birbirine düşürmek adına yapmış olduğu çalışmaları Türk aydınlarının fark edememesi de yine romanda eleştirilmektedir. Bu hâliyle Bulgaristan Türk aydınları Türk toplumundan ziyade “komünist rejimin” hedeflerine ulaşmasına katkıda bulunmuştur, diyebiliriz.⁶⁶⁴

“Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” adlı romanda 1968 yılında Bulgaristan’da Türkçe kitap basmanın yasaklandığından bahsedilmektedir. “Komünist Bulgarlar”, Balkanlar’dan Osmanlı izleri silmek için çalışmalarına tam gaz devam etmektedir. Toplum bu durum karşısında aydınlardan bir şeyler beklemektedir. Ne yazık ki aydınlardan hiçbir ses çıkmaz. İtibar kaybetme, gözden düşme ve işsiz kalma korkusu Bulgaristan Türk aydınlarını susturmuştur. Bu o kadar ileri gitmiştir ki gazetelerde Bulgarca şiirler yazan Türk aydınlar türemiştir. 1960 ile 1968 yılları arasında basılan Türkçe şiir kitaplarında BKP her zerrede hissedilmektedir. Baştan sona BKP’ye övgülerle dolu şiirler yazılmakta ve yayınlanmaktadır. Şiirler, “komünizmin” ve “sosyalizmin” simgeleriyle doludur. Hikâyelerde ise “ideal tipler” hep parti sekreteri, belediye başkanı ve kooperatif başkanı gibi tiplerdir. Edebiyatın her alanında komünist etki çok net bir şekilde gözlemlenmektedir. Bu durum da bizlere Bulgaristan Türk aydınının nasıl bir çıkmazda olduğunu göstermektedir.⁶⁶⁵

Aynı romanın devamında da Bulgaristan Türk aydınına yönelik eleştiriler devam etmektedir. “Komünist rejimin” Bulgaristan Türklerine yönelik eritme ve yok etme faaliyetleri arttıkça Bulgaristan Türk aydınının daha da sessizleştiği vurgulanmaktadır. 1973’te okullardaki Türkçe dersleri kaldırılır, hiçbir aydının sesi çıkmaz. Çünkü ağzını açan aydınlar Bulgarlar tarafından acımasızca cezalandırılmaktadır. Türkçe basın faaliyetleri her geçen gün kısıtlanmaktadır. Gazete ve dergilerde Türkçe’nin yanına Bulgarca yazılarda boy göstermektedir. Dili, dini, alfabesi yasaklanmış bir aydın şiirlerinde mutluluktan bahsedebilmektedir. Bazı şairler daha da ileri gidip yüzlerce Türk’ü katleden Bulgar isyancılara methiyeler

⁶⁶⁴ Erendoruk, *Buruk Acı*, ss. 24–25.

⁶⁶⁵ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, ss. 155–158.

düzmektedirler. Bütün bunların nedeni inanmışlık falan değil, kişisel ikbâl ve menfaat kaygısıdır. Sıkıntı yaşamak istemeyen şair ve yazarlar “komünistlerin” istediği tarzda eserler vermeye özen göstermişlerdir.⁶⁶⁶

“Komünist rejim”, Türkler ile ilgili projeleri hayata geçirmek için yine Türkleri kullanmışlardır. “Komünistler” tarafından Türk aydınına biçilen rol ve yaşananların farkında olan bir Türk aydınının hissettikleri, “Sen İstanbul’a Gelme” adlı romanda şu şekilde anlatılmaktadır:

Rejim, Türk öğretmenini, memurunu bir propaganda aracı, Türk kimliğini mezara gömmek için birer mezarıcı olarak kullandı. Kendi milletine karşı görev yapmak çok çok onur kanatıcıydı. Bir yönetici olarak kendi milletine karşı suç işlemek için zorlanıyorduk. Bir maaş için sığır misali kazığa bağlanmak, çizilen daireden daha öteye geçememek çok acıydı. Bizi yeden de sığır misali arkadan kamçılaman da rejimin adamlarıydı. Biz öğretmen değil, bu ad altında birer sivil polistik. Ateist düzen sünnet olma yasağı koymuştu. Erkek çocukların sünnet olup olmadıklarını okulda kontrol etmek zorundaydık. Ah , ne rezil günlerdi o günler! Geleneksel kıyafetler giyenleri denetlemek, Türkçe, yani anadilini konuşanları ihbar etmek hep “zorunlu görev” alanına giriyordu. Türkleri yine Türklere ezdirme yöntemini uyguluyordu zalim rejim.⁶⁶⁷

Türk aydınları arasında BKP’ye yakınlık göstermeyenler bir yolu bulunup Belene Adası’nda bulunan toplama kampına hapsedilmektedir. Topraklarını, fabrikalarını, mallarını ve mülklerini “komünist rejime” teslim etmek istemeyenler ise Belene’nin karşısında bulunan Persin Adası’na hapsedilmektedir. Osman Kılıç, Nuri Adalı ve Karamanlarlı Halil İbrahim gibi pek çok Türk aydını da Persin Adası’na sürgüne gönderilmiştir. Adadan edinilen bilgilere göre, bu adalarda bulunan kişilerin çok ağır şartlar altında tutuldukları bilinmektedir. Zor şartlara dayanamayıp ölen kişilerin cesetlerinin domuz çiftliklerinde domuzlara yem edildiği bilgisi de gelmektedir. Yaşanan bütün bu olumsuz gelişmeler millî ve manevi hassasiyet sahibi Türk aydınlarını yıldırılmamaktadır.⁶⁶⁸

⁶⁶⁶ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, ss. 168–169.

⁶⁶⁷ Şerefli, *Sen İstanbul’a Gelme*, s. 177.

⁶⁶⁸ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 29 – 30.

Bulgaristan Türklerinin yaşamış oldukları sıkıntıları Türkiye'deki yetkilere anlatan bir mektup yazan Muhammet Efendi, Türkiye lehine casusluk yaptığı gerekçesiyle tutuklanır ve Belene'ye gönderilir. O dönemde Osman Kılıç, Embiya Çavuş ve Nuri Turgut gibi önemli Türk aydınlarıyla aynı cezaevinde kalır. Toplumda ufak bir kıpırdanmaya sebep olabilecek adım atmaya kalkan Türk aydınlar arasında çok ağır şekilde cezalandırılmaktadır.⁶⁶⁹

Millî ve manevi hassasiyetlere sahip, Türklüğünden vazgeçmeyen ve Türk halkının aleyhine herhangi bir faaliyette bulunmayan aydınlar Bulgaristan'da her zaman sıkıntı yaşamışlardır. “Buruk Acı” adlı romanda Türklüklerinden vazgeçmeyen ve Türklüğe seslenmeye devam eden aydınlardan Osman Sungur, Hafız Tuna gibi şairlerin 1950’li yıllarda Bulgaristan’ı terk etmek zorunda kaldığına değinilmiştir. İsmail Kahraman da bir süre hapiste kaldıktan sonra Türkiye’ye göç etmektedir.⁶⁷⁰

“Komünist rejim” ülkede bulunan aydınları yoğun bir baskı altına almıştır. Aydınların her hareketleri izlenmektedir. En ufak bir şüphe karşısında hemen gözaltı ve sorgu süreci başlamaktadır. “Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanda, Veli Şefket isimli bir karikatüristin atölyesinin basılıp, kendisinin tehdit edildiğine, karikatürist teslim olmayınca dövüldüğüne sonra emniyete götürüldüğüne değinilmiştir. Karikatüriste, “BKP’ye ve hükümete leke sürmek” suçu yüklenmiştir. Veli Şefket, suçlamaları kabul etmemiştir. Bir süre sonra Veli Şefket’in, Ruse şehrinden bir dostunun evinde alkol aldıktan sonra efkârdan kendini camdan aşağı atıp intihar ettiği haberi gelmiştir. Bu ölüm, her ne kadar intihar gibi gözükse de bu olayda “komünistlerin” parmağının olma ihtimali oldukça yüksektir. Yine gazetecilerin evlerine baskınlar düzenlenip, evdeki her şeye, mahkemede delil olarak kullanmak adına el konulmaktadır. “Komünistler”, amaçlarına ulaşmak için aydınları susturmak ya da kendi taraflarına çekmek istemektedir. Susturamadıkları aydınları ise bir şekilde yok etmektedirler.⁶⁷¹

⁶⁶⁹ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 53 – 54.

⁶⁷⁰ Erendoruk, *Buruk Acı*, s. 66.

⁶⁷¹ Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, ss. 148–149.

Bulgaristan'da Türkçe konuşmak, Türkçe düşünmek ve Türkçe yazmak yasaktır. Bu yasağa uymayanlar, “Bulgar komünistlerin” acımasız yüzüyle karşı karşıya gelmektedir. “Buruk Acı” adlı romanda verilen bilgiye göre, Sofya’da ikamet eden Türk şair Ahmet Şerif, çekmesinde gizlediği yazılarından dolayı tutuklanmış ve cezaevine gönderilmiştir.⁶⁷²

Türk aydınlar için Bulgaristan her geçen gün daha tehlikeli bir hâl almaktadır. Üzerlerindeki baskı her geçen gün artmaktadır. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda, Muhammet Efendi adlı roman kahramanının Pomak Türklerinin adlarının silah zoruyla değiştirilmesini konu alan bir şiir yazması sonucu, “devleti yıpratma politikası” yaptığı için hapse atılması bu baskıyı net bir şekilde gözler önüne sermektedir. Rejim, Türk aydınından kör, sağır ve dilsiz olmasını istemektedir.⁶⁷³

Bulgaristan’daki Türk aydınların bir diğer sorunu ise kişisel çıkarları için kendi milletine ihanet etme yolunu seçen bazı Türklerdir. Bu kişiler sürekli olarak Türk aydınlarını takip ederler. En ufak bir şey olduğunda hemen rejimin adamlarına durumu bildirirler ve Türk aydınları tutuklanıp cezaevlerine gönderilir. Bu yüzden Türk aydınlar arasında bir tedirginlik hâkimdir.⁶⁷⁴

“Uçurum” adlı romanda, bazı Türk aydınlarının kişisel zafiyetleri nedeniyle “komünist rejimin” yanında yer aldığına değinilmiştir. Bu aydınlara, roman kahramanı Mehmet, Türk gözüyle bakmamaktadır. Çünkü onlar “komünizme” hizmet ederek, millî benliklerinden uzaklaşmışlardır. Geçmişlerini unutmuş, tarihlerinden kopmuşlardır. Böylece bir “başkalaşım” geçirmişlerdir. O dönemde Türk aydınının en önemli sorunlarından biri de bu geçmişten kopma, uzaklaşma ve yabancılaşmadır.⁶⁷⁵

“Komünist rejim”, “tek sosyalist Bulgar devleti kurmak” düşüncesini hayata geçirmek adına aydınlardan ısmarlama çalışmalar istemiştir. “Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanda, komünist yetkililerin gazete

⁶⁷² Erendoruk, *Buruk Acı*, s. 103.

⁶⁷³ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 110

⁶⁷⁴ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 118.

⁶⁷⁵ Erendoruk, *Uçurum*, ss. 159–160.

çalışanlarına “*Sünnet zararlıdır. Ramazan tutmak budalalıktır. Din, toplum için afyondur.*” düşüncelerini her sayıda işlemleri konusunda direktifler verdiğiinden ve “*Şiirlerinizi, hikâyelerinizi Bulgarca yazmalısınız. Sosyalist realizme ve edebiyatta particiliğe, sınıf mevzilerine uymalısınız.*” şeklinde uyarılar yaptıklarından bahsedilmektedir. Amaç, Bulgaristan Türklerini millî ve manevî değerlerinden uzaklaştırmaktır. “Komünist rejim”, bu konuda da Türk aydınlarından yararlanma derdindedir.⁶⁷⁶

“Komünist rejime” yaranma gayretinde olan bazı Türk aydınları da rejimin isteğine uygun, millî değerlerden yoksun hatta millî değerlere düşman eserler vermekten de geri durmamışlardır. “Uçurum” adlı romanda bir Türk tarafından yazılan şu şiire yer verilmiştir:

Bir ışıksın mesut hayat yolumda
Bir kuvvetsin dimağımda, kolumda
Yoldaşımın sağımda ve solumda
Bulgarca’mdır gecelerin ampulü
Baharların öten tatlı bülbülü⁶⁷⁷

“Komünist rejim” Türkleri eritmek için her türlü yolu denerken, bazı Türk aydınlarını da bu süreçte Türkleri ikna etmeleri adına yanına almıştır. Bu aydınlar Türk köylerinde “komünist rejimin” istekleri doğrultusunda konferans ve toplantılar düzenleyerek Türkleri ikna etmeye çalışmaktadır. “Buruk Acı” adlı romandan bu aydınların başını Şükrü Tahir’in çektiğinden bahsedilmektedir. Dr. İsmail Ferhat’ın Türk köylerinde “sünnetin zararları” konusunda konferanslar düzenlediği, Salif İlyaz’ın Türkleri Türk olmadıklarına ikna etmek için düzenlenen toplantı ve konferanslara katıldığı, Ebusseyit Abdulkerim’in de düzenlenen toplantı ve konferanslarda Atatürk ve Türkiye aleyhinde söylemlerde bulunduğu değinilmiştir. Bu kişiler gittikleri bazı yerlerde tepki ile karşılaşmışlardır. Özellikle “*Bulgaristan’da Türk yoktur!*” diyen Salif İlyaz kürsüdeyken elektriklerin kesildiği ve Salif İlyaz’ın darp edildiği bilgisi de verilmektedir.⁶⁷⁸

⁶⁷⁶ Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, s. 170.

⁶⁷⁷ Erendoruk, *Uçurum*, s. 218.

⁶⁷⁸ Erendoruk, *Buruk Acı*, ss. 57–60.

“Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanda, “komünistlerin” Türk aydınlardan özel olarak istedikleri bazı şeylerden bahsedilmiştir. Özellikle sünnet konusundaki antipropaganda yoğun bir şekilde devam etmektedir. Konuyla ilgili olarak sünnetin zararları konusunda; bilim adamlarından, aydınlardan, doktorlardan, toplumun ileri gelenlerinden yazılar temin ederek gazetelerde yayınlayarak Müslümanların arasında sünneti ortadan kaldırmayı hedeflemektedirler. Gazete çalışanları bu konuda fikir beyan etmeye, sünnetin zararları üzerinde durmaya zorlanmaktadır. Eğer fikir beyan etmeyen olursa hemen fişlenmekte veyahut işinden edilmektedir. Romanda, İsmail Ferhadov’un sünnet aleyhindeki çalışmaları ile kısa sürede yükseldiğinden bahsedilmiştir. Görüldüğü gibi Bulgaristan Türklerinin millî ve manevi değerleri topyekûn bir saldırı altındadır.⁶⁷⁹

“Sen İstanbul’a Gelme” adlı romanda da H. Karahanski adlı şairin “komünist yöneticiler” tarafından merkezde bulunan bir gazete kadroya alınmasından, kendisine sağlanan olanaklardan ve yüksek maaştan sonra kendi milletine karşı çalışmaya başladığından bahsedilmiştir. Bulgaristan’da milletvekilliği de yapan bu kişi, “Bulgaristan’daki Türkler, Bulgardır” diye makaleler yazmıştır. Bulgarca eserler de vermiştir. Onu sevenler, bütün bu yaşananları gördükten sonra Karahanski’den nefret etmeye başlamışlardır. Oğlu bile yaşananlar karşısında daha fazla dayanamayıp babasını yaptıklarından utandığım için insan içine çıkamıyorum, diyerek dövmüştür. Milletine ihanet eden bir aydın, toplumda yalnız kalmak ve yok olmak zorundadır.⁶⁸⁰

“Nisan Kararları” sonrasında Bulgaristan’da Türklere yönelik eğitim ve dil alanındaki baskılar hızla artmaya başlamıştır. Bulgaristan Türklerini millî kimliklerinden uzaklaştırarak Bulgarlaştırma planları yapan BKP Merkez Komitesi her geçen gün farklı bir yöntem uygulamaktadır. “Aladağ’dan Çıktı Yola” adlı romanda anlatılanlara göre, bu yöntemlerden birisi de Türkçe gazetelerde yer alan Türkçe kelimelerin Bulgarca kelimelerle değiştirilmesi fikri olmuştur. Bu iş bizzat gazetelerde çalışan Türk aydınlara yaptırılmaktadır. Bunu yaparken de aydınlardan ağzından,

⁶⁷⁹ Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, s. 217.

⁶⁸⁰ Şerefli, *Sen İstanbul’a Gelme*, ss. 205–206.

“Bulgarca kelimeler Türkçeyi zenginleştirecek” düşüncesi topluma aşılana çalışılmaktadır. Amaç, Türkçeyi yozlaştırmak ve Bulgaristan Türklerine ana dillerini unutturmaktır. Dili yozlaşan ve ana dilini unutan bir milleti yok etmek oldukça kolay olacaktır. Bu düşünce ile BKP yetkilileri var gücüyle Türkçeye saldırmaktadır.⁶⁸¹

“Aşk Arayanlar” adlı romanda da Bulgaristan Türklerinin başına gelen felâketlerin çoğunun rejime hizmet eden Bulgaristan Türklerinin elleriyle gerçekleştirildiğine değinilmiştir. Bu romanda ayların adlarının bazı Türklerin girişimleri sonucu Bulgarcaya çevrildiği anlatılmıştır. Bulgarca olan ay adları; okul kitaplarında, gazetelerde ve dergilerde kullanılmaya başlanmıştır. Böylece “dil asimilasyonu” Türklerin katkılarıyla hayata geçmeye başlamıştır. Bir insanın kendi milletine bu şekilde zarar vermesi anlamlandırılması oldukça zor bir durumdur. Ancak bazı kişiler, kişisel çıkarlarını millî çıkarlardan üstün tutmaktadır.⁶⁸²

Romanın devamında, kişisel çıkar elde etmek için “komünizme” hizmet eden bir Türk olan Osman Ağa ve kızı Nurten ile ilgili şunlar anlatılmaktadır:

Dönekti rahmetli. Menfaati uğruna her şeyi göze alabilecek bir karaktere sahipti. Nurten, onun sayesinde parasız, pulsuz devlet hesabına okudu. Bir ara İl Kadınlar Şurası'na üye seçildi. Köy köy dolaşır, Türk kadınlarını toplar, karşılıklarına dikilir: “Şalvar giymek, baş örtmek gericilik simgeleridir.” diye nutuklar atardı. Gençlerin çağdaş giyimine zâten karıştığım yok, ama ninesi, annesi yaşındaki kadınları zorlaması... İktisatçıysa iktisatçılığını yapmalıydı. Fakat o, ufacak kişisel menfaatleri uğruna iktidara şirin görünmek için politika yapıyordu.⁶⁸³

Millî ve manevi değerlerine bağlı, kimlikleri mücadele eden, Türklüklerinden ve dinlerinden asla vazgeçmeyen Türk aydınları Belene Ölüm Kampı'na gönderilirken; rejime övgüler düzen, yazdıklarıyla ve yaptıklarıyla rejimin sesi durumunda olan Türk aydınları ise refah içinde yaşamaktadırlar. Ömer Osman Erendoruk da 1985 yılında Belene'ye getirilir. Cezaevinde dağıtılan bir broşürde, bazı Türk aydınlarının ad

⁶⁸¹ Altınok, *Aladağ'dan Çıktı Yola*, s. 166.

⁶⁸² Erdi, *Aşk Arayanlar*, s. 106.

⁶⁸³ Erdi, *Aşk Arayanlar*, s. 130.

değiştirme faaliyetleriyle ilgili görüşlerini içeren yazılar vardır. Bu yazılar; isimleri, kimlikleri ve inançları uğruna Belene'ye gelmiş olan Türk aydınları tarafından alaylı bir şekilde incelenir. Bir Türk aydını elinde aldığı broşürü havaya kaldırarak şunları söyler:

Bakın kardeşlerim, burada kimler var. Burada bizim aydın ve kardeş bildiklerimiz var. Meğer onlar kardeşlerimiz değillermiş. İşte Kırcaali'den Nahide ve eşi İsmail Ferhadovlar, işte size şairlerden yeni adı Aleksey Brezin olan Naci Ferhadov. Filip Horozov da kavi bıyıklarından Fehim Hüseyinov olduğu belli. Yine o artistik fotoğrafıyla Nazım Hikmet de şair mi benim yanımda gibilerinden nispet yaparcasına çektiği fotoğraftakini de Kırcaalililer kolay tanıdılar Yasen Ustrenski. Krepçeli Amiş aga senin komşun Ahmet Eminov da Asparuh adını almış, işte bak ta gör... Daha sayayım mı? Hepsi de Bulgar olmaktan mutlu olduklarını yazıyorlar burada.⁶⁸⁴

“Komünist rejimin” uygulamış olduğu her türlü baskı karşısında geri adım atmayan millî ve manevi değerlerine bağlı Bulgaristan Türk aydınları sürgünlerden ve cezaevlerinden kurtulamamışlardır. Bu aydınlar, cezaevinde bile milletlerinin geleceğini düşünmektedirler. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda anlatıldığına göre bu aydınlardan biri de Ömer Osman Erendoruk'tur. Ömer Osman Erendoruk, cezaevinde bulunduğu yıllarda ülke dışına çıktığında yapacağı şeyleri düşünmektedir. Yapacağı şeylerden en önemlisi Bulgar polisi tarafından el koyulup, imha edilen eserlerini yeniden yazmak olacaktır. Bu eserlerde Bulgaristan Türklerinin yaşamış olduğu acılar kaleme alınmıştır. Bu acıları yazmak onun için bir görevdir.⁶⁸⁵

“Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanda, “komünistlerin” baskılarının oluşturmuş olduğu tahribatlardan dolayı Bulgaristan Türkleri arasında eskisi gibi şair ve yazar yetişmediğinden bahsedilmektedir. Şair ve yazar yetişmemesinin nedeni olarak romanda, Türk okullarının birleştirme adı altında kapatılması ve Türkçe eğitimin yasaklanması gösterilmektedir. Bu durum, “komünistlerin” amaçlarına ulaştıklarını göstermektedir. Diğer

⁶⁸⁴ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 241–242.

⁶⁸⁵ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 292.

tarafından da Türkler arasında çıkan birkaç şair ve yazar ise “komünistler” tarafından sünnet, din, ramazanın zararları ve Türkçeye karşı yazılar yazmaları için zorlanmaktadırlar. Bu yazıları yazmayanların kalemleri hemen kırılmaktadır. Bu yüzden “komünistlerin” istediklerini yapan Türk aydınlarının sayısı bir hayli fazladır. Bazı kimseler de liyakat sahibi olmadan gazete ve dergilerde çalışmaya başladıklarından işlerini kaybetmemek için “komünistlerin” sözünden çıkamaz ve tabiri caizse onların dibek dövücülüğünün hınk deyeciliğini yapmak zorunda kalmışlardır.⁶⁸⁶

İncelenen romanlarda genel olarak, “komünist Bulgar rejiminin” Bulgaristan Türk aydınlarını yoğun bir şekilde baskı altına aldığından bahsedilmektedir. Aydınların her hareketi “komünist idareciler” tarafından kontrol edilmektedir. Rejimin isteği dışında hareket eden aydınlar, tutuklanmakta, ölüm kamplarına gönderilmekte ve sürgünde yaşamaya mahkûm edilmektedir. Pek çok Türk aydın bundan dolayı “komünist rejimin” sözünden çıkmamış, tabiri caizse kendi çıkarları için kendi toplumuna ihanet etmiştir.

3.4.8. Göçe Hazırlık

Kendilerini hiçbir zaman güvende hissedemeyen ve gelecekte de ümidi olmayan Bulgaristan Türkleri, çareyi yüzyıllardır yaşadıkları topraklardan göç etmekte aramaktadır. Bunun için karşılarına çıkan her türlü fırsatı değerlendirmek adına canla başla mücadele etmektedirler.

“Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda değinildiğine göre, BKP Merkez Komitesinin Bulgaristan Türklerinin Türkiye’ye göç etmelerinin serbest bırakılması ve göçün teşvik edilmesiyle ilgili almış olduğu kararın ardından bu haber Bulgaristan Türkleri arasında hızla yayılır. Türkler, ele geçen fırsatı kaçırmamak için hemen Türkiye’nin Bulgaristan’ın Sofya, Filibe ve Burgaz’da bulunan konsolosluklarına giderler. Göçe hazırlığın birinci basamağını pasaport e vize işlemleri oluşturmaktadır.⁶⁸⁷

⁶⁸⁶ Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, ss. 324–325.

⁶⁸⁷ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 35.

Aynı romanda anlatılanlara göre, vize işlemleri sanılandan daha uzun sürmüştür. Bulgaristan'ın çeşitli bölgelerinden binlerce Türk vize için konsolosluklara gitmiştir. Hâl böyle olunca vize işlemleri uzadıkça uzamıştır. Türklerin arasına sızan bazı Çingenerler de rüşvet vererek vize almaktadır. Roman kahramanlarından Hafız Efendi ve Osman Ağa'nın vize alması yaklaşık kırk gün sürmüştür. Bu anlatılanlar da bize göç öncesinde yapılan hazırlıkların sanıldığı kadar kolay olmadığını göstermektedir.⁶⁸⁸

“Aladağ'dan Çıktı Yola” adlı romanda da Behçet'in babası Halil'den göç dilekçesi aldıktan sonra, göç için gerekli evrakları Türkiye'nin Filibe Konsolosluğu'na teslim ettiğinden bahsedilmiştir. Gerekli evraklar konsolosluğa teslim edildikten sonra Behçet, sahip olduğu sahip olduğu koyun, keçi, öküz ve inekleri satmıştır. Göç edecekleri güne kadar kendilerine sadece bir inek ve bir buzağı bırakmıştır. Evlerini de satılığa çıkarmıştır; ancak herkes göçü düşündüğü için eve alıcı çıkmamaktadır. Göç etmek isteyen insanların karşılaştıkları en büyük sıkıntı ellerindeki malları satmak olmuştur. Geleceğini güvende görmeyen insanlar mal mülk almaktan uzak durmuşlardır.⁶⁸⁹

“Geyik Avı” adlı romanda da göç etmek için hazırlıklar yapan kişilerin karşılaşmış oldukları en önemli problemlerden birinin evleri değerinde satmak olduğu anlatılmaktadır. Göç etme niyetinde olan kişilerin mecburiyet durumlarından dolayı o kişilerin evlerine, mallarına ve mülklerine kimse değerini vermemektedir. Bu durum karşısında göç etmek için hazırlık yapan kişiler ise evlerini satmayarak Bulgaristan'da kalan bir yakınlarına bırakmaktadırlar.⁶⁹⁰

Bulgaristan Türk toplumunun her zaman gündemini meşgul eden en önemli konu “göç”tür. İnsanlar bir araya geldiklerinden konu muhakkak bir şekilde “göçe” gelmektedir. Bulgaristan Türkleri, olabilecek bir göçe karşı her zaman hazırdırlar. “Uçurum” adlı romanda Mehmed'in ailesiyle birlikte fotoğraf çektirmek için şehre gitmesi ve Kara Bayram'a her an bir göçmenlik olabilir demesi, insanların olabilecek bir göçe önceden hazırlık

⁶⁸⁸ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 36–37.

⁶⁸⁹ Altınok, *Aladağ'dan Çıktı Yola*, s. 17.

⁶⁹⁰ Tata, *Geyik Avı*, s. 19.

yaptıklarını göstermektedir. Fotoğraflar, genelde ani bir göç durumunda yakınlarına hatıra bırakmak ve pasaport işlemlerinde kullanılmak için çektirilmektedir.⁶⁹¹

“Maria Aşkım Benim” adlı romanda da göç hazırlıkları Hayri’nin ağzından anlatılmıştır. Göç pasaportu çıkarmak için ilk önce vergi dairesine gidip bütün vergi borçlarını kapatmıştır. Daha sonra Bulgar komşularına evlerini ve gayrimenkullerini satacaklarını söylemiştir. Komşuları ile bu konuda anlaşmışlardır. Ancak işlemleri göç işi kesinleştikten sonra bırakmışlardır. Razgrad bölgesinde bulunan Türk esnaf da artık işlerini tasfiye etmeye başlamış, yeni mal almayı bırakmışlardır. Göç etmeyi düşünen herkes vergi dairelerine koşup vergi borçlarını ödemiştir. Türkiye’de akrabası olanlar akrabalarından taahhütname istemektedirler. Akrabası olmayanlar ise kendilerine akrabalar araştırmakta böylelikle Türkiye’ye göç edebilmenin hayalini kurmaktadır. Göç öncesi hayat durmuş, sadece “göç” konuşulmaktadır.⁶⁹²

“Maria Aşkım Benim” adlı romanda anlatıldığına göre, Bulgaristan’da yaşayan Türkler göç etme konusunda kararlı oldukları için vergi dairelerinde, pasaport bürolarında, Türk elçilik ve konsolosluklarında gecedan başlayan kuyrukların oluştuğundan bahsedilmiştir. Askerde olan Türklerin kalan günlerinin vergisini ödeyerek terhis olduğuna da değinilmiştir. Göç edecek kişilerin yanlarına belli bir miktar para ve eşyadan fazla bir şey almalarına izin verilmediği için, parası olan kişiler, parası olmayan fakir Türklerin vergi borçlarını ödemektedirler. Böylece toplumsal bir dayanışma içinde Bulgaristan Türkleri göçe hazırlanmaktadır. Göç etmeye kararlı olan Türkler, bunun için her şeyi yapmaktadırlar.⁶⁹³

Bulgaristan Türkleri, çoğu zaman planlanan göçler dışında turist olarak Türkiye’ye gidip bir daha geri dönmemiştir. “Uçurum” adlı romanda, Mehmed ve Çimen Ayşe de bu şekilde Türkiye’ye gidip geri dönmeyi kararlaştırırlar. İkisinin birlikte gitmesi mümkün olmadığı için Çimen Ayşe çocuklardan biriyle gidip geri dönmeyecektir. Sonra da fırsatını bulunca

⁶⁹¹ Erendoruk, *Uçurum*, s. 172.

⁶⁹² Tezel, *Maria Aşkım Benim*, s. 149.

⁶⁹³ Tezel, *Maria Aşkım Benim*, s. 150.

geride kalanlar da Türkiye'ye gitmenin yollarını arayacaktır. Mehmed, eşi için pasaport başvurusu yapar. Süreci hızlandırmak için görevlilere rüşvet de verir. Hangi çocuğun gideceğine karar veremeyen aile, sabah uykudan ilk uyanan çocuğu götürmeye karar verir. İlk uyanan Umut olur ve annesiyle birlikte Türkiye gitmek için hazırlıklara başlar.⁶⁹⁴

“Türk milliyetçilerinin” apar topar Bulgaristan'dan sınır dışı edilme kararından sonra, karar kendilerine tebliğ edilen Türkler hemen hazırlıklara başlamışlardır. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda Muhammet Efendi'nin de Bulgaristan'dan sınır dışı edilecek kişilerden biri olduğu anlatılmaktadır. Kararın tebliğinden sonra, hemen ailece pasaport işlemlerinde kullanılmak üzere fotoğraflar çektirilir ve fotoğraflar emniyete teslim edilir. Aynı gün içerisinde yola çıkmak için hazır olmaları kendilerine söylenmiştir. Sınır dışı kararları çok ani olduğu için mal ve mülklerini elden çıkaramaya zaman bulamamışlardır. Yanlarına sadece kişi başı bir bavul alabilecekleri söylenmiştir. Değerli eşyalar acele acele hemen bavullara doldurulur. Konu komşu, eş dost ve akrabalarından helallik istenir. Göç yoluna çıkmadan önce en son olarak mezarlık ziyareti yapılır. Ölmüşlerin mezarları son bir kez görülüp, dualar edilir. Muhammet Efendi, göçe her zaman karşı olan dedesi ve babasının mezarları başında gözyaşı döker ve atalarının mezarlarının bulunduğu toprakları terk etmek zorunda kaldığı için onlardan af diler. Artık yola çıkmak için hazırlardır.⁶⁹⁵

Bulgaristan'dan “Türk milliyetçisi” oldukları ve “ad değiştirme kampanyasına karşı düzenlenen protestoları organize ettikleri” gerekçesiyle sınır dışı kişilerin durumu “Uçurum” adlı romanda da ele alınmıştır. Romanda anlatılanlardan hareketle sınır dışı edilen insanların göç için hazırlanmak için bir zamanları olmadığı görülmektedir. Çünkü Mehmed ve oğlu Bulut'a pasaport veren yetkililer, altı saat sonra ülkeyi terk etmelerini istemişlerdir. Bu durumda da bu kişilerin bir hazırlık yapmaları mümkün değildir.⁶⁹⁶

⁶⁹⁴ Erendoruk, *Uçurum*, ss. 374–375.

⁶⁹⁵ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 310–311.

⁶⁹⁶ Erendoruk, *Uçurum*, s. 380.

Jivkov'un Türkiye'ye göç ile ilgili çağrısından sonra Bulgaristan Türkleri arasında hemen göç hazırlıkları başlamıştır. İnsanlar ilk iş olarak pasaport çıkarmak için gerekli işlemleri yapmaya başlamışlardır. Ardından bankalarda bulunan birikmiş paralarını çekme derdine düşmüşlerdir. Tarlalarda çalışanlar işlerini bırakmışlardır. Yine gurbete çalışmaya gidenler dönmüş, herkes Türkiye'ye göç etmek için gerekli hazırlıkları yapmaktadır. İş, artık kimsenin umurunda değildir. Herkes hür dünyada yeni bir hayat hayali kurmaktadır.⁶⁹⁷

“İçimizdeki İnci Taneciği” adlı romanda da benzer konulara değinilmiştir. “1989 Göçü” başlayınca insanlar hemen pasaport alabilmek gerekli evrakları yetkili makamlara teslim etmişlerdir. Daha sonra da pasaportlarını almak için dağıtıldığı gişelerin önlerinde toplanmışlardır. Bulgaristan Türkleri, bir an önce pasaportlarını alabilmek için sabırsızlanmaktadır. Türkler, göç için hazırlık yaparken Bulgar polisi ve silahlı gönüllüler Türkleri azarlamak ve dövmek için bahaneler aramaktadırlar. Bu durum Bulgaristan Türklerinin pasaport almalarını engellemez. Pasaportlarını alanlara bir gün gibi kısa bir süre içinde Bulgaristan'ı terk etmeleri söylendiğinden göç için uzun bir hazırlık süreci de olmaz.⁶⁹⁸

Romanın devamında göç için pasaportlarını alan ailenin oğlu Ferhat'ın eşyalarını taşımak için bir kamyon ayarladığı anlatılmaktadır. Ferhat kamyonu ayarlarken, eşi ve annesi de evdeki eşyaları toplamaya koyulurlar. Eşyaları battaniyelerin içine koyarak ağızları dikerler. Daha sonra eşyalar kamyonu yüklenir. Yanlarında fazla eşya götürmeye izin verilmediği için koskoca kamyonu iki yüz kilo civarı bir yük konulur.⁶⁹⁹

“Aladağ'dan Çıktı Yola” adlı romanda da yoğun uğraşlardan sonra göç için vize alan Mehmet'in eşyalarını taşımak için kooperatiften bir bagaj kamyonu ayarladığına değinilmiştir. Caddede toplanan gençlerin yardımıyla eşyalar kamyonu yüklenmiştir. O sırada Mehmet'in bir baba dostunun oğlunun söylemiş olduğu “*Biz Türkiye'ye göç edenlere yardımcı olamayız!*”

⁶⁹⁷ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 330–331.

⁶⁹⁸ Erendoruk, *İçimizdeki İnci Taneciği*, ss. 125–126.

⁶⁹⁹ Erendoruk, *İçimizdeki İnci Taneciği*, ss. 127–128.

sözü Mehmet'in moralini bozmuştur. Ama Mehmet, o süreçte yaşanan bu olayı normal karşılamıştır. Eşyalar kamyonla tren istasyonuna götürülerek vagonlara yerleştirilmiştir. Eşyalar vagonlara yerleştirilirken yetkililer tarafından kitap araması yapılmıştır.⁷⁰⁰

İncelenen romanlarda, Bulgaristan Türklerinin gerçekleşebilecek olan bir göçe her zaman hazırlık olduklarından bahsedilmektedir. Yaşamış oldukları sıkıntılardan dolayı sürekli “göç” fikri ile yatıp kalkan Türkler, aynı zamanda gerçekleşebilecek bir göç içinde hazırlıklıdır. Pek çok Türk pasaport ve vize işlemleri için gerekli olan evrakları önceden hazırlamış bir vaziyette olumlu bir haber beklemektedir.

Yine göç yoluna çıkmadan önce göçmenlerin, ölmüş olan atalarının mezarlarını ziyaret ettiklerinden; geride bıraktıkları eş, dost ve akrabaları ile vedalaştıklarından bahsedilmiştir. Bu vedalaşmalar oldukça duygusal bir ortamda gerçekleşmektedir.

Yine romanlarda, göç edecek kişilerin ellerindeki mal ve mülkü çıkarma gayretinde olduklarına değinilmiştir. Ancak bu durum ciddi bir problemdir. Alıcı bulmakta zorlanılır, çünkü herkes “göçü” düşünmektedir. Göçmenler, ellerindeki mal ve mülkü paraya çeviremeden göç etmek zorunda kalırlar. Götürebilecekleri eşyalarını kamyonlara ya da araçlara doldurarak tren istasyonlarına gidip oradan da trenler ile Türkiye'ye geçmeye çalışırlar.

3.4.9. Göç Sırasında Yaşananlar

3.4.9.1. Bulgaristan'da Yaşananlar

Göç yolu, göçmenler açısından türlü tehlikelerle dolu bir yoldur. Göçmenler, göçe hazırlık sürecinden başlayarak Anavatan'a ulaşana kadar pek çok badire atlattır. Her göç yolculuğu mutlu sonla bitmemektedir. Bazı göç yolculukları Bulgaristan ve Türkiye arasındaki birtakım sorunlardan dolayı yarıda kalmıştır.

“Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda da göç yoluna çıkan Osman Ağa yoldayken, Türkiye'nin Bulgaristan Türkleri yerine

⁷⁰⁰ Altınok, *Aladağ'dan Çıktı Yola*, s. 446.

Çingenerin Türkiye'ye gönderildiğini gerekçe göstererek sınırları kapatmasıyla bir göç yolculuğu daha yarım kalmıştır.⁷⁰¹

Aynı romanda anlatılanlara göre Bulgaristan Türklerinin göç sırasında yaşamış oldukları en büyük sıkıntılardan birisi de başlayan göç hareketinin ansızın durdurulmasıdır. Bu durum göç yoluna çıkmaya hazırlanan insanları çok derinden etkilemiştir. Mesela, Ağalar'ın Hayri'nin göç için vize beklerken göçün durdurulması bu duruma iyi bir örnektir. Göçün durdurulmasıyla bütün hayaller suya düşmüştür. Ama yapacak çok fazla da bir şey yoktur.⁷⁰²

Göç sırasında yaşanan bazı olumsuz gelişmeler neticesinde başlayan ve devam eden göç hareketi durdurulmuştur. "Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür" adlı romanda, 1951'de gerçekleşen göç sırasında Bulgarların Türklerden ziyade sahte vizeyle Çingeneri Türkiye'ye göndermesi üzerine Türkiye tarafından sınır kapatılmış ve göç durdurulmuştur. Bu durum pek çok Bulgaristan Türkü'nü mağdur etmiştir. Göç vizesi ve pasaportu elinde çoğu Bulgaristan Türkü, Bulgaristan'da kalmak zorunda kalmıştır. Bazı aileler de bu göç esnasında parçalanmıştır.⁷⁰³

"Maria Aşkım Benim" adlı romanda da 1950 yılında başlayan göç hareketinin kısa bir süreliğine kesintiye uğraması sonucu oluşan manzara ile ilgili bilgiler verilmektedir. Sınır kapatılınca insanlar evlerine dönmemişlerdir. Bir umut sınırın açılmasını beklemişlerdir. Svilengrad (Mustafa Kemal Paşa) Tren İstasyonu çevresinde kurdukları çadırlarda, sap saman içinde üç ay boyunca yaşamaya çalışmışlardır. Bu süre içerisinde hastalıktan ve soğuktan ölenler olmuştur. Yine sınırın açılmasını beklerken doğum yapanların, aç ve susuz kalanların, parası bitenlerin olduğundan da bahsedilmiştir. Üç ay sonra Türkiye sınırı açılınca bu insanlar öncelikli olarak Türkiye'ye gitmek için trenlere bindirilmiştir. Bu insanlar bir nevi üç aylık beklemelerinin ödülünü almışlardır.⁷⁰⁴

⁷⁰¹ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 49.

⁷⁰² Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 131.

⁷⁰³ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, s. 26.

⁷⁰⁴ Tezel, *Maria Aşkım Benim*, s. 162.

“Uçurum” adlı romanda da yarım kalan bir göç macerasından bahsedilmektedir. Roman kahramanı Kara Bayram’ın oğlu Süleyman 1951 yılında Türkiye’ye göç eder. Aynı göç hareketinde babası da Türkiye’ye göç etmek için gerekli olan vizeyi alır. Tam göç yoluna koyulacağı sırada sınırlar kapatılır, göç durdurulur. “Göç”; geride parçalanmış, birbirlerine hasret bir aile bırakmıştır.⁷⁰⁵

“Rumeli’den Esen Yel” adlı romanda da 1950 yılında başlayan göçün bir süre sonra Türkiye’nin vizesiz göçmen almayacağını duyurması üzerine yarım kaldığından bahsedilmiştir. Göçün yarım kalmasıyla birlikte pek çok Bulgaristan Türkü’nün perişan olduğuna da değinilmiştir. Sınır yeniden açılınca önce sınırdaki bekleyenler Türkiye’ye geçmişlerdir. Ahmet ve Hanife ise 1951 yılının mart ayında komşularıyla ve akrabalarıyla helalleştikten sonra göç için yola koyulmuşlardır. Silistre’den Sofya’ya gelmiş, orada bir gece kaldıktan sonra trenle Edirne’ye doğru yola çıkmışlardır.⁷⁰⁶

“Aladağ’dan Çıktı Yola” adlı romanda 1950 yılında gerçekleşen göçe başvuran, gerekli hazırlıkları yapan ve göç için vizesini de alan Behçet ve ailesinin emniyetin gün belirlemesini bekledikleri anlatılmaktadır. Emniyet yetkilileri kasıtlı olarak gün verme işini ertelemektedirler. Bu sırada Bulgar hükümetinin Türkiye’ye gönderdiği göçmenlerin arasında Türklerden çok Çingenelerin olduğu anlaşılınca, Türkiye konu ile ilgili Bulgar hükümetini uyarır ve sınırı kapatır. Sınırların kapatılması ile mağdur olan göçmenler, hayvan vagonlarında aylarca aç ve susuz bir şekilde yaşam mücadelesi vermek zorunda kalırlar. Arada kalan bu insanları iki tarafta istememektedir. Bu insanlardan açlıktan ölenlerin çok olduğu da romanda anlatılanlar arasındadır. Bulgaristan Türkleri, evlerinde peksimet yapıp sınırdaki bekleyen soydaşlarına göndermektedirler. En sonunda iki ülke arasında gerçekleşen görüşmeler olumlu sonuçlanınca, bu göçmenlerden bir kısmı Türkiye’ye göç etmiş, bir kısmı ise Bulgaristan’daki evlerine dönmek zorunda kalmıştır.⁷⁰⁷

“Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda anlatılanlara göre, göç yoluna çıkan insanlar sevinç ile hüznün duygusunu aynı anda yaşamaktadır.

⁷⁰⁵ Erendoruk, *Uçurum*, s. 7.

⁷⁰⁶ Tunaboğlu, *Rumeli’den Esen Yel*, 45.

⁷⁰⁷ Altınok, *Aladağ’dan Çıktı Yola*, s. 20.

Bir taraftan baskı ve şiddetten kurtulmanın vermiş olduğu sevinci yaşarken, diğer taraftan da hayatlarını geçirdikleri, sayısız anıya sahip oldukları toprakları terk etmek zorunda kalmanın neden olduğu hüznü aynı anda yaşamaktadırlar. Göç yoluna çıkan aileler, komşuları ve akrabaları tarafından uğurlanırlar. Bu uğurlama merasimleri de Bulgar emniyeti tarafından sıkı kontrol altında tutulmaktadır. Bütün baskılara rağmen insanlar göç yoluna çıkan komşularını ya da akrabalarını uğurlamaktan geri kalmamaktadır. Ayrılık anı, çok duygusal geçmektedir. Geride kalanlar da göç yoluna düşenler de yaşamış oldukları duygu yoğunluğu karşısında gözyaşlarına hâkim olamazlar.⁷⁰⁸

Göç yolculuğunun başlangıcı her zaman trajik olmaktadır. Göç yoluna çıkanları uğurlamak için köy halkı toplanır. Toplanan insanlar giden kişinin ardından gözyaşı dökerler. Göç yoluna çıkan kişinin ya da kişilerin içinde bulunduğu araç ufuktan kaybolana kadar insanlar araçlara bakarlar. Kalanların ağlamaları aslında biraz da kendileri içindir. Gidenler kurtulmuştur. Kalanlar ise kendi dertlerine yanarlar. Göç sırasının bir an önce kendilerine gelmesi için duacıdırlar.⁷⁰⁹

Göç için yola koyulan Bulgaristan Türkleri artık daha umutludur. Büyük sıkıntılar çekmiş oldukları Bulgaristan'dan kurtulup Anavatan'a kavuşmak onları heyecanlandırmaktadır. "Aşkî Arayanlar" adlı romanda göç yoluna çıkmış olan kişilerin ruh hâlleri şu şekilde anlatılmaktadır: "*Tren giderek hızını artırıyordu. Sanki günlerdir hayal ettiğim havası sıcak, insanları sevecen bir mutluluk diyarına ulaştırmak için acele ediyordu.*"⁷¹⁰

"Maria Aşkım Benim" adlı romanda verilen bilgilere göre, Bulgaristan Türkleri göç yoluna çıktıkları sırada ortam oldukça duygusaldır. Komşular ve akrabalar, göç yoluna çıkan aileyi uğurlamak için toplanırlar. Göç yoluna çıkanlar da geride kalanlar da gözyaşlarına hâkim olamamaktadırlar. Son gece yapılan görüşme, sabaha kadar sürer. Göç yoluna gidenler ile geride kalanların bir daha görüşememe ihtimali insanları daha duygusallaştırmaktadır. Göç yoluna çıkanları üzen asıl konu, atalarından

⁷⁰⁸ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 135–136.

⁷⁰⁹ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 312.

⁷¹⁰ Erdi, *Aşkî Arayanlar*, s. 187.

miras kalmış olan ne varsa hepsini uygun fiyata elden çıkarmak zorunda kalmış olmalarıdır. Sonuç ne olursa olsun Bulgaristan Türkleri, Türkiye'ye gitmek konusunda çok kararlıdır. Kendilerinin ve çocuklarının geleceklerini Bulgaristan'da değil, Türkiye'de görmektedirler.⁷¹¹

Romanın ilerleyen bölümlerinde de göç yolculuğunun başladığı anda Türk ve Bulgar komşuların göç yoluna çıkan aileyi uğurlamak adına toplandıkları anlatılmaktadır. Ortam her zamanki gibi oldukça duygusaldır. Gidenler ve kalanlar gözyaşlarını tutamazlar. Romanda anlatılana göre, geride kalanlardan ağlayanların bazıları değerli bir komşularını kaybettikleri için, bazıları ise göç yoluna çıkan ailenin yerinde olamadıkları için ağlamaktadır. Sonuç itibariyle her Bulgaristan Türkü bir an önce Türkiye'ye göç etmek için can atmaktadır.⁷¹²

Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan Türk aydınlarından İsmail Kahraman'ın Türkiye yolcu edilmesi esnasında tren istasyonundaki manzara "Buruk Acı" adlı romanda şu şekilde anlatılmıştır:

İstasyon, iğne atsan yere düşmeyecek kadar kalabalıktı. Kucakta taşınan bebeklerden tut da, yürüyemeyen ihtiyarlara kadar her yaşta insan vardı. Yürekler acısı olan, bu insanların büyük çoğunluğunun, sesle ya da sessiz, gizli ya da açık ağlıyor olmasıydı. Bayılıp ayılanlar vardı, ayılıp bayılanlar. Bir köşede bir nine, üç çocuğunun ikisini uğurlamaya gelmişti. On dört torunu vardı, onların on birinden ayrılacaktı. Torunlarının bir birine sarılıyordu, bir diğerine; bir birinin saçlarını okşuyordu, bir diğerinin. Hepsinin yüzlerini, gözlerini gözyaşlarıyla ıslıyordu. Nineleri hüngür hüngür ağlar da torunları ağlamaz olurlar mıydı? Bu durumu görenlerden gözyaşı göstermek istemeyenler yavaşça arkasını dönüyor, alel acele silmeye çalışıyorlardı. Az ötede buna benzer bir başka manzara görmek mümkündü. Biraz daha ileride bir üçüncüsünü... Daha ötede bir genç sazını ağlatıyordu tellere vura vura. Dilinden, bilinen bir türkünün sözleri akıyordu dağ ırmaklarınca öylesine çağıl çağıl...⁷¹³

Göç esnasındaki manzara oldukça duygu yüklüdür. Ayrılığın acısı bütün göçmenleri ve geride kalanları sarmıştır. "Buruk Acı" adlı romanda Nuri

⁷¹¹ Tezel, *Maria Aşkım Benim*, ss. 158–159.

⁷¹² Tezel, *Maria Aşkım Benim*, s. 161.

⁷¹³ Erendoruk, *Buruk Acı*, ss. 66–67.

Turgut'un ağızından dökülen “*Bu tren istasyonunda sadece insanlar değil, kaldırım taşları, sıralar, camlar, çerçeveler, demirler, kapılar, duvarlar da ağlıyor sanki.*”⁷¹⁴ şeklindeki cümle manzaranın ne kadar hüznü olduğunu anlatmaya yetmektedir.

“Aladağ’dan Çıktı Yola” adlı romanda anlatılanlara göre, Mehmet göç için yola çıktığı sırada Eğridere’ye geldiklerinde meydan tıklım tıklım kalabalıktır. Türk, Bulgar, genç, yaşlı, öğrenci, öğretmen birçok kişi Mehmet’i uğurlamak için meydanda toplanmıştır. Göç için yola çıkanları uğurlamak Bulgaristan Türkleri arasında bir âdet olmaya başlamıştır. Kırcaali Tren İstasyonu çok daha kalabalıktır. Etraf ağlayan ve sızlayan insanlar ile doludur. Göç edenler ve geride kalanlar birbirlerine sarılmışlar uzun uzun vedalaşmaktadırlar. Ağlamaktan gözleri şişen insanlar vardır. Göç eden kişileri uğurlamaya gelenler, tren istasyondan ayrılana kadar beklerler. Tren gidince herkes hüznü içinde evlerine döner.⁷¹⁵

Yaşanan büyük sıkıntılardan sonra göç yoluna çıkan Bulgaristan Türkleri, Türkiye’ye götürecek trene bindiklerinde adeta mutluluktan uçmaktadırlar. Trende birbirini tanıyan, tanımayan herkes birbirlerine sarılıp sevinçlerini göstermektedirler. Herkesin dilindeki dua bir an önce Türkiye’ye kavuşmak adıdır. Tren hareket ettikten sonra ise göç eden kişilerin merak ettikleri soru, Edirne’ye varınca kendilerini birilerinin karşılayıp karşılamayacağıdır. Yakın akrabaları olanlar, akrabalarının geleceğinden emindirler. Yakın akrabası olmayanlar diğerlerine göre daha telaşlıdırlar. Türkiye’ye gidince yeni bir hayat kurmanın zorluğu göç yolundaki insanları tedirgin etmektedir. Çünkü daha önce göç eden kişilerden gelen mektuplarda Türkiye’de gittikleri yerlere alışamadıkları, Türkiye içinde tekrar göç etmek zorunda kaldıkları yönündeki haberler, tedirginliği daha da arttırmaktadır. Çoğu göçmenin kafasında Türkiye’de yerleşmek istediği yer bellidir ama o yerlerin kontenjanının dolmuş olması ihtimali göç yolundaki insanları kara kara düşündürmektedir.⁷¹⁶

⁷¹⁴ Erendoruk, *Buruk Acı*, s. 69.

⁷¹⁵ Altınok, *Aladağ’dan Çıktı Yola*, s. 447.

⁷¹⁶ Tezel, *Maria Aşkım Benim*, ss. 163–164.

“Uçurum” adlı romanda Çimen Ayşe ile Umut Türkiye’ye gitmek ve oradan dönmek için yaptıkları yolculuktan bahsedilmiştir. Gidecek kişiler yola çıkmadan önce ikiz kardeşler Umut ve Bulut birbirlerine sarılmış, öpülmüş ve ağlaşmışlardır. Ayrılmak ikiz kardeşler için çok zor olmuştur. Çimen Ayşe ve Umut taksi ile yola çıkınca, Bulut daha fazla dayanamamış ve gözyaşları içinde odasına kapanmıştır. Babasının bütün çabası onu teselli etmeye yetmemiştir. Her göç yolculuğu geride gözü yaşlı insanlar bırakmaktadır.⁷¹⁷

Bulgaristan’da Türklere yönelik baskılar arttıkça ülkede yaşayan Türkler de ülkeyi terk etmek için farklı yollara başvurmaya başlamışlardır. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda anlatılanlara göre, Türkler sınır köylerinden önce Yunanistan’a kaçmakta, oradan da Türkiye’ye ya da Avrupa ülkelerine iltica etmektedirler.⁷¹⁸

Sınırdan Yunanistan’a geçmek kolay değildir. Sınırdan üst düzey güvenlik tedbirleri alınır. Bunun için kaçacak kişiler en uygun anı belirlemelidir. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda verilen bilgilere göre, kaçış için genelde sınırdan görevli askerlerin terhis olup, yeni askerlerin gelişi arasında oluşan iki günlük boşluk değerlendirilmektedir. Ailece çıkılan bu kaçış yolu oldukça tehlikelidir. Sınırdan geçilecek yer önceden belirlenir. Sınır hattında çok sessiz olmaları gerektiği için küçük çocuklara uyku ilacı verirler. Kaçış yolculuğu esnasında kimseden çıt ses çıkmaz. Tellerin altını büyük bir titizlikle ve askerlere fark ettirmeden kazarlar. Kazdıkları yerden tek sıra hâlinde Yunanistan’a geçerler. Telleri geçtikten sonra da tehlike devam etmektedir. Mayınlı bölge de titizlikle geçilince Yunanistan’a ulaşılmış olur.⁷¹⁹

“Uçurum” adlı romanda ise Yunanistan’a ulaşmadan sınırdan askerler tarafından öldürülen Çimen Ayşe’nin babasından bahsedilmektedir. Öldürülen adamın cenazesi ailesine teslim edilmemiştir. Üzerinden çıkarılan kıyafetlerinde on yedi kurşun izi olduğu konuşulmaktadır. Her göç

⁷¹⁷ Erendoruk, *Uçurum*, ss. 377–378.

⁷¹⁸ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 185.

⁷¹⁹ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 186–187.

yolculuğu mutlu bir şekilde sonlanmamıştır. Göçten geriye kalan çoğu zaman acı ve hüzdür.⁷²⁰

Bulgaristan Türkleri, Bulgaristan'ı terk etmek için çeşitli yollara başvurmuştur. Bunlardan bir tanesi “İçimizdeki İnci Taneciği” adlı romanda anlatılan bir tırın kasasında Türkiye'ye giriştir. Bir komando er olan Serhat, Türk olduğunu anladıktan sonra ordudan kaçıp Türkiye'ye gitmeye karar verir. Görevi gereği bunu normal yollarla yapması mümkün değildir. O yüzden yakın bir arkadaşının tırının kasanındaki yükün arasına gizlenerek Türkiye'ye giriş yapmaya karar verir. Bu zorlu yolculuk için gerekli hazırlıkları yapar. Yanına iki – üç gün yetecek ekmek, katık, su ve elbise alır. Tır şoförünün arası gümrükteki polislerle iyi olduğu için çok fazla sıkıntı yaşamadan Serhat Türkiye'ye geçmeyi başarır.⁷²¹

Her göç yolculuğu başarı ile sonuçlanmamıştır. Göç yolunda askerlere ya da polislere yakalanan Bulgaristan Türkleri, tekrar Bulgaristan'da yaşadıkları yerlere geri gönderilmiştir. “Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanda Botuşev ve ailesinin başarısız iki göç girişiminden bahsedilmiştir. Birincisinde Romanya üzerinden Türkiye'ye gitmek isterken Romen sınırını geçince sınır koruma muhafızlarına yakalanmışlardır. Bir ay gibi bir süre gözetim altında tutulan Botuşev ve ailesi, hiçbir suça karışmadıkları anlaşılınca Bulgaristan'a geri gönderilmiştir. İkincisinde ise bir dost aile beraber Türkiye'ye göç etmek için trenle Yambol'a gitmişlerdir. Yambol'a ulaştıkların karşısına çıkan polisler, bu kişilerin göç etmekte olduğunu anlayınca, onları tekrar trene bindirerek geldikleri yere geri göndermiştir.⁷²²

“Aladağ'dan Çıktı Yola” adlı romanda 1968 yılında gerçekleşen “Yakın Akraba Göçü” müracaat edenlerin uzun süre pasaport ve vize için beklediklerinden bahsedilmiştir. Bu göç hareketi esnasında kasabada yaşayan seçkin insanlardan bazıları Türkiye'ye göç etmiş bazıları da göç etmek için vize beklemektedir. Bu dönemde en önemli sorunlardan birisi göç için vize alabilmektir. Vize bekleyenler arasında BKP Parti Komitesinde çalışan Vahdet Zekeriyev'in de bulunması kasaba halkı

⁷²⁰ Erendoruk, *Uçurum*, s. 170.

⁷²¹ Erendoruk, *İçimizdeki İnci Taneciği*, ss. 134–135.

⁷²² Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, ss. 317–318.

arasında şaşkınlığa neden olmuştur. BKP'ye hizmet eden bir kişinin Türkiye'ye göç etmek için vize beklemesi bölge insanı tarafından ikiyüzlülük ve kurnazlık olarak görülmüştür.⁷²³

“Komünist Bulgar rejimi”, Bulgaristan'ın ve “komünizmin” geleceği açısından tehlikeli gördüğü Türkleri ülkeden göndermeye devam etmektedir. Böylece Bulgaristan'da suların durulacağını düşünmektedirler. “Uçurum” adlı romanda anlatılanlara göre, Bulgaristan'dan her gün altı, yedi bin civarında insan otomobillerle, kamyonlarla ve “Utanç Treni” olarak adlandırılan trenlerle Türkiye'ye giriş yapmak için Kapıkule'ye gelmektedir.⁷²⁴

“İçimizdeki İnci Taneciği” adlı romanda 1989 yılının mayıs ayının sonuna doğru yüzlerce Bulgaristan Türkü ailenin Kapıkule ve Dereköy Sınır Kapısı'ndan Türkiye'ye geçiş yapmaya başladığı anlatılmaktadır. Kuzeydoğu Bulgaristan'da yaşayan Türkler, Türkiye'ye gönderilmek trenlere doldurularak Kapıkule Sınır Kapısı'na gönderilmişlerdir. Romanda bu tren için “utanç treni” ifadesi kullanılmaktadır. Her şeye rağmen Türkler arasında büyük bir sevinç hâkimdir. Sadece sevdiklerinden haber alamayan kimselerin yürekleri biraz buruktur.⁷²⁵

“İçimizdeki İnci Taneciği” adlı romanda anlatılanlardan hareketle 1989 göçü sırasında insanların oldukça sevinçli oldukları ortadadır. “Komünizmin” baskılarından kurtulup Anavatan'a kavuşacak olmanın yaratmış olduğu sevinç, yıllarca komünist Bulgarların zulmü altında ezilen Bulgaristan Türkleri için çok büyük bir anlam ifade etmektedir. Romanda bu sevinç durumu şu şekilde anlatılmıştır:

Selçuk onları dinlemişti.

“Gidiyor muyuz, baba?” diye sordu.

Ferhat başını geriye çevirip, “Evet, oğlum. Gidiyoruz. Ana vatana, ayyıldızlı bayrağımızın altına...”

“Yaşasın!...” dedi Selçuk ellerini çırparak.⁷²⁶

⁷²³ Altınok, *Aladağ'dan Çıktı Yola*, s. 400.

⁷²⁴ Erendoruk, *Uçurum*, s. 391.

⁷²⁵ Erendoruk, *İçimizdeki İnci Taneciği*, s. 123.

⁷²⁶ Erendoruk, *İçimizdeki İnci Taneciği*, s. 127.

Bulgaristan Türkleri göç için yollara düştüğü sırada eşyalarını taşıyacak araç bulmakta zorlanmıştır. Çünkü Türklerin hepsi göç hazırlığındadır ve bu nakliye işini yapacak insan Türkler arasında yoktur. Nakliye işi bu yüzden Bulgarlara kalmıştır. Bulgarlar da normalden on kat fazla fiyata bu taşıma işini yapmaktadırlar. Her şeye rağmen ülkeden çıkmaya kararlı olan Türkler, bu paraları da ödemiştir. Tek dertleri bir an önce Anavatan'a kavuşmaktır.⁷²⁷

“İçimizdeki İnci Taneciği” adlı romanda göç yoluna gece çıkıldığından bahsedilmektedir. Bulgar polisi, göç eden kişilerin bulunduğu kamyonu sık sık durdurup kontrol eder. Bu yüzden yolculuklar biraz uzun sürmektedir. Bulgar gümrüğüne varılınca kamyondaki eşyalar indirilir. Pasaport işlemleri tamamlandıktan sonra bagajlar ilk önce ara bölgeye, oradan da el arabalarıyla Türkiye tarafına taşınmaktadır. Bagajları taşımak için el arabası bulmak da oldukça zordur. Çünkü Bulgaristan'dan Türkiye'ye akın akın Türk gelmektedir. Herkes eşyalarını taşımak için araba aramaktadır.⁷²⁸

Rejimin uygulamaya çalıştığı “soya dönüş” politikaları karşısında Bulgaristan Türklerinin yapmış oldukları “barışçıl” gösterilerden rahatsız olan “komünist rejim” çareyi bu gösterileri organize eden ve katılan kişileri sınır dışı etmekte bulmuştur. “Kestaneler Altında” adlı romanda Hayri de sınır dışı edilen kişiler arasındadır. Polisler ve milisler Hayri'nin evine gelerek on dakikada bütün eşyalarını toplamasını, Bulgaristan'dan sınır dışı edileceğini söylerler. Hayri eşyaları toplar. Milisler eşliğinde Hayri Kapıkule'ye getirilir ve kendisine bir pasaport verilir. Sınırın Türk tarafına geçer. Pasaportu kontrol edilir; ancak vizesi olmadığı için Türkiye'ye girmesine izin verilmez. Bulgaristan'a geri gönderilir. Bulgar polisi, Hayri'ye “*Sen bizi istemiyorsun, ama onlar da seni istemiyorlar.*” der. Hayri de polise “*Ben Türkiye'ye gitmek istemedim ki. Siz kovdunuz.*” cevabını verir.⁷²⁹

Göç yoluna koyulan göçmenleri türlü türlü sıkıntılar beklemektedir. Romanlarda göç yolunda göçmenlerin karşılaşmış olduğu sıkıntılar üzerinde

⁷²⁷ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 331.

⁷²⁸ Erendoruk, *İçimizdeki İnci Taneciği*, s. 128.

⁷²⁹ Yakup, *Kestaneler Altında*, s. 274.

durulmuştur. Göçmenlerin karşılaştıkları en önemli sıkıntı, başlayan göç hareketinin sınırların kapatılması ile yarım kalması olmuştur. Göç etmek için her şeyini geride bırakarak yola çıkan göçmenler, sınırların kapatılması ile göçün durdurulması karşısında büyük mağduriyetler yaşamışlardır. Geri dönemeyenler, aylarca tren istasyonlarında, zor şartlar altında kapıların yeniden açılmasını beklemişlerdir. Bu bekleme sırasında zorlu şartlardan dolayı hastalıklar ve ölümler meydana gelmiştir.

Romanlarda, göç sırasında göçmenlerin tren istasyonlarına kadar uğurlandığından bahsedilmiştir. Özellikle tren istasyonlarında çok duygusal bir ortam vardır. Hem gidenler hem de geride kalanlar hüznün içerisinde. Bu duygusal vedalaşma anında adeta gözyaşları sel olur. Çünkü aile fertleri bir daha ne zaman görüşeceklerini bilememektedir. Bu durum insanların acılarını daha da arttırır.

Göçün yasaklandığı yıllarda, sınırı kaçak yollarla geçmeye çalışan Bulgaristan Türkü göçmenlerin yaşamış oldukları zorluklar da romanlarda ele alınmıştır. Sınırı geçmek sanıldığı kadar kolay değildir. Bu yolla göç etme girişiminde bulunan bazı kişiler sınır muhafızları tarafından kurşunlanarak öldürülmüştür. Daha önceki bölümlerde, 93 Harbi sonrasında gerçekleşen göçlerde ailelerin küçük çocuklarını yol kenarlarına bırakarak göç ettiklerinden bahsedilmişti. Bu dönemde ise aileler çocuklarını bırakmamıştır, bunun yerine çocuklara uyku ilacı vererek sessiz bir şekilde sınırı geçmeye çalışmışlardır. Bu yolculuk esnasındaki en büyük tehlike sınır muhafızlarına yakalanmaktır. Yakalanmak demek, ölüm demektir.

Yine romanlarda, zorunlu göç esnasında göçmenlerin trenlere doldurularak çok zor şartlar altında Türkiye'ye gönderildiğine değinilmiştir. Romanlarda bu trenlerden “utanç treni” olarak bahsedilmiştir.

3.4.9.2. Türkiye’de Yaşananlar

Yıllarca Türkiye’ye göç etmenin hayalini kurarak hayatlarını devam ettiren Bulgaristan Türkleri, Türkiye’ye ulaşıp ay yıldızlı bayrağı görünce gurur ve sevinci bir arada yaşamaktadırlar. Anavatan’a ulaşmak demek, baskılarla ve yasaklarla dolu bir hayatın sona ermesi demektir. Ay yıldızlı

bayrak, Bulgaristan Türkleri için özgürlüğün, aydınlığın, mutlu ve güzel günlerin simgesidir.

“Uçurum” adlı romanda, Mehmed ve Bulut Bulgaristan’dan sınır dışı edilince bir komşuları tarafından Kapıkule’ye kadar araç ile götürülürler. Sınırın Bulgaristan tarafından Türkiye tarafında dalgalanan bayrağı görünce çok mutlu olmuşlardır. Bu mutluluk, Bulgar gümrüğünde gerekli işlemleri yapıp Türkiye tarafına geçince iyiden iyiye bir sevince dönüşmüştür. Türkiye’ye ulaştıklarına çok sevinen baba ve oğul, sınırda Türk topraklarını öperek mutluluklarını ortaya koyarlar.⁷³⁰

“Rumeli’den Esen Yel” adlı romanda da göçmenlerin Türkiye’ye ulaştıkları anda yaşamış oldukları sevinç gözler önüne serilmiştir. Trenle Karaağaç İstasyonu’na gelen göçmenler, trenden iner inmez yıllarca hasretini çektikleri vatan toprağını öperek, kendilerini Anavatan’a kavuşturan Allah’a şükür ve dua etmişlerdir. Romanda, göçmenlerin Türkiye’de çok iyi karşılandıklarına ve gerekli işlemlerin ardından göçmen misafirhanesine yerleştirildiklerine değinilmiştir.⁷³¹

Türkiye’ye ulaşan göç kabileleri, sınırda karşılanmakta ve hemen göçmen misafirhanelerine yerleştirilmektedirler. Misafirhaneye yerleştirilen göçmenler, Türkiye’ye giriş işlemlerinin ardından yurt içinde kendileri için uygun görülen yerlere yerleştirilmektedirler. Göçmenler açısından göç yolculuğu iki aşamadan oluşmaktadır. Yolculuğun birinci aşaması Bulgaristan’da başlayan ve Türkiye’ye girene kadarki bölümdür. Göç yolculuğu Türkiye’ye ulaşıncaya bitmez. Sınırdaki yapılan işlemlerin ardından ikinci aşama olan Türkiye içinde yerleşecekleri yere hareketleriyle birlikte göç süreci devam eder.

“Maria Aşkım Benim” adlı romanda, 1950 yılında Türkiye’ye gelen göçmenlerin Türkiye’de törenle karşılandığı, bu durumun göçmenleri çok mutlu ettiği ve cesaretlendirdiği anlatılmıştır. Yapılan törenin ardından gelen göçmenlerin, temiz yatak ve çarşafın olduğu, günde üç öğün yemek verilen misafirhanelere yerleştirildiğine değinilmiştir. Türkiye’ye giriş

⁷³⁰ Erendoruk, *Uçurum*, s. 381.

⁷³¹ Tunaboşlu, *Rumeli’den Esen Yel*, s. 45.

işlemlerinin yapılmasından sonra göçmenler Edirne'den ayrılarak Türkiye içerisinde yerleşecekleri yerlere gitmek üzere yola çıkmışlardır.⁷³²

“Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda da göç yolunda olan Hayri ve ailesinin Türkiye'ye ulaştıklarında göçmen misafirhanesinde ağırlandıkları, Yurda giriş işlemleri yapıldığı, yapılan işlemler sırasında kendilerine “Tunç” soyadı verildiği ve Eskişehir'e, daha önce Türkiye'ye gelmiş olan ailelerinin yanına gitmek için yola koyuldukları anlatılmıştır. Göç yolculuğunun Türkiye bölümü göçmenler için daha rahat ve daha kolay geçmektedir. Aileler birbirlerine kavuştukları zaman yine duygusal bir ortam oluşmaktadır. Yıllardır birbirini görmeyen kardeşler kardeşlerine, evlatlarına hasret olan anne ve baba da evlatlarına büyük bir özlemle sarılırlar.⁷³³

Aynı durumdan “Uçurum” adlı romanda da bahsedilmektedir. Türkiye'ye ulaşan Mehmed ile Bulut, ilk önce sınırda ülkeye giriş kayıtlarını yaptırırlar. Kayıt işlemlerini yapan memur, Mehmed'in cezaevinde kaldığını, Belene'de ceza yattığını ve sürgüne gönderildiğini öğrenince güvenlik memurlarıyla görüşmesini söyler. Güvenlik memurlarının sorularına cevap veren Mehmed, güvenlik memurları tarafından Bursa'ya giden bir kamyonu bindirilir. Yaklaşık dokuz saat süren bir yolculuktan sonra Bursa'ya ulaşırlar. Oradan bir taksi tutarak daha önce Türkiye'ye gelen Çimen Ayşe ve Umut'un yaşadığı evin önüne gelirler. Zile basarlar. Kapıyı Çimen Ayşe açar. İlk önce karşısındaki kişileri tanımaz. Çünkü böyle bir şey aklının ucundan bile geçmemektedir. Sonradan eşi ve oğlunu fark eden Çimen Ayşe mutluluktan uçarak oğlu Umut'u da kaldırır. Ailecek herkes birbirlerine sarılır ve hasret giderirler. Dört kişi de ağlamaktadır, ancak bu seferki gözyaşları sevinç gözyaşlarıdır.⁷³⁴

“İçimizdeki İnci Taneciği” adlı romanda da Türkiye gelen göçmenlerin sınırda ilk önce kayıtlarının yapıldığı anlatılmaktadır. Kayıtlar tamamlandıktan sonra eşyaları taşımak için bir araç ayarlandığından ve

⁷³² Tezel, *Maria Aşkım Benim*, ss. 167–168.

⁷³³ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 136–137.

⁷³⁴ Erendoruk, *Uçurum*, ss. 382–384.

eşyaların araca yüklendikten sonra şoföre gideceği yerin adresinin verildiğinden bahsedilmiştir. Böylelikle göç yolculuğunun Türkiye ayağı da yavaş yavaş sona ermektedir.⁷³⁵

“Aladağ’dan Çıktı Yola” adlı romanda Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç eden Bulgaristan Türklerinin Edirne’ye vardıklarında Türk yetkililer tarafından karşılandıklarından bahsedilmiştir. Yetkililer teker teker bütün göçmenleri kontrol ettikten sonra toplu hâlde göçmenleri misafirhaneye götürmüşlerdir. Göçmenler, Türkiye’de oldukça sıcak karşılanmışlardır. Bu sırada ağlayanlar, Türk topraklarını öpenler, yüzünü toprakla yıkayan insanlar bulunmaktadır. Mehmet ise dimdik yürüyerek misafirhanenin kapısında bulunan “Anavatan sizi şefkatle kucaklar!” yazısına bakmaktadır. Bu sırada o da gözyaşlarına hâkim olamaz ve gözlerinden yaşlar toprağa düşer. Şimdi akan yaşlar, mutluluk ve sevinç gözyaşlarıdır.⁷³⁶

Bulgaristan’dan sınır dışı edilen Türkler Viyana ve Belgrad’daki elçiliklere sığındıktan sonra Türkiye Cumhuriyeti hükümeti tarafından İstanbul’a getirilmiştir. “Rumeli’den Esen Yel” adlı romanda İstanbul’a gelen göçmenleri bizzat dönemin Başbakanı Turgut Özal’ın karşıladığı bilgisine yer verilmiştir. Göçmenlerin Türkiye gelişi sonrasında, Bulgaristan Türklerine yapılan baskı ve zulmü kınayan gösteriler ve mitingler düzenlenmiştir. Düzenlenen bu gösteri ve mitinglere Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç eden pek çok Bulgaristan Türkü de destek vermiştir. Hem Bulgaristan’da hem de Türkiye’de devam eden eylemler dünyanın dikkatini Bulgaristan’a çevirmeye başlamıştır. Olayların önü alınamayınca Bulgaristan’ın tutumunda değişiklikler sezilmeye başlanmıştır. Başbakan Turgut Özal’ın Bulgaristan Türklerine kapının her zaman açık olduğu, onları istemeyen Bulgarların onları hemen Türkiye’ye göndermesi konusunda bir açıklama yapmıştır. Türkiye, Bulgaristan Türkleri için sınırları açmıştır. Bulgarlar da pasaportları vermeye başlayınca Türkiye’ye akın akın göçmen kabileleri gelmeye başlamıştır.⁷³⁷

⁷³⁵ Erendoruk, *İçimizdeki İnci Taneciği*, s. 133.

⁷³⁶ Altınok, *Aladağ’dan Çıktı Yola*, s. 448.

⁷³⁷ Tunaboşlu, *Rumeli’den Esen Yel*, ss. 259–260.

“Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda anlatılanlara göre, Bulgaristan tarafından sınır dışı edilen Türkler, Avusturya’ya gönderilmiştir. Durumdan haberdar olan Türkiye Cumhuriyeti yetkilileri soydaşlarına sahip çıkarlar. Hemen sınır dışı edilen Bulgaristan Türklerini ülkeye getirmek için Avusturya’ya uçak gönderilir. İlk uçak Avusturya’dan havalandığında, İstanbul’da Atatürk Havalimanında büyük bir hareketlilik olur. Balkan dernekleri, uzun yıllardan beri yakınlarını göremeyen aileler hep havalimanında toplanırlar. Havalimanında Bulgaristan’ı kınayan konuşmalar yapılır.⁷³⁸

Türkiye’ye ulaşan Bulgaristan Türklerinin sevinci görülmeye değerdir. Yıllardır özlemini çektikleri, hasret duydukları Anavatan’a kavuşmuş olmanın vermiş olduğu mutluluk her şeye bedeldir. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda anlatılanlara göre, Türkiye’ye ulaşan ilk kafilede yer alan Muhammet Efendi de İstanbul’a iner inmez iki rekât şükür namazı kılmak ister. Görevli kendisine mescidi gösterince çok şaşırır ve Bulgaristan kurtulduğu için Allah’a şükreder.⁷³⁹

Bulgaristan’dan sınır dışı edilen Türklere havaalanında basın mensupları da yoğun bir ilgi gösterir. Gördükleri herkesi soru yağmuruna tutarlar. Ancak verilen cevapları pek anlayamazlar. Daha önce göç etmiş Bulgaristan Türklerinden yardım alırlar. Bozulan dil, yıllar süren “komünizm” rejiminin bir eseridir. Bazı muhabirler konuya “ideolojik” olarak yaklaşır. Muhammet Efendi’ye de “ideolojik” bir soru sorulur. Bir muhabirin sorduğu, “*Bu ülkede işsizliğin kol gezdiğini, insanların yoksulluk içinde yüzdüğünü bilecek kadar aydınsınız. Burada ne yapacaksınız? Bir ad için insan memleketini terk eder mi?*” şeklindeki soruya içerleyen ve sinirlenen Muhammet Efendi, muhabire şu cevabı verir:

Bak genç beyefendi komünizm dedikleri bir hayal, meraklıysan benim yerime sen git o sistemde yaşamaya. Bana gelince, ben anavatanım bildiğim Türkiye’me, yani ana kucağına ölmeye geldim. Hiç olmazsa

⁷³⁸ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 312–313.

⁷³⁹ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 313.

mezarımın üzerinde şehitlerin kanıyla boyalı ay yıldızlı al bayrağım dalgalanacak.⁷⁴⁰

1989 yılında Türkiye – Bulgaristan sınırı tarihinin en hareketli günlerini yaşamaktadır. Yüzbinlerce Türk Bulgar zulmünden kaçıp Anavatan’a sığınmak için sınıra hücum etmiştir. Sınırın Türkiye tarafında ise Bulgaristan’dan gelecek ya da gelme ihtimali olan akrabalarını bekleyen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları bulunmaktadır. Sınırdaki birbirlerini bulan akrabaların yaşamış oldukları sevinç görülmeye değerdir. “İçimizdeki İnci Taneciği” adlı romanda Emine Teyze’nin on bir yıl önce Türkiye’ye göç eden ağabeyi ile karşılaşması da aynı şekilde olmuştur. Sadece ağabeyi değil, komando er iken Türkiye’ye kaçan oğlu Serhat da aileyi karşılamaya gelenler arasındadır. Bu durum ailenin sevincinin katlanmasını sağlamıştır.⁷⁴¹

1989 Büyük Göç’ünde Türkiye’ye yönelik bir göçmen hareketliliği olurken, Türkiye tarafında da gelen göçmenlerin rahat etmelerini sağlamak adına birtakım tedbirler alınmıştır. “Uçurum” adlı romanda ülkenin bazı bölgelerine göçmenleri ağırlamak için geçici çadır kentler kurulduğundan bahsedilmiştir. Yine aynı romanda, gelen göçmenlerin bazılarının İstanbul, Bursa ve İzmir’de bazı binalara yerleştirildikleri ve göçmenlere yönelik olarak günde üç öğün yemek verildiği de anlatılmıştır.⁷⁴²

Göç yoluna koyulan Bulgaristan Türklerinin yaşamış oldukları sıkıntılar Türkiye’ye ulaştıkça bir nebze de olsa azalmıştır. Romanlarda, Türkiye’ye ulaşan göçmenlerin oldukça iyi bir şekilde karşılandıklarına değinilmiş ve göçmenlerin yaşadıkları sevinç gözler önüne serilmiştir. Türkiye’ye ulaşan göçmenler, ay yıldızlı bayrağı görünce toprağa kapanarak yıllarca hayalini kurdukları toprakları öperek Anavatan’a giriş yaparlar. Sınırdaki misafirhanelere yerleştirilirler. Bu misafirhanelerde göçmenlerin her türlü ihtiyaçları karşılanır. Yurda giriş işlemleri tamamlanan göçmenler, kendileri için uygun görülen yerlere gitmek üzere yola koyulurlar. Bazı göçmenler,

⁷⁴⁰ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 313–315.

⁷⁴¹ Erendoruk, *İçimizdeki İnci Taneciği*, ss. 130–131.

⁷⁴² Erendoruk, *Uçurum*, s. 391.

sınırdaki akrabaları tarafından karşılanır ve akrabalarının yaşadıkları yerlere giderler.

Bazı romanlarda ise “komünistlerin” zulmünden kaçarak Türkiye’ye giriş yapan Bulgaristan Türklerine bazı “ideolojik” soruların sorulduğundan bahsedilmiştir. Bu sorulara maruz kalmak Bulgaristan Türklerini çok derinden etkilemiştir. Yıllarca çekmiş oldukları sıkıntıların önemsenmemesi karşısında göçmenler büyük bir hayal kırıklığı yaşamışlardır.

3.4.10. Göç Sonrası Unsurlar

3.4.10.1. Göç Sonrası Türkiye’de Yaşananlar

3.4.10.1.1. Genel Unsurlar

Yıllarca birbirinden uzak ve birbirlerine hasret olan aile üyeleri ya da akrabalar Türkiye’de bir araya gelince oldukça duygusal anlar yaşanmaktadır. Yılların biriktirmiş olduğu hasret yerini sevinç ve mutluluğa bırakır. Yıllarca hasretten akan gözyaşları bu sefer sevinçten akmaktadır. “Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” adlı romanda Cemil Hoca Türkiye’ye gelip de Eskişehir’deki amcasına kavuşunca duygusal bir manzaranın yaşandığı anlatılır. Amca ve yeğen hasretle birbirlerine sarılırlar. Bu sarılma faslı defalarca tekrarlanır. Hepsinin gözlerinde kavuşmanın vermiş olduğu mutluluğun gözyaşları vardır. Bu kavuşma anına çoğu insan inanmamaktadır.⁷⁴³

Bulgaristan’dan Türkiye’ye gelen göçmenlerin çocukları Türkiye’de okula gitme konusunda bir sıkıntı yaşamamışlardır. “Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” adlı romanda Cemil Hoca’nın oğlu Nihat, Türkiye’ye gelince herhangi bir zorlukla karşılaşmadan okula kaydını yaptırır ve eğitimine devam eder. Bu konuda herhangi bir ayırım yoktur.⁷⁴⁴

Evlatlarının geleceğini düşünerek Türkiye’ye göç eden Bulgaristan Türkleri, evlatlarının geleceği için mücadelelerini Türkiye’de de devam ettirmişlerdir. Özellikle çocuklarının iyi bir eğitim alması için her türlü fedakârlığı yapmışlardır. Ahmet Bey ve Hanife Hanım, evlatlarının liseye

⁷⁴³ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, ss. 56–57.

⁷⁴⁴ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, s. 65.

devam edebilmesi için yaşamış oldukları kasabadan Eskişehir'e göç ettikleri "Rumeli'den Esen Yel" adlı romanda anlatılmaktadır. Yaşadıkları kasabadan ayrılmak çok zor olsa da Hanife Hanım çocuklarının geleceği için buna katlanacağını "Üzülmemek elde mi? Ama başka çare var mı? Bak abin elâlem üstünde, gelecek sene sen de liseye gidicen. Sizi okutmak için katlanacam, ne yapayım?" sözleriyle ifade etmiştir.⁷⁴⁵

"Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür" adlı romanda verilen bilgilere göre, Bulgaristan'da Türkiye'ye misafir vizesi gelip dönmeyenlere Türkiye'de ilk önce siyasi mülteci vizesi verilmektedir. Göçmenlere birer form doldurtulmaktadır. Doldurulan formdaki bilgiler ve yapılan araştırmalar neticesinde kişilerin Türkiye'de kalıp kalmamalarına karar verilecektir. Bunun içinde göçmenlere birkaç aylık bir süre verilir.⁷⁴⁶

Yıllarca millî ve manevi değerleri üzerinde yoğun bir baskı oluşturulan Bulgaristan Türkleri, Türkiye'ye geldikten sonra daha önceden mahrum oldukları bazı şeylerin tadını çıkarmaya çalışmaktadır. Bunlardan birisi de ezan sesidir. Bulgaristan'da ezan yasaklandığı için minarelerden ezan sesi duyulmaz. Türkiye'ye gelen göçmenler hasret kaldıkları ezan sesini büyük bir huşu içinde dinlerler.

"Vatan Yasak Özgürlük Uzak" adlı romanda Muhammet Efendi'nin Türkiye'ye geldiği gecenin sabahında, sabah ezanı ile uyanması karşısında verdiği tepki ezan sesine ne kadar hasret olduğunu bizlere göstermektedir. Sabah ezanının büyüleyici sesine uyanan Muhammet Efendi, hanımını uyandırır ve ona "Dinle şu ezanı. Kaç yıl oldu hasretini çektiğimiz, özlediğimiz şu kutsal sesi." der. Ezan sesi karşısında duygulanan Muhammet Efendi, tekrar hanımına döner ve "Şu anda ölsem gözlerim açık gitmez. Şu ezan sesini duydum ya. Yarın sabah bir de bir yerlerde bayrağımızın dalgalandığını görmek isterim." der. Ezan ve bayrak Bulgaristan Türklerinin yıllardır hasretini çektiği iki kutsal değerdir.⁷⁴⁷

1989 Büyük Göç'ünde sadece millî ve manevi değerlerine bağlı Bulgaristan Türkleri, Türkiye gelmemiştir. Bunun yanında yıllarca

⁷⁴⁵ Tunaboşlu, *Rumeli'den Esen Yel*, ss. 136-137.

⁷⁴⁶ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, s. 68.

⁷⁴⁷ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 317.

“komünizme” hizmet etmiş, Türklere kan kusturmuş olan bazı Türkler de Türkiye’ye göç etmiştir. Özellikle Bulgaristan Türklüğü ve Türkiye aleyhinde faaliyetlerde bulunan kişilerin Bulgaristan’dan Türkiye’ye kaçmaları manidardır. Türkiye’ye gelen bu kişilerin Türkiye’de sanki yıllarca milletine ihanet etmemiş gibi muamele görmeleri bazı Bulgaristan Türklerini rahatsız etmektedir. Bu rahatsızlık “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda Muhammet Efendi’nin ağzından şu şekilde anlatılmaktadır:

Hele de BKP üyelerine, köylerde şalvar yırtanlara, Türkçe konuşanlara ceza kesenlere, komşularına hakaret ve işkence eden köy muhtarlarına, Türk televizyonu izleyen komşularını ihbar edenlere bu ülkede vatandaşlık verilmesi pek de hoş olmadı. O sözünü ettiğim kişilerden ötekler “Korkmaz”, cüceler “Yüce”, Bulgar yandaşları “Öztürk”, Türkiye’yi aşağılayanlar “Vatansever”, aslının Bulgar olduğunu yazanlar “Türksoy” türünden soyadlarını herkesten önce aldılar. Bu kişiler, Nuri Turgut, İsmail Nuri, Küçük Halil, Ömer Osman, Halil İbrahim ve özellikle de canı pahasına Türklüğü savunmak için dünyaca meşhur ölüm kampı Belene’de işkencelere katlananlar aynı kefeye konmamalıydı.⁷⁴⁸

Bulgaristan’dan gelen göçmenlerle ilgili olarak Türkiye’de birtakım yanlış genellemeler yapılmaktadır. “Uçurum” adlı romanda Türkiye’de yaşayan Türklerin, Bulgaristan’dan gelen göçmenlerin büyük çoğunluğunun “sol görüşlü” olduğunu düşündüğüne değinilmiştir. Yine bazı kişiler de göçmenlerin “bilgisiz, görgüsüz ve cahil” olduğunu düşünmektedir. Göçmenler, bu yakıştırmaların kendilerini küçük düşürmek ve dışlamak için kasıtlı olarak yapılan bir davranış olduğunu düşünmektedirler. Yabancı bir milletmiş gibi kendilerine “Bulgar” denmesinin de bu yanlış algıdan kaynaklandığını düşünmektedirler.⁷⁴⁹

Bulgaristan’dan Türkiye’ye gelen millî ve manevî hassasiyetleri olan aydınlar, Türkiye’de seslerinin bilinçli olarak çıkarılmadığını düşünmektedirler. Bu konuda Türk solunun kendilerine bakış açısını eleştirmektedirler. Bu bakış açısı romanda geçen “*Türkiye solu, Bulgar komünistlerinin bize uyguladığı zulüm ve soykırımı kınamadıklarından*

⁷⁴⁸ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 366–367.

⁷⁴⁹ Erendoruk, *Uçurum*, ss. 408–409.

maada böyle bir zulmün olmadığını söylemeleri şaşırtıcı bir gerçektir.” ifadesi ve Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın kendisini selamlamaya gelen Bulgaristan Türklerine yönelik yapmış olduğu “*O güzelim demokrasi ülkesi Bulgaristan’ı bırakıp buraya ne aramaya geldiniz?*” şeklindeki konuşma bu bakış açısını net bir şekilde ortaya koymaktadır.⁷⁵⁰

Bulgaristan Türkleri, Türkiye’ye geldikten sonra ülkeye adapte olabilmek adına kendilerini yetiştirmenin yollarını aramışlardır. Göçmenler ilk önce kendilerine çalışacak bir iş bulmuşlardır. İş bulduktan sonra ise kendilerini geliştirmek için bazı çalışmalar yapmışlardır. “İçimizdeki İnci Taneciği” adlı romanda göç sonrasında yapılan kendini geliştirme çalışmalarıyla ilgili şunlara değinilmiştir:

Aldığım nafakanın helal olması için dayımın marketinde çalıştım. Ana dilimi daha iyi öğrenmek için bir Türkçe öğretmeninden ders aldım. Dinim İslam’ı öğrenmek için bir cami imamından ders aldım. Akşamları geç vakitlere kadar Türk Tarihi, Türk Edebiyatı kitapları okudum. Artık beş vakit namazımı kılıyor, orucumu tutuyorum...⁷⁵¹

Bulgaristan’da yaşamış oldukları acı olaylar ve maruz kaldıkları yoğun baskılardan kaçarak Türkiye’ye göç eden insanların hafızalarında Bulgaristan olumsuz izler bırakmıştır. Aradan geçen yıllara rağmen yaşanan olumsuzluklar hafızalardan silinmemiştir. “Rumeli’den Esen Yel” adlı romanda Hanife Hanımın otobüsle Türkiye’den Almanya’ya giderken Bulgaristan’dan geçtikleri sırada içini nedenini bilmediği bir ürpertinin sarması bu ruh hâlinin bir örneğidir. Hanife Hanımın Bulgaristan giriş yaptığı andan itibaren hissettikleri ve edindiği izlenimler şöyledir:

Otobüsümüz Bulgaristan’a girdiği zaman nedenini bilmediğim bir ürperti sardı bedenimi. Acaba hayal meyal hatırladığım o çocukluk günlerimin geçtiği diyardan geçtiğim için mi? Yoksa anlatıla anlatıla beynime zulüm ve korku olarak saplanmış komünist bir ülkede bulunduğum için mi? Tam olarak ayıramıyordum, ama merak, özlem ve korku karşıma duygular içindeydin. Yol boyunca gördüğüm tarımsal

⁷⁵⁰ Erendoruk, *Uçurum*, ss. 419–421.

⁷⁵¹ Erendoruk, *İçimizdeki İnci Taneciği*, s. 141.

gelişmeye hayran oldum: Buna karşılık mola yerlerinde karşılaştığım insanların soğukluğu ve ürkekliğinden korktum.⁷⁵²

Türkiye'ye göç ettikten sonra da Bulgaristan Türklerini bazı sıkıntılar beklemektedir. Bir taraftan Bulgar zulmünden kurtulduklarına sevinen göçmenler, diğer taraftan da Türkiye'ye adapte olmaya çalışırlar. En önemli problemleri kendilerine bir iş bulabilmek, kalacak bir yer ayarlamak ve çocuklarının eğitimidir. Bu konu ile ilgili hem yetkililer hem de göçmenlerin Türkiye'de bulunan akrabaları göçmenlere yardımcı olurlar. Belli bir yaşın üzerindeki göçmenler ise Bulgaristan'da yaşayamadıkları millî ve manevi değerlerin tadını çıkarırlar.

Romanlarda ele alınan bir diğer konu ise “komünist” Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden Bulgaristan Türklerinin maruz kaldıkları ideolojik yaklaşımdır. Özellikle millî ve manevi hassasiyetleri yüksek olan, Bulgaristan'da ceza yatmış, bedel ödemiş Türk aydınlarının Türkiye'de eserini yayımlamakta zorlanması da bu konuya bağlanmıştır. Çünkü Türkiye'de yayınevlerinin büyük çoğunluğu “sol görüşlü” kişilerin kontrolindedir. Bu kişilerin de konuya “ideolojik” olarak yaklaştığı ve Bulgaristan Türklerinin eser vermesinin engellendiği romanlarda dile getirilmektedir.

3.4.10.1.2. Göç Sonrası Sosyal Yaşam

Bulgaristan Türkleri, Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiş olsalar bile geride kalan akrabalarıyla olan bağlarını koparmamıştır. Zor şartlar altında olsalar da karşılıklı olarak mektuplaşmayı hiçbir zaman kesmemişlerdir. Yazılan karşılıklı mektuplardan göç sonrasına yönelik birtakım bilgilere ulaşmamız da mümkündür.

“Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda, Türkiye'ye göç eden Osman Ağa'nın Bulgaristan'da yaşayan Hurşit Ağa'ya yazmış olduğu mektuptan edindiğimiz bilgilere göre; göç sonrasında Türkiye'ye yerleşen Bulgaristan Türkleri, yerleştikleri yerlerde gecekondular da olsa bir ev sahibi olmuşlardır. Yine Bulgaristan'dan göçen Türklerin bir araya gelerek

⁷⁵² Tunaboğlu, *Rumeli'den Esen Yel*, s. 219.

Çorlu'da Pınarbaşı adında bir köy kurdukları ve orada topluca yaşadıkları bilgisine de ulaşılmaktadır.⁷⁵³

1945 yılında Gümölcine'den Türkiye'ye göç eden Şirket Ahmet adlı roman kahramanı, Türkiye'ye ulaşınca ilk önce bir soyadı sahibi olur. Yapmış olduğu meslek ile alakalı olarak "Çarıkçı" soyadını alır. Görevli memurlar tarafından Eskişehir'e yerleşmeleri uygun görülür. Çocuklar, Türkiye'de eğitimlerine devam ederler. Çocuklar büyünce herkes evlenip yuvasını kurar.⁷⁵⁴

Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmenlere Türkiye'de bulunan yakınları tarafından çoğu zaman yardımda bulunulmuştur. Kendileri de göçmenliğin zorluklarını yaşamış olan bu insanlar yeni gelen akrabalarına kol kanat germiş, onlara evleri açmışlardır. "Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür" adlı romanda da Türkiye'ye gelen Cemil Hoca ve ailesine amcası evlerinin bit katını tahsis eder. Bu durum Türkiye'ye gelen göçmenlerin bir nebze olsun rahatlamasını sağlamıştır.⁷⁵⁵

Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmenler, Türkiye'ye geldiklerinde bir süreliğine akrabalarının yanında ikamet etmişlerdir. Bu durum göçmenlerde bazı rahatsızlıklara neden olmuştur. Özellikle kadınlar, rahat hareket edemedikleri için erkeklere oranla daha fazla rahatsızlık hissetmişlerdir. "Rumeli'den Esen Yel" adlı romanda Hanife Hanımın rahat olamadığı için kendilerine ait yeni bir eve geçme isteği bu duruma bir örnektir. Erkekler ise maddi durumlarının iyi olmamasından dolayı yeni bir eve çıkma fikrine pek sıcak bakmamaktadırlar.⁷⁵⁶

Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmenler; yaşanmışlıklarını, geçmişlerini, acılarını, kederlerini ve sevdiklerini Bulgaristan'da bırakarak Türkiye'ye göç etmişlerdir. Göç etmiş oldukları Türkiye'ye topraklarında bazı göçmenlerin ise herhangi bir yakın akrabası yoktur. Gurbet elde yapayalnız ayakta durmaya çalışmaktadırlar. "Rumeli'den Esen Yel" adlı romanda da bu duruma değinilmiştir. Yazar, her şeylerini Rumeli'de

⁷⁵³ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 79.

⁷⁵⁴ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 119.

⁷⁵⁵ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, s. 60.

⁷⁵⁶ Tunaboşlu, *Rumeli'den Esen Yel*, s. 70.

bırakarak geldiklerinden dolayı Türkiye’de yakın akrabaları olmadığı için anne ve babasının kendileri için çok önemli olduğundan bahsetmektedir. Çünkü ailelerin Türkiye’deki kökünü onlar oluşturmaktadır. Göçmen aileler, genel olarak geniş aileler değildir. Çünkü yaşanan göçler sonrasında parçalanmışlardır. Bu durum göçmenlerin kaderi hâline gelmiştir.⁷⁵⁷

Türkiye’ye gelen göçmenler ilk önce akrabalarının yanlarında misafir kaldıktan sonra göçmen misafirhanelerine yerleştirilmişlerdir. Burada göçmenlere üç öğün ücretsiz yemek verilmektedir. Yine devlet tarafından göçmenlere iş imkânları da sağlanmıştır. Devlet dairelerinde göçmenler için kadrolarda kimileri işçi olarak kimileri de memur olarak göreve başlamıştır. Devletin yanında özel sektörde de göçmenler için iş imkânları vardır. Göçmen çocukları almış oldukları intibak eğitiminden sonra eğitimlerine devam edebilmektedirler. Türkiye Cumhuriyeti bütün imkânlarını göçmenlerin yaşam koşullarını iyileştirmek adına seferber etmiştir.⁷⁵⁸

“Rumeli’den Esen Yel” adlı romanda 1950 – 1951 yıllarında Türkiye’ye gelen göçmenlerin yerleştirildikleri misafirhanelerde hâllerinden memnun bir şekilde yaşadıklarından bahsedilmektedir. Misafirhanede kalan göçmenlere, günde üç öğün çeşit çeşit yemek verilmektedir. Yemeğin yanında kuru üzüm ve meyve de bol bol verilmekteymiş. Göçmenler, kendilerine gösterilen ilgi ve alakadan oldukça memnundurlar. Allah’a şükretmektedirler.⁷⁵⁹

Yine aynı romanda verilen bilgilere göre, göçmenlerin yerleştikleri misafirhanelerin dışına çıkmasına izin verilmediğini de değinilmiştir. Yetkililer, göçmenler il teker teker görüşerek güvenlik soruşturması yapmaktaymışlar. Yapılan soruşturmaların sonucuna bazı göçmenlerin “komünistlerin” casusu olabilecekleri şüphesiyle Bulgaristan’a geri gönderildikleri bilgisi de verilmektedir.⁷⁶⁰

“Rumeli’den Esen Yel” adlı romanda Türkiye’ye gelen ve misafirhanede ağırlanan göçmenler arasında nasıl bir yere iskân edilecekleri,

⁷⁵⁷ Tunaboğlu, *Rumeli’den Esen Yel*, s. 7.

⁷⁵⁸ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 317.

⁷⁵⁹ Tunaboğlu, *Rumeli’den Esen Yel*, s. 46.

⁷⁶⁰ Tunaboğlu, *Rumeli’den Esen Yel*, s. 48.

gittikleri yerlerde mesleklerinin geçerli olup olmayacağı konusunda bir endişe olduğuna değinilmiştir. Herkesin iskân edildiği yere gitmek zorunda olduğu aksi durumda iskân hakları ortadan kalktığı bilgisi de romanda verilmektedir. İskân işlemleri tamamlanan göçmenler, kamyonlara doldurularak iskân edilecekleri yerlere gönderilmişlerdir.⁷⁶¹

“Uzun Bir Gece” adlı romanda, 1950 göçünde Türkiye’ye gelen Bulgaristan Türklerinden Adana, Osmaniye, Mersin taraflarına birçok ailenin yerleştirildiğinden bahsedilmiştir. Sadece bu bölgelere değil, ülkenin dört bir yanına zulümden kaçan Bulgaristan Türkü soydaşlarımız yerleştirilmiştir.⁷⁶²

Türkiye Cumhuriyeti tarafından Bulgaristan’dan gelen göçmenlere yönelik konutlar yapılmıştır. Yapılan konutların kura ile göçmenlere dağıtıldığı “Rumeli’den Esen Yel” adlı romanda anlatılmaktadır. Evin verilmesi göçmenlerde büyük bir sevinç yaratır. Özellikle Hanife Teyze akrabalarının yanında kalmaktan kurtulduğu için çok mutlu olur. Romanda, evlerin iki oda ve bir mutfaktan oluştuğu bilgisi verilmiştir. Ev sahibi olan göçmenlerin Türkiye’ye adaptasyonları daha da kolaylaşmıştır.⁷⁶³

“Rumeli’den Esen Yel” adlı romanda Bulgaristan’dan Türkiye’ye gelen göçmenlerin iskân edildikleri yerlere uyum sağlamakta bazı zorluklar yaşadıklarına değinilmiştir. Hayat şartlarına uyum sağlayamayan göçmenler, yetkililere başvurarak yeni yerlere iskân edilmek istedikleri bildirmişlerdir. Ancak bu talepleri yetkililer tarafından kabul görmemiştir. Eğer iskân edildikleri yerden başka bir yere giderlerse iskân haklarının yanacağını kendilerine bildirildiğinden, göçmenlerin bu durumu göze alarak akrabalarının olduğu yerlere gittiğinden romanda bahsedilmektedir.⁷⁶⁴

Türkiye’de yaşayan kişilerin büyük çoğunluğu Bulgaristan Türklerinin neden göç ettiklerini merak ederler. Bu yüzden de Bulgaristan’dan gelen Türkleri soru yağmuruna tutarlar. Onlar da dillerinin döndüğünce

⁷⁶¹ Tunaboşlu, *Rumeli’den Esen Yel*, s. 50.

⁷⁶² Erdi, *Uzun Bir Gece*, s. 47.

⁷⁶³ Tunaboşlu, *Rumeli’den Esen Yel*, s. 98.

⁷⁶⁴ Tunaboşlu, *Rumeli’den Esen Yel*, ss. 53–54.

başlarından geçenleri anlatırlar. Bu yaşananlar bazılarının abartılı gelirken bazıları da hayretler içinde kalır. “Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” adlı romanda da Cemil Hoca gittiği yerlerde bu şekilde sorulara maruz kalmaktadır. O da Bulgaristan’da hem kendinin hem de Bulgaristan Türklerinin genelinin yaşamış olduğu sıkıntılardan bahsetmiştir. Bulgaristan’da insanların özel bir işyeri açamadıklarından, BKP’nin insanları yoğun bir şekilde baskı altına aldığından, partinin adının her yerde anılmak zorunda olduğundan, aksi durumda insanların işlerinden olduklarından bahsedilmektedir.⁷⁶⁵

Bulgaristan göçmenleri, “komünist” bir ülkeden gelmenin sıkıntılarını Türkiye’ye geldikten sonra da çekerler. Söyledikleri sözler ve yaşantıları insanlar tarafından adeta mercek altına alınır. En ufak bir şeyde “komünist” âdetlerini devam ettirmekle suçlanırlar. “Rumeli’den Esen Yel” adlı romanda Ahmet Bey, okul yapmanın cami yapmaktan daha önemli olduğu söylediği için “komünizme” alışmakla, onu devam ettirmekle suçlanmıştır. Yine çocuklarını okula gönderirken yazın gelişini kutlamak için çocuklarının yakalarına püsküller takarak okula gönderen Hanife Hanım için de püsküllerin “komünist” işareti olduğu düşüncesiyle “komünist” âdetleri devam ettirdiği yönünde dedikodular çıkarılmıştır.⁷⁶⁶

“Rumeli’den Esen Yel” adlı romanda Bulgaristan’dan Türkiye’ye yeni gelmiş olan ailelerin çocuklarının kendi aralarında Bulgarca konuştukları bilgisine yer verilmiştir. Bu durum Türkiye’de yaşayanlar tarafından eleştirilmektedir. İnsanlar Türkiye’de Türkçe konuşulur, burası Bulgarya değil, diye çocuklara tepki göstermekteymişler.⁷⁶⁷

Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç eden Bulgaristan Türkleri, Türkiye’ye geldikten sonra da birbirleriyle olan ilişkilerini kesmemişlerdir. Göçmenlerin zaman zaman bir araya gelip hasret giderdikleri günler de olmuştur. Gelen göçmenler yoğun olarak Trakya, Marmara ve Ege bölgelerine yerleştirilmiştir. Gelen göçmenlerin önemli bir bölümü değişik yerdeki göçmen kamplarına yerleştirilmiştir. Bazıları da bir süreliğine

⁷⁶⁵ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, ss. 61–63.

⁷⁶⁶ Tunaboşlu, *Rumeli’den Esen Yel*, ss. 77–79.

⁷⁶⁷ Tunaboşlu, *Rumeli’den Esen Yel*, s. 59.

Türkiye’de bulunan akrabalarının yanına yerleşmişlerdir. Göçmenlerin tek kaygıları bir an önce iş bulmak ve harçlıklarını çıkarmaktır. Bazıları da Bulgaristan’da almış olduğu diplomaların denklik sorununu halledip devlet memuru olmak için uğraşmaktadır.⁷⁶⁸

Göçten sonra kurulan çeşitli derneklerle, göçmenler arasında birlik ve beraberliği sağlama ve geçmişi unutmama adına birtakım faaliyetler düzenlendiği “Aşk, Hayat ve Arayış” adlı romanda da anlatılmaktadır. Kurulan “Rumeli – Balkan Derneği”, İstanbul’da öğrenim gören Bulgaristan göçmeni Türklerin çocuklarının uğradığı bir yer hâline gelmiştir. Bu dernekler aracılığıyla Balkan ülkelerine geziler düzenlemiştir. Özellikle 1951 yılında Türkiye’ye göç etmiş olan göçmenler bu gezilere katılmışlardır. Böylece göçmenlerin hem birbirleriyle olan ilişkileri gelişmiş hem de ufukları açılmıştır.⁷⁶⁹

“Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” adlı romanda da hareketle göç sonrasında farklı dönemlerde Türkiye’ye gelmiş olan göçmenlerin zaman zaman bir araya geldiklerine, Bulgaristan’a ve Bulgaristan Türklüğünün durumuna yönelik kendi aralarında konuştuklarına değinilmiştir. Bu konuşmalarda genel olarak, Bulgaristan’daki Türk okullarının Bulgarlaştırıldığından, Türkler için açılan liselerin, öğretmen okullarının, üniversitelerdeki Türkçe bölümlerin kapatıldığından ve eğitim – öğretimde kullanılan tek dilin Bulgarca olduğundan bahsetmektedirler. Bu durum, Türkiye’de yaşayan Bulgaristan Türklerini endişelendirmektedir. Çünkü hepsinin Bulgaristan’da akrabaları bulunmaktadır.⁷⁷⁰

Bulgaristan Türkleri, Türkiye’ye yerleştikten sonra birbirleriyle olan ilişkilerini koparmamışlardır. Türkiye’de de Bulgaristan yaşamış oldukları sıkıntılı süreç zaman zaman gözlerinin önüne gelmektedir. “Uzun Bir Gece” adlı romanda Kemal Bey, Mimar Halil Bey ile trafikte karşılaşırlar. Bu karşılaşma esnasında Kemal Bey’in hafızasında, Mimar Halil Bey ve Türk adları için mücadele veren Türklerle birlikte Belene Kampı’ndaki hücrelerde geçirdikleri zor ve işkence dolu günler canlanmıştır. Mimar Halil Bey ile

⁷⁶⁸ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 348.

⁷⁶⁹ Ramis Çınar, *Aşk Hayat ve Arayış*, Edirne: Parafiks Yayınevi, 2014, s. 124.

⁷⁷⁰ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, ss. 71–72.

Kemal Bey, Belene Kampı'ndan çıktıktan sonra sürgüne gidince ayrılmak zorunda kalmışlardır. Mimar Halil Bey, 1989 yılında Türkiye'ye gelince de bir daha görüşmemişlerdir. Belene'den sonraki ilk karşılaşma her ikisini de geçmişe götürmüştür.⁷⁷¹

Bulgaristan Türkleri, kurmuş oldukları dernekler vasıtasıyla birlik ve beraberliklerini korumaya çalışmakta ve kültürel faaliyetlerini devam ettirmek için çabalamaktadırlar. “Uzun Bir Gece” adlı romanda, “Ankara Göçmenlere Yardım Derneği” bünyesinde gerçekleştirilen etkinliklerde, Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiş Türklerin çocukları ile Bulgaristan'dan Türkiye'ye eğitim için gelen Türk çocuklarının tanışıp, sohbet ettiklerinden ve kültürel etkinliklere katıldıklarından bahsedilmiştir. Bu tarzdaki dernekler, Bulgaristan Türklerinin birbirleriyle olan ilişkilerinin gelişmesine büyük fayda sağlamıştır.⁷⁷²

“Rumeli'den Esen Yel” adlı romanda verilen bilgilere göre Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiş olan göçmenler bir süre Türkiye'de yetkililer tarafından takip edilmektedir. Özellikle “komünist” bir ülkeden gelen insanların casus olma ihtimalleri bulunduğu için Türkiye, tedbiri elden bırakmamıştır. Takip edilmek Bulgaristan Türklerinde bir huzursuzluk yaratmıştır; ama ülkelerin güvenliği için bu takipler de gereklidir. Göçmenlerin takip edilmesi olayı romanda şöyle anlatılmaktadır:

Bilesin, zaten geldik geleli takipteyiz. Taharri memurları düşmedi hiç peşimden. Komanist memleketten geldik ya komanist zehirini ne zaman saçacak diye dolaneler etrafımda. Hele ben şu gazete kitap işiyle uğraşırım ya, bundan huylaneler iyice. Mutlak senin arkanda da vardır... Kimin arkasında yok ki...⁷⁷³

“Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” adlı romanda Bulgaristan'da çok sık görülen “birbirini çekememe ve kıskançlık” sonucu birbirini şikâyet etme Türkiye'de de devam etmektedir. Göçmenlerin toplanmış olduğu bir mecliste Cemil Hoca'nın Kuşalan köyünden arkadaşı olan Mustafa adlı bir kişinin söylemiş olduğu, “*Yataklık maaşını buraya gönderiyorlar mı?*”

⁷⁷¹ Erdi, *Uzun Bir Gece*, s. 12.

⁷⁷² Erdi, *Uzun Bir Gece*, s. 96.

⁷⁷³ Tunaboğlu, *Rumeli'den Esen Yel*, s. 187.

ifadesi Cemil Hoca'yı fazlasıyla tedirgin etmiştir. Çünkü bu durum Cemil Hoca'nın başına ciddi sıkıntılar doğurabilecek kadar önemlidir.⁷⁷⁴

Öyle de olur. Cemil Hoca Eskişehir Emniyet müdürlüğüne çağırılır. Orada kendisi sorguya çekilir. Doğumundan başlayıp da Türkiye'ye gelene kadar yaptıkları ile ilgili birtakım sorular yöneltilir. En son da kendisine arkadaşı Mustafa'nın şikâyet yazısı gösterilir. Bu yazıda, Cemil Hoca'nın “komünist partizanlara” yardımcı olduğu için onlardan maaş aldığı ve “komünistlerce” iyice eğitilerek Türkiye'ye ajan olarak gönderildiği yazmaktadır. “Komünistlerden” maaş alma meselesinin daha önceki beyanlarında geçmemesi Cemil Hoca için ciddi sıkıntı oluşturmuştur. Polisler, 1951'de gelen göçmenlerden bazılarının Türkiye'de “komünizm” fikrini yaymaya çalıştıklarını belirterek, Cemil Hoca'ya kendisinin de onlardan biri olabileceğini söylerler. Bu gelişmeler, Cemil Hoca için zor günlerin başlangıcı niteliğindedir.⁷⁷⁵

Cemil Hoca'nın Türkiye'den sınır dışı edilmesine karar verilir. Bu kararı duyan Cemil Hoca çok şaşırır. Türkiye'nin kendisini kurtulduğu o cehenneme gönderecek olması onu çok derinden etkiler. Ama elden bir şey gelmez. Bir ara intiharı düşünür ancak inancı gereği günah olduğu için böyle bir şey yapmaz. Sonuç itibariyle Cemil Hoca için Türkiye macerasının bir nevi sonuna gelinmiştir.⁷⁷⁶

“Uzun Bir Gece” adlı romanda da Bulgaristan Türkleri arasında “komünizmden” kalma “fitne ve kıskançlık” duygularının devam etmekte olduğuna değinilmiştir. Mimar Halil Bey'in bakanlıktan çıkarken kendisine yaklaşan birinin “*Sen komünistmişsin, doğru?*” şeklindeki sorusu bunu kanıtlar niteliktedir. Halil Bey, bu durumdan dolayı Doktor Fuat Bey'den şüphelenmektedir. Kısacası, göç sonrasında da Bulgaristan Türkleri arasında bir çekememezlik ve fitne olduğu bir gerçektir. Bulgaristan'da olduğu gibi Türkiye'de de çıkar elde etmek için bazı kişiler bu yollara başvurmayı tercih etmektedir.⁷⁷⁷

⁷⁷⁴ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, ss. 72–73.

⁷⁷⁵ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, ss. 78–81.

⁷⁷⁶ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, s. 83.

⁷⁷⁷ Erdi, *Uzun Bir Gece*, s. 57.

Dağılan aileler problemi, Bulgaristan'da olduğu gibi Türkiye'de de göçmenlerin kanayan yarasıdır. Yıllarca evlat ya da anne – baba özlemi çeken insanların her günleri acılarla doludur. Yaşadıkları hasret dayanılacak gibi değildir. Ama elden de çok fazla bir şey gelmez. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda Türkiye'de yaşayan babasının Bulgaristan'da yaşayan Hayri'ye yazmış olduğu mektupta geçen aşağıdaki ifadeler, bu acıklı durumu net olarak gözler önüne sermektedir.

Ananın bunca yıl ağlamaktan göç pınarları kurudu. Anan buradaki kardeşlerin Apti'ye, Mehmet'e, Muzaffer'e sarılsa da senin yerin hep boş, hep ayrı kalıyor. Allah'tan bir kulunu bizim gibi hayatta olan oğlundan ayırmakla imtihan etmemesini diliyoruz.⁷⁷⁸

Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden Türklerin Bulgaristan'da pek çok yakını kalmıştır. Göçten sonra da bu kişilerle olan ilişkiler devam ettirilmiştir. Bulgaristan'a giden kişiler vasıtasıyla orada bulunan yakınlarına hediyeler göndermişlerdir. “Maria Aşkım Benim” adlı romanda Hayri, Bulgaristan'a giderken vapur iskelesinde Bulgaristan'daki yakınlarına valizler dolusu hediyeler göndermeye çalışan Bulgaristan Türklerini görmüştür. Romanda anlatıldığına göre hediye göndermeye çalışan kişiler, 1989 yılında Türkiye'ye göç etmiş olan Bulgaristan Türkleridir. Bu olay bizlere Bulgaristan Türklerinin Bulgaristan'daki yakınlarıyla olan bağlarının göçten sonra da kopmadığını göstermektedir.⁷⁷⁹

Göç ile birlikte ayrılan aile fertleri, aradan geçen uzunca bir süre sonra birbirleriyle görüşebilme imkânı bulmuşlardır. Bulgaristan'daki yakınlarının kısa süreliğine Türkiye'ye gelişleri aradaki hasreti kısa süreliğine de olsa sona erdirmiştir. Bu buluşmalar oldukça duygusal geçmiştir. “Rumeli'den Esen Yel” adlı romanda Hanife Hanımın annesinin Bulgaristan'dan üç aylığına Türkiye'ye gelmesiyle yaşamış olduğu mutluluk gözler önüne serilmiştir. On iki yıl sonra birbirlerine kavuşan ana – kız birbirlerine sarılıp saatlerce ağlamışlardır.⁷⁸⁰

⁷⁷⁸ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 132.

⁷⁷⁹ Tezel, *Maria Aşkım Benim*, s. 1.

⁷⁸⁰ Tunaboşlu, *Rumeli'den Esen Yel*, s. 180.

Bulgaristan Türkleri, “komünizmin baskısı” altında yıllarca zor şartlar altında, dünyada gerçekleşen yeniliklerden ve gelişmelerden uzak bir şekilde hayatlarını sürdürmeye çalışmışlardır. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda Muhammet Efendi ve ailesi Türkiye’ye geldikten sonra, gördükleri bakkallar ve marketler karşısında yaşadığı şaşkınlık anlatılmaktadır. Bunlar komünist Bulgaristan’da hiç görmedikleri şeylerdir. Misafir oldukları bir evde önlerine konan fındık ve Antep fıstığını görünce de çekimser davranırlar. Çünkü daha önce hiç böyle bir şey görmemişlerdir. “Komünizmin” insanları getirdiği nokta budur.⁷⁸¹

1980 öncesinde Türkiye’de yaşanan sağ – sol olayları Bulgaristan Türklerini de etkilemiştir. “Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” adlı romanda Cemil Hoca’nın oğlu Nihat’ın 1979 yılında İstanbul’da evinden çıkarken kurulan pusuda öldürüldüğünden bahsedilmektedir.⁷⁸²

Ancak, “Uzun Bir Gece” adlı romanda ise 1970’li yılların sonunda Bursa’nın genelinde sağ – sol çatışmaları yaşanıp, insanlar birbirlerini öldürürken, Bulgaristan Türklerinin oturmuş oldukları Hürriyet Mahallesi’nde herhangi bir olay yaşanmadığı anlatılmaktadır. Bulgaristan Türkleri, kendilerine uygulanan baskı ve şiddetten kaçıp Türkiye’ye geldiklerinden dolayı Türk’ün Türk’ü öldürmesine bir anlam veremedikleri için bu tarz olaylardan uzak durmaya gayret göstermişlerdir. Onların tek derdi huzur içerisinde ve kardeşçe yaşamaktır.⁷⁸³

1989 Büyük Göç’ünde Türkiye’ye gelen göçmenler aradan bir yıl geçtikten sonra vatandaşlık hakkı kazanırlar ve birer Türkiye Cumhuriyeti kimliğine sahip olurlar. Artık onlar da birer Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıdır. Böylece yıllardır hayalini kurdukları bir durum gerçekleşmiş olur.⁷⁸⁴

Türkiye’ye göç eden göçmenler Bulgaristan’da yaşamış oldukları sıkıntılı günlerden sonra Türkiye’de rahatlığa kavuşmuşlardır. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda, Muhammet Efendi’nin Türkiye geldikten

⁷⁸¹ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 316.

⁷⁸² Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, s. 165.

⁷⁸³ Erdi, *Uzun Bir Gece*, s. 44.

⁷⁸⁴ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 350.

sonra çocuklarıyla birlikte yaşadığı, torunlarıyla zaman geçirdiği anlatılmaktadır. Muhammet Efendi'nin günleri cami ile ev arasında geçmektedir. Resmi bayramlarda torunlarıyla birlikte bayram alanına gider, gururla İstiklâl Marşı'mızı okur ve gösterileri büyük bir gururla izlerler. O esnada gözünden yaşlar akar. Yıllardır özlemine duyduğu ay yıldızlı bayrağın dalgalanışını görmek Muhammet Efendi'yi çok duygulandırır. Dinî bayramlarda da çok mutludur. Çünkü hiçbir yasak, engelleme ve kısıtlama olmadan, bayramı gönül rahatlığı ile tam manasıyla bayram gibi yaşayabilmektedirler. Bayram namazını yasaklayan, evleri gezerek dolaplarda kurban eti var mı diye kontrol eden yoktur. Bulgaristan'da yaşadıkları sıkıntılı günler hep hafızalarında tazeliğini korumaktadır. O günleri hatırlayarak, bugünlerine şükrederler.⁷⁸⁵

Türkiye'ye gelen Bulgaristan Türklerinin en büyük sorunlarından birisi de kendileri hakkında Türkiye'de var olan algıdır. İnsanların çoğu göçmenler için "Bulgar Türkü" ya da "Bulgarlar" ifadesini kullanmaktadır. Bu durum da Türk adları, millî kimlikleri ve kültürel değerleri adına yıllarca eziyet çeken ve en son da Bulgaristan'ı terk etmek zorunda kalan insanları fazlasıyla rencide etmektedir. Yıllarca Bulgarların her türlü hakaret ve aşağılamalarına alışık olan Bulgaristan Türklerini rencide eden şey, şimdiki hakarete varan söylemlerin kendi inancından ve kendi milletinden olan kişiler tarafından yapılmasıdır. Bu sorunun asıl nedeni Türkiye'de yaşayan insanlarda tarih şuurunun eksik olmasıdır. Bu insanların bilmedikleri şey, Bulgaristan Türklerinin Anadolu'dan Balkanlar'a göç eden öz be öz Türkler olduğudur.⁷⁸⁶

Bulgaristan'dan Türk adlarını, millî kimliklerini ve kültürlerini korumak için göç etmek mecburiyetinde kalan kişilere Türkiye'de "Bulgar" denmesi insanları fazlasıyla rencide etmektedir. Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiş olan Bulgaristan Türkleri bu tarzdaki söylemleri hakaret olarak kabul etmektedirler. "Uçurum" adlı romanda da Mehmed, Beyazıt'ta gezerken bir kitapçının Mehmed'i kastederek bir dostuna "Gel seni bir Bulgar ile tanıştırayım!" demesi üzerine sinirlerine hâkim olamaz ve kitapçıya

⁷⁸⁵ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 356–357.

⁷⁸⁶ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 367–368.

tepkisini gösterir. Kitapçıya, “Bulgaristan’dan gelen herkes Bulgar mıdır?” diye sorar. Kitapçıdan almış olduğu “Ya nedir?” cevabından sonra ona cevap olarak şunları söyler:

Peki, Yahya Kemal Beyatlı Sibiry’a’dan, daha doğrusu Makedonya’nın Üsküp şehrinden geldiği için Sırp mıdır?

(...)

Üsküp’ten gelen şair Yaşar Nabi Nayır da mı Sırp? Gene Üsküp’ten gelen besteci Yusuf Nalkesen de mi Sırp? Selanik şehrinde doğan büyük komutan Mustafa Kemal ATATÜRK de mi Yunanlı? Batum’dan, Bağdat’tan, Şam’dan, Kırım’dan gelen binlerce kişi Gürcü, Arap Rus mu? Söylesenize, benim adlarını saydığım şehirler pek uzak olmayan bir geçmişte Osmanlı toprakları değil miydi? Eski Osmanlı topraklarında hâlâ milyonlarca Müslüman Türk’ün esir durumda olduğunu bilmiyor musunuz?

(...)

Ben ve benim gibi on binlerce, yüzbinlerce Müslüman Türk, kendisine Bulgar dedirtmemek için Bulgar komünistlerince Bulgaristan’dan kovulmuyor mu? Ben, sayın kitapçı beyefendi, Bulgaristan’da bana Bulgar diyen Bulgarlar’a karşı isyan ettim; şimdi sana karşı da isyan etmekten yerden göğe kadar haklı değil miyim? Sen, Müslüman Türk olan, Türkçe konuşan, Türkçe yazan, Türkçe düşünen, gelenek, görenek ve âdetleri Müslüman Türk âdeti olan bana, Bulgar diyerek Bulgar komünistleriyle hemfikir olduğunu ispatlamıyor musun? Böylece bana hakaretlerin en büyüğünü yapmış olmuyor musun?⁷⁸⁷

Yukarıdaki bölümde anlatılan sıkıntı Bulgaristan’dan Türkiye’ye gelen pek çok göçmenin yaşamış olduğu bir sıkıntıdır. Bu sıkıntının asıl nedeni cehalettir. Tarih bilinci gelişmemiş kişiler, aradaki farkın ayırdına varmakta zorlanmaktadırlar.

“Sen İstanbul’a Gelme” adlı romanda Havva da aynı dertten muzdariptir. İnsanlar Bulgaristan’dan geldiği için ona da “Bulgar” demektedirler. Ama karşısına çıkan tarih bilinci gelişmiş yaşlı bir adamın vermiş olduğu cevap Havva’yı mutlu etmiştir. Romanda ikili arasında şöyle bir diyalog geçmektedir:

⁷⁸⁷ Erendoruk, *Uçurum*, ss. 399–401.

Evet, ama beybaba, bizlere kasten Bulgar diyor bazı kimseler. Tepedeki sorumlulardan bile diyenler bulunuyor. Siz neden hakaret etmediniz? Şaştım doğrusu!

Aman kızım o nasıl söz? 4 – 5 yüzyıl önce hepimiz bu topraklardan göçtünüz. Oraları sürdürdünüz, ektiniz, öldünüz. Yurt edindiniz. Şimdi geri dönüş yaptınız.⁷⁸⁸

Ancak toplumdaki insanların göçmenlerle ilgili genel kanısı her zaman olumlu yönde olmamıştır. Bazı kişiler konuya siyasi düşünceleri doğrultusunda art niyetli olarak da yaklaşmıştır. Aynı romanda, Pakşen soy isimli bir köşe yazarının Bulgaristan Türklerini, dilleri Bulgarca olan Bulgarlar gibi göstermeye çalıştığından bahsedilmektedir. Bu köşe yazarının birilerine ve bir yerlere yaranmak için bunu yaptığına da romanda değinilmektedir. Havva, bu duruma isyan ederken şu ifadeleri kullanmıştır:

Vatan diye sarıldığımız tek şey dilimizdi. Yasak edildiği yıllarda bile gizlice konuştuk, onu daha çok sevdik. Sevdığımız, konuştuğumuz için cezaevlerine kapatıldık, sürüldük. Cenderede sıkıldıkça daha çok Türk olduk. Bizler aile dilimizle onurumuzu, kimliğimizi kurtardık.⁷⁸⁹

Dilleri ve millî kimlikleri için bu kadar acılar çekmiş, bedeller ödemiş insanlara “Bulgar” demek kelimenin tek anlamıyla cahilliktir. Bulgaristan Türkleri, Türk olarak tarih sahnesinde var olabilmek adına her dönemde bedeller ödemiştir. Ödenen bedeller sonucunda da varlığını her dönemde korumayı başarmıştır.

Göçmenlerin Türkiye’ye gelmiş olduğu dönemde, Türkiye’de göçmenlerle ilgili bazı ön yargılar vardır. Özellikle, “komünist Bulgar rejimi” tarafından ülkeden sınır dışı edilen göçmenler hakkındaki ön yargı daha fazladır. Türkiye’deki akrabaları bile bu kişilerle ilgili suçlayıcı ifadelerde bulunmaktadır. Bu durum da göçmenleri incitmeye yetmektedir. “Uçurum” adlı romanda, Mehmed’in kayınbiraderi İlyas Bey’in sarf etmiş olduğu “*Damat bey, sen o memlekette ıstırapların hepsinden tatmışsın. Bari*

⁷⁸⁸ Şerefli, *Sen İstanbul’a Gelme*, s. 91.

⁷⁸⁹ Şerefli, *Sen İstanbul’a Gelme*, s. 92.

*burada ağzını tutar, dilini yutarsın. Tamam mı?*⁷⁹⁰ şeklinde söz bu duruma iyi bir örnektir.

Türkiye’deki bakış açısı ne olursa olsun, millî ve manevi hassasiyetleri olan göçmenler söylenenler karşısında incinseler bile asla pişmanlık duymazlar. Bu durum Mehmet’in kayınbiraderine vermiş olduğu “*Ağzımı tutsam, dilimi yutsam, nutuklar atarak, yan gelip yatarak soydaşlarımı uyutsam, daha mı iyi olurdu demek istiyorsunuz, her hâlde?*”⁷⁹¹ şeklindeki cevapta hissedilmektedir.

Türkiye’de yaşayan insanların göçmenlere bakışı etkileyen şeylerden birisi de işsiz kalma korkusu ve gelecek kaygısı olmuştur. İnsanları tedirgin eden şey, gelen göçmenlerin ellerindeki işleri almaları ve işsiz kalmalarıdır. Bu yüzden göçmenlere “yabancı” muamelesi yapılmıştır. Onları kabullenmekte bazı problemler olmuştur. Ancak göçmenler, her alanda Türkiye’ye faydalı olmak için ellerinden geleni yapmışlardır. Göçmen sporcular pek çok yarışmada ülkemizi temsil etmiş, bayrağımızı göndere çektirmiş ve İstiklâl Marşı’mızı tüm dünyaya dinletmiştir. Yine kendini yetiştirmiş kalifiye kişiler de Türkiye’nin kalkınmasına katkı sağlamışlardır. Durumu iyi olanlar iş yerleri açıp insanlara iş imkânı sağlamışlardır. Göçmenleri üzen şey, yıllarca hasretini çektikleri, gelmek için her şeyden vazgeçtikleri Türkiye’de yabancı muamelesi görmeleridir.⁷⁹²

“Uzun Bir Gece” adlı romanda da, Türkiye Cumhuriyeti devletinin yerli vatandaşın kullandığı devlete ait toprakları Bulgaristan’dan gelen Türklere vermesi neticesinde yerli Türklerin göçmenlere bakışlarının değiştiğine değinilmiştir. Türk olarak kalmak için her şeyden vazgeçen göçmenler, sırf bu yüzden türlü aşağılama ve hakaretlere maruz kalmışlardır. Ancak, devlet sürekli göçmenlerin yanında durmuştur. Yaşanan bu olumsuzluklardan dolayı Anadolu’nun pek çok yerinde barınmalarının çok zor olduğunu düşünen Bulgaristan Türkleri İzmir, Bursa ve Trakya tarafına göç etmişlerdir. Romanda bu durumun nedeni olarak cehalet ve hasetlik görülmektedir. Bulgaristan Türklerinin çalışkanlığının ve becerisinin bir

⁷⁹⁰ Erendoruk, *Uçurum*, s. 386.

⁷⁹¹ Erendoruk, *Uçurum*, s. 386.

⁷⁹² Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 369–370.

kıskançlık meydana getirdiğinden bahsedilmiştir. Ancak bu sıkıntıların geçmişte kaldığından ve özellikle 1989'da Türkiye'ye gelen Bulgaristan Türklerinin büyük bir coşkuyla karşılandığından ve kendilerine yapılan yardımlardan da romanda bahsedilmiştir. Toplum bilinçlendikçe sıkıntılar da ortadan kalkmaya başlamıştır.⁷⁹³

“Sen İstanbul'a Gelme” adlı romanda da 1989 göçünde Türkiye'ye gelen 5 – 10 ailenin geçici olarak bir okula yerleştirildiğinden ve okulda kaldıkları süre zarfında okul müdürünün, öğretmenlerin ve halkın göçmenlere karşı misafirperver davranışlarından bahsedilmiştir. Halk, Bulgaristan'dan gelen Türklere sahip çıkmış, elinde ne varsa onlarla paylaşmaktan çekinmemiştir.⁷⁹⁴

Özellikle “sol görüşlü” kişilerin “komünist rejimin” baskılarından kaçarak Türkiye'ye yerleşen göçmenlere karşı bakışlarında bazı sıkıntılar vardır. “Uçurum” adlı romanda da “komünizme sempati duyan, sol görüşlü” İlyas Bey'in, Mehmed'in Bulgaristan'da yaşadıklarını yazmak istemesi karşısında vermiş olduğu “*Sen ve senin gibiler ne kadar çabalarsanız çabalayın, biz, dokuz yüz elli bir ve yetmişli yıllar göçmenlerini sol görüşlü olmaktan vazgeçiremezsiniz.*”⁷⁹⁵ şeklindeki cevap bu sıkıntıyı gözler önüne sermektedir.

Türkiye'ye geldikten sonra edebiyat ile uğraşıp, kitap çıkarmak isteyen Mehmed, hayal ettiği ortamı Türkiye'de bulamaz. Edebiyat ve kitap Türkiye'de çok fazla değer görmemektedir. İnsanların, gazetelerin ve yayınevlerinin ilgisizliği Mehmed'i şok eder. Yayımlanması için gönderdiği şiirlerin yayınevleri tarafından geri gönderilmesi moralini iyice bozar. Bursa'dan İstanbul'a gidip oradaki yayınevlerini de gezer. Sonuç yine aynıdır, hiçbir yayınevi Mehmed'in şiirlerini yayınlamak istemez. Ama Mehmed yazmaya devam eder. “Komünistlerin” iktidara gelişinden sınır dışı edilişlerine kadar sürede yaşananları anlatan “Anıların Kanadında Sakladıklarım” adlı kitabını yazar.⁷⁹⁶

⁷⁹³ Erdi, *Uzun Bir Gece*, s. 48.

⁷⁹⁴ Şerefli, *Sen İstanbul'a Gelme*, s. 20.

⁷⁹⁵ Erendoruk, *Uçurum*, s. 392.

⁷⁹⁶ Erendoruk, *Uçurum*, s. 395.

Bütün olumsuzluklara rağmen Mehmed, yazdıkları yayınlatma mücadelesine devam etmektedir. Bunun için gezmedik yayınevi bırakmaz. Bir gün gazeteci Saffet Aliya'nın yanına gider. Kitabını takdim eder, adam kitabı inceler ve taraflı bir bakış açısı ile duyguların olumsuz etkisi altında yazıldığını için bu yazıları yayınlamayacağını söyler. Mehmed, bu gazetecinin de “sosyalizmi” gül bahçesi sanan “sol görüşlü” kimselerden olduğunu düşünür ve oradan da bir sonuç alamadan evin yolunu tutar.⁷⁹⁷

Yaşadığı her türlü olumsuzluğa rağmen yılmadan mücadelesine devam eden Mehmed, bir gün Sabir Bey diye bir Azerbaycan Türkü ile karşılaşır. Bu kişi Mehmet'in yazdığı şiirleri beğenir ve basılması için ona yardımcı olur. Kitap basım masraflarının bir bölümünü yayınevi karşılar, bir bölümü de Mehmed'in bulmasını söylerler. Mehmet de arkadaşı Demir Mirza'dan borç para ister. Arkadaşından parayı alan Mehmed uzun uğraşlardan sonra şiir kitabını bastırmanın başarır.⁷⁹⁸

Mehmet şiir kitabını bastırdıktan sonra bu sefer de roman yazmaya başlar. Aynı sıkıntıları romanı bastırmak istediği dönemde de yaşar. Sabir Bey, maddi yetersizlikten kitabı basamayacaklarını söyler. İslamcı bir yayınevine gider. Oradaki yetkili de romanda milliyetçilik ile İslam iç içe anlatıldığı için basamayacakları söyler. Milliyetçiliğe gerek yok, der. Sonuç itibariyle Mehmet, Türkiye'de edebiyat ile uğraşmanın oldukça zor bir iş olduğunu anlamıştır. Türkiye'deki yayınevleri ideolojilerinin kısılcısından kurtulamamaktadırlar. Bu durum da eser basımını zorlaştırmaktadır.⁷⁹⁹

Türkiye'de kitaplara karşı bir “ilgisizlik” hâkimdir. Mehmet'in yazdığı şiir kitabı bir yıl içerisinde hiç alıcı bulmaz. Bu durum Mehmet'i şaşırır. Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmenlerin büyük çoğunluğu da Bulgaristan'da Türklere yapılanları anlatan bu kitaba ilgi göstermez. Mehmet insanların bu kadar vurdumduymaz olmaları karşısında oldukça şaşkındır.⁸⁰⁰

⁷⁹⁷ Erendoruk, *Uçurum*, ss. 396–397.

⁷⁹⁸ Erendoruk, *Uçurum*, ss. 402–404.

⁷⁹⁹ Erendoruk, *Uçurum*, s. 405.

⁸⁰⁰ Erendoruk, *Uçurum*, s. 417.

Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmenlerin bir kısmı Türkiye'ye uyum sağlayamamaya Bulgaristan'a geri dönmüşlerdir. "Sen İstanbul'a Gelme" adlı romanda bu konudan şu şekilde bahsedilmiştir:

1989'un zorunlu göçünde o eski baba yurdundan kovulmuşuk. Sütannemin kızları, yani benim ablalarım Türkiye'ye uyum sağlayamadıklarından Bulgaristan'a dönmüşlerdi. Onların dönüşünü çok acı yaşamıştım. Asla geri dönüş yapmayacağımı söyleyince sütannem benimle kalmayı tercih etmişti.⁸⁰¹

Türkiye'ye gelen göçmenlerden bazıları, bir süre sonra Bulgaristan'a geri dönüş yapmıştır. Bu göçmenlerin geri dönüş nedeni olarak "Vatan Yasak Özgürlük Uzak" adlı romanda "Geri dönenler genellikle yaşlı ve burada yaşları daha da ilerlediğinde güvenecek birileri olamayan kişilerdi" bu ifadeye yer verilmiştir.⁸⁰²

Türkiye'ye uyum sağlayamayan kişilerin Bulgaristan'a dönmeleri, ailelerin ayrılmasına neden olmuştur. Daha önce Türkiye'ye gelemedikleri için ayrılan aileler, bu sefer de Türkiye'ye uyum sağlayamadıkları için ayrılmak zorunda kalmıştır.

Göçlerden sonra göçmenlerde doğup büyüdüğü, çoğu duygunun ilkinin tattıkları, kâh gülüp kâh ağladıkları topraklara karşı bir özlem duygusu ön plana çıkmaya başlamıştır. Bir insanın anılarından ve geçmişinden kopması kolay bir şey değildir. Göçmenlerde anılarından ve geçmişlerinden kopmamış, gittikleri yerlerde hep doğup büyüdüğü yerleri aramışlardır. Bu durumdan "Sen İstanbul'a Gelme" adlı romanda şu şekilde bahsedilmiştir: "Neden bu güzelim efsaneler, evliyalar şehrinde bile Rumeli'yi anıyoruz? Bir yanımızı hâlâ ora anıları besliyor da ondan. Bu yaralı anılar bizi mezara da uğurlayacak."⁸⁰³ Bu anlatılanlar, göçmenlerin özlemlerinin yaşadıkları sürece devam edeceğini göstermektedir.

Türkiye'de yaşadıkları her şey göçmenlere Bulgaristan'daki anılarını hatırlatmaktadır. "Sen İstanbul'a Gelme" adlı romanda Havva ile sütanesi arasında geçen konuşma bu duruma örnektir. Havva'nın sütanesi,

⁸⁰¹ Şerefli, *Sen İstanbul'a Gelme*, s. 46.

⁸⁰² Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 318.

⁸⁰³ Şerefli, *Sen İstanbul'a Gelme*, ss. 77-78.

Bulgaristan'da yasakların ve baskının olmadığı dönemdeki bayramları özlemektedir. Havva'ya bayramlarda mezarlıkların ziyaret edildiğini anlatmıştır. Türkiye'de mezarlık ziyareti mümkün değildir. Çünkü ölülerinin hepsi Bulgaristan topraklarında yatmaktadır. Bu durum özlemi daha derinleştirmektedir. Yine bayramlarda yapılan piknikler ve eğlenceler de sütannenin özlemini çektiği şeylerdir.⁸⁰⁴

Romanın ilerleyen bölümlerin Havva'nın sütanesi Bulgaristan'da bıraktıklarına duymuş olduğu özlemi şu şekilde ifade etmiştir: “*Bense gözlerimi kapatınca kızlarımı görüyorum. Doğduğum yerleri görüyorum. Mezarlıkları görüyorum. Ölülerim beni oraya çağırıyorlar galiba.*”⁸⁰⁵

Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen Türkler, bir taraftan Türkiye'deki hayat şartlarına alışmaya çalışırken diğer taraftan da Bulgaristan'da yaşanan gelişmeleri yakından takip etmektedirler. “Rumeli'den Esen Yel” adlı romanda Ahmet Beyin Sofya radyosunu dinleyerek Bulgaristan'daki gelişmeleri takip ettiği bilgisine yer verilmiştir. Sunucunun bozuk Türkçesi ile sunduğu yayını takip ederken arada yayın parazitlenince Ahmet Beyin sinirlendiği bilgisi de romanda geçmektedir. Radyoda çalan Bulgarca şarkıları dinlemeye başladığı zaman Hanife Hanımın tepkisi ile karşılaşmaktadır. Bulgar zulmünden kaçtıkları için oraya ait şeyleri duymak Hanife Hanımı rahatsız eder. Bulgaristan ile ilgili bir şey duymak istemez.⁸⁰⁶

Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden göçmenlerin bir iki kuşak sonraki çocukları, torunları Bulgaristan ile bütün bağlantılarını koparmış, tabiri caizse atalarının geldiği toprakları unutmuşlardır. “Sen İstanbul'a Gelme” adlı romanda geçen “*Bizler de Balkanlardan 93 Harbi'nin en kanlı günlerinde Süleyman Paşa'nın vagonlarıyla gelmişiz. Ama bizde öyle bir duygu kalmamış artık. Rahmetli babamın çizdiği nesil ağacımızı görmüşüm de...*”⁸⁰⁷ şeklindeki bölüm bu duruma örnektir.

⁸⁰⁴ Şerefli, *Sen İstanbul'a Gelme*, s. 125.

⁸⁰⁵ Şerefli, *Sen İstanbul'a Gelme*, s. 138.

⁸⁰⁶ Tunaboğlu, *Rumeli'den Esen Yel*, s. 157.

⁸⁰⁷ Şerefli, *Sen İstanbul'a Gelme*, s. 164.

Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden göçmenlerin Türkiye'nin farklı bölgelerine yerleştirildiği, Türkiye'deki sosyal yaşama kısa sürede ayak uydurduğu, topluma adapte olabilmek için ellerinden geleni yaptıkları romanlarda vurgulanmıştır. Göçmenler ilk önce kalacak bir yer bulabilmenin derdine düşmüşlerdir. Kalacak yer bulduktan sonra ise çalışacak bir iş bulmak için uğraşmışlardır. Eğitim konusunda çok hassas olan göçmenler, çocuklarının iyi bir eğitim alabilmesi için ellerinden gelen her şeyi yapmışlardır. Bazı sıkıntılar yaşasalar da göçmenlerin büyük çoğunluğu, Türkiye'deki hayata ayak uydurmakta zorlanmamıştır. Ayak uydurmakta zorlananlar, bir süre sonra Bulgaristan'a geri dönmüştür.

Türkiye'ye gelen Bulgaristan Türklerini rahatsız eden en önemli konulardan birinin, bilinçli ya da bilinçsiz olarak bazı kişilerin ve kesimlerin Bulgaristan Türkleri ile ilgili "Bulgar", "Bulgar Türkü" gibi ifadeler kullanması olduğu romanlarda özellikle vurgulanmıştır. Yıllarca millî kimlikleri uğruna baskı ve işkence gören, cezalar yatan, şehitler veren bir topluluğa bu tarzda hitap edilmesi göçmenleri fazlasıyla rencide etmiştir. Bu konu özellikle ideolojik yaklaşımdan kaynaklanmaktadır. Özellikle "sol görüşlü" kesim, "komünist" Bulgaristan'dan gelen Bulgaristan Türklerini kabullenmekte zorlanmıştır.

Romanlarda, göçmenlerin gelmesi ile birlikte Türkiye'deki insanların işsiz kalacaklarını düşüncelerinin, halkın göçmenlere karşı tavırlarının olumsuz etkilediği üzerinde durulmuştur. Bu kaygılardan dolayı göçmenlere karşı olumsuz bir bakış açısı oluşmuştur. Bu bakış açısının oluşmasında şüphesiz ki "ideolojik propagandaların" da etkisi büyüktür. Ancak bu durum uzun süreli olmamıştır. Son dönemde gelen göçmenlere Türk halkı elinden gelen yardımı yapma gayretinde bulunmuştur.

Romanlarda, günlük hayatta Bulgaristan Türklerinin çok fazla soruya maruz kaldıklarından bahsedilmektedir. Bunun nedeni, insanların Bulgaristan Türklerinin yaşadıkları ile ilgili çok fazla bilgi sahibi olmamaları ve konuyu merak etmelerinden kaynaklanmaktadır.

Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göç ettikten sonra da geride bıraktıkları eş, dost ve akrabaları ile bağlarını koparmadıkları, zaman zaman

Bulgaristan'a yakınlarını ziyarete gittikleri romanlarda geçmektedir. Türkiye'ye göç eden göçmenler, imkânlar dâhilinde Bulgaristan'daki gelişmeleri yakından takip etmeye çalışmaktadırlar.

Romanlarda, özellikle sağ – sol olaylarının yaşandığı yıllarda Bulgaristan Türklerinin bu tarz olaylardan mümkün olduğu kadar uzak durmaya çalıştığı vurgulanmıştır. Göçmenlerin oturdukları oldukları mahallelerde bu tarzda olaylar meydana gelmemektedir. Göçmenler, herhangi bir olaya karışmamakta, işleri ve güçleri ile ilgilenmektedirler. Toplumun huzurunu bozacak olaylardan uzak durmaktadırlar.

3.4.10.1.3. Göç Sonrası Sosyo - Ekonomik Durum

Sahip oldukları her şeyi geride bırakarak Anavatan'a gelen Bulgaristan Türkleri ekonomik açıdan zor günler geçirirler. Türkiye'ye gelen Bulgaristan Türklerinin büyük çoğunluğu çalışkanlıkları sayesinde kısa süre içerisinde ekonomik açıdan da rahatlar. Çoğu Bulgaristan Türkü, Türkiye'de iş yeri açmış, Türk ekonomisine büyük katkılar sağlamıştır.

Göçmenlerin en büyük sıkıntılarının birinin geçim derdidir. Ekonomik durumu iyi olmayan göçmenler çok zor şartlar altında hayatlarını devam ettirmeye çalışmışlardır. Bu durum "Rumeli'den Esen Yel" adlı romanda şu şekilde anlatılmıştır:

Agam ve kardeşimle hep beraber Topkapı'da eski bir ahşap eve yerleştik. Rüzgâr bir yanından girip öbür yanından çıkar. Ama n'abıcan bu pahalılıkta? Kirası ucuz diye katlandık. Orasını tıkadık, burasını sıvadık, idare edeyriz. Geçim zor. Bereket versin işsiz kalmadık. Akşam olunca eve ekmek getireriz çok şükür!⁸⁰⁸

Göçmenlerin Türkiye'de karşılaşmış oldukları en önemli sıkıntılardan biri de ekonomik sıkıntılar olmuştur. Ekonomik olarak sıkıntılar yaşayan göçmenler, bazı hayallerini sürekli olarak ertelemek durumunda kalmıştır. "Rumeli'den Esen Yel" adlı romanda 1951 göçünde Bulgaristan'dan gelen Ahmet Beyin iş bulmak için İstanbul'a gittiği anlatılmaktadır. İstanbul'a giderken ailesini yanında götürmez; çünkü devletin "Topraksız Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" çerçevesinde vereceği topraktan mahrum kalmak

⁸⁰⁸ Tunaboğlu, *Rumeli'den Esen Yel*, s. 109.

istememez. Hayat şartları zor olduğu için gece yarısına kadar çalışır. Ailesinin yanına ayda bir defa anca gidebilir.⁸⁰⁹

“Rumeli’den Esen Yel” adlı romanda, Türkiye’ye göç ettikten sonra ekonomik olarak bir türlü rahata kavuşamayan Ahmet Beyin, çalışmak ve daha fazla para kazanabilmek için Almanya’ya gittiğinden bahsedilmektedir. Eşi Hanife Hanımın istememesine rağmen daha iyi bir kazanç uğruna Ahmet Bey, Almanya’nın yolunu tutmuştur. Ekonomik nedenlerden dolayı aile fertleri tekrar ayrılmak zorunda kalmıştır.⁸¹⁰

Ekonomik durumlarının iyi olmaması zaman zaman göçmenlerin zor anlar geçirmelerine ve mahcubiyet yaşamalarına neden olmuştur. Bu durum “Rumeli’den Esen Yel” adlı romanda şu şekilde anlatılmıştır:

Ahh bu fukaralığın gözü çıksın! Anacığımı yeterince gezdirip ağrılayamadım, yanar yanar ona yanarım. Bir gün hamama götürdüyüm anacığımı. Yıkanıp çıktıktan sonra, ‘Pek hararetlendim be yavrum, bana bir gazoz alıver’ dedi. Baktım cebimde beş kuruş para yok. Nasıl alacam? Başımdan bir kazan kaynar su döküldü. Babana kızdım köpürdüm o zaman bana neden para vermedi diye.⁸¹¹

1950’li yıllarda Türkiye’de yaşanan kıtlık Türkiye’deki insanlar kadar Bulgaristan’da gelen göçmenleri de etkilemiştir. İnsanlar gaz, tuz, şeker, bez vb. bulmakta zorlanmaya başlamıştır. Bulabilenler ise almak için uzun kuyruklarda beklemek zorunda kalmıştır. Malları stoklayan karaborsacılar piyasaya mal vermemektedir. Kıtlık ile birlikte fiyatlarda yükselmiştir. Bu durum da zaten geçim sıkıntısı çeken göçmenleri daha da zor durumda bırakmıştır.⁸¹²

“Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda anlatıldığına göre Şirket Ahmet adlı roman kahramanı Türkiye’ye geldiği yıllarda kirada oturmaktadır. Kira vermek, ekonomik açıdan göçmen aileleri çok zorlamaktadır. Çoğu göçmen aile, çalışıp bir an önce ev almak için uğraşır. Şirket Ahmet’in çocukları da Türkiye’ye geldikleri ilk yıllarda aile ekonomisine katkı sağlamak için çeşitli işlerde çalışırlar. Gösterdikleri çaba

⁸⁰⁹ Tunaboşlu, *Rumeli’den Esen Yel*, s. 95.

⁸¹⁰ Tunaboşlu, *Rumeli’den Esen Yel*, s. 198.

⁸¹¹ Tunaboşlu, *Rumeli’den Esen Yel*, s. 181.

⁸¹² Tunaboşlu, *Rumeli’den Esen Yel*, ss. 117–119.

sonucunda şehir merkezinde bir ayakkabı dükkânı açarlar ve ekonomik açıdan da rahatlığa kavuşurlar.⁸¹³

“Maria Aşkım Benim” adlı romanda Bulgaristan’dan Türkiye’ye gelen Hayri ve ailesinin on beş gün süre ile akrabalarında misafir kaldıktan sonra, bir ev kiralayarak oraya yerleştiklerinden bahsedilmiştir. Geldikleri ilk günlerde Hayri’nin babası pazarcılık yapmıştır, kardeşleri berber çıraklığı yaparken Hayri ise simit satmıştır. Daha sonra akrabalarının yardımıyla iş bulmuşlardır. Hayri ve babası memur olarak çalışmaya başlamışlardır. Kardeşleri ise okula başlamışlardır. Türkiye’ye geldikten bir sene sonra aile kendini toparlamaya başlamıştır.⁸¹⁴

“Geyik Avı” adlı romanda, Türkiye’ye göç eden göçmenlerin ağzından Türkiye’de iş imkânlarının çok olduğundan bahsedilmiştir. Özellikle Bulgaristan’dan gelen öğretmenlerin hepsinin Türkiye’de de öğretmenlik yaptıklarına değinilmiştir. Yine ebelik de Türkiye’de çok rağbet gören bir meslektir. Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç etmiş kalifiye elemanların iş bulmak gibi bir sorunları olmamıştır. Bulgaristan’dan gelen Türklere, Türkiye’de de mesleklerini devam ettirme şansı verilmiştir.⁸¹⁵

Bulgaristan’dan Türkiye’ye misafir olarak gelmiş ve siyasi mülteci olarak sığınma talep etmiş göçmenler, henüz Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmamalarına rağmen Bulgaristan’daki meslekleri devam ettirme şansı bulmuşlardır. Devletin tanıdığı olduğu bu hak, göçmenlerin ekonomik anlamda belli oranda rahatlamalarını sağlamıştır. “Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” adlı romanda da Cemil Hoca Türkiye’ye sığındıktan sonra bir camide imamlık yapmaya başlamıştır. Cemil Hoca, henüz vatandaş değilken elinde mülteci kartı varken bu hakka sahip olmuştur. Bu da Türkiye’nin göçmenlere bakış açısını ortaya koymaktadır.⁸¹⁶

1989 Büyük Göç’ünde Türkiye’ye gelen göçmenler, Bulgaristan’da sahip oldukları mesleklerini Türkiye’de icra edebilme imkânı bulmuşlardır. Bu durum, göçmenleri ekonomik olarak bir nebze de olsa rahatlatmıştır.

⁸¹³ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 119.

⁸¹⁴ Tezel, *Maria Aşkım Benim*, s. 168.

⁸¹⁵ Tata, *Geyik Avı*, s. 18.

⁸¹⁶ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, s. 70.

Türkiye'ye gelen öğretmenler, önce intibak kurslarına alınmış ve daha sonra da görevlerine başlamışlardır. İntibak kursları esnasında bu öğretmenlere maaş verilmesi o kişilerin ekonomik açıdan fazla sıkıntı çekmemelerini sağlamıştır.⁸¹⁷

Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen bazı göçmenler mesleklerini icra etme şansı bulurken bazıları ise bu şanstı yararlanamamıştır. “Uzun Bir Gece” adlı romanda geçen Doktor Fuat Bey de mesleğini icra edemeyenlerden birisidir. Bulgaristan'da Türk çocuklarını sünnet ettiği için mesleğinden olan Doktor Fuat Bey, Türkiye'ye geldikten sonra doktor olarak görev almak için Sağlık Bakanlığına başvuruda bulunmuştur. Ancak beş altı yıl gibi bir süre zarfında mesleğini icra etmediği için, Sağlık Bakanlığı tarafından kendisine görev verilmemiştir. Fuat Bey'in Bulgaristan'da doktorluk yapmamasının nedeni “komünist rejimin” baskılarına rağmen millî bir duruş sergileyip Türk çocuklarını sünnet etmiş olmasıdır. Türkiye'ye gelince de Bulgaristan'da belli bir süre görev yapmadığı için görev alamamıştır. Bir nevi, Fuat Bey'in bu asil duruşu Türkiye'de cezalandırılmıştır. Bu durum millî hassasiyetleri oldukça yüksek olan bir kişi için oldukça zordur. Yaşamış olduğu bu olay, Kemal Bey'i üzmüş olmasına rağmen Türkiye'ye karşı bir isyana dönüşmemiştir. Doktor Fuat Bey bu durumu kader olarak görmektedir.⁸¹⁸

“Uzun Bir Gece” adlı romanda, Türk kimliklerini korumak için her şeyi göze alan, ceza kamplarında türlü işkence ve hakaretlere uğrayan kendini yetiştirmiş Bulgaristan Türkü kişilerin Türkiye'de yeteri kadar değer görmediğinden bahsedilmiştir. Bu kişiler Türkiye'de doğru dürüst iş teklifi alamamışlardır. Romanda, Mimar Halil Bey'in isyanı bundan dolayıdır. O, iddialı bir mimar olduğunu ve hünelerini Anavatan için gösterebileceği fırsatın kendisine verilmediğini belirtmektedir. Bu durum; mühendis, doktor gibi kalifiye elemanların göçten sonra iş bulma konusunda yaşamış olduğu bazı sıkıntılarını bizlere göstermektedir.⁸¹⁹

⁸¹⁷ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 351–352.

⁸¹⁸ Erdi, *Uzun Bir Gece*, ss. 35–36.

⁸¹⁹ Erdi, *Uzun Bir Gece*, ss. 55–56.

Türkiye'ye göç ettikten sonra sanatsal faaliyetlerle uğraşan kişiler, maddi anlamda bazı sıkıntılar çekmişlerdir. Çünkü Türkiye'de Bulgaristan'da olduğu gibi sanatçılar devlet tarafından desteklenmemekte ve sanatçılara bir ödeme yapılmamaktadır. "Sen İstanbul'a Gelme" adlı romanda, ressam Ahmet Ekrem bu durumdan dert yanmaktadır. Bulgaristan'da ressamlar eserlerini yılsonunda devlete satarken Türkiye'de böyle bir şey yoktur. Türkiye'de sadece sanatla uğraşarak geçinmek çok zordur. Bu durum, Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen sanatçılar açısından bazı sıkıntılar doğurmuştur.⁸²⁰

1989 Büyük Göç'ünde Türkiye'ye gelen göçmenlere Türkiye Cumhuriyeti devleti tarafından iki yıl boyunca kira yardımı yapılmıştır. Oldukça tutumlu olan ve tasarruflu yaşayan Bulgaristan göçmenleri kısa süre içerisinde birikimlerini artırırlar. Biriktirdikleri paralarla ilk iş olarak bir ev sahibi olmanın yolunu ararlar. Çoğu göçmen, devlet tarafından göçmenler için yapılan konutlardan daire satın alarak ev sahibi olurlar. Bazıları da arsa alarak kendilerine müstakil bir ev inşa ederler. Yıllarca her türlü zorluğa katlanarak yaşamasını tecrübe etmiş olan Bulgaristan Türklerinin büyük çoğunluğu, Türkiye'de çalışkanlıkları sayesinde kısa sürede ekonomik olarak belli bir seviyeye ulaşırlar.⁸²¹

Romanlarda anlatılanlara göre, Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden Türkler, ekonomik anlamda bazı sıkıntılar çekseler de çalışkanlıkları ve dürüstlükleri sayesinde kısa süre içerisinde belli bir rahatlama yaşamışlardır. Özellikle eğitilmiş, meslek sahibi olan kişilere devlet işlerinde çalışma olanağı sunulmuştur. Ufak tefek bazı olumsuzluklara rağmen çoğu Bulgaristan Türkü, Anavatan'da mesleğini icra etme olanağı bulmuştur. Bu durum, göçmenlerin ekonomik anlamda rahatlama sağlamıştır. Bu konuda sanat ve edebiyat ile uğraşanlar bazı sıkıntılar yaşamıştır. Çünkü Türkiye'de, Bulgaristan'da olduğu gibi sanatçı ve edebiyatçılara devlet tarafından bir ödeme yapılmamaktadır. Bu durum da sanatı ve edebiyatı meslek olarak icra eden kişileri ekonomik olarak zor durumda bırakmıştır.

⁸²⁰ Şerefli, *Sen İstanbul'a Gelme*, s. 318.

⁸²¹ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 350.

Bazı göçmenlerin, yerleştikleri bölgelerde kendi mesleklerini icra etme imkânı bulamayınca farklı bölgelere ve yurtdışına gitmek zorunda kaldığından romanlarda bahsedilmektedir. Daha iyi şartlarda çalışmak için yurtdışına giden göçmenler bulunmaktadır. Bu sıkıntılar sadece göçmenlere özgü değildir. Türkiye'ye genelinde işsizlik sorunundan dolayı Türkiye'de yaşayan Türkler de çalışmak için yurtdışına gitmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti devleti, Bulgaristan'dan gelen soydaşlarımıza her zaman yardımcı olmuştur. Romanlarda, göçmenlere yönelik konutların yapıldığından, kira yardımından bulunulduğundan bahsedilmektedir. Yapılan bütün yardımlar göçmenlerin ekonomik olarak rahatlamasını sağladığı gibi aynı zamanda Türkiye'ye daha kolay adapte olmalarını sağlamıştır.

3.4.10.2. Göç Sonrası Bulgaristan'da Yaşananlar

3.4.10.2.1. Genel Unsurlar

Gerçekleşen ve yarım kalan göçlerden geriye parçalanmış aileler kalmıştır. Göçler ile ayrılan aileler uzun yıllar birbirlerini görmeden yaşamak zorunda kalmıştır. Hem göç ile gidenler hem de geride kalanlar hasret duygusunun ağırlığı altında ezilmektedirler. Bayramlarda, seyranlarda, özel günlerde ve gurbetteki kişilerden bir mektup geldiğinde bu hasret duygusu tavan yapmaktadır. Bu durumu yansıtan bir tablo “Uçurum” adlı romanda şu şekilde yansıtılmıştır:

Kara Bayram, mektupta yeni bir şey bulamayınca bir kere daha okudu, sonra zarfı eline aldı, evirip çevirdi, adresini okudu. Oğlunun kendi eliyle yazdığı yazının harflerini ayrı ayrı gözden geçirdi, harfleri zarfın üzerine yazarken ellerinin kâğıda sürüldüğünü düşünerek zarfı kokladı. Bir daha, bir daha...⁸²²

Oğlundan gelen mektup ile birlikte yaşamış olduğu duygu yoğunluğu ve hüznün, sadece Kara Bayram'ın değil, aile bireyleri gurbette olan tüm Türklerin ortak sorunudur. Özellikle 1951 yılında gerçekleşen göçün yarım kalmış olması geride parçalanmış pek çok aile bırakmıştır.

⁸²² Erendoruk, *Uçurum*, s. 101.

“Uçurum” adlı romanda da Türkiye’ye göç eden Çimen Ayşe ve Umut’tan gelen mektup Mehmed ve özellikle de Bulut’u çok duygulandırır. Gelen mektup birkaç kez okunduktan sonra, Bulut mektupta annesinin kokusunu aldığını söyleyerek ağlamaya başlar ve odadan çıkar. Mehmed de oğlunun durumunu görünce dayanamaz. Sevdikleri ve yakınları gurbette olan her aile gibi onların evinde de hüzün hâkimdir. Gelen o mektup, ilk ve son olur. Başka mektup gelmez. Çünkü Türkiye’den gönderilen mektuplar bilinçli olarak yok edilmekte, sahiplerine ulaştırılmamaktadır.⁸²³

Yaşanan göçler, pek çok ailenin parçalanmasına neden olmuştur. Anne ve babalar evlatlarından ayrılmak zorunda kalmıştır. Her iki taraf da büyük bir hasret ile yanmaktadır. “Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanda, Salih’in kayınpederi de eşini alıp Türkiye’deki kayınvalidesini ziyarete gitmek istediğinden bahsedilmiştir. Bu ziyaretin amacı olarak romanda dünya gözü ile son bir defa vedalaşmak ve helalleşmek gösterilmiştir. Salih de bu fikri olumlu karşılamıştır.⁸²⁴

“Komünist rejim”, Bulgaristan’da bulunan Türkler ile Türkiye’de yaşayan Türklerin iletişime geçmesinden ve Türkiye’deki Türklerin Bulgaristan Türklerini etkilemesinden her zaman çekinmektedir. Bu yüzden de Bulgaristan Türklerinin Türkiye’ye misafir ya da turist olarak gitmesine bile izin verilmemektedir. Bu durum “Buruk Acı” adlı romanda geçen *“Adapazarı’nda oturur kardeşim... ağzıma damladı. Adam geçen sene istida gönderdi bana. Misafirlige çağırdı beni. Müsaade etmedi... gavurlar mı desem, bizimki mi bilmem.”*⁸²⁵ şeklindeki bölüm bizlere Bulgaristan Türklerinin Türkiye’de bulunan yakınlarını ziyarete gidemediklerini göstermektedir.

Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç eden Türklerin Bulgaristan ile olan bağları devam etmektedir. Zaman zaman zor da olsa Bulgaristan’da kalan dost ve akrabalarını ziyaret etmek için bu ülkeye gitmektedirler. “Komünist rejim” Bulgaristan Türklerinin Türkiye’deki faaliyetlerini de takip etmektedir.

⁸²³ Erendoruk, *Uçurum*, s. 379.

⁸²⁴ Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, ss. 87–88.

⁸²⁵ Erendoruk, *Buruk Acı*, s. 189.

“Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda 1950 yılında Türkiye’ye göç etmiş Halil Uzunoğlu adlı bir Türk’ün kurduğu “Rodop – Tuna Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği” çatısı altında Pomak Türklerine karşı uygulanan “asimilasyon” ile ilgili olarak uluslararası arenada faaliyetler yaptığı Bulgaristan tarafından fişlendiğinden bahsedilmektedir. Kendisine kurulan bir kumpas ile Bulgaristan’a getirilir. Bulgaristan’a gelince de tutuklanır. Çoğu Bulgaristan Türkünün göçten sonra Bulgaristan’a ziyarete gitmemesinin en önemli nedeni de budur.⁸²⁶

“Toprağa Kan Düştü” adlı romanda da Türkiye’ye göç ettikten sonra Bulgaristan’ı ziyarete giden Orhan Amca ve Murat’ın başından geçen olay, Bulgaristan’ın içinde bulunduğu durumu net bir şekilde göstermektedir. “Komünist rejim”, resmen gölgesinden korkar hâle gelmiştir. Orhan Amca’yı ve Murat’ı, Atören Barajı etrafında gezerken görenler durumu emniyete bildirirler. Bu nedenden dolayı bu ikili emniyete götürülür. Sorgu esnasında baraja bomba koymak için keşif yapmakla suçlanırlar. Türkiye’den geldikleri için ajan muamelesi görürler. Onları suçlamayı kafasına koymuş olan Bulgar yetkililere dertlerini anlatamazlar.⁸²⁷

Türkiye’ye göç ettikten sonra tekrar Bulgaristan’a dönen kişilere “komünist rejim” tarafından casus gözüyle bakılmaktadır. “Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür “ adlı romanda Cemil Hoca önce Türkiye’de ajan olma ihtimaline karşı sınır dışı edilir. Ardından da Bulgaristan’da ajan olma ihtimaline karşı gözaltına alınır ve tutuklanır.⁸²⁸

“Maria Aşkım Benim adlı romanda da Hayri, göçten sonra Bulgaristan’a gittiğinde emniyet ve BKP üyeleri tarafından takibe alınacağını düşünmektedir. Rahat bir şekilde dolaşmak için emniyetten ya da BKP’den bir izin kartı ya da mektup almak için uğraşır. Görüştüğü arkadaşı Varna’ya gidince Slafço adında birini bulmasını ister. O kişinin ona yardım edeceğini söyler. Ayrıca Vasil adındaki kişi, Hayri’ye gizli amacı

⁸²⁶ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 159–168.

⁸²⁷ Erendoruk, *Toprağa Kan Düştü*, ss. 122–123.

⁸²⁸ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, s. 108.

olmayan hiçbir turisti rahatsız etmediklerini de söyler. Ancak Bulgaristan Türkleri gerçekleri bildikleri için yine de tedirgindirler.⁸²⁹

Bulgaristan'da bulunan insanların seyahat özgürlüğü yoktur. Özellikle Bulgaristan'da yaşayan Türkler, BKP'nin izni olmadan bir yerden başka bir yere gidememektedir. Hele de göç ettikten sonra turist olarak Bulgaristan'a gidenler ajan olabilecekleri kuşkusunu ile daha sıkı kontrol altında tutulmaktadır. "Maria Aşkım Benim" adlı romanda köye yabancı biri geldiği zaman parti sorumlusunun bu durumu hemen emniyete ya da BKP yetkilisine bildirmek zorunda olduğuna değinilmiştir. Köye gelen kişi Türkiye'den turist olarak gelmişse, köyde kalmasa bile ziyarete geldikleri aileler sorguya çekilmektedir. İnsanlar farklı köyde yaşayan ailesini ziyaret etmek için bile polise kaydını yaptırmak zorundadır. Kaydı olmayan kişilerin ziyarete gitmeleri hem kendileri için hem de ziyarete gittikleri hane için tehlike arz etmektedir.⁸³⁰

Bulgaristan'da 1984'ün sonunda başlayıp 1985 yılında da devam eden ad değiştirme olayları Türk toplumunu iyice umutsuzluğa sürüklemiştir. Bu durum karşısında, daha önce gerçekleşen göç hareketlerinde göç etmeyip ülkede kalanlar da büyük pişmanlıklar duymuşlardır. Bu pişmanlığı yaşayanlardan birisi de "Vatan Yasak Özgürlük Uzak" adlı romanda adı geçen Mahmut Efendi'dir. Yıllarca göçe karşı çıkan Mahmut Efendi, son gelişmelerle birlikte Türklerin adlarının değiştirildiğini, örf, âdetlerinin yasaklandığını görünce, daha önce göç etmediğine çok pişman olmuştur.⁸³¹

1989 yılında gerçekleşen "Büyük Göç" Ağustos ayında Türkiye'nin sınırları kapatması ile sonlanmıştır. O tarihten sonra sadece vizesi olanların Bulgaristan'dan Türkiye'ye girişine izin verilmiştir. Bulgar yetkililer tarafından Türkiye'ye göç ettikten sonra geri dönen bazı Türkler bir propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır. Böylelikle Türklerin göç etme arzusu ortadan kaldırılmak istenmiştir. Ancak bundan başarılı olunduğunu söylemek pek de mümkün değildir. Ülkede yaşayan Türkler vize alabilmek için adeta Türk konsolosluklarını işgal etmişlerdir. Konsolosluklarda

⁸²⁹ Tezel, *Maria Aşkım Benim*, s. 178.

⁸³⁰ Tezel, *Maria Aşkım Benim*, s. 226.

⁸³¹ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 230.

eğitimli kişilere ve birinci derece yakınları daha önce Türkiye'ye göç etmiş kişilere vize önceliği verilmektedir. Sınırların kapanmasına rağmen göç hareketliliği devam etmektedir. Yaşanan göç esnasında üç yüz bin civarında Türkün Bulgaristan'dan ayrılmış olması Türklerden kurtulmak isteyen rejimin amacına ulaştığı göstermektedir.⁸³²

1989 yılının Ağustos ayında kapıların kapanmasından sonra da Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göçleri devam etmiştir. Pek çok Türk, Türkiye Cumhuriyeti konsolosluklarından almış oldukları vizelerle Anavatan'ın yolunu tutmuşlardır. Vize ile gelenler haricinde Türkiye'ye seyahat edip geri dönmeyen Bulgaristan Türkleri de olmuştur. Bunun yanında Türkiye'ye göç ettikten sonra adaptasyon sorunu yaşayan bazı göçmenler Bulgaristan'a geri dönmeyi tercih etmişlerdir. Geri dönüş yapan göçmenler, Bulgaristan hükümeti tarafından Türkiye'ye karşı antipropaganda malzemesi olarak kullanılmıştır. Yapılan antipropagandada, göçmenlerin Türkiye aleyhindeki beyanatlarını kullanmaktadırlar. Göçmenlerin ağzından, Türkiye'de bir lokma ekmeğe muhtaç kaldıkları, karılarının ve kızlarının tecavüze uğradığı ve Türk polisi tarafından dayaktan geçirildikleri şeklinde haberler yapılmıştır. Böylece Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göç etme arzularını ortadan kaldırmak istenmektedir.⁸³³

1989 yılında gerçekleşen “Büyük Göç”ten sonra Bulgaristan olarak tahmin edilenden daha da zor günler yaşamıştır. Göç sonrasında Bulgaristan'ın ekonomik durumundan “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda şu şekilde bahsedilmiştir:

O yaz aylarında yüz binlerce Türk'ün anavatanları Türkiye'ye sığınmasıyla, Bulgaristan'da ekonomi tamamen felce uğramış, siyaset çıkmaza girmişti. Kırsal kesimde yaşayan Türk köyleri yarı yarıya boşalınca, tarım ürünlerinin hasadı tarlada kalmış, fabrikaların çoğu boşalmıştı. Türklerden boşalan iş yerlerine Bulgar memurların geçmesi beklenen olumlu sonucu vermemişti.⁸³⁴

⁸³² Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 338–339.

⁸³³ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 351.

⁸³⁴ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 338.

Sütannesini vefat edince Bulgaristan'a cenazeye gittiğinde mezarlıkta görmüş olduğu manzara Havva'nın dikkatini çeker. Mezarlıkta bulunan ay yıldızlı ve lale motifli bütün mezar taşlarının kırılmış olduğunu görür. Türkçe yazılı olan bütün mezar taşları kırılmış ve siyah boya ile boyanmıştır. Bu durum, 1980'li yıllardan kalma acı bir hatıra olarak göçten sonra insanların acılarını tazelemektedir.⁸³⁵

1989 yılında yaşanan göçten sonra Bulgaristan'da kalan Türkler ile Türkiye'ye göç eden Türkler arasındaki ilişkiler devam etmiştir. Bu ilişkiler, bir süre sonra işbirliğine dönüşmüştür. "Ulu Çınar" adlı romanda Türkiye'ye göç ettikten sonra belediye başkanı olan, romanda adı verilmeyen bir Bulgaristan Türkünün, Bulgaristan'da belediye başkanlığı yapan Ali Osmanoğlu'na haber göndererek kardeş belediye olma isteğini iletmesi bu duruma bir örnektir. Belediye çalışanları karşılıklı olarak fikir alışverişinde bulunacaktılar. Bu gelişmeler, göç sonrasında ilişkilerin gelişmesi ve derinleşmesi adına iki ülke içinde büyük bir önem arz etmektedir.⁸³⁶

Romanlarda anlatılanlara göre, göç sonrası süreçte Türkiye'ye giden Türkler ile Bulgaristan'da kalan Türkler arasındaki iletişim devam ettiği rahatlıkla söylenebilir. Bulgaristan'dan Türkiye'ye ziyarete gidenler olduğu gibi Türkiye'den de Bulgaristan'a ziyarete gelenler bulunmaktadır. Özellikle "komünizm" sonrası dönemde bu tarz ilişkiler daha da gelişmiştir. İki ülkede bulunan Türkler arasındaki işbirliği daha da artmıştır.

1989 göçünden önceki süreçte Türkiye'den Bulgaristan'a ziyarete giden Bulgaristan Türklerinin rejim tarafından potansiyel tehlike olarak görüldüğu romanlarda üzerinde durulan bir konudur. Ziyarete gelen kişiler Bulgaristan'a girdikten sonra rejimin adamları tarafından adım adım takip edilir. En ufak bir şüphe durumunda bu kişiler gözaltına alınır, cezalandırılır ya da hemen Bulgaristan dışına çıkarılır.

Yine göç sonrası süreçte, Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göç etmelerinin önüne geçmek adına Bulgarlar tarafından Türkiye aleyhtarı propagandalar yürütülür. Bu propagandada, Türkiye göç etmiş, orada

⁸³⁵ Şerefli, *Sen İstanbul'a Gelme*, s. 197.

⁸³⁶ İsmail Yakubov, *Ulu Çınar*, İstanbul: Akademi Yayınları, 2016, s. 177.

aradığını bulamamış, kişisel zaafı olan kişiler kullanılır. Bu kişilerin ağzından Türkiye ile ilgili çeşitli iftiralar ortaya atılır.

3.4.10.2.2. Göç Sonrası Siyasal Durum

1989 Büyük Göç'ünden sonra Jivkov için sıkıntılı bir süreç başlamıştır. BKP içinde yoğun eleştirele maruz kalır. 1989 Büyük Göç'ü sonrasında ülkede yaşanan sıkıntıların faturası Jivkov'a kesilir. BKP Politbüro kararıyla Jivkov'un yerine Petır Mladenov devlet başkanlığına getirilir. Ülkede "komünizm karşıtı" olan kişiler meydanları doldurup demokrasi taleplerini dile getirirler. Kalabalığın arasında Bulgaristan'ın önemli aydınları da bulunmaktadır. Göstericiler meclisi basmayı düşünmektedirler. Kalabalığın dağıtılması için ordudan yardım istenir. Ancak ordu, hükümetten gelen yardım talebine olumlu yaklaşmaz. İnsanlar, BKP'nin ayrıcalıklı konumunun kaldırılmasını istemektedirler. Mecliste alınan bir kararla BKP'nin devlet içindeki etkinliği ortadan kaldırılır. Artık Bulgaristan'da "komünist rejimin" sonu gelmiştir.⁸³⁷

1989 yılında gerçekleşen göçten sonra, Bulgaristan'da Devlet konseyi tarafından alınan bir kararla Bulgaristan Türklerinin Türk adlarının iade edildiği "Kestaneler Altında" adlı romanda geçmektedir. Böylelikle, Bulgaristan Türkleri vermiş oldukları mücadelenin karşılığını almış durumdadırlar.⁸³⁸

Göç sonrasında ve özellikle de Jivkov rejiminin sona ermesiyle birlikte Bulgaristan siyasetinde Türkler adına olumlu gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır. Bu gelişmelerden en önemlisi "Hak ve Özgürlükler Hareketi"nin kurulmasıdır. Bu siyasi hareket çatısı altında toplanan Türkler, kendilerinden zorla alınan Türk adlarının iadesi için faaliyetlere başlarlar. Açlık grevleri ve protesto gösterileri düzenlerler. Meydana gelen olaylar karşısında iktidarda bulunan BKP, daha fazla dayanamaz ve "soya dönüş" sürecinin ahlâk dışı bir süreç olduğu kabul edilerek, o dönemde yaşanan olaylar kınanır. Türkler, Pomaklar ve Çingeneler adlarına kavuşmanın mutluluğunu tadarken "milliyetçi Bulgarlar" huzursuz olmuşlardır. Türk

⁸³⁷ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 342–345.

⁸³⁸ Yakup, *Kestaneler Altında*, s. 278.

adlarının iadesi sürecinde en büyük pay sahibi Türklerin siyasetteki temsilcisi olan Hak ve Özgürlükler Hareketi'dir. Türkler artık geleceğe daha ümitli bakmaktadırlar.⁸³⁹

“Komünist rejimin” yıkılması ile birlikte Bulgaristan'da eskiye göre daha rahat bir dönem başlamıştır. “Komünist rejimin” gasp ettiği Türk adları ve diğer kültürel hakların bir bölümü geri verilmiştir. “Sen İstanbul'a Gelme” adlı romanda, Havva'nın vefat eden sütanesi için ay yıldızlı bir mezar taşı yaptırmış olması, yeni dönemde bazı şeylerin değiştiğinin göstergesidir.⁸⁴⁰

“Milliyetçi Bulgarların” en büyük kaygıları ülkenin yönetim kademelerinde Türklerin görev alabilecek olmasıdır. Türklerin ülke yönetiminde söz sahibi olması milliyetçi Bulgarlar tarafından Bulgaristan'ın geleceği için bir tehdit olarak görülmektedir. Bu durum “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda, Bulgarların tedirginliklerinin nedeni şu şekilde ifade edilmiştir:

Yeni idarenin ilk yıllarında bu halka ayrıcalık tanınıyordu. Üniversitelere sınavsız girdiler. Bulgarlarla karışık köylerde muhtar ve parti sekreteri Türklerden seçildi. O zaman kendileri köylere Türk sağlık memuru tayin ettiler, brigadirleri Türklerden seçtiler. Hattâ meyhanelere Bulgar gittiğinde ona servis en son yapıldı. Bu durumda Bulgarlar köyleri terk ettiler, buna rağmen Türkler özerklik istediler, sağda solda Türk bayrağını astılar. Şu anda Bulgar halkı yeniden aynı durumun yaşanmasından tedirgindir. İlan edilen demokrasiden yararlanarak, yönetim birimlerinin başına yine onlar geçecek. Bulgarlar yine köylerden kaçacak ve sade Türklük olunca da Bulgarlar onların “Burası Türk toprağıdır” fikriyle Türkiye ile birleşme isteyebileceklerini düşünecekler.⁸⁴¹

Yukarıdaki bölümde de gördüğümüz gibi kimse sahip olduğu şeylerden vazgeçmek istememektedir. Bulgarların en büyük kaygısı, ellerinde bulunan gücü bir başkasıyla paylaşacak olmaktır. Bu durum, ilerleyen süreçte Türk siyasi hareketinin Bulgaristan'da birtakım zorluklar yaşayabileceğini bizlere göstermektedir.

⁸³⁹ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 345.

⁸⁴⁰ Şerefli, *Sen İstanbul'a Gelme*, s. 281.

⁸⁴¹ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 347.

“Uçurum” adlı romanda verilen bilgilere göre 1989 Büyük Göçü ve komünizmin yıkılmasından sonra da Bulgaristan Türklerinin hayatlarında çok fazla bir şeyin değişmediğinden bahsedilmiştir. Bulgarların, Bulgaristan Türklerine sıkıntı çıkarmaya devam ettikleri ve Türklerde Türkiye’ye turist olarak gelip kalma düşüncesinin hâkim olduğu Bulgaristan’dan gelen Pıylama’nın Tahsin adında bir kişinin ağzından romanda dile getirilmiştir.⁸⁴²

Romanlarda, 1989 yılından gerçekleşen göç sonrasında “komünizm” rejiminin yıkılması ile birlikte Bulgaristan Türkleri açısından bazı olumlu gelişmelerin meydana geldiğinden bahsedilmiştir. En önemli gelişme, Türklerin adlarının iade edilmesi olmuştur. Bunun yanında Türkler, siyaset sahnesinde kendi partilerini kurma imkânı bulmuştur. Türklerin adlarını geri almalarında “Hak ve Özgürlükler Hareketi”nin mücadelesi önemli bir rol oynamıştır. Ancak yaşanan gelişmeler karşısında özellikle “milliyetçi Bulgarların” tutum ve davranışları, Bulgaristan Türklerini tedirgin etmeye devam etmiştir. Bundan dolayı da 1989 sonrası süreçte de Türkiye’ye göç devam eder.

3.4.10.2.3. Göç Sonrası Sosyal Yaşam

Gerçekleşen göçlerden sonra Bulgaristan’da Türklerin yaşamış oldukları köyler adeta terk edilmiş gibidir. Evler bomboştur. Sokaklarda başıboş hayvanlardan başka bir şey yoktur. “Kestaneler Altında” adlı romanda göç sonrasında Türk köylerinin durumu şu şekilde anlatılmaktadır:

Eve toplandığım zaman takvim 23 ağustos 1989’u gösteriyordu. Son üç ay on içinde Bulgaristan’da olup bitenleri eve toplandığımda öğrendim. Haziran başında Bulgaristan – Türkiye sınırı açılmış ve ondan sonraki dönemde köy halkının yarısından fazlası ortadan kaybolmuştur. Evlerin çoğu bomboştur ve köy ıssızdı. Gündüzleri bir taraftan bir insan belirse büyük bir hadise olmuş gibi geliyordu bana. Yalnız başı boş gezen köpek, kedi, tavuk, eşek görünüyordu sokaklarda.⁸⁴³

Romanın devamında, göç sonrasında köyde hangi evin kapısının kilitli hangisi evin kapısının açık olduğunun belli olmadığı, bahçelerin açık seçik olduğu, tarladaki tütünlerin toplanmadığı için yanmaya başladığı,

⁸⁴² Erendoruk, *Uçurum*, s. 414.

⁸⁴³ Yakup, *Kestaneler Altında*, s. 277.

hayvanların bağlarda bahçelerde başıboş olarak gezdiği anlatılmaktadır. İnsanların en büyük korkusu, hırsızlık olaylarının başlamasıdır. Bu yüzden terk edilmiş evlere, başıboş kalan hayvanlara ve tarlalara komşular göz kulak olmaya çalışmaktadırlar.⁸⁴⁴

“Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanda, yaşanan göçlerden sonra köylerin nüfuslarının bir hayli düştüğünden bahsedilmiştir. Nüfus o kadar düşmüştür ki koyun fermasına, hayvanlara bakmak için başka yerden insan getirilir. Bu durumun nedeni olarak “şehirleşme” gösterilmektedir. Komünizmin ülkeye egemen olmasından sonraki süreçte köylünün elinden toprakların alınması, kooperatiflerin kurulması insanların gelirlerinin azalmasına neden olmuştur. Geliri azalan insanlar da köylerde durmak istememiştir.⁸⁴⁵

Romanın ilerleyen bölümlerinde de bu konunun üzerinde durulmuştur. Köylerde genç nüfusun bulunmadığından bahsedilmektedir. O kadar ki cenazeleri bile kaldıracak insan bulmakta zorlanılmaktadır. Parti örgütü toplantılarına katılan üyelerin hepsi yaşlıdır. Köylerden uzun yıllardan beri çocuk doğum haberi gelmemektedir. Köylerde okullar, okuma evleri ve çocuk yurtları hep kapanmıştır. Bazı köylüler, bu durumun Allah’ın kendilerine verdiği bir ceza olduğunu düşünmektedir. Özellikle Osmanlı – Rus Savaşı sırasında Bulgaristan topraklarında yaşayan, geçim derdinden başka bir şey düşünmeyen Müslüman Türklere yönelik yapılan baskı ve zulüm sonrasında köylerin lanetlendiği düşüncesi hâkimdir. Bu yüzden köylerde artık insan kalmadığından ve köylerin yavaş yavaş yok olmaktan olduğundan bahsedilmiştir.⁸⁴⁶

Bulgaristan Türkleri göç ettikten sonra Türk köylerine Bulgarlar yerleşmiştir. Bulgarların Türk köylerine yerleşmesi, köylerde bulunan Müslüman Türklerin huzurunu kaçırmıştır. “Rumeli’den Esen Yel” adlı romanda, önceden Türklerin yaşamış olduğu köylerde Bulgar nüfus bulunmadığı, Türklerin göç etmesinden sonra köye Bulgarların gelişinin insanlarda nasıl bir huzursuzluk yarattığı anlatılmaktadır. Özellikle

⁸⁴⁴ Yakup, *Kestaneler Altında*, s. 277.

⁸⁴⁵ Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, ss. 108–109.

⁸⁴⁶ Çavuşev, *Gazetecinin Artık Yılı*, ss. 233–235.

Bulgarların domuz beslemeleri insanları fazlaca rahatsız etmektedir. İslam inancına göre haram olan bir hayvan ile bu kadar iç içe olmak, o hayvanların seslerini ve kokusunu duymak Müslüman Türk halkı rahatsız etmiştir. Bu rahatsızlıkların sonucu olarak köylerde kalan Türkler de bir an önce göç etmek için pasaportlarının verilmesini beklemektedir.⁸⁴⁷

Göç ettikten bir süre sonra bazı kimseler köyelerine geri dönmüşlerdir. “Kestaneler Altında” adlı romanda anlatılanlara göre, bu kişilerin kendi köylerinde yaşamalarına izin verilmemiştir. Köyünde yaşamasına izin verilmeyenlerden biri de Hayri’dir. Hayri, bu sefer de Troyan kasabasına gönderilmiştir. Orada bir fabrikada çalışacak ve fabrikanı yatakhaneinde kalacaktır. Kasabayı terk etmesi yasaktır. Beş yıl boyunca ne o, ailesini ziyaret edebilecek ne de ailesi onu ziyaret edebilecektir. Sıkıntılı süreç göçten sonrada devam etmektedir.⁸⁴⁸

Gerçekleşen göçler sonucunda pek çok insan akrabalarından ayrılmak zorunda kalmıştır. Bulgaristan ve Türkiye’nin iki farkı siyasi blokta yer almasından dolayı iki ülke arasında var olan sorunlar, ister istemez iki ülkede yaşayan akrabaları da derinden etkilemiştir. Karşılıklı olarak birbirlerini ziyaret etmeleri, birbirlerinden haber almaları çok kolay olmamaktadır. Her türlü zorluğa rağmen, iki ülkede yaşayan Türkler, akrabalık bağlarını devam ettirmek için ellerinden gelen mücadeleyi vermektedir.

Meydana gelen göç hareketleri pek çok ailenin dağılmasına, yıllarca birbirleriyle görüşememesine neden olmuştur. Analar evlatlarına, evlatlar analarına yıllar yılı özlem duymuştur. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda, roman kahramanı Ağalar’ın Hayri de bu kaderi yaşamıştır. 1927 yılında Hayri küçük bir çocukken, annesi bir göç kafilesiyle birlikte Türkiye’ye babasının yanına göç ettiği için annesinden ayrı kalmak zorunda kalmıştır. Planlara göre, kısa bir süre sonra Hayri de annesinin yanına Türkiye’ye gidecektir. Ama planlar gerçekleşmez. Hayri yıllarca ailesinden uzak kalır. 1950 yılında gerçekleşen göç dalgasında Hayri yine Türkiye’ye göç etmek için gerekli olan işlemleri yapar, sadece vize beklemektedir.

⁸⁴⁷ Tunaboşlu, *Rumeli’den Esen Yel*, s. 11.

⁸⁴⁸ Yakup, *Kestaneler Altında*, s. 278.

Aksilik bu ya, Hayri vize beklerken göç durdurulur ve Hayri ailesine yine kavuşamaz. Bu durum göçün geride bıraktığı yüzlerce acıklı hikâyeden yalnızca biridir.⁸⁴⁹

“Uçurum” romanının kahramanlarından olan Topal Yusuf da 1951 göçünde sınırların kapatılması sonucu Türkiye’ye gidemeyenlerden birisidir. Göçün ertesi yılı bir Kurban Bayramı’nda önce İstiklâl Marşı’nı, ardından da Necmettin Halil Onan’ın “Bir Yolcuya” şiirini okur. 1951 yılında yarım kalan göç nedeniyle aileleri parçalanmış olan pek çok Türk, okunan şiir karşısında duygularına hâkim olamayarak ağlarlar. Bu durum bazı menfaat düşkünü Türkler tarafından BKP yetkililerine haber edilir. Bunun üzerine Topal Yusuf, “Türk milliyetçisi” olmak suçundan tutuklanır. 1939 yılında da tutuklanmış olan topal Yusuf, hem “faşizm” döneminde hem de “komünizm” döneminde “Türk milliyetçisi” olduğu için ceza almıştır. O dönem Bulgaristan’ın da “Türk milliyetçisi” olmak büyük bir suçtur.⁸⁵⁰

“Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda anlatıldığına göre, Ahmet Çarıkçı, nam-ı diğer Şirket Ahmet, Türkiye’ye yerleştikten ve işlerini yoluna koyduktan sonra Bulgaristan’da kalan dost ve akrabalarını ziyaret etmek için Bulgaristan’a gider. Oraya gittiğinde, tanıdığı tanımadığı herkes onun misafir olduğu eve akın ederler. Amaçları, Türkiye’ye göçen akrabalarından bir haber alabilmektir. Akrabalarından uzun zamandır haber alamayan bölge insanı böyle fırsatları değerlendirmek için elinden geleni yapmaktadır.⁸⁵¹

“Maria Aşkım Benim” adlı romanda da 1950 göçünden sonra Bulgaristan’a akrabalarını ziyarete giden Hayri de aynı ilgi ile karşılaşmıştır. Türkler, hemen evin etrafına toplanmıştır. Amaçları, Türkiye’ye giden yakınlarından bir haber almaktır. Sabahın ilk ışıklarına kadar insanlar, Hayri’den Türkiye’deki yakınları ile ilgili bir haber alabilmek için beklemişlerdir.⁸⁵²

⁸⁴⁹ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 130–131.

⁸⁵⁰ Erendoruk, *Uçurum*, s. 12.

⁸⁵¹ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 121.

⁸⁵² Tezel, *Maria Aşkım Benim*, s. 173.

Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden göçmenler, bir süre sonra Bulgaristan'daki akrabalarını ziyaret etmek için tekrar Bulgaristan'a gitmişlerdir. Bu ziyaretler esnasında göç ettikten sonra Türkiye'de yaşananlar ile ilgili uzun uzun konuşmalar yapılmıştır. "Ulu Çınar" adlı romanda da Türkiye'ye göç edip Bulgaristan'a akrabalarını ziyarete giden Orhan da Türkiye'de yaşadığı zorlukları, nereye yerleştiğini, nerelerde çalıştığını, kimlerle komşuluk ettiğini, göçmen mahallesine muhtar seçildiğini kendisini dinleyenlere detaylı bir şekilde anlatmıştır.⁸⁵³

Bulgaristan'ı terk ederek Türkiye'ye göç eden insanların bazıları Bulgaristan'da bulunan evlerini satmamıştır. "Toprağa Kan Düştü" adlı romanda Orhan Amca'nın da Bulgaristan'da göçerken evini dayalı döşeli bir şekilde bırakıp, kapısını çekip Türkiye'ye geldiği anlatılmaktadır. Bulgaristan'a ziyarete gittiği zaman ev oturmaya hazır vaziyettedir. Orhan Amca göç için yola çıkmadan önce evin anahtarını bir komşusuna bırakmıştır. Komşu da evi koruyup kollamıştır. Orhan Amca ile Murat Bulgaristan'a gidince bu evde kalmışlardır.⁸⁵⁴

"Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür" adlı romanda ise Cemil Hoca, Bulgaristan'daki evini bırakıp Türkiye'ye gitmiştir. Bir süre sonra Türkiye'den sınır dışı edilen Cemil Hoca köyüne döndüğünde evine Bulgarlar tarafından el konulduğunu görür. Bu durum oldukça sık yaşanan bir durumdur. Göç eden Türklerin evlerine Bulgarlar yerleşmektedir.⁸⁵⁵

Gerçekleşen göçler nedeniyle parçalanan aileler özellikle aile büyüklerini çok derinden etkilemiştir. "Uçurum" adlı romanda oğlu Sibiryaya göç eden Esatağa da yalnızlıktan kaynaklanan psikolojik sorunlar yaşamaktadır. Göç sırasında insanların sevdiklerinin yokluğuna alışmaları hiç de kolay olmamıştır.⁸⁵⁶

Yine romanda anlatılanlar ışığında, Türkiye'ye göçtükten sonra Bulgaristan'a ziyaret için gelen kişilerin rejimin adamları tarafından rahat bırakılmadığını söylemek mümkündür. Bulgaristan Türklerinin, Türkiye ile

⁸⁵³ Yakubov, *Ulu Çınar*, s. 176.

⁸⁵⁴ Erendoruk, *Toprağa Kan Düştü*, s. 75.

⁸⁵⁵ Erendoruk, *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, s. 107.

⁸⁵⁶ Erendoruk, *Uçurum*, s. 174.

kurabilecekleri bir ilişki BKP'nin yöneticilerini endişelendirmektedir. Bu yüzden, gelen misafirlerin kimlerle ne konuştuğu, kimlerin evinde kaldığı, nereleri ziyaret ettiği rejimin adamları tarafından sıkı bir takibe alınmıştır. Türklerin arasına yerleştirilen rejim ajanları, bu kişilerle ilgili olarak BKP organlarına raporlar sunmaktadırlar.⁸⁵⁷

Jivkov rejiminin devrilmesinden sonra Petır Mladenov'un Devlet Başkanı olması Nevrokop bölgesinde yaşayan Pomak Türkleri arasında büyük bir sevinçle karşılanır. Nevrokop Pomakları sokaklara dökülerek, Müslüman Türk adlarının ve ellerinden alınan diğer kültürel haklarının kendilerine iade edilmesini isterler. İnsanlar artık geleceğe daha ümitli bakmaktadırlar.⁸⁵⁸

1989 göçünden sonraki süreçte, Bulgaristan Türklerinin Türk adlarının ve kültürel haklarının iade edilmesi ile birlikte Türkler gazeteler çıkarmaya çalışmışlardır. “Kestaneler Altında” adlı romanda anlatılanlara göre bu gazeteler Türk siyasetçilerden ve iş adamlarından destek görmeyince kısa sürede kapanmak zorunda kalmıştır. O dönemde Bulgaristan Türkleri anadillerinde çıkan gazetelere pek rağbet göstermemişlerdir.⁸⁵⁹

“Kestaneler Altında” adlı romanda, Bulgaristan'a demokrasi geldiğinden beri Türklerin kültürel olarak bir çalışma yapmadığından bahsedilmiştir. Demokrasinin gelmesinin üzerinden beş yıl geçmesine rağmen Türkler, henüz bir gazete çıkaramamıştır. Bir yayınevleri bulunmamaktadır. Kitap basmak isteyenler bu işi kendi imkânları ile yapmak zorunda kalmaktadır. Kitap bastırmayı başaranlarda sırtlarında bir çuval köy köy gezerek kitap satmaya çalışmaktadır. İnsanlar eskisi gibi kitap okumamaktadır. Basılan kitaplar depolarda ya da kütüphanelerde durmaktadır.⁸⁶⁰

“Kestaneler Altında” adlı romanda, göçten sonraki süreçte hiçbir okulda Türk dili ve edebiyatı öğretmenine ihtiyaç bulunmamakta olduğu belirtilmiştir. Çünkü bu dersleri okumak gönüllü olduğu için sadece tercih

⁸⁵⁷ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, ss. 122–123.

⁸⁵⁸ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 345.

⁸⁵⁹ Yakup, *Kestaneler Altında*, s. 280.

⁸⁶⁰ Yakup, *Kestaneler Altında*, s. 281.

edenler okuyormuş. O dönemde Türk çocukları Türk dili ve edebiyatı dersini okumak adına bir istek ortaya koymamışlardır. Yıllarca hakları için mücadele eden bir milletin çocuklarının bu dersleri seçmemeleri oldukça ilginçtir.⁸⁶¹

Bulgaristan Türk toplumunun vurdumduymaz tavırlarının, demokrasi sonrası süreçte de devam ettiği “Kestaneler Altında” adlı romanda anlatılmaktadır. Bu durum ile ilgili olarak romanda yazar isyanını şu şekilde dile getirmiştir:

Adlarımızı, dilimize, dinimize dokundular dedik, birlik olduk, savaştık. Kimimiz sopa yedik, kimimiz toplama kampında çürüdük, kimimiz işsiz kaldık. Gün geldi, başardık. Haklarımız iade edildi. Bunca zaman geçmesine rağmen adını almayanlar ne kadar çok!? Neden? Bunun sebebi ne olabilir? Neden olacak, Hristiyan adından vazgeçince kimisi iş bulamayacak diye korkuyor, kimisi sınır dışına çıkması güçleşeceğini hesabediyor, kimisi oğlu yüksekokula daha zor kabul olunacak diye düşünüyor. Yani en ufak bir çıkarımız belirse dahi, her şeye razı geliyoruz.⁸⁶²

Romanlarda, gerçekleşen göçlerden sonra Türklerin yaşamış olduğu köylerin adeta terk edilmiş bir vaziyette olduğu, tarlalarda ürünlerin kaldığı anlatılmaktadır. Türkler, her şeyi geride bırakarak Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç etmiştir. Yaşanan göçler ile birlikte köylerde genç nüfus kalmış, köylerin doğum oranı neredeyse sıfırlanmıştır. Bu durum, köylerin geleceği açısından ciddi bir sıkıntı teşkil etmektedir.

Göç sonrası süreçte, Türkiye’den Bulgaristan’a akrabalarını ziyarete gelen kişiler, Bulgaristan’daki Türkler tarafından dört gözle beklenmektedir. Çünkü bu kişiler, Türkiye’deki yakınlarından haber getirmektedir. Misafirin geldiği haneye gelen giden eksik olmaz. Rejim de bu haneyi sıkı takip altında tutar.

1989 sonrası süreçte, “komünizm” rejiminin yıkılması ve Türklere haklarının iade edilmesi ile birlikte Türklerin bazı haklardan yararlanmaya başladıkları romanlarda işlenmiştir. Ancak Türkler, konuya ilgisiz

⁸⁶¹ Yakup, *Kestaneler Altında*, s. 281.

⁸⁶² Yakup, *Kestaneler Altında*, s. 282.

kalmışlardır. Özellikle Türkçenin kullanılması ve Türkçe eğitim konusunda yapılan çalışmalar toplum tarafından yeteri kadar destek görmemiştir. Bunun nedeni olarak da Bulgaristan'daki Türklerin sıkıntı yaşamaktan çekinmeleri gösterilmiştir. Yapılan bazı çalışmalar ilgisizlik yüzünden başarıya ulaşmadan yarım kalmıştır.

3.5. DİĞER GÖÇ UNSURLARI

3.5.1. Türk Dünyasında Yaşanan Göçler

Göç olgusu, sadece Bulgaristan Türklerinin kaderi olmaktan öte Türk dünyasının ortak bir sorunu hâline gelmiştir. Sovyet Rusya'nın hâkim olduğu bölgelerde yaşayan Türkler, Stalin döneminde zorunlu göçlere tabi tutulmuştur. Milyonlarca Türk, “komünist idarecilerin” almış olduğu “faşizan” kararlarla bir gece yerlerinden yurtlarından edilmiştir. Bir nevi “komünizm” hâkim olduğu bütün coğrafyalarda Türklerin üzerine adeta bir kâbus gibi çökmüştür.

“Komünizm”; Orta Asya'da, Kafkaslar'da ve Balkanlar'da Türklere kan, gözyaşı ve acıdan başka bir şey yaşatmamıştır. Türk toplulukları “komünizm baskısı” altında sürekli göç etmek zorunda kalmıştır. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda, Türk dünyasında yaşanan göç olaylarına şu ifadelerle değinilmiştir:

Sonunda konuyu kendisinin Kırım ve Ahıska Türklerini Sibiryaya gibi uzaklara hayvan vagonlarına tıka basa doldurup nasıl sürgün ettiğine getirdi. Bu işin binlerce Türk kökenlinin canına mal olmasına rağmen asla geri adım atmadığını ifade ederken, “Bilirsiniz Rus askeri geri adım atmadığı gibi komünistler de kararlarından taviz vermezler.” dedi ve sustu.⁸⁶³

“Komünizm” ideolojisi iktidar olduğu coğrafyalarda millî ve manevi yönleri güçlü olan milletlere yönelik yoğun “asimilasyon” politikaları uygulamıştır. “Asimilasyon” politikalarında başarılı olamayınca ya da istediği sonucu alamayınca göç ve sürgünleri devreye sokulmuştur. Bu durum Sovyetlerde de Yugoslavya'da da Bulgaristan'da da hep aynı şekilde gerçekleşmiştir. “Toprağa Kan Düştü” adlı romanda Stalin yönetimindeki

⁸⁶³ Türker, *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, s. 35.

Sovyetler Birliği'nin, Kırım Tatar Türklerini bir gecede hayvan vagonlarına doldurup Rusya'nın doğusuna nasıl sürgüne gönderdiği anlatılmaktadır. Günlerce süren bu yolculuk esnasında yüzlerce Kırım Tatar Türkü açlıktan, havasızlıkta, pislikten ve hastalıktan öldüğü bilgisi verilmiştir. Cesetler vagonlardan aşağı atıldığı anlatılmıştır. Sürgüne götürüldükleri yerdeki hayat şartlarına alışamayan binlerce Kırım Tatar Türkü de oralarda can verdiği de üzerinde durulan bir konudur.⁸⁶⁴

Aynı romanın devamında Ahıska Türklerinin sürgün hikâyesine yer verilmiştir. Ahıska Türklerinin sürgünü ile ilgili şunlar anlatılmaktadır:

Anlattıklarımın dahası var, Doğu sınırımızın biraz ötesindeki Ahıska Türkleri'nin akıbeti de aynı. Uçsuz bucaksız Rusya İmparatorluğu içerisinde korkunç bir diktatörlük hüküm sürüp gidiyor. Sibiryaya ölüm kamplarında ölenler, Gulak Takım Adaları'nda can verenler. Bunlara çok sayıdaki cezaevleri de eklenince katledilenlerin sayısı milyonlarla ifade ediliyor, evlât. Sen ne sandın?⁸⁶⁵

“Sen İstanbul'a Gelme” adlı romanda Sovyet ordusu içinde görev alan bir Kırım Tatar Türkü'nün ağzından, onlar cephede Sovyetler Birliği için savaşırken ailelerinin Stalin tarafından nasıl sürgün edildiği anlatılmaktadır. Romanda Kırım Tatar Türkü şunları anlatmaktadır:

Biz Berlin'e doğru ilerliyor, zaferi bekliyorduk. Ailelerimizin iyi olduklarını düşünüyorduk. Oysa 'Stalin Ata' ailelerimizi domuz vagonlarına doldurmuş, Sibiryaya'nın buz çöllerine sürgüne göndermiş. Sağ kalanlar harpten sonra evlerine dönünce (birçoğu) ailelerini bulamadılar. Boş, kimsesiz evlerin eşiklerine oturup ağladılar. Stalin Ata'ya lânet yağdırdılar bir sestem.⁸⁶⁶

“Komünistler”, sadece Bulgaristan'da değil, Kafkaslar'da ve Orta Asya'da da Türklere zor günler yaşatmıştır. Romanlarda, Sovyet Rusya'nın egemenlik alanında bulunan Türkleri göçe zorladığı ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Gerek Bulgaristan'da olsun gerek Orta Asya'da olsun Türklerin millî ve manevi yönden güçlü olmaları, “komünistlerce” hedef olmalarına ve göçe zorlanmalarına neden olmuştur.

⁸⁶⁴ Erendoruk, *Toprağa Kan Düştü*, s. 30.

⁸⁶⁵ Erendoruk, *Toprağa Kan Düştü*, s. 31.

⁸⁶⁶ Şerefli, *Sen İstanbul'a Gelme*, s. 228.

3.5.2. İş Nedeni ile Gerçekleşen Göçler

Bulgaristan'dan gerçekleşen göçler her zaman Türkiye'ye olmamıştır. Bulgaristan'ın önemli sorunlarından biri de işsizliktir. Bu yüzden bazen iş için dünyanın farklı yerlerine göç eden Türklere de rastlamak mümkündür. Bunlardan birisi de “Uçurum” romanda Esatağa'nın oğlu Ethem'dir. Ethem, eşini ve çocuklarını da yanına alarak Sovyetler Birliği'nin Sibiryaya bölgesine çalışmaya gitmiştir. Bu durum Esatağa'yı çok etkilemiştir. Ama yapacak bir şey olmadığı için elinden bir şey gelmez ve kaderine razı olur.⁸⁶⁷

Bulgaristan'da “komünizm döneminde” köyden kente göç de artmıştır. Bunun en önemli nedeni olarak “Uçurum” adlı romanda, rejim tarafından topraklara el konulması sonucu insanların işçi, amele durumuna düşmesi, bunun yanında toprakta çalışarak az gelir elde edilmesi gösterilmiştir. İnsanlar, iş için sanayisi gelişmiş şehirlere göç etmektedir. Şehirlerde nüfus yoğunluğu artınca hükümet, göç için bazı şartlar getirmiştir. Buna göre, nüfusuna kayıtlı olmadığı bir şehre kişilerin göç etmesine izin verilmemiştir.⁸⁶⁸

“Elveda Rumeli” adlı romanda Bulgaristan içerisinde yaşanan iç göçten bahsedilmektedir. Silistre'ye müftü olarak görevlendirilen Hasan'ın ailesi birlikte Silistre'ye göç ettiğinden bahsedilmektedir. Bu göç Hasan'ı uygulandırmıştır. Geçmiş yıllarda Bulgaristan'dan Anadolu'ya göç eden tanıdıkları gözünün önüne gelmiştir. Ama Hasan, Çeyrekçi'den temelli ayrılmamaktadır. Görevi bittikten sonra tekrar geri dönme niyetindedir. Bu durum onu az da olsa rahatlamasını sağlamıştır.⁸⁶⁹

“Sen İstanbul'a Gelme” adlı romanda, 1960 yılından sonra bazı kişilerin Türkiye'den Fransa'ya çalışmak için göç ettiklerine ve orada bazı dernekler kurduklarına değinilmiştir. Fransa'ya giden kişilerden çoğunun Türkiye aşkı ile yanmalarına rağmen, bazılarının ise uysallaşp, ilgisizleşip kelimenin tam anlamıyla Fransızlaştıklarından bahsedilmektedir. Yazar tarafından,

⁸⁶⁷ Erendoruk, *Uçurum*, s. 171.

⁸⁶⁸ Erendoruk, *Uçurum*, s. 326.

⁸⁶⁹ Çınar, *Elveda Rumeli*, ss. 298–299.

Türklerin Fransa'daki bu durumu, Bulgaristan Türklerinin Bulgaristan'daki durumuna benzetilmiştir.⁸⁷⁰

“Rodoplar’ın Kader Yolları” adlı romanda, Medine’de köle pazarından satın alınan İbrahim ve annesinin göç hikâyesinden bahsedilmiştir. İlk önce hacca giden Selim imam, onları satın alır ve uzun bir yolculuktan sonra köyüne gelir. Daha sonra Selim imamı yılan sokar ve ölür. Bir süre sonra dedesi de ölünce İbrahim ve annesi, Selim imamın kardeşleri tarafından tekrar satılır. Onlar için Rodoplar’a doğru yeni bir yolculuk başlar. Gittikleri yere alışmakta biraz zorlanırlar. Ama bir süre sonra Rodoplar’ın güzellikleriyle tanışmaya başlayınca oraya hayran olmaya başlar.⁸⁷¹

Romanlarda bahsedilen bir diğer göç türü de iş nedeni ile gerçekleşen göçlerdir. Bulgaristan’da yaşayan iş bulamadıkları için iş olanaklarının daha iyi olduğu yerlere göç etmeyi tercih etmişler. Gerçekleşen bu göçlerin bazıları Bulgaristan içinde olsa da bazıları ülke dışına gerçekleşmiştir.

⁸⁷⁰ Şerefli, *Sen İstanbul’a Gelme*, s. 279.

⁸⁷¹ Balıkçı, *Rodoplar’ın Kader Yolları*, s. 99.

SONUÇ

Bu çalışmada 1980 sonrasında kaleme alınmış olan Bulgaristan Türk romanları içeriklerindeki göç ile ilgili unsurlar bakımından incelenmiştir. Toplam 22 romanda göç ile ilgili unsurlara rastlanmıştır.

İncelenen romanlarda; Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'a geçmesiyle birlikte Türklerin, Anadolu'dan Balkanlar'a göçü, 93 Harbi sonrasında başlayarak Balkan Savaşları sonrasına kadar devam eden Balkanlar'dan Anadolu'ya göç, Bulgaristan'da Çiftçi Partisi iktidarının devrilmesinden sonraki göçler, 1934'te "faşistlerin" iktidarı ele geçirmesinden sonraki göçler, "komünizm döneminde" 1944'ten başlayarak 1989 yılına kadar devam eden göçler, Türk dünyasında meydana gelen göçler ve farklı sebeplerle gerçekleşen göçler üzerinde durulmuştur.

Bilindiği gibi genelde Balkan Türklüğünün, özelde ise Bulgaristan Türklüğünün tarihi "göç" üzerine kuruludur. Osmanlı Devleti'nin Rumeli'ye geçmesiyle birlikte Türk ailelerinin Anadolu'dan Balkanlar'a yoğun göçü başlamıştır. O yıllarda yaşanan bu göçler Balkanlar'ın Türkleşmesine ve Müslümanlaşmasına büyük katkıda bulunmuştur. Bu açıdan bakıldığında zaman Balkan Türklüğünü, Anadolu Türklüğünden farklı görmek mümkün değildir.

İncelenen; "Rumeli'den Esen Yel", "Elveda Rumeli", "Sen İstanbul'a Gelme", "Bozgun Zamanı" ve "Aladağ'dan Çıktı Yola" adlı romanlarda Türklerin Anadolu'dan Balkanlar'a göç ederek bu bölgeyi kendilerine yurt edindiklerine dair bilgiler göze çarpmaktadır. Bu romanlardan edindiğimiz bilgiler ışığında Balkan Türklüğü ile Anadolu Türklüğünü birbirinden ayırmanın mümkün olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Osmanlı Devleti'nin Anadolu'dan Rumeli'ye geçmesiyle birlikte başlayan Türklerin Balkanlar'a göçü, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'dan çekilmek zorunda kalmasıyla birlikte yön değiştirmiştir. Osmanlı Devleti'nin çekildiği topraklarda yaşayan Türkler, Anadolu'ya doğru göç yollarına düşmüşlerdir.

Bulgaristan Türkleri açısından 93 Harbi olarak da bilinen 1877 – 1878 Osmanlı – Rus Savaşı bir dönüm noktası olmuştur. Osmanlı Devleti, bu savaşı kaybedince Bulgaristan topraklarından çekilmek zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin çekilmesiyle birlikte Bulgaristan Türkleri için zorlu bir süreç başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'dan çekilmesiyle birlikte Bulgaristan Türklerine yönelik artan baskılar, Bulgaristan Türklerini fazlaca huzursuz etmiştir. Bu huzursuzluk sonucu, Bulgaristan Türklerinin Osmanlı Devleti hâkimiyetinde olan bölgelere ve Anadolu'ya göç ettiği bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşları'nda hezimete uğraması, Bulgaristan Türkleri için çok acı sonuçlar doğurmuştur. Bulgarların artan baskıları, Türkler için Bulgaristan'ı adeta bir cehenneme çevirmiştir. Bu cehennemden kurtulmak için insanlar çareyi göç etmekte bulmuştur.

Özellikle Mehmet Türker'in kaleme almış olduğu “Bozgun Zamanı” adlı romanda Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'dan çekilmek zorunda kalması ile birlikte yaşananlar ve Türkleri göçe zorlayan süreç ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Yine aynı yazarın “Bozgundan Sonra” adlı romanında da bu dönemde meydana gelen gelişmeler ve göçler ile ilgili bilgiler verilmiştir. Emel Balıkcı'nın “Rodoplar'ın Kader Yolları” adlı romanında da 93 Harbi sonrasında yaşananlar ve Türklerin göçleriyle ilgili kapsamlı bilgiler bulmak mümkündür. Bunların yanı sıra “Elveda Rumeli”, “Gazetecinin Artık Yılı”, “Toprağa Kan Düştü” ve “Rumeli'den Esen Yel” adlı romanlarda da 93 Harbi ile başlayıp I. Dünya Savaşı'na kadar geçen süre zarfında Bulgaristan Türklerinin yaşadıkları zorlu süreç, gerçekleşen göçler, göçlerin öncesi, sonrası, göç sırasında yaşananlar ve göçlerin nedenleri ile ilgili unsurlara rastlanmak mümkündür.

I. Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte Bulgaristan'da iktidara Stamboliyski liderliğindeki Çiftçi Partisi'nin gelmesi, Bulgaristan Türklerine rahat bir nefes aldirmiştir. Bu dönem için, 93 Harbi'nden başlayarak 1989 yılında komünizmin çöküşüne kadar geçen süre içerisinde Bulgaristan Türklerinin en rahat oldukları dönem diyebiliriz. Ancak bu dönem fazla uzun sürmemiştir. Çiftçi Partisi iktidarının devrilmesiyle

birlikte Bulgaristan Türkleri için zorlu bir süreç yeniden başlamıştır. Türkler üzerinde artan baskı ve şiddet, Bulgaristan Türklerini göç etmeye zorlamıştır. Özellikle 1934 yılında “faşistlerin” iktidarı ele geçirmesinden sonraki süreç çok daha sıkıntılı geçmiştir. Bu dönemde baskı ve şiddet olaylarının yanında cinayetler de yaşanmaya başlanmıştır. Türk toplumunun önde gelen kişileri baskı altına alınmak istenmiş, göçe zorlanmış, tutuklanmış ya da öldürülmüştür. Bütün bu gelişmeler, Bulgaristan Türklerinin göç arzusunu hep diri tutmuştur.

Romanlarda bu dönem ile ilgili bazı bilgilere ulaşmak mümkündür. Özellikle Mehmet Türker’in “Bozgundan Sonra” adlı romanında Balkan Savaşları sonrasında başlayıp “komünizm dönemine” kadar geçen süre içerisinde Bulgaristan Türklerinin karşılaştıkları sıkıntılar, göçler, göçlerin nedenleri, göçlerin öncesinde ve sonrasında yaşananlar detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Bu romanın haricinde “Elveda Rumeli”, “Uçurum”, “Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür”, “Rumeli’den Esen Yel” ve Aladağ’dan Çıktı Yola” adlı romanlarda da I. Dünya Savaşı sonrasında başlayarak “komünizm dönemine” kadar geçen süre içerisinde Bulgaristan Türklerinin yaşadıkları sıkıntılı süreç ve göçler ile ilgili bilgiler bulmak mümkündür.

9 Eylül 1944’te “komünistlerin” iktidarı ele geçirmesiyle birlikte Bulgaristan’da yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönem de Bulgaristan Türkleri için büyük sıkıntıların yaşandığı bir dönem olmuştur. “Komünistler”, Bulgaristan Türklerinin okullarını devletleştirmiş, kırsalda yaşayan ve çiftçilikle geçinen Türklerin topraklarına ve mallarına el koymuş bu sıkıntılar üzerine Bulgaristan Türkleri, Bulgaristan’ı terk etme yolları aramaya başlamıştır. Millî ve manevi yönleri kuvvetli olan Bulgaristan Türkleri, “komünist ideoloji” karşısında direnç gösterince BKP’nin hışmına uğramıştır. BKP Merkez Komitesinin 1956 yılında almış olduğu “Nisan Kararları” Bulgaristan Türkleri açısından oldukça zor geçecek 33 yıllık sürecin başlangıcı olmuştur. Bu kararlar doğrultusunda Bulgaristan’da yaşayan bütün azınlıkların Bulgarlaştırılması için çalışmalar başlamıştır. Bulgaristan Türklerinin okulları kapatılmış, dilleri, inançları, gelenek ve görenekleri yasaklanmış, son olarak da adları değiştirilmiştir. Bu

“asimilasyon” politikalarına karşı çıkanlar tutuklanmış, işkence görmüş, sürgüne gönderilmiş, göçe zorlanmış ve bazıları ise öldürülmüştür. Bu sıkıntılı süreç Bulgaristan Türklerinin göç etme arzusunu sürekli olarak canlı tutmuştur. Göçün yasak olduğu dönemlerde bile insanlar bir yolunu bulup Bulgaristan’ı terk etmenin yollarını aramışlardır.

“Komünizm döneminde” yaşanan gelişmeler ve gerçekleşen göçler ile ilgili unsurlar romanlarda fazlaca yer bulmuştur. Özellikle Mehmet Türker’in “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanı, “komünizm döneminde” yaşanan gelişmeleri ve gerçekleşen göçleri baştan sona en ince ayrıntısına kadar anlatmaktadır. Bunun yanında Ömer Osman Erendoruk’un “Uçurum”, “Buruk Acı”, “Toprağa Kan Düştü”, “Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” ve “İçimizdeki İnci Taneciği” adlı romanları da “komünizm döneminde” meydana gelen gelişmeleri, Bulgaristan Türklerini göçe sürükleyen süreci ve gerçekleşen göçleri detaylı bir şekilde anlatmaktadır. Nihat Altınok’un “Aladağ’dan Çıktı Yola” adlı romanı da içerisinde pek çok göç unsuru barındırmaktadır. İsmail Çavuş’un “Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanı da göç öncesinde yaşanan gelişmeleri detaylı bir şekilde anlatmaktadır. Yukarıda adı geçen romanların haricinde “Rumeli’den Esen Yel”, “Sen İstanbul’a Gelme”, “Aşk Arayanlar”, “Uzun Bir Gece”, “Maria Aşkı Benim”, “Geyik Avı”, “Kestaneler Altında”, “Ulu Çınar”, “Golgota’dan Dönerler” ve “Aşk Hayat ve Arayış” adlı romanlarda da “komünizm döneminde” yaşanan gelişmeler, gerçekleşen göçlerin öncesi, sonrası ile ilgili unsurlar, göçlerin nedenleri ve göç sırasında yaşananlar ile ilgili unsurlara rastlanmaktadır.

İncelenen romanların geneline bakıldığında zaman, özellikle “komünizm döneminde” yaşanan sıkıntıların ve göçlerin anlatıldığı romanların daha fazla olduğunu görmekteyiz. Toplamda 18 romanda “komünizm dönemi” ile ilgili göç unsurlarına rastlamak mümkündür. 93 Harbi ile başlayıp I. Dünya Savaşı’na kadar geçen süreçteki göçler ile ilgili unsurların bulunduğu toplamda 7 roman bulunmaktadır. I. Dünya Savaşı sonrasında “komünizm dönemine” kadar olan göçlerle ilgili unsurların bulunduğu 6 roman

mevcuttur. Yine Türklerin Anadolu'dan Balkanlar'a göçü ile ilgili unsurları barındıran 5 roman tespit edilmiştir.

93 Harbi ile I. Dünya Savaşı arasında gerçekleşen göçlerle ilgili unsurlarının bulunduğu romanlarda göç nedeni olarak “can ve mal güvenliğinin olmamasından kaynaklanan gelecek kaygısı” ön plana çıkmaktadır. Bu dönemi anlatan romanlardan “Bulgaristan Türklerinin sahipsiz kaldıkları zaman göçü düşündükleri, siyasi olarak kendilerine sahip çıkan bir güç olduğundan ve toplumsal hayatlarında bir rahatlama meydana gelince göç fikrinden uzaklaştıkları” sonucunu da çıkarabilmekteyiz. Romanlardaki bilgilerden hareketle bu dönem göçlerinin ekonomik ve kültürel nedenlere dayanmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Yine bu dönemde göç yollarında yaşanan sıkıntılardan bahsedilirken “Bulgar çetelerinin katliamları” ve “zorlu kış şartları” ön plana çıkmaktadır. Göç yollarındaki en büyük tehlike olarak “Bulgar çeteleri” ve “zorlu kış şartları” gösterilmektedir.

I. Dünya Savaşı sonrasında başlayıp “komünizm dönemine” kadar gerçekleşen göçlerin nedeni olarak romanlarda “can ve mal güvenliğinin olmamasından kaynaklanan gelecek kaygısı”, “Bulgarlara karşı toplumda var olan güvensizlik” ve “Türklerin millî ve dinî değerlerine müdahaleler” ön plana çıkmaktadır. Türklerin rahat ettikleri tek dönemin Stamboliyski liderliğindeki Çiftçi Partisi iktidarı dönemi olduğu da romanlarda vurgulanmıştır. Çiftçi Partisi iktidarı sonrasında Türklerin büyük sıkıntılar yaşadığı romanlarda üzerinde durulan ortak konudur. Bu dönem, Bulgaristan Türklerinin kültürel nedenlerden dolayı göç etmeye başladığı bir dönem olmuştur. “Faşist iktidar” dönemi, Bulgaristan Türklerinin sadece katledilerek değil, kültürel olarak da yok edilmek istendiği üzerinde durulmuştur. Romanlarda özellikle 1934'te “faşistlerin” yönetimi ele geçirmesiyle birlikte Türk kültürünün yoğun bir şekilde baskıya maruz kaldığı, Türk okullarının ve derneklerinin kapatıldığı, dinî inançları yaşama konusunda birtakım sıkıntılar meydana geldiği üzerinde durulmuştur. Bu dönemdeki gelişmeler genel olarak “komünizm döneminde” kendini hissettirecek olan büyük sıkıntıların habercisi niteliğindedir.

İncelenen romanlarda, genel olarak “komünizm dönemi” ile ilgili göç unsurları karşımıza çıkmaktadır. Bunun en önemli nedeni olarak roman yazarlarının hemen hemen hepsinin bu dönemdeki sıkıntıları bizzat kendilerinin de yaşamış olmalarıdır. Yazarlardan çoğu tutuklanmış, Belene Kampı’na gönderilmiş, sürgünlerde yaşamış ya da göç etmek zorunda kalmıştır. Bu açıdan bakıldığı zaman yaşanan olaylar hafızalarında tazeliğini koruduğu için “komünizm dönemi” ile ilgili fazlaca göç unsuru romanlara girmiştir.

Bu dönemde gerçekleşen göçler genel olarak siyasi ve kültürel nedenlere dayanmaktadır. Çok az da olsa bazı kimselerin ekonomik nedenlerden dolayı göç ettiği bilgisine de ulaşılmaktadır. Siyasi, kültürel ve ekonomik nedenler iç içe girmiş vaziyettedir. 1956 yılında BKP Merkez Komitesi’nin almış olduğu “Nisan Kararları” siyasi bir karar olmasının yanı sıra Bulgaristan Türklerinin kültürel olarak eritilmesini amaçlamaktadır. Siyasilerin geliştirmiş oldukları politikalar, Bulgaristan Türklerini kültürel ve ekonomik açıdan baskı altına aldığı için göçlerin temelinde “komünist ideolojinin” olduğunu söylemek mümkündür. Romanlarda özellikle “Nisan Kararları” sonrasında Bulgaristan Türklerinin maruz kaldıkları yoğun baskı ve bu baskı sonucunda gerçekleşen göçler üzerinde durulmaktadır.

Romanlarda 1950 yılında başlayıp kesintiye uğrayan ve 1951 yılına kadar devam eden göç ile ilgili unsurlara rastlanmaktadır. Bu göçün yarıda kalması sonucunda meydana gelen mağduriyetlere birçok romanda yer verilmiştir.

Romanlarda asıl üzerinde durulan konu “Nisan Kararları” ile başlayıp 1989 göçüne kadar olan süreçtir. Bulgaristan Türklerinin bu dönemde yaşamış oldukları yoğun baskı ve keyfi uygulamalar romanlarda kendine yer bulmuştur. Türk okullarının kapatılması, Türkçenin yasaklanması, dinî ibadetlerin yasaklanması, ezanın yasaklanması, camilerin kapatılması, örf ve âdetlerin yasaklanması, kadınların kıyafetlerinin yasaklanması ve ad değiştirme olayları romanlarda genel üzerinde durulan konulardır. Çingenelerin ve Pomak Türklerinin adlarının değiştirilmesiyle başlayan süreç ile ilgili bilgiler de romanlarda karşımıza çıkmaktadır. Ama genel

olarak Türklerin adlarının değiştirilmesi süreci üzerinde durulmuştur. Bu dönemde Türklerin adlarının değiştirilmesi için yapılan uygulamalar, Bulgaristan Türklerinin ad değiştirme olayları karşısındaki tepkileri ve 1989 göçüne giden süreç ile ilgili detaylı bilgilere romanlarda ulaşılmaktadır.

Türkiye'ye göç eden yazarlarda göç unsurları daha belirgindir. Yaşamını Bulgaristan'da devam ettiren yazarlar, göç ile ilgili unsurları daha az kullanmak ile birlikte göç konusuna yüzeysel olarak değinmeyi tercih etmişlerdir. Türkiye'ye göç eden yazarlar, genel olarak göçü bir kurtuluş olarak görmektedirler; fakat Bulgaristan'da yaşamını sürdüren yazarlar açısından göç bir kurtuluş değildir. Türkiye'ye göç etmiş olan yazarlar, Bulgaristan Türklerini göçe zorlayan süreci detaylı bir şekilde ele almıştır. Bulgaristan'da yaşamını sürdüren yazarlar ise Bulgaristan Türklerine uygulanan baskıdan bahsetmelerine rağmen göç etmenin bir çare olmadığı vurgulamakta ve özellikle 1989'da demokrasinin gelişimiyle birlikte elde edilen kazanımlardan bahsetmektedirler.

Özellikle Mehmet Türker'in "Bozgun Zamanı", "Bozgundan Sonra" ve "Vatan Yasak Özgürlük Uzak" roman üçlemesi Bulgaristan Türklerinin 93 Harbi ile başlayıp 1989 yılında gerçekleşen göçe kadar devam eden süreçte yaşamış oldukları sıkıntıları ve göçleri bütüncül bir bakış açısı ile anlatması bakımından oldukça önemlidir.

İncelenen romanlar edebî açıdan ele alındığında, Ömer Osman Erendoruk, Mehmet Türker, İslâm Beytullah Erdi, Mürvet Altinel, Ramis Çınar gibi yazarların eserlerinin edebî açıdan oldukça başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Bu yazarların eserlerinde cümleler kurallara uygun bir şekilde oluşturulmuş, sözcükler anlamlarına uygun olarak yerli yerinde kullanılmıştır. Sabri Tata da ise kısa ve basit cümleler dikkati çekmektedir. Ufak tefek bazı sözcük hataları olmasına rağmen anlaşılır bir dil kullanmıştır. İsmail Yakup, İsmail Çavuşev, Osman Tunaboşlu, Nihat Altınok ve Emel Balıkcı gibi yazarlarda dil yanlışlıkları diğerlerine göre biraz daha fazladır. Özellikle kurulan uzun cümlelerde bulunan sözcük yanlışlıkları ve söz dizimi hataları bazı cümlelerin anlaşılabilirliklerini olumsuz etkilemiştir. Hakkı Tezel'in "Maria Aşkım Benim" adlı romanı ise baştan

sona dil yanlışlıkları ile doludur. Uzun ve anlamsız cümleler okuyucunun dikkatini dağıtacak niteliktedir. Cümlelerin çoğunun başı ve sonu arasında bir anlam ilişkisi bulunmamaktadır. Yazarların dili kullanma konusunda yaşamış oldukları sıkıntılarda “komünizm döneminde” yürütülen dil politikalarının büyük payı olduğu da göz ardı edilmemesi gereken bir gerçekliktir. Dili kullanma konusunda Türkiye’ye göç etmiş ya da Türkiye’de eğitim almış olan yazarların daha başarılı olduğunu görülmektedir.

Tarihi göçler üzerine kurulu olan Bulgaristan Türklerinin romanlarında, göç unsurlarının yoğun bir şekilde işlendiği açık bir şekilde görülmektedir. Bu durum, bizlere edebiyat – hayat bağlantısını göstermektedir. Edebiyatçılar, yaşanan sıkıntılara kayıtsız kalamamış ve romanlarında bu konuları işlemişlerdir.

KAYNAKLAR

- Acaroğlu, M. Türker. *Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar-1*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.
- Ağanoğlu, H. Yıldırım. *Balkanların Makûs Talihi: Göç*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- Altinel, Mürvet. *Golgota'dan Dönerler Belene Kampı*, İstanbul: Mavi Kalem Yayınevi, 2015.
- Altınok, Nihat. *Aladağ'ın Çıktı Yola*, İstanbul: Bayram Matbaacılık, 2003.
- Atasoy, Emin. *Beşeri ve Kültür Coğrafyası Işığında Bulgaristan*, Bursa: MKM Yayıncılık, 2010.
- Balıkçı, Emel. *Rodoplar'ın Kader Yolları*, Smolyan: Printa-KOM, 2015.
- Baymak, Osman. *Yüz Yılın Yüz Şairi Bulgaristan Türk Şiiri Antolojisi*, Prizren: Bay Yayınları, 2010.
- Bilgiç, Bestami S. "Günümüzde Bulgaristan", *Balkanlar El Kitabı Cilt II: Çağdaş Balkanlar*, der. Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ, Çorum/Ankara: KaraM&Vadi, 2007.
- Buttanrı, Müzeyyen. "Bulgaristan Türk Edebiyatı", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:6, S:2 (2005), ss. 27-45.
- Castellan, Georges. *Balkanların Tarihi*, çev: Ayşegül Yaraman Başbuğu, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1995.
- Çavuşev, İsmail A. *Gazetecinin Artık Yılı*, Sofya: İzdatelstvo BOM, 2004.
- Çınar, Ramis. *Aşk Hayat ve Arayış*, Edirne: Parafiks Yayınevi, 2014.
- Çınar, Ramis. *Elveda Rumeli*, Edirne: Parafiks Yayınevi, 2015.
- Dayıoğlu, Ali. *Toplama Kampından Meclis'e Bulgaristan'daki Türk ve Müslüman Azınlığı*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- Ekici, Nuray. "Bulgaristan Türkleri", *Balkanlar El Kitabı Cilt: II Çağdaş Balkanlar*, der. Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ, Ankara/Çorum: KaraM&Vadi Yayınları, 2007.

Erdi, İslam Beytullah. “Bulgaristan Türk Romanında Türk Dünyası”, IV. *Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı Bildiriler Kitabı*, Ankara: İLESAM Yayınları, 1999.

Erdi, İslam Beytullah. *Aşkı Arayanlar*, İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2003.

Erdi, İslam Beytullah. *Uzun Bir Gece*, İstanbul: Berikan Yayınevi, 2003.

Erendoruk, Ömer Osman. *Toprağa Kan Düştü*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2005.

Erendoruk, Ömer Osman. *Buruk Acı*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.

Erendoruk, Ömer Osman. *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2007.

Erendoruk, Ömer Osman. *İçimizdeki İnci Taneciği*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2007.

Erendoruk, Ömer Osman. *Uçurum*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2007.

Gökbilgin, M. Tayyip. *Rumeli’de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân*, İstanbul: İşaret Yayınları, 2008.

Güney, Emrullah. *Türkiye’nin Komşuları Ülkeler Coğrafyası, Ekonomi, Jeopolitik*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2013.

Hafız, Nimetullah. “Bulgaristan’da Yayınlanan Türkçe Kitapların Bibliyografyası (1858–1984)”, *Sesler Aylık Toplumsal Sanat Dergisi*, S: 217 (1987), ss. 115–171.

Hafız, Nimetullah. *Bulgaristan’da Çağdaş Türk Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.

Halaçoğlu, Ahmet. *Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri (1912–1913)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.

<https://aa.com.tr/tr/dunya/bulgaristanda-yeni-hukumet-goreve-basladi/811505> (Erişim: 20.02.2018)

<https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=BG> (Erişim: 20.02.2018)

<https://tr.sputniknews.com/avrupa/201703271027813778-bulgaristan-gerb-hoh-dost/> (Erişim: 20.02.2018)

- Işık, Müsamettin. “1989’den Sonra Bulgaristan Türk Şair ve Yazarlarının Yayınlanmış Eserleri”, *Rumeli Haber Sanat Araştırma Yorum Kültür ve Turizm Dergisi*, S: 53 (2018), ss. 12–18.
- İnalcık, Halil. “Türkler ve Balkanlar”, *Balkanlar*, İstanbul: Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, 1993.
- İnalcık, Halil. *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.
- İnalcık, Halil. *Kuruluş ve İmparatorluk Döneminde Osmanlı Devlet Kanun Diplomasi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.
- İnginar Kemaloğlu, Ayşegül. *Bulgaristan’dan Türk Göçü 1985–1989*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2012.
- İvanov, A. “Balgarskata Demografiska Agoniya”, Akt.: Atasoy, *Beşeri ve Kültür Coğrafyası Işığında Bulgaristan*, Bursa: MKM Yayıncılık, 2010.
- Jelavich, Barbara. *Balkan Tarihi–1: 18. ve 19. Yüzyıllar*, çev: İhsan Durdu, Haşim Koç, Gülçin Koç, İstanbul: Küre Yayınları, 2009.
- Kalkan, Şaban Mahmudoğlu. *Rodop Öyküleri - 1*, İzmir: Etki Yayınları, 2017.
- Kalkan, Şaban Mahmudoğlu. *Tuna Boyu Öyküleri - 2*, İzmir: Etki Yayınları, 2017.
- Kamil, İbrahim. *Bulgaristan’daki Türklerin Hakları*, Ankara: Yükseköğretim Kurulu Matbaası, 1989.
- Kamil, İbrahim. *Bulgaristan’daki Türkler’in Statüsü*, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları, 1989.
- Memişoğlu, Hüseyin. *Bulgaristan’da Türk Kültürü*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1995.
- Memişoğlu, Hüseyin. *Geçmişten Günümüze Bulgaristan’da Türk Eğitim Tarihi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- Özlem, Kader. “Bulgaristan Türklerinin Tarihsel Süreç İçerisinde Dönüşümü, AB Üyelik Süreci ve Türk Azınlığa Etkileri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.1/2 (2008), ss. 341–371.

- Peter Hermes Furian, *Bulgaristan Siyasi Haritası*, https://tr.123rf.com/photo_21749631_bulgaristan-siyasi-haritas%C4%B1.html (Erişim: 20.02.2018)
- Sancaktar, Caner. “Balkanlar’da Osmanlı Hâkimiyeti ve Siyasal Mirası”, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, C. 2, S. 2 (2011), ss. 27–47.
- Slaveykov, P. ve Zlatunova, D., *Geografiya na Balgariya, Akt.: Atasoy, Beşeri ve Kültür Coğrafyası Işığında Bulgaristan*, Bursa: MKM Yayıncılık, 2010.
- Süleymanoğlu Yenisoy, Hayriye. *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi–8 Bulgaristan Türk Edebiyatı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997.
- Şerefli, Ahmet Şerif. *Sen İstanbul’a Gelme*, Bursa: Tuna Yayınları, 2003.
- Şimşir, Bilal N. *Bulgaristan Türkleri*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1986.
- Şimşir, Bilal N. “Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu”, *Bulgaristan’da Türk Varlığı Bildiriler 7 Haziran 1985*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.1992.
- Şimşir, Bilal N. *Balkan Savaşlarında Rumeli Türkleri Kıyımlar-Kıyımlar-Göçler 1821–1913*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2017.
- Tata, Sabri. *Geyik Avı*, İstanbul: Ünal Yayıncılık, 2005.
- Tezel, Hakkı. *Maria Aşkım Benim*, Ankara: Sincan Matbaası, 2002.
- Toğrol, Beğlan. *Direnış (Bulgaristan Türklerinin 114 Yıllık Onur Mücadelesinin Karşılaştırmalı Psikolojik İncelemesi)*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, 1991.
- Tunaboşlu, Osman. *Rumeli’den Esen Yel*, Ankara: Ümit Yayıncılık, 2004.
- Türker, Mehmet. *Hazanda Son Yolculuk*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2007.
- Türker, Mehmet. *Bozgun Zamanı*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2010.
- Türker, Mehmet. *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2010.
- Türker, Mehmet. *Bozgundan Sonra*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2011.

Türker, Mehmet. “Demokrasi Öncesi ve Sonrası Bulgaristan Türkleri Edebiyatı”, *Rumeli Haber Sanat Araştırma Yorum Kültür ve Turizm Dergisi*, S: 46–47 (2016), ss. 16–18.

Ulutürk, Rafet. *Bulgaristan Türkleri Kimlik Mücadelesi*, İstanbul: Dinç Ofset Matbaacılık, 2017.

Yakubov, İsmail. *Ulu Çınar*, İstanbul: Akademi Yayınları, 2016.

Yakup, İsmail. *Kestaneler Altında*, İstanbul: Akademi Yayıncılık, 2011.

Yalçınkaya, M. Alaaddin. “Osmanlılar Döneminde Bulgaristan”, *Balkanlar El Kitabı Cilt: I Tarih*, der. Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ, Ankara: Araştırma ve Kültür Vakfı, 2006.

Yıldırım, Bülent. *Bulgaristan’da Türk Varlığı ve Nüfusu*, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2018.